
NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06734532 6

elberts.
NHO.

ONS VADERLAND.

17

ZEVENTIENDE DEEL.

Gedrukt bij P. M. van der Made.

ONS VADERLAND,

Historisch-Romantische Schetsen uit de Vaderlandsche Geschiedenis

Van de vroegste tyden tot op heden.

DOOR

G. Engelberts Gerrits.

Met medewerking van eenige vaderlandsche geleerden en letterkundigen.

17ᵉ DEEL.

& Cᵒ

AMSTERDAM,
P. M. VAN DER MADE.
1864.

INHOUD

Van het Zeventiende Deel.

JAN VAN SCHAFFELAAR

OF

BARNEVELD in 1482.

INHOUD.

DE HERVORMING.

Eene episode uit den tijd van de landvoogdes Maria.

JAN VAN SCHAFFELAAR

OF

BARNEVELD in 1482.

I.

Inleiding.

Hertog Karel van Bourgondië, als graaf dezer landen Karel I, was niet meer, en had een zoo rampzalig einde gevonden, als hij in zijn overmoed niet mogelijk had geacht. In Junij 1476 sloeg hij het beleg voor Murat of Murten, niet verre van Bern, en toog vol strijdlust den hertog van Lotharingen te gemoet, die aan het hoofd van het zwitsersche leger, dat, dertig duizend koppen tellende, tegen hem oprukte. In stede van den vijand in zijne legerplaats af te wachten, trok Karel de Stoute hem tegen, zich verzekerd houdende van de zegepraal, ofschoon hij genoegzaam had ondervonden, dat er op het krijgsgeluk niet veel is te bouwen. René van Lotharingen zag met genoegen den overmoed van zijn vijand, wachtte den aanval af, en leide zooveel moed en krijgsbeleid aan den dag, dat Karel volkomen werd geslagen, en met een verlies van acht duizend man moest wijken. Dit schromelijk verlies, kort nàdat hij reeds door de Zwitzers was geslagen, trof Karel den Stouten zoodanig, dat hij in eene zware ziekte stortte, en weken achtereen

door niemand kon bezocht worden. Zijn denkvermogen was gekrenkt, en de trotsche hertog bragt al dien tijd door in eene verwarde gemoedstemming. René van Lotharingen bragt dien tijd echter niet ledig door: terwijl zijn oude vijand hem het hoofd niet kon bieden, heroverde hij middelerwijl zijn verloren grondgebied. Hij viel met een leger in zijn hertogdom, en heroverde Nancy in den aanvang van October van hetzelfde jaar.

Het berigt van deze overwinning wekte Karel uit den doodslaap, waarin hij reeds zoo geruimen tijd lag verzonken. Als door een bliksemstraal getroffen, vloog hij op, zwoer een schrikkelijken eed, dat hij den geleden hoon duur zou wreken, en bragt als met een tooverslag een nieuw leger op de been, waarmeê hij nog vóór het einde der maand het beleg sloeg vóór Nancy. De stad weerstond den Bourgondiër met heldhaftigen moed, bouwende op René van Lotharingen, die, door Frankrijk en eenige duitsche vorsten ondersteund, eene groote legermagt op de been bragt, en naar Nancy trok om de benaauwde stad te ontzetten.

De hertog van Lotharingen stond in verstandhouding met den graaf van Campobasso, een Napolitaan, den gunsteling van hertog Karel, op wiens trouw deze onbepaald meende te kunnen rekenen; doch naauwelijks had de slag een aanvang genomen, of de verraderlijke Italiaan liep met zijne manschap over tot den vijand, en den 5 Januarij 1477 sneuvelde Karel van Bourgondië, geveld door het zwaard der Zwitzers of door de handlangers van Campobasso.

Karel van Bourgondië was nog slechts 44 jaren oud, toen hij sneuvelde, niet veel anders verworven hebbende dan den bijnaam van den Stouten, Strijdbaren of Schrikkelijken. De voorspoed die aanvankelijk zijne wapenen bekroonde, had hem opgeblazen gemaakt en in den waan gebragt, dat niemand tegen hem bestand was. Toen het krijgsgeluk hem den rug toekeerde, werd hij niet voorzigtiger, maar de toorn dreef hem tot het uiterste, en deed hem in onzinnige woede alles wagen. Zijne regering was ons land alles behalve ten zegen geweest: de schat-

kist was berooid, de regering verward, de landzaten uitgekleed, en alle takken van welvaart en bestaan kwijnende. Onder de regering van zijn vader Philips had integendeel alom welvaart geheerscht, en het eenige, dat men tot lof van Karel kon zeggen, was, dat hij een kuischen en ingetogen levenswandel had geleid.

Hertog Karel had in 1473 den hoogen raad, door zijn vader ingesteld, naar Mechelen verlegd en daaraan den naam van parlement gegeven; ook waren de rekenkamers van Brussel en Rijssel derwaarts overgebragt; doch na zijn dood verviel het parlement van Mechelen, en werden Holland en Zeeland ontslagen van de verpligting, aldaar rekening te doen.

De jammerlijke wijze, waarop de hertog den dood vond, gaf aanleiding tot verschillende valsche geruchten. Sommigen beweerden, dat hij gevankelijk naar Frankrijk was gebragt, en men met opzet de valsche tijding van zijn dood had verspreid. Anderen verhaalden, dat hij aan het bloedbad was ontkomen, en eene bedevaart had ondernomen, waarvan hij eerlang terug zou keeren. Er werd zelfs handel gedreven, onder beding, dat de betaling zou geschieden bij de terugkomst van hertog Karel. In het bisdom Spiers leefde toenmaals een gering man, die uiterlijk veel op den hertog geleek, en dezen zocht men op alle mogelijke wijzen over te halen, zich voor Karel den Stouten uit te geven. De arme man was noode te bewegen, zoo dwaas eene rol op zich te nemen, en bleef stijf en sterk ontkennen, dat hij hertog Karel was. Men voorzag hem rijkelijk van geld en schilderde hem voor de toekomst gouden bergen, zoodat hij soms in verzoeking kwam, de hooge waardigheid, die men hem wilde opdringen, aan te nemen. Wij lezen, dat de landzaten wel vijf jaren lang in dezen waan bleven, gedurende welke men van den gewaanden hertog niets meer vernam.

Hertog Karel liet slechts ééne dochter na, Maria geheeten, die zich te Gent bevond, tijdens haar vader sneuvelde. Aanvankelijk verkeerde ook zij in de grootste onzekerheid aangaande het lot haars vaders, tot zij in

tegenwoordigheid van verschillende edelen, van zijn jammerlijk uiteinde werd onderrigt. Lodewijk van Gruithuizen, stadhouder van Holland, en Wolfert van Borselen, heer van Veere, begaven zich naar Gent, om met 's hertogs erfdochter te raadplegen over hetgeen gedaan moest worden. Immers het tijdsgewricht mogt met regt hagchelijk worden genoemd, en zelfs de bourgondische edelen verkeerden in groote verlegenheid, geene kans ziende om den oorlog te ontwijken en hertogin Maria in haar gebied te bevestigen. Immers men wist, dat koning Lodewijk XI, zoodra hij Karels nederlaag voor Nancy had vernomen, bevel had gegeven om bezit te nemen van het hertogdom en graafschap Bourgondië. Lodewijk beweerde, dat het hertogdom wettig aan de fransche kroon was vervallen, terwijl hij het graafschap, gewoonlijk fransche Comté geheeten, bewaren wilde voor Maria, die hij had bestemd tot gemalin voor zijn zoon Karel. Hij merkte zich terstond aan als heer van alle bourgondische staten, voornemens zijnde, eenige daarvan aan de fransche kroon te hechten, en andere, als Henegouwen en Namen, onder zijne gunstelingen te verdeelen. Buitendien hield hij ook den blik gevestigd op Braband en Holland, met welke gewesten hij de vriendschap hoopte te verwerven van eenige duitsche vorsten. In Bourgondië en Picardië slaagde de koning naar wensch, doch minder in Artois en Vlaanderen, werwaarts hij eenige vertrouwde personen zond om deze gewesten of ten minste de voornaamste steden tot onderwerping te brengen, wijl hij onmogelijk in zoo korten tijd eene voldoende legermagt te velde kon brengen. Zulks was tevens oorzaak, dat het hof te Gent tijdig onderrigt ontving van zijne plannen.

In Februarij werden de staten van Nederland naar Gent beschreven, om over de staatkundige aangelegenheden te raadplegen, en middelen te beramen om óf de plannen van Frankrijk te verijdelen óf met goed gevolg den oorlog te kunnen voeren. De hoeksche en kabeljaauwsche onlusten waren middelerwijl alhier weer met hevigheid losgebroken, maar de partijen verzoenden zich wegens het gevaar, dat het algemeen welzijn dreigde, en

daarna reisden de staten van Holland en Zeeland naar Gent. Aldaar verklaarden de gemagtigden, dat zij volkomen bereid waren, al het mogelijke voor de hertogin te doen, maar dat wijl deze landen onder de regering van hertog Karel bijna ten onder waren gebragt, en de vrijheden en voorregten der landen en steden vernietigd, stonden zij volstrektelijk daarop, dat deze op nieuw zouden worden bekrachtigd, vóór zij zich gereed konden verklaren, de hertogin te ondersteunen. Maria, overtuigd dat zij in een hulpeloozen staat verkeerde, en alles moest toegeven, verleende hun den 14 Maart inderdaad het zoogenaamd *Groot-Privilegie*, zoo als men het sedert heeft geheeten, waarbij de oude voorregten der landzaten werden bevestigd en het grafelijk gezag binnen engere grenzen beperkt. De latere graven hebben zich echter hieraan niet verbonden geacht, en beweerd, dat het geen kracht van wet had, wijl het aan de jonge onmondige hertogin met geweld was afgedwongen. Dit *Groot-Privilegie* is van te groot belang voor ons land geweest, dan dat wij hier niet in korte woorden den voornaamsten inhoud zouden teruggeven.

De hertogin zou geen huwelijk aangaan, dan onder goedkeuring van hare bloedverwanten en de staten harer landen.

Holland werd vrij verklaard van de bede, in 1475 aan Karel den Stouten toegestaan, en waarvoor Dordrecht, Delft, Leiden, Amsterdam en Gouda zich schriftelijk hadden verbonden.

Tevens werd den lande eene jaarlijksche gift van vijf maal honderdduizend kroonen kwijtgescholden, die vroeger waren toegezegd.

Dordrecht en Zuid-Holland verwierven kwijtschelding van zes duizend klinkaarts jaarlijks, waarmeê zij in 1468 alle andere beden hadden afgekocht.

De hertogin mogt geene anderen dan inboorlingen met ambten en bedieningen bekleeden; niemand mogt twee ambten bekleeden, en geene bediening mogt verpacht worden.

De zamenstelling en het gezag van den raad van Holland werd geregeld.

De geregten in de steden werden gezet en veranderd op den ouden voet.

De steden mogten onderling en met de andere Nederlanden dagvaarten houden, waar en zoo vaak zij zulks begeerden.

Er mogten geene nieuwe tollen of lasten worden geheven dan onder goedkeuring der staten.

De landzaten bleven in het bezit van hun vrijen koophandel, nering en hantering.

De hertogin en hare nakomelingen mogten geen aanvallenden of verwerenden oorlog aangaan, dan onder goedkeuring van 's lands staten. Geschiedde zulks niettemin, zoo was men niet gehouden in zulk een oorlog te dienen, om het even of zulks mogt strijden tegen eenig bevel of verordening van hertog Karel.

In de open en besloten brieven zou voortaan gebruik worden gemaakt van de duitsche taal.

Geene grafelijke bevelen hadden eenig gezag, als zij strijdig waren met de voorregten der steden.

De rekenkamer te Mechelen moest, voor zooveel zij Holland en Zeeland betrof, naar Holland worden overgebragt.

Een iegelijk zou voortaan zijne goederen uit zee mogen benaderen, tegen vergoeding van een redelijk bergloon.

De kleinere ambten, als kosterijen enz., zouden ter begeving staan van degenen, die ze sedert zestig jaren hadden bezeten.

Er zou geen munt geslagen of geld worden veranderd, dan onder goedkeuring van 's land staten, en de hollandsche munt als van ouds te Dordrecht blijven.

Het land van Strijen zou altijd een lid van Holland zijn.

Geene steden konden verpligt worden, bij te dragen tot beden, waarin zij niet hadden bewilligd, en voortaan zou de landsheer in persoon zijne bede moeten komen doen.

Niemands leen zou tot 's graven tafel mogen gelegd worden, dan nadat hij geregtelijk verwonnen was.

De hertogin zou voortaan geene brieven meer verleenen om moer tot het branden van zout te delven uit erven,

die binnen de bedijkte landen van Holland, Zeeland en Friesland waren gelegen [1]).

De hertogin belooft al deze en de niet vermelde wetsbepalingen bij hare inhuldiging te zullen bezweren, en evenzeer te doen beëedigen door den stadhouder en de raden van Holland bij de aanvaarding van hunne ambten.

Het Groot-Privilegie werd behalve door de hertogin Maria ook nog bezegeld door Jan, hertog van Kleef, Lodewijk van Bourbon, bisschop van Luik, en Adolf van Kleef, heer van Ravenstein, toenmaals de waardigheid van algemeenen stadhouder der Nederlanden bekleedende.

Aanvankelijk had de hertogin een bevel in Holland doen afkondigen, inhoudende, dat alle ambtenaren, die door hertog Karel waren benoemd, hunne bedieningen zouden behouden, tot daarin weer zou zijn voorzien door haar en haren raad. De stadhouder Gruithuizen werd op zijn verzoek bijzonder door haar in zijn ambt bevestigd. Zoodra evenwel het Groot-Privilegie bezegeld was, werd Wolfert van Borselen, heer van Veere, door de hertogin benoemd tot stadhouder van Holland en Zeeland, ter voldoening aan eene bepaling in het Privilegie, dat alle ambten en bedieningen door inboorlingen moesten worden bekleed. Tevens verkoos zij hare gewone raden, insgelijks allen inboorlingen, die 12 April in handen van den stadhouder den eed aflegden. Als buitengewone raden benoemde zij nogtans drie personen, die geene inboorlingen schijnen te zijn geweest.

Aan de overige Nederlanden werden insgelijks zoodanige handvesten verleend, wijl ook die landen, en wel bepaaldelijk Vlaanderen, niet minder zeer gesteld waren op het behoud en de uitbreiding hunner oude regten en vrijheden.

De hertogin zond nu een gezantschap naar koning Lodewijk van Frankrijk, dien hare gemagtigden te Peronne aantroffen. De koning ontving hen op de inne-

[1]) Zie wegens de wijze van het zoutbranden, zoo als dit oudtijds in gebruik was, het werk van *Boxhorn* op Reigersb. 1 deel, pag. 113.

uit Gent, Brugge en Yperen zaamgebragt, en openden hem het uitzigt op een huwelijk — Adolf van Gelder was toen weduwnaar — met de hertogin Maria. Adolf trok naar Doornik, dat zich in de magt van Frankrijk bevond, doch werd door de bezetting met zwaar verlies teruggedreven, en vond zelf den dood in het gevecht.

De val van Adolf van Gelder was oorzaak, dat men ernstig begon te onderhandelen over een huwelijk der hertogin, om wier hand vele vorsten aanzoek deden, ofschoon er slechts twee in aanmerking kwamen: de dauphin Karel en Maximiliaan, hertog van Oostenrijk, een zoon van keizer Frederik III. Karel de Stoute had reeds tijdens zijn leven de hand zijner dochter aan den franschen kroonprins toegezegd, en koning Lodewijk scheen aanvankelijk, zoo als wij reeds hebben gezien, voornemens te zijn om aan dien voorgenomen echt gevolg te geven. Waarschijnlijk echter begreep hij later, dat hij Karels landen wel meester kon worden, zonder zijn zoon aan Maria uit te huwelijken, zoodat hij daarover niet verder dacht. Het is echter ook mogelijk, dat Lodewijk inzag, dat men toch aan Maximiliaan de voorkeur zou geven. Deze toch stond hoogelijk aangeschreven bij de Gentenaren, die zonder veel moeite de toestemming der hertogin tot dit huwelijk verwierven.

Op den 18den Augustus werd het huwelijk te Gent voltrokken en ongeveer eene maand later een bestand met Frankrijk gesloten. Maria werd nu in Holland en Zeeland als gravin gehuldigd, en in October had zulks ook plaats te Dordrecht, waar de andere hollandsche steden ter dagvaart waren verschenen.

In het voorjaar van 1478 deed Maximiliaan den eed aan de bijzondere steden en landen, als *kerkelijke voogd en Momboir van vrouwe Maria*, wordende hem omgekeerd in dezelfde hoedanigheid door de staten de eed van getrouwheid gedaan. Sedert komen beider namen gemeenschappelijk voor aan het hoofd der open brieven, en worden Mariaas titels ook aan den hertog van Oostenrijk gegeven. Keizer Frederik verklaarde bij brieven van 19 April, dat Maximiliaan Gelderland en Zutphen, Holland,

Zeeland en Friesland benevens de andere Nederlanden, welke geacht werden onder het keizerrijk te behooren, uit naam van vrouwe Maria van hem behoorlijk had verheven.

In Julij sloten Maximiliaan en Maria een nieuw verbond van vrijen koophandel en visscherij met koning Eduard IV van Engeland, hetgeen de Oost- en Westfriezen reeds vroeger hadden gedaan. Het bestand met Frankrijk werd ook weer voor een jaar verlengd, ten gevolge waarvan Doornik en vele andere plaatsen den hertog werden ingeruimd. Maximiliaan had redenen om den oorlog met Frankrijk met inspanning van alle krachten te vermijden, wijl hij zijne magt noodig had tegen de Gelderschen. Deze toch hadden onmiddellijk na den dood van Karel den Stouten een landdag te Nijmegen gehouden, en besloten, niemand anders voor hertog te erkennen dan Adolf, die toen nog gevangen was. Zijn ontijdige dood verijdelde echter dit voornemen, en nu vonden de staten het geraden, de voogdijschap over zijne beide onmondige kinderen, die nog te Gent waren, op te dragen aan Catharina, Adolfs zuster. Deze zond toen terstond een gezantschap naar koning Lodewijk XI, die beloofde, haar en Adolfs kinderen in bescherming te nemen tegen den geheelen aanhang van het bourgondische huis.

Catharina, langs dezen weg hare magt zoo veel mogelijk pogende te versterken, drong middelerwijl ernstig bij Maximiliaan en Maria aan, dat de kinderen van haar broeder Adolf aan haar zouden worden terug gegeven, welk verzoek echter door den hertog werd afgeslagen, hetgeen de Gelderschen nog vijandiger tegen hem stemde. De staten van het graafschap Zutphen verpandden dit voor zestien duizend rijnsche guldens aan den bisschop van Munster, Hendrik van Zwartsenburg, onder beding, dat hij het later zou inruimen aan de regte erfgenamen na het betalen der pandpenningen. De Gelderschen verkozen den bisschop insgelijks voor beschermheer van het hertogdom, terwijl de jonge Karel, de zoon van Adolf, op vele plaatsen in Gelderland als hertog werd erkend.

voorwaarde dat zij, in het gezigt van al het volk, op hunne knieën bij God en de Heiligen een duren eed zwoeren, dat zij nooit weer onrust zouden verwekken of pogen de regering weer in handen te krijgen.

Maximiliaan beijverde zich nu om Eduard IV voor zich te winnen, en onderstand tegen Frankrijk van hem te verwerven. Lodewijk XI deed van zijn kant ook al het mogelijke om Eduard tot bondgenoot te hebben, maar van al hetgeen hij dezen aanbood of voorstelde, volbragt hij later niets, zoodat Eduard duidelijk bespeurde, dat Frankrijk niets anders beöogde dan hem om den tuin te leiden. Daarover verontwaardigd, besloot koning Eduard IV zich volstrekt niet meer met Lodewijk XI in te laten, en zich naauwer aan hertog Maximiliaan aan te sluiten. Er werd nu een huwelijk beraamd tusschen Filips, het kind dat den hertog in Junij 1478 geboren was, en Eduards derde dochter Anna. Bij die gelegenheid werd het vroeger gesloten verbond tusschen Eduard en Maximiliaan vernieuwd, belovende de koning tevens, den hertog met zes duizend man te zullen ondersteunen, en al het mogelijke te doen om den vrede tusschen Lodewijk en den hertog tot stand te brengen, of Frankrijk den oorlog te verklaren, indien zijne bemiddeling werd afgewezen.

Maximiliaan gevoelde zich nu sterk genoeg om Frankrijk het hoofd te bieden; maar kort daarop werd Lodewijk XI door een aanval van beroerte getroffen, welke zijn leven met groot gevaar bedreigde, en hem den lust tot oorlogvoeren geheel benam. Zulks was inderdaad ook gelukkig voor den hertog, want de schromelijke onlusten, die andermaal in Holland waren losgebroken, dwongen hem weer herwaarts te komen.

De Hoekschen, die in 1479 uit Leiden waren verdreven sedert vergeefs gepoogd hebbende, zich hersteld te zien in het bezit van hunne goederen en regten, ofschoon zij reeds een vonnis ten hunnen voordeele van het hof hadden ontvangen, volvoerden in Januarij 1481 een toeleg, dien zij met koenen moed ten uitvoer bragten. Ten getale van niet meer dan 135 man, hoofdzakelijk Stichtschen, aangevoerd door Reijer van Broekhuizen, een

Gelderschman, beklommen zij des morgens ten zes ure in alle stilte den stadsmuur. Weldra bevonden zij zich allen behouden binnen de stad, en nu hun krijgsgeschreeuw: *Bredero, Montfoort!* aanheffende, trokken zij naar het stadhuis, dat spoedig in hunne magt viel. Het stadhuis, waar toevallig buskruid bewaard werd, sprong voor een deel uiteen, en de voornaamste Kabeljaauwschen, onverwachts door den hoop aangevallen, werden gevat en in verschillende woonhuizen gevangen gezet. De Hoekschen stelden nu orde op de regering, en vonden zich in het bezit van ongeveer zes duizend weerbare mannen.

Haarlem, Delft en Amsterdam waren echter niet gezind, die gewelddadigheden lijdelijk aan te zien, en klaagden bij het hof zoo sterk over het gebeurde, dat de hertog den stadhouder bevel zond, Leiden te belegeren. Het beleg duurde tamelijk lang, maar eindelijk lei de stad het hoofd in den schoot, en Broekhuizen ruimde de stad met zijn volk. Eerlang verscheen de hertog voor Leiden, waar hem de burgers in rouwgewaad de sleutels der stad aanboden, knielende hem om genade smeekten, en zich tot ieder offer bereid verklaarden. Maximiliaan nam hen in genade aan, maar deed zes der voornaamste belhamels ter dood brengen. Daarna begaf zich de hertog ook naar 's Hage, waar een aantal Hoekschen uit verschillende steden gevangen zaten. Velen werden nu uit het land gebannen, en hunne goederen verbeurd verklaard. Adriaan Janszoon Westfaling en Dirk Beaumont, de eerste schout en de ander burgemeester van Dordrecht, werden onthalsd.

De hoeksche ballingen en veroordeelden hadden thans geen ander toevlugtsoord dan Utrecht, waar echter het gezag van bisschop David sedert den dood van zijn broeder, hertog Karel den Stouten, merkbaar was afgenomen. De aanhangers van den overleden domproost Gijsbrecht staken het hoofd weer op en joegen den bisschop zoo veel schrik aan, dat hij zich in de stad niet veilig achtte en zich meestal te Wijk bij Duurstede ophield. De burggraaf van Montfoort was naar Utrecht ontboden, die terstond de regering veranderde, en met

eene gehuurde bende den aanhang des bisschops in bedwang hield, den verdreven Hoekschen binnen Utrecht de hand boven het hoofd houdende. De Utrechtenaren, die onder Reyer van Broekhuizen Leiden hadden helpen vermeesteren, waren met buit beladen teruggekeerd, doch de hertog had uit weerwraak de goederen der Stichtschen, die in zijn gebied waren gelegen, doen aanslaan, waaronder ook de heerlijkheid van Purmerend, die aan den burggraaf van Montfoort behoorde. In Holland en elders werden buitendien ook Utrechtenaren verontrust en gevangen gezet. De hertog weigerde kortaf die gevangenen te ontslaan, tenzij men den burggraaf van Montfoort en de hoeksche ballingen Utrecht deed ruimen. De Stichtschen konden en wilden dien eisch niet vervullen, en dit was de oorzaak van den oorlog tusschen Holland en Utrecht, die in 1481 ontbrandde en drie jaren geduurd heeft. Wel gaf men in Holland voor, dat de krijg werd gevoerd om bisschop David tegen zijne wederspannige onderhoorigen te beschermen, doch de ware oorzaak was alleen gelegen in de verbittering tegen de Hoekschen, die in Utrecht een toevlugtsoord hadden gevonden.

Binnen Utrecht voedde men vrees genoeg voor de magt van hertog Maximiliaan, en in April besloot de stedelijke raad, den hertog in zoo verre genoegen te geven, dat men de gehuurde ruiters of stalbroeders — dien naam gaf men toenmaals aan de krijgslieden, om 't even of zij te paard dan wel te voet dienden — de stad wilde doen ruimen. De burggraaf van Montfoort was hierover echter misnoegd, behield de huurlingen bij zich, en verdreef daarenboven de meeste leden van den raad, die voor den genoemden maatregel hadden gestemd, uit de stad. Dezen veranderden nu van batterij, en verklaarden zich voor den bisschop, zich scharende aan de zijde van de geestelijkheid en ridderschap en van de steden Wijk en Reenen. Jan van Montfoort bleef te Utrecht, gesteund door Amersfoort en Montfoort.

De stad Utrecht zocht intusschen bij het hof te Antwerpen en te Brussel te onderhandelen over een verdrag; maar hare pogingen leden schipbreuk op den onverzette-

lijken wil des hertogs, die onvoorwaardelijk eischte, dat men den bisschop volkomen onderdanig zou zijn en de vreemde knechten uit de stad verwijderen.

De utrechtsche ruiters ondernamen middelerwijl een aanslag op Naarden. Gedeeltelijk in vrouwenkleederen vermomd kwamen zij de stad binnen, melk en eijeren te koop dragende om geen schijn te wekken, dat zij vijandelijke bedoelingen koesterden. Plotseling legden zij hunne vermomming af, trokken hunne zwaarden en rigtten eene jammerlijke verwoesting aan. De Amsterdammers waren spoedig bij de hand, en verjoegen de vreemde indringers, die hals over kop naar Utrecht vlugtten. De stedehouder Lalaing was verwoed over die vermetele onderneming, en besloot, de daders gestreng te tuchtigen, stak den brand in Jutfaas en sloeg het beleg voor het blokhuis op de vaart. De Utrechtenaren loerden echter op Lalaing, en nog vóór deze zich behoorlijk had verschanst, overvielen zij hem en sloegen hem op de vlugt. De Hollanders leden bij die gelegenheid een schromelijk verlies, en lieten een grooten krijgsvoorraad in den steek. Wij vinden aangeteekend, dat de Utrechtenaren niet minder dan zeven of acht vaandels veroverden en in de kerk als zegeteekenen ophingen.

De stadhouder verzamelde nu een leger van ongeveer vijf duizend man, veroverde Emnes en gaf het aan de vlammen prijs. Toen lagen Baarn en Zoest aan de beurt, en werden insgelijks plat gebrand. In December werd er een bloedige slag geleverd tusschen de benden van Lalaing en de Stichtschen, waarin de stadhouder eene volledige zegepraal behaalde. Heer Engelbert, een broeder van hertog Jan van Kleef, was ondertusschen tot voogd en beschermheer van Utrecht verkoren, ofschoon hij nog slechts een leeftijd van achttien jaren had bereikt; maar ook deze bragt weinig toe tot redding van zijne partij. Bisschop David had weten te bewerken, dat de toevoer naar Utrecht in Holland en Gelderland was verboden geworden, en het spreekt wel van zelf, dat hij zorg droeg, dat de stad ook niet werd voorzien door de overige plaatsen uit het Sticht, die hij in zijne magt had. Buiten-

dien werd de toevoer te water insgelijks afgesneden, zoodat er eene schromelijke duurte in de stad ontstond. Verschillende rijke weduwen hadden reeds aanzienlijke sommen verstrekt en ruim acht honderd voorname burgers hadden ieder een pond goud opgebragt, onder voorwaarde, dat zij van de krijgsdienst zouden verschoond blijven, als zij hun geld niet binnen ses weken terug ontvingen. De nood was echter zoo groot, dat men later nog iemand naar Keulen zond om lijfrenten ten laste der stad te verkoopen. Er deden zich echter geene koopers op, wijl de Keulenaars wisten, dat de voornaamste rijken Utrecht hadden verlaten of den dood gevonden. Hooger en hooger klom de nood, en in Februarij 1482 werd er eene dagvaart te Schoonhoven gehouden, om met den stadhouder Lalaing en de hollandsche steden over den vrede te onderhandelen.

Alle pogingen om den vrede te treffen bleven vruchteloos, en de vijandelijkheden werden van weerzijds met groote verbittering hervat. Vianen, waar zich onderscheidene utrechtsche ballingen ophielden, werd in April door de Stichtschen bemagtigd. Later kwam die stad echter weer in de magt van jonkheer Walraven, onder voorwaarde, dat hij vierenveertig honderd rijnsche guldens zou betalen aan Vincent van Zwanenburg, die Vianen voor de Utrechtenaren bewaarde.

In de lente van hetzelfde jaar was hertogin Maria door een onverwachten dood aan de haren ontrukt, twee kinderen nalatende, Philips en Margaretha. Zij had nog een zoon gehad, doch deze was kort na zijne geboorte overleden. Zij was voor de vierde maal zwanger, toen zij te Brugge, een wandelrid makende, van 't paard viel en zich zoodanig bezeerde, dat zij eerlang aan de gevolgen van dien val overleed. Hare tijdgenooten hebben haar veel lof toegezwaaid, wegens hare persoonlijke hoedanigheden, zonder dat iemand heeft kunnen beoordeelen, of zij bekwaam was het bewind te voeren. Aanvankelijk toch werd zij geheel overheerd door de Gentenaren, en daarna werden de zaken bestuurd door haar echtgenoot. Zij had echter weinig vreugde beleefd: burgeroorlogen

hadden hare landen onophoudelijk geteisterd, en zij mogt alleen treuren over zoo vele en groote rampen, die zij over hare onderhoorigen zag losbarsten.

Haar zoon Philips was een kind van vier jaren, toen zijne moeder overleed, en haar wettige opvolger volgens de voorwaarden, bij haar huwelijk met Maximiliaan vastgesteld. Met Philips, den Schoone bijgenaamd, ging de regering dezer landen over aan het laatste grafelijke huis, dat van Oostenrijk. In Holland werd over 't algemeen veel rouw betoond over den ontijdigen dood van de hertogin; men was haar zeer genegen, en hare uitvaart werd met groote kerkelijke plegtigheid gevierd. Algemeen deed men hulde aan hare deugd en godsvrucht, en hield zich overtuigd, dat zij hare onderhoorigen een goed hart had toegedragen. Maximiliaan wendde na haar overlijden alle pogingen aan bij de nederlandsche staten om erkend te worden als voogd over zijne beide kinderen en ruwaard over alle die landschappen. Overal werd aan zijn wensch voldaan, en slechts in Vlaanderen gaf men geen gehoor aan dit verzoek. In Zeeland en kort daarna te 's Gravenhage ontving hij den eed der landzaten, en veel had hij daarbij te danken aan de Kabeljaauwschen, die toen bijna overal in het bewind waren, en zijn wensch met alle krachten ondersteunden.

Te Hoorn echter ontstonden nu eenige beroeringen. Wij zagen reeds dat Lalaing had weten te bewerken, dat de Kabeljaauwschen er weer geduld werden, den eed zwerende, dat zij geene woelingen zouden verwekken noch eenig ambt bekleeden. Deze harde voorwaarde stiet ieder tegen de borst, die het met de Kabeljaauwsche partij hield, en de verbittering werd nog vermeerderd door de regering, die de Kabeljaauwschen met groote gestrengheid bleef behandelen. Zoo was er onder anderen een zware brand uitgebarsten, zonder dat de overheid behoorlijke maatregelen tot blusschen nam, vermoedende, dat de brand door de Kabeljaauwschen zou zijn aangestoken. Dezen verweten daarna op hunne beurt aan de hoeksche regering, dat het vuur zoo veel schade had aangerigt.

Tegen den tijd dat de nieuwe regering zou worden verkozen, vaardigde de stadhouder het bevel uit, dat de verkiezingen geen voortgang mogten hebben. Men meent zelfs, dat hij van plan was, zelf naar Hoorn te komen om de Kabeljaauwschen aan het bewind te helpen, het geen hij te voren langs andere wegen had zoeken te bereiken. Men sloeg echter zijn bevel in den wind, voorgevende, dat het strijdig was met de privilegiën der stad. Lalaing was echter geenzins de man, om zijne bevelen onuitgevoerd te laten: hij ontbood de vooornaamste regeringsleden van Hoorn bij zich in den Haag, voorgevende, dat hij zaken van gewigt met hen had te overleggen. Zij aanvaardden de reis naar 's Hage, zonder argwaan, doch werden spoedig na hunne aankomst gevangen gezet. Nu vertrok Lalaing naar Hoorn, veranderde de regering geheel naar zijn zin, en herstelde den vroegeren schout Maarten Velaar, van wien wij reeds hebben gesproken, in zijn ambt. Nadat de eerste stappen gedaan waren, zag men de overige weldra volgen: de voornaamste Hoekschen werden uit de stad gebannen, onder voorwendsel, dat zij de verschuldigde schattingen weigerden te betalen. Buitendien werd de stad bovenmatig belast, waartoe de kabeljaauwsche regering ijverig het hare bijdroeg om ten hove meer en meer in gunst te komen. Men moest nu niet minder dan tien stuivers van ieder pond Schots opbrengen, en nog vier stuivers van 't pond voor ruitergeld, welke belasting te voren hoogstens vier stuivers gezamenlijk had bedragen. Nogtans reikten deze opbrengsten nog niet toe, en moesten de rijken nog geld op rente voorschieten. Onafgebroken reisden de burgemeesters naar Amsterdam en elders om los- en lijfrenten te verkoopen, waardoor de stad in de grootste ongelegenheid geraakte.

De hoornsche ballingen hielden zich voor een deel op te Sneek in Friesland en deels te Utrecht en te Amersfoort, van waaruit zij steeds plannen beraamden om de stad weer in te nemen. Eindelijk namen zij eenige knechten aan, onder bevel van Adriaan van Naaldwijk, Jan van Middaten en twee Friezen, die tot de partij der

Schieringers behoorden. In den aanvang van Julij 1482 gingen zij scheep, en kwamen binnen de stad, niet meer dan dertig koppen tellende. Zij ontmoetten nagenoeg geen tegenstand, maakten zich meester van de markt, en namen de leden der regering gevangen, met uitzondering van den schout Velaar, die zich op het eerste gerucht uit de voeten had gemaakt. De Hoekschen werden nu onmiddellijk weer aan 't bewind gebragt, en de gevangenen met zware straffen bedreigd, indien zij tegenweer boden of andermaal poogden aan het roer te komen; het schijnt evenwel, dat er niemand ter dood werd gebragt.

Lalaing lag vóór het slot ter Haar in het Sticht, toen hij de tijding ontving, dat de stad Hoorn bij verrassing was overrompeld. Onverwijld zond hij Jan van Egmond met een deel van het krijgsvolk en een hoop poorters uit Haarlem, Delft en Amsterdam, hem tevens de verzekering gevende, dat hij met het geheele leger ras zou volgen. Velaar toefde niet om zich bij het krijgsvolk van Egmond te voegen, en werd met eenige manschappen vooruit gezonden op kondschap, of de stad ook bij overrompeling ingenomen zou kunnen worden. Hij waagde zelfs een storm op de stad nabij de Noorderpoort, doch vond een heldhaftigen tegenstand. Tot drie malen hernieuwde hij den storm, maar werd telkens teruggedrongen, en vond bij den derden aanval den dood. Een goed deel der kabeljaauwsche benden werd bij deze gelegenheid gedood en op de vlugt gedreven, zoodat de Hoekschen de lucht met jubelkreten vervulden, meenende dat alle gevaar geweken was.

Het duurde echter niet lang, of de stadhouder daagde op aan het hoofd van een leger van zes duizend man, en sloeg het beleg voor Hoorn. Zijne komst deed de jubeltoonen verstommen en vervulde alle gemoederen met grooten angst. De stad werd nu hevig bestormd, en ondanks den dapperen moed der hoeksche bezetting ingenomen. Naaldwijk en Middagten sneuvelden op de stadswallen, en de beide Friezen werden gevangen genomen. Zoodra de knechten van Lalaing meester van de stad

waren, koelden zij hunne woede op alle mogelijke wijzen, paal noch perk stellende aan hunne moord- en plundersucht. Ieder, die hun in handen viel, werd meêdoogenloos omgebragt, en leeftijd, geslacht noch stand ontzien. Zelfs het geestelijk gewaad beveiligde niet tegen dien bloeddorstigen haat: twee priesters werden boven van het klokhuis naar beneden geworpen. De een bleef op de plek dood, maar de ander bragt er het leven af, ofschoon hij na den val nog als met wonden doorregen werd. Een der voornaamste hoeksche regeringspersonen werd letterlijk in flarden gescheurd, zoodat men de stukken van zijn lijk opzamelde en in manden te huis bragt. Toen het bloedvergieten een einde had genomen, sloegen de knechten aan het plunderen, en roofden alles wat hun voorkwam. De burgerwoningen werden geheel leeg geroofd alsmede kerken en kloosters, met uitzondering alleen van het Cecilia-klooster, waar Egmond gelegerd was. De buit der plunderaars was aanzienlijk, en werd door het geheele land voor een appel en een ei verkocht. Op verschillende plaatsen vond men in en tusschen de bedden, die van de plundering afkomstig waren, nog de lijken van jonge kinderen, zonder dat men zelfs iets van de arme kleinen had bespeurd, hetgeen tot een bewijs kan dienen, met hoe vreesselijke drift en onbesuisdheid de roovers waren te werk gegaan. De schout, Willem Klaaszoon, die zich in doodsangst verborgen hield, werd, toen men hem ontdekte, met nog eenige anderen openlijk op de markt onthalsd; anderen werden door Jan van Egmond naar Bakkum gevoerd, en daar op het rad gelegd. Enkelen, zoo als de beide Friezen, die veel geld hadden, kochten zich voor een hoogen losprijs vrij. De regering, nu in den geest van den stadhouder veranderd, bouwde op kosten van 't gemeene land een kasteel te Hoorn, waarin eene bezetting werd gelegd van veertig of vijftig man, onder 't bevel van Filips van Wassenaar, heer van Voorburg.

Zoo verschrikkelijk werd Hoorn gestraft wegens de woelingen der hoeksche ballingen. Wel gaf de partij van den stadhouder voor, dat de stad al deze rampen

dubbel had verdiend om hare weerspannigheid tegen den hertog; maar de voornaamste reden moet wel gezocht worden in de onderlinge tweedragt der regeringsleden en het streven van Velaars aanhangers om zich in de gunst van het hof te dringen. Na dezen ommekeer was geheel Holland op nieuw kabeljaauwsch.

De Utrechtenaars en die van Amersfoort bleven middelerwijl nog altijd hoekschgezind, en zette'n den oorlog tegen het kabeljaauwsche Holland rusteloos voort, zich niet bekreunende om de geweldige kosten en schaden, die men deswege weerzijds had te lijden. De bevolking in Holland begon eindelijk vrij luide te morren, wijl menigeen zelfs zijn bed verkoopen moest om zijn aandeel in de schattingen te betalen. En te meer waren de Hollanders daarover ontevreden, omdat zij bij de inhuldiging van Maximiliaan hadden bedongen, dat hij spoedig een einde aan dien nadeeligen krijg zou maken. De hertog deed daartoe ook inderdaad moeite genoeg, maar alle pogingen mislukten, en nu werden de lasten ondragelijk.

In de stad Utrecht was het ook niet beter gesteld: men had er gaande weg zoo veel aan lijfrenten verkocht, dat alleen hiervoor jaarlijks ruim negen duizend gulden moesten worden uitgekeerd. En toch was dit nog niet voldoende om de kosten van dien oorlog goed te maken. Duizend burgers werden geschat, om ieder negen gulden op te brengen, waarvan men hun jaarlijks twee gulden lijfrente zou geven, want men kon geen geld bekomen dan tegen zulke hooge rente. Deze negen duizend gulden werden alsnu bestemd om de ruiters te betalen. Geen wonder alzoo, dat het gemeen in Utrecht even hard morde en klaagde als de Hollanders, en ieder evenzeer haakte naar den vrede, Men riep algemeen, dat de ontvangers rekening en verantwoording zouden afleggen, en sommigen spraken er zelfs van om den bisschop weer in te roepen. Het kwam bijna tot een oproer; doch Engelbert van Kleef wist de gemoederen met eenige vaten bier tevreden te stellen. Gelukkig kwam er in Mei eene groote partij rogge in de stad, hetgeen het algemeen

misnoegen in hooge mate bedaarde, wijl de prijs der rogge van drieëntachtig op vierenzestig stuivers per mud daalde.

Hertog Maximiliaan deed nog altijd door zijne gemagtigden met die van Utrecht over den vrede onderhandelen: er hadden vele bijeenkomsten plaats te Woerden, den Haag en 's Hertogenbosch; doch naardemaal hij volstrekt de erkenning van den bisschop eischte en de tegenpartij juist dit punt volstrekt niet wilde toegeven, zoo baatten al deze pogingen niets.

Omstreeks het einde van April van dit zelfde jaar ondernam de burggraaf van Montfoort met duizend man ruiters en utrechtsche burgers een aanslag op de stad Dordrecht, binnen welke stad hij eene heimelijke verstandhouding onderhield. Hij beraamde namelijk den toeleg om een half uur beneden Schoonhoven scheep te gaan, en aldus de Lek af te zakken. Montfoort nam alle maatregelen van voorzorg, en beloofde aan de knechten en burgers eene belooning van vier en aan de hopliedon van zes rijnsche gulden, als zij zich van plunderen onthielden. Ter bestemder plaatse gekomen, vonden zij niet meer dan vier schepen waarover men kon beschikken, weshalve de burggraaf met het grootste deel der krijgers den terugtogt aanvaardde. Willem van Wagtendonk echter ging met twee honderd en tachtig ruiters in drie vaartuigen scheep, en kwam er met een te Dordrecht aan den stijger, kunnende de beide andere schepen niet opkomen, wijl de waterstand niet hoog genoeg was. Zijn plan werd echter door de kloeke waakzaamheid van een wachter of poorter ontdekt, en nu stak Wagtendonk onmiddellijk van wal af, ontscheepte zijn volk bij Rotterdam, en kwam met een klein verlies in Utrecht terug. In enkele Zuidhollandsche dorpen had de schout zich laten omkoopen en de benden voortgeholpen, den landlieden verhalende, dat het hollandsche knechten waren, die een aanslag op Utrecht gingen ondernemen. Deze verraders ontvingen daarna hunne straf, en werden met eenige dordrechtsche poorters, die van den toeleg hadden geweten, onthalsd.

Korten tijd daarna beschreef de stadhouder Lalaing

heirvaart, den vierden man uit Holland latende oproepen. Bovendien had hij ook nog een aantal vreemde knechten in zijne dienst, sloeg nu het beleg voor het slot Harmelen, dat terstond aan hem overging. Van daar rukte hij op naar het slot ter Haar, welke beide sterkten behoorden aan Gijsbrecht en Dirk van Zuilen, twee groote steunpilaren van den bisschop. Zoodra ter Haar was bestormd en veroverd, kreeg de stadhouder de tijding, dat Hoorn door de hoeksche ballingen was overrompéld, en trok nu met zijn leger naar Holland, om Hoorn te straffen, zoo als wij boven reeds hebben gezien.

Kort nadat het slot ter Haar was overgegaan, werd de toren en kerk te Barneveld door de Amersfoorters bemagtigd, en het is dit beleg, dat wij gekozen hebben voor den inhoud onzer schets, wegens den onversaagden moed van den heldhaftigen Jan van Schaffelaar. Wij hebben met zoo weinig woorden mogelijk de woelingen van dit tijdvak beschreven, en de voornaamste feiten gemeld, en vertrouwen, dat onze lezers genoegzaam op de hoogte der geschiedenis zullen wezen, om met vrucht de volgende schets te lezen.

II.

Het kasteel van Rozendaal.

Het was in het laatst van Augustus 1481; de avond was reeds lang gevallen, en de ondragelijke hitte van den dag had menigeen nog in het late uur naar buiten gelokt, in de hoop, door de koelere nachtlucht te worden verfrischt. Maar de hemel was met dikke wolken bezet, zonder dat zich een zuchtje deed gevoelen, en was het over dag schromelijk heet geweest, het was dezen

nacht nog drukkender, en wie naar buiten was getreden om zich te verfrisschen, haastte zich, om maar weer binnen zijne woning te komen, waar het nog minder warm was dan daar buiten. Eene doodsche stilte heerschte alom; geen blad op de boomen bewoog zich; menschen en vee hijgden naar lucht.

In dezen drukkenden nacht naderde eene sterke bende kleefsche ruiters, versterkt door een tal van arnhemsche knechten, de bekoorlijke streek, waar het kasteel van Rozendaal gelegen is. Aan het hoofd van dit leger stond Jan II, hertog van Kleef, die kort te voren Wageningen had ingenomen, na vooraf de stad Arnhem te hebben bemagtigd.

Stapvoets reden de ruiters voort, en ofschoon gehard tegen vermoeijenissen van allerlei aard, bezweken zij thans bijna door de drukkende hitte, die hen in hunne rusting nog heviger kwelde. Het viel moeijelijk te beslissen, wie meer leden, de ruiters of hunne paarden; doch stellig is het, dat de manschappen toch den troost hadden, elkander hun nood te klagen, en zich van tijd tot tijd lucht te geven door een zwaren vloek.

Hertog Jan reed voorop met een zijner krijgsoversten, zijn trouwen vriend en wapenbroeder Walter, met wien hij een vertrouwelijk gesprek voerde. De teugels hielden zij zoo los mogelijk, om het hunnen rossen gemakkelijker te maken, en beiden hadden den helm van het hoofd genomen, zich niet in staat gevoelende, dat zware hoofddeksel in die schrikkelijk drukkende hitte langer op te houden.

»Gelukkig, Walter!" sprak hertog Jan, »dat wij geen verren rid hebben te maken, want ruiters en paarden zouden bezwijken. Bij alle heiligen! als de rid nog een paar uur moest duren, wij zouden Rozendaal niet bereiken, tenzij zoodanig uitgeput, dat er aan geen beleg zou te denken zijn! Geloof mij op mijne eer, het gaat mij aan het hart, dat onze knechten weer ten strijde moeten; ofschoon het geluk ons waarlijk goed gediend heeft, moet ik toch bekennen, dat het wakkere volk meer rust behoeft dan ik geven kan."

»Wat zal ik u zeggen, hertog!" sprak Walter; »onze jongens kunnen nog al wat hitte en kou verduren, en wij krijgslieden rusten, als wij gelegenheid hebben, en bekommeren er ons daarenboven weinig over, als wij in den zadel moeten zitten in plaats van onze leden uit te strekken. Ook weten deze Kleefschen wel, dat Maximiliaan van Oostenrijk gestraft moet worden voor zijn ondank. Had hij niet de duurste verpligting aan uw vader, die hem zoo getrouw ondersteunde in den gelderschen krijg? En door uw billijken eisch om vergoeding van de oorlogskosten af te slaan, dwong hij u immers, u te verbinden met zijne vijanden. Zie, ik wil wedden, dat onze jongens wel eens zullen vloeken op de ondragelijke hitte; doch geen enkele zal morren, dat hij tegen Maximiliaan oprukt. Gij zult ze weer zien voor Rozendaal met hun vurigen moed, elken druppel bloeds veil hebbende voor hun vorst. Hitte noch vermoeijenis kan hun heldenarm vermoeijen, en ik ken hen genoeg, om niet te weten, dat hunne vuisten weer jeuken naar den strijd."

»Ik wil u gelooven, Walter! en toch ben ik mismoedig gestemd. Een bange droom heeft mij den afgeloopen nacht gekweld, en ik moet zelf bekennen, dat ik wat ligtgeloovig van aard ben."

Walter schudde het hoofd, en sprak op zacht verwijtenden toon:

»Dat is uw eenig gebrek, hertog! En ik wilde er alles voor geven, als gij verlost waart van dien vervloekten monnik, die zich door zijne valsche duivelskunstenarij zoo in uwe gunst heeft weten te dringen. Ik vertrouw dien priester niet, en houd mij overtuigd, dat hij booze plannen tegen u in 't schild voert en het op uw verderf toelegt."

»Foei, Walter!" hernam de hertog verschrikt, »hoe durft gij dien vromen man zoo zwaar verdenken? Hij blijft bij mij, wijl hij mij liefheeft als een zoon, en nooit is hij toornig tegen mij, dan wanneer ik hem tracht te bewegen, eene belooning van mij aan te nemen. Ik zweer u bij den hemel, dat hij nog nooit iets van mij heeft ge-

»Ontvang mijn dank, Theobald!" sprak de vorst, den monnik de hand reikende, »voor uwe belangstelling, waaraan ik trouwens nooit een oogenblik twijfelde. Uwe woorden storten inderdaad een balsem in mijn bezwaard gemoed, en ik reikhals naar de verklaring, welke het u gelukt is te vinden. Mijn trouwe Walter zal nu wel geene bedenking meer tegen u voeden, en ook hem zal de tijd eenmaal leeren, dat hij zich grovelijk bedroog, toen hij u van kwade bedoelingen verdacht hield."

De monnik gluurde naar Walter, als wilde hij op diens gezigt lezen, welken indruk 's hertogs woorden op hem hadden gemaakt. Deze echter behield dezelfde uitdrukking op zijn gelaat, en antwoordde kort af:

»De tijd zal het leeren, hertog! wij zijn echter thans het kasteel genoeg genaderd om hier halt te houden. Onze aankomst moet niet worden opgemerkt, en terwijl de knechten afzitten, wil ik met een paar hoplieden onmiddellijk op verkenning uitgaan. Gij kunt u dan dien tijd ten nutte maken om de verklaring van uw droom van den monnik te vernemen, en daarna nog een paar uur rust te nemen. Morgen vroeg loopen wij storm, en als ik mij niet bedrieg, dan valt het kasteel in onze magt."

»Handel naar goedvinden, Walter!" sprak de hertog, »maar neem u in acht voor pijl of kogel, en vermoei u niet meer dan noodig is. Gij zijt mijne regterhand in den strijd, en moet u zelven om mijnentwille sparen."

Er werd nu halt gehouden, en de ruiters stegen af. De hitte van den nacht was hoe langer hoe ondragelijker geworden, en ruiters en paarden hijgden naar lucht. De hemel bleef donker bewolkt, en er moesten nog een paar uur verloopen, vóór de zon hare stralen zou uitzenden over het aardrijk. Walter koos zich eenige dappere getrouwen uit, ontdeed zich van zijne zware rusting, aan de anderen bevelende dit voorbeeld te volgen. Het hoofd bedekt met eene ligte stalen kap en het lijf beschut door een fijn bewerkten stalen kolder, begaf hij zich in den donkeren nacht naar het kasteel om de sterkte te verkennen, en zoo mogelijk te bepalen, waar den volgenden morgen de aanval moest beginnen.

Voorzigtig gingen zij voorwaarts en op fluisterenden toon sprak Walter tot zijne hoplieden:

»Vrienden! ik ben overtuigd dat de bezetting op hare hoede is en van onze komst weet. Het ligt mij vastelijk bij, dat die monnik, welken onze goede hertog zoo onbepaald vertrouwt, in verstandhouding staat met dezen of genen bevelhebber van Maximiliaan, en daarom moeten wij vooral ons oog gevestigd houden op dien sluwen priester. Ik mag u niet zeggen, waarom ik hem verdenk: een eed houdt mijne tong geboeid. Ik ben echter tegen hem gewaarschuwd door een onzer vijanden, die bevel voert op Rozendaal, dien ik reeds lang heb gekend en wiens eer en goede trouw evenzeer boven allen twijfel zijn verheven, als zijn moed en onbevlekt schild. Ieder van u moet een ruiter, op wien gij u onbepaald kunt verlaten, uitdrukkelijk bevelen, naauwkeurig de toegangen tot het kasteel te bespieden, en ieder gevangen te nemen, dien hij het slot ziet naderen, al dekt hem ook eene monnikspij. Wij zelve willen eerst met het aanbreken van den dag terugkomen, om ons te vergewissen of zich heimelijk iemand naar den vijand begeeft."

De hoplieden beloofden hem insgelijks op fluisterenden toon, dat zijne bevelen stipt zouden worden ten uitvoer gebragt, en nu naderden zij behoedzaam het kasteel. De duisternis belette hen te zien, maar verborg hen tevens voor het oog der vijanden, en veroorloofde hun, het slot tot op korten afstand te naderen. Zij stonden nu stil en scherpten hunne ooren. Duidelijk vernamen zij nu het geroep der schildwachten, en hun geoefend oor overtuigde hen weldra, dat de bezetting op den loer lag en kennis droeg van den toeleg. De wachtposten waren alle bezet, en zelfs binnen de muren van het slot heerschte veel bedrijvigheid. Aan slapen werd niet gedacht, en alles scheen op de been, om den naderenden vijand behoorlijk te kunnen ontvangen.

Allengs begon nu de dageraad aan te breken, en zoodra zij eenigzins konden zien, verborgen zij zich op de knieën in het kreupelhout, en namen voorts het slot in oogenschouw. Muren, torens, valbruggen, schietgaten,

niets ontging aan hunne arendsblikken, en zonder zelfs een woord te fluisteren, had ieder hunner reeds het plan tot den storm gevormd. Zij konden nu ook allengs de schildwachten op de transen en omgangen onderscheiden, en bespeurden tevens, dat al de voorposten bezet waren, zoodat er niet aan viel te twijfelen, of men had zich op de verdediging voorbereid.

Kruipende door het kreupelhout gingen zij nu terug, en eerst toen zij geheel schotvrij waren, wisselden zij met elkander van gedachten over de beste wijze van aanval. Op eenige kleine bijzonderheden na kwamen hunne plannen volkomen overeen, hetgeen hen te meer overtuigde, dat ieder voor zich juist geoordeeld had. Zij kwamen dan ook opgeruimd in het leger van den hertog aan, en nu droeg Walter zijn plan voor aan den hertog, hem van alles rekenschap gevende. Deze had ook geene bedenkingen in te brengen, en weldra rukte het leger op náár Rozendaal. De zon schoot nu hare eerste stralen uit, en met fonkelenden glans weerkaatsten de stalen rustingen en wapenen haar schitterend licht. De nevelen, die de lucht den geheelen nacht hadden bedekt, weken, en de wind, die een weinig kwam opzetten, bragt voor ruiters en rossen eene gewenschte verfrissching aan.

De monnik had, na den hortog zijn plan te hebben verklaard, het leger verlaten en zich naar Arnhem begeven, hetgeen door Walter met vreugde werd vernomen, wijl hij inderdaad zou geaarzeld hebben, zijn plan aan den hertog meê te deelen in tegenwoordigheid van een man, dien hij als een verrader beschouwde, en tegen wien hij inderdaad door een der vijandelijke bevelhebbers was gewaarschuwd.

Wij willen thans het leger van Jan II naar het kasteel laten oprukken en middelerwijl eens een blik werpen binnen deszelfs muren.

Walter had juist geoordeeld: de bezetting droeg kennis van den toeleg, en had zich ruimschoots voorzien van wapenen en levensmiddelen. Den geheelen nacht door had men gearbeid om den naderenden vijand een duchtigen tegenstand te kunnen bieden, en bij het krieken

van den dag was alles in gereedheid. In een der slotvertrekken zaten twee krijgsbevelhebbers bijeen, van welke de een, in eene peinzende houding, het hoofd in de hand steunde, terwijl de ander hem met zorgvollen angst gadesloeg. De eerste was een man in den schoonsten bloei des levens; hij kon ongeveer tweeëndertig jaren oud zijn, had eene forsche reusachtige gestalte en hoogst innemende gelaatstrekken. Zijn wapenroem was onbezwalkt, en vriend en vijand roemden om strijd zijn heldenmoed en trouwen edelen zin. Deze jonge man, een oorlogsgod gelijk, als hij het zwaard zwaaide onder een digten drom van vijanden, was Jan van Schaffelaar [1]). Als geboren edelman, was hij van kindsbeen geoefend in den wapenhandel, en had reeds jaren lang bijna onafgebroken het zwaard gevoerd; maar ofschoon met hart en ziel gehecht aan het krijgsmansleven, zoo had het toch zijn gemoed niet verwilderd. Hij had een diep gevoel, een edelen zin en een godsdienstig hart behouden, en stond bij iedereen hoog aangeschreven. Op zijne vriendschap kon men onvoorwaardelijk bouwen, en zijn zwaard kon alleen eene goede zaak dienen. Een schrik voor den vijand, was hij tevens de toevlugt en troost voor armen en verdrukten, en een beschermer van weduwen en weezen.

De ander, die hem met bezorgdheid en de grootste genegenheid aanstaarde, was reeds een oude snorrebaard, vergrijsd in den oorlog, maar die zijn jongeren krijgsmakker liefhad als een zoon, en hem gaarne met de eigen borst zou hebben beschut tegen een vijandelijken kogel of pijl.

»Hoe is het, Schaffelaar?" vroeg hij eindelijk, »zoudt gij waarlijk vrees voeden voor 's vijands overmagt?"

»Ik vrees voeden, Loef? neen, dat kunt ge niet meenen! Al waren er nog tienmaal meer vijanden, dan weet

---

[1]) Dat deze inderdaad bij het beleg van Rozendaal het bevel voerde over een gedeelte der bezetting in dienst van hertog Maximiliaan van Oostenrijk, is geschiedkundig. Men vergelijke: *Merkwaardige kasteelen in Nederland, door Mr. J. van Lennep en W. J. Hofdijk*, derde serie, pag. 57.

gij wel, dat ik den heldendood niet vrees! Maar dat ik strijden moet tegen mijn braven Walter, dien mijne ziel liefheeft en vereert, zie, dat maakt mij droevig gestemd, en eene siddering bekruipt mij, als ik bedenk, hoe ligt wij elkaar in de hitte van den strijd als vijanden kunnen ontmoeten."

»Ook ik, Schaffelaar! heb hieraan gedacht, en gij weet, dat ik dezelfde genegenheid en achting voor den braven Walter koester, maar wat wilt ge? Dat is nu eenmaal het lot van den krijgsman, en zoo lang de zoon het zwaard nog niet voert tegen den vader, mogen wij ons nog niet beklagen! Ook is het uw pligt, thans de muizenissen te verdrijven! De vijand is in aantogt, en wij mogen het vertrouwen van den hertog niet beschamen!"

»Bij den hemel, Loef! dat zal ik ook niet! Ik heb mijn zwaard tot dus verre onbezoedeld gehouden, en nooit mag er met regt eene smet op geworpen worden! Ik heb nu even als altijd mijn leven veil voor Oostenrijk, en alleen zou ik er alles voor willen geven, als ik Walter nog eenmaal spreken kon, vóór wij als vijanden tegenover elkander staan."

»Ik begrijp die begeerte, Schaffelaar! en vooral als ik bedenk, welke band u aan Walter verbindt. Misschien biedt zich die gelegenheid ook nog wel aan: ofschoon ik even als gij overtuigd ben, dat Rozendaal vallen moet, zoo zullen wij toch met Gods hulp nog menigen storm afslaan vóór wij tot de overgave gedwongen worden. Mogelijk zullen zij met ons willen onderhandelen, en dan kunt gij Walter zien en spreken. Overigens zoudt gij hem ook nog kunnen schrijven, en hem den brief door Theobald doen ter hand stellen, zoodra deze op het kasteel komt."

»Den monnik een brief toevertrouwen aan Walter? Dat nooit! Die ellendige priester, die met beide partijen heult, is een verrader, en ik heb Walter gewaarschuwd tegen hem op zijne hoede te wezen."

»Mij heeft het ook verwonderd, dat die Theobald op zoo vertrouwelijken voet staat met hertog Jan, terwijl hij desniettemin in blakende gunst stond bij bisschop

David van Bourgondië. Jan II is een man van beproefde trouw, en zal niet voor Maximiliaan of zijn behuwdbroeder gewonnen worden, en Theobald tracht hem in 't verderf te storten of hij voedt eene groote persoonlijke genegenheid voor hem, zoo als wij Walter liefhebben!"

»Geloof dat laatste nooit, Loef! Ik ken den monnik te goed, en God geve dat ik hem nooit had leeren kennen! In zijn gemoed trilt geene enkele snaar voor iets goeds, en wee hem, als ik er ooit achter kom, welke bedoelingen hij ten aanzien van den vromen hertog van Kleef koestert! Ik zal hem ontmaskeren en straffen voor zijn bedreven kwaad."

Terwijl van Schaffelaar deze woorden sprak, schitterde het vuur der wraak uit zijne oogen, en nam zijn edel gelaat eene vreesselijke uitdrukking aan. Verbaasd zag Loef hem aan, maar drong toch de vraag terug van zijne lippen, waarom hij dien monnik zoo haatte, gevoelende hij, dat nieuwsgierigheid hem niet voegde tegenover den vriend, als deze hem niet uit eigene beweging deelgenoot maakte van zijn geheim. Schaffelaar begreep wat er in hem omging, reikte hem de hand, en sprak:

»De tijd komt — als wij niet vallen in den strijd — dat ik u alles verhalen zal, Loef! Ik dank u echter voor uwe bescheidenheid, en denk later een trouwen bondgenoot aan u te hebben, om den verrader te vangen in zijne eigen strikken."

Op dit oogenblik stiet de schildwacht in zijn horen, en van alle kanten weergalmde de kreet: »te wapen! te wapen!"

IJlings zette'n de beide bevelhebbers den stormhoed op en begaven zich naar buiten om den vijand te ontvangen, en hem te bewijzen, dat Rozendaals bezetting hem met heldenmoed zou afslaan. De knechten waren allen met vurigen strijdlust bezield, en hun geroep: »voor Maximiliaan van Oostenrijk en David van Bourgondië!" vervulde de lucht. Geene vrees voor 's vijands overmagt beknelde hun hart, en zeker van de overwinning onder Schaffelaar en Loef, brandden zij van be-

geerte om zich met ,de benden van Jan van Kleef te meten.

Van Schaffelaar stond nu in zijne volle rusting om de beweging van den vijand gade te slaan. Niets ontging zijn valkenblik, en zoodra de voorhoede der vijandelijke benden naar den hoofdingang oprukte, begreep hij terstond, dat zulks alleen geschiedde om hem te misleiden.

» Walter is een te goed krijgsman," sprak hij tot Loef, » om niet in het duistere van den nacht op kondschap te zijn uitgegaan. Hij weet stellig, dat aan de linker achterzijde het beste punt van aanval is, en alzoo daarheen met onze keurbenden. Zend eene kleine afdeeling in verschillende kleinere hoopen naar de hoofdpoort, en gebiedt hun, ze van verschillende kanten te naderen, opdat de vijand wane, dat hij ons door zijne valsche beweging heeft misleid. Maak allen spoed, trouwe wapenbroeder! en ijl met uwe ruiters naar de linker achterzijde, om u met mij en de mijnen te vereenigen."

Walter echter kende Jan van Schaffelaar te goed om niet terstond te bevroeden, dat hij dezen ervaren krijgsbevelhebber niet had misleid. Alleen hoopte hij hem aan de achterzijde te verrassen, en gebood daarom, dat er onmiddellijk storm zou worden geloopen. Aan de achterpoort gekomen, werd hij niets van den vijand gewaar, en dadelijk nam de storm een aanvang. De ladders werden aangezet om de muren te beklimmen en de kettingen los te maken, waarmeê de valbrug was opgehaald. Maar op hetzelfde oogenblik werden de belegeraars ontvangen met eene hagelbui van pijlen, en speelde het goed gerigte vuur der belegerden zoo moorddadig onder hen, dat zij plotseling terugdeinsden, en een tal van dooden en gekwetsten de gracht vulde. Op nieuw naderden Walters benden, de lucht vervullende met hun krijgsgeroep en wraakkreten, en aanvankelijk scheen het, dat de belegerden hen met minder kracht tegenstonden. Digt deed Walter zijne drommen aanrukken, en met vernielend geweld den storm voortzetten.

Op eenmaal echter bulderden de bussen en roeren der

belegerden weer even krachtig als te voren, terwijl de scherpschutters, achter de borstweringen verborgen, geen enkelen pijl afzonden, of Walter telde een knecht minder. Plotseling steeg er ook een angstkreet op onder de drommen, die op het kasteel waren aangerend: door eene kleine zijpoort was Loef met zijne dapperen uitgetogen, achter het kreupelhout omgegaaan, en nu den belegerden in de rug gevallen, eene bloedige slagting aanrigtende onder de kleefsche en arnhemsche benden. Onbeschrijfelijk was de verwarring, die er onder de belegeraars heerschte. Walter gebood den terugtogt met donderende stem, om nu met zijne hoofdmagt op de soldeniers van Loef te vallen. Daar echter ging de valbrug omlaag, en stormde Jan van Schaffelaar met zijne geharnaste ruiters op den vijand aan, die nu weder in den rug werd aangevallen. Bevende van woede en spijt, zag Walter, hoe de dood in zijne gelederen rondmaaide, en ofschoon met bovenmenschelijke kracht het zwaard zwaaijende en iederen vijand in zijne nabijheid met gekloofden schedel ter aarde doende vallen, was de dag voor hem verloren, en moest hij erkennen, dat hij volledig geslagen was. Er bleef hem niets anders over, dan zoo geregeld mogelijk terug te trekken, en menschenlevens te sparen.

Schaffelaar trok nu ook terug met zijne ruiters, deed de valbrug weer ophalen, en gaf de noodige bevelen, dat alle aangerigte schade zoo spoedig mogelijk hersteld zou worden. Ofschoon hij eene schitterende overwinning had behaald, liet hij zich toch niet door de hitte van het oogenblik verleiden tot eene onvoorzigtigheid, die hij inderdaad zou hebben begaan, als hij den vijand te lang en te ver had vervolgd. Ook Loef, wiens leeftijd hem nog minder aan het gevaar van onberaden voortvarendheid blootstelde, liet spoedig van alle verdere vervolging af, en trok met zijne jubelende benden naar het kasteel terug. Hartelijk drukten beiden elkander de hand, wedijverende, wie den ander de eer der overwinning mogt toekennen. Schaffelaar zocht hem werkelijk te bewijzen, dat Loef alleen zich beroemen kon, den vijand te hebben verslagen, terwijl deze beweerde, dat

hij met zijne dapperen geheel in de pan zou zijn gehakt, als niet Schaffelaar zoo te regter tijd dien beslissenden uitval had gedaan. Geen van beiden wilde toegeven, en de strijd eindigde daarmeê dat zij erkenden, ieder even veel tot de overwinning van heden te hebben bijgedragen.

Nu begaven zij zich tot hunne dappere ruiters en soldeniers, zwaaiden hun een welverdienden lof toe wegens hunne betoonde dapperheid, en drukten hun op 't hart, ook de volgende dagen zich evenzeer te onderscheiden in den strijd. Het gelaat der ruwe krijgslieden blonk van vreugde, toen zij zich hoorden prijzen door hunne bevelhebbers, die zij op de handen droegen, en van wie zij onder elkaar gewoon waren te betuigen, dat zij armen hadden van ijzer en harten kneedbaar als was, en uit de weinige woorden, die wij reeds van hen hebben gesproken, zullen onze lezers wel toestemmen, dat deze beoordeeling geheel naar waarheid was. Leve Schaffelaar! leve Loef!" jubelden allen, en reeds lang nadat zij hen hadden verlaten, onderhielden zij sich nog altijd over de dapperheid hunner aanvoerders en de schrikkelijke verwoesting, die hun reuzenarm bij elken slag van hun zwaard had aangerigt. Eindelijk gingen zij ter rust, en Schaffelaar liet zoo weinige manschappen mogelijk onder de wapenen blijven, overtuigd, dat de vijand een te gevoelig verlies had ondergaan, dan dat hij nog dezen nacht een nieuwen storm zou beproeven.

Het was ongeveer middernacht toen er iemand met de meeste omzigtigheid het kasteel van Rozendaal naderde. De lucht was thans geheel helder, en het zou onmogelijk zijn geweest, de voorposten onbemerkt voorbij te sluipen. Zulks scheen ook geenzins de bedoeling van den nachtelijken bezoeker: hij wendde gedurig het hoofd om, blijkbaar vreezende, dat hij door iemand uit het kleefsche leger bespied werd, en denkende aan het lot dat hem stond te wachten, als hij door de schildwacht werd overrompeld. God dank!" mompelde hij in zich zelven, »niemand heeft mij gezien," en nu ging hij driest op den voorpost aan.

»Wie daar?" vroeg de schildwacht, den vreemdeling

zijn blank zijdgeweer in de oogen doende schitteren.

»Goed vriend!" luidde het antwoord; »voor Maximiliaan en bisschop David! Ik heb bevelen voor den heer van Schaffelaar, en moet hem ze persoonlijk overhandigen."

De vreemdeling scheen het parool juist te hebben gegeven; want de schildwacht liet hem ongehinderd gaan, en weldra bevond hij zich voor de slotpoort, en blies nu op eene eigenaardige wijze in zijn horen. Dit sein werd van binnen herhaald, en nu deed de vreemdeling een geheel anderen toon hooren. Toen ging de valbrug neer, en werd de vreemdeling binnen gelaten, die thans zijn verzoek herhaalde om onmiddellijk bij den heer van Schaffelaar te worden toegelaten. Toen dezen zulks werd berigt, beval hij, dat de vreemdeling zou worden binnengebragt, waarop deze terstond verscheen, den bevelhebber eerbiedig groetende, en bescheiden wachtende, tot hij zou worden uitgenoodigd plaats te nemen.

Van Schaffelaar bood hem een stoel aan, en vroeg, wie hij was en wat hij van hem begeerde.

»Zijn wij alleen," vroeg de vreemdeling fluisterende, »en kan niemand ons hooren?"

»Wij zijn alleen," antwoordde Schaffelaar kortaf, »en luistervinken worden niet gevonden onder de knechten van Loef en Schaffelaar."

Toen wierp de ander de kap af, die hem het geheele gelaat bedekte, en met de uitdrukking van diepen wrevel en tegenzin, riep van Schaffelaar uit:

»Theobald! Waarom heeft men juist u tot mij gezonden?"

»Dat is op mijn verzoek geschied, heer van Schaffelaar! Ik heb bevelen voor u van wege den stadhouder, en bisschop David van Bourgondië gebeden, de overbrenger van die bevelen te zijn. Ik zal u hiervan openhartig de reden meêdeelen, doch vooraf voldoen aan den last, dien ik heb ontvangen. Ik ben echter doodelijk vermoeid, en bid u, mij eene teug water en een stuk brood te doen geven: niet enkel mijne beenen, maar ook de tong weigert mij verder de dienst."

»Ik ben niet gewoon, priester! degenen, die mij bevelen van mijn gebieder komen brengen, brood en water voor te zetten, en ofschoon wij op dit tijdstip worden belegerd door een magtigen vijand, hebben wij toch nog beteren kost en een beker wijn voor hen, die de stadhouder of de bisschop ons verkiest te zenden."

»Ik bid u, heer van Schaffelaar!" sprak de monnik, »ik drink nooit anders dan water, en zal niets nuttigen dan alleen een stuk brood."

»Zoo als ge wilt," sprak de edelman, en gaf bevel dat men den monnik brood en water bragt, niet kunnende nalaten eene zekere bewondering te gevoelen over de groote zelfbeheersching, die Theobald zich had eigen gemaakt. Het was inderdaad zoo: Theobald dronk nooit anders dan water, en ook zijn voedsel was steeds zoo eenvoudig mogelijk. Zijn ligchaamsgestel had daardoor eene ongewone kracht verkregen, en was tegen alle vermoeijenissen en ontberingen bestand; de monnik wist te goed, dat het ligchaam door alle buitensporigheden wordt gesloopt, en den mensch de kracht ontnemen om met ijzeren volharding naar de bereiking zijner oogmerken te streven, iederen hinderpaal uit den weg te ruimen, en zich nooit te laten wegslepen tot handelingen, waarover men later berouw gevoelt.

Wij willen de oogenblikken, gedurende welke de monnik zich verfrischt, gebruiken, om hem wat nader te bezien, en onze lezers meer met hem bekend te maken.

Theobald van den Zijpe was gesproten uit een tamelijk bemiddeld geslacht, tot den gelderschen adel behoorende. Hij was van kindsbeen af ernstig gestemd en in zich zelven gekeerd, en nam slechts zelden deel aan de gewone spelen der jeugd. Hij was stil, gehoorzaam aan zijne ouders, maar miste geheel die lieftallige vertrouwelijkheid, waardoor bijna ieder zich tot de kinderen voelt aangetrokken. Het was inderdaad, alsof hij van zijne teederste jeugd af had nagedacht over hetgeen hij in zijn volgend leven zijn zou. Geheel uit eigen beweging vervoegde hij zich bij den geestelijke, en zei dat hij hoegenaamd geene neiging gevoelde voor het krijgsmansleven, maar wel een onlesch-

baren dorst naar wetenschap en kennis, hem tevens biddende, dat hij hem zou onderrigten. Hij sprak bij deze gelegenheid op een zoo vasten toon, dat de priester volkomen overtuigd werd, dat de teedere knaap een onwankelbaar besluit had genomen, en wijl Theobald hem stellig verzekerde, dat hij over zijn leerling voldaan zou zijn, liet de goedhartige geestelijke zich gereedelijk overhalen, aan zijn wensch te voldoen. Tweemaal in de week bezocht hij nu zijn leermeester, die inderdaad telkens verbaasd stond over de groote vorderingen, die Theobald maakte. Binnen korten tijd had hij leeren lezen en schrijven, en eenmaal bekend met de beginselen der latijnsche en grieksche talen, maakte hij daarin zulke groote vorderingen, dat hij zijn meester eerlang boven het hoofd groeide, en hem opheldering kon geven, waar de ander geene verklaring kon vinden.

Zoo verliep een paar jaren, en Theobald, opgegroeid tot een jongeling, geoefend in wapenhandel en rijkunst — wijl hij de bevelen zijner ouders altijd gehoorzaamde — verklaarde thans zijn vader, dat hij den geestelijken stand wilde omhelzen, daartoe eene onbedwingbare roeping gevoelende. Hij sprak even als altijd onderworpen en ernstig, en bad zijn vader te voldoen aan zijne begeerte, verklarende, een onverwinnelijken tegenzin te hebben in de woelingen van den krijg, en eer afstand te willen doen van zijn leven dan van zijn plan om het geestelijke gewaad aan te nemen. Hij deelde zijn vader nu eerst meê, dat hij reeds sedert geruimen tijd het onderwijs van den priester had genoten, hem tevens verzoekende, dat hij bij dezen inlichting zou gaan vragen omtrent de wijze, waarop hij zich die lessen had ten nutte gemaakt.

Zijn vader, een man met een zeer gezond verstand en helder oordeel, was niet verwonderd, toen hij zijn zoon aldus hoorde spreken. Hij antwoordde dat hij deze mededeeling wel had verwacht, en volstrekt geene moeite zou doen om hem tot andere gedachten te brengen; hij had zijn kind reeds vroegtijdig zorgvuldig gadegeslagen, en tot zijne smart bespeurd, dat het hart zijns zoons koud was en gevoelloos, liefde noch vriendschap kende, en hij

zich daarvan weinig vreugde voor zijne ouders had beloofd. Hij sprak op scherpen toon, wel te weten dat de kerk gaarne dusdanige voorwerpen onder hare dienaren zag, en dat hij niet twijfelde, of hij zou zich spoedig onder hen doen opmerken. Het was hem niet verborgen gebleven, dat zijn zoon geregeld dien geestelijke bezocht, en hij had zeer wel begrepen, dat zulks alleen geschiedde om onderwijs te ontvangen. Hij bragt hem onder het oog, dat het hem geene moeite zou hebben gekost, zijns zoons voornemen te verijdelen, als hij er zich tegen had willen verzetten, maar erkennende, dat de jongen uitsluitend voor dien stand geschikt was, had hij hem stil laten begaan, slechts wachtende op het oogenblik, dat Theobald zelf hem zijn voornemen zou bekend maken.

Zijn vader sprak nog lang, en wees hem nadrukkelijk op de schromelijke misdaden gepleegd door priesters, wier hart koud en gevoelloos was als het zijne, en eindigde met den wensch, dat hij althans van zijn zoon nooit iets dergelijks zou beleven. Hij begreep echter, dat het geheel overbodig ware, inlichtingen te gaan nemen omtrent de vorderingen, die Theobald gemaakt had, wijl hij van diens voortreffelijken aanleg evenzeer overtuigd was als van zijne vastberadenheid.

Theobald hoorde zijn vader met verbazing aan, ofschoon geen trek op zijn gelaat verried wat er in hem omging. Hij had het echter niet verwacht dat zijn vader hem zoo naauwkeurig kende, en moest innerlijk belijden, dat zijn vader in ieder opzigt de waarheid had gesproken. Hij dankte hem ootmoedig voor de verhooring zijner bede, en deed hem tevens opmerken, dat het zijne schuld niet was, dat de gewone vermaken der zinnelijke wereld geen invloed op hem uitoefenden, en zijn gemoed zich uitsluitend voelde aangetrokken door de begeerte om voor God en Zijne dienst te leven. Toen hij echter dit gezegd had, zag zijn vader hem aan met strengen ernst, beval hem op kouden toon, in zijne tegenwoordigheid nooit weer te huichelen, keerde zich om, en verliet het vertrek zonder hem nog eenmaal aan te zien of hem de hand te reiken. Theobald grimlachte, haalde de schouders op, en

prevelde binnen 's monds: »dat zal u eenmaal nog berouwen!"

Sedert dit oogenblik had er tusschen vader en zoon geen vertrouwelijk gesprek meer plaats, en Theobald, die zijne studiën met den meesten ijver voortzette, ontving later de priesterwijding en lei de kloostergelofte af. Hij verliet de ouderlijke woning, zonder zijn vader vergeving te vragen of een hartelijk afscheid van hem te nemen. De moeder hield hem lang aan haar hart geklemd, en poogde nog voor het laatst zijn gemoed voor aandoeningen van teederen aard te stemmen. Zij was eene brave, regtschapene vrouw, bezat een helder oordeel, en had de waarheid gevoeld van hetgeen haar echtgenoot haar van den zoon had meêgedeeld. Ook zij vreesde maar al te zeer, dat Theobalds hart koud en gevoelloos was; maar had de vader hem streng bestraft, de moeder klemde hem aan haar boezem, en poogde hem nog voor het laatst te verteederen. Theobald beantwoordde hare omhelzing, en liet zijne hand in de hare, zoo lang zij begeerde, maar de moeder gevoelde het: zijn hart was aan het hare niet gehecht, en toen hij haar eindelijk verliet, borst zij los in tranen, met innig gevoelde smart uitroepende:

»Heb ik u daarom zoo lang onder het hart gedragen, Theobald! dat ik nu den zoon niet hoogachten kan, ofschoon mijne ziel hem zoo onuitsprekelijk liefheeft! Beter ware het mij, dat God u vroeg tot zich name, dan zou ik andere tranen over u kunnen schreijen!"

Theobald, de priester, verliet de ouderlijke woning, en was voortaan dood voor hen, aan wie hij zijn leven had te danken. Hij onderscheidde zich al zeer spoedig door kennis en geleerdheid, door ootmoed, gehoorzaamheid, en ingetogen levenswandel. Zijne geestelijke opperhoofden erkenden weldra, welk een belangrijke aanwinst zij in Theobald hadden verkregen, en droegen hem gewoonlijk de moeijelijkste zendingen op, waarbij hij altijd hun oogmerk wist te bereiken. Zijn hart was inderdaad koud en gevoelloos, deinzende voor geen middel terug ter verwezenlijking van zijne bedoelingen. En toch had hij de waarheid gesproken, toen hij zijn vader had gezegd,

dat de gewone vermaken der wereld geen invloed op hem hadden uitgeoefend: hij werd door wellust noch door hebzucht gedreven, dronk bij voorkeur niets anders dan water, en gaf aan het eenvoudigste voedsel de voorkeur boven de meest uitgezochte lekkernijen. Hij leefde slechts voor één doel: onvoorwaardelijke heerschappij uit te oefenen op allen met wie hij in aanraking kwam. Waar hem dit gelukte, daar kon hij zich edelmoedig betoonen, maar degeen, die zich niet onbepaald door hem liet besturen, dien haatte hij hartstogtelijk; diens verderf zwoer hij zonder schroom, en dien wist hij met eene duivelsche sluwheid juist te treffen in hetgeen hem het liefst en dierbaarst was.

Toen David van Bourgondië, bisschop van Utrecht, na den dood van zijn broeder, Karel den Stouten, Utrecht — waar hij zich niet langer veilig achtte — had verlaten en zich naar Wijk bij Duurstede begeven, vestigden de geestelijken, die zijne partij voorstonden, het oog op Theobald als de eenige, die in staat was de twistende partijen te verzoenen, en met goedvinden van den bisschop, was hij inderdaad afgezonden, om een onderhoud te hebben over de vraag, wat er voor bisschop David kon worden gedaan. Spoedig had de mijtervorst bespeurd, van welke onberekenbare waarde die monnik voor hem was, en toen Theobald hem verliet, om Maximiliaan van Oostenrijk op te zoeken en zich vervolgens met de vijandige partijen in aanraking te stellen, kon hij zich beroemen, dat hij het onvoorwaardelijk vertrouwen had verworven van den bisschop. Hij kwam nu allengs in aanraking met een aantal personen van verschillende kleur, en onder dezen ook met Jan van Schaffelaar.

Het scherpziend oog van den monnik bespeurde spoedig, welke voortreffelijke eigenschappen deze krijgsbevelhebber bezat, en welken onberekenbaren invloed hij op zijne benden uitoefende. Hij zag derhalve van hoeveel waarde Schaffelaar voor hem zou kunnen wezen, zich echter niet ontveinzende, dat deze zich nooit tot eene verraderlijke daad zou laten overhalen, ook dan niet als hij er Maximiliaan of den bisschop een groot voordeel meê kon

aanbrengen. Hij begreep dus, dat hij een onweerstaanbaar overwigt op dezen krijgsheld moest verkrijgen, zoodat één woord van hem genoeg ware, om van Schaffelaar alles te laten doen wat men van hem begeerde. Deze echter bezat geen minder helder oordeel, en instinktmatig vatte hij argwaan op tegen den vromen man, die het meest onbeperkte vertrouwen van den bisschop genoot, en hem vol ootmoed toesprak, toen hij hem voor het eerst ontmoette. Schaffelaar was van stonde aan op zijne hoede, en wijl zijn eerlijk hart niet huichelen kon, deed hij den monnik al spoedig verstaan, dat hij hem ten allen tijde zou te woord staan, als hij tot hem kwam als overbrenger van bevelen, maar overigens van zijne bezoeken wenschte verschoond te blijven, naardemaal hij hem wantrouwde.

Als ware hij door eene giftige adder gebeten, beefde de monnik innerlijk van spijt en woede, doch voor het uiterlijke toonde geen spier van zijn gelaat, dat zijn gemoed bijkans borst van toorn. Hij bleef op denzelfden toon spreken, betuigende, dat een wensch des heeren van Schaffelaar voor hem een bevel was, en hij alleen hoopte, dat de tijd zou leeren, dat hij een verkeerd oordeel velde over een vreemdeling, dien hij niet kende, en wiens bedoelingen hij niet met regtmatigen grond kon betwijfelen. Schaffelaar gaf hem volmondig gelijk, en beloofde, dat hij hem later om vergiffenis zou bidden, als hij zich mogt bedrogen hebben; tot dus verre echter had zijn instinkt hem nog op geen dwaalweg gebragt in de beoordeeling van personen, en geloofde hij ook niet, dat zulks ditmaal het geval zou zijn. Hij vroeg hem voorts, of hij ook nog verder eenigen last bij hem had te vervullen, en toen de monnik hierop een ontkennend antwoord gaf, groette Schaffelaar hem beleefd, en verliet het vertrek, niet wetende en er zich ook weinig om bekreunende, of hij voortaan in dien Theobald een doodsvijand had.

Een geruimen tijd daarna ondervond van Schaffelaar, wat de haat van dezen monnik had te beteekenen, doodelijk getroffen wordende in hetgeen hem het liefst en

dierbaarst was. De dochter van zijn ouderen wapenbroeder Walter, dien hij zoo hoog vereerde — eene schoone bloeijende maagd — had hem de vurigste liefde ingeboezemd, en was van haren kant ook niet ongevoelig gebleven voor den edelen held, wiens deugden door vriend en vijand evenzeer werden erkend. Beiden beminden elkaar, en Walter had zich geen grooter geluk kunnen denken, dan dat zijne aangebedene Maria de gade zou worden van Schaffelaar, dien hij steeds den edelsten der edelen noemde. Het verbond der liefde moest echter om de toenmalige tijdsomstandigheden nog een geheim blijven, en hun echt kon niet gesloten worden vóór de vrede zou zijn geteekend.

De monnik, die zich reeds lang bij hertog Jan van Kleef ophield, kwam achter dit geheim, en beraamde terstond zijn plan: den schijn aannemende, als had hij niets bespeurd, wist hij de argelooze maagd geheel onder zijn invlood te brengen, en haar in den biechtstoel het geheim afgeperst hebbende, bedreigde hij haar met het eeuwig verderf harer ziel, indien zij langer gehoor gaf aan eene liefde, die hij haar als eene misdaad afschilderde. Door allerlei middelen, lagen en listen niet uitgezonderd, en snood misbruik makende van zijn geestelijk gezag, noodzaakte hij haar, aan zijn bevel te voldoen, en eindelijk ontving Schaffelaar een brief van Maria, met hare tranen doorweekt, waarin zij hem berigtte, dat zij zich niet langer mogt beschouwen als zijne verloofde bruid, hebbende zij een duren eed moeten zweren, dat zij niemand, ook zelfs haar vader niet, zou meêdeelen, hoe zij tot dien stap was gebragt.

Walter was radeloos van smart, toen hij dit vernam, en begreep oogenblikkelijk van welken kant die slag werd toegebragt. Hij wist dat Schaffelaar den monnik wantrouwde en hem zulks onverholen had gezegd, en terstond vermoedde hij dat Theobald zich op deze wijze zocht te wreken. Hij deelde Schaffelaar zijn vermoeden meê, hem vermanende om niet alle hoop te verliezen, maar met betrekking tot den monnik de grootste omzigtigheid in acht te nemen, wijl deze door verschillende

vorsten gesteund werd en oneindig meer magt bezat dan zij, en waarschijnlijk niet zou aarzelen, des noods dolk of gif te gebruiken, als hij bespeurde, dat men hem verdacht hield, Maria tot dien stap te hebben verleid. Schaffelaar, wien de oogen vol tranen stonden, beefde bij het denkbeeld, dat Maria misschien vallen zou als een schuldeloos offer, en beloofde zijn trouwen vriend, dat hij de grootste omzigtigheid in acht zou nemen.

En thans, nu onze lezers weten wat er is gebeurd, en de monnik zijn honger en dorst heeft gestild, vatten wij den draad van het verhaal weer op, den lezer verschooning vragende voor eene uitweiding, die inderdaad noodzakelijk was.

»Ik ben verzadigd, heer van Schaffelaar!" sprak de monnik op zijn gewonen ootmoedigen toon, »en betuig u daarvoor mijn dank, wijl gij mij, ofschoon gij hier belegerd wordt, het beste hebt aangeboden, waarover gij kondet beschikken."

»Zulks ben ik verschuldigd aan dengene, wiens last mij wordt overgebragt; overigens weet gij zeer wel, monnik! dat ik u persoonlijk niet genegen ben, en derhalve ook geen dank van u begeer! Wees dus zoo goed, en breng mij uw last over."

Een vreemdsoortige grimlach speelde om Theobalds lippen, terwijl Schaffelaar die woorden sprak, maar weinig vermoedde hij, dat deze zulks alleen deed om hem geen argwaan te geven. Immers Schaffelaar begreep teregt, dat als hij beleefd tot hem sprak, de monnik evenzeer de waarheid zou begrijpen, als wanneer hij aan zijne verontwaardiging lucht gaf. Hij had het aan Walter beloofd, en was zelf geheel overtuigd, dat hij de grootste omzigtigheid in acht moest nemen, en het dus de wijsste partij was, zich niet anders dan vroeger tegen hem te gedragen. Hij deed dan ook alsof hij den grimlach op Theobalds gelaat niet had bespeurd, en wachtte op de bevelen, die hij zou ontvangen, terwijl hij met zijne vingers op de tafel trommelde als iemand, die zich verveelt en van zijn bezoeker wenscht verlost te worden.

»Ik zal u terstond bekend maken met den last van

hertog Maximiliaan, heer van Schaffelaar! maar moet u tevens dringend verzoeken, u daarna nog een oogenblik geweld aan te doen en naar mij zelven te luisteren.

»Zulks zal er van afhangen, wat gij mij hebt te verhalen."

»In naam des hertogs begeert de stadhouder, dat gij het kasteel zult overgeven en niet roekeloos uw leven en dat uwer kloeke ruiters en knechten wagen. Gij wordt belegerd door een vijand, die eene groote overmagt heeft, en behoort u alzoo bij verdrag over te geven. Bisschop David van Bourgondië zit zeer in den drang; eenige gehuurde benden hebben zijne dienst verlaten en zich aangesloten aan het leger van den burggraaf van Montfoort, en de stadhouder is van oordeel, dat hij geen dapperder krijgsbevelhebber aan zijn hoogeerwaarde kan aanwijzen dan u. Nog vóór Rozendaal bij verdrag is overgegaan, zult gij u naar Wijk bij Duurstede begeven."

»Voor den duivel!" bulderde Schaffelaar, »hoe komt gij nu reeds aan dit bevel? Naauwelijks is het beleg begonnen en hebben wij den eersten storm afgeslagen, en reeds dien zelfden nacht verschijnt gij hier met zulk een last! Dat is voorwaar een wonder, of heeft misschien de stadhouder een voorzeggenden droom gehad, waarop hij zich onbepaald had verlaten?"

»Lalaing was door mij onderrigt van hetgeen gebeuren zou, want niet vergeefs bragt ik geruimen tijd door aan het hof van mijn vriend, hertog Jan van Kleef! Ik werd daardoor bekend met zijne plannen en de sterkte van het leger, waarmede hij tegen Rozendaal zou optrekken, en heb mij toen gehaast, hem en den bisschop hiervan te verwittigen."

»Het is dus op deze wijze, monnik! dat gij uwen heer dient, verraad plegende tegen dengene, die u als zijn vriend beschouwt, en door u in dien waan wordt gelaten?"

»Zoo oordeelt gij, krijgslieden, altijd, en toch is uw oordeel verkeerd! Gij dient uwen heer door een aantal van zijne vijanden van het leven te berooven, waartegen ook evenwel vele van zijne aanhangers den dood vinden, en stelt er een groote eer in, ook uw eigen bloed voor

hem te vergieten; maar welke vruchten plukt hij daarvan? Geene andere dan dat de strijd jaren lang duurt, een tal van menschenlevens kost, en degenen, die overblijven, naakt worden uitgekleed en met vrouw en kinderen aan den bedelstaf gebragt! Ik daarentegen zoek zijne magtigste vijanden op, en tracht hen op zijne hand te brengen of onschadelijk te maken, en vraag u dus in gemoede: door wien van ons beiden wordt de heer nu eigenlijk het best gediend? En werp mij niet tegen, dat tot uw bedrijf moed wordt gevorderd en niet tot het mijne: wie zijn hoofd steekt in den muil van den leeuw, weet dat zijn leven ieder oogenblik in gevaar is."

»Door wien onze meester het best wordt gediend, staat niet aan mij te beoordeelen; dit alleen weet ik, dat ik voor niemand ter wereld de rol van een verrader op mij neem, en ieder veracht, die zich daartoe leent!"

»Gij spreekt onbedacht, heer van Schaffelaar! Ik heb de belangen van den bisschop zoo veel ik kan behartigd bij den kleefschen hertog, zonder een enkel oogenblik de rol eens verraders op mij te nemen. De vrome hertog is mij persoonlijk genegen, even als ik hem, ofschoon hij zeer wel weet, dat ik de belangen van den bisschop ben toegedaan. Had hij mij in vertrouwen zijne plannen medegedeeld, dan zou ik ze ook waarlijk niet hebben verraden; doch wat mijne oogen gezien hebben en mijne ooren gehoord, zonder ik zelfs in de verte verpligt werd tot geheimhouding, daarvan alleen heb ik gebruik gemaakt, niet in mijn belang, maar in dat mijns meesters."

»Dergelijke ellendige drogredenen, monnik! zijn misschien geldig voor hen, wier hart onder eene haren pij klopt; maar wij, krijgslieden! wij mannen van eer, verachten ze en ieder, die ze durft verkondigen! Ik verlang ook niet mij verder met u te onderhouden: toon mij uw lastbrief, en breng aan den heer Lalaing mijn antwoord, dat zijne bevelen zullen worden gehoorzaamd."

Bleek van woede en spijt overhandigde Theobald hem zijn lastbrief, en wierp tevens op Schaffelaar een blik, waarin zich een bloedige haat afspiegelde; hij sprak

echter geen woord, en terwijl Schaffelaar den brief las, had de monnik zijne zelfbeheersching geheel herkregen, en verzocht den krijgsbevelhebber op zijn gewonen ootmoedigen toon, hem schriftelijk zijn antwoord meê te deelen. Schaffelaar verwijderde zich om aan dit verzoek te voldoen, keerde daarna terug, stelde den monnik zijn antwoord ter hand, en verzocht hem, zich thans te verwijderen. Deze aarzelde nog een oogenblik, en sprak toen langzaam en op ernstigen toon:

»Heer van Schaffelaar! ik wil openhartig met u spreken, openhartiger dan ik voornemens was en gij verdiend hebt door uwe scherpe taal. Ik heb echter achting en genegenheid voor u opgevat, en zou gaarne op een anderen voet met u staan. Ik wil u echter waarschuwen, dat gij op uwe hoede zijn moogt voor u zelven. Ik ben magtiger dan gij, ofschoon ik niet te bevelen heb over eene sterke bende rijzige ruiters en gewapenden; als wij vijandelijk tegenover elkander staan, dan moet gij het spel verliezen, en bij God en Zijne heiligen, dat wilde ik niet gaarne! Gij houdt mij voor een verrader en booswicht: ik ben noch het een noch het ander, maar wel ben ik schrikkelijk voor hen, die mij durven beleedigen of trotseren. Zie, Schaffelaar! die bekentenis heb ik zelfs mijn vader niet gedaan, en waarschijnlijk zal niemand haar ooit weer van mijne lippen vernemen; doe er daarom uw voordeel meê, en laat ons vrienden zijn. Wie weet, of ik niet veel goeds voor u kan doen en menig leed verzachten, als wij vrienden zijn; maar stellig is het, dat gij het onderspit delft, als gij volstrekt vijandelijk tegenover elkaar verkiest te blijven. Ik herhaal het nog eens, ik ben geen booswicht, maar wreek mij op mijne tegenstanders."

»Voor mij is de keus niet moeijelijk, monnik! Ik kan met u geene vrienden zijn, al hangt er mijn leven aan! Sterven wil ik volgaarne al is het ook op het oogenblik: ik sterf dan als eerlijk man, die nooit zijn woord schond! Maar in vriendschap leven met u, dien ik niet achten kan, dat is ophouden Jan van Schaffelaar te zijn! Ik dank u voor uwe opregtheid en geloof u, als gij zegt,

dat gij aan niemand ooit nog die bekentenis deedt; ook moet ik bekennen, dat gij daardoor althans eenige aanspraak moogt maken op de achting van een eerlijk man."

»Zoo is dan tusschen ons alles afgedaan, Schaffelaar! sprak de monnik met eene bevende stem; want hij borst bijna van woede en spijt. »Verwijt mij echter later nooit, dat ik uw vijand ben, aangezien gij zelf het volstrekt hebt gewild!"

»God rigte tusschen u en mij!" sprak Schaffelaar somber, groette den monnik en riep een hellebaardier, hem bevelende, den priester tot buiten het kasteel te geleiden.

Zoodra Theobald vertrokken was, zocht Loef zijn vriend op, nieuwsgierig hoe diens gelaat zou staan. Schaffelaar zag bleek, en eene ligte huivering voer hem door de leden. Hij greep de hand van zijn trouwen krijgsmakker, en sprak somber:

»Die man is mijn vijand, Loef! Ik voel het, eerlang val ik als het offer zijner wraak! Zet u neer, mijn vriend! en luister. Ik gevoel behoefte, mijn hart voor u uit te storten, en wil u deelgenoot maken van hetgeen tusschen mij en den monnik is voorgevallen."

Schaffelaar stortte thans zijn gemoed uit, en verhaalde zijn trouwen wapenbroeder omstandig, welk zielsleed Theobald hem had berokkend, en waarom hij overtuigd was, dat de monnik hem onafgebroken zou vervolgen met zijne wraak, zonder het hem mogelijk zou wezen, den vijand, die zoo veel magtiger was, in zijne plannen te dwarsboomen, wijl hij zijne toevlugt niet kon nemen tot list en verraad, en liever het schrikkelijkst lot onderging, dan zijn leven te bezoedelen door eene onedele daad. Hij deelde hem voorts zijn vermoeden meê, dat de monnik hem voorbedachtelijk had doen verplaatsen in de onmiddellijke nabijheid van den bisschop, wijl hij dan te ligter vallen zou onder het bereik zijner wraak. Loef hoorde hem aan met groote verlegenheid; hij hing met geheel zijne ziel aan dezen edelen krijgsmakker, en zijn gelaat werd hoe langer zoo meer met donkere wolken bedekt. Hij drukte hem hartelijk de hand, en sprak met een vromen zucht:

»Troost u, Schaffelaar! wij staan allen in Gods hand, en zonder Zijn wil wordt ons toch geen haar op 't hoofd gekrenkt!"

»Ik dank u voor deze woorden, Loef!" antwoordde Schaffelaar, terwijl er een traan in zijn oog blonk. »Gij hebt gelijk, trouwe vriend! en ik moet mij over mij zelven schamen, dat ik mij door vrees heb laten overweldigen. Gij hebt een woord juist van pas gesproken: God regeert, en wat Hij doet is welgedaan! Gij hebt mij den moed hergeven, en als ik niet val in den strijd, wil ik God innig bidden, dat Hij mijne kortstondige wankelmoedigheid in genade vergeve! En nu naar de verschansingen, mijn wapenbroeder! De dag zal dra aanbreken, en de vijand moet ons niet onvoorbereid vinden. Ik verwacht een heeten dag, want de dappere Walter zal zijn verlies van gisteren stellig niet ongewroken laten! Ja, bijna vergat ik u te zeggen, dat ik uit naam van den hertog den last van mijnheer Lalaing heb ontvangen, de belegering niet tot het uiterste voort te zetten, maar tijdig nog een eervol verdrag te sluiten. De stadhouder wist van den monnik, dat wij door eene groote overmagt belegerd worden, en bewijst ons de eer, een zoo hoogen prijs te stellen op het leven zijner krijgsbevelhebbers, dat wij het kasteel niet mogen verdedigen tot wij allen den dood hebben gevonden onder de puinhoopen."

»Zoo, zoo," antwoordde Loef; »maar gij hebt toch niet in last om terstond reeds bij verdrag Rozendaal over te geven?"

»Neen, bij den hemel!" vervolgde Schaffelaar met een fieren glimlach op 't gelaat. »Wij zullen eerst nog een goed aantal met bloedige koppen in 't gras doen bijten, vóór wij overtuigd zijn, dat wij het niet houden kunnen!"

Beiden begaven zich nu naar buiten om alles in oogenschouw te nemen en hunne bevelen uit te vaardigen. Ofschoon zij den geheelen nacht niet uit hunne kleederen waren geweest, en zich geen oogenblik hadden neergelegd, ontwaarden die beide mannen toch hoegenaamd geene vermoeijenis, en straalden hunne oogen van strijdlust.

Ook hunne onderhoorigen waren met vurigen moed bezield, en de overwinning van den vorigen dag droeg er niet weinig toe bij, om zich ook heden weer zeker te houden van de zegepraal. Van Schaffelaar stelde zijne geoefendste boogschutters achter de verschansingen, en zei hun, dat hij het onnoodig oordeelde, hun iets op het hart te drukken, wijl hij wist, dat zij nooit eene enkele pijl verspilden, en zulks was ook letterlijk waar. Zijne scherpschutters wedijverden met de besten der wereld en men kon van hen getuigen, hetgeen van de beroemde schotsche boogschutters is gezegd geworden, dat elke pijl in hun koker den vijand één man het leven kostte.

Weldra rukten de benden van hertog Jan II aan, en de storm begon met de schrikkelijkste hevigheid. Met vuurwapenen en strijdbijlen, met allerlei zware stormtuigen woedden de belegeraars tegen het slot, en het scheen inderdaad alsof er van het kasteel geen steen op den anderen zou blijven. De belegerden leiden niet minder een bijna bovenmenschelijken moed aan den dag, en de bevelhebbers namen hunne maatregelen met zoo veel beleid, dat Walter moest terugdeinzen, wilde hij eene gruwelijke slagting onder de zijnen voorkomen. Reeds had hij een gevoelig verlies geleden, en zijne gelederen begonnen te wankelen. Telkens stormden nieuwe hoopen aan; doch de pijlen der boogschutters achter de verschansingen velden telkens nieuwe offers en de overigen werden door de bezetting gedood of op de vlugt gedreven. Knarsetandend van woede moest Walter den aftogt blazen, welke gelukkig voor hem hoogst geregeld geschiedde, terwijl hij alle mogelijke zorg droeg, dat hij ditmaal niets van een uitval had te vreezen. Wel wist ook hij, dat de belegerden het niet op den duur konden houden, en bewonderde den heldenmoed en het krijgsbeleid van Jan van Schaffelaar, die hem tweemaal achtereen zoo geducht eene nederlaag had toegebragt; maar niettemin ergerde het hem, ook heden weer den aftogt te hebben moeten blazen, en nam hij zich voor, den volgenden dag niets te ontzien om eene bloedige wraak te nemen.

Op den avond van denzelfden dag verscheen er op nieuw een bode op het slot, met een lastbrief van den stadhouder aan Schaffelaar, om nog denzelfden nacht Rozendaal te verlaten, en met zijne krijgsmagt naar Wijk bij Duurstede te trekken, waar hem de bisschop reikhalzend verwachtte. Hoogst onaangenaam werd Schaffelaar door dit bevel verrast, maar hij was krijgsman in dienst van Maximiliaan van Oostenrijk, en moest alzoo zijne bevelen gehoorzamen. Hij gaf ten antwoord, dat hij zijne troepen eenige uren rust zou gunnen, en zich dan gereed maken, om aan 's hertogs last te voldoen. Toen keerde hij zich met aandoening tot zijn spitsbroeder Loef, en nam van hem een hartelijk afscheid. Vergeefs drong deze bij hem aan, dat hij zich ook eenigen tijd rust zou gunnen, doch Schaffelaar zei hem geene vermoeidheid te bespeuren, en dat hij noodzakelijk een onderhoud moest hebben met Walter. Loef bespeurde wel, dat hij onmogelijk tot andere gedachten te brengen was, en bad hem dus alleen, dat hij hem bij zijne terugkomst nog eens de hand zou reiken. De trouwhartige snorrebaard had wel kunnen schreijen bij Schaffelaars vertrek, en scheen zelf ook vervuld met een somber voorgevoel. Jan van Schaffelaar beloofde hem aan zijn verzoek te zullen voldoen, en verliet het kasteel.

Bij de vijandelijke voorposten gekomen, gehuld in een ruitermantel, waarvan hij de kap zooveel mogelijk over het hoofd had getrokken, gaf hij aan de schildwacht een ring over, met bevel, dien aan den bevelhebber te overhandigen, en hem te zeggen, dat de brenger van dien ring hem dringend verzocht om een onderhoud. Terwijl Schaffelaar door de wachten werd bewaakt, voldeed de een aan zijn last, en bragt den ring, hem weleer door zijne geliefde geschonken, aan Walter. Deze ontstelde hevig op het zien van dien ring, en beval dat de brenger onmiddellijk in zijne tent zou worden gevoerd.

Het was een aandoenlijk gezigt toen die twee mannen, die elkander nog zoo kort te voren fel hadden bestookt, nu elkaar met de innigste genegenheid omarmden, en den hemel dankten voor het voorregt, elkander ongedeerd

te mogen aanschouwen. Hunne handen waren ineengeklemd, en op droeven toon sprak Schaffelaar:

»Mijn trouwe Walter! de oogenblikken zijn geteld, ik moet het kasteel verlaten op bevel van den hertog, maar kon aan dien last niet voldoen, vóór ik u nog eenmaal had gezien en gesproken. Zet u daarom digt bij mij neer, ik vrees dat het de laatste maal is, dat wij ons zien en spreken."

»Groote God! wat zegt gij?" vroeg Walter verschrikt.

»De waarheid, mijn vriend! Theobald was den vorigen nacht op het kasteel, en gaf mij onbewimpeld te kennen, dat hij mijn ondergang beoogt, wijl ik hem weerstand heb geboden! En gij weet, ik kan slechts met eerlijke wapenen strijden, en ben daarom niet opgewassen tegen den verrader."

»Hebt gij dan dien heerschzuchtigen priester gehoond of met uw haat bedreigd, of is de onverlaat nog niet tevreden met de wonde, die hij u reeds heeft toegebragt?"

»Ik heb den monnik gezegd, dat ik niet kan voldoen aan zijn wensch, om hem te eeren, te vertrouwen en te gehoorzamen, wijl ik zijne handelingen moest afkeuren, en geen verraad wilde plegen, al ware zulks ook in het voordeel van den heer, dien ik trouw heb gezworen. Hij heeft mij daarop ronduit verklaard, dat hij zijne vrienden beschermde, doch zijne tegenstanders vervolgde met een onverzoenlijken haat, en daarom ook beschouw ik mijn vonnis als geveld. Ik zal mijn lot met onderwerping dragen, en verlang zelfs naar de ure des doods; wat is voor mij het leven zonder haar, die ik lief heb als de appels mijner oogen!"

»Schaffelaar!" begon Walter ernstig, »het voegt een dapperen krijgsheld niet, ontmoedigd te zijn, en te treuren als eene vrouw! Nog ben ik in het leven gespaard, en niemand kan weten of het niet te eeniger tijd mij gelukt, Theobalds invloed tegen te gaan en u uwe bruid terug te brengen. Gij weet, hoe Maria haar vader bemint, en als de oorlog geëindigd is en wij weer in elkanders bijzijn leven, dan zal de vader zijne regten

hernemen. Ga dus heen in vrede, en vertrouw op God en den ouden Walter."

»Gij hebt gelijk, Walter! Ik zal vertrouwen op Hem, in wiens handen alles berust, en Hem dagelijks bidden, dat Hij de arme Maria in Zijne genadige bescherming neme! Ik wilde u echter ook nog spreken over Rozendaal, waar onze trouwe vriend en wapenbroeder thans het bevel voert. Ons is van wege den hertog aanbevolen, de verdediging van het kasteel niet tot het uiterste te laten komen, om zoo veel mogelijk bloed te sparen. Gij weet, dat Loef ongaarne aan dit bevel gehoorzaamt, zoo min als ik zelf gaarne eene aan mij toevertrouwde sterkte bij verdrag zou overgeven. Gij zult toch geen misbruik maken van uwe overmagt, niet waar? en aan de dappere bezetting een eervollen aftogt verleenen?"

»Kunt gij dat nog betwijfelen, Jan? Gaf ik u ooit reden om te wanen, dat ik een dapperen vijand niet zou eeren?"

»Neen, neen, brave Walter! zoo was het niet gemeend! Ik wilde alleen van u, dat gij, als soms hertog Jan van Kleef wraak wilde nemen op een bevelhebber, die hem een zoo fellen tegenstand heeft geboden, alsdan voor Loef in de bres zult springen, en niet aflaten, vóór gij ook voor hem een eervollen aftogt van uw heer hebt verworven."

»Dat zweer ik u, Schaffelaar! En ook in dit opzigt kunt gij volkomen gerust zijn. De hertog acht mij, en is mij in ieder opzigt genegen; hij slaat mij nooit iets af, overtuigd dat ik nimmer van hem begeeren zal wat strijdig is tegen eer en geweten. En mogt Theobald hem ook reeds uit wraakzucht hebben overgehaald tot gestrengheid, dan zal ik hem ronduit verklaren, dat ik zijne dienst verlaat, als hij tegen mijn billijken wensch mogt handelen."

»Dit loone u God, brave trouwe wapenbroeder! Nu trek ik heen in vrede, en zal met onderwerping dragen wat de hemel over mij besloten heeft. De Algoede bescherme u en mijne aangebeden Maria, en verleene ons het onuitsprekelijk geluk, dat wij elkaar spoedig als

vrienden mogen weerzien, niet meer gedwongen, elkaar als vijanden met het zwaard in de vuist op het slagveld te ontmoeten.''

Walter klemde den edelen jongen man met innige liefde aan zijn hart, bragt hem een hartelijk vaarwel toe, en loosde een diepen zucht, toen Schaffelaar werd terug geleid. Het was hem zonderling te moede, en onwillekeurig beving hem dezelfde angstige neerslagtigheid, die hij in zijn vriend had opgemerkt. Hij vermande zich echter spoedig, en meenende, dat het eene werking van den boozen geest was, maakte hij het teeken des kruises, en sprak in zich zelven:

»De booze drijft zijn spel met mij, maar vergeefs! Ik vertrouw op God, die den vromen Schaffelaar redden zal uit de strikken zijner vijanden! Niet gebeefd Walter! Met een goed geweten kan men onbezorgd zijn voor de toekomst; niemand zal mij mijn geloofsmoed ontnemen!"

Nog ruim veertien dagen werd Rozendaal belegerd, en moesten de kleefsche benden erkennen, dat de bezetting, onder bevel van den dapperen Loef, evenzeer uitmuntte door heldenmoed en krijgsbeleid. Eindelijk echter schoot haar niets anders over, dan den dood onder de puinhoopen te vinden of het kasteel bij verdrag over te geven; en naardemaal Loef uitdrukkelijk bevel had ontvangen, om zich tijdig over te geven, voldeed hij, ofschoon noode, aan zijn last, en zond aan Walter een bode met berigt, dat hij wegens de overgave van het kasteel in onderhandeling wenschte te treden, Walter ontving zijn afgezant met de grootste onderscheiding, en zond hem terug met den last, om den bevelhebber te kondschappen, dat deze zelf de voorwaarden had te bepalen, waarin hij in naam van den kleefschen hertog onvoorwaardelijk genoegen nam. Zoo veel onderscheiding had Loef niet verwacht, en begreep terstond, dat Schaffelaar niet vreemd kon zijn aan die eervolle bejegening. Hij deelde zijne voorwaarden aan Walter meê, en deze hield getrouw woord, op geene enkele bepaling eenige aanmerking makende. De geheele bezetting verwierf een eervollen aftogt, en Walter zelf sprak zijnen vijanden met warmte toe, en lei onverholen

getuigenis af, dat hij hun heldenmoed en de wonderen hunner dapperheid met de meeste verbaasdheid had aanschouwd.

III.

Liefde en smart.

Wij verzoeken thans onze lezers, ons te willen volgen naar een klein onaanzienlijk kasteel, op korten afstand van de stad Kleef. Uiterlijk was dit verblijf eenigzins somber, zoo als veelal de woningen der onbemiddelde edelen; maar als men binnen kwam, dan kon men terstond reeds zien, dat in den regel eene vrouw hier bewind voerde. Wel was alles eenvoudig wat zich aan het oog voordeed, maar tevens zoo smaakvol en sierlijk, dat men met het meeste genoegen zijne blikken in 't rond liet gaan. Buitendien staken de rust en stilte op den Felshof — dus heette Walters ridderwoning — sterk af bij de drukke bewegingen, die overal elders op de ridderlijke sloten heerschten.

Jonkvrouw Maria was de vriendelijke engel, die hier de huishoudelijke zaken bestierde, en altijd op hare wenken werd bediend en gehoorzaamd. Haar vader bezocht slechts zelden den Felshof, wijl hij onafgebroken ten strijde moest trekken, en daarom straalde in alles het eigenaardig kenmerk door, dat hier eene vrouw het bevel voerde. De slotbewoners en dienaren vereerden haar om strijd, en achtten het een dure pligt, de jonkvrouw nooit te bedroeven. Overal heerschte de grootste orde, en ieder verrigtte zijn werk met goeden wil en overleg. Door zelve altijd zacht en vriendelijk te spreken, had zij hare onderhoorigen geleerd haar voorbeeld te volgen, en langs

dezen weg was op Felshof allengs eene zekere beschaving ingeslopen, die elken vreemdeling bekoorde. Zelfs als de dienaren onder elkander in volle vrijheid spraken, vloeide er bijna nooit een onvertogen woord over hunne lippen, en als dit eene enkele reize gebeurde bij verschil van gevoelen, dan gaf degeen, die onbetamelijk had gesproken, door schaamte en spijt zijn leedwezen te kennen, als hij onder het oog zijner gebiedster moest verschijnen.

En het was waarlijk niet te verwonderen, dat Maria dien alvermogenden invloed op hare omgeving uitoefende. Zij was eene rijzige jonkvrouw van tweeëntwintig jaren, met een hemelschoon gelaat; zij had een hoog gewelfd en fijn besneden voorhoofd, en droeg op den fraaijen schedel een rijken dos van blond haar, dat in lange en sierlijk krullende lokken over haren hals en schouders zwierde. De uitdrukking van hare donkerblaauwe oogen te beschrijven gaat boven de magt der menschelijke taal: vastheid van karakter, adeldom van ziel en eene onuitputtelijke bron van menschenmin lagen in die oogen opgesloten. Wien zij eenmaal had aangezien, die vergat haren blik nooit, en ieder vreemdeling gevoelde zich bekoord door die hemelsche verschijning. Om haar fijn besneden mond speelde de aanvalligste glimlach, dien men zich denken kon, en als zij de lippen ontsloot tot spreken, dan aanschouwde men een paar rijen tanden, die konden wedijveren met paarlen van het edelste water. En als dan hare stem klonk, zoo lieflijk en schoon, zoo vriendelijk en innemend, dan zwichtte zelfs de ruwste krijger voor dit betooverend geluid. Voegt men nu hierbij nog eene onbeschrijfelijke bevalligheid in alle bewegingen, de schoonst gevormde armen en handen, die men zich denken kan, een voetje zoo klein en welgevormd, dat men het zou willen kussen, en eindelijk nog bij dat alles de tooverkracht van onschuld, vroomheid en een kinderlijk gemoed, dan kan men zich eene flaauwe voorstelling maken van hetgeen Maria in werkelijkheid was.

Maria had hare opvoeding ontvangen van hare liefderijke moeder, die met angstvallige zorg gewaakt had over de vorming van haren geest, en ofschoon Walters

gade een kwijnend leven leidde en de artsen haren vroegtijdigen dood hadden voorspeld, bleef zij echter gespaard voor hare Maria, tot zij den leeftijd van ruim achttien jaren had bereikt. Toen werd de moeder afgeroepen van deze aarde, en scheidde in vrede, overtuigd dat haar geliefd kind rijke vruchten zou oogsten van het zaad van godsdienst, deugd en kennis, dat zij met moederlijke zorg had uitgestort in haar hart. Onuitputtelijk zwaar was de slag voor echtgenoot en kind, maar de band, die deze beiden omstrengelde, werd daardoor nog naauwer toegehaald. Walter had zijne dochter lief boven zijn eigen leven, en ook zij hing met heel hare ziel aan den man, aan wien zij het aanzijn was verschuldigd, en wiens edele hoedanigheden door haar op den hoogsten prijs werden gesteld. Zoo lang hij afwezig was, bestuurde zij de geheele huishouding, waarbij Walter haar in alles vrij liet, zelf met bewondering vervuld voor de ongezochte vreugd, die beschaving en deugd onder hare geheele omgeving wisten te verspreiden. En als Walter zich op Felshof bevond, dan had alles een regt feestelijk aanzien, en bij zijne komst ijlde de jonkvrouw in zijne armen, de tranen wegkussende, die liefde en geluk uit zijne oogen persten. Als zij elkander dan lang genoeg aan de borst geklemd hadden, dan gingen zij hand in hand door alle vertrekken, en toonde Maria blijmoedig haar vader al hetgeen er sedert zijne laatste aanwezigheid veranderd was en verbeterd.

Het waren gelukkige dagen, soms ook slechts uren, ja, niet zelden weinig meer dan oogenblikken, als Walter op zijne burg verscheen, en geene pen is in staat, beider aandoeningen te beschrijven, als het wreede oogenblik daar was, waarop de vader weer vertrekken moest, om het zwaard aan te gorden, en zijn leven te wagen in den strijd.

Mariaas moeder, eene zeer vrome vrouw, was echter geenszins vrij geweest van dweepzucht en bijgeloof, en ook Maria had die gebreken van hare moeder overgeërfd. Het waren inderdaad hare eenige gebreken, maar wijl de vader bijna altijd afwezig was, hadden die gebreken

— moeder had ze als deugden leeren beschouwen — diepen wortel geschoten in haar gemoed. Het viel niet moeijelijk haar wegens eene kleinigheid in verlegenheid te brengen, indien men slechts de kunst verstond, die kleinigheid voor te stellen als een onheilspellend voorteeken. Evenzeer dweepte zij met al hetgeen tot de godsdienst behoorde, en wie ook maar in het minst te kort deed aan het priesterlijk gezag, was in hare oogen een onverlaat. Als haar vader van tijd tot tijd op den Felshof verscheen, en dat wel nooit om er lang te blijven, dan verliep de tijd met ongeloofelijke snelheid, en bood zich de gelegenheid niet aan, om hem in dit opzigt een blik in het hart zijner dochter te doen werpen, tot hij, toen het te laat was, met vlijmende smart moest ondervinden, door welken heilloozen invloed zijne aangebeden Maria werd beheerscht.

Sedert eene reeks van jaren was heer Jan van Schaffelaar een welkome gast op den Felshof, en aangezien Walter en zijne gade beiden evenzeer met hem waren ingenomen, kon het niet missen, dat ook Maria, toen nog slechts een kind, den jongen vriend harer ouders met groote genegenheid behandelde. Schaffelaar was van zijn kant als verzot op de aanvallige kleine, die zelfs op haar vader knorde, als deze alleen op den burg verscheen en zijn jongen wapenbroeder niet had meêgebragt. Naarmate Maria opgroeide tot eene schoone en bloeijende maagd, hechtte zij zich nog sterker aan den edelen krijgsman, in wien zij hoe langer zoo meer het ideaal van hare droomen zag verwezenlijkt. Schaffelaar had insgelijks eene vurige liefde voor haar opgevat, en ofschoon hij een tiental jaren ouder was, voedde Walter geen inniger wensch, dan zijne Maria eenmaal nog door den band des huwelijks vereenigd te zien met den krijgsheld, dien hij liefhad als een zoon en hoogelijk vereerde. Geen wonder dus dat Schaffelaar en Maria eerlang het verbond der liefde sloten, beiden overtuigd, dat hunne min niet alleen geen hinderpaal zou vinden, maar integendeel door haren vader ook vurig werd begeerd. Wel behoorde Schaffelaar tot eene andere partij dan Walter,

doch beiden erkenden elkanders deugden en hoopten even vurig, dat weldra de vrede een einde zou maken aan den vernielenden krijg, en Schaffelaar en Maria hunne liefde bekroond zien door een gelukkigen echt.

De droefheid, die haar hart door den dood harer moeder had ondergaan, vond alzoo eene groote leniging in haar verbond met Schaffelaar, dien zij zoo opregtelijk beminde, en de goede Walter verheugde zich bij voorbaat reeds in het geluk zijner kinderen, in wier midden hij in vrede zijn laatsten adem hoopte uit te blazen. Arme vader! weinig kon hij vermoeden, dat het geluk zijner teederbeminde Maria wreedaardig zou worden vernietigd door een listigen priester, die, misbruik makende van hare zwakheden, zich bloedig wist te wreken op den man, die hem zijn wantrouwen ronduit had durven verklaren!

Toen Theobald aan het hof van hertog Jan van Kleef verscheen, kwam hij reeds spoedig in aanraking met Walter en zijne dochter, die reeds zoo veel van den beroemden monnik had gehoord, dat zij hem met eerbied en bewondering aanschouwde, toen zij hem voor de eerste maal ontmoette. Theobalds scherpzinnigheid, grondige geleerdheid, diepe menschenkennis en hoogst ingetogen leefwijze maakten een diepen indruk op haar vroom gemoed, en het was inderdaad niet te verwonderen, dat zij eerlang begeerde aan hem haar hart uit te storten. Ten allen tijde toch stonden de kloostergeestelijken in hoog aanzien bij de vrome zielen, en het was dus te bevroeden dat Maria hem tot haar biechtvader verkoos, zoodra het bekend was, dat hij geruimen tijd in de omgeving des hertogs zou blijven.

Theobald voldeed gaarne aan den wensch der vrome maagd, ofschoon hij aanvankelijk niet kon vermoeden, dat zij het middel zou zijn, om zich op den gehaten Schaffelaar te wreken; maar zoodra hij van haar eigen lippen de geschiedenis van haar inwendig leven had vernomen, sloeg zijn hart van vreugde, bedenkende, hoe ligt het hem nu zou vallen zijne wraakzucht te bevredigen. Immers zonder moeite had hij het hart der

jeugdige maagd gepeild, en gezien, hoe dweepzucht en bijgeloof daar heerschten; hij wist nu dat zij onvoorwaardelijk boog voor het priesterlijk gezag, en het eene doodzonde achtte, zich daartegen te verzetten. In vrome onschuld openbaarde zij hem hare liefde voor Jan van Schaffelaar, en onuitputtelijk in zijn lof, prees zij zich bovenmate gelukkig in zijne min, die tevens de hoogste wensch haars vaders was. De monnik sprak tot haar op den toon der grootste welwillendheid, prees haren vromen zin, en weidde uit over hare zalige moeder, die haar eenig kind tot eene zoo vrome Christin had gevormd, waardoor hij spoedig haar geheel voor zich innam. Over Schaffelaar bewaarde hij echter het stilzwijgen, en toen zij hem verwonderd vroeg, of hij dien edelen held zelfs niet bij naam kende, ofschoon deze toch door alle partijën op grooten prijs werd gesteld, antwoordde hij met een diepen zucht, dat hij hem persoonlijk kende, maar voorloopig liever niet over hem wilde spreken; hij had, zoo sprak hij, niet kunnen vermoeden, dat eene zoo vrome maagd haar hart had geschonken aan den heer van Schaffelaar, op wiens krijgsroem niemand iets had af te dingen; maar hij wilde eerst met zich zelven te rade gaan, hoe hij in dezen moest handelen, nu zij hem tot haren biechtvader had gekozen.

Maria werd door een schrikkelijken angst aangegrepen, toen zij den monnik aldus hoorde spreken, en met bevende stem bad zij hem, dat hij hare ziel toch mogt verlossen van die pijnlijke onzekerheid en haar meêdeelen, waarom hij zich aldus over haren geliefde had uitgelaten; doch de monnik was onverbiddelijk, en herinnerde haar op strengen toon, dat het haar niet voegde, met zulk eene ongepaste drift aan te dringen bij haren geestelijke en hem trachten te noodzaken, haar meê te deelen hetgeen hij begreep voor 's hands te moeten verzwijgen. Met heete tranen, als had zij een groot kwaad bedreven, smeekte het arme kind hem om vergiffenis, beloofde hem onbeperkte gehoorzaamheid, en verklaarde, dat zij geduldig zou wachten, tot hij haar nader verkoos in te lichten.

Theobald sprak haar nu weer vriendelijk en bemoedigend toe, drukte haar op het hart, vlijtig tot God en de H. Maagd te bidden, en gaf ten slotte te kennen, dat zij bereid moest zijn tot ieder offer, als zij daardoor het heil harer onsterfelijke ziel kon redden. Toen hij haar verliet, knielde zij neer, biddende om zijn zegen, welken hij haar met den meesten ernst gaf, haar vervolgens belovende, dat hij zeer spoedig haar weer zou komen bezoeken.

Den burg verlaten hebbende, keerde hij naar de stad terug met eene onbeschrijfelijke vreugde in het hart: onverwachts en zonder de minste moeite had hij gevonden, waarnaar hij reeds geruimen tijd had gezocht! Hij wist nu, waar hij van Schaffelaar kon kwetsen, en dat de wond, die hij hem zou aanbrengen, lang en geweldig bloeden zou. Dat hij daarbij tevens een onschuldig hart zou vaneen rijten; dat hij eene lieftallige maagd, die hem hoegenaamd geen leed had gedaan, berooven zou van al haar geluk, daaraan dacht de heerschzuchtige monnik niet! Wat ging hem de zielesmart der vrome Maria aan, zoo hij slechts zijn doel bereikte, en zich zou hebben gewroken op den man, die zich aan zijn invloed had onttrokken, en hem onbewimpeld verklaard, dat hij hem zijn vertrouwen niet kon schenken.

De arme Maria bleef in een toestand achter, waarvoor de taal geene woorden heeft. Een angel had haar hart gewond, en zij gevoelde het duidelijk, haar levensgeluk was verwoest. Wel is waar, de monnik had niets gezegd, althans haren geliefde niet van eenig bepaald misdrijf beschuldigd, maar niettemin te kennen gegeven, dat hare liefde het heil harer ziel bedreigde, en zij daarom aanhoudend bidden moest om kracht van boven, ten einde ook het zwaarste offer te kunnen brengen. En wat dit offer was, helaas! zij bevroedde het maar al te wel: het offer der liefde zou van haar worden gevorderd, al moest ook het hart haar in den boezem breken! En Schaffelaar, de edele held, die een deugdzaam en vroom gemoed had bewaard te midden van de verschrikkingen des krijgs, kon hij haren vader en haar zoodanig hebben

bedrogen, dat zij hare eeuwige zaligheid moest derven, als zij hem hare hand reikte? Wat kan toch dat schrikkelijk geheim wezen? Welke misdaad kon haar geliefde hebben begaan? Het was haar onmogelijk een antwoord op die vragen te vinden, en hare ziel werd doodelijk bedroefd; het werd duister voor hare oogen, en neerzijgende in een stoel, bleef zij een tijd lang bewusteloos, terwijl haar geest onafgebroken nadacht over hetgeen die monnik haar later zou kunnen meêdeelen. De schok was zoo groot geweest voor Maria, dat voeten haar niet langer konden dragen en de spieren als verlamd waren, zoodat zij zou zijn neêrgevallen, als niet een stoel in hare nabijheid, had gestaan, waarin zij onmagtig neêrzeeg.

Allengs weêr eenigzins bedaard geworden, herinnerde zij zich het bevel van den priester, en zich naar den bidstoel begevende, bad zij lang en vurig tot God en de H. Maagd om kracht van boven, opdat zij niet mogt bezwijken in den schrikkelijken strijd, haar opgelegd. Lang bleef zij verzonken in het vroom gebed, en toen zij oprees, gevoelde zij verlichting van hare pijn en bemoediging in het geloof aan den hemelschen Vader, Wiens wil niets anders ooit beoogt dan ons waarachtig heil alleen.

Dat het vrome kind een vreesselijken nacht doorbragt, behoeven wij niet te zeggen, en o, wat gevoelde zij nu diep het gemis harer lieve moeder, aan wie zij haar zieleleed hadde kunnen uitstorten, en aan wier trouwe borst zij zooveel medelijden en troost zou hebben gevonden. En nu was zij alleen met haren kommer en hare schrikkelijke toekomst, en kon alleen opbeuring en vertroosting vinden in het gebed. Zij leed veel, en vooral omdat die slag haar zoo geheel onverwachts had getroffen. Soms kwam onwillekeurig bij haar de gedachte op, dat de monnik misschien een persoonlijke vijand van Schaffelaar was, en hem uit dien hoofde haatte; doch schielijk wierp zij het denkbeeld verre van zich, God en alle heiligen om vergeving biddende, hoe hare ziel zich met zoo groot eene zonde had beladen. Immers voor haar was het eene zonde een oogenblik slechts te kunnen vermoeden, dat een priester den biechtstoel zoude ontwij-

den en dienstbaar maken aan persoonlijke wraakzucht! Wat wist de vrome maagd van de wereld en de misbruiken, die er zelfs van het heiligste worden gemaakt? Daarin had hare moeder haar nooit onderwezen, maar alleenlijk geleerd, dat zij aan Christus onvoorwaardelijke gehoorzaamheid is verschuldigd, aan de kerk en hare dienaren, en tegen dien pligt had zij gezondigd, toen zij een oogenblik twijfelde aan 's monniks drijfveer, en daarom ook bad zij hardgrondig om vergeving voor eene overtreding, die zij als eene doodzonde beschouwde.

Theobald hield woord, en kwam haar na verloop van twee dagen weêr bezoeken, begeerig om te zien, welken indruk zijne woorden op haar hadden teweeggebragt. Zoodra hij haar zag, bespeurde hij duidelijk, dat hij zijn oogmerk had bereikt en de angel diep was doorgedrongen in haar hart. Hij sprak haar aan met de grootste minzaamheid, veinzende een diep medelijden, hetgeen haar een verzachtende balsem was.

»Gij hebt veel geleden, lieve Maria!" sprak hij op zachten deelnemenden toon. »Uw gelaat is bleek, en uwe oogen zijn rood geweend! En toch ligt er bij zoo veel smart een zeker vertrouwen en onderwerping in uwe trekken, die mij duidelijk bewijzen, dat gij mijn raad hebt opgevolgd en ijverig gebeden. Ik heb diep medelijden met u, mijn kind! en al hadde ik u niet beloofd, u spoedig weêr te komen zien, dan zou toch mijn hart mij tot u hebben gedreven, om u bij te staan en te vertroosten met de genade der H. kerk."

»Ik dank u, eerwaardige heer! voor uwe belangstelling, en betuig u opregtelijk, dat uwe komst mij zeer verheugt! Ik heb waarlijk veel geleden sedert gij mij hebt verlaten, en hoop van harte dat gij meêdoogen zult hebben met mijne zwakheid. Gij weet, hoe zeer ik Schaffelaar bemin en trotsch was op eene liefde, die door mijn hoogvereerden vader zoo zeer op prijs wordt gesteld. Toen ik derhalve uit uwe woorden moest opmaken, hoe daardoor de zaligheid mijner ziel wordt bedreigd, kunt gij u ligt voorstellen, in welke gemoedstemming die woorden mij hebben gebragt. Het is mij nog altijd alsof ik gedroomd heb, en

ik kan mij maar niet verbeelden, aan welk misdrijf Schaffelaar zich kan hebben schuldig gemaakt, dien ik van mijne vroegste jeugd af gekend heb, en mijne ouders altijd op den hoogsten prijs stelden. En mijne moeder was toch eene regt godvreezende, brave vrouw, die hare goedkeuring en genegenheid niet zou hebben geschonken aan iemand, die zulks niet verdiende! Ach, ik kan u niet zeggen wat mijn arm hart geleden heeft, en hoe zeer ik verlangde naar uwe komst, ootmoedig hopende, dat het u heden behagen moge mij meê te deelen, om welke reden ik van Schaffelaar zou moeten afzien."

»Maria! ik heb mij zelven ernstig afgevraagd, hoe ik in dezen moest handelen; maar er bleef mij geene keus over; of ik moest meêwerken tot uw verderf, uit vrees om uw valsch geluk te verwoesten, of uwe ziel redden, maar dan ook uw hart eene pijnlijke wonde toebrengen. En alzoo vraag ik u zelve, Maria! kan ik aarzelen, mogt ik wankelen in mijne keus?"

»Neen, groote God!" jammerde het meisje, hare handen wringende en zij sloeg een kruis.

»Niet aldus, Maria!" vermaande de monnik. »Wij moeten Gods wil eerbiedigen en met ootmoed en onderwerping gehoorzamen; doch onze ziel mag de wanhoop niet ter prooi worden of vertwijfelen wegens eene zondige liefde! Wees bedaard, en als u dit onmogelijk is, dan willen wij ons vooraf zamen verootmoedigen in het gebed."

»Ik ben bedaard en zal u aanhooren," sprak Maria met zoo veel vastheid in hare stem, dat de monnik een oogenblik verschrikte, wanende dat zijne wraak hem mogt ontglippen. Hij zag haar aan met een doordringenden blik, en voelde zich gerust gesteld. Haar gelaat drukte vastberadenheid uit en onderwerping tevens; maar zij beefde van het hoofd tot de voeten, en de bitterste smart stond zoo duidelijk op haar voorkomen te lezen, dat Theobald geene vrees meer voedde voor het mislukken van zijn oogmerk.

»Gij spreekt de waarheid, Maria!" hervatte de monnik na kort stilzwijgen, en dewijl ik zie, hoe ik op uwe vastberadenheid en vromen zin kan bouwen, zoo wil ik ook

zonder omwegen met u spreken en niet langer schromen, uw gevoelig hart te bedroeven. Het is bij den wondheeler geene wreedheid, als hij het mes gebruikt om uw leven te redden, en evenzeer zou het bij mij eene onvergeeflijke zwakheid zijn, als ik uwe ziel liet verloren gaan uit vrees van u hartepijn aan te doen."

»Maar mijn God! wat heeft hij dan toch bedreven? Ik bid u, martel mij niet langer, maar zeg mij onbewinpeld de waarheid! Ik ben op alles voorbereid, en zal mijn schrikkelijk lot met onderwerping verbeiden."

»Zie, mijne goede Maria! als de heer van Schaffelaar niets hadde misdreven, waarom zou ik dan oordeelen, dat uwe ziel gevaar liep door u aan hem te verbinden? Gesteld eens hij had zijn geweten met een misdrijf bezwaard, en kwam in christelijken ootmoed bij een priester, die de magt heeft, de zonden te vergeven; als hij dan, na de ootmoedige belijdenis zijner zonden, getrouwelijk had voldaan aan de hem opgelegde boetedoening, zou ik, volgens onze H. kerk, dan het regt hebben, u voor hem te waarschuwen, en u toe te roepen, dat gij dien band moet verbreken, als gij uwe ziel wilt redden!"

»Ach!" kermde de jonkvrouw, »het wordt hoe langer hoe duisterder in mijne ziel! Wat is er dat hij heeft misdreven?"

»Ik geloof niet, Maria! dat iemand ter wereld Schaffelaar van eene onedele daad kan betigten; maar desniettemin zijn er gezindheden, die de H. kerk met eeuwige verdoemenis bedreigt, en hierin ligt juist het gevaar voor u! Luister, Maria! Toen ik den heer van Schaffelaar voor het eerst ontmoette, verblijdde ik mij zeer, den dapperen held te aanschouwen, die — zoo als ik teregt heb gezegd — door vriend en vijand werd bewonderd. Ik sprak hem aan en ontveinsde niet, dat ik mij verheugde in zijne kennismaking, hebbende ik van alle kanten zoo veel tot zijn lof vernomen. Schaffelaar antwoordde mij kort en terughoudend, *zóó* zelfs dat ik genoodzaakt was, hem op den man af te vragen, wat hij bij mogelijkheid tegen mij kon hebben, tegen een vreemdeling, dien hij in het geheel niet kende, en wiens gewaad hem eerbied had moeten inboezemen.

»Dat gewaad is het juist," sprak hij, »wat mij wantrouwen tegen u inboezemt. Gij hebt volkomen regt; ik ken u niet, en beantwoord uwe voorkomende taal met koelheid en achterdocht; maar gij zijt monnik en priester en dat is mij genoeg!"

»Jezus Maria!" gilde Maria, »wat moet ik hooren!" en onwillekeurig kruiste zich de vrome maagd. Dergelijke ontboezemingen waren haar nog nooit in het oor gedrongen, en zij beefde over het geheele lijf, als zij bedacht, dat Schaffelaar zijne eeuwige zaligheid had verbeurd. En toch, zij beminde hem met geheel hare ziel, en het moest haar dus nog kunnen gelukken, hem nog te redden van het eeuwig verderf. Luid snikkende borst zij uit in een vloed van tranen, die lucht gaven aan haar geschokt gemoed; toen verhief zij het hoofd en met een gelaat waarop eene kennelijke uitdrukking van opofferende liefde te lezen stond, sprak zij:

»Ik zal, ik moet hem redden! Voor mijne liefde, voor mijne smeekingen kan hij niet doof blijven! Hij moet, hij zal terugkeeren als een berouwhebbend zoon der kerk, en ik zal onafgebroken voor hem bidden!"

Theobald schudde het hoofd en zei:

»Onmogelijk, Maria! Ik zelf heb mij alle moeite gegeven, om hem tot inkeer te brengen, doch al mijne pogingen hebben schipbreuk geleden op zijn onverzettelijken wil. Schaffelaar is dapper zonder weêrga en trouw in zijne handelingen; maar hij is een ketter en afvallige en onherroepelijk eene prooi van satan. Wie zich zijner aanneemt en zich aan hem verbindt, verliest zijne eeuwige zaligheid! Wie hem lief heeft en volgt veroordeelt de H. kerk door mijnen mond, en ook u Maria! moet ik verdoemen, als gij langer nog gemeenschap met hem houdt!"

De toon van den monnik was hoe langer hoe dreigender geworden, en de arme Maria sidderde over al hare leden. Angst en waanzin verduisterden haren geest, en zij meende hare moeder te aanschouwen, die van uit den hoogen hemel haar met een vinger bedreigde, als wilde zij haar waarschuwen, opdat de aardsche liefde niet de overmagt

behield op de onverderfelijke ziel, en Maria zelve oorzaak wierd, dat zij in gindsche gewesten niet met hare moeder hereenigd zou worden. In eene schrikkelijke gemoedstemming viel zij op de knieën, en kermde:

»Neem mijn leven, neem al wat gij wilt, maar red mijne ziel, en laat mij niet voor eeuwig gescheiden zijn van mijne moeder!"

Zacht hief de monnik haar op, en zoo hij de kunst om zich zelven te beheerschen minder hadde verstaan, en als zij bij magte ware geweest hem, opmerkzaam gade te slaan, dan zou zij hebben gezien, dat haat en wraakzucht schitterden uit zijne blikken, en het vermoed en begrepen, dat Jan van Schaffelaar volkomen regt had toen hij dien monnik terugstiet. De arme Maria verkeerde in een zoo treurigen en deerniswaardigen toestand, dat zij niets hoegenaamd om zich heen opmerkte, zoodat de monnik den tijd had, zijne hartstogten te bedwingen en aan zijne gelaatstrekken hunne gewone uitdrukking te hergeven.

Hij deed haar plaats nemen, op een stoel, en sprak op vriendelijken en deelnemenden toon met haar; wij willen hem dan ook geen ongelijk doen en bekennen, dat hare onbeschrijfelijke smart hem getroffen had. Niet dat hij daardoor tot inkeer kwam en het besluit nam om haar het verloren geluk te hergeven; zijne wraakzucht moest ten koste van alles bevredigd worden! Maar het ging hem aan het hart, dat de onschuldige vrome maagd evenzeer moest vallen als het offer van zijn haat, en als hij zich alleen op Schaffelaar had kunnen wreken, dan zou hij Maria gaarne van hare zielepijn hebben verschoond. Hij veinsde derhalve niet, toen hij haar deelnemend toesprak, en gewapend met de priesterlijke magt en den invloed van het godsdienstig geloof, gelukte het hem, haar eindelijk tot meerdere kalmte te brengen en in staat te stellen, na te denken over hetgeen haar te doen stond. Zij vroeg haren biechtvader om raad, en Theobald antwoordde haar, dat naar zijn gevoelen de beste weg was aan Schaffelaar schriftelijk te berigten, dat zij van hem moest afzien om redenen, die zij liever voor hem verzweeg, als zijnde het volstrekt nutteloos en zelfs pij-

nigend voor beiden, nog langer briefwisseling te voeren over eén besluit, dat zij onwankelbaar had genomen. De priester, te sluw om niet te begrijpen, welke magt Maria zelve hem over had gegeven, toen zij in haren koortsigen waanzin hare moeder meende gezien te hebben, haar met blikken en gebaar bedreigende, wist haar nu ook door dit schrikbeeld te bewegen om onverwijld uitvoering te geven aan zijn raad, en wij weten reeds, dat de argelooze maagd inderdaad een brief van dusdanigen inhoud aan van Schaffelaar toezond. Theobald was daardoor nog niet zoo volledig gewroken, als hij wel had vermoed; want Maria's geliefde en haar vader beiden begrepen terstond, van welken kant die slag kwam, en vooral Walter geloofde stellig, dat hij later wel bij magte zijn zou om zijn aangebeden kind te redden uit de klaauwen van den wolf in schaapskleederen, die haar vroom en schuldeloos gemoed had verstrikt.

Theobald bezocht Maria zoo vaak hij kon, en ofschoon hare smart alle beschrijving te boven ging, en haar gelaat eene ware lijkkleur had verkregen, was zij ten minste weer bedaard geworden, in vromen ootmoed voortdurend biddende, dat ook zij eenmaal, door lijden en kommer gelouterd, mogt worden bevrijd van hare zware beproeving en overgaan naar hoogere oorden, waar zij zou hereend worden met hare zalige moeder.

IV.

Een nacht op den Schaffelaar.

Heer Jan van Schaffelaar was, zoo als wij boven reeds zagen, gesproten uit een adellijk, weinig bemiddeld geslacht. Zijn huis, *de Schaffelaar* geheeten, behoorde

onder het gebied der bisschoppen van Utrecht, ofschoon het aan de uiterste grenzen van het Sticht was gelegen en zich voor een goed deel bevond op het gebied van het hertogdom van Gelder. Er behoorde bij den Schaffelaar onder andere eene uitgestrekte heide, hier en daar met eenig kreupelhout doorsneden, op de Veluwe, die de heeren van Schaffelaar in leen hadden van den hertog van Gelder, die echter zelf de gansche Veluwe van den Stichtschen bisschop in leen had. Op die heide vonden de schapen een kommerlijk voedsel, en somtijds zag men de bezitters van den burg zich vermaken met het edele weispel. De inkomsten dezer bezitting waren karig genoeg; maar de heeren van Schaffelaar bragten hun meesten tijd door in dienst van de Utrechtsche bisschoppen, die gewoonlijk in allerlei oorlogen gewikkeld waren, zoodat voor hen die geringe inkomsten toch geheel voldoende waren. Het geslacht van Schaffelaar behoorde werkelijk tot den ouden Utrechtschen adel, en was, ofschoon niet ruim bemiddeld, toch overal in groot aanzien. Eerlijkheid en goede trouw, weêrgalooze dapperheid en een vrome zin zonder dweepzucht of overdrijving, waren om zoo te zeggen de familie-deugden der leden van dit geslacht. Op het oorlogsveld joeg hun zwaard den vijand overal verschrikking aan; hun moed kende geene grenzen, en pijl of kogel kon geen Schaffelaar de minste vrees aanjagen. In vredestijd daarentegen leefden zij stil en eenvoudig, onderhielden zich gaarne met hunne landlieden, en onderscheidden zich door eene vriendelijkheid en goedhartigheid, waarover ieder zich verbaasde. Nooit stoof een Schaffelaar in vredestijd op in ziedenden toorn, en waar bijna iedereen zich beleedigd zou hebben gevoeld en de hand aan het zwaard geslagen om den hoon te wreken, daar lachte een Schaffelaar gulhartig over die scherts, en men zou hem zonder twijfel van lafhartigheid hebben beschuldigd, als zijn naam niet van Schaffelaar ware geweest.

De burg zelf was een eenvoudig gebouw, weinig overeenkomst hebbende met de kasteelen of sterkten der voorname edellieden uit den toenmaligen tijd, ofschoon

toch *de Schaffelaar* ook maar niet zoo voetstoots kon worden genomen. Zulks was toenmaals ook een noodzakelijk vereischte; want terwijl de bezitters zelve den meesten tijd afwezig waren, moesten hunne burgen in een tijd, waarin bijkans onafgebroken oorlog werd gevoerd, in staat zijn om ten minste eenige tegenweer te kunnen bieden. Schietgaten, kanonnen en stormpalen ontbraken niet aan den Schaffelaar, en bij opgehaalde valbruggen waren de breede en diepe grachten, die het slot omgaven, niet gemakkelijk over te komen, wijl degenen, die zulks met kwade bedoelingen mogten beproeven, hun waagstuk zouden moeten volvoeren onder eene hagelbui van kogels en pijlen, van rondom op hen afgezonden.

Toen Jan van Schaffelaar aan het hoofd zijner ruiterbende Rozendaal had verlaten om zich naar den bisschop te begeven, wilde hij gaarne een dag doorbrengen op zijn burg. Hij behoefde daartoe geen grooten omweg te maken, en hij gevoelde eene onweêrstaanbare behoefte, om een korten tijd in rust en stilte het erfdeel zijner vaderen terug te zien. Immers als het mogelijk ware, dan zou de Schaffelaar hem vreemd worden; want hij was bijna onafgebroken in het veld, en vond alzoo geen tijd om eens voor zich zelven en de zijnen te leven. En sedert hij de laatste maal den Schaffelaar bezocht, wat was er niet al voorgevallen! Hoe veel leed had zijne ziel niet ondervonden! Wat somber voorgevoel had zich geheel van hem meester gemaakt! Hoe hij ook daartegen ijverde en streed met inspanning van alle krachten, sedert hij den heilloozen brief van Maria had ontvangen, hield hij zich overtuigd, dat hij zijn wissen ondergang te gemoet ging. Daarom ook kon hij de verzoeking niet weerstaan, aan den Schaffelaar een bezoek te brengen; hij moest nog eenmaal ademen, waar hij het levenslicht had ontvangen en gedarteld als een kind. Hij moest den ouden krijger nog eens de hand drukken, die hem had geleerd het moedig ros te beteugelen en zwaard en lans te voeren. Hij wilde nog eens dwalen door die heide, waar hij menigmaal de kudde had geweid, om een herdersknaap verlof te geven zich een paar uren te ver-

wijderen, om zijn kranken vader eenige lafenis toe te brengen met den groet van den jongen Jan van Schaffelaar. Bijna elke plek herinnerde hem aan het een of ander voorval uit zijne kindsheid, en zijn gemoed werd tot stikkens toe vol, als hij bedacht, hoe gelukkig hij toenmaals was, en hoe nu zijn hart van kommer werd verteerd. Hij gevoelde zich ongelukkig in den waren zin des woords, en wie bij ervaring weet wat het is, eene maagd lief te hebben boven het eigen leven en geloond te worden door hare wedermin, die zal best kunnen beseffen, welk vlijmend wee aan Schaffelaars hart knaagde, nu Maria voor hem verloren was! Het deed hem goed, eenzaam rond te dolen om den burg, waar hij het levenslicht had aanschouwd; en den vrijen teugel vierende aan zijne gewaarwordingen, werd hij allengs kalmer gestemd. Bij een heuvel gekomen, waar hij vaak als kind had gespeeld en de heerlijke vrije lucht ingeademd, vleide hij zich neer op de met liefelijk mos begroeide helling, en liet zijne blikken rondom weiden, als wilde hij nog eens voor het laatst zich die gansche streek onuitwischbaar in het geheugen prenten.

»Welk een zonderling wezen is toch de mensch!" sprak hij luide, geene vrees behoevende te koesteren, dat zijne woorden door onbescheiden nieuwsgierigen zouden worden opgevangen. »Ik gevoel mij zoo weemoedig gestemd, en kan de gedachte niet van mij afzetten, dat ik mijn geliefden Schaffelaar met zijne heide en velden niet weer zal aanschouwen. Sedert mijne Maria door dien gevloekten monnik is verleid, om alle betrekking met mij af te breken, geloof ik vastelijk, dat ik eerlang het leven zal verliezen. En toch ben ik niet bijgeloovig, en bouw vastelijk op mijn God, wetende dat er niets geschiedt zonder Zijn wil. En waarom ben ik dan toch zoo mistroostig? Ben ik dan niet stellig verzekerd van Maria's liefde? Weet ik dan niet dat alleen hare slaafsche onderwerping aan het priesterlijk gezag het wapen is geweest, waarmeê de verraderlijke Theobald mij die schrikkelijke wonde heeft toegebragt? Moet ik dan niet volmondig erkennen, dat Walter regt heeft als hij mij

troost en zegt, dat mijne aangebedene Maria ongetwijfeld zal terugkeeren tot mijne trouwe borst, als hij maar eerst weer bij haar is om zijn heilzamen invloed op haar uit te oefenen? Heb ik dan niet alle reden om mij, — God voor Zijne genade dankende — te verheugen in de vele zegeningen, die ik tot dusverre mogt ondervinden? Van alle kanten ontvang ik niets dan bewijzen van achting en genegenheid; mijn krijgsroem is onbezwalkt, en ook in het heetst van den strijd bleef ik gespaard, hoe velen ik ook om mij heen zag vallen met gekloofden schedel of doodelijk getroffen door pijl of kogel!

»En toch dat alles is waar, en niettemin kan ik de diepe neerslagtigheid niet verbannen, welke mijn hart vervult, sedert ik Maria's noodlottigen brief ontving. Bestaat er dan inderdaad een voorgevoel, of is het God zelf, die medelijden heeft met mijne smart, en mij vertroost, door mij als toe te fluisteren: »gij zult niet lang meer leven en *lijden?*"

»Ja, ik gevoel en erken het, Gods liefde en vaderzorg verkondigen mij een vroegen dood, opdat ik kracht zou vinden, mijn leed met mannelijken moed te dragen den korten tijd, die mij nog op deze aarde is beschoren! Welaan dan, mijne ziel! wend u dankbaar in het gebed tot Hem, en moge deze offerande genade vinden voor Zijn troon!"

En vromelijk knielde Jan van Schaffelaar neêr, stortte zijne ziel uit voor den Heer, langdurig en innig biddende, tot hij opstond met een gelaat, dat van geloovigen moed en godsdienstig vertrouwen schitterde. De moedeloosheid was geweken, en de trouwe held had al zijne fierheid en standvastigheid herkregen. Met blijde verrukking staarde hij op den eenvoudigen burg zijner voorvaderen, en met een vol hart riep hij uit:

»Zoo kon ik alleen op den Schaffelaar bidden!"

Toen hij de woning weer binnentrad, was hij een geheel ander mensch geworden, en zijne trouwe dienaren zagen met blijdschap, welke verandering er met hem had plaats gevonden. Immers zij hadden wel opgemerkt, dat hun heer somber was en droefgeestig bij zijne aan-

duidelijker hoorde hij den toon, langzaam en als kwam hij voort uit het graf. Met bevende hand ontsloot hij de wapenkamer.

Neen, Jan van Schaffelaar was niet bijgeloovig, en dacht er zelfs geen oogenblik aan, dat er in dezen nacht iets bovennatuurlijks plaats vond; doch het scheen, dat er vroeger iets schrikkelijks was gebeurd in zijn geslacht, waarvan hem door zijn vader het geheim was meêgedeeld, en waaraan hij thans op zoo onverwachte en geheimzinnige wijze werd herinnerd. Zijne dienaren sliepen blijkbaar te vast, dan dat zij na het feestelijk onthaal van dezen avond, door den hoorn waren gewekt, en ofschoon Jan van Schaffelaar over geheel het ligchaam beefde, deed het hem niettemin genoegen, dat geen hunner ontwaakt was en getuige van zijne ontzetting. Zoodra hij de wapenzaal binnentrad, klonk de hoorn nog eenmaal vlak aan zijn oor, en toen was alles doodstil. Het was stikdonker om hem heen, doch de deur gesloten hebbende, onderzocht hij op den tast de geheele kamer, doch vruchteloos, tot hij eindelijk op smeekenden toon en met hoogen ernst uitriep: »gij, de eenige, die den toon van den Schaffelaar hebt kunnen blazen, en mij daardoor overtuigd, dat gij nog leeft, ontvlied mij niet, maar laat de zoon goed maken, wat de vader in een oogenblik van heilloozen toorn misdeed! Jan van Schaffelaar heeft reeds als een kind om u geweend, en zweert u bij zijne riddereer, dat geen offer hem te groot is, om u te verzoenen met de schim zijns vaders!"

Toen klonk eene stem, zacht en vriendelijk, doch als kwame zij van een verren afstand tot hem:

»Ik ben verzoend met de schim uws vaders, Jan van Schaffelaar! en begeer geene offers meer! Gij zijt edel, dapper en trouw, en hadt een beter lot verdiend! De tijd is nog niet daar, dat wij elkander mogen zien; maar ook ik heb eene schuld te vereffenen en die wil ik aan den zoon voldoen, naardemaal de vader reeds is afgeroepen. Jan van Schaffelaar! ik wreek u en uwe geliefde, en schrikkelijk zal mijne wrake den moordenaar van uw geluk treffen. Ik mag u nog niet zien,

maar gij weet nu dat ik leef en waak: gij hebt den toon der Schaffelaars gehoord!"

Nu zweeg de stem, en als van den donder getroffen, stond Schaffelaar roerloos als vastgenageld aan den grond. Hij kon geen lid aan het lijf bewegen, en het was hem onmogelijk zijne voeten te verzetten. En toch was hij dankbaar voor hetgeen hij gehoord had en verheugde zich innerlijk, dat een goede geest over zijne Maria waakte. Het was alleen het onverwachte en de herinnering aan eene schrikkelijke gebeurtenis, waaraan hij vele jaren bijna niet meer had gedacht, die hem zoodanig met ontzetting had aangegrepen! Toen hij allengs bedaarde en zijne leden weêr vrijelijk kon bewegen, verliet hij de wapenzaal en keerde terug naar zijn slaapvertrek, God innig dankende voor deze zoo heilrijke ontmoeting, die hem in ieder opzigt zoo onbeschrijfelijk dierbaar was.

Wij mogen ons verhaal vooruitloopen noch eene onbescheidenheid plegen en onzen lezers nu reeds meêdeelen, waarom dat ontzettend tafereel voor onzen held van zoo onberekenbare waarde was. Het vervolg zal ons wel in dit geheim inwijden, en wij willen ons dus voorloopig daarmeê tevreden stellen, dat Schaffelaar het overige van den nacht zeer kalm en rustig sliep, en den volgenden morgen met vrolijken moed ontwaakte, een hartelijk afscheid nam van zijne dienaren, en zich begaf naar de verzamelplaats, waar zijne ruiters hem verbeidden. Met een jubelkreet werd de edele aanvoerder begroet, en weldra draafde hij aan de spits der zijnen langs de heerbaan, die leidde naar Wijk bij Duurstede.

V.

Bisschop David van Bourgondië.

Bisschop David van Bourgondië, een natuurlijk zoon van hertog Filips, was van Teroanne, waar hij den bisschoppelijken zetel bekleedde, door den invloed zijns vaders bisschop van Utrecht geworden, hetgeen trouwens niet gemakkelijk was geschied. Immers in 1455 verzette de hertog zich met kracht en geweld tegen de bevestiging van Gijsbert van Brederode, als bisschop van Utrecht, wijl hij, en niet zonder grond, vreesde, dat die keuze gevaarlijk zou wezen voor de rust van Holland. Immers het huis van Brederode behoorde tot de trouwe aanhangers der hoeksche partij, en het was dus te verwachten, dat, als Gijsbert op den Stichtschen bisschopszetel werd geplaatst, de verjaagde Hoekschen zich om hem zouden vereenigen en het kabeljaauwsche Holland bestoken. Daarom ook spaarde hertog Filips moeite en ontzag, bedreiging, geld noch beloften, om de bevestiging van Gijsbert van Brederode tegen te gaan, en wist het eindelijk zoo ver te brengen, dat zijn zoon David bisschop van Utrecht werd.

Deze had natuurlijk te kampen tegen de partij van zijn voorganger, die om zijnentwille was verdreven; maar hij had een krachtigen steun aan zijn vader, den magtigen hertog, tegen wien men het hoofd niet durfde opsteken. Na den dood van Filips, gevoelde bisschop David zich nog sterker tegenover zijne vijanden; want zijn broeder Karel de Stoute, die nu aan de regering was gekomen, bekend en gevreesd wegens zijne gestrengheid, boezemde allen nog grooter ontzag in, en tegen hem durfde men zich nog minder verzetten dan tegen zijn vader. Bisschop David voerde dan ook de teugels van het bewind met grooter gestrengheid en willekeur dan misschien een zijner voorgangers, en bekom-

merde zich weinig om de misnoegden en vijandig gezinden, die genoegzaam in toom werden gehouden door hun angst voor Karel den Stouten; doch zoodra deze in 1477 voor Nancy den dood had gevonden, namen de zaken van den bisschop een zeer ongunstigen keer: de misnoegden staken de hoofden bijeen en zagen hunne partij gesterkt door de aanhangers van den vroeger verdreven Gijsbert van Brederode; want ofschoon deze toenmaals reeds was overleden, haatten zijne vrienden David van Bourgondië nog even fel, en verheugden zich, dat zij nu na den dood van Karel den Stouten hunne wraakzucht konden bekoelen.

Bisschop David, onbuigzaam en heerschzuchtig van aard, borst bijna van spijt, toen hij zag hoe men zich van alle kanten tegen hem verzette, en spande alle krachten in om zijnen vijanden het hoofd te bieden en hen te verdrijven; maar tot zijn grievend leedwezen moest hij weldra ondervinden, dat hij niet tegen hen was opgewassen. De magt zijner tegenstanders groeide steeds aan, en wel verre van hen te kunnen verjagen, werd het hem al spoedig zóó benaauwd gemaakt, dat hij zich niet langer veilig achtte binnen Utrecht, en vlugtte naar Wijk bij Duurstede, waar hij zich veilig kon achten, en zijne hoop, om eenmaal nog de overwinning te behalen, niet weinig verlevendigd werd, toen hertog Maximiliaan van Oostenrijk in den echt trad met Maria, de eenige erfgename van hertog Karel den Stouten. De strijd werd echter nu nog heviger: de Utrechtenaren, regt goed begrijpende, dat Maximiliaan den bisschop onmiddellijk zou willen herstellen in zijn onbeperkt gezag, maakten nu gemeene zaak met de Hoekschen in Holland, en zette'n den kamp voort met de uiterste verbittering.

De vijanden van bisschop David in Utrecht kozen den burggraaf van Montfoort tot hun opperhoofd, en deze oefende eene onbeperkte heerschappij in Utrecht uit, hebbende hij eenige benden ruiters en voetvolk tegen vaste soldij in dienst genomen, om zijne magt te vergrooten en den vijand zoo veel afbreuk mogelijk te doen. Bijna onafgebroken werden er aanslagen gesmeed en stroop-

togten volvoerd, en ofschoon de Stichtschen niet altijd het voordeel aan hunne zijde hadden, bragten zij den bisschop vaak genoeg deerlijk in 't naauw. David van Bourgondië was echter geenzins de man om dat alles zoo lijdelijk aan te zien, en geene andere wapenen te gebruiken dan gebeden en vrome verzuchtingen! Hij had ook eene vrij aanzienlijke krijgsmagt op de been gebragt en verschillende benden vreemd krijgsvolk in dienst genomen, waarmeê hij de plaatsen, die het met hem hielden, beschermde en den aanhang van Montfoort fel bestookte. Ondertusschen gingen zijne zaken niet vooruit, en ofschoon de strijdende partijen alle naar den vrede haakten, en slechts met inspanning van alle krachten den oorlog volhielden, die schatten verslond, hadden niettemin de pogingen van Maximiliaan om den vrede tot stand te brengen, geen gunstig gevolg, wijl hij, zoo als wij in den aanvang reeds sagen, er onvoorwaardelijk op stond, dat bisschop David zou worden hersteld in zijn gezag, waarvan de Stichtschen niets hoegenaamd wilden hooren.

Op zekeren avond in de maand Julij zat bisschop David in de woning, die hij te Wijk bij Duurstede had betrokken, voor eene tafel, waarop zich een aantal brieven en bescheiden bevond, welke hij achtervolgens doorlas. De inhoud van die stukken scheen alles behalve aangenaam te zijn: Davids gelaat was gefronsd en toonde ernstige en stroeve plooijen; hij was reeds genaderd aan den avond van het leven, maar mogt toch nog een kras man worden genoemd. Zijn voorkomen was echter niet innemend: er lag een sterke trek in van trotschheid en heerschzucht, en zijne oogen drukten stroefheid uit even als zijn mond. Groote geestkracht zou men vergeefs bij hem hebben gezocht, en evenmin muntte hij uit door geleerdheid of schrander oordeel. De heerschzuchtige aard zijns vaders was op hem overgegaan; maar in scherpzinnigheid en beleid stond hij ver bij hem ten achter. De gebeurtenissen en tegenspoeden van den laatsten tijd hadden bisschop David nog wreveliger gemaakt, en van tijd tot tijd had hij daardoor een aanhanger verloren, te laat gevoelende, dat hij al te veel vergde, en de tijd voorbij was,

waarin hij alles naar goedvinden en willekeur beschikte. Hij was daarom nu ook op zijne hoede, en bedwong zich zoo veel mogelijk, ofschoon hij zijn norschen en wreveligen aard niet geheel kon bedwingen.

Op het oogenblik, dat wij den bisschop aantreffen, was hij alleen, en behoefde zich alzoo niet aan banden te leggen; hij las vlijtig voort, van tijd tot tijd een uitroep slakende, die duidelijk bewees, dat hij allenthalve gestemd was over de berigten, hem van verschillende kanten toegezonden. Ook pasten de woorden, die hij zich van tijd tot tijd in zijn toorn liet ontvallen, al zeer weinig in den mond van een priester en kerkvoogd; maar zijn hoogwaarde scheen zelf geene acht daarop te slaan of zulks zoo naauw niet te nemen. »De satan hale dien gevloekten Montfoort," riep hij onder anderen uit, vol wrevel een brief op den grond werpende en met zijn voet vertredende; »het geluk schijnt zijne zijde te hebben gekozen, en de hemel laat de dienaren der kerk naar het schijnt aan hun lot over! Waarom ook neemt Maximiliaan geene krachtige maatregelen, om zijn oom te herstellen in het bisschoppelijk gezag! Maar wacht, ellendige burggraaf! als mijne gelukzon eens weer begint te schijnen, dan zal ik eene schrikkelijke wraak nemen en mij niet laten vermurwen, als die oproerige Stichtenaren mij op hunne knieën om vergiffenis en genade smeeken! Dan zult gij u te laat beklagen, Montfoort! dat de duivel u zoo lang heeft bijgestaan, en u krommen voor mijn staf, en mijn haat en wraakzucht duchtig gevoelen! Ha! dit denkbeeld alleen jaagt het bloed sneller door mijne aderen, en wee ulieder gebeente, zoodra ik mijn gezag herkrijg!"

Hooger en hooger steeg de wrevel des bisschops, naarmate hij andere berigten doorlas, en het scheen wel alsof dezen avond niets dan Jobstijdingen waren aangekomen. »De hel is tegen mij losgebroken!" riep hij eindelijk woedend uit, zijn zetel ter zijde schuivende, wijl hij moedeloos was geworden en niet verder wilde vervolgen. Hij riep nu een dienaar, en beval hem een beker wijns te brengen, vol onwil en wrevel verklarende, dat hij voor het oogenblik niet langer verkoos zich te ergeren aan

al hetgeen hem werd meêgedeeld. Onmiddellijk werd aan zijn bevel voldaan; maar toen de dienaar hem den wijn bragt, overhandigde deze hem tevens een brief met berigt, dat die gebragt was door een monnik, die juist was aangekomen en de hoop te kennen gaf, dat de bisschop hem nog wel een oogenblik gehoor zou willen schenken. Verrast nam de bisschop den brief, brak hem open, en riep op blijden toon uit: »eindelijk, eindelijk! gehaast heeft zijn hoogeerwaarde zich wel niet, maar misschien zendt hij mij eene goede tijding."

Deze brief was van een franschen bisschop, met wien David van Bourgondië zeer bevriend was, en hield het berigt in, dat die kerkvoogd een monnik naar Wijk had gezonden, die misschien in staat was meer voor hem te doen, dan een tal van ruiters en voetknechten. Theobald, dus stond er in den brief, was een man van groote geslepenheid en menschenkennis, en zou er eene eer in stellen, bisschop David van dienst te zijn. Zijn vriend gaf hem echter den raad als hij genoegen nam in het voorstel, den monnik een onbepaald vertrouwen te schenken, wijl dit het eenige middel was om Theobald zijne zaak met den meesten ijver te doen omhelzen, kunnende hij hem de stellige verzekering geven, dat hij zich onbepaald op den monnik kon verlaten, en deze hem geheel belangeloos zou dienen, veroorlovende hem zijne gelofte niet, eenige belooning aan te nemen onder welken vorm dan ook.

Bisschop David gevoelde zich regt aangenaam verrast door den inhoud van dien brief; zijn gelaat had tegen zijne gewoonte aan eene blijdere uitdrukking verkregen, en eene goede teug uit den beker nemende, beval hij, dat de brenger van den brief met den meesten eerbied zou worden behandeld en terstond in zijne tegenwoordigheid gebragt.

De bisschop zag met eene zekere spanning het binnentreden van den monnik te gemoet; hij wist dat hij zich gerust op zijn vriend kon verlaten, en begreep daarom ook, dat die Theobald stellig een man was van buitengewone talenten, tegenover wien hij in de schaduw moest

treden. David van Bourgondië toch wist zelf wel, dat hij geene ongewone bekwaamheden bezat, en in zeker opzigt lag er iets pijnlijks voor hem in de gedachte, dat hij zich zou moeten overgeven aan iemand, ver boven hem verheven. Maar die man kon waarschijnlijk hulp en redding aanbrengen, zonder daardoor nieuwe offers te doen; hij zou zich eerlang kunnen wreken op zijne vijanden en belagers, en deze gedachte deed hem over alles heenstappen. Op dit oogenblik was zijne trotschheid geheel geweken, en hij nam zich stellig voor, den raad zijns vriends op te volgen, en den monnik volstrekt niet te belemmeren in zijne handelingen.

Toen Theobald de kamer binnentrad, ging de bisschop hem tegemoet, heette hem vriendelijk en met waardigheid welkom, bood hem een zetel aan, en gelastte een beker van den keurigsten wijn te brengen; doch Theobald sprak:

»Ik dank u vriendelijk voor uwe welwillendheid, bisschop! Ik ben gewoon, mijne ligchamelijke behoeften op de eenvoudigste wijze te bevredigen. Niet dat ik uit overdreven vroomheid of wegens eene gelofte uw vriendelijk aanbod van de hand wijs; maar opregt gesproken, ik houd mij overtuigd dat eene matige leefwijze de eenige voorwaarde is om een hoogen ouderdom te bereiken en vrij te blijven van een tal ziekten en gebreken. Daarom bid ik u, heer bisschop! laat uwe welwillendheid zoo ver gaan, dat gij mij veroorlooft, getrouw te blijven aan mijne langdurige gewoonte! Mogt zij echter door u worden afgekeurd of aan een anderen beweeggrond toegeschreven, dan ben ik bereid met u den beker te ledigen."

»Verre zij het van mij, Teobald!" antwoordde de bisschop, »u eenigen dwang te willen opleggen! Beveel slechts wat gij wilt gebruiken, en gij zult onmiddellijk worden gehoorzaamd. Ik geloof zelf dat gij gelijk hebt, en indien ik jonger ware, dan zou ik waarschijnlijk uw voorbeeld volgen. Nu echter ben ik te oud geworden, en te midden van zoo vele wederwaardigheden, die mij, zoo als u niet onbekend zal zijn, in den laatsten tijd treffen, heb ik vaak ondervonden, dat een beker wijn gunstiger werkt dan de beste troostgrond: ik beken opregtelijk

en ootmoedig, dat ik dien vriend in den tegenspoed thans moeijelijk zou kunnen ontberen."

»Geloof mij, bisschop!" hernam de monnik met vriendelijken glimlach, »ik zou zelfs geene poging willen aanwenden, om u over te halen tot mijne leerstellingen. Niettemin ben ik u zeer dankbaar, dat gij mij bij mijne gewoonten wilt laten blijven, en het is ligt mogelijk dat ik, indien ik aan zoo vele en zware beproevingen ware blootgesteld geweest, op dezelfde wijze zou oordeelen over den edelen drank, dien ik thans nooit gebruik. Het leven van een eenvoudig kloostergeestelijke is te vergelijken met eene zacht voortloopende beek, aan beide kanten omzoomd door hooge bergen, zoodat zelfs geen stormwind in staat is, het kalm vlietende water een oogenblik te beroeren. Maar gij, een kerkvoogd, die tevens de teugels van het wereldlijk bewind voert, hebt te kampen tegen een tal van vijanden en belagers; als uwe hand zich opheft om den zegen te geven aan de geloovigen, moet zij misschien onmiddellijk daarna het zwaard voeren, om uw goddelijk regt te verdedigen; tallooze moeijelijkheden en bezwaren, staatkundige beslommeringen, die ons geheel vreemd blijven, verlammen uw geest en sloopen uwe krachten, zoodat voor u ware behoefte is geworden wat voor mij gift is te achten. Ik bid u alzoo, hoogwaardige! laat mij een weinig brood en water geven, en gun mij het genoegen, u den beker te zien ledigen! Ik dank den hemel, dat niet ik uwe hooge betrekking bekleed, maar verheug mij, dat het leed u een oogenblik minder bitter toeschijne!"

De Bisschop was door 's monniks vriendelijke taal geheel voor hem ingenomen, en de min gunstige indruk, dien Theobald op hem maakte toen hij den beker weigerde, was geheel weggenomen door de wijze, waarop hij van deze weigering rekenschap had afgelegd. Hij liet den monnik geven wat hij verlangde, nuttigde zelf met smaak en opgeruimden zin den avondmaaltijd, deed daarbij menige teug uit den beker, en gaf last, dat voor den monnik het beste slaapvertrek in gereedheid wierde gebragt.

Toen honger en dorst gestild waren, vroeg de bisschop hem, of hij zich ter ruste wilde begeven, wijl hij wel vermoeid zou wezen van de reis; doch Theobald, die begreep, dat David heel gaarne nu reeds met hem wilde spreken over zijne aangelegenheden, antwoordde, dat hij voor zich volstrekt geene behoefte had aan slaap, maar evenmin inbreuk wilde maken op des bisschops gewoonten, zoodat hij bereid was te bed te gaan, indien de bisschop liever den volgenden morgen met hem wenschte te spreken. Deze was zeer verheugd toen hij vernam, dat de monnik niet vermoeid was, schoof zijn stoel naderbij, en ontveinsde niet, dat hij liever nog heden dan morgen met hem wilde beraadslagen. Hij begon toen zijn verhaal, en gaf den monnik omstandig berigt van al wat er gebeurd was, sedert zijne verheffing op den bisschoppelijken stoel tot op het huidig oogenblik, en vroeg toen wat Theobald, die met de grootste opmerkzaamheid had toegeluisterd, van den staat van zaken dacht.

Theobald antwoordde, dat hij zijn oordeel nog moest opschorten tot hij opheldering had ontvangen aangaande eenige bijzonderheden, die door den bisschop niet waren meêgedeeld of door hem niet geheel duidelijk begrepen, en nu bleek het, dat de monnik zoo volledig bekend was met de gansche geschiedenis, dat de bisschop een kreet van verbazing niet kon onderdrukken. De bisschop had hem niet verhaald, dat eenige zijner vrienden zijne partij hadden verlaten, bevroedende hij zeer wel, dat zijn hoogmoed en wrevelige aard hiervan de oorzaak waren. Theobald echter kende die vrienden, wist naauwkeurig over welke krachten zij hadden te beschikken, en vroeg zonder omwegen of David ook wist om welke reden zij zijne banier hadden verlaten.

Bisschop David beet zich op de lippen bij die vraag, en bijna antwoordde hij op hooghartigen toon, dat de monnik geen onbescheiden vragen moest doen naar zaken, die hem niet aangingen en met de gegeven omstandigheden in geen verband stonden; maar Theobald voorkwam hem, en aan de uitdrukking van zijn gelaat bespeurende, wat er in hem omging, haastte hij zich te zeggen:

»Geloof niet, bisschop! dat ik u eene onbescheiden vraag wil doen! Maar als het er op aan komt, uwe partij te versterken en uwe vroegere vrienden, die u lafhartig en verraderlijk hebben verlaten, tot u terug te brengen, dan is het vóór alle dingen noodig te weten, waarom zij tot den vijand overgingen."

Dit verzoende den bisschop met den monnik, maar nam toch zijne verlegenheid niet weg, zoodat hij schroomvallig antwoordde, dat men hem norschheid en heerschzucht verweet, en vroegere vrienden hem hadden verlaten, wijl hij niet voor hen wilde verschijnen als een ootmoedig dienaar voor zijne meesters, van wie hij geheel afhankelijk was.

»Dat was ook niet meer dan uw pligt, heer bisschop!" hervatte de monnik, »en het verheugt mij zeer dit te hooren! Niet dat ik er aan twijfelde, dat gij een oogenblik uwe waardigheid en goddelijke regten uit het oog zoudt hebben verloren, maar ik vreesde, dat uwe vroegere vrienden misschien waren omgekocht door den vijand, aangezien er dan geene kans bestond om ze weer met u te verzoenen! Immers diegenen, die eer en trouw verzaken voor stoffelijk voordeel, zijn lage zielen op wie men als bondgenooten nooit kan rekenen, wijl zij te koop zijn voor den meestbiedende; maar zij die uit overtuiging handelen, zijn altijd tot betere inzigten te brengen."

De bisschop voelde zich door deze woorden aangenaam gestreeld. Altijd toch was hem zijn hoogmoed tot een verwijt gemaakt, terwijl daarentegen die monnik hem zijne handelingen tot eene deugd aanrekende. Buitendien was alles zoo overtuigend wat Theobald had gezegd, en in de vreugde van zijn hart riep hij op opgeruimden toon uit:

»Waarlijk, Theobald! Men heeft mij niet te veel van u gesproken! Uwe menschenkennis en wijsheid boezemen mij eerbied in en bewondering, en buitendien moet gij mij weer aan mij zelven gelooven. En geen wonder, voorwaar, dat ik allengs aan mij zelven begon te twijfelen: van alle kanten werd mij toegeroepen, dat ik trotsch en heerschzuchtig ben van aard, en daardoor mijne vrienden

van mij heb verwijderd. Gij daarentegen zegt onbewimpeld, dat ik mijne waardigheid en goddelijk regt behoorlijk heb gehandhaafd, en het is mij een onuitsprekelijk genoegen, dat er toch iemand is, die mijne partij trekt."

De bisschop deed zich van louter zielsgenoegen nog eens den beker vullen, en schoof al digter en digter bij den monnik. Deze scheen op zijn gelaat te bespeuren, in welken graad hij zich Davids toegenegenheid en vertrouwen reeds had verworven, en bleef in eene peinzende houding zitten. De bisschop, begrijpende dat hij nadacht over de beste middelen om hem in zijn bewind te herstellen, en nieuwsgierig hoe de monnik dit zou trachten te bewerken, kon zijn ongeduld niet langer bedwingen en vroeg:

»En nu, mijn waarde Theobald! vraag ik u op den man af, gelooft gij, dat mijne zaak verloren is?"

»Ik zal u evenzeer op den man af antwoorden, bisschop! Zoo gij dezelfde blijft, die gij tot dusverre waart, dan zie ik de toekomst duister voor u in; maar indien gij over u kunt verkrijgen, medelijden te hebben met de zwakheid der menschen, en u zelven eenigzins geweld aan te doen, om u te voegen naar den drang der omstandigheden, dan geloof ik dat er twee middelen zijn, die uwe zaak ten gunste kunnen doen verkeeren."

»En welke zijn die middelen, Theobald? Over mij kunt gij vrijelijk beschikken, en ik wil u bij voorbaat reeds beloven, dat ik u gehoorzamen zal tot in de geringste bijzonderheid."

»Vooreerst bisschop! moeten wij uwe vroegere bondgenooten weer voor u winnen, en ten andere uwe vijanden krachteloos maken."

»Toegegeven, Theobald! Maar gesteld al eens, dat het eerste uitvoerbaar is, hoe zullen wij het tweede tot stand brengen?"

»*Divide et impera!* [1]) Wij moeten onder uwe vijanden

---

[1]) *Verdeel en heersch!* Dit was de oude spreuk, en duidelijk bewijst de staatkunde der hedendaagsche wereld, dat men nog altijd dezelfde grondbeginselen huldigt als vóór eeuwen.

verdeeldheid zaaijen, en dan kan het niet moeijelijk vallen, u de overwinning te verzekeren."

»Dat is ligter gezegd dan gedaan, Theobald! Mijne belagers zijn zoodanig tegen mij ingenomen, dat zij, ofschoon de voortzetting van den oorlog hun ongeloofelijke opofferingen kost, en zij reikhalzen naar den vrede, toch niet willen luisteren naar Maximiliaan van Oostenrijk, alleenlijk omdat deze op den voorgrond den eisch doet, dat ik hersteld worde in het bisschoppelijk gezag."

»Met uw verlof, hoogwaarde! mag ik vragen, welke pogingen er reeds zijn aangewend om uwe vijanden tegen elkander in 't harnas te jagen?"

»Geene, mijn waarde Theobald! Wie zou zich hebben willen belasten met zoo moeijelijk en gevaarlijk eene taak?"

»Welnu, dan kunt gij in dit opzigt ook nog volstrekt geen oordeel vellen."

»Maar wien zoudt gij dan daarmeê willen belasten?"

»Niemand, mijn waarde bisschop! want het is tegenwoordig uiterst moeijelijk, iemand te vinden, dien men onbepaald kan vertrouwen! Indien ik zelf echter het voordeel had, uw vertrouwen deelachtig te worden, dan geloof ik in staat te zijn, alle moeijelijkheden te overwinnen. Ik ben persoonlijk bekend met uwe voornaamste tegenstanders, en oefen op hen een tamelijk onbeperkten invloed uit. Wel is waar, ik waagde tot dusverre geene poging, of ik hen op het gebied der staatkunde tot eene andere zienswijze konde brengen; maar ik vermeen, dat ik niet ligt door hen zou worden teleurgesteld. Sommigen zijn bijgeloovig van aard, hechtende aan droomen en voorteekenen, en op hen oefen ik — hetzij zonder hoogmoed gezegd — een invloed uit, waarover gij u zoudt verbazen. Er zijn er ook onder hen, over wie wij kunnen beschikken, wijl ik door een zamenloop van toevallige omstandigheden achter geheimen ben gekomen, die zij niet verraden zouden willen zien, al moesten zij de laatste offers brengen om dit te voorkomen. Enkelen zijn mij persoonlijk zoodanig genegen, dat ik den grootsten invloed uitoefen op hunne handelingen. Als wij u al deze omstandigheden zamenvatten, dan geloof ik waarlijk, dat ik

ligtelijk hen naar mijne hand zou kunnen zetten."

»Dan aan 't werk, mijn waarde Theobald! en ik zal u al mijn leven dankbaar zijn, vooral wanneer gij morgen reeds begint!"

»Te veel voortvarendheid zou ligt alles kunnen bederven. Ik zie reeds, dat, om wel te slagen, voor mij de eenige hoofdvoorwaarde is, uw vertrouwen volkomen te bezitten. Het klinkt alles heel fraai, zoo als wij het nu hebben besproken; doch als men tot de uitvoering overgaat, dan vertoonen zich eerst de hinderpalen en moeijelijkheden. Gesteld nu, ik ging morgen vertrekken, om zoo veel omvattend eene zaak ten uitvoer te brengen, dan spreekt het wel van zelf, dat ik soms lang achtereen afwezig zou moeten blijven. Te onderstellen, dat niemand scherpzinnig genoeg ware om ten minste iets van ons oogmerk te vermoeden, dit zou de grootste dwaasheid zijn. Als nu iemand list tegenover list stelde, en u achterdocht tegen mij wilde inboezemen, dan ware de gansche zaak verloren; want ik moet u openhartig verklaren, bij het eerste spoor van kwaad vermoeden, laat ik de gansche zaak drijven, en moei mij om niets ter wereld meer met uwe belangen! Dit is mijn aard en dien kan ik onmogelijk veranderen!"

»Maar, mijn vriend!" hoe zou ik achterdocht tegen u kunnen voeden? Gij handelt geheel belangeloos en zijt zelfs door uwe gelofte verbonden om geene belooning ooit aan te nemen. Persoonlijke haat kunt gij niet tegen mij voeden; want wij zien elkander voor het eerst, en...."

»Ga niet voort, bisschop!" viel Theobald hem in de rede. »Wie zou u borg kunnen blijven, dat ik geen grond had om u een kwaad hart toe te dragen? Het is waar, wij zien elkander heden voor de eerste maal; doch gesteld eens, dat gij den haat mijns vaders op u hadt geladen, zoudt gij dan wanen, dat de zoon zich niet zou trachten te wreken op zijns vaders vijand?"

»Groote God!" riep de bisschop angstig uit, »gij jaagt mij vrees aan! Zou ik waarlijk het ongeluk hebben gehad, om uwe bloedverwanten mij tot vijand te hebben gemaakt? Ach, dan verkeert al mijne hoop in smart en

zie ik wel in, dat er voor mij geen geluk meer bestaat!"

»Gij ziet nu zelf, bisschop! dat de zaak nog niet zoo gemakkelijk is! Bij het eerste woord dat ik spreek, wankelt gij reeds, en waant in mij een vijand of wreker te zien. Gesteld nu eens, dat in mijne afwezigheid iemand u verhaalde, dat ik werkelijk eene schrikkelijke beleediging op u had te wreken, en die bewering door zeer aannemelijke verdichtsels wist te staven, wat zou dan het natuurlijk gevolg zijn? Dat Theobald niet langer vertrouwd werd, zijne raadgevingen in den wind geslagen, zijne plannen verijdeld, zijne maatregelen gedwarsboomd, en hij zelf vernederd en bespot door degenen, op wie hij tot dusverre een onbepaalden invloed had uitgeoefend!"

»Maar dan is uwe bemiddeling geheel onmogelijk, Theobald! want al gave ik u de stelligste verzekering, dat ik u onbepaald vertrouw, en gij in dit opzigt veilig morgen reeds konde vertrekken, dan nog zou ik u het geloof niet kunnen schenken!"

Theobald bewaarde een oogenblik het stilzwijgen, en zag den bisschop aan, op wiens gelaat mismoedigheid en teleurstelling stonden uitgedrukt. David hield zijne blikken op den grond gevestigd, en bespeurde niet, dat de monnik hem aanstaarde. Hadde hij zulks gedaan, dan zou hij misschien geschrikt zijn; want er speelde een vreemdsoortige trek om Theobalds lippen, die in waarheid onheilspellend mogt worden genoemd. Maar de bisschop had het niet gezien, en toen hij, verontrust over 's monniks stilzwijgen, de oogen weer opsloeg, was die zonderlinge en onverklaarbare trek spoorloos verdwenen, en had zijn gelaat weer geheel de gewone uitdrukking.

»Gij antwoordt niet, Theobald?" vroeg David mismoedig en beangst; »gij erkent dus, dat al mijne hoop in rook is verdwenen?"

»En waarom zoudt gij mij geen waarborg kunnen geven, dat gij in mijne afwezigheid geen achterdocht of wantrouwen tegen mij zult voeden? Ben ik dan zoo groot een dwaas, dat ik zoo openhartig en rond met u zou hebben gesproken, en nu niets zou kunnen bedenken, om ons onderling te verstaan? Geloof mij, bisschop! ik

heb alles te voren wel gewikt en gewogen, en vermeen u beter te kunnen helpen dan met zwaard en speer; ik heb ook gepeinsd over de moeijelijkheid van een vasten waarborg, en het is mij gelukt, ook deze zwarigheid geheel uit den weg te ruimen, indien gij daartoe genegen zijt."

»Spreek mijn vriend!" riep de bisschop vol blijdschap uit; »ik neem in alles genoegen, en onderwerp mij aan iedere voorwaarde."

»Waarlijk?" vroeg Theobald en hield den blik doordringend op den Bourgondiër gevestigd. »Nu dan is alles spoedig afgedaan, en verzoek ik u morgen reeds om mij geheel aan uwe dienst te wijden. Gij zult er u ook waarlijk niet over hebben te beklagen: zoo ver mij bewust is, heb ik tot heden iedere taak volbragt, welke ik op mij had genomen. Ook u wil ik herstellen in uw bisschoppelijk gezag of zelf den dood vinden onder uwe vijanden."

»Dat mogen de Heiligen verhoeden, mijn trouwe Theobald! en uwe pogingen veeleer zegenen, opdat ik de oproerige onderdanen eenmaal zal kunnen tuchtigen voor het leed, dat zij hun wettigen kerkvoogd hebben berokkend! Zeg mij terstond, welk onderpand of waarborg gij begeert, opdat ik terstond aan uw wensch kunne voldoen. Dan willen wij ons te bed begeven, en kunt gij morgen uw togt beginnen, waarbij mijn zegen en mijne gebeden u zullen vergezellen."

»Indien gij, hoogwaardige!" sprak Theobald langzaam en met somberen ernst, »eenvoudig dit stuk wilt onderschrijven en onder mijne berusting laten, dan ben ik volkomen tevreden, en geheel bezield met den vurigsten ijver voor uwe zaak."

Met de grootste verbazing zag de bisschop, dat Theobald heel omzigtig een beschreven stuk voor den dag haalde en hem ter onderteekening aanbood. De Bourgondiër kon een zeker gevoel van angst niet onderdrukken, en zag den monnik aan, weifelende of hij de hand zou uitstrekken en lezen wat dezen hem ter onderteekening aanbood. Theobalds gelaat was echter kalm en

vriendelijk, en daardoor gerustgesteld, nam de bisschop het perkament in zijne hand en begon het te lezen. Doch naauwelijks had hij hiermeê een aanvang gemaakt, of een doodelijk wit overtoog zijn gelaat; het klamme zweet parelde op zijn gelaat, en het geschrift ontviel aan zijne bevende hand.

»Onderschrijf zonder vrees, David van Bourgondië!" fluisterde Theobald hem zacht in 't oor. »Het geldt voor u een strijd op leven of dood, en ook ik wil mijn hoofd niet steken in den muil des leeuws zonder zekerheid te hebben, dat ik mij ten minste op u onwrikbaar kan verlaten."

»Onmogelijk!" kermde de bisschop.

»Vaarwel dan, David van Bourgondië! en vergeet wat tusschen ons is voorgevallen!"

De monnik rees bij deze woorden overeind, den bisschop met eerbied en welwillendheid groetende; maar hij was nog niet aan de deur genaderd, toen de bisschop hem terugriep en op bevenden toon sprak:

»Blijf, Theobald! ik zal uw wil volbrengen!"

Een oogenblik slechts vertoonden zich haat en wraakzucht in 's monniks trekken; maar terstond was die uitdrukking weer verdwenen, en Theobald geheel dezelfde als toen hij bij den bisschop verscheen. Met de grootste kalmte keerde hij terug, en zette zich neer, den bisschop aanziende met een vragenden blik. Deze was doodsbleek, en toen hij zijn naam wilde teekenen, beefde zijne hand zoodanig, dat de onderschrijving hem voor 't oogenblik ondoenlijk was.

»De schok was te hevig en onverwachts," sprak hij zacht;" »gij zult nog een oogenblik geduld moeten hebben."

»Haast u niet, bisschop!" antwoordde Theobald insgelijks bijna fluisterende. »Ik begrijp, dat gij ontsteld zijt, en wacht gaarne tot gij weer geheel kalm en bedaard zijt geworden. Het verheugt mij zeer, dat gij welwillend aan mijne begeerte wilt voldoen; want daar ik de zekere overtuiging heb, dat ik u helpen kan, zou het mij innig leed hebben gedaan, als wij onverrigter zake hadden moeten scheiden. Laat mij u middelerwijl in korte woor-

den meêdeelen, op welke wijze ik mijn oogmerk zal pogen te bereiken. Ik wil morgen vroeg vertrekken, en de edelen, die uwe zijde hebben verlaten, opzoeken, om hen weer terug te brengen onder uwe banier. Ik moet daartoe natuurlijk ieder hunner in 't bijzonder leeren kennen, ten einde te weten, langs welke wegen zulks geschieden kan. Dan begeef ik mij tot uwe vijanden, en zoek onder hen verdeeldheid te zaaijen. Dit zal mij niet moeijelijk vallen: ieder hunner heeft zijne persoonlijke belangen, en ik zal hen allen spoedig overtuigen, dat zij door hunne vrienden en bondgenooten juist in hunne teederste belangen worden bedreigd. Montfoort is ijdel en heerschzuchtig, en het kan niet moeijelijk vallen, de overigen tegen hem in te nemen, vooral wijl zij toch reeds tegen hem zijn ontstemd. De hertog van Kleef is bijgeloovig, en ik zal bij hem wel gelegenheid vinden, een droom, voorteeken of iets dergelijks te vinden, dat hem met de grootste onheilen bedreigt, als hij langer tegen u en hertog Maximiliaan het zwaard voert. De menigte is en blijft altijd bevreesd voor de wapenen, waarover wij priesters kunnen beschikken, en als ik, een monnik, dien zij niet van baatzucht kunnen verdenken, hen openlijk bedreig met de straffen der hel, als zij zich langer tegen hun wettigen bisschop verzetten, dan laten zij zich ook niet langer tegen u opruijen, maar zullen u spoedig te voet vallen, en u om vergiffenis en genade smeeken. Eindelijk wil ik ook hertog Maximiliaan een bezoek brengen, en hem krachtig aansporen, doortastende maatregelen te nemen, en een einde te maken aan een krijg, voor alle partijen zoo noodlottig."

Terwijl Theobald sprak, had David van Bourgondië zijne kalmte herkregen; met eene vaste hand onderschreef hij het stuk, dat hem de monnik had aangeboden, en zijn beker uitgedronken hebbende, sprak hij:

»Ik heb aan uw wensch voldaan, Theobald! Gij zijt nu verzekerd, dat ik onmogelijk kan terugtreden, en ik kan niet ontveinzen, dat ik in uwe plaats evenzoo zou hebben gehandeld. Het is een groot offer dat ik gebragt heb; maar ik vertrouw, dat gij mij de zegepraal zult

verwerven, en daarom heb ik niet geaarzeld. Begeven wij ons nu ter ruste, en mogen de Heiligen u bij uwe onderneming beschermen."

»Nog een enkel woord, bisschop! Het is hoogst moeijelijk, zoo al niet onmogelijk, personen te vinden, die men onbepaald mag vertrouwen; en bij ondernemingen zoo als de onze is het allergevaarlijkst briefwisseling met elkander te onderhouden. Ik verklaar u plegtig, dat ik voor mij zelven geen gevaar schroom; maar als onze verstandhouding uitlekt vóór het tijd is, dan verliest gij natuurlijk het spel. Ik wil u daarom voorslaan, u geen berigt hoegenaamd te zenden, en te wachten tot ik weer herwaarts komen kan. Gij behoeft u middelerwijl niet ongerust te maken, en kunt u verzekerd houden, dat alles naar wensch gaat, zoo lang gij niets van mij hoort. Ik geloof vastelijk, dat zulks veel beter is, dan boden te zenden belast met de overbrenging van brieven, die verloren kunnen raken of gestolen worden, en waarvan alles afhangt. Ik wil echter gaarne mijn oordeel onderwerpen aan het uwe, en bid u alzoo, mij hieromtrent uw gevoelen meê te deelen."

»Ik acht dat gij volkomen gelijk hebt, vriend Theobald!" antwoordde de bisschop na eenige oogenblikken te hebben nagedacht. »Ik zal geduldig wachten op uwe terugkomst, als gij mij wilt belooven, mij onmiddellijk te komen waarschuwen, als gij hier of daar soms eenigen hinderpaal ontmoet."

»Dat zweer ik u, bisschop!" antwoordde Theobald. »En nu vaarwel! Ik hoop met al mijn hart, dat wij elkander niet zoo spoedig zullen weerzien; want dat zal het bewijs zijn, dat alles naar wensch gaat. De Heiligen mogen u in hunne bescherming nemen en mijne pogingen zegenen, opdat uw kommer eerlang voor goed een einde moge nemen!"

Theobald boog zich eerbiedig, en werd op bevel van den bisschop naar zijn slaapvertrek geleid, dat met de meeste zorg in gereedheid was gebragt. Zoodra de monnik alleen was, nam hij den brief, dien David had onderschreven, wikkelde hem in linnen en verzegelde het pakje

met de meeste behoedzaamheid. Toen bevestigde hij een paar vrij stevige koorden daaraan, ontkleedde zich, en bond den brief met de koorden om zijn midden. »Wie mij thans dien schat afhandig maakt," sprak hij in zich zelven, »moet eene voorbeeldelooze sluwheid bezitten!" Zijn gelaat drukte tevredenheid en vergenoegdheid uit, en na zich ter rust te hebben begeven, sliep hij weldra in.

Toen de bisschop zich in zijn slaapvertrek bevond, ging hij onrustig en met driftige schreden op en neer, en het was hem duidelijk aan te zien, dat hij zich lang niet op zijn gemak gevoelde. Hij scheen een tijd lang besluiteloos, peinzende over hetgeen hem te doen stond, zonder dat hij het regte middel wist te vinden. Eindelijk riep hij zijn dienaar, en beval hem, den ouden Adolf te wekken, en dezen meê te deelen, dat hij hem zoo spoedig mogelijk wenschte te spreken. Adolf, een man van reeds ver gevorderden leeftijd, had den bisschop reeds gediend, toen David nog slechts een jongeling was, en voortdurend in diens omgeving geleefd. Hij was zijn meester opregtelijk genegen, en met al zijne omstandigheden bekend. Op zijne trouw, stilzwijgen en gehechtheid kon David van Bourgondië rekenen, en bovendien bezat hij een helder oordeel en eene ongemeene sluwheid, waarvan de bisschop in moeijelijke omstandigheden dikwerf groote voordeelen had getrokken. Daarom ook oordeelde David, dat hij niet beter kon doen, dan zijn vertrouweling om raad te vragen, na dezen te hebben verhaald, wat er tusschen hem en den monnik was voorgevallen.

Adolf liet niet lang op zich wachten, en verscheen weldra bij zijn meester met een angstigen trek op het gelaat, wijl hij best kon vermoeden, dat de bisschop hem niet wegens eene kleinigheid op zulk een ongewoon uur zou doen ontbieden.

»Ik dank u, Adolf!" sprak David vriendelijk, »dat gij mij niet lang hebt doen wachten. Zet u neer, en hoor mij opmerkzaam aan. Gij zult vreemde dingen vernemen, Adolf! en mij, naar ik hoop, als vroeger met uw raad dienen."

»Ik heb heden avond een monnik ontvangen, een man van ongemeene bekwaamheden, die mij door een mijner beste vrienden is aanbevolen, als de eenige, geschikt om mij weer in het bezit van mijn bisdom te stellen. Ik heb hem aangehoord, toen hij mij uitlei, langs welke wegen hij dit oogmerk hoopte te bereiken, en verklaar u op mijne eer, dat, als die man niet slaagt, mijne zaak geheel verloren is. Zoo veel menschenkennis en scherpzinnigheid, moed en standvastigheid, zag ik nooit in een mensch vereenigd. Gij kunt dus begrijpen, hoe verheugd ik was, dat ik mij kon vleijen met de hoop, hersteld te zullen worden in mijne verloren regten, toen ik eensklaps mijne leden van schrik voelde verstijven. Theobald — zoo heette de monnik — wilde van zijn kant een waarborg hebben, dat hij onvoorwaardelijk op mij zou kunnen rekenen tijdens zijne afwezigheid, misschien vreezende, dat men mij wantrouwen tegen hem mogt kunnen inboezemen. Geen den minsten argwaan voedende, erkende ik het billijke van zijn wensch, echter niet ontveinzende, dat ik niet wist, hoe ik hem zulk een waarborg zou kunnen geven. Toen antwoordde hij, dat hij vooraf daarover rijpelijk had nagedacht, en het middel gevonden, om onze belangen op de zekerste wijze aan elkaar te verbinden. Zulks verheugde mij ongemeen, en mij bereid verklarende, hem den verlangden waarborg te geven, overhandigde hij mij een geschrift, verzoekende, het te willen onderteekenen.

»Verbeeld u echter mijn schrik, Adolf! toen ik gewaar werd, dat Theobald de zoon is van die Fredegonda, voor wie ik eenmaal, zoo als gij weet, een misdadigen hartstogt opvatte, en die ik door list en geweld in mijne magt zocht te krijgen, hetgeen toen echter, Gode zij dank! niet is gelukt. Gij weet, Adolf! hoe ik voor die misdaad heb geboet, en dat ik eerst lang daarna van die zonde werd vrijgesproken, zoodat ik nu zonder gewetensbezwaar aan dien tijd mag denken. De zoon is echter, door God weet welk toeval, achter dit geheim gekomen, en bezit nu van mij eene eigenhandig onderteekende schriftelijke verklaring, dat ik vroeger de eer zijner moeder heb belaagd."

»Goede God!" riep Adolf verschrikt uit, »dat is onvoorzigtig gehandeld! Gij kent dien monnik niet, en hebt hem niettemin een vreesselijk wapen tegen u in handen gegeven! Waarom hem niet liever onverwijld uit uwe tegenwoordigheid gebannen, en uwe hoop gesteld op uw goed regt en den heldenarm uwer dappere strijders?"

»Ach, Adolf! mijne hoop op de dapperheid mijner getrouwen is dagelijks verminderd. Menigeen heeft mijne banier reeds verlaten, en het oproerige Utrecht, verbonden met de hollandsche Hoekschen, is magtiger dan ik. Het geloof, dat mijn goed regt eindelijk moet zegepralen, is bij mij ook zeer verzwakt, en meer en meer ben ik overtuigd geworden, dat de hemel mij zwaar wil beproeven, en ik mijn gebied niet zal terugkrijgen. De middelen, door dien monik beraamd, kunnen echter het doel bereiken, en daarom heb ik het stuk onderschreven, hoewel aanvankelijk voornemens, die onderteekening te weigeren. Ik heb nu eenmaal alle vertrouwen op het krijgsgeluk verloren, en zelfs de toezegging van hertog Maximiliaan, dat hij den dapperen Jan van Schaffelaar onder mijne bevelen wil stellen, heeft mijn moed niet verlevendigd."

»Van Schaffelaar!" riep Adolf eensklaps uit, »laat ik mij goed bezinnen; wacht, ja, ik ben er: de monnik heet Theobald; ja juist, dan zijn we gered! Wees maar gerust; ik zal zorg dragen, dat er geen misbruik van uwe onderteekening kan worden gemaakt!"

Met de uiterste verbazing hoorde de bisschop zijn getrouwen dienaar aan, en zijne blikken angstig op hem gevestigd houdende, vroeg hij:

»Wat deert u, mijn goede Adolf! Gij hebt toch niet plotseling uw verstand verloren! Dit onheil ware mijn ondergang!"

»Vrees niet," antwoordde de oude. »Ik heb volstrekt het verstand niet verloren, en verzeker u ten stelligste, dat gij gerust kunt zijn. Er bestaat een geheim in het geslacht der Schaffelaars, dat ik weet, maar niet mag openbaren, en geene beloften, bedreigingen of folteringen zouden in staat wezen, den ouden Adolf zijn eed te doen breken. Ik vraag u alleen verlof, mij morgen voor eenige

dagen te mogen verwijderen, en zal u bij mijne terugkomst kunnen verzekeren, dat gij niets hebt te vreezen. Gij weet, dat gij onvoorwaardelijk op uw grijzen dienaar kunt rekenen, en mij zult vergeven, dat ik mijn duren eed niet schend en het stilzwijgen bewaar, waar spreken doodzonde zou zijn. Ik bid u, sta mij het gevraagde verlof toe, en alles is gered."

»Van harte gaarne zij dit u toegestaan, Adolf!" sprak de bisschop, die nog niet van zijne verbazing kon bekomen, maar toch volkomen gerust was gesteld. »Ik dank u vooraf reeds voor uwe bemoeijing, en zal uwe terugkomst reikhalzend verbeiden. Begeef u thans echter weer te bed, want uw hooge ouderdom gebiedt zulks, en ligt zoudt gij u door te zware vermoeijenis eene ernstige ziekte op den hals halen; en wat zou er dan van mij worden, als ik mijn trouwen Adolf, die mij altijd uit den nood redde, nu moest verliezen? Daarom bid ik u dringend, ga spoedig te bed, en rust goed uit; de Heiligen zullen u in hunne bescherming nemen, en uwe pogingen doen gelukkken."

De bisschop reikte zijn dienaar de hand, die deze eerbiedig aan de lippen bragt, en nu verwijderde Adolf zich, om nog eenige uren rust te genieten. David van Bourgondië ging ook te bed, en bouwende op de stellige verzekering zijns trouwen dienaars, gaf hij zich over aan de zoetste hoop, en sliep weldra in.

VI.

Het geheim.

Toen Theobald vroegtijdig den volgenden morgen ontwaakte, trad Adolf bij hem binnen, hem berigtende, dat hij door den bisschop was belast met de taak, zorg

te dragen, dat in ieder opzigt aan zijne wenschen zou worden voldaan, en verzocht hem tevens, vrijelijk over alles te beschikken, en te willen bepalen, wanneer en op welke wijze hij wilde vertrekken. Theobald antwoordde den ouden man met de grootste minzaamheid, den bisschop vriendelijk dankende voor de heusche behandeling, die hij mogt ondervinden, en verzocht, dat hem eenvoudig brood en melk mogt worden voorgezet. Hij wilde zich dan terstond op weg begeven, en zijn togt voortzetten, zoo als hij dien was begonnen, namelijk te voet, met een glimlach aanmerkende, dat iedere soort van weelde niet voegde voor een arm kloostergeestelijke, en hij juist door zijne eenvoudige leefwijze de grootste inspanning en vermoeijenis met gemak kon doorstaan. Adolf scheen met genoegen naar den monnik te luisteren, en beäamde zijne lofspraak op de matigheid en eenvoudigheid ten volle, waarbij hij met een zekeren hoogmoed verhaalde, welken hoogen ouderdom hij reeds had bereikt, hoe hij altijd denzelfden leefregel volgde, en het daaraan had te danken, dat hij nog nooit ziek was geweest, en allerlei ontberingen en vermoeijenissen kon doorstaan. De monnik schiep veel behagen in het gekeuvel van den flinken grijsaard, en onderhield zich langer met hem, dan zijn plan was geweest, niet kunnende vermoeden, dat Adolf niets anders op 't oog had, dan den monnik aan de praat te houden, om zich zijne wezenstrekken zoo diep mogelijk in het geheugen te prenten. Ook, terwijl het ontbijt werd gereed gezet, en door Theobald genuttigd, wist de oude dienaar hem velerlei te verhalen, zoodat de monnik hem opregtelijk dankte voor zijn onderhoud, betuigende dat de tijd met zoo veel snelheid was verloopen, dat hij later moest vertrekken dan zijn voornemen was. Adolf verontschuldigde zich nu, en vroeg verschooning voor zijne onbescheidenheid, wijl hij niet had geweten, dat hij den waardige gast zijns meesters langer had opgehouden, dan dezen aangenaam zou kunnen zijn; maar de monnik viel hem in de rede met de verklaring, dat hij zich met het grootste genoegen met hem had onderhouden en het ontbijt hem beter dan ooit gesmaakt. Toen Theobald

gereed was om te vertrekken, groette hij Adolf met groote vriendelijkheid, en verzocht hem zijn innigen dank aan den bisschop te betuigen voor het gastvrij onthaal dat hij had mogen ontvangen. Adolf staarde hem nog zoo lang mogelijk na, en prevelde toen bij zich zelven: „nu ken ik zijn gelaat, stem en gang, en zou hem onder duizenden kunnen terugvinden!"

Nadat de monnik vertrokken was, begaf Adolf zich tot den bisschop, en bad hem, eene soort van lastbrief voor hem gereed te maken, aan heer Jan van Schaffelaar gerigt en met 's bisschops zegel voorzien. Aan den inhoud, sprak Adolf, was wel niets gelegen, wijl Jan van Schaffelaar toch niet op den burg aanwezig was, en het hem alleen te doen was, een nachtverblijf op den Schaffelaar te vinden, en dat wel op eene wijze, die tot geene vermoedens aanleiding kon geven. De bisschop stelde nu een brief op, waarin hij heer Jan van Schaffelaar kennis gaf van de gunstige beschikking des hertogs, hem tevens beleefdelijk verzoekende, zich zoo spoedig mogelijk naar Wijk bij Duurstede te begeven. Adolf wist, dat van Schaffelaar toenmaals het kasteel van Rozendaal bezet hield, en zich derhalve niet op zijn burg kon bevinden; doch indien hij 's avonds aldaar aankwam als een bode van den bisschop, dan wist hij, dat hem terstond nachtverblijf zou worden aangeboden, en daarom alleen was het hem te doen.

Zoodra de bisschop met zijn brief gereed was en zijn zegel er aan had gehecht, vertrok Adolf op zijn trouwen klepper, dien hij reeds vele jaren had bereden. Dit dier was betrekkelijk even oud als zijn berijder, maar ook even moedig. Het kon nog onvermoeid voortdraven, en scheen altijd met zooveel genoegen te luisteren naar zijn meester, die gewoon was gedurig tot hem te praten, dat deze nooit zweep of sporen behoefde te gebruiken. Lustig ging het voorwaarts, en toen zij nog vóór het vallen van den avond op den Schaffelaar aankwamen, steeg Adolf af en streelde minzaam zijn ouden klepper, hem nog in 't oor fluisterende, dat hij niet mogt openbaren hetgeen zijn meester hem gedurende den rid had medegedeeld.

Adolf werd onmiddellijk binnengelaten, en gastvrij ontvangen als een bode van den bisschop. De bevelhebber berigtte hem, dat hij zijn heer op Rozendaal kon vinden, hem tevens de hoop te kennen gevende, dat hij een eenvoudig onthaal en nachtverblijf op den Schaffelaar niet zou weigeren, wijl hij te lang had gereden om nu nog verder te gaan, en ruiter en paard rust behoefden. Adolf nam dit aanbod in dank aan, glimlagchend aanmerkende, dat de slotvoogd, die weinig met hem in leeftijd verschilde, wist, dat beiden niet meer konden doen hetgeen zij vroeger deden, en vooral ook zijn oude klepper niet zoo best meer voort kon. Adolf werd nu naar eene kamer aan den regtervleugel gebragt, die steeds voor onverwachts komende gasten in gereedheid werd gehouden, en verzocht verlof, als hij zich zou gewasschen hebben en van stof en zweet gereinigd, alsdan beneden te mogen komen, en den avond door te brengen onder de getrouwe dienaren van den geëerbiedigden heer van Schaffelaar, waar hij, als een trouw dienaar van den bisschop, eene plaats hoopte waardig te worden gekeurd. Dit werd hem bereidwillig toegestaan, en hij zoo lang alleen op zijne kamer gelaten. Adolf opende nu het kruisraam om de versche lucht te doen instroomen, en hechtte aan een der bogen een witten doek op zoodanig eene wijze, dat zulks volstrekt niet in 't oog viel, en slechts alleen kon worden opgemerkt door iemand, die naar zulk een teeken zocht. Toen reinigde hij zich, verfrischte zich met een dronk waters, en ging voorts naar beneden, waar hij reeds met groot verlangen werd verbeid.

De avond werd nu regt genoegelijk gesleten; want voor de knechten op den Schaffelaar, waar bijna nooit bezoek kwam, was het inderdaad een feest, als er een vreemdeling verscheen, en vooral als deze tot hun stand behoorde. Zij bragten den tijd meestal in stilte en afzondering door, en vernamen weinig van hetgeen er overal elders gebeurde. Heden echter was er een dienaar van den bisschop aangekomen, die stellig wel wat wist te verhalen van het tooneel des oorlogs en andere zaken, waarover zij zich dan later onderling nog lang konden

onderhouden. Geen wonder dus, dat Adolf reeds met verlangen werd gewacht, en er een luid gejuich opging, toen hij verscheen. Er werd hem eene eereplaats aangeboden, en de goedhartige oude, die veel wist te verhalen en iedere vraag trachtte te beantwoorden, had spoedig alle harten voor zich gewonnen. Buitendien achtte Adolf den heer van Schaffelaar zeer hoog, en sprak steeds met eerbied, bewondering en genegenheid van hem, zoodat hij te meer in de genegenheid zijner trouwe dienaren steeg. Hij verhaalde hun vele bijzonderheden van den bisschop, en de voor- en nadeelen, die het wisselvallig krijgsgeluk hem deed ondervinden; van de Utrechtenaren en hun aanvoerder, den heer van Montfoort, en de woelingen der Hoekschen in Holland. Het ontbrak ook niet aan geestige kwinkslagen en spotternijen op den vijand: de oude Adolf was altijd opgeruimd en soms dartel vrolijk; dezen avond vooral was hij bijzonder in zijn schik, en ieder lachte, praatte en schertste, tevens hulde doende aan den vreemdeling, dien zij als een vriend in hun midden zagen, en aan wien zij het te danken hadden, dat zij nog lang stof tot gezellig onderhoud zouden hebben.

Er werd echter ook voor den inwendigen mensch gezorgd, en, ofschoon de heeren van Schaffelaar niet bemiddeld waren, zoo vond toch ieder vreemdeling een eenvoudig maar gul onthaal bij hen. Brood met schapenvleesch en spek werd opgedischt, en ook eene schaal met heerlijke vruchten en room, zoodat Adolf den slotvoogd schertsend vroeg, of hij altijd zoo rijkelijk onthaalde, hetgeen wel eens te kostbaar kon worden, als de bisschop hem nog meermalen naar den Schaffelaar zond. De slotvoogd antwoordde even opgeruimd, dat hij misschien zijn boekje wel wat te buiten ging, maar dit best zou kunnen verantwoorden, als hij zijn heer verhaalde, wien zij ter gast hadden gehad. Hij liet buitendien nog een vat oud bier aansteken, en ofschoon niemand zich aan onmatigheid schuldig maakte, vermeerderde toch door dien drank de algemeene vrolijkheid. Toen de nacht inviel, scheidden zij in de beste stemming, en na

Adolf op zijn slaapvertrek te hebben gebragt, zei de slotvoogd hem hartelijk dank voor den genoegelijken avond, dien hij hun had verschaft, en wenschte hem een aangenamen nacht toe.

Weldra lagen allen in een diepen slaap; maar Adolf was niet te bed gegaan, wijl hij stellig nog bezoek verwachtte. Het duurde echter tot ongeveer middernacht, toen zijne kamerdeur behoedzaam werd geopend en een man binnentrad, die nagenoeg vijfënzestig jaren oud was, ofschoon men op het eerste voorkomen zijn leeftijd hooger zou hebben geschat. Zijn schedel vertoonde slechts hier en daar eenige zilverwitte haren; zijn gelaat was sterk vermagerd en droeg de duidelijkste sporen van doorgestaan leed; zijn rug was sterk gebogen, en niettemin had hij nog eene meer dan middelmatige lengte, waaruit men duidelijk kon opmerken, welk eene forsche gestalte hij vroeger moest hebben bezeten. Zijn gang was vast, en men kon het hem aanzien, dat zijne spieren nog krachtig genoeg waren.

Adolf rees eerbiedig op, toen hij de gebogen gestalte zag binnentreden, en groette met ongeveinsde hoogachting. De ander stak hem vertrouwelijk de hand toe, zette zich neer, en sprak:

» Welkom hier op onzen burg, mijn goede Adolf! Gij ziet dat ik woord houd en altijd uitkijk naar het afgesproken teeken, en zult ook wel begrijpen, waarom ik niet vroeger bij u ben gekomen. Gij weet, dat men mij algemeen voor dood houdt, en dat wel reeds sedert eene lange reeks van jaren, en het oogenblik is nog niet gekomen, dat ik mij weer aan ieders blikken mag vertoonen. Zelfs mijn neef Jan weet nog niet, dat ik in 't leven gespaard bleef, maar ik verwacht hem eerlang hier, en wil hem dan een gedeelte van de waarheid doen kennen. Het is mij echter altijd een onuitsprekelijk genoegen als ik u eens weer mag zien, u, den eenige, die mij kent, en weet, wat ik heb geleden! U, aan wien ik mijn leven heb te danken, en die mij later altijd een trouwe en troostende vriend zijt geweest! En hoe zonderling, Adolf! loopen soms de omstandigheden zamen: menigmaal reeds

heb ik u in het geheim gezien en gesproken, maar nooit nog op dezen dag, en herinnert gij u wel, dat het heden juist vijfentwintig jaar geleden is, dat de vreesselijke gebeurtenis plaats vond?"

»Groote God!" riep Adolf uit, »daaraan heb ik niet gedacht! Ik bid u om vergeving, edele heer! dat ik u juist op dezen dag in uwe droeve afzondering kom storen, maar gij zult mij gelooven, als ik u verzeker, dat zulks niet voorbedachtelijk is geschied!"

»Waarom zoudt gij u deswege verschoonen, Adolf! Het is eene dienst, die ik u nooit kan vergelden! Vierentwintig jaren achtereen heb ik dezen schrikkelijken nacht in eenzaamheid moeten doorbrengen, en nu hij weer is aangebroken, nu zie ik eindelijk mijn eenigen vriend bij mij, en kan met hem nog eens teruggaan in eene verledenheid, die mij eene ongeneeslijke wonde heeft toegebragt! Wat was mijn leven tot dat noodlottig oogenblik gelukkig! Hoe dankbaar klopte mij iederen dag het hart in den boezem, als ik des morgens opstond, den hemel dankende voor alle goede gaven, die ik sedert mijne jeugd had mogen ondervinden! En wat zou ik ook meer hebben kunnen begeeren: gezond en sterk,' geacht en bemind, gevreesd door ieder vijand, leefde ik als nu de Schaffelaars, dapper in den oorlog, eenvoudig en vreedzaam op onzen burg. Wel hadden wij vader en moeder ten grave gebragt, maar wij hadden ze beiden beweend, mijn geliefde broeder en ik, en ons verdriet zamen gedeeld.

»Gij kunt u niet voorstellen, Adolf! welk een gelukkig leven wij leidden: een van zin, kenden wij geen grooter genoegen, dan elkanders wenschen te voorkomen, en voor elkaar zoo veel mogelijk uit den weg te ruimen, wat ons onaangenaam had kunnen zijn. Ieder gewaagde van het broederpaar op den Schaffelaar, dat altijd het zwaard voerde voor dezelfde zaak en in vredestijd alleen leefde voor elkanders geluk en vreugde. Zoo vergingen eenige jaren, en meermalen had ik bij mij zelven gedacht, of ik wel iets zou kunnen bedenken, dat aan mijn geluk ontbrak, ook van verre niet vermoedende, dat er spoedig een tijdperk van grooten tegenspoed zou aanbreken, dat

eerst met onzen dood moest eindigen. Welligt heb ik u vroeger reeds verhaald, wat de aanleiding is geweest tot de treurige gebeurtenis, waarvan gij bijna getuige waart?"

»Neen, edele vriend!" antwoordde Adolf; »gij hebt daarover tot dus verre het stilzwijgen bewaard, en ik zou mij van grove onbescheidenheid beschuldigen, indien ik ooit gepoogd hadde, u een geheim te ontlokken, dat gij voor mij wildet verzwijgen!"

»Dat verheugt mij, Adolf! want ik kan u dan dezen nacht de geschiedenis in haar geheel verhalen; het zal mij eene groote verligting aanbrengen, zonder ik gevaar loop u te vervelen met zaken, die gij reeds hebt gehoord. Luister, Adolf! Op zekeren dag waren wij beiden genoodigd op een luisterrijk feest, dat bisschop David van Bourgondië te Utrecht gaf, ter viering van hertog Karels geboortedag. Wij waren beiden jong en dapper, en hadden reeds menigmaal den vijand onder 't oog gezien, maar daarentegen nog nooit een groot feest bijgewoond, zoodat wij ons regt verheugden in de eer, die ons door den bisschop werd aangedaan. En toch verzeker ik u op mijn woord, dat van het eerste oogenblik een bang voorgevoel mijn hart bekroop. Ik was regt nieuwsgierig, hoe dat alles toch zou toegaan op een luisterrijk feestmaal: gij weet, de Schaffelaars zijn onbemiddelde edellieden en hebben nooit pracht of weelde gekend; maar nogtans was het mij, alsof eene inwendige stem mij voorspelde, dat juist dit feest ons ongeluk zou berokkenen. Ja, dat angstig voorgevoel nam meer en meer toe, naarmate de feestdag naderde, en greep mij eindelijk zoo geweldig aan, dat ik onafgebroken peinsde over een geschikt voorwendsel, om niet naar Utrecht te gaan. Dit gelukte mij echter niet: ik schaamde mij te veel over mijne kleingeestigheid, dan dat ik er mijn broeder over durfde spreken, en daarom begrijpt gij gemakkelijk, dat ik geen voldoenden grond kon vinden om hem alleen te laten gaan.

»Eindelijk was het oogenblik daar, waarop wij den Schaffelaar moesten verlaten, en ik kan u niet zeggen, hoe mijn hart werd bekneld door een geheimzinnigen

angst. Zelfs toen ik in den zadel sprong, stond ik een oogenblik in beraad, mijn broeder meê te deelen, dat het mij onmogelijk was, mijn verontrustend voorgevoel te bedwingen, en ik alzoo weigerde meê te gaan; maar eene valsche schaamte hield mij terug, en ik bedacht daarenboven, welke bittere teleurstelling dit zou wezen voor mijn broeder. Ik hield alzoo mijn geheim voor mij, en reed met mijn broeder weg; doch de sporen van hetgeen in mij omging moeten zich duidelijk op mijn gelaat hebben vertoond, wijl mijn broeder mij plotseling met liefderijke belangstelling vroeg, wat mij deerde. Had ik toen maar gebruik gemaakt van het middel, dat mij zoo ongevraagd werd aan de hand gedaan! Maar ik wist, dat mijn broeder met mij zou zijn teruggekeerd in doodelijken angst, dat ik welligt eene zware ziekte onder de leden had, en ik wilde zijne vreugde niet vergallen. Ik antwoordde, dat ik den afgeloopen nacht door een bangen droom was gekweld, en mij nu weer beter gevoelde,! doch mij schaamde over mijne kinderachtigheid. Glimlagchend bestrafte mij mijn broeder, dat een Schaffelaar waarde zou hechten aan droomen en voorteekenen, zijne vreugde niet ontvenzeinde, dat mijne bleekheid slechts aan eene zoo dwaze oorzaak was toe te schrijven.

»Wij reden bij het schoonste weder voort, en naarmate wij Utrecht naderden, gevoelde ik mij — zonderling en onverklaarbaar genoeg — meer en meer verligt, zóó zelfs, dat ik, in de onmiddellijke nabijheid van de stad gekomen, even opgeruimd en blijmoedig was als vroeger, innerlijk nu zelf spottende over mijne bijgeloovige vrees. Duizendmaal heb ik sedert hierover nagedacht, en nog altijd komt mij die veranderde gemoedstemming voor als een onoplosbaar raadsel, maar tevens als een duidelijk bewijs, hoe weinig waarde aan soortgelijke toestanden moet worden gehecht! Had ik niet die merkbare verandering ondergaan, dan zou ik stellig tot mijn dood aan voorgevoel hebben gehecht; maar al mijn angst was verdwenen, toen ik bij Utrecht kwam, en niettemin heeft dat feest ons in diepe ellende gestort! Is alzoo mijn eerste angst waarheid geweest, dan was mijne latere blijmoedig-

heid logen, en wie zal dan in zijne gemoedstemming waarheid van logen kunnen onderscheiden?

»Wij werden minzaam door den bisschop ontvangen, en ook hertog Karel de Stoute betuigde ons op innemende wijze, dat het hem aangenaam was, zijne trouwe Schaffelaars op het feest te ontmoeten, dat door zijn broeder hem ter eere werd gegeven. Aanvankelijk gevoelden wij ons weinig te huis, omringd door zoo veel pracht en weelde, maar te midden van zoo vele gasten, die ons waarlijk allen met eervolle onderscheiding behandelden, stemden wij weldra in met de algemeene vreugde en opgewondenheid, en ik vooral gevoelde groote blijdschap, dat ik mij niet door mijne bijgeloovige vrees had laten weerhouden, om het feest ter eere van den hertog bij te wonen.

»Vóór de maaltijd een aanvang nam, werd de tijd op verschillende wijze aangenaam doorgebragt, en wij beiden hadden ons vermaakt met ridderlijke oefeningen en spelen, waarin wij geene oneer hadden behaald. Anderen waren op de vogeljagt uitgereden, in vereeniging met eene aanzienlijke vrouwenschaar, zoodat wij eigenlijk eerst aan tafel gelegenheid vonden, onze blikken te laten weiden over de keur van edelvrouwen en maagden, die het feest door hare tegenwoordigheid opluisterden.

»Tot op dit oogenblik, Adolf! had mijn hart nog nooit de gewaarwording ondervonden, die men liefde noemt; maar aan tafel gezeten naast eene jonkvrouw, in wier onvergelijkelijk schoone oogen ik een hemel zag vol ongekende zaligheid, werd dit gevoel levendig! Eene geheele omkeering vond er in mijn binnenste plaats, en er was nog naauwelijks een uur verloopen, of ik zwoer bij mij zelven een duren eed, dat de bekoorlijke Aleida van Reenen — dit was haar naam — mijne gade worden zou. Het was inderdaad gelukkig, dat de overige dischgenooten druk bezig waren met hunnen honger te stillen: anders zou ik ongetwijfeld het voorwerp hunner spotternij zijn geworden. Ik gevoelde het zelf, dat ik beurtelings bleek en rood werd, en ik mijne gedachten onmogelijk bij iets anders kon bepalen, dan bij de schoone maagd

aan mijne zijde; ik was verward en wonderlijk te moede, en niet in staat een behoorlijk antwoord te geven, zoodra een andere dischgenoot eene vraag tot mij rigtte. Op eenmaal nam de hertog den beker op, een heildronk uitbrengende op zijn broeder, die hem een zoo kostelijk feest had bereid, en stellig zou ik eene onvergeeflijke onwellevendheid hebben begaan, indien niet Aleida zelve mij met ernst had vermaand, het oor te leenen aan hetgeen hertog Karel wilde spreken. Hare stem drong mij diep in de ziel, en toen zij met een ligten blos daarbij voegde, dat het scheen, alsof ik met mijn geest elders ware, herkreeg ik de bewustheid, waar ik mij bevond, en wat pligt en welvoegelijkheid eischten. Ik dankte haar voor hare vermaning, tevens openhartig belijdende, dat voor haar alles om mij heen moest wijken, en niemand was gelukkiger dan ik, toen zij mij liet blijken, dat ik haar toorn door die onvoorzigtige woorden niet had opgewekt. Ik droeg echter zorg, mij niet weer te vergeten, nam zoo veel mogelijk deel aan het algemeen gesprek, maar liet overigens ook geene enkele gelegenheid ongebruikt voorbij gaan, om mij met haar te onderhouden. Met een woord, Adolf! ik had een onuitsprekelijken hartstogt voor haar opgevat, en moest hare wedermin trachten te verwerven: ik gevoelde het, zonder Aleida kon ik voortaan niet leven!

»Nadat wij van tafel waren opgestaan, begreep ik, dat het onvoegzaam zou wezen, Aleida als hare schim te volgen, en wijl ik aan niets anders kon denken dan aan haar, had ik eene plaats gekozen, waar ik als het ware in stille afzondering haar kon blijven gadeslaan. Ik moet het onverholen belijden, mijn geest hield zich alleen met haar bezig, en ik had zelfs aan mijn broeder geen oogenblik gedacht. Plotseling voelde ik eene hand op mijn schouder, en opziende, aanschouwde ik mijn broeder, die mij had opgezocht. Later heb ik mij duidelijk herinnerd, dat zijn gelaat op dit oogenblik eene onheilspellende uitdrukking had, toen ik die kort vóór de schrikkelijke gebeurtenis weer op zijne trekken zag. Op dit oogenblik ging het mij plotseling door de ziel, dat hij mij toen

eveneens aanzag; maar op het oogenblik zelf had ik het niet opgemerkt. Een tijd lang zag hij mij zwijgend aan, en zei mij toen zacht, maar stroef en kortaf, dat wij nog dienzelfden avond zouden vertrekken. Geheel verdiept in het aanschouwen van de maagd, die mijn hart had veroverd, drukte ik hem de hand, en antwoordde, dat ik onmogelijk kon vertrekken, hem tevens verzoekende, mij niet verder te storen. Had hij mij elders gevonden, waar ik Aleida niet konde zien, dan zou ik terstond mijn hart voor hem hebben uitgestort; maar nu was zulks onmogelijk, ofschoon het hem toch duidelijk was, waarom ik niet wilde vertrekken, en hem bad, mij niet te storen in het eenige geluk, dat ik op dat oogenblik kon smaken. Weet ook, Adolf! dat Aleida zelve mij had opgemerkt, en van tijd tot tijd het hoofd wendde naar de plaats waar ik stond, en die mij daarom dierbaar was geworden boven alle beschrijving.

»Eindelijk was het uur van scheiden gekomen, en gij kunt u mijne smart voorstellen, toen ik haar ten afscheid begroette, wetende dat ik haar onmogelijk een eind weegs kon vergezellen. Thans eerst, nadat zij reeds vertrokken was met hare ouders, dacht ik aan mijn broeder, en reikhalsde naar het oogenblik, om hem deelgenoot te maken van de liefde, die ik had opgevat voor Aleida. Hij had de feestzaal echter verlaten, en ook ik begaf mij nu zoo spoedig mogelijk naar de herberg, waar wij nachtverblijf hadden genomen. Hier vernam ik, dat hij reeds voorlang van het feest was teruggekeerd, en bevel had gegeven, zijn paard onmiddelijk te zadelen; toen was hij opgestegen en weggereden, zonder zelfs een groet voor mij te hebben achtergelaten. Vol verbazing en teleurstelling herinnerde ik mij nu eensklaps, dat hij mij gezegd had, zoo spoedig mogelijk te willen vertrekken, hetgeen ik toen volstrekt had geweigerd. Een oogenblik werd ik bedroefd, mij zelven verwijtende, dat ik voor de eerste maal mijns levens niet had voldaan aan mijns broeders begeerte, en plotseling kwam de vroegere angst weer bij mij op; doch het zalige gevoel, dat mijne borst doorstreomde, verkreeg weldra weer de bovenhand,

en ik troostte mij spoedig met de gedachte, dat mijn broeder mij stellig zou vergeven, als hij vernam, waarom ik niet had voldaan aan zijn verzoek. Geen oogenblik vermoedde ik wat er geschied was, en ook in de verte kwam de gedachte niet bij mij op, welke ellende mij boven het hoofd hing!

»Den volgenden morgen reed ik vroegtijdig weg, vast besloten, een bezoek aan Aleidaas ouders te brengen, en hen bekend te maken met de liefde, die ik voor hunne dochter had opgevat. Ik wilde van hen eerst de beslissing van mijn lot afwachten, en dan naar den Schaffelaar gaan, om mijn broeder deelgenoot te maken van mijn geluk; want ik dacht er zelfs niet aan, dat de ouders mijner geliefde zwarigheid zouden maken om mij Aleidaas hand toe te zeggen, indien het mij kon gelukken, haar liefde voor mij in te boezemen. Welgemoed steeg ik in den zadel, en reed vrolijk voort; ik was in eene zoo opgeruimde stemming, alsof er hoegenaamd geen hinderpaal voor mijn geluk kon bestaan; maar hoe meer ik het kasteel van Reenen naderde, des te heviger begon mijn vroegere angst weer op te komen. Het was juist het tegengestelde als toen ik naar Utrecht reed: toen werd ik opgeruimder naarmate ik de stad meer nabij kwam, en nu begon het mij als lood op het hart te drukken, hoe meer ik de woning des heeren van Reenen naderde. Eindelijk vóór de valbrug halt houdende, was al mijn moed, al mijne vreugde verdwenen, en afgestegen, kwam het mij voor, alsof mijne beenen met een groten last waren bezwaard. Ik kon bijna geen voet verzetten, en het hart sloeg mij zoo luid in de borst, dat ik mij zelf over mijne kleingeestigheid schaamde.

»Ik werd aangediend, en door Aleidaas vader met de meeste onderscheiding behandeld; hij heette mij vriendelijk welkom, en drukte mij de hand met zoo veel warmte, als ik niet had durven verwachten. Er lag echter een pijnlijke trek op zijn gelaat, en zonder dat ik mij rekenschap kon geven, waaruit dit zijn oorsprong had, bekroop mij eene schrikkelijke vrees. Een oogenblik dacht ik er aan, mijn aanzoek te laten varen, en hem alleen te

te zeggen, dat ik, huiswaarts keerende, slechts uit beleefdheid een bezoek bragt aan een edel geslacht, welks leden ik den vorigen dag had leeren kennen; maar het is niet het karakter der Schaffelaars hunne bedoelingen geheim te houden, en daarom besloot ik mijn plan te volvoeren, het mogt dan gelukken of niet.

»Nadat de gewone pligtplegingen waren afgeloopen, vroeg ik hem, of zijne gade en dochter zich in goeden welstand bevonden, en toen hij mij ten antwoord gaf, dat zij beiden nog te zeer vermoeid waren, om de eer van het huis te kunnen ophouden, kwam ik openhartig met de zaak voor den dag, gaf hem te kennen, dat ik het voorregt had mogen smaken, naast zijne dochter op het feest van den bisschop aan te zitten, en zij zoodanig een indruk op mij had gemaakt, dat ik haar tot mijne vrouw begeerde, gevoelende, dat zonder haar het leven mij voortaan onmogelijk was. Ik verzocht hem dus de vergunning, om van tijd tot tijd zijn burg te mogen bezoeken, en mijne pogingen aan te wenden, om de liefde van Aleida te winnen, hem tevens met aandrang biddende, mij zulks niet te weigeren, tenzij Aleida reeds verloofd was of haar hart aan een ander had geschonken, in welk geval ik, als een regtgeäard edelman, van haar afzag, en den dood zou zoeken onder het zwaard der vijanden.

»De heer van Reenen hoorde mij aan met eene ontsteltenis, waarvan ik mij vergeefs rekenschap trachtte te geven. Zijn gelaat teekende eene angstige spanning, en terwijl hij met hartelijke welwillendheid mijne hand vatte, gaf hij mij den raad, alle pogingen aan te wenden, om een hartstogt te onderdrukken, die noodzakelijk op mijn verderf moest uitloopen. Deze woorden waren een onverklaarbaar raadsel voor mij, en getroffen door de genegenheid, die hij mij scheen te betoonen, vroeg ik hem op smeekenden toon, mij te zeggen, of Aleida dan reeds verloofd was. Immers indien dit niet het geval ware, waarom dan moest mijne liefde mij ten verderve brengen, en als een geboren edelman had ik het regt, van hem te verwachten, dat hij openhartig met mij zou spreken,

en mij den sleutel geven tot een raadsel, dat mij geheel onverklaarbaar was. Van Reenen bewaarde eenige oogenblikken het stilzwijgen, mij met doordringende blikken aanziende, en sprak toen langzaam en op ernstigen toon:

»Heer van Schaffelaar! ik acht u hoog! Mijne dochter is niet verloofd, en ofschoon reeds menigeen aanzoek deed om hare hand, zoo geloof ik niet, dat zij haar hart reeds heeft weggeschonken. Ik wil u de vergunning niet weigeren, waarom gij vraagt, en als gij Aleidaas liefde kunt verwerven, zal ik u volgaarne als mijn schoonzoon begroeten. Vergeet echter niet, dat ik u heb geraden, eene liefde te onderdrukken, welke u in 't verderf zal storten. Eene gelofte houdt mijne lippen gesloten, maar zijt gij, om mijne Aleida te bezitten, bestand tegen den zwaarsten strijd, dan wil de vader hare hand niet weigeren aan een edelman en ridder, dien hij acht boven alle anderen!"

»Naauwelijks had de heer van Reenen deze woorden gesproken, of Aleida trad het vertrek binnen, met een hoogen blos op hare kakerf. Zij viel haar vader om den hals, en terwijl zij in een vloed van tranen losbarstte, bezwoer zij hem, zich nader te verklaren, opdat ik mij zou kunnen wapenen tegen het gevaar, dat mij bedreigde. Zij beleed, het laatste gedeelte van ons gesprek te hebben gehoord, en betuigde, dat zij zich terstond had willen verwijderen, toen zij hoorde, dat haar vader niet alleen was; maar daar deze mijn naam had uitgesproken, en gezegd, dat mijne liefde voor haar mij in 't verderf zou storten, toen waren hare voeten als vastgenageld in den grond, en was zij blijven staan om te vernemen, welk gevaar haar bedreigde.

»Gij begrijpt, Adolf! welke uitwerking die woorden op mij hadden! Er was geen verder bewijs meer noodig: Aleida beminde mij! Groote God! nog weet ik mij te herinneren, welke zalige vreugde mijne borst doorstroomde; zonder verder aan iets te denken, vloog ik tot haar, knielde neder, en bad haar vader, dat hij ons verbond mogt zegenen. Deze stond als van den donder getroffen, en zag met innige liefde zijn kind

aan; ook mij reikte hij diep getroffen de hand, en sprak:

»Kom heden over acht dagen terug, heer van Schaffelaar! en als gij bij uw voornemen blijft, dan willen mijne vrouw en ik bereidwillig onze toestemming geven tot uwen echt!"

»Ik rees bij het vernemen van die woorden op, drukte Aleida aan mijn hart, reikte haar vader de hand, en sprak:

»Uwe woorden vervullen mij met een onverklaarbaren angst; maar heden over acht dagen kom ik terug, en zal uwe dochter mijne bruid noemen, of niet meer in leven zijn!"

»Na verloop van korten tijd had ik den burg verlaten, en reed in sterken draf voort; mijn hoofd gloeide; eene koortsige drift joeg mij door de aderen, en ofschoon ik mij zalig gevoelde in de overtuiging, dat Aleida mij beminde, overviel mij toch weer dezelfde onuitsprekelijke angst, die mij te voren reeds had gefolterd. De woorden, door Aleidaas vader gesproken, klonken mij onafgebroken in de ooren, en vergeefs peinsde ik om den sleutel tot het raadsel te vinden. En zonderling, Adolf! de verklaring, die zoo zeer voor de hand lag, vermoedde ik zelfs in de verte niet! Ik kwam op den Schaffelaar aan in eene akelige stemming, mij alleenlijk vertroostende door de gedachte, dat ik nu weldra mijn hart zou kunnen uitstorten voor mijn broeder, en deze mij zou helpen ontraadselen waartoe ik alleen niet in staat was.

»Bij mijne aankomst vernam ik dat mijn broeder naar elders was ontboden, en niet voor den volgenden morgen terug werd verwacht. Dit berigt ontstemde mij, en zijne afwezigheid in verband brengende met den spoed, dien hij had gemaakt om Utrecht te verlaten, vreesde ik zeer, dat er iets noodlottigs was voorgevallen. Ik zocht terstond inlichtingen te verkrijgen bij onze weinige knechten en dienaren, doch geen hunner wist mij bescheid te geven. De slotvoogd deed mij echter opmerken, dat mijn broeder geen berigt voor mij had achtergelaten, zoodat het wel niet waarschijnlijk was, dat er iets van groot belang had

plaats gevonden, wijl hij mij anders hiervan wel op de eene of andere wijze zou hebben doen onderrigten bij mijne aankomst, en de gegrondheid van die opmerking beamende, gevoelde ik mij ook eenigzins gerust gesteld. Ik bevond mij nu weer beter, zoodra ik eenige uren op den burg had doorgebragt, en toen ik mij des avonds vroegtijdig te bed begaf, was ik weer kalm en zelfs opgeruimd. Ik verlangde alleen reikhalzend naar de terugkomst van mijn broeder, vastelijk overtuigd, hoe zeer hij zou deelen in mijn geluk, en sliep des nachts rustig tot den volgenden morgen.

»Zoodra ik ontwaakte, vernam ik dat mijn broeder reeds bij het krieken van den dag was teruggekeerd, en zich te bed had begeven, hebbende hij den geheelen nacht doorgereden; hij zag er bleek en vermoeid uit, en op het vernemen, dat ik reeds den vorigen dag was teruggekeerd, verzocht hij, dat ik hem niet zou storen in de rust, waaraan hij de grootste behoefte had. Ofschoon zulks geheel tegen onze gewoonte streed, begreep ik, dat hij ongetwijfeld buitengemeen vermoeid was, en hechtte hieraan verder geene beteekenis. Ik kleedde mij, en deed na het ontbijt eene kleine wandeling, mij hartelijk verheugende in het vooruitzigt, dat ik weldra mijn broeder deelgenoot mogt maken van mijn geluk. Ik zat een tijd lang op den heuvel, niet verre van den burg gelegen, en ademde met gretige teugen de heerlijke lucht in. Weldra echter dreef mij het verlangen naar mijn broeder huiswaarts, en nu vernam ik dat hij was opgestaan, en spoedig beneden zou komen.

»Mijn hart klopte bij het vernemen van dit berigt, en een somber voorgevoel rees in mijne ziel op: zoo hadden wij nooit met elkander omgegaan, en of mijn broeder moest zich krank gevoelen, of er was wel degelijk iets van groot gewigt voorgevallen. Dat hij toorn tegen mij had opgevat, kon ik geen oogenblik vermoeden; want ik had mij tegenover hem niets te verwijten, en dat ik het feest te Utrecht niet op zijne eerste vermaning had verlaten, was zoo natuurlijk, dat hij deswege onmogelijk in gramschap kon ontsteken. Ik trachtte vergeefs mij zijne

vreemde handelwijze te verklaren, en moest geduldig wachten, tot hij zelf mij de zaak zou ophelderen. Eindelijk kwam hij beneden, maar zijn gelaat was zoodanig ontstemd en veranderd, dat ik van schrik als vastgeworteld op mijne plaats bleef staan, en met de grootste droefheid uitriep: »»Groote God! Herman! wat deert u?"" Met onbewegelijke blikken mij aanziende, antwoordde hij mij: »»niets! Gij hebt ongetwijfeld met mij te spreken, en ik met u: wij willen zamen uitgaan en een eenzamen weg kiezen; want het is onnoodig, dat vreemden zich mengen in hetgeen een eeuwig geheim moet blijven onder ons!""

»Die behandeling had ik in geen enkel opzigt verdiend, en ik gevoelde dat er een schrikkelijke toorn ontbrandde in mijn gemoed; het was mij, alsof plotseling de liefde, die ik hem altijd had toegedragen, in mij was vernietigd, en hem ernstig in de oogen ziende, verklaarde ik mij bereid, hem te volgen, waar hij verkoos. Wij vertrokken onmiddellijk, geene acht slaande op de dienaren, die ons met de grootste verbazing zagen vertrekken, en zoodra wij op een eenzaam gedeelte der heide waren gekomen, vroeg hij mij, wat ik hem had meê te deelen. Ik antwoordde op hoogen toon, dat ik reikhalzend had verlangd naar het oogenblik, om mijn hart uit te storten voor mijn broeder, doch nu duidelijk bespeurende, dat ik geen broeder meer bezat, had ik hem niets te zeggen, en zou mij zelfs niet door geweld laten dwingen, om met hem over mij zelven te spreken.

»»Zoo als gij verkiest,"" sprak hij, terwijl zijne stem van woede beefde, »»dan zal ik het u zeggen: gij bemint Aleida van Reenen, en hebt aanzoek gedaan om hare hand. Dit verbond is onmogelijk: ik zal het beletten!""

»Van verbazing stond ik stil, sloeg de hand aan mijn zwaard, en riep met al het vuur van den hartstogt uit: »»ik bemin Aleida, en bezit hare liefde! Geene menschelijke magt kan ons scheiden, en met mijn zwaard zal ik ieder bestrijden, die het waagt, zich tusschen mij en haar te stellen!""

»Plotseling was mij de blinddoek van de oogen geval-

len, Adolf! Ik wist op eens de volle waarheid: mijn broeder was mijn medeminnaar, en had den heer van Reenen reeds gesproken vóór deze mij ontving. Trotsch bleef ik staan, met de hand aan den greep van mijn zwaard, en wachtende welk antwoord hij mij geven zou. Ik hoorde hem knarsetanden van woede, maar hij bewaarde eenigen tijd het stilzwijgen, klaarblijkelijk met het doel om zijne zelfbeheersching te herkrijgen. Eindelijk sprak hij met eene hijgende stem:

»»Ook ik bemin Aleida van Reenen, en heb er een duren eed op gezworen, dat zij mijne gade worden zal! Maar mijne liefde is edel en de uwe niets anders dan een onzinnige hartstogt! Ik zou eer willen sterven, dan haren naam verachten en bespotten; ik wil mijn leven wagen, om hare wedermin te kunnen verwerven! En gij durft u vermeten, als een ellendige ligtzinnige, u te beroemen, dat gij hare liefde hebt verworven: schande over u en uwe driften! Dank God, dat gij mijn broeder zijt en jonger in jaren: anders zou mijn zwaard u straffen voor uwe heiligschennende lastering."”

»Deze beleediging was te groot, Adolf! Veel kon ik vergeven en verdragen; maar mijne reine en vurige min zoo verregaande te hooren lasteren, dat was mij onmogelijk, en mijn zwaard trekkende, wenkte ik hem — want spreken kon ik niet — dat hij zich moest verdedigen. Weldra stonden wij als vijanden tegenover elkander, en de uitslag van den strijd is u bekend. Een oogenblik gleed mijn voet uit, en Hermans zwaard bragt mij eene doodelijke wonde toe; ik viel levenloos neer, en mijn broeder wist niet beter, dan dat hij mij verslagen had. Zoodra ik viel, knielde hij bij mij neer, en geen adem meer in mij bespeurende, rezen zijne haren ten berge, en vlood hij als een zinnelooze weg. Eene beschikking Gods voerde u in die eenzame streek, en aan uwe geoefende hand mogt het gelukken, om mij in 't leven te behouden. Gij weet echter, hoe langen tijd er moest verloopen, vóór ik weer mijne vorige gezondheid genoot, en evenzeer weet gij, dat ik uit eene zondige begeerte, om mij op mijn broeder te wreken, eene gelofte deed, dat ik

het valsche gerucht van mijn dood niet zou logenstraffen. De slag was voor mijne dierbare Aléida te zwaar en te plotseling geweest, en nog vóór ik in staat was even mijne legersteê te verlaten, was haar stoffelijk hulsel reeds neergelegd in den schoot der aarde.

»Ik heb sedert zwaar geboet voor mijne heillooze wraak, en bid God dagelijks, dat ik eenmaal voor Zijn troon de vergiffenis moge vinden, die ik mijn armen broeder vroeger heb geweigerd. Zoo veel ik kon, bleef ik echter als een onzigtbare beschermgeest voor hem en de zijnen waken, en daarin heb ik tot dus verre mijne eenige opbeuring gevonden. God geve, dat het mij zal gelukken, zijn zoon, den dapperen en getrouwen Jan van Schaffelaar, te redden uit de strikken, die hem een wraakgierige monnik spant, en moge ik alsdan spoedig worden verlost van mijn ellendig leven!

»En nu mijn trouwe Adolf! kent gij het geheim der Schaffelaars! Ik ben u grooten dank verschuldigd, dat gij dezen nacht afstand hebt gedaan van uwe rust, om naar deze sombere gebeurtenis te luisteren; maar het is voor mij eene weldaad, inzonderheid in dezen nacht, voorafgaande den morgen, waarop de misdaad verjaart. Heb nogmaals dank, Adolf! de nacht is voorbij, en het is de eerste maal in al dien tijd, dat hij voor mij minder vreesselijk was! Mijne ziel is van een onduldbaren last bevrijd, en ik heb mij sedert nog nooit een oogenblik zoo wel gevoeld als nu! Mogt ik thans ook in staat zijn, u eene dienst te bewijzen, dat zou mijn geluk volmaken. Spreek daarom op uwe beurt, Adolf! en zeg mij, om welke reden gij van mij een onderhoud hebt begeerd, hetgeen ik vooral in dezen nacht dubbel zegen!"

De oude Adolf was diep ontroerd door het verhaal, dat hij had vernomen; hij greep Schaffelaars hand, drukte haar innig, en bragt ze eerbiedig aan zijne lippen. Hij gevoelde een diep medelijden met den ongelukige, wiens geheele leven door deze verschrikkelijke gebeurtenis was gedoemd geworden tot een voortdurend leed, en begreep van zelf, dat zulk een toestand niet dan met den dood kon eindigen. Hij wendde dan ook geene poging aan

om troostende woorden te spreken, maar de druk zijner hand, de traan in zijn oog en de weemoed in zijne trekken, waren welsprekender tolken van zijn gevoel, dan de schoonste woorden. Eindelijk verhaalde hij, wat er tusschen bisschop David en Theobald was voorgevallen. Hij had zich herinnerd, dat Schaffelaar vroeger reeds den naam van den monnik had genoemd, en daaruit begrepen, dat hij niet beter kon doen dan hem in den arm te nemen en zijne hulp in te roepen, om Theobald te beletten, misbruik te maken van eene door den bisschop eigenhandig onderschreven verklaring. Adolf verborg hem niet, dat het hem, als een dienaar van den bisschop, niet geoorloofd was, de geheimen zijns meesters aan anderen bekend te maken, oordeelende hij tevens, dat het voor Schaffelaar voldoende was, te weten, dat Theobald een bewijsstuk bezat, waarvan hij misbruik zou kunnen maken, terwijl het overigens onverschillig was, van welken inhoud het stuk mogt wezen. Schaffelaar was opregtelijk verheugd, dat hij Adolf waarschijnlijk eene dienst zou kunnen bewijzen, en prees hem wegens zijne trouw en gehechtheid aan zijn meester, het volmondig beämende, dat het voor hem van hoegenaamd geen belang was, te weten, welke verklaring David van Bourgondië had onderschreven. Hij beloofde hem, den monnik zoo veel mogelijk in 't oog te houden, en zorg te dragen, dat hij geen verraad kon plegen. Adolf was daardoor geheel gerust gesteld, en toen Schaffelaar afscheid van hem nam, wijl de zon reeds boven de kimmen was gerezen, betuigde hij hem zijn welgemeenden dank voor zijne bereidwilligheid. Beide mannen drukten elkander hartelijk de hand, en ofschoon Adolf nooit vergat, dat Schaffelaar in rang en stand verre boven hem verheven was, kon hij zich toch niet weerhouden, na diens vertrek in zich zelven te zeggen: »hij is de eenige vriend, dien ik, oude man, op de aarde bezit!"

Den volgenden morgen keerde Adolf regt verheugd naar Utrecht terug, en toen hij den bisschop verhaalde, dat hij naar wensch was geslaagd, fonkelden zijne oogen van vreugde, en gaf hij David van Bourgondië de stel-

lige verzekering, dat hij van den monnik geen kwaad hoegenaamd had te vreezen. De bisschop, minder edeldenkend van aard dan Schaffelaar en Adolf, wendde alle pogingen aan om den ouden man uit te hooren, beweerende hij zelfs, regt te hebben om te weten, wie er meê was belast geworden, in zijn belang een wakend oog te houden op den monnik; doch in dit opzigt rekende de bisschop geheel buiten den waard: Adolf antwoordde met den meesten eerbied, dat hij zijns meesters geheim eerbiedigde, en eer zijn leven zou opofferen, dan het verraden, maar dat hij evenmin een ander trouweloos mogt zijn, en zaken verhalen, die hem op eer en geweten waren toevertrouwd. Bisschop David kon zich onvoorwaardelijk verlaten op zijne stellige verzekering, en overigens verzekerd wezen, dat zijn oude dienaar zich nooit tot onbescheidenheid zou laten verleiden.

VI.

De verschijning.

Sedert de gebeurtenissen in het vorig hoofdstuk vermeld, waren eenige maanden verloopen. Jan van Schaffelaar had Rozendaal verlaten, en een nacht doorgebragt op den burg zijner vaderen, waar hij, zoo als wij hebben gezien, onderrigt werd, dat zijn oom, naar wien hij den naam droeg, nog leefde, ofschoon zijn vader hem tot den jongsten snik voor dood had gewaand. Hij had zich onuitsprekelijk gelukkig geacht door die ontdekking, want zijn vader had hem op zijn sterfbed bekend gemaakt met die droevige gebeurtenis, en geen wonder dus, dat de zoon zich verheugde, toen hij wist, dat zijn innig geliefde

en vereerde vader niet met een broedermoord op het geweten, de eeuwigheid was ingegaan. Nog hoorde hij de bekentenis van diens stervende lippen, en zijne laatste woorden:

»Ik doe u de belijdenis mijner schuld, waarde zoon! opdat gij het geweld der hartstogten moogt leeren beteugelen, en het sterven van uw vader u daardoor worde tot een zegen, dien hij zelf tot zijn dood toe heeft moeten derven!"

En die bekentenis was hem inderdaad ten zegen geweest; want steeds was die herinnering levendig bij hem gebleven, en bedenkende, tot welk eene misdaad zelfs een Schaffelaar kon vervallen door onbedacht den teugel te vieren aan een ongelukkigen hartstogt, had hij zich getrouw geoefend in de zoo moeijelijke kunst van zelfkennis en zelfbeheersching. Geen oogenblik had hij zich laten meëslepen door zijne drift, en altijd was hij op zijne hoede geweest, waar en wanneer dat gevaar hem bedreigde. Ondertusschen was hij thans den hemel regt dankbaar, dat zijn vader den weleer zoo geliefden en dierbaren broeder niet had gedood, en buitendien was het hem ook eene groote vertroosting, te weten, dat er iemand waakte over hem en zijne aangebedene Maria. Immers het was zijn oom, een Schaffelaar, die hen beiden in zijne bescherming had genomen, en wist, wie zijn vijand was en hoe deze zijn levensgeluk had verwoest. Welligt kon het dien beschermer gelukken, den alvermogenden invloed van den monnik op haar vroom gemoed althans in zoo verre te vernietigen, dat zij het vroeger verbond met haren verloofde hernieuwde, en dat toch was al hetgeen hij op aarde begeerde. Met haar was het leven hem eene zaligheid, en zonder haar een ondragelijke last!

Hij had daarom ook den volgenden morgen den Schaffelaar met opgeruimden geest verlaten, en zich naar Wijk bij Duurstede begeven, waar hij door den bisschop met de meeste onderscheiding werd ontvangen. David van Bourgondië verklaarde hem in ronde woorden, dat hij, voor zoo verre zijne regten door kracht van wapenen

moesten worden gehandhaafd, een onwankelbaar vertrouwen in hem stelde, en hem plegtig beloofde, hem geheel naar eigen goedvinden te zullen laten handelen. Jan van Schaffelaar dankte den bisschop in edele bewoordingen voor zijne welwillendheid, en legde de gelofte af, dat hij met zijne ruiters steeds daar zou wezen, waar het meeste gevaar dreigde, om met hulp van God en Zijne heiligen den bisschop te herstellen in zijn gebied.

In het volgende hoofdstuk zullen wij ons meer uitsluitend bezig houden met Jan van Schaffelaar, en zijn heldenmoed bewonderen bij de belegering van Barneveld. In dit hoofdstuk echter zullen wij eens weer den blik vestigen op Theobald en eenige anderen, die wij reeds hebben leeren kennen. Theobald was nog niet terug gekeerd naar Wijk bij Duurstede, en de bisschop, gedachtig aan hetgeen hem de monnik had gezegd, begreep daaruit, dat de zaken naar wensch gingen, en Theobald ten minste geene hinderpalen had ontmoet. Deze had dan ook inderdaad 's bisschops belangen trouw behartigd, en was er reeds in geslaagd, verdeeldheid te zaaijen onder zijne tegenstanders. Wel had nog niemand het gewaagd, zich openlijk tegen Montfoort te verzetten, maar er broeide toch een storm tegen hem, en de monnik had behendig de kaarten weten te schudden. Velen waren in den waan gebragt, dat Montfoort niets anders beoogde dan de bereiking zijner heerschzuchtige oogmerken, en langs verschillende wegen was Theobald er in geslaagd, een paar aanvoerders van gehuurde benden te bewegen, zich op de zijde van den bisschop te scharen. David van Bourgondië had zulks met genoegen opgemerkt, wel begrijpende, van welken kant die ommekeer was gekomen. Minder gemakkelijk viel het, de vroegere vrienden en bondgenooten van den bisschop tot hem terug te brengen, en spoedig zag Theobald in, dat hij in dit opzigt vruchteloos tijd en moeite zou verspillen. Hij had van alle wapenen gebruik gemaakt, en wij moeten onpartijdig bekennen, dat hij aan de zaak van bisschop David veel voordeel toebragt. In Kleef had hij zich vrij langen tijd opgehouden, wijl hij hoop voedde, door den

grooten invloed, dien hij op den hertog had verkregen, dezen te bewegen tot stappen, die Davids partij ongemeen zouden kunnen bevoordeelen. Wij hebben boven gezien, dat hij den bijgeloovigen hertog geheel naar zijne hand wist te zetten, en angstig, dat men hem bij Jan van Kleef zou benadeelen, als hij te lang afwezig bleef, droeg hij zorg, dat hij van tijd tot tijd naar Kleef kon gaan. Buitendien had het toeval hem geholpen, om zich op Jan van Schaffelaar te wreken, en ook in dit opzigt was er hem veel aan gelegen, dat Maria niet aan zijn invloed werd onttrokken.

Zoo vinden wij hem in den winter van 1481 ook weer te Kleef. Het was omstreeks het midden van December; het had den geheelen dag sterk gevroren, en des avonds omstreeks vijf uur begon de lucht zich te ontladen: aanvankelijk vielen er kleine vlokjes sneeuw spaarzaam neder; maar allengs nam de sneeuwjagt toe, en ongeveer een uur later waren de wegen bijna niet gangbaar meer. Zulks belette echter den monnik niet, om den hertogelijken burg te verlaten, en zich naar Walters woning te begeven, van wien hij wist, dat hij afwezig was. De monnik stapte zoo vlug mogelijk voort, en het scheen, dat hem het barre weêr niet onwelkom was; want hij bromde tusschenbeiden zoo iets in den baard, als bijv. dat een zoo akelige winteravond bijzonder geschikt was, om op het gemoed der menschen te werken. Misschien vreesde hij, dat Walter, die soms een enkelen dag bij zijne dochter vertoefde, haar aan 't wankelen mogt hebben gebragt; want ofschoon hij al zijn invloed bij den hertog had aangewend, om Walter zoo veel mogelijk van huis te houden, zoo had hij toch niet kunnen beletten, dat de vader soms een enkelen dag doorbragt bij zijn aangebeden kind. Hij wilde zich dan ook heden zelf eens overtuigen, hoe de zaken stonden, en verheugde zich in het winterweer, wijl hij op dezen avond gemakkelijk hoopte te herwinnen, wat hij alligt verloren had.

Toen de monnik den burg van Walter bereikte, vroeg hij aan den dienaar, waar zich de jonkvrouw bevond; maar ofschoon deze hem zeer goed kende, en wist, dat

hij steeds onaangediend binnen mogt treden, verzocht hij hem thans een oogenblik te wachten, wijl hij niet wist, of zijne meesteresse hem in dit avonduur kon ontvangen. Theobald was daardoor onaangenaam verrast, maar te sluw om iets te laten merken, antwoordde hij, dat hij volgaarne zou wachten, en de jonkvrouw, als zij hem soms niet kon ontvangen, geene pligtplegingen moest maken, bereid als hij was, den volgenden dag zijn bezoek op geschikter tijd te hervatten. De dienaar boog zich en vertrok, om aan zijn last te voldoen, den monnik alleen latende in eene stemming, die alles behalve opgeruimd kon worden genoemd. »Het is een kwaad voorteeken," mompelde hij in zich zelven, »het is tijd, dat ik gekomen ben; ik zou anders hier het spel ligt kunnen verliezen! Maar wees gerust, Walter! uw vriend Theobald is volstrekt de man niet, om zich lijdelijk uit het veld te laten slaan!"

Mariaas bediende kwam spoedig terug, en berigtte den monnik, dat de jonkvrouw hem wachtte, het zich tot eene misdaad rekenende, een geestelijke onverrigter zake te laten vertrekken, die haar, ondanks het barre weer, uit belangstelling was komen bezoeken. Eenigzins gerust gesteld door dit antwoord, volgde Theobald zijn geleider naar een klein vertrek, waar een helder vuur brandde, en Maria gezeten was, met een geheel ander gelaat dan hij haar de laatste reize had aanschouwd. Er schitterde eene zekere opgeruimdheid uit hare oogen, en ofschoon zij moeite deed om dit te verbergen, zag de monnik toch duidelijk een spottenden glimlach om haren mond spelen.

Ieder ander dan Theobald, zou met zijne houding verlegen zijn geweest, maar deze vond juist in de moeijelijkste oogenblikken zijne grootste kracht en zelfbeheerscheing, en haar op zijne gewone wijze begroetende, dankte hij haar minzaam voor de vrijheid, die zij hem verleende, nog op dit uur in hare tegenwoordigheid te worden toegelaten.

»Dank mij niet," antwoordde zij op blijmoedigen toon; »gij hebt mij weleer zoo vaak uwe teedere zorg en be-

langstelling betoond, dat ik waarlijk al zeer ondankbaar moest zijn, als ik u in dit weer liet vertrekken, zonder u te hebben ontvangen en u de gelegenheid aangeboden, bij een helder knappend vuur te bekomen van de doorgestane koude."

»Gij zijt waarlijk zeer goed, jonkvrouw! dat gij u dankbaar wilt betoonen voor eene belangstelling, die mij door het kleed, dat ik draag, tot mijn duursten pligt wordt gemaakt. Waarom denken niet alle menschen evenzoo?"

»Dat zou niet goed zijn," antwoordde Maria lagchende, »want misschien zou dan iedereen monnik willen worden!"

Verbaasd zag Theobald haar aan; dit had hij niet verwacht. Ofschoon zij aanvankelijk poogde, den spottenden trek om haar mond te verbergen, deed zij zich nu geen geweld meer aan, maar behandelde hem met eene soort van beleedigende opgeruimdheid, die hem werkelijk een blos op de kaken joeg, en ofschoon hij alle moeite deed om zich te beheerschen, sprak hij toch op bitteren toon:

»Het ware mij liever geweest, aan uwe deur te zijn afgewezen, dan op deze wijze te worden ontvangen door eene maagd, wier vroom gemoed ik weleer op eene geheel andere wijze heb leeren kennen."

»Daarin verheug ik mij hartelijk," gaf Maria lagchende ten antwoord »Er is een tijd geweest, dat ik geheel anders dacht over vroomheid, en dat heeft mij zooveel droefheid berokkend, dat ik voor de tweede maal eene dergelijke beproeving met den dood zou moeten bekoopen. Ik ben heden echter tot mijn geluk genezen van die dwaling, en wel zoo volledig, dat ik er niet weer toe zal vervallen, en heb tevens geleerd, de vroomheid van anderen te hoogachten, en mijn oordeel in dit opzigt door anderen te laten besturen, die hunne persoonlijke wraakzucht trachten te bevredigen, er zich weinig om bekreunende, of zij het geluk van anderen verwoesten dan niet!"

Als had eene giftige adder hem gebeten, sprong Theobald woedend op; maar bedenkende, dat hij zich belagchelijk aanstelde, als hij zich door toorn liet wegslepen, zette hij zich neer, en sprak, aan zijne stem zoo veel mogelijk de uitdrukking van medelijden gevende:

»Bijna had ik mij door zondigen toorn laten vervoeren, maar gelukkig heeft mijn beter ik de overhand behouden. Ik beklaag u diep in mijne ziel, arm en verdoold kind! en zal God vlijtig bidden, dat hij u redde van den weg des verderfs, waarop gij u bevindt!"

»Waarom zoudt gij mij beklagen?" vroeg Maria ditmaal op ernstigen toon. »Of zou het zijn, omdat ik terug ben gekomen van eene groote zonde, en mijn verloofde voor God en de menschen om vergiffenis heb gesmeekt, dat ik hem zoo onwaardig heb behandeld, geloof slaande aan snoode lasteringen, als ware hij een goddeloos mensch, geen eerbied voedende voor onzen Heiland, en de door hem gestichte kerk? Omdat ik, eene argelooze maagd, werd misleid door een gevoelloos geestelijke, tegen wien hij niets anders had misdreven, dan dat hij den man niet vertrouwde, die, den bisschop willende steunen, heulde met alle partijen om verdeeldheid te brengen onder zijne tegenstanders? Zoudt gij mij willen beklagen, omdat ik, wetende dat gij Schaffelaar een onverzoenlijken haat hebt toegezworen, alleen wijl hij niet verkoos te buigen voor uw wil, heb erkend, dat gij een dubbelen moord op uw geweten zoudt hebben geladen, alleen om uwe misdadige wraakzucht te bevredigen? Neen, monnik! beklaag mij niet, maar veroordeel alleen u zelven, en dank God, dat mijn oog geopend werd en daardoor uw geweten niet bezwaard met eene afschuwelijke misdaad!"

»Het gelaat van den monnik had eene vreesselijke uitdrukking verkregen, terwijl Maria met verontwaardiging hem zijn misdrijf verweet. Zijne oogen fonkelden van woede, en zich volstrekt niet meer bedwingende tegenover de fiere maagd, die hem ontmaskerd had, borst hij los in verwenschingen tegen degenen, die het gewaagd hadden, zich tusschen hem en haar te plaatsen, en zwoer een duren eed, dat hij zich bloedig zou wreken over den geleden hoon. Maria hoorde zijne bedreigingen met de grootste kalmte aan, en sprak met fiere waardigheid:

»Monnik! uwe lippen prediken een God, dien gij loochent in uw hart! Zijne Voorzienigheid zal over ons waken, en uwe snoode plannen weten te verijdelen! Gij

hebt mij nu leeren kennen; verwijder u thans, en waag het nooit weer, Walters burg te bezoeken!"

Op haar geroep verschenen nu eenige bedienden, en met ontzagwekkend gebaar op den monnik wijzende, gebood zij hun, hem naar buiten te geleiden, na hem vooraf te hebben voorzien van hetgeen hij mogt begeeren. Theobald was geheel verpletterd door deze onverwachte ontmoeting, en vernietigd door eene zwakke maagd, op wie hij nog kort te voren een alvermogenden invloed had uitgeoefend! Het was hem onmogelijk, een woord te uiten, en met eene doodelijke wonde in het hart, verliet hij zwijgend den burg, zonder de dienaren te antwoorden, die hem beleëfdelijk eenige verwenschingen aanboden. Buiten het slot gekomen, stond hij een oogenblik stil, en balde de vuist, in zichzelven eene verwensching slakende tegen Walter en Jan van Schaffelaar, op wien hij zich voor het oogenblik niet meer kon wreken. Wij wagen het niet te bepalen, wat er in zijne ziel omging; maar zeker is het, dat zijne gewaarwordingen weinig voegden bij het kleed dat hem dekte.

Binnen het hertogelijk slot gekomen, waar hij zijn eigen kamer had, zoo dikwerf hij Kleef bezocht, beval hij, dat niemand hem mogt storen, en de toegang tot hem gesloten was. Op zijne kamer gekomen, schoof hij de grendel voor de deur, als vreesde hij, ondanks zijn verbod, te worden gestoord, ontdeed zich van zijne opperkleederen, zette zich neer, en bleef een tijd lang in het knappend vuur staren, dat 's hertogs dienaars met zorg hadden ontstoken, wetende, dat het hun zeer euvel werd geduid, als den monnik iets mogt ontbreken. Het geheele tooneel van dezen avond kwam hem weer voor den geest, en haat en wraakzucht misvormden zijne gelaatstrekken. Hij peinsde over de meest geschikte middelen om zich te wreken op den geleden hoon, maar het scheen wel, dat hem geen doeltreffend middel voor den geest kwam, wijl hij telkens weer met het hoofd schudde. Eindelijk had hij waarschijnlijk gevonden hetgeen hij zocht, want plotseling schoten zijne oogen een wilden gloed, en riep hij overluid:

»Ja, dat is de weg! Driewerf wee u!"

»Hebt gij een goed plan gevonden?" vroeg plotseling eene stem in hetzelfde vertrek.

Verschrikt zag de monnik op, en zie, aan de tafel achter hem, digt bij het raam zat eene gestalte in een gemakkelijken leuningstoel, de blikken onafgewend op den monnik gerigt houdende. Het was eene lange, eenigzins gebògen gedaante met overkleed en kap, die voor een groot deel het gelaat verborg, maar toch de oogen vrij liet, waarin eene zonderlinge uitdrukking speelde.

»Wie zijt gij?" vroeg de monnik. »Hoe komt gij hier en wat wilt gij?"

»Ik ben de beschermgeest der Schaffelaars en hun wreker, en ben hier gekomen, zoo als ik overal kom, en na gehoord te hebben hoe Maria, die gij zoo gruwelijk hebt bedrogen, u ontmaskerd heeft, wil ook ik mijne rekening met u vereffenen."

Het koude angstzweet stond den monnik op het gelaat, en zijne tanden klapperden; wel is waar, hij was bijgeloovig, noch lafhartig van aard, maar zijn geweten verweet hem met dreigende stem zijne lage handelwijze, en deze onverwachte verschijning omstreeks het uur van middernacht had hem zoodanig verschrikt, dat hij sidderde over het geheele lijf. De kamer was ledig geweest, toen hij binnenkwam, en hij had zelf de deur gegrendeld, zoodat het hem voorkwam, alsof er iets bovennatuurlijks plaats vond. Hij poogde te spreken, maar de tong weigerde hem de dienst, en het klapperen zijner tanden was het eenige geluid dat men hoorde.

»Beeft gij van angst en wroeging, Theobald?" vroeg de gedaante, na een korten tijd te hebben gezwegen.

De monnik wilde opstaan, om te toonen, dat hij niet door bijgeloovigen angst was aangetast, maar hij vermogt zich niet op te heffen, en deed alleen een kermend geluid hooren.

»Zoo moest de edele Jan van Schaffelaar u zien, dan zou hij u nog meer verachten!"

Een oogenblik ging het hem door de ziel, dat het misschien Jan van Schaffelaar zelf was, die met behulp

van Walter heimelijk op het slot was gekomen; en dit denkbeeld gaf hem zoo veel kracht, dat hij uitriep:

»Ga weg van hier, of ik maak gerucht en laat u gevangen nemen."

»Gij zijt waanzinnig, Theobald! Kom tot u zelven, en laat ons bedaard onze rekening vereffenen. Maak geen gerucht; want op hetzelfde oogenblik zoudt gij levenloos aan mijne voeten liggen. Mij kunt gij alzoo verjagen noch gevangen doen nemen. Blijf bedaard en gehoorzaam mijne bevelen, of gij zijt een kind des doods!"

»Ik zal gehoorzamen!" sprak de monnik sidderende; »wat beveelt gij?"

»Theobald!" hernam de oude Schaffelaar, »ik ken u, en weet, dat uw hart slechts boos is, als het verteerd wordt door haat en wraakzucht; ik weet, dat gij geen eed zult zweren, zonder dien na te komen. Zweer mij, dat gij zult aflaten van Jan van Schaffelaar, en hem in geen enkel opzigt pogen te benadeelen; dat gij aflaten zult van hem en allen die hem dierbaar zijn; dat gij, middellijk noch onmiddellijk voortaan hem geen haar op het hoofd zult pogen te krenken. Zweer mij dit op het heilig Evangelie, vernietig in mijne tegenwoordigheid de verklaring, die gij David van Bourgondië hebt doen onderteekenen, tevens plegtig belovende, zijne zaak met denzelfden ijver te zullen dienen, dan ben ik volkomen tevreden, en zal u vergiffenis schenken voor hetgeen gij aan Schaffelaar en Maria hebt misdreven. Als gij echter weigert, aan mijn bevel te voldoen, dan heeft uw laatste oogenblik geslagen, en zal uw naam worden prijs gegeven aan de algemeene verachting."

Schaffelaar zweeg, en hield den doorborenden blik op den monnik gevestigd, die zich in een hevigen tweestrijd bevond. Wel is waar, hij was niet lafhartig van aard, doch het nachtelijk uur en het onverwachte van deze verschijning hadden een diepen indruk op hem gemaakt, en hem geheel van zijne zelfbeheersching beroofd. De bevrediging van zijn haat te laten varen, en dat juist nu hij heden avond eene zoo vernederende les had ontvangen: dit was het zwaarste offer hetwelk hij kon

brengen. Daarom ook aarzelde hij, en was een oogenblik voornemens liever zijn leven te verliezen, dan zoo groot een offer te brengen; maar gebukt onder den geheimzinnigen invloed van het oogenblik, begaf hem de moed, en verklaarde hij zich bereid, aan het ontvangen bevel te gehoorzamen. Hij bragt met sidderende hand de bewuste verklaring door bisschop David onderschreven voor den dag, en vernietigde haar voor Schaffelaars oogen; toen zwoer hij den eed, dien Schaffelaar van hem had geëischt, en vroeg eindelijk met gebogen hoofd of deze tevreden was. Verwonderd dat hij geen antwoord ontving, zag hij op; maar wie schetst zijne verbazing, toen hij bespeurde, dat de zonderlinge verschijning op dezelfde geheimzinnige wijze was verdwenen, als zij moest zijn gekomen; zelfs geen geritsel had hij gehoord, en al zijn zoeken naar eene verborgen deur was vergeefsch. Hij sloeg zich voor het hoofd, en kon eene heimelijke vrees niet onderdrukken; het berouwde hem, dat hij den eed gezworen had, die Jan van Schaffelaar beveiligde tegen zijn haat, en toen de morgen reeds lang was aangebroken, zat de monnik nog steeds in eene peinzende houding, zonder een oogenblik te hebben nagedacht, dat hij behoefte had aan rust. Eindelijk echter hernam de natuur haar regt, en sliep de monnik op zijn stoel in, gepijnd door benaauwde droomen en akelige gezigten.

Ofschoon Theobald geen verborgen deur had ontdekt, zoo bestond er toch eene, maar zeer kunstig aangebragt, en bijna niet te vinden, als men het geheim niet kende. De hertog zelf was met dien uitgang onbekend, en Walter had hem vroeger bij toeval ontdekt. Zoodra Theobald den eed had gezworen met ter aarde gevestigde blikken, had de oude Schaffelaar zich ijlings verwijderd, zoo als hij was gekomen, zonder het minste gerucht te maken. Weldra bevond hij zich in een ander vertrek, waar Walter hem in de grootste spanning toefde. Onze lezers zullen wel hebben vermoed, dat de oude Schaffelaar reeds voorlang zich aan dien trouwen vriend had bekend gemaakt, en met hem in gemeenschappelijk overleg handelde. Hij was het, die op Mariaas gemoed, bij afwe-

zigheid van haren vader, een zoo grooten invloed had uitgeoefend, en haar aan zijns broeders zoon wenschte te hergeven. Gedurende den laatsten tijd was hij Theobald gevolgd als zijne schaduw, en had al zijne gangen bespied. Hij was hem gevolgd op zijn weg naar Walters woning, en daar langs een zijweg vroeger aangekomen bij Maria, toen de monnik bij haar werd aangediend; hij had haar zelf voorbereid op het onderhoud, dat zij met den monnik houden moest, en was bij het geheele tooneel tegenwoordig geweest, voor 's monniks blikken achter den voorhang verborgen. Hij had den monnik bespied, toen deze den burg verliet, en gezien, hoe hij de vuist balde, en Schaffelaar en Maria met bloedige wraak bedreigde; doch toen sloeg hij den zijweg weer in, en kwam in 's hertogs slot aan, lang vóór Theobald er zijn kon; hier vond hij Walter, verhaalde hem in korte woorden wat er was voorgevallen, en bragt hem met nadruk onder het oog, dat er nu of nooit moest gehandeld worden, en Theobald onschadelijk gemaakt. Zoodra hij het geheim van de verborgen deur hoorde, was hij terstond met zijn plan gereed, en wij hebben gezien, dat hij volkomen naar wensch slaagde.

Zoodra hij Theobald verlaten had, en Walter zag, ijlde hij naar hem toe, drukte hem hartelijk de hand, en berigtte hem, dat alles naar wensch was afgeloopen en de monnik onschadelijk gemaakt. Onuitsprekelijk was beider vreugde, en even ontrust als de monnik sliep, even gelukkig en verblijd verliep voor hen het overige van den nacht. Toen spoedde Walter zich naar zijn geliefd kind, en dankte met haar den hemel, dat het dreigend gevaar thans voor goed was afgeweerd van hunne hoofden.

VII.

Schaffelaars heldendood.

Wij bevinden ons thans in het voorjaar van 1482. De zaken van den bisschop waren inderdaad vooruitgegaan, en de monnik had daaraan groote diensten bewezen en getrouw zijn eed vervuld, ofschoon hij, zoo als wij weten, het stuk vernietigde, waardoor de bisschop geheel in zijne magt was geweest. Menig voormalig tegenstander van David van Bourgondië had de zijde der Utrechtenaren en Hoekschen weer verlaten, en het leger van den burggraaf van Montfoort in den loop van 1481, in den regel met grooten tegenspoed te kampen gehad. De wapenen van den bisschop en hertog Maximiliaan hadden vaak gezegevierd, en de Schaffelaars moesten in de eerste plaats worden genoemd onder degenen, aan wie zij menige overwinning hadden te danken. Utrecht vooral begon in een zeer benarden toestand te geraken, en het gemor der schamele gemeente werd hoe lang zoo grooter. De schaarschheid der levensmiddelen was voorbeeldeloos, en de daardoor natuurlijk voortgevloeide duurte was oorzaak, dat de armen maar al te dikwijls moesten verhongeren, vloekende op den oorlog, die hen van alles beroofde. De meer bemiddelden klaagden ook bitterlijk over hetgeen zij moesten opbrengen, en in stilte verlangden verre de meesten naar de terugkomst van den verdreven bisschop, met wien waarschijnlijk betere tijden zouden aanbreken.

De begeerte naar den vrede werd dan ook zoo algemeen, dat er in Februarij 1482 eene dagvaart werd gehouden te Schoonhoven, om nogmaals te onderhandelen over het eindigen van den oorlog; maar de hoofden der beide partijën, die den vrede niet wilden dan alleen onder voorwaarde, dat de andere partij alles ten offer zou brengen, stelden hunne vorderingen zoo hoog, dat de onder-

handeling tot niets kon leiden. De krijg werd dus voortgezet, en op de jammertoonen der armen geene acht geslagen. Montfoort, aangemoedigd door den gunstigen afloop van den aanslag op Vianen, besloot een aanval op Dordrecht te ondernemen, doch toen zijne benden niet op het bepaalde tijdstip kwamen opdagen, liet hij zijn plan varen. Willem van Wachtendonk deed nog eene poging om den toeleg te volvoeren, maar die mislukte, en hij was blijde, toen hij zich met een gering verlies weer heelhuids te Utrecht bevond.

De stadhouder Lalain, in woede ontstoken over de stoutheid van den vijand, bemagtigde het huis te Harmelen, en belegerde daarop het slot ter Haar. Het werd dag en nacht beschoten, en moest zich weldra overgeven, ofschoon het door den heer van Zuijlen met den grootsten heldenmoed werd verdedigd. Te midden van deze krijgsverrigting vernam de stadhouder wat er te Hoorn was geschied, en nu werd, met een voor die tijden voorbeeldeloozen spoed, die stad voor hare weerspannigheid zwaar getuchtigd, zoo als wij in den aanvang hebben gezien.

Korten tijd na de bloedige gebeurtenissen te Hoorn, vinden wij Jan van Schaffelaar aan de spitse zijner ruiters op de heide, in de rigting naar het dorp Barneveld, van rondom door heigronden omgeven. Aan zijne zijde reed een bejaarde krijger, dien niemand kende dan de aanvoerder alleen, maar wien allen de grootste achting toedroegen. Immers vooreerst hadden zij duidelijk bespeurd, dat Jan van Schaffelaar hem met de meeste onderscheiding behandelde, en ten andere hadden zij ook duidelijk opgemerkt, dat de aanvoerder zijne vroegere opgeruimdheid, zijn vrolijken moed geheel had weergekregen, sedert de vreemdeling zich bij zijne bende had gevoegd. En was dat dan niet genoeg voor die dappere helden, om den vreemdeling hoog te eeren, wiens trouwhartige taal en voorkomen hen reeds terstond voor zich hadden doen winnen! Daarbij kwam, dat zij hem voor het slot ter Haar hadden leeren kennen en zijn weergaloozen moed bewonderd. In het vuur van den strijd scheen hij een

jongeling, de behendigheid en kracht der jeugd parende aan de bezadigdheid en het koelbloedig overleg van den rijperen leeftijd. En als hij soms het zwaard zwaaide onder de vijanden, dan scheen zijn arm begaafd met bovenmenschelijke kracht, en als de overige Schaffelaars eindelijk van vermoeidheid waren uitgeput, dan beklaagde de oude snorrebaard zich nog glimlagchende, dat het spel reeds een einde had genomen. Dit waren eigenschappen, die door de Schaffelaars op den hoogsten prijs werden gesteld, en eenstemmig verklaarden allen, dat als Jan van Schaffelaar eens onverhoopt mogt vallen in den strijd, niemand anders hem in het bevel kon opvolgen, dan die bejaarde krijgsheld, van wien zij zulke ongeloofelijke wonderen van dapperheid hadden aanschouwd.

Aan het hoofd der bende rijdende, maar op eenigen afstand door haar gevolgd, zoodat hun onderhoud niet kon worden gehoord, vroeg de oude Schaffelaar, dien onze lezers ongetwijfeld terstond hebben herkend:

»Gaat de togt naar Barneveld, Jan? Wat moeten wij daar uitrigten? Wij zullen toch waarlijk daar geene vijanden vinden!"

»Ja, oom! wat wij er zullen uitvoeren weet ook ik nog niet. Ik ben echter bij den bisschop ontboden, toen we nog naauwelijks van Hoorn waren terug gekeerd. Er moet een spion zijn gevat, van wien men heeft vernomen, dat eene bende huurlingen, in dienst van Montfoort, een toeleg hebben beraamd, waarvan hem geene bijzonderheden bekend waren. Alleen heeft men uit hem vernomen, dat hunne bende in Barneveld wil overnachten, en dit schijnt mijnheer David ongerust te hebben gemaakt. Althans ik heb den last ontvangen, mij met de Schaffelaars derwaarts te begeven, en eenigen tijd in het dorp te blijven, om die knapen duchtig te onthalen, indien zij komen opdagen!"

»En hebt gij er niets naders van gehoord?"

»Neen, oom! alleen heeft de oude Adolf mij gezegd, dat hij voor zich vermoedde, dat er stellig wel eene talrijke schaar naar Barneveld zou komen, en mij tevens op het hart gedrukt, geen enkelen maatregel van voor-

zorg te veronachtzamen. Die goede oude man echter is geen krijger, en heeft waarschijnlijk zelf hoegenaamd geen grond voor zijne onderstelling."

»Neen Jan, duizendmaal neen! Ik ken Adolf, die mij het leven redde, al eene reeks van jaren, en geloof mij, zijn hoofd is even helder als het uwe! Daar steekt meer achter dan hij gezegd heeft; hij is altijd goed onderrigt, en op zijne woorden kan men zich onvoorwaardelijk verlaten."

»Ligt mogelijk, oom! maar waarom mij dan niet beter ingelicht?"

»Dat kan ik niet beoordeelen, maar ik zeg u, geen woord van hem sla ik in den wind, en gij zijt meer dan ooit verpligt zijn wenk te volgen. Het krijgsmansleven is gevaarlijk genoeg, en vooral gij moogt niet roekeloos uw leven in de waagschaal stellen! Maria is weer uwe geliefde bruid; Theobald kan geen onheil meer stichten: waarmeê zoudt zij ooit kunnen getroost worden, als gij eens waart gevallen door uwe eigen schuld?"

»Nu, nu oom!" hernam Jan van Schaffelaar lagchende, »zoo ver zal het, hoop ik, niet komen! Waarschijnlijk hecht gij wat te veel en ik wat te weinig aan Adolfs vermoeden, maar zulks doet niets ter zake! Ik beloof u plegtig, ik zal alle voorzorgen nemen, en erken volgaarne, dat ik zulks aan Maria, aan mij zelven, maar bovenal aan u verpligt ben, aan wien ik alles heb te danken, en dien ik nooit kan vergelden, wat gij voor mij hebt gedaan!"

»Stil Jan! geen woord daarover! Maar zie eens ter regterzijde, een goed eind achter ons, daar beweegt zich wat in de rigting van Barneveld; het zijn toch geen pelgrims, want, zoo veel ik weet, worden er in de dorpskerk geene reliquiën bewaard."

»Gij wordt nooit oud, oom! uwe oogen dragen waarlijk nog verder dan de mijnen! Ik zie wel wat, maar kan onmogelijk onderscheiden wat het is. Het schijnt eene huifkar of iets dergelijks."

De oude Schaffelaar antwoordde niet, maar verzocht hem, halt te doen houden, wendde zijn paard, gaf het

de sporen, en rende met lossen teugel in de rigting, van waar hij zich iets naar Barneveld zag bewegen. Zoodra hij van de zaak zeker was, keerde hij terug, en sprak zacht tot zijn neef:

»Gij hebt gelijk: het is eene huifkar, door een boer gereden, en Theobald zit naast hem!"

»Theobald!" riep Jan van Schaffelaar uit, onwillekeurig de hand aan het gevest van zijn zwaard slaande.

»De monnik," herhaalde de oude; »we moeten hem opwachten, en weten, wat hem herwaarts voert."

De kar bewoog zich langzaam voort, doch scheen niet voornemens, met de Schaffelaars in aanraking te willen komen, maar nam, meer zijdelings, haren weg, zoodat Jan van Schaffelaar met forsche stem beval:

»Vooruit, mannen! daar is misschien onraad!"

Pijlsnel vloog de bende voort, en had weldra de kar ingehaald, waarop inderdaad Theobald was gezeten. De monnik betoonde geen de minste ontroering, toen hij al die ruiters op zich aan zag komen, en vroeg met een schamperen grimlach op 't gelaat aan van Schaffelaar, of deze soms vrees voedde voor een geestelijke en een boer, en daarom eene geheele bende op twee weerlooze menschen losliet. Zonder den monnik te antwoorden, deed Schaffelaar de kar omsingelen, en vroeg Theobald, werwaarts hij zich begaf, en om welke reden. Theobald, die de schampere uitdrukking op zijn gelaat behield, antwoordde op hoogen toon, dat hij evenzeer den bisschop diende als de man van wapenen, die hem door zijne bende deed omsingelen, vergetende, dat de dienaren van denzelfden heer elkaâr niet als vijanden moeten behandelen, en de een volstrekt geen regt heeft om den ander te ondervragen.

Een tijd lang wierpen beide vijanden elkaar blikken toe, waarin haat en wraakzucht aan den eenen kant, en eene vreesselijke verachting aan de andere zijde zich afspiegelden; maar het bleef bij vijandige woorden en antantwoorden, zonder dat de eigenlijke zaak aan het licht kwam. Toen trad de oude Schaffelaar voor, en zijn neef iets in 't oor fluisterende, naderde hij den monnik, met

de hand een wenk gevende, dat Schaffelaar en zijne ruiters zich eenigzins zouden verwijderen, ten einde niemand zou kunnen hooren wat hij met Theobald sprak. Hij zag hem nu aan met zijne doorborende blikken, herinnerde hem aan de verschijning in het slot van den kleefschen hertog, en dreigde hem eindelijk, dat hij zijne vroegere handelingen aan Schaffelaars ruiters zou bekend maken, indien Theobald hem niet op staanden voet verhaalde, wat hij ging uitrigten. »Gij kunt ligt begrijpen," zoo eindigde hij, »wat uw lot zal zijn, als ik aan die strijdknechten, die hun aanvoerder op de handen dragen, verhaal, dat gij het waart, die zijn levensgeluk hebt willen vernietigen, en zijn bloed zoudt hebben vergoten, als gij niet door uw eed waart gebonden."

De monnik antwoordde ditmaal met de meeste kalmte:

»Ik veracht uwe bedreigingen! Laat mij door de Schaffelaars dooden: het leven heeft voor mij geene waarde meer! Ik wil u niettemin uit eigen beweging verhalen, wat gij weten wilt, omdat u daaraan zoo veel schijnt gelegen te zijn. Er is een spion gevangen genomen, die met een enkel woord heeft gewaagd van een stout plan, dat de vijanden zouden hebben opgevat, zonder dat de man iets naders van de zaak wist; want men heeft door geld noch door goede woorden, bedreigingen of martelingen, iets meer van hem te weten kunnen komen. Het schijnt echter, dat de heer van Nijeveld, vroeger een bondgenoot van den bisschop, iets van de zaak weet, en daarom heeft de bisschop mij belast met de taak, dezen op te zoeken, en al het mogelijke te doen, om nadere bijzonderheden van hem in te winnen. Ik hoop hem hier of daar in de omstreken van Barneveld te ontmoeten, wijl de vijand zich aldaar zal verzamelen, en gij kunt u wel voorstellen, dat ik, de Schaffelaars ontmoetende, weinig lust gevoelde om weer in aanraking te komen met den man, dien ik zal blijven haten tot den dood, en tegenover wien ik magteloos ben, gebonden door den duren eed, welken ik op het heilig Evangelie heb moeten afleggen. Ziedaar de eenvoudige waarheid: is zij u niet voldoende, roep dan de bende en volvoer

uwe bedreiging; zijt gij echter tevreden met het eenige dat ik u kan meêdeelen, laat mij dan ongemoeid gaan, en terg mij niet, door mij te dwingen, Jan van Schaffelaar onafgebroken voor oogen te hebben."

»Ga waarheen gij wilt, Theobald! Ik ben tevreden met uwe verklaring, en wil u niet tergen door het besef van uw magteloozen haat."

De oude Schaffelaar reed nu weer naar zijn neef, verhaalde hem hetgeen de monnik had gezegd, en tevens dat hij hem vrijheid had gegeven, om ongemoeid te gaan werwaarts hij verkoos. Jan van Schaffelaar keurde volkomen goed wat zijn oom had gedaan, en was zelfs verheugd, dat hij ontslagen was van de tegenwoordigheid zijns onverzoenlijken vijands. De togt naar Barneveld werd nu voortgezet, en weldra hadden de Schaffelaars het afgelegen dorp bereikt.

De bewoners van het dorp zagen verbaasd en tevens verschrikt de gewapende ruiters aankomen, en het bleek duidelijk uit alles, dat de dorpelingen niets hadden vernomen van een vijandelijken toeleg. De Schaffelaars stegen af, zochten een goed kwartier voor zich, en de noodige ruimte voor hunne paarden. Aan Jan van Schaffelaar en zijn oom werd de beste woning aangeboden, en spoedig waren de eenvoudige en gulle dorpelingen goede vrienden met de mannen van wapenen, die zonder kwaad opzet waren gekomen, en onder hun edelen aanvoerder hadden geleerd, dapper te zijn in den strijd, maar minzaam en welwillend jegens burgers en landlieden zich te gedragen. Jan van Schaffelaar verheugde zich zeer, dat er althans voor het oogenblik niets te vreezen was, want zijne ruiters hadden achtervolgens heete dagen doorgestaan, en bij Harmelen, ter Haar en Hoorn onafgebroken gestreden, zoodat zij wel aanspraak mogten maken op een paar dagen rust. Hij gaf hun alzoo verlof, hunne kwartieren te betrekken, en de rust te genieten, die misschien niet van langen duur zou zijn.

En waarlijk zij was slechts zeer kort, die rust der trouwe Schaffelaars! Eene sterke bende van den burggraaf van Montfoort, door de Schaffelaars herhaalde malen ge-

dund, had zich met het vallen van den avond naar Barneveld op weg begeven, om des nachts de ruiters van den heldhaftigen Jan van Schaffelaar te overvallen. De aanvoerder dier bende, begeerig om zich te wreken op den man, wiens arm steeds dood en verderf bragt onder zijne gelederen, had eene list uitgedacht, om hem naar Barneveld te lokken. Een zijner mannen, op wien hij zich onvoorwaardelijk kon verlaten, had zich door de bisschoppelijke knechten doen gevangen nemen, en verhaald, dat er een toeleg op Barneveld was gesmeed, wel begrijpende, dat David van Bourgondië bij voorkeur de dappere Schaffelaars derwaarts zou zenden, om den voorgewenden aanslag te verijdelen. De list was goed gelukt, en de Schaffelaars lagen gerust in de armen van den slaap, toen zij reeds omsingeld waren door hunne vijanden.

Alle toegangen tot het dorp werden sterk bezet, zoodat niemand kon ontvlugten; vervolgens slopen de vijandelijke ruiters de stallen binnen, en roofden de paarden der Schaffelaars. Dat alles had natuurlijk niet kunnen geschieden, zonder dat er allengs gedruisch ontstond; doch toen de Schaffelaars ontwaakten, was het reeds veel te laat. In allerijl liet Jan van Schaffelaar de krijgstrompet steken, en werden de rustingen aangeschoten, maar de paarden waren uit de stallen gedreven, het geheele dorp afgezet en de vijand hun op de hielen. Jan van Schaffelaar zag nergens uitkomst meer, en wilde reeds het bevel geven om den vijand aan te vallen en den heldendood te sterven, toen de boer, bij wien hij huisvesting had gevonden, hem deed opmerken, dat hij zich in den kerktoren kon verschansen en het misschien uithouden tot hij door den bisschop werd ontzet. Die man, met een edel en trouwhartig gelaat, bekend met alle wegen en gangen, verklaarde zich bereid, door den vijand heen te sluipen, en zich te spoeden tot den bisschop, met de bede, om zijn trouwen Schaffelaar onverwijld te ontzetten.

Jan van Schaffelaar drukte hem dankbaar de hand, en vast besloten, zich tot het uiterste te verdedigen, trok hij aan het hoofd der zijnen binnen de kerk, vond den toegang tot den toren open, wijl daaraan sedert eenige

dagen gearbeid werd, en verschanste zich zoo goed mogelijk. Hij sprak toen de zijnen aan, en ontveinsde hun niet, dat zij nooit in gevaarlijker toestand hadden verkeerd. Immers als de bisschop onderrigt werd van het gevaar, en bij magte was hen ijlings te ontzetten, dan waren zij gered: de vijand kon hen onmogelijk in den toren bestormen; doch als dit mislukte, en de bisschop niet onmiddellijk hulp kon zenden, dan waren zij al zeer spoedig blootgesteld aan de gruwelijkste folteringen: honger en dorst. Immers als er geen regen viel, dan moest hunne tong verdroogen en de maag verhongeren, terwijl de gespierde arm nacht en dag in beweging zou moeten blijven.

Eene huivering voer den Schaffelaars door de leden, bij die voorstelling, waarvan zij de waarheid maar al te duidelijk inzagen, en oneindig liever hadden zij zich op den vijand geworpen en den heldendood gevonden. Jan van Schaffelaar had zelf daaraan ook verre de voorkeur gegeven, doch deed hen opmerken, dat hij, in dienst van den bisschop staande, zijn meester niet mogt berooven van zijne dapperste bende, zoo lang er nog kans op ontkomen bestond. En toen hij gesproken had, ontblootte hij ootmoedig het hoofd, en droeg zich en de zijnen op aan de bescherming van God, aan Wiens almagt alles mogelijk is.

De krijgsknechten hoorden diep getroffen het gebed van hun aanvoerder aan, en allen verklaarden, dat zij als waardige Schaffelaars zouden strijden, en zich moedig betoonen tot het einde. Nu werd alles op de doelmatigste wijze ingerigt, om den vijand het hoofd te bieden, en bij het aanbreken van den dag werd de eerste storm reeds geloopen. De bezetting van den toren bood een weergaloozen tegenstand, en vervulde hare vijanden met ongeveinsde bewondering; menigeen had medelijden met den edelen held, die met zijne getrouwen bovenmenschelijke inspanning moest aanwenden, en zelfs geen drop water had om den schrikkelijken dorst te lesschen.

Er verliepen nog vier dagen, en hetzij de landman niet geslaagd was in zijn voornemen om het dorp uit te

komen, hetzij de bisschop niets voor zijn trouwen Schaffelaar kon doen, er kwam geen ontzet opdagen, en de bedreigingen der vijanden stegen ten top. Herhaaldelijk reeds was Jan van Schaffelaar aangemaand om zich over te geven, onder belofte, van vrijën aftogt voor de zijnen, wijl het alleen om zijn leven was te doen; maar zijne getrouwen weigerden onvoorwaardelijk dien voorslag aan te nemen. Thans evenwel kon niemand zich meer verdedigen. De pijlen en kogels van den vijand deden menig offer vallen, doch tegenover één lijk onder de Schaffelaars telde de vijand reeds meer dan twintig dooden! Maar de honger en vooral de geweldige dorst martelde hen zoodanig, dat zij geen wapen meer konden voeren; de oude Schaffelaar was in de armen van zijn neef bezweken, en deze wist thans wat zijn pligt hem gebood. Overtuigd dat er geen ontzet kwam, en de Schaffelaars onmogelijk nog één dag langer die gruwelijke folteringen konden verduren, raapte hij al zijne krachten zamen, en riep den vijandelijken aanvoerder met eene nog forsch klinkende stem toe, dat hij handelen wilde over de overgave.

Het was een treffend gezigt, toen de held daar stond in zijne volle rusting op den omgang van den toren, met de witte vederbos, hoog wapperende op den blinkenden helm. Met ongeloofelijke kracht en ijzingwekkende kalmte, sprak hij tot den aanvoerder, en vorderde van dezen een eed, dat hij den Schaffelaars een eervollen aftogt zou verleenen, als hij, Schaffelaar, zelf het leven had verloren. Er heerschte eene ontzettende stilte, toen de edele held sprak, en toen de vijandelijke aanvoerder den gevraagden eed had gezworen, zagen allen met verbazing naar omhoog. Van Schaffelaar bleef rustig op den omgang staan, in zich zelven een gebed opzendende tot God, aan Wien hij zijne ziel aanbeval. Toen nam hij een kort maar hartelijk afscheid van zijne getrouwen, en na hun te hebben toegeroepen:

»*Spitsbroeders! Ik wil u in geen last brengen! Ik moet toch eenmaal sterven! Hier hebt gij Jan van Schaffelaar!*" sprong Jan van Schaffelaar van den toren naar beneden. Regtstandig viel de edele held in zijne volle rusting, en

ter aarde gekomen, sloeg hij voorover, terwijl de ijzeren rusting van het hoofd tot de voeten de beenderen verbrijzelde. De strijd was gestreden: Jan van Schaffelaar was niet meer! Hij was gevallen zoo als hij geleefd had en gestreden: een held groot en edel tot zijn jongsten snik toe.

Met onbeschrijfelijke aandoening staarden de trouwe Schaffelaars op de plek, waar hun edele aanvoerder gevallen was, en toen zij met holle oogen en uitgeteerd door lijden en verdriet, Barneveld verlieten, blonk er in het oog van menigen vijand een traan, hulde doende aan de trouw en dapperheid van die edele knechten, welke den laatsten droppel bloeds gaarne hadden prijs gegeven om hun aangebeden aanvoerder te redden.

Met den dood van Jan van Schaffelaar is onze schets geëindigd, en wij verblijden ons, dat ook wij onze zwakke pogingen hebben aangewend, om zijn naam te vereeuwigen, en ook onze hulde te brengen aan den edelen held, op wien de geschiedenis van ons vaderland in waarheid roem mag dragen. Zijn val werd algemeen betreurd door zijne partij, en zelfs bisschop David van Bourgondië hief eene weeklagt aan, toen hij het berigt van zijn dood vernam, onverholēn betuigende, dat hij in den krijg zijn grootsten steun had verloren.

Walter was geheel verpletterd, toen hij die treurmare vernam, diep in de ziel gevoelende, welk een onvergelijkelijken heldenmoed de man bezat, die op zulk eene wijze het leven verloor. Met angstige spanning dacht hij aan zijn aangebeden kind, beseffende, dat voor haar alle levensgeluk verwoest was, en haar niets meer overbleef, dan den sluijer te nemen, en hare dagen binnen de muren van het klooster te eindigen. Met de grootste omzigtigheid werd zij allengs bekend gemaakt met deze droevige gebeurtenis, doch toen zij haar eindelijk had vernomen, verstijfde geheel haar ligchaam, en viel zij bewusteloos neer. De schok was te zwaar, en de minnende maagd, die vroeger reeds zoo veel had geleden, toen de monnik haar verstrikt hield, bezweek onder den slag, die haar zoo gruwzaam trof. Met de teederste liefde

verpleegde haar de treurende vader, die aan hertog Jan van Kleef verklaarde, dat niets hem zou kunnen bewegen, om de sponde te verlaten, waarop zijn innig kind weldra zou sterven, en toen zij den laatsten adem had uitgeblazen, droeg de oude Walter haar ten grave: hij was niet meer dan eene schim van hetgeen hij vroeger vertoonde. Diep betreurde hij zijne Maria en den edelen Jan van Schaffelaar, en sedert had hij slechts één gelukkig oogenblik meer: het oogenblik, toen hij gevoelde, dat hij hereend werd met degenen, die hij hier op aarde had liefgehad.

DE HERVORMING.

Eene episode uit den tijd van de landvoogdes Maria.

I.

Een vlugtige blik.

Wij hebben in onze vorige schets gezien, met hoeveel verbittering de krijg werd voortgezet, ofschoon de geldmiddelen waren uitgeput, en men van alle kanten naar den vrede verlangde. Eindelijk kwam de vrede van Arras of Atrecht tot stand, die in Januarij 1483 in Holland werd afgekondigd, terwijl Maximiliaans driejarige dochter, volgens eene bepaling van den vrede, naar Frankrijk werd gevoerd, als de aanstaande bruid van den dauphin Karel, die toen twaalf jaren telde.

Ook te Utrecht namen de zaken eerlang een anderen keer. De burggraaf van Montfoort, in April 1483 eene vergadering in het kapittelhuis belegd hebbende, werd aldaar met de zijnen opgesloten door een tal van burgers, die voor goed een einde aan den oorlog wilden maken. Hun aantal wies onafgebroken aan, en ofschoon eene bende paardenvolk, in dien tijd *rijzige ruiters* genaamd, den burggraaf wilde ontzetten, behielden zij de overhand, en namen Montfoort en de zijnen gevangen, zoodra zij, uit het huis verjaagd, zich op de straat vertoonden. De

burgers waren nu meester, en zonden onverwijld boden tot bisschop David van Bourgondië, hem biddende, dat hij spoedig in de stad mogt komen. De bisschop voldeed onmiddellijk aan hunne begeerte, maar de vijand, zich weer verzameld hebbende, bemagtigde de stad op nieuw en namen David van Bourgondië gevangen. Eindelijk trok Maximiliaan, door den keizer tot den rang van aartshertog verheven, tegen Utrecht op, deed de stad hevig beschieten, en herstelde den bisschop voor goed in zijn bewind.

Kort voor de overgave van Utrecht, stierf koning Lodewijk XI van Frankrijk, en werd opgevolgd door den dauphin, onder den naam van Karel VIII, voor wien, zoo als wij zeiden, Margaretha van Oostenrijk tot vrouw was bestemd; doch de inzigten der fransche staatkunde allengs veranderd zijnde, werd Margaretha tot haar vader teruggezonden. De aartshertog werd nu alom in de Nederlanden erkend voor wettigen voogd van zijn zoon Philips, behalve in Vlaanderen; de Gentenaren hielden het kind in bewaring. De aartshertog, de handen ruim hebbende, wijl de oorlog met Utrecht geëindigd was, poogde nu de Vlamingers met geweld te doen buigen, en benoemde Jan van Egmond tot stadhouder van Holland, in plaats van den gesneuvelden Lalaing.

In Engeland hadden ook vele onlusten plaats na den dood van Eduard IV, tot eindelijk de graaf van Richemont, onder den naam van Hendrik VII, tot koning uitgeroepen en gekroond werd. De onlusten met de Vlamingers eindigden, doordien deze geen genoegzamen onderstand van Frankrijk bekwamen, en de jonge graaf aan zijn vader werd hergeven en naar Brussel gebragt.

In 1486 werd Maximiliaan verkozen tot Roomsch-koning, aan welke waardigheid het stedehouderschap bij afwezigheid des keizers en de opvolging van den keizer verbonden waren. In 1487 werd eene nieuwe orde op de admiraliteit hier te lande ingevoerd, welk plakkaat in naam van Maximiliaan en Philips werd afgekondigd. In 't volgend jaar staken de Vlamingers het hoofd weer op, en maakten zich zelfs meester van den roomsch-

koning, die later door bemiddeling van de staten der meeste Nederlanden in vrijheid werd gesteld, op voorwaarde, dat Vlaanderen zou worden geregeerd door graaf Philips. Ondertusschen was ook den keizer ter oore gekomen, dat zijn zoon door de Vlamingers gevangen was genomen, en dadelijk zond hij een leger af om hem te ontzetten, onder bevel van hertog Albrecht van Saksen, die echter Gent niet kon bemagtigen.

De verdreven Hoekschen zagen met welgevallen de onlusten met Vlaanderen, en besluitende, daarmeê hun voordeel te doen, verkozen zij Frans van Brederode tot hun opperhoofd, en sloten met Philips van Kleef eene overeenkomst, krachtens welke zij te Sluis in Vlaanderen vrij verblijf verkregen, benevens de gelegenheid om volk en vaartuigen bijeen te brengen. Onder aanvoering van Frans van Brederode, werd een aanslag op Rotterdam ondernomen, die volkomen gelukte. Daarna werd een aanslag tegen Schoonhoven ondernomen, die echter tegensloeg. Maximiliaan, wegens het jaargetijde niet veel tegen Vlaanderen kunnende ondernemen, en vernemende hoe de zaken in Holland geschapen stonden, beschreef eene dagvaart te Leiden, en wist alhier te weeg te brengen, dat er eene algemeene heirvaart tegen Rotterdam werd besloten. De Hoekschen weerden zich dapper, en het beleg van Rotterdam, dat een half jaar duurde, mag in vele opzigten hoogst merkwaardig worden genoemd. Eindelijk echter raakte de voorraad uitgeput, en zag Brederode zich gedwongen tot de overgave, waarbij hij echter een vrijen aftogt voor zich en de zijnen bedong. De vlaamsche oorlog eindigde door bemiddeling van Frankrijk, waarbij de voordeelen hoofdzakelijk aan Maximiliaan verbleven.

Wij willen hier ook nog met een enkel woord vermelden, dat Maximiliaan omstreeks dezen tijd den koers van het gemunt geld algemeen deed dalen, schoon zulks vóór hem door geen der nederlandsche vorsten was verrigt. Wel is waar had men in Holland bij verschillende handvesten bedongen, dat de graven niet mogten munten of de waarde van het geld bepalen, tenzij met voorkennis

Eene der eerste regeringsdaden van den aartshertog Philips was het sluiten van een handelsverbond met koning Hendrik VII van Engeland, hetwelk in ons vaderland vermaard is geworden onder den naam van *groot commercie-traktaat.* Omstreeks dezen zelfden tijd hadden in Engeland groote woelingen plaats, aangerigt door Margaretha van York, weduwe van hertog Karel van Bourgondië, die met leede oogen zag, dat het geslacht van York was verdreven, en het huis van Lancaster den troon besteeg. Zij verbreidde het gerucht, dat Richard, hertog van York, de tweede zoon van Eduard IV, nog in leven was. Eerst werd die rol opgedragen aan een vijftienjarigen bakkerszoon, Sinnel geheeten, die aanvankelijk gunstig slaagde, maar in den slag bij Nottingham werd verwonnen door koning Hendrik, die hem als keukenjongen in zijn dienst nam. Daarna werd een zekere Pieter Oostbeek, gewoonlijk Peerken Waarbeek genoemd, de zoon van een bekenden Jood te Doornik, uitgekozen, om de kans te wagen. Deze bragt het inderdaad zóó ver, dat Hendrik VII een tijd lang beefde op zijn troon; maar eindelijk verloor hij het spel, en blies in 1499 aan de galg den laatsten adem uit.

In Januarij 1496 werd er een huwelijk gesloten tusschen den aartshertog Philips en Johanna, tweede dochter van Ferdinand, koning van Arragon, en Isabella, koningin van Castilië. Margaretha, Philips zuster, was te voren gehuwd met den zoon van Ferdinand en Isabella, zoodat de huizen van Oostenrijk en Spanje door een dubbel huwelijk naauw met elkander werden verbonden.

Gelderland was het eenige graafschap, dat Philips niet had gehuldigd, en het duurde zeer lang, vóór het den aartshertog gelukte, de Gelderschen door kracht van wapenen tot onderwerping te dwingen. Eerst in 1515 sloot hij een verdrag met hertog Karel, na een aantal geldersche plaatsen te hebben veroverd; hij zou toen Gelderland gemakkelijk tot geheele onderwerping hebben kunnen brengen, maar hij wilde eene reis naar Spanje doen, en haakte daarom naar een verdrag, dat hij op hoogst voordeelige voorwaarden voor een tijd van twee

jaren sloot. In den aanvang van 1506 droeg hij het algemeene stadhouderschap der Nederlanden op aan Willem van Croy, heer van Chièvres en Aarschot, en aanvaardde de reis naar Spanje, vergezeld door zijne gemalin en een aantal nederlandsche edelen, met eene vloot van 43 schepen. Philips was wel geen held ter zee, maar wilde den togt niet te land doen, wijl hij de lucht had gekregen van onderhandelingen tusschen Lodewijk XII en zijn schoonvader, welke hem weinig goeds beloofden. Koning Lodewijk had hem zelfs de reis naar Spanje zoo dringend afgeraden, dat hij wel vreezen moest, dat hij in diens land zou worden opgehouden, als hij door Frankrijk wilde trekken.

De reis was geenzins voorspoedig: naauwelijks uit het gezigt der zeeuwsche kusten gekomen, geraakte het schip in brand, waarop zich Philips bevond, en onder Engeland leed de vloot storm, zoodat zij nog met groote moeite eene engelsche haven binnenliep. Koning Hendrik VII, onverwijld van zijne landing verwittigd, zocht hem ook op te houden, en hem met de meeste hoffelijkheden ontvangende, bragt hij niettemin een aantal zaken op het tapijt, die hij, zoo het heette, wenschte af te doen, vóór de koning van Castilië, de aartshertog Philips, de reis naar Spanje voortzette. Deze, begrijpende dat verzet hem *thans* niet kon baten, stemde in alles toe, en willigde verordeningen in het Groot Commercie-traktaat van 1496 in, waarvan alle voordeelen aan Engeland vervielen. Toen onderhandelde Hendrik VII met hem over een huwelijk met zijne zuster, Margaretha van Oostenrijk, weduwe van hertog Philibert van Savoye, en ook hiertoe gaf Philips zijne toestemming, om maar tijd te winnen.

Al deze en nog meer andere zaken hielden Philips in Engeland op tot in April, in welke maand hij weer in zee stak. Hij landde nu zonder verderen tegenspoed in Galicië, en had hier een mondgesprek met zijn behuwdvader Ferdinand. Deze zou gaarne Castilië voor zich hebben behouden, maar zag weldra, dat Philips geen afstand van dat koningrijk zou willen doen. Buitendien ook gaven de Castilianen zelve de voorkeur aan Philips

en Johanna, zoodat Ferdinand eerlang naar Arragon vertrok, en het bewind van Castilië aan zijn behuwdzoon overliet. Philips maakte zich echter al zeer spoedig gehaat bij de Castilianen, vooral wijl hij beweerde, dat Johanna, zijne gade, die bij hen zeer bemind was, aan krankzinnigheid leed. Waarschijnlijk zouden er eerlang hevige onlusten zijn ontstaan, doch eene felle en kortstondige ziekte sneed plotseling zijn levensdraad af: hij stierf 25 September te Burgos, nog eerst 29 jaren oud.

Aartshertog Philips, heer der meeste Nederlanden en koning van Castilië, had een fraai uiterlijk, dat hem den bijnaam van *den Schoonen* heeft verworven, maar bezat overigens vele slechte hoedanigheden en weinig deugden. Hij was ongeschikt voor de regering, een onbekwaam veldheer, en een groot wellusteling, hetgeen zijne gade zoo veel verdriet berokkende, dat zij waarschijnlijk daardoor in hare verstandelijke vermogens is gekrenkt geworden. Hij liet bij Johanna van Castilië vijf kinderen na: drie dochters en twee zonen, Karel en Ferdinand. Karel, de oudste zoon, moest hem opvolgen in de regering zijner landen, doch wijl deze nog geen zeven jaren bereikt had, moest het bewind zijner staten aan een voogd worden toevertrouwd. Adriaan Floriszoon van Utrecht, vroeger priester te Goeree en toenmaals hoogleeraar aan de hoogeschool te Leuven, werd tot leermeester van den prins benoemd, en de voogdijschap opgedragen aan zijn grootvader Maximiliaan, die echter later de algemeene landvoogdij der Nederlanden opdroeg aan zijne dochter Margaretha, hertoginne-weduwe van Savoye.

De landvoogdes was even afkeerig van een huwelijk met koning Hendrik VII als van het inwilligen van voorregten, waarop de staten in Nederland ernstig bij haar aandrongen. Zij had echter al spoedig de handen vol werk, doordien de Gelderschen den oorlog met vernieuwde woede hervatte'n, en vooral om deze reden gevoelden de landzaten leedwezen, dat zij niet had ingewilligd in den echt met koning Hendrik VII, overtuigd, dat zij nu minder dan ooit op hulp van Engeland konden rekenen tegen den hertog van Gelder, die door

Frankrijk ondersteund werd. Het bleek dan ook reeds spoedig, dat de Gelderschen dapper en vermetel waren: zij naderden zelfs tot bij Amsterdam, waar zij echter gedwongen werden de vlugt te nemen. Margaretha deed daarom al het mogelijke om vriendschap met Engeland aan te knoopen, en sloot zelfs eene echtverbindtenis tusschen den jongen prins Karel en Maria, de dochter van koning Hendrik VII, met bepaling, dat het huwelijk zou worden gesloten, als de eerstgenoemde zijn veertiende jaar had bereikt.

In den herfst van het volgende jaar werd er een wapenstilstand met den hertog van Gelder gesloten voor den tijd van zes weken, en middelerwijl onderhandelingen aangeknoopt, om te Kamerijk een vergelijk met den koning van Frankrijk en den hertog van Gelder te treffen. Die onderhandelingen hadden veel kans van slagen, wijl er voor den keizer, de koningen van Frankrijk en Arragon en paus Julius II een groot belang op 't spel stond. Venetië had een goed deel van Italië weten magtig te worden, en ieder van de vier genoemde vorsten beweerde daarop aanspraak te hebben, zoodat men te Kamerijk een aanvallend verbond tegen de Venetianen wilde sluiten. Dewijl die zaak echter geheim moest blijven, hadden de bijeenkomsten in gemelde stad plaats onder voorwendsel, dat men den vrede wilde tot stand brengen in de Nederlanden, tusschen keizer Maximiliaan en zijn kleinzoon Karel aan den eenen kant, en Lodewijk XII en Karel van Egmond, hertog van Gelder, aan de andere zijde. Op den 10den December kwam dan ook deze vrede tot stand, zoowel als het verbond tegen Venetië. Karel van Gelder moest Weesp en het slot te Muiden, dat hij veroverd had, binnen twee weken aan Holland teruggeven, en overigens zou hij zoowel als het huis van Oostenrijk in het bezit blijven van hetgeen beide partijen in Gelderland bezaten, tot over het regt van gemeld hertogdom uitspraak zou zijn gedaan door den keizer en de koningen van Frankrijk, Engeland en Schotland.

Karel van Egmond moest zich wel aan de gemaakte

bepalingen onderwerpen, doch hervatte later de vijandelijkheden, geruggesteund door den franschen koning, die den italiaanschen oorlog wilde doorzetten in zijn eigen voordeel, en daarom keizer Maximiliaan in Nederland de handen vol werk zocht te geven, om hem te zekerder uit Italië te houden. Er werd echter vóór het einde van 1509 op nieuw een verdrag met de Gelderschen gesloten.

In het volgend jaar brak er een oorlog uit tusschen Christiaan II, koning van Denemarken en de Hanzesteden, waarin ook Holland werd gewikkeld, en ofschoon er kort daarop een bestand tusschen de krijgvoerende partijen werd gesloten, kreeg hertog Karel van Gelder daardoor toch gelegenheid om de vijandelijkheden te hervatten. Twee duizend knechten, door den koning van Denemarken afgedankt, boden hem hunne dienst aan, en ondernamen op zijn bevel een aanslag tegen de stichtsche stad Kampen, wijl de hertog in twist lag met bisschop Frederik van Utrecht. De Kampenaren waren echter in tijds gewaarschuwd, en overvielen de Deenen, een aantal hunner gevangen nemende, en zonder genade ter dood brengende. Middelerwijl poogde men te Luik te onderhandelen over de verlenging van het bestand tusschen het huis van Oostenrijk en den hertog van Gelder, die naar niets wilde luisteren, tenzij men hem eene der dochters van Philips van Oostenrijk ter vrouwe gaf, hetgeen echter door Maximiliaan onvoorwaardelijk werd geweigerd. In den aanvang van 1511 veroverden de Gelderschen Harderwijk en Bommel en de landvoogdes, daardoor in groote ongerustheid gebragt, beklaagde zich terstond bij het fransche hof over die schennis van den kamerijkschen vrede. Koning Lodewijk beloofde haar, Karel tot zijn pligt te zullen brengen, en zond ook in dien geest eene volmagt aan zijn gezant in de Nederlanden; doch zijne pogingen waren òf niet welgemeend òf konden althans het doel niet bereiken. Maximiliaan van zijn kant beklaagde zich aan alle hoven van Europa over de weerspannigheid van den hertog van Gelder, en Ferdinand van Arragon beloofde, zijn kleinzoon tegen

de Gelderschen te zullen ondersteunen, zoodra de oorlog in Italië geëindigd was. Paus Julius beloofde, dat hij zijne geestelijke wapenen tegen Karel van Gelder zou aanwenden, maar deze en meer andere beloften konden weinig uitrigten.

Koning Hendrik VIII van Engeland was de eenige, die werkelijk hulp zond, en weldra — in Junij 1511 — landden er vijftien honderd krijgsknechten te Arnemuiden onder bevel van Eduard Poining. De landvoogdes was den koning dankbaar voor zijne ondersteuning, en deed Venloo belegeren; maar hare krijgsmagt met de Engelschen vereenigd was niet aanzienlijk genoeg om de stad van alle kanten in te sluiten, en nadat het beleg moest worden opgebroken, keerden de Engelschen onverrigter zake terug. Ter zee behaalden de Hollanders wel eenige voordeelen op de Gelderschen, maar niet aanmerkelijk genoeg om te kunnen opwegen tegen de verliezen te land, en algemeen bleef men in Holland zeer beducht voor nieuwe aanvallen, en die vrees bleek ook niet ongegrond: reeds in den aanvang van 1512 veroverden de Gelderschen de stad Woudrichem, en namen den graaf van Hoorne gevangen.

Gelukkig voor Holland, dat de koning van Frankrijk omstreeks dezen zelfden tijd van zienswijze veranderde, wijl de zaken in Italië eene geheel andere gedaante hadden verkregen, sedert de paus, Ferdinand van Arragon en de Venetianen een verbond hadden gesloten zonder voorkennis en geheel ten nadeele van Frankrijk. Hendrik VIII verbond zich met den koning van Arragon tot een inval in Guyenne, en Lodewijk wist natuurlijk zeer wel, dat hij in den keizer ook geen vriend had, zoodat het zijne zaak werd, om Maximiliaan niet nog meer te verbitteren, en alle vorsten te gelijk zich tot vijanden te maken.

In Februarij 1512 vernam men in Frankrijk, dat Hendrik VIII vijfentwintig duizend man op de been had gebragt, welk leger voor een groot deel tegen de Gelderschen zou worden gebezigd, welke tijding koning Lodewijk zeer bevreesd maakte. De Engelschen onderna-

derheid, kennis en overleg gegeven, dat de landzaten oordeelden, dat hij vrijelijk de teugels van 't bewind in handen kon nemen.

Nadat Karel, als graaf Karel II, ingehuldigd was, zond de hertog van Saksen, ontmoedigd door de geleden verliezen, en geene kans ziende om Friesland te herwinnen, eenige gemagtigden naar Zeeland, waar de prins zich toen bevond, om met hem te onderhandelen over de overdragt van zijn regt op Friesland, waarvoor Karel aannam hem 350,000 rijnsche guldens te betalen. Om die som bijeen te brengen, werd Holland belast met eene nieuwe verponding over de huizen en landerijen, en eene bepaalde som gelds geheven van alle gegoede ingezetenen. Wij vinden als eene bijzonderheid aangeteekend, dat er toenmaals in Holland niet meer dan 200,000 morgen lands, 45,000 huizen en 172,000 menschen waren, die deze belasting moesten opbrengen; de overige landerijen behoorden aan kloosters of godshuizen, en de overige ingezetenen waren geestelijken en geringen. Karel sloot nu een bestand met den hertog van Gelder, en ontving de hulde der Friezen. Koning Lodewijk XII overleden zijnde, beloofde diens opvolger, Frans I, dat hij het geschil met Gelderland eerlang minnelijk zou vereffenen.

Koning Frans I bereidde zich in den aanvang zijner regering voor op een togt naar Italië, waarbij hij werd vergezeld door Karel van Egmond, aan het hoofd van eene sterke bende. Karel vernemende, dat Oostenrijk het bestand wilde schenden, hetgeen echter niet meer was dan een valsch gerucht, aanvaardde ijlings den terugtogt. Hij had derhalve geen deel aan de zege der Franschen bij Marignan, hetgeen hem zoodanig smartte, dat hij te Lyon in eene zware ziekte stortte. Later werden wel de vijandelijkheden met Gelderland hervat; doch nog vóór het einde van 1516 kwam er een verbond van vriendschap tot stand tusschen den keizer, den graaf van Holland en den koning van Frankrijk, zoodat de landzaten althans van Frankrijk niets meer hadden te vreezen.

In Januarij 1516 overleed Ferdinand van Arragon,

en nu nam Karel, ofschoon zijne moeder nog leefde, terstond den titel van koning van Spanje aan, en sloot wegens Navarre een nader verbond met Frans I, waarin ook bepaald werd, dat hij niet met René van Frankrijk zou huwen, zoo als vroeger besloten was, maar met prinses Louisa, dochter van Frans I. Na nog een bestand met den hertog van Gelder te hebben gesloten en de regering der Nederlanden opgedragen aan zijne tante, als landvoogdes, ging hij te Middelburg scheep naar Spanje, en werd in Februarij 1517 te Valladalid tot koning van Spanje gekroond. Later, toen de bisschop van Utrecht zijn bisdom wilde verkoopen, sloot koning Karel den koop, en wist het zoo ver te brengen, dat Philips van Bourgondië, die hem geheel was toegedaan, in het Sticht als bisschop en heer werd erkend, hetgeen Karels magt hier te lande in hooge mate deed stijgen.

Omstreeks dezen tijd had paus Leo X de europesche vorsten weten te bewegen tot een verbond tegen de Turken, en zond tevens zijne aflaatkramers naar alle landen om aflaatbrieven te verkoopen, en dat wel tegen een betrekkelijk zeer geringen prijs, ten einde ieder van deze gelegenheid gebruik zou maken en schatten gelds in de pauselijke schatkist te doen vloeijen. Men weet, dat sommigen dier aflaatkramers daarbij met ergelijke driestheid te werk gingen, zóó zelfs, dat deze zaak, welke op zich zelve volstrekt niets ongewoons was, de voornaamste aanleiding werd tot die groote beweging op het godsdienstig gebied, welke bekend staat onder den naam der kerkhervorming. Martin Luther, een augustijner monnik en hoogleeraar aan de nieuw gestichte hoogeschool te Wittenberg, ergerde zich over de hoogst onbetamelijke wijze, waarop vooral Tetzel de pauselijke waar aan den man zocht te brengen, schreef aanvankelijk tegen dien ongeoorloofden handel, en tastte vervolgens het stelsel der roomsche kerk zóó nadrukkelijk aan, dat zijne leer niet langer met die der kerk was overeen te brengen, waardoor de hervorming werd geboren.

De paus bekreunde zich aanvankelijk weinig om dien eenvoudigen monnik, wiens leer ingang vond en door

verschillende duitsche vorsten in bescherming werd genomen; doch zoodra die zaak een ernstigen keer nam, daagde hij Luther naar Rome. Deze begreep echter, dat hij daar geen regt zou vinden, en beriep zich op eene algemeene kerkvergadering.

Onze landzaten waren aan den aflaathandel eigenlijk te veel gewoon, dan dat zij er zich bij deze gelegenheid over zouden geërgerd hebben; doch de beweging in Saksen wekte ook hunne opmerkzaamheid en maakte hen begeerig naar hetgeen Luther dienaangaande leerde, en wij vinden aangeteekend, dat Luthers schriften reeds in 1518 in Oostfriesland openlijk werden verkocht bij uitdrukkelijke toelating van graaf Edzard, een der eerste duitsche vorsten, die de luthersche leer omhelsden. In Dordrecht verzette'n de burgemeester en pensionaris zich tegen de aanhangers van Luther, en het kan ons niet verwonderen, dat zijne leer in ons vaderland weldra veel ingang vond, wijl de nederlandsche kerk reeds sedert meer dan vijftig jaren naar eene hervorming had verlangd. De toenmalige bisschop van Utrecht zelf had zich vaak uitgelaten over de vele misbruiken in de kerk, hechtte geen gewigt aan de levensbeschrijving der heiligen, en las daarvoor in de plaats de H. Schriften, welker gewone latijnsche vertaling — de *Vulgata* — hij bij die van Erasmus vergeleek. Ook was hij een hevigen tegenstander van den ongehuwden staat der geestelijken, en als hij gewaagde van het roomsche hof, dat hij van nabij had leeren kennen, betuigde hij onverholen en met de grootste verontwaardiging, dat de heidenen zoo zondig niet leefden, als degenen, die aan de christelijke wereld de wet voorschreven. Onder het bestuur van een bisschop, die zulke gevoelens aankleefde, kon het wel niet anders, of het zaad van Luthers leer moest hier wortel schieten. Desiderius Erasmus, in 1467 te Rotterdam geboren, toenmaals woonachtig te Bazel, hield briefwisseling met dien bisschop, en versterkte hem in zijne gevoelens, zelf gunstig oordeelende over de leer van Luther, ofschoon hij hem van te groote hevigheid beschuldigde. De schriften van Erasmus werden hier te

lande vlijtig gelezen, en wijl daarin ook een tal van misbruiken werden gelaakt, deden zij natuurlijk de hervorming alhier nog meer ingang vinden.

Het bestand met Gelderland werd in Februarij 1519 verlengd, doch van beide kanten slecht nagekomen, ofschoon de vijandelijkheden niet veel hadden te beteekenen. In dezelfde maand stierf keizer Maximiliaan, en zijn dood deed een algemeene oorlog in Europa geboren worden, waarin de Nederlanders ook al hun aandeel moesten betalen. De koningen van Frankrijk en Spanje stonden beiden naar de keizerlijke waardigheid, en zochten op allerlei wijze stemmen voor zich te winnen, ofschoon de keurvorsten begrepen, dat zij geen van beiden moesten kiezen, wijl hun dan de nieuwe keizer te magtig zou zijn. Ook vreesden zij, dat men, den een verkiezende, daardoor den ander tot vijand zou hebben, waaruit een gevaarlijke oorlog voor het rijk zou ontstaan. In Junij echter werd de nieuwe keizer gekozen en wel koning Karel, graaf van Holland, die den troon besteeg als keizer Karel V.

Karel bevond zich in Spanje, toen hij verkozen werd, en durfde zijn rijk niet zoo terstond verlaten, wijl er hevige onlusten waren uitgebarsten wegens de benoeming van nederlandsche edelen. Hij werd eerst in October te Aken gekroond, en bevestigde Margaretha in de voogdij dezer landen, tevens bepalende, dat alle privilegiën, welke tegen zijne ordonnantiën aandruischten, moesten vervallen.

De zaak der hervorming allengs meer veld winnende, sprak paus Leo X den banvloek uit over Luther en zijne schriften, welke pauselijke bul door Luther openlijk werd verbrand. Keizer Karel V, begrijpende dat hij ligt kon worden gewikkeld in een oorlog met Frankrijk, waarbij hem veel gelegen was aan de hulp van den paus, koos daarom diens partij tegen Luther, dien hij in April 1521 op den rijksdag te Worms dagvaardde, waar deze gehoord en veroordeeld werd. Daarop vaardigde de keizer een plakkaat uit, waarin Luther een ketter genoemd en in den rijksban gedaan werd, wordende aan ieder in 's keizers landen, waaronder ook de Nederlanden behoorden, verboden, zijne schriften te bewaren en

te lezen. Van dien tijd af begonnen hier te lande de vervolgingen van Luthers aanhangers, en Jan de Bakker, een priester te Woerden, was de eerste, die om zijne ketterij verbrand is geworden.

In den aanvang van 1521, had Frans I een oorlog tegen keizer Karel begonnen in Navarre, waarin hij echter bij Pampeluna geslagen werd, waarvan het gevolg was, dat het geheele koningrijk in de magt der Spanjaarden viel. Daarna hitste hij den hertog van Bouillon op tegen den keizer, en drong in de Nederlanden, waar hij onderscheidene plaatsen veroverde. Holland leed veel onder dien nieuwen krijg, zijnde reeds door vroegere oorlogen uitgeput, en was daarom ook verheugd, dat er een bestand werd getroffen door bemiddeling van koning Hendrik VIII van Engeland.

In Januarij 1522 werd Adriaan Floriszoon van Utrecht, vroeger de leermeester van Karel van Oostenrijk, tot paus benoemd, onder den naam van paus Adriaan VI. Deze, de eenige Nederlander, die ooit op den pauselijken stoel zat, was in 1459 uit geringe ouders te Utrecht geboren. De eerste stap tot zijne verheffing was de benoeming tot leermeester van Karel van Oostenrijk, en daarna werd hij bisschop van Tortosa en kardinaal. Na den dood van Leo X, knoopte de keizer onderhandelingen aan met eenige invloedrijke kardinalen, en wist hem te doen verheffen tot de keizerlijke waardigheid. Paus Adriaan VI vergat echter in zijne grootheid zijn vaderland en vrienden niet, en heeft daarvan menig bewijs gegeven. Hij hield briefwisseling met Erasmus, en erkende zelf, dat er veel moest worden hervormd in de kerk, doch langs andere wegen dan Luther. Hij was dan ook een felle tegenstander van dezen, en wilde zelfs, dat men met groote gestrengheid tegen zijne aanhangers zou te werk gaan, als zachte middelen niet baten mogten. Waarschijnlijk zou Adriaan VI inderdaad groote diensten aan de kerk hebben bewezen, indien hem een langer leven ware gegund geworden; maar hij stierf reeds in September 1523.

Nadat de keizer zoo veel mogelijk orde had gesteld op de zaken in Duitschland, deed hij een togt naar Spanje,

en bragt tevens een bezoek aan den koning van Engeland, met wien hij een naauw verbond sloot, en bepaalde, Frankrijk nog vóór Mei 1524 te zullen beoorlogen. Ook verbond de keizer zich, Maria van Engeland tot vrouw te nemen, zoodra zij den leeftijd van 12 jaren zou hebben bereikt. De oorlog tegen Frankrijk werd met afwisselend geluk gevoerd, tot dat koning Frans den slag bij Pavia verloor, krijgsgevangen werd gemaakt en naar Spanje gevoerd, waar hij ruim een jaar moest zuchten, om het verlies zijner vrijheid.

De voordeelen, door den keizer in Italië behaald, hadden zijn aanzien in Europa zoodanig doen stijgen, dat koning Hendrik van Engeland begon te begrijpen, een tegenwigt in de schaal te moeten leggen, door zich nader met Frankrijk te verbinden. De landvoogdes, hiervan onderrigt, zocht nu in tijds de noodige maatregelen te nemen, en zooveel geld mogelijk bijeen te krijgen, waartoe langs alle middelen en wegen nieuwe beden van de edelen en steden werden afgedwongen. De keizer sloot een verdrag met Frans I, waarbij deze op vrije voeten werd gesteld, en beloven moest, den vrede met den keizer te zullen handhaven. Frans was echter volstrekt niet gezind, om dit verdrag na te komen, en in 1528 ontving men hier te lande de tijding, dat Frankrijk en Engeland den keizer openlijk den oorlog hadden verklaard. De hertog van Gelder, die al dien tijd niet stil had gezeten, besloot nu van deze omstandigheid partij te trekken, en deed zeven vendels oprukken, onder bevel van Maarten van Rossem, heer van Poederoyen. Deze vermaarde krijgsbevelhebber, die te Utrecht lag, rukte onmiddellijk naar den Haag, overviel de plaats van drie punten te gelijk, en rigtte er eene groote verwoesting aan. Van alle kanten werden nu groote toerustingen gemaakt, en de landvoogdes mogt zich gelukkig achten, dat de Engelschen meer voor den vrede dan voor den krijg waren gestemd, zoodat het haar gelukte, een bestand met Engeland en Frankrijk te sluiten. Er werd nu met nadruk tegen de Gelderschen gehandeld en hun menige plaats afhandig gemaakt. Eindelijk werd de vrede met

den hertog van Gelder gesloten, en ofschoon die niet te best werd nagekomen, hadden de Hollanders sedert toch veel minder van de Gelderschen te lijden.

In 1529 werd de vrede te Kamerijk gesloten, waarnaar alle partijen evenzeer verlangden. Koning Frans bevond zich in overgroote geldverlegenheid, en keizer Karel V voorzag wel, dat hij de handen vol zou krijgen met de Luthersche vorsten in Duitschland, vreezende hij nog buitendien voor een inval der Turken. Er werd bij deze gelegenheid tevens een verbond van vrede gesloten met koning Hendrik VIII van Engeland, waardoor de handel op dat rijk geheel werd hersteld.

In de laatste vier jaren had de hervorming hoe lang zoo meer veld gewonnen, en het plakkaat van Worms weinig uitgerigt, wijl de keizer het onmogelijk met kracht ten uitvoer had kunnen brengen, wordende hij hierin onafgebroken verhinderd door den oorlog met Frankrijk en andere staatkundige woelingen. De leden van het Duitsche rijk waren in 1523 te Neurenberg bijeen gekomen, en hadden niet minder dan honderd bezwaren tegen het hof van Rome opgesteld, eischende dat er eene vrije kerkvergadering in Duitschland zou worden gehouden om hun voldoening te geven. De roomschgezinde vorsten daarentegen waren te Regensburg vergaderd geweest, en hadden het besluit genomen, dat zij het plakkaat van Worms ten uitvoer wilden brengen. In het volgend jaar verlangde de keizer hetzelfde van de leden des Duitschen rijks op den rijksdag te Spiers. Hij kon echter niet meer uitwerken, dan dat hij werd verzocht, binnen een jaar eene kerkvergadering in Duitschland te doen beschrijven, kunnende middelerwijl een ieder zich in het stuk van godsdienst zoodanig gedragen, als hij voor God en den keizer meende te kunnen verantwoorden.

Omstreeks denzelfden tijd vielen de Turken in Hongarije, en ofschoon de koning van dit land, Lodewijk, met eene zuster des keizers gehuwd was, kon Karel V hem niet bijspringen, en moest het lijdelijk aanzien, dat zijn schoonbroeder in een slag tegen de Turken het leven verloor. Buitendien waren in vele oorden van Duitschland

de boeren in opstand gekomen tegen de edelen, welke oorlog, bekend onder den naam van *boerenkrijg*, eene reeks van jaren heeft geduurd.

Al deze woelingen verlamden de magt der tegenpartij, en de hervorming breidde zich van lieverlede meer uit. De landvoogdes Margaretha, welligt meenende, dat zij daardoor de voortgang der luthersche leer kon stuiten, verklaarde een aantal misbruiken onder de geestelijken — waartegen Luther te velde trok — te willen uitroeijen. Zij gebood aan de kloosters, dat niemand tot de predikdienst zou worden toegelaten, dan die zulks in ieder opzigt waardig was, en dat het volk door geene verdichtsels moest geërgerd worden. Ook verbood zij, dat er bij de openlijke predikdienst gewag werd gemaakt van Luther of andere hervormers. Zij bereikte echter haar oogmerk niet, en wij vinden aangeteekend, dat geheel Holland, en voornamelijk Delft en Amsterdam, in 1527 aan het hof der landvoogdes van het omhelzen der Luthersche leer werd beschuldigd. De regering van Amsterdam beweerde nadrukkelijk, dat hare poorters, om eene dusdanige beschuldiging, niet buiten het graafschap in regten konden worden betrokken, als strijdende zulks met hare privilegiën; het hof daarentegen, dat alle Nederlanders slechts ééne provincie uitmaakten, en Holland alzoo wel degelijk in Vlaanderen of Braband konden worden gedagvaard.

Valt het alzoo aan den eenen kant niet te betwijfelen, dat de omstandigheden zeer gunstig hebben gewerkt op den voortgang der hervorming, zoo kan men ook aan de andere zijde niet loochenen, dat die nog grooter zou zijn geweest, indien er niet al spoedig oneenigheden waren ontstaan onder de hervormers zelve. Zwinglius, de hervormer van Zwitserland, raakte met Luther in een hevigen strijd gewikkeld over de leer van het Avondmaal, en de aanhangers van beide partijen ijverden met de grootste verbittering tegen elkander. Deze geschillen bragten aan de uitbreiding der nieuwe leer grooter nadeelen, dan alle plakkaten en straffen van de tegenpartij, en drongen al spoedig ook in ons vaderland door.

Op den rijksdag te Spiers zocht keizer Karel zijn voordeel te doen met deze geschillen onder de hervormers, maar de duitsche vorsten, die de zaak van Luther waren toegedaan, protesteerden openlijk tegen zijne besluiten, en naar dit protest hebben alle hervormers den naam van *Protestanten* gekregen. Deze stap vervulde dan keizer met groote woede, en sedert werden de aanhangers der hervorming ook hier te lande met de zwaarste straffen bedreigd: de mannen tot het zwaard en de vrouwen tot den put, d. i. om levend te worden begraven.

Door den vrede van Kamerijk had de keizer de handen ruimer gekregen, en begreep, dat hij zich naar Duitschland moest begeven, waar hij in 1530 een rijksdag te Augsburg hield. De luthersche vorsten leverden hier hunne geloofsbelijdenis in, welke sedert de augsburgsche confessie werd genoemd, terwijl de duitsche steden, die het met Zwinglius hielden, eene afzonderlijke belijdenis overlegden. Er werd echter op dezen rijksdag geen besluit genomen, ofschoon Karel V een nieuw plakkaat uitvaardigde, tot bescherming van de roomsche godsdienst en onderdrukking van de ketterij, en pogingen in het werk stelde, om de keurvorsten bijeen te roepen en zijn broeder Ferdinand tot Roomsch-koning te doen verkiezen. De keurvorst van Saksen kantte zich openlijk hiertegen aan, en riep de protestantsche vorsten en steden te Smalkalde bijeen, waar zij een verdedigend verbond sloten tegen ieder, die hen ter zake van hun geloof zou willen vervolgen. Wel werd Ferdinand het volgend jaar hunns ondanks tot Roomsch-koning verkozen, maar de leden van het Smalkaldisch verbond weigerden hem als zoodanig te erkennen.

In November van dit jaar woedde er een hevige storm, die het zeewater geweldig opvoerde, zoodat het in Holland en Zeeland over de dijken liep, en eene vreeselijke schade aanrigtte. Bijna geheel Zeeland werd onder water gezet, en een tal van menschen en vee verloor op ellendige wijze het leven. Vele vermogende lieden, die er het leven afbragten, werden door die ramp aan den bedelstaf gebragt. De zaailanden hadden in verschillende

streken zoo veel geleden, dat de uitvoer van granen moest worden verboden.

Margaretha, de landvoogdes der Nederlanden, overleed in dezelfde maand — 27 November 1530 — en haar dood deed den keizer zijne overkomst naar hier verhaasten. Hij kwam nog vóór het einde van Januarij 1530 te Brussel aan, en werd er door de staten der Nederlanden in groot aantal begroet. De advokaat van der Goes, die bij deze gelegenheid het woord voerde, weidde uit in grootsche titels, waarmeê hij den keizer noemde, en gaf hoog op van Hollands vreugde over zijne komst, maar tevens vergat hij ook niet te spreken van de rampen, die het vaderland zoo langdurig hadden geteisterd, en van de rijke beden, waarmeê men desniettemin den keizer had ondersteund, waarvan, zoo als hij vervolgde, de landvoogdes getuigenis kon geven, als zij nog leefde.

De keizer beantwoordde den spreker met beleefde welwillendheid, en drukte zijne beste wenschen uit voor de Nederlanders; doch ofschoon hij er niet op had gezinspeeld, begreep men toch wel, dat hij moeijelijk naar hier kon zijn gekomen, zonder plan om nieuwe beden te doen. Tegen het einde der volgende maand, beschreef hij de staten der Nederlanden naar Brussel, waar de aartsbisschop van Palermo hun met ronde woorden verklaarde, dat de keizer sedert zijn vertrek van hier zeer in schulden was geraakt, en hoop voedde, dat de staten hem mild zouden ondersteunen. Daarna echter deed de kerkvoogd aan ieder gewest in het bijzonder een zoo hoogen eisch, dat de staten ronduit verklaarden, dat zij nooit hunne toestemming tot zoo hoog opgevoerde beden konden geven. Over die eischen werden langdurige onderhandelingen aangeknoopt met den keizer, die zich genoodzaakt gevoelde, zijne eischen lager te stellen.

In den aanvang van Julij 1531 benoemde Karel V zijne zuster Maria, weduwe van koning Lodewijk van Hongarije, tot landvoogdes der Nederlanden in plaats van zijne overleden tante Margaretha. Nadat koning Lodewijk in 1526 in den slag tegen de Turken was gevallen, had Maria zich door de vlugt gered, en was naar

Holland gekomen. Had Margaretha den roem verworven, de teugels van het bewind met wijsheid en beleid te hebben gevoerd, zoo liet zich zulks evenzeer van hare opvolgster verwachten. Maria was inderdaad eene buitengewone vrouw, bezat een helder oordeel, een vlug begrip en rijke menschenkennis, en was nog bovendien zeer bedreven in onderscheidene talen. Zij was eene vriendin van de latijnsche taal en zeer bedreven in de letterkunde der Romeinen. De beroemde Erasmus stelde haar zeer op prijs, en heeft een zijner ascetische geschriften — *de christelijke weduwe* — aan haar opgedragen. Doch bij die schranderheid van geest had zij een gebrek hetwelk haar als landvoogdes ontsierde: zij was hartstogtelijk verzot op het jagtvermaak, en daarom werd zij ook gewoonlijk in jagtgewaad voorgesteld, en algemeen *de Jageres* genoemd.

De keizer benoemde daarenboven een geheimen raad, die nevens haar het land zou regeren, en waarvan de aartsbisschop van Palermo tot voorzitter werd benoemd. Tot de vergaderingen van dien geheimen raad hadden de leden van den raad van state, onder welke ook de Vliesheeren waren, toegang. De raad van state bestond uit de aanzienlijksten van den lande, en werd niet anders bijeen geroepen, dan als het de belangrijkste zaken gold en de keizer zelf tegenwoordig was. Bij afwezigheid van den keizer had de raad van state geen deel aan de regering; doch hierin bragt Karel V nu bovenstaande verandering, ondanks de tegenkanting der landvoogdes, die, naar het schijnt, dien raad slechts zelden deed vergaderen. Behalve de beide genoemde ligchamen bestond er ook nog een raad van financiën of geldmiddelen, die het bewind voerde over de vorstelijke inkomsten.

De staten van Holland werden reeds in Julij aan het hof ontboden, om vrouwe Maria voor algemeene landvoogdes te erkennen, van welke gelegenheid de keizer gebruik maakte om zich van de noodige reispenningen te voorzien. Hij deed voorts nog arbeiden aan een algemeen plakkaat, waarbij het muntwezen en andere gebreken, die den handel zeer benadeelden, werden geregeld en veranderd, en tevens de vroegere strafbepalingen tegen de

Lutherschen en andere veroordeelde sekten hernieuwd, met bevel, dat de uitvoering en voltrekking er van streng zouden worden gehandhaafd. Er kwamen in dit plakkaat nog een aantal andere bepalingen voor, en aan het slot werden alle Nederlanden, als onder éénen vorst staande, vermaand, om in vriendschap met elkander te leven, en de geschillen, die onverhoopt onder hen mogten ontstaan, in der minne te doen vereffenen door de stadhouders der bijzondere gewesten of door de landvoogdes.

Dit plakkaat werd in 's keizers tegenwoordigheid te Brussel voorgelezen, en Karel drukte den staten nog bijzonder op het gemoed, de Lutherschen met de meeste gestrengheid te behandelen, hier nog bijvoegende, »dat hij een vijand zou wezen van zijn vader, moeder, broeder of zuster, indien zij Luthersch waren." [1]) Hij bleef nog hier te lande tot 17 Januarij 1532, en vertrok toen van Brussel naar Duitschland, zonder evenwel Holland te bezoeken, zoo als men had mogen verwachten.

Wij zijn thans genaderd tot het tijdvak, dat wij in de volgende schets wenschen te schilderen, hopende, dat onze lezers haar niet geheel onvoldaan ter zijde zullen leggen.

II.

De priester.

Het was een stormachtige avond in de maand November van het jaar 1532; van tijd tot tijd verhief zich

---

[1]) Aldus luiden de eigen woorden van keizer Karel V, die alzoo voorteerst bewijzen, hoe onverdraagzaam hij in het stuk van godsdienst was, zoo als men trouwens in zijn tijd niet anders kon verwachten, maar voorts ook, dat de hervorming in ons vaderland toenmaals reeds veel veld had gewonnen. Verg. *Wagenaar*, deel V, pag. 29.

de wind, en zweepte de wolken voor zich heen. De maan vertoonde slechts nu en dan haar vriendelijk aanschijn en zond voor een oogenblik een weemoedigen glans over de velden; maar als wierd zij daarvoor bestraft door het woeste zwerk, verborg zij zich telkens achter de dikke wolkgevaarten, die het land als met diepe duisternis overtogen.

Wij voeren thans onze lezers in het refectorium van het Karthuizerklooster buiten Utrecht, waar de monniken vergaderd waren en de komst verbeidden van hunnen abt, die alom in groote achting stond wegens zijne geleerdheid en vromen zin. De meeste geestelijken bewaarden een diep stilzwijgen; maar aan het einde der tafel zat eene kleine groep in een levendig gesprek gewikkeld, ofschoon zij op zachten toon spraken, wijl de kloosterregel verbood, dat men zich luidruchtig onderhield. Het gesprek werd tusschen vier monniken gevoerd, en het onderwerp scheen hun veel belang in te boezemen, want ofschoon zij zoo zacht mogelijk spraken, verrieden toch gebaar en blikken, dat hunne hartstogten niet weinig in beweging waren.

»Ik zeg u," sprak broeder Anselmus, een grijsaard van diep in de zeventig jaren, maar nog vol kracht en leven, »dat het te hopen is, dat de landvoogdes de plakkaten van keizer Karel tegen de ketters met de grootste gestrengheid ten uitvoer doe brengen. Het kwaad moet met wortel en tak worden uitgeroeid, en kan door dwaze en onvergeeflijke lankmoedigheid niet dan verergeren. Van den heiligen paus tot den eenvoudigen monnik worden allen in 't verderf gestort, als die kettersche leerstellingen ingang vinden. En wat geven de wijze en hoogverlichte mannen, die zich hervormers noemen, om het arme volk? Hunne onderlinge twisten en kwaadaardigheid, en het regt, om ieder voor zich zijn geloof op te rakelen uit de H. Schrift! Het is een fraai geschenk voor de arme menigte, die, in plaats van een gerust leven en een kalm sterfbed, tot woede en krankzinnigheid wordt opgewekt!"

»Ik geloof! broeder Anselmus!" sprak een tweede, wiens

beradigd voorkomen den denker verried, »dat gij wel eenigzins overdrijft! Misschien heeft Luther in den aanvang wel regt gehad, en ofschoon zijne verregaande drift onverschoonbaar is, kan ik mij toch wel voorstellen, dat hij tot het uiterste is gebragt door de wijze, waarop hij behandeld is geworden. Ik wil wel onverholen belijden, dat ik mij zelf meermalen heb geërgerd over de onzedelijkheid, waaraan een tal van geestelijken zich overgeeft, en even als Luther heeft mij hetgeen ik te Rome heb gezien met afkeer vervuld. Naar mijn oordeel had Leo X wijzer gedaan, als hij terstond gehoor had gegeven aan de regtmatige klagten van den eenvoudigen augustijner monnik, die er waarlijk bij den aanvang niet aan gedacht heeft, zich van de H. moederkerk af te scheuren. Ook heb ik aandachtig zijne stellingen tegen den aflaathandel gelezen, en verzeker u, dat ik niet gaarne zou geroepen worden, om ze te wederleggen."

»Maar dit neemt niet weg, dat hij in zijn goddeloozen overmoed zoo ver is gegaan, dat hij het onfeilbaar gezag van den paus en de H. Kerk openlijk heeft verloochend, en daarom met het volste regt een aartsketter mag genoemd worden. Het zou wat fraais worden: gehuwde priesters, geen kerkelijk gezag, een Christendom in even veel vormen en afwijkingen als de Christenen zelve, geene H. Sacramenten der stervenden, iedere ziel eene prooi van den duivel!"

»De ongehuwde staat, waartoe de priesters verpligt zijn," waagde een jong kloosterbroeder zeer zacht aan te merken, »is toch, dunkt mij, geen onvoorwaardelijk vereischte; want wij weten toch, dat het coelibaat eerst omstreeks het midden der XIde eeuw door paus Gregorius VII werd ingesteld, en het zou toch dwaas zijn te beweren, dat het Christendom eerst onder dien paus is ontstaan!"

»Gij zijt een onvergeeflijke dwaas!" borst Anselmus uit. »Wat Gregorius VII geboden heeft was hoogst noodig geworden tot instandhouding van het geestelijk gezag. De wereld was geheel anders geworden dan in de eerste eeuwen na Christus, en evenzeer als het geloof

eeuwig en onveranderlijk blijft, zoo moet de tucht zich wijzigen naar de omstandigheden. Sedert den tijd van Hildebrand moesten de priesters buiten de banden der maatschappij blijven, wilde men de kerk niet te gronde laten gaan. Kunt gij de menschenwereld weer maken zoo als zij was in het apostolische tijdvak, dan zou ook de paus de eerste zijn, die den priesters weer vergunde zich eene vrouw te nemen."

»Hierin hebt gij regt, Anselmus!" hervatte de bezadigde monnik, dien wij Innocentius noemen; »maar hebt ge ook wel eens nagedacht over de vraag, of de pausen ooit het regt hebben gehad, de priesters te dwingen tot den ongehuwden staat? Niet alle dingen, die ter bereiking van zekere oogmerken noodig zijn, kunnen daarom alléén regtmatig genoemd worden. Ik vermeen, vlijtig de schriften der kerkvaderen te hebben gelezen, maar herinner mij niet, ergens dit regt der pausen bewezen te hebben gevonden. Buitendien geloof ik, dat die verpligting veel kwaads heeft berokkend. Of meent gij, dat al die onzedelijkheid onder de geestelijken, die ieder tot aanstoot is, en een natuurlijk gevolg van dien onnatuurlijken dwang, aan de kerk geen onberekenbare nadeelen heeft toegebragt?"

Broeder Anselmus beet zich van gramschap op de lippen, dat hij zich geen bewijs kon herinneren voor het regt der pausen om den priesters het huwelijk te verbieden, en mompelde zoo wat binnen 's monds, dat de ketterij zelfs binnen de geheiligde wanden van het klooster was doorgedrongen. Innocentius reikte hem echter vriendelijk de hand, en sprak:

»Wij willen niet verder twisten, broeder Anselmus! Gij weet, ik acht u hoog om uw vromen zin, en bemin u met broederlijke teederheid. Ik heb u alleen eens willen doen zien, hoe vaak wij den splinter in eens anders oog zien, maar den balk in ons eigen oog niet bemerken. Luther heeft evenmin als gij een bewijs kunnen vinden voor het regt der pausen, om ons te noodzaken tot het coelibaat, en het eenige onderscheid tusschen u en hem is, dat hij het onregt en een misbruik heeft genoemd,

terwijl gij het nuttig oordeelt, ofschoon gij het regtmatige niet kunt aantoonen. Maar juist daarom kan zijn oordeel in dit stuk onmogelijk ketterij genoemd worden, want buiten onzen eerbied voor het onfeilbaar gezag van den paus en de H. Kerk in geloofszaken, zijn wij toch iets meer dan blinde werktuigen, en mogen wel degelijk onderzoeken, met welk regt ons wetten worden voorgeschreven, die geheel buiten de artikelen van het H. apostolisch geloof zijn gelegen."

Anselmus drukte de hem aangeboden hand, maar was toch inwendig ontevreden, dat hij niet had kunnen zegepralen, en scheen nog niet gezind het strijdperk te verlaten. Op dit oogenblik echter trad een monnik binnen, voor wien de abt de meeste vriendschap voedde, en bragt het berigt, dat deze door een koortsaanval genoodzaakt was, zich te bed te begeven, en de kloosterlingen verzocht werden, den avondmaaltijd zonder hem te gebruiken. Dit berigt was blijkbaar voor allen eene teleurstelling, want zij hadden hun geestelijk opperhoofd lief, en droegen hem de hoogste achting toe. Bezorgdheid en onrust teekenden zich op aller gelaat, maar de kloosterbroeder stelde hen gerust, verzekerende, dat het slechts eene ligte ongesteldheid was, tevens op bescheiden toon verzoekende, hem voor dezen avond aan te merken als den plaatsvervanger van den abt, die hem dit zelf had gelast.

Het eenvoudig maal werd opgedragen, en, na het gewone gebed, met graagte genuttigd. Broeder Clemens, de vriend en plaatsvervanger van den abt, onderhield zich minzaam met de aanwezigen, en kruidde zijne gesprekken met zijne veelzijdige kennis en ervaring. Het Karthuizerklooster onderscheidde zich toenmaals loffelijk van andere soortgelijke instellingen. De kloosterregels werden naauwkeurig in acht genomen, doch niet met die doodende gestrengheid, waardoor andere kloosters zich poogden te onderscheiden, wijl zij overigens op niets konden roemen. Onder het bestuur van den tegenwoordigen abt had de geest de overhand gekregen boven de doode letter, en moesten de monniken hun tijd besteden

aan nuttigen arbeid. Letterkunde en wetenschap werden hier gekweekt, en geen kloosterling zou het hebben gewaagd, huichelarij te stellen tegenover den waarlijk vromen zin van den abt, die gaarne vergaf als een zijner onderhoorigen, in wetenschappelijken arbeid verdiept, een der voorgeschreven vormen had vergeten of te laat volbragt, maar gestreng te werk ging tegen ieder, die in die vormen zijne vroomheid stelde. Er heerschte onderlinge vriendschap en vrede onder de bewoners van dit klooster, en wij zagen reeds in het voorgaande gesprek, welk belangrijk onderwerp de hartstogten in beweging had gebragt door verschil van gevoelen, maar toch geene vijandschap verwekt.

In het *refectorium* was alles stil en genoegelijk, maar buiten borsten soms de windvlagen met de grootste hevigheid los, en deden de vensters en luiken geweldig in hunne voegen ratelen, zoodat de monniken zich gelukkig achtten, dat zij buiten het bereik van den storm waren, ieder beklagende, die zich in dit noodweer op reis bevond.

Plotseling verscheen de portier van het klooster, en berigtte, dat zich een priester aan de kloosterpoort bevond, die wegens den geweldigen storm zijne reis niet verder kon voortzetten, en de gastvrijheid van het Karthuizerklooster voor dezen nacht moest inroepen. Door het loeijen van den wind had de portier aanvankelijk het kloppen van den vreemdeling niet gehoord, en hem daarvoor hoffelijk verschooning gevraagd, tevens verklarende, dat hij onmiddellijk aan zijn verlangen zou voldoen. Broeder Clemens rees onmiddellijk op, om den wil van den abt te vernemen, en kwam toen terug met bevel, dat de vreemdeling zou worden binnengelaten, en van het noodige voorzien; als zijne behoeften zouden gestild zijn, moest broeder Clemens hem aan den abt voorstellen, opdat deze zelf zich zou kunnen verontschuldigen, dat hij hem wegens zijne ongesteldheid niet in persoon had kunnen ontvangen.

»Men zal ons klooster noch van ongastvrijheid noch van onwellevendheid beschuldigen," fluisterde Anselmus zijn buurman toe. »Mij dunkt, indien ik in een vreem-

klooster op die wijze werd ontvangen, dan zou ik den abt terstond hoogachten en liefhebben! Ik ben nieuwsgierig naar den vreemdeling, en hoop nog gelegenheid te hebben om te onderzoeken wat geesteskind hij is. In den tegenwoordigen tijd beteekent het weinig, of iemand het geestelijk gewaad draagt!"

»Verbeeld u eens, *frater* Anselmus!" antwoordde de naast hem zittende op denzelfden zachten toon, »dat het Luther of Zwingli zelf was, die een nacht onder ons kwam doorbrengen."

»De Heiligen mogen ons genadig zijn!" riep Anselmus met onderdrukte stem uit, van schrik van zijn zetel oprijzende, zoodat aller blikken zich op hem vestigden, en Clemens belangstellend vroeg, of hij zich niet wel gevoelde, in welk geval hij hem gaarne verlof wilde geven, de tafel te verlaten en zich ter rust te begeven. Anselmus haastte zich echter te antwoorden, dat hij volkomen gezond was, doch met beschaming moest erkennen, dat hij een oogenblik door eene hersenschimmige vrees was bevangen, bedenkende, wie wel de vreemdeling mogt wezen, die de gastvrijheid van het klooster voor den aanbrekenden nacht had ingeroepen.

Broeder Clemens, die de zwakke zijde van den goeden Anselmus kende, vestigde een half glimlagchenden, half verwijtenden blik op zijn nabuur, en betuigde zijne vreugde, dat er geen tweede lid van het klooster door ongesteldheid was aangetast, en nadat eene plaats voor den vreemdeling was ingeruimd, vestigden aller blikken zich naar de deur in gespannen verwachting naar den vreemdeling, die op het punt stond het *refectorium* binnen te treden.

Een ligte, naauwelijks hoorbare tred kondigde nu de verschijning aan van den vreemdeling, die weldra binnen kwam en met hoffelijken eerbied de aanwezigen groette. Het was een jong man van naauwelijks dertig jaren, in een pelgrimsgewaad gehuld; hij had echter de kap teruggeslagen, en trad met ontbloot hoofd binnen, op de geschoren kruin het teeken vertoonende, dat hij de priesterwijding had ontvangen. Hij sprak de landtaal sierlijk en met gemak, ofschoon men terstond aan zijn tongval

kon hooren, dat hij niet in de Nederlanden geboren was. In eenvoudige, maar hartelijke woorden dankte hij voor de gastvrijheid, die hij mogt ondervinden, tevens verzekerende, dat de roem van het Karthuizerklooster te groot en te algemeen was, dan dat hij aan eene gulle ontvangst had kunnen twijfelen; ten slotte drukte hij de hoop uit, dat hij ook bij zijn vertrek des anderen daags een gunstigen indruk mogt achterlaten, hetgeen hij zich tot eene eer zou mogen rekenen.

Het voorkomen van den vreemdeling was schoon en onbeschrijfelijk innemend. Het hooggewelfd voorhoofd getuigde van een doordringend verstand, en prijkte met rijke en golvende blonde lokken, die van den schedel tot op de schouders neerdaalden, en op het midden gescheiden waren. Zijne donkerblaauwe oogen hadden eene uitdrukking van zachtmoedigheid en liefde, die zich onmogelijk in woorden laat uitdrukken, en straalden tevens van een vurigen gloed, die aanstonds deed vermoeden, dat het hart hem in de borst gloeide voor hetgeen edel, schoon en verheven is. Om den fijn gevormden mond lag de vriendelijkste glimlach, en aan dat schoone geheel gaf de innemende tint der jeugd eene edele bekoorlijkheid. Zijne gestalte was tenger maar rank, en al zijne bewegingen vol sierlijkheid en goeden smaak; ieder gevoelde zich geboeid door die liefelijke verschijning, welke hen nog bovendien bekoorde door de welluidende stem en de ongeveinsde hulde door den vreemdeling aan den roem van hun klooster gebragt.

Zelfs de bejaarde ijveraar Anselmus was verrukt over den jongen priester, en fluisterde zijn nabuur toe:

»De hemel verhoede, dat het Luther is, want dan sta ik voor mij zelven niet in!"

Broeder Clemens beantwoordde 's vreemdelings groet op de innemendste wijze, noodigde hem uit, de voor hem bestemde plaats in te nemen, en te vergunnen, dat hij hem later aan den abt mogt voorstellen, die zich in persoon wilde verontschuldigen, dat eene geringe ongesteldheid hem verhinderde, zijn gast persoonlijk te ontvangen.

De vreemdeling boog zich, deed zoo als hem verzocht

werd, en stilde zijn honger en dorst, waarna broeder Clemens den maaltijd besloot met het voorgeschreven gebed en het teeken gaf, waarop de kloosterlingen nog een uur zich vrijelijk konden onderhouden. Hij rigtte thans het woord tot den vreemdeling, en sprak:

»Ofschoon gij de taal van ons land met juistheid, gemak en sierlijkheid spreekt, kan men toch aan uwe uitspraak hooren, dat gij niet in de Nederlanden geboren zijt. Waarschijnlijk hebt gij reeds veel in uw leven gezien en ondervonden, en het zou voor ons allen leerzaam zijn, als gij, indien onze bede niet onbescheiden is, ons het een en ander van het buitenland wildet meêdeelen."

»Van onbescheidenheid kan onmogelijk sprake zijn, *mijn* broeder!" antwoordde de vreemdeling op innemenden toon; »het is integendeel voor mij eene eervolle onderscheiding, als gij u wilt verwaardigen, iets van mijne levensgeschiedenis te vernemen. Mijn vader dien ik, *helaas!* reeds eenige jaren moest missen, heette Jakob Feldmeyer, en was een vermaard regtsgeleerde te Wittenberg, waar ik werd geboren. Sedert mijne jeugd voor de studie bestemd, gevoelde ik zelf, dat de natuur mij voor geene andere loopbaan had bestemd. Innig gehecht aan mijne moeder, die niets vuriger wenschte, dan dat ik den geestelijken stand zou omhelzen, nam ik, naar ik geloof, ongevoelig van haar de neiging tot godsdienstige overdenkingen over, en reeds als knaap van veertien jaren beleed ik mijn vader, dat ik mij volgaarne zou onderwerpen aan zijne besluiten, maar niet kon verzwijgen, dat ik eene bepaalde voorliefde had opgevat voor de studie der godgeleerdheid en den geestelijken stand.

»Mijn vader gaf mij ten antwoord, dat hij overtuigd was, dat ik niet huichelde en mijn verlangen opwelde uit een opregten en vromen zin, zoodat hij volgaarne zijne toestemming gaf, ofschoon hij liever hadde gezien, dat zijn eenige zoon in zijne voetstappen ware getreden. Ik dankte hem hartelijk voor zoo veel liefde, en vloog naar mijne moeder, om haar het heugelijk berigt meê te deelen, dat mijn vader zijne toestemming had gegeven tot mijne keuze. Tranen van dankbaarheid en geluk

biggelden haar langs de wangen, en mijn arm nemende, keerde zij met mij terug tot mijn vader, dien zij verblijd omhelsde, verklarende, dat hij haar eindeloos gelukkig had gemaakt.

»Ik had mij reeds vroeger onder de leiding mijns vaders in de latijnsche taal en letterkunde geoefend, en nu werd mijne verdere opleiding toevertrouwd aan de bekwaamste geleerden, mijn vader geene kosten willende sparen, zoo lang ik mij zijne gunst waardig zou betoonen. Ik had onder anderen het voorregt in de hebreeuwsche taal te worden onderwezen door doctor Martin Luther, den eenigen, naar ik tot dus verre heb ondervonden, die deze taal wetenschappelijk beoefend heeft."

»Het ware misschien vrij wat beter," merkte Anselmus met drift aan, ofschoon op zachten toon, »dat die Luther niets beoefend had; de H. Kerk zou er waarlijk niet onder hebben geleden!"

»Dat moge waar zijn," antwoordde de vreemdeling vriendelijk, »maar ik zou er bij hebben verloren! Ik verzeker u, dat de beoefening van de hebreeuwsche taal mij veel genoegen heeft gebaard, en ik telkens dit onderrigt heb gezegend, als ik een der heerlijke gewijde zangen des Ouden Verbonds in de grondtaal kan lezen en verstaan!

»Toen ik genoegzaam voorbereid was, zond mijn vader mij naar de hoogeschool te Leuven, waar ik met groote voorliefde uwe taal heb beoefend, en dit is de reden, waarom ik mij zoo gemakkelijk in het Nederduitsch weet uit te drukken. Er waren echter geene twee jaren verloopen, toen mijn vader ernstig ongesteld werd, en ik door mijne diep bedroefde moeder werd aangezocht om onverwijld naar Wittenberg terug te keeren. De ziekte mijns vaders ondermijnde langzaam zijne krachten, en langer dan één jaar wisselden mijne moeder en ik elkander af in de verpleging van den geliefden kranke, wiens oogen wij eindelijk mogten toedrukken, toen zijn ligchaam geheel was uitgeteerd. Zijn geest bleef echter helder, zijn gemoed kalm tot het laatste oogenblik, en voor God durf ik getuigen, dat ik aan hem heb gezien, hoe de ware

Christen aan deze aarde vaarwel zegt. Na ons te hebben gedankt voor onze liefderijke verpleging, hield hij ons beiden met kracht aan zijne borst geklemd, en sprak met vaste stem een gebed tot God, in Wiens hand hij ons aanbeval. Dit gebed, o! het is in mijne ziel gegrift, en waar ik ooit in gevaar mogt komen, om voor de kracht der verleiding te bezwijken, daar zal ieder woord van het gebed mijns stervenden vaders mij staande houden op het pad der deugd!"

Hier hield de vreemdeling een oogenblik op, en veegde een paar tranen weg, die hem langs de wangen rolden; allen waren diep bewogen, en Anselmus fluisterde zacht tot zijn nabuur:

»Ik dank God en Zijne Heiligen, dat hij te Leuven heeft gestudeerd en niet te Wittenberg! Ik zou kunnen weenen als een kind, indien zijn liefelijk gemoed in de handen van den aartsketter ware gevallen!"

»Na den dood mijns vaders," vervolgde de vreemdeling, »bleven wij nog een geruimen tijd te Wittenberg, tot alle zaken van den dierbaren afgestorvene waren geregeld, en nu haalde ik, zonder veel moeite, mijne moeder over, om mij naar Leuven te vergezellen, waar ik mijne studiën hoopte te voltooijen. Ik was nog jong genoeg en maakte dus weinig haast, kunnende ik het niet van mij verkrijgen, de beoefening der oude letteren, waarvoor mijn vader mij van kindsbeen den lust had ingeprent, geheel ter zijde te stellen, en nu vooral, na zijn dood, was mij zulks eene dubbele behoefte, wijl de verbeelding mij als 't ware toefluisterde, dat zulks door mijn zaligen vader met welgevallen werd gadegeslagen!

»Na mijne studiën voltooid te hebben, arbeidde ik ijverig voort, en rustte niet, vóór ik aan de hoogeschool te Leuven den graad van doctor in de godgeleerdheid had verkregen; maar, helaas! die dag, waarop mijn hoogste wensch vervuld werd, veroorzaakte mij later eene smart, waarvoor de taal geene woorden heeft: mijne moeder was zoo overgelukkig en opgewonden, dat zij mij om den hals vloog met een luiden juichtoon; doch toen zij mij aansprak om mij geluk te wenschen met die

heilrijke gebeurtenis, zeeg zij plotseling bewusteloos neer. De overmaat van vreugde, zoo als slechts eene moeder die gevoelen kon, de overprikkeling, waarin zij door mijne bevordering gebragt was, gingen hare krachten te boven, en eene uitstorting van bloed in de hersenen, zoo als onze geneesheer te kennen gaf, maakte een einde aan haar leven.

»Ik zal niet pogen af te malen, wat ik gevoelde bij die onverwachte gebeurtenis! Men heeft mij met geweld losgerukt van het lijk der aangebeden moeder, en ik heb een onomstootelijk bewijs van Gods almagt daarin erkend, dat ik niet met haar ten grave ben gedaald!

»Van een langdurig ziekbed herrezen, kon het niet anders, of ik, de zwaar beproefde wees, gevoelde mij geheel ontslagen van al hetgeen den mensch aan de aarde bindt. Ik nam het geestelijk gewaad aan, en lei de gelofte af in het klooster der Augustijner monniken, geene andere begeerte meer voedende, dan mijne dagen te eindigen binnen de stille muren der afzondering, en God dagelijks biddende, mij spoedig met mijne geliefde ouders te vereenigen. Het was eigenlijk ondanks mij zelven, dat ik mij weer met wetenschappelijken arbeid onledig begon te houden; maar ik was gehoorzaam aan den wensch van onzen prioor, die mij belast heeft met de taak, eene geschiedenis van de Augustijner-orde op te stellen, uitsluitend uit echte oorkonden en bescheiden opgemaakt. Ter bereiking van dit doel is mij bevolen, den togt naar Rome te ondernemen, en ofschoon ik bij den prioor er op aandrong, die taak aan een anderen broeder op te dragen, was deze hiertoe niet te bewegen, oordeelende hij, dat ik hiertoe de meest geschikte niet alleen was, maar afleiding weldadig op mij zou werken.

»Ik moest dus mijns ondanks gehoorzamen, en mij gereed maken tot de reis naar Rome, waar een tal van echte handschriften bewaard wordt, betrekking hebbende tot de geschiedenis onzer orde. Het denkbeeld, om eenigen tijd in de menschenwereld om te gaan, was mij onverdragelijk; maar daar ik nu toch moest, gevoelde ik ook eene groote neiging, voor de laatste maal mijne ge-

boortestad nog eens te zien, en het huis, waar ik het eerste levenslicht ontving en opgevoed werd door een nooit volprezen ouderenpaar. Ik verzocht alzoo en verkreeg ook verlof, aan mijn verlangen te voldoen, en heb het huis mijns vaders voor de laatste maal gezien en betreden. Van Wittenberg ben ik naar de Nederlanden gekomen, om overal in de kloosters onderzoek te doen naar de handschriften en bescheiden, daar bewaard wordende en betrekking hebbende op de geschiedenis der geestelijke orden in het algemeen en der onze in het bijzonder.

»Ik heb u, mijne broeders! in korte trekken mijne levensgeschiedenis meêgedeeld, en dank u allen voor de belangstelling en troostvolle deelneming, die ik op uw gelaat mogt lezen! Namens den prioor van ons klooster, moet ik u ten slotte verzoeken, mij morgen goedgunstig den toegang tot uwe boekerij te verleenen, en mij te veroorloven, inzage te nemen van de letter– en geschiedkundige schatten, op welker bezit gij u met regt moogt verhoovaardigen."

Clemens dankte den augustijner monnik hartelijk voor zijn belangwekkend en roerend verhaal; doch zoodra hij ophield te spreken, vroeg Anselmus den vreemdeling, of hij bij het laatste verblijf te Wittenberg zijn voormaligen onderwijzer in de hebreeuwsche taal ook weer bezocht had.

Met een zachten glimlach op het gelaat antwoordde de vreemde gast:

»Ik heb daartoe de vergunning van den prioor gevraagd, geenzins ontveinzende, dat het mij moeijelijk zou vallen den man niet te bezoeken, aan wien ik zoo groote verpligtingen had, ofschoon ik toch dat offer zou hebben gebragt, indien ik die vergunning niet hadde bekomen."

»En wat heeft hij met u gesproken?" vroeg Anselmus driftig, zonder naar broeder Clemens te zien, als wist hij, van dezen een bestraffenden blik te zullen ontvangen.

»Mijn voormalige leermeester was zeer veranderd, ofschoon zijne gelaatstrekken ophelderden, toen zijn voormalige leerling hem bezocht. Hij verhaalde mij, dat hij

veel had geleden, maar ook grooten troost gevonden in zijne vertaling der H. Schrift, waaraan hij vooral gedurende zijn verblijf op den Wartburg had gearbeid. Wij hebben te zamen nog eenige gedeelten van het Oude Testament gelezen, en toen vond ik doctor Martin Luther terug, zoo als ik hem vóór jaren had verlaten: vol kracht en leven en nog meer gerijpt in de studie der hebreeuwsche taal, waarvoor hij mij eene warme genegenheid had ingeboezemd."

»Luther moet ook zeer veel hebben gedaan tot ontwikkeling van zijne moedertaal," merkte broeder Celestinus aan, »en naar mij een ooggetuige heeft verhaald, moet hij eene sterke zeggingskracht bezitten. Waart gij ook misschien in de gelegenheid u hiervan te overtuigen?"

»Doctor Luther," antwoordde de augustijner monnik op ernstigen toon, »is in ieder opzigt een hoogst merkwaardig man, en de kracht zijner overtuiging openbaart zich in ieder woord dat hij spreekt. Zijne taal is kernachtig en stout, nu eens getuigende van zijne onwrikbare standvastigheid, dan weer van den geweldigen storm der gewaarwordingen in zijne borst! Als hij spreekt over de afwijkingen en misbruiken, die allengs in de H. Kerk zijn ingeslopen, dan kastijden zijne woorden de tegenpartij dermate, dat mij zelven wel eens eene rilling daarbij over het lijf ging; als hij zijne leerstellingen verdedigt met de uitspraken der H. Schrift in de hand, dan doet hij de tong zijner vijanden verstommen door zijne veel omvattende kennis der gewijde talen en uitlegkunde en door de helderheid, waarmeê hij alle duistere plaatsen verklaart door ze met elkander te vergelijken, en met andere meer duidelijke in verband te brengen; en als hij spreekt over de zedeleer van het Christendom, dan straalt in ieder woord zijn vrome zin, zijn heilige eerbied voor deugd en zedelijkheid zóó treffend door, dat ieder onwillekeurig aan zijne lippen hangt."

»Daarom is die ketter ook zoo gevaarlijk," riep Anselmus uit, »en het doet mij om uwentwille leed, dat gij niet in uw klooster mogt blijven, en men u veroor-

loofde, Wittenberg weer te bezoeken: *procul a tentatione, procul a diabolo!*" [1])

»Tot heden, mijn broeder!" sprak de vreemdeling vriendelijk doch met hoogen ernst, »heeft mij het gebed mijns stervenden vaders in elke verzoeking staande gehouden, en dagelijks bid ik vurig tot God, dat die invloed bij mij bewaard blijve tot mijn jongsten snik! Ik verklaar u echter, dat ik in Luther geen spoor van den duivel heb kunnen opmerken, daarbij tevens erkennende, dat wij zamen uitsluitend over de beoefening der hebreeuwsche taal hebben gehandeld. Ik heb echter niet geaarzeld, Luther ook te hooren prediken, en wilde broeder Clemens naar waarheid antwoorden op zijne vraag."

»Gode zij dank!" zuchtte Anselmus. »Ik was reeds bang, dat gij zijne verderfelijke stellingen hadt ingezogen! Dat zou mij even veel leed doen, alsof gij een geliefd kind van mij waart!"

»Ik ben u hartelijk dankbaar voor uwe belangstelling en genegenheid, die ik op hoogen prijs stel! Ik kan u echter verzekeren, dat ik noch te Wittenberg noch elders iets verderfelijks heb ingezogen."

»Er zijn zware stormen over zijn hoofd gegaan," sprak Clemens deelnemend, »en in ieder geval moet men erkennen, dat Luther een waren heldenmoed bezit."

»Ja, hij is zwaar beproefd geworden, en de gevolgen hiervan zijn niet achter gebleven: Luther heeft door den haat zijner vijanden zijne bezadigdheid verloren, en is daardoor gebragt tot een uiterste, waartoe hij anders wel nooit zou zijn gekomen. Hij heeft echter aan de andere zijde ook ondervonden, wat trouwe vriendschap vermag in zorgelijke tijden, en onder zijne vrienden mag wel keurvorst Frederik van Saksen in de eerste plaats worden genoemd. Zonder diens hooge bescherming had Luther misschien reeds het lot van Huss en anderen ondergaan."

»Jammer genoeg," bromde Anselmus in den baard, doch de vreemdeling had die woorden toch gehoord, en sprak op ernstigen toon:

---

[1]) *Verre van de verzoeking verre van den duivel.*

»Zoudt gij dan meenen, broeder Anselmus! dat leerstellingen worden weerlegd door het vermoorden van dengene, die ze heeft uitgesproken? Ik betreur het zeer, dat het hof te Rome altijd maatregelen van geweld neemt, waar het alleen op wederleggen en bewijzen aankomt. Het is immers in ieder prijzenswaardig, als hij meent gebreken te hebben ontdekt, dat hij openhartig voor zijn gevoelen uitkomt en zich tot anderen wendt, om òf die gebreken te verbeteren òf hem te overtuigen, dat hij heeft gedwaald! De banbliksem van den paus en de haat der roomschgezinde geestelijken bewijst niets tegen de waarheid van eene of andere leer! Het Christendom is geene godsdienst van haten, verdoemen en vervolgen, maar de godsdienst der liefde alleen! En wat baat al dat verdoemen en moorden? Weten wij niet dat het bloed der martelaren het zaad der kerk is geweest, en waarom moet Rome onafgebroken die groote waarheid vergeten? Rome zelf is er schuld van, dat de hervorming nu reeds zoo veel veld heeft gewonnen, en hoe strenger plakkaten er worden uitgevaardigd en hoe feller zij worden gehandhaafd, hoe meer martelaren er zich voor de nieuwe leer zullen opofferen, hoe meer zij zich zal uitbreiden over de christelijke wereld, tot Rome eindelijk te laat zal inzien, verkeerd te hebben gehandeld!''

De augustijner monnik had deze woorden zonder de minste hartstogtelijkheid gesproken, maar integendeel met eene bezadigdheid en kalme overtuiging, die aan zijne taal nog grooter indruk bijzette'n. Allen waren onwillekeurig aangedaan, en zelfs Anselmus fluisterde zijn nabuur in 't oor:

»Het is hard voor een oud man, als hij zich getroffen voelt door woorden, die hij liever nooit had gehoord!"

Broeder Clemens echter begreep, dat het voorzigtig was, het onderhoud te staken. Hij wees alzoo op het reeds ver gevorderd avonduur en zijne verpligting, om den vreemdeling nog aan den abt voor te stellen; hij gaf het teeken tot de dankzegging, en noodigde de kloosterbroeders uit, zich naar hunne cellen te begeven. Toen verliet ook hij met den Augustijner het *refectorium*, en

geleidde hem naar het slaapvertrek van den abt. Deze was, zoo als wij weten, door eene ligte ongesteldheid verhinderd geworden, zich naar het *refectorium* te begeven; hij had echter geweigerd te bed te gaan, en toefde den gast in een gemakkelijken armstoel. Toen broeder Clemens hem had binnengeleid, groette de abt den Augustijner met ongeveinsde hartelijkheid, en sprak:

»Wees ons allen driewerf welkom, edele Julius Feldmeyer! Ik was op uwe komst voorbereid, en zou u gaarne in persoon beneden hebben ontvangen, indien mijn vriend Clemens, misschien uit te groote bezorgdheid, niet had aangedrongen, dat ik op mijne slaapkamer moest blijven. Houd mij dus deze handelwijze ten goede, zet u hier bij mij neer, en laat ons nog een uurtje zamen praten. Ga niet heen, Clemens!" vervolgde de abt tot dezen, ziende dat hij zich uit bescheidenheid wilde verwijderen. »Ik heb voor u geene geheimen, en mijn jonge vriend Julius zal wel genoegen nemen met uwe tegenwoordigheid, als ik hem zeg, dat ik geen beteren vriend heb of ooit begeer, dan u!"

»Ik vind geene woorden, eerwaarde vader!" sprak Julius, »om u danken voor uwe hoffelijkheid en het gastvrij onthaal, dat mij hier ten deel valt, en zoo min als ik een geheim heb voor u, zal ik het hebben voor broeder Clemens, in wien ook ik zonder uwe aanbeveling reeds een onbepaald vertrouwen stel. Een geestelijke, die belangstellend en deelnemend spreekt over den grooten Luther, en wiens spreken het zegel drukt op de waarheid zijner woorden, bezit geheel mijn vertrouwen!"

Clemens reikte hem zwijgend de hand, die Julius hartelijk drukte: beide mannen hadden elkander juist beoordeeld; zij waren in één oogenblik vrienden geworden, en zouden voor elkander zelfs het leven veil hebben gehad. Zij namen thans beiden plaats, en de abt begon:

»Ik acht het onnoodig, u te vragen, of gij voorzigtig genoeg zijt geweest; wat mij van u gemeld is, strekt reeds tot bewijs, dat gij alle gevaren kent, en u niet noodeloos in gevaar zult stellen. Ik ben echter nog onbekend aangaande het doel uwer komst, en vermoed

daarvan meer dan ik weet. Het zal mij echter aangenaam wezen, indien mijn vermoeden ongegrond bleek te zijn."

De jeugdige monnik hief het hoofd fier op, en sprak: »Ik zal u het doel mijner komst trachten te openbaren, en, ondanks alle gevaren, gedenken aan het woord van den grooten meester, toen men hem afried naar Worms te gaan: »»al waren er zoo vele duivels als pannen op de daken, zoo zal ik toch gaan!"" »Ik zou echter," vervolgde hij op zachten toon, »indien mijne vraag niet onbescheiden is, gaarne van u vernemen, wie u aangaande mijn persoon heeft ingelicht; de brief toch door den abt aan u gezonden, behelsde weinig meer dan mijn naam en het verzoek, mij den toegang tot de boekerij van dit klooster te verleenen, en mij behulpzaam te zijn in het opsporen van hetgeen ik noodig heb tot volbrenging van de taak, die mij, ofschoon tegen mijn zin, op de schouders is gelegd."

»Ik heb een brief ontvangen van Desiderius Erasmus, die u zeer genegen schijnt te zijn en zich ten gunstigste over u uitlaat."

»Zulks baart mij verwondering," hernam Julius op ietwat spijtigen toon. »Wel heb ik Erasmus persoonlijk leeren kennen, maar mij niet ontzien, hem bescheiden onder het oog te brengen, dat ik hulde deed aan zijne groote geleerdheid, maar het betreur, dat hij als hervormer eene zoo angstige dubbelhartigheid aan den dag legt, terwijl juist hij aan de hervorming groote diensten zou kunnen bewijzen. Erasmus toch is ook niet blind voor de vele misbruiken en het schandelijk zedebederf in de kerk; hij heeft onverholen eene gunstige getuigenis van Luther afgelegd, en bezit toch den moed niet, zich openlijk voor hem te verklaren."

»Julius," vroeg de abt ernstig, »is uw oordeel niet voorbarig? Kan men dan niet erkennen, dat eene hervorming in de kerk noodzakelijk is, zonder zich aan te sluiten aan eene leer, welke met die der H. Kerk onbestaanbaar is? Laat mij voor een oogenblik mij zelven tot voorbeeld nemen: ik betreur al het geweld, tegen Luther gepleegd, en vereer zijn geloofsmoed en standvastigheid;

ik stem op menig punt met hem in, en beäam ten volle, dat er een schreeuwend zedebederf in de kerk geslopen is; ik veracht de goddelooze aflaatkraam en dien geheelen hemeltergenden handel; ik, oude man, stem toe, dat Gregorius VII eene onbetamelijke wet uitvaardigde, toen het huwelijk aan alle priesters werd ontzegd, en zou met blijdschap zien, dat dit onzedelijk verbod wierd opgeheven, daar de ontucht hierdoor heimelijk wordt goedgekeurd. Aan den anderen kant echter blijf ik met hart en ziel getrouw aan de leerstellingen der Kerk, en zou dan alleen de hervorming hebben omhelsd, indien Luther de *dogmata* der roomsche Kerk had behouden. Nu echter is mij dit geheel onmogelijk, en hoezeer ik Luther en zijne volgelingen even liefheb en acht als de roomschgezinden, waartoe ik behoor; ofschoon ik niemand zou kunnen vervolgen om zijne afwijkende geloofsbegrippen, zoo kan ik toch ook evenmin mijne krachten inspannen, om de hervorming meer veld te doen winnen, en eer en pligt gebiedt mij, haar te bestrijden met wapenen, die de christelijke liefde wettigt. En zoudt gij mij daarom van angstige dubbelhartigheid kunnen beschuldigen? Onmogelijk, Julius! Gij zult mij uwe hoogachting en genegenheid evenzeer moeten blijven schenken, ofschoon ons geloof uiteenloopt! En weet gij dan, dat Erasmus anders denkt dan ik? De misbruiken en het zedebederf in de kerk heeft hij onverholen aan de kaak gesteld, maar hij hecht geloof aan de leerstellingen der roomsche kerk! Daarom denkt hij gunstig over Luther en eert zijn moed en volharding, zijne drift veroordeelende, die hem tot het uiterste bragt, en zich niet kunnende scheiden van hetgeen hij tot zijne zaligheid noodig acht!"

»Gij hebt gelijk, mijn vader; maar" vervolgde hij met een fijnen glimlach, »het geloof is eene gave Gods, en ik betwijfel, of Erasmus de mis aanhoort als een regt geloovige roomschgezinde."

»Erasmus is mijn man ook niet," merkte Clemens aan, »en de eerwaardige abt weet zeer wel, dat ik hem altijd op dezelfde wijze heb beoordeeld, als mijn vriend Julius. Ik zelf ben de leer van Luther in haar geheel nog niet

talloos velen gewonnen voor het rijk der hemelen!"

Het was een treffend schouwspel toen Julius deze woorden sprak. Zijn aangezigt was hoog gekleurd, en uit zijne oogen tintelde een gloed, waarvoor de taal geene woorden heeft. Een heilig geloof, eene onwankelbare overtuiging en mannelijke heldenmoed spraken uit zijne blikken, en ofschoon zijne borst hijgde van den wellust, waarmeê hij aan de martelaarskroon dacht, die misschien reeds spoedig op zijne slapen zou gedrukt worden, was het niet te ontkennen, dat in hem eene kalmte woonde, die duidelijk bewees, dat uit hem geene opgewondenheid van het oogenblik sprak. Clemens had hem met de grootste bewondering aangehoord, en ook in het oog van den eerbiedwaardigen abt glinsterde een traan, die duidelijker sprak dan welsprekende woorden. Hij reikte Julius de hand, en zeide met innigen weemoed:

»Zoo volbreng dan uwe roeping, Julius! en moge God en Zijne Heiligen u beschermen! Wat ik voor u kan doen, om gevaren van uw hoofd af te wenden, dat zal ik geen oogenblik verzuimen, en nog dezen nacht zal ik een gebed opzenden tot God, dat Hij u in zijne bescherming neme! Als gij dwaalt, dan dwaalt gij ter goeder trouw, en mogen dan ook al de menschen u verdoemen, zoo zult gij toch genade vinden in de oogen van God! En als gij de waarheid hebt erkend, dan moogt gij zegevieren, en u een harer grootste apostelen noemen! Thans echter moet gij mij, ouden man, verschoonen. De nacht is reeds ver gevorderd, en ook gij hebt rust noodig. Broeder Clemens zal u naar uwe legerstede geleiden, en morgen willen wij zamen overleggen, wat ik voor u zal kunnen doen."

Aangedaan en weemoedig reikte de abt hem de hand, en Julius kuste haar met ongeveinsden eerbied. Clemens bragt hem naar het voor hem bestemde slaapvertrek, dankte hem hartelijk voor hetgeen hij van zijne lippen had mogen vernemen, en sprak:

»Slaap zacht, mijn broeder! Voortaan zult gij niet meer alleen staan op uw gevaarlijk pad, want gij hebt een broeder, een vriend, een geestverwant gevonden!"

III.

De landvoogdes.

Den volgenden morgen bragt Julius geheel door in de boekerij van het klooster, om zijne nasporingen te doen, waarin hij werd bijgestaan door zijn vriend Clemens. Julius was inderdaad een groot geleerde, en de taak, om eene geschiedenis zijner orde zaam te stellen, kon aan geene betere handen worden toevertrouwd. Ook achtte hij het zijn pligt, dien arbeid met de meeste naauwkeurigheid te volbrengen. Wel is waar leefde hij voor een geheel ander doel, en kwam het hem ook voor, dat hij veel tijd moest verspillen, die hij aan het groote werk der hervorming te kort deed; maar vooreerst had hij beloofd, den arbeid te volbrengen, en ten andere was hij te wetenschappelijk, dan dat hij ook niet gaarne zich verdiepte in het onderzoek van geschied- en letterkundige bescheiden. Hij vond buitendien ook veel hetgeen hem belang inboezemde, en duidelijk bewees, dat er van de vroegste tijden onder de aanhangers van het Christendom mannen waren geweest, die hunne stemmen hadden durven verheffen tegen hetgeen zoo geheel in strijd was met den geest van Christus.

»Nadat Julius zijn onderzoek had volbragt, en aanteekening gehouden van hetgeen hem belangrijk was voorgekomen, bleven de beide vrienden nog een geruimen tijd bijeen, zich onderhoudende over Luther en diens leer. Julius raadpleegde zijn vriend inzonderheid over de meest geschikte wijze om toegang te verkrijgen tot de landvoogdes, op wier gemoed hij zoo veel hoopte te weeg te brengen, dat zij gestemd werd tot toegevendheid jegens de aanhangers van het nieuwe geloof. Clemens schudde het hoofd, meenende dat zulks hem nooit zou gelukken en hem noodeloos in gevaar brengen, wijl men

genoegzaam bekend, en zijne aanbeveling van den vreemden monnik moest mij eigenlijk gerust stellen; maar het is mij even alsof een voorgevoel mij zegt, dat ik het verzoek van den geestelijke om een bijzonder onderhoud liefst had moeten weigeren, en ik ben het nog niet eens met mij zelve, hoe in dezen te handelen. Gelukkig heb ik nog een half uur voor mij, en pater Hieronymus, dien ik ontbood, zal zoo aanstonds hier zijn; hij zal mij raden wat te doen."

Op dit oogenblik werd er zacht aan de deur geklopt, en na ontvangen verlof trad pater Hieronymus, de biechtvader der landvoogdes, het vertrek binnen. Het was een spaansche monnik, die met keizer Karel naar de Nederlanden was gekomen, en het onbepaald vertrouwen des keizers bezat. Op zijn raad had ook Maria hem tot haar biechtvader gekozen, en reeds meermalen ondervonden, dat zij zich veilig op zijn raad kon verlaten. Hij was in den hoogsten graad geslepen, en verstond meesterlijk de kunst van veinzen; hij bezat eene ongeloofelijke zelfbeheersching, en zelfs bij grove beleedigingen behield zijn gelaat dezelfde uitdrukking van welwillendheid en ootmoed; maar driewerf wee dengene, die hem gegriefd had: hij vergat of vergaf nooit, en smoorde des noods zijne wraak jaren lang, tot zich eene gelegenheid openbaarde om zijn slagtoffer te treffen. Hij was een gevaarlijke vriend en een vreesselijke vijand! Hij was keizer Karel evenmin persoonlijk genegen als de landvoogdes, maar hij had op hen een grooten invloed uitgeoefend, en zorg gedragen, dat hij vóór alle dingen zijne eigen oogmerken bereikte. En desniettemin had noch Karel noch Maria hem doorgrond, en beiden beschouwden hem als een onbaatzuchtig vriend, die uitsluitend hunne belangen op het oog had.

De Spanjaard kon weinig ouder zijn dan vijftig jaren; hij was niet lang van gestalte en forsch gespierd; zijne oogen waren klein en buitengewoon donker, maar er lag iets loerends in zijne blikken, waarvan hij zelf overtuigd scheen; want hij zag de menschen slechts aan, als hunne oogen van hem waren afgewend, en dan was een enkele

blik gewoonlijk voldoende, om hem het karakter van dengene, dien hij had aangezien, te leeren kennen. Overigens hield hij zijne oogen steeds naar den grond gevestigd, hetgeen als een bewijs moest gelden van zijn ootmoed, maar eigenlijk niets anders was dan de vrees, dat men hem mogt doorgronden, zoo als hij anderen deed.

Hij sloop meer dan hij ging, boog zich eerbiedig voor de landvoogdes, en bleef op eenigen afstand staan, op zachten toon vragende, waarin hij haar van dienst kon wezen. Zij beantwoordde zijn groet zeer minzaam, verzocht hem te naderen en plaats te nemen, en verhaalde hem, dat een vreemde monnik haar een bijzonder onderhoud had verzocht, haar tevens een aanbevelingsbrief latende overhandigen, geschreven door den abt van het stichtsche Karthuizersklooster, wiens vroomheid en deugden algemeen bekend waren. Zij ontveinsde niet, dat zij zich niet geheel op haar gemak voelde, en daarom had geoordeeld, zijn raad in dit stuk in te winnen; zij reikte hem tevens den brief over, met verzoek, dien te lezen, en haar vervolgens te zeggen, of zij het gevraagde zou toestaan dan weigeren.

Pater Hieronymus las den brief aandachtig, en sprak daarna:

»De abt van het vermelde klooster is te regt, zoo als gij aanmerkt, algemeen vereerd wegens zijn vromen zin en deugd, en ik zie er alzoo geen bezwaar in, zijn beschermeling toe te laten in uwe hooge tegenwoordigheid. Alleen zou ik u voorstellen, mij, als uw biechtvader, voor wien gij geen geheimen hebt, bij het gesprek tegenwoordig te laten zijn. Er liggen soms wel angels verborgen in het gras, die ik ligter kan ontdekken dan degenen, die het geestelijk gewaad niet dragen, en ik zou daardoor in staat zijn u als altijd met mijn raad te dienen, als gij soms in eene of andere zaak een besluit moest nemen."

De sluwe monnik begreep terstond, dat zijn voorstel met welgevallen zou worden aangenomen, daar de vorstin daarin op nieuw een bewijs zou meenen te zien van zijne gehechtheid. Zulks was echter geenzins het geval, maar

Hieronymus wist natuurlijk niet, wat de vreemdeling haar kon hebben voor te stellen of te vragen, reden genoeg voor hem om dit geheim te doorgronden, hetgeen niet doenlijk was, als hij haar aanried om het gevraagd gehoor te weigeren. Ook kon de zaak wel eens van groot belang wezen en hem nadeel berokkenen, waarmeê hij slecht gediend zou zijn. De abt, die den aanbevelingsbrief had geschreven, stond algemeen bekend wegens zijne zachtmoedigheid en menschenmin, en hij — Hieronymus — was daarentegen een van degenen, die keizer Karel en de landvoogdes onafgebroken hadden aangezet tot het nemen van gestrenge maatregelen tegen de ketters, waarmeê hij niets anders beöogde dan zijn eigen belang; want de gewetensdwang, dien de roomsche kerk tot grondslag harer heerschappij had gelegd, en zonder welken deze onmogelijk bestaan kan, stond of viel met de nieuwe leer, en zoo iemand, dan had pater Hieronymus belang bij dien gewetensdwang en heerschappij, oefenende hij zelfs op den keizer en de landvoogdes een alvermogenden invloed uit.

Hij was dan ook scherpzinnig genoeg om te beseffen, dat die vreemdeling ook wel een geheim aanhanger van Luther kon zijn, herwaarts gezonden, om de landvoogdes te bewegen tot zachtmoedigheid jegens de Protestanten, en in dit geval moest hij vooral getuige zijn van het onderhoud, om terstond iederen gunstigen indruk, dien Maria mogt ontvangen, in de geboorte te verstikken. In elk geval zou het waarschijnlijk eene zaak wezen van 't hoogste belang, en daarom moest hij weten wat er gaande was.

Hij had zich niet bedrogen, toen hij begreep, dat zijn voorstel welgevallig zou worden aangenomen: Mariaas gelaat verhelderde, en hem de hand reikende, dankte zij hem voor zijne gehechtheid en goeden raad, beämende, dat vooral een geestelijke niets kon hebben in te brengen tegen de aanwezigheid van haren biechtvader, voor wien zij eigenlijk geene geheimen hebben mogt.

Niet lang daarna werd haar de aankomst van Julius gemeld, en gerustgesteld door de tegenwoordigheid van

den spaanschen monnik, had haar gelaat eene vrolijke uitdrukking herkregen, en gaf zij bevel, dat de vreemdeling onverwijld tot haar zou worden geleid.

Toen Julius de zaal binnentrad, bleef hij op eenigen afstand van haar verwijderd, en begroette de vorstin met den meesten eerbied en op de hoffelijkste wijze; hij bleef echter niet met gebogen hoofde en ter aarde gevestigden blik staan, maar vertoonde zijn edel en schoon gelaat ombeschroomd, en hield zijne zielvolle blikken op de vorstin gevestigd.

Aangenaam verrast door dien hoffelijken eerbied en den verrukkenden toon zijner stem, zoo geheel verschillende van de wijze, waarop de geestelijken gewoon zijn te spreken, vestigde zij hare oogen op hem, met moeite een uitroep van bewondering bedwingende, hetgeen aan den Spanjaard niet ontging. Deze zag ook ter sluiks naar den vreemdeling, die juist op dat oogenblik hem ook aanstaarde. Hieronymus sloeg terstond zijn blik weer ter aarde; doch beiden hadden elkaar gezien en doorgrond: zij waren in dat ééne oogenblik vijanden geworden.

De landvoogdes sprak hem aan met eene minzaamheid, die nog geen vreemdeling ooit van haar had ondervonden, verzocht hem nader te treden en plaats te nemen, hem tevens berigtende, dat zij zijn verzoek had toegestaan, ter wille van den hoogvereerden geestelijke, die hem bij haar had aanbevolen; zij voegde er echter min of meer beschaamd bij, dat zij haren biechtvader, voor wien zij natuurlijk geene geheimen mogt hebben, had verzocht, bij het onderhoud tegenwoordig te zijn, hetwelk toch niet anders dan geestelijke aangelegenheden kon betreffen.

Julius dankte haar eerbiedig voor hare welwillendheid, en liet daarop met een fijnen, naauwelijks merkbaren glimlach volgen:

»Ik vermoedde reeds, pater Hieronymus in uwe hooge tegenwoordigheid te zullen aantreffen, en verheug mij nu dubbel in het onwaardeerbaar voorregt, dat mij heden te beurt valt. De buitengewone begaafdheden van uw biechtvader zijn mij beter bekend dan zijne bescheidenheid

hem zou doen vermoeden, en ik hoop daarom ook in hem eene voorspraak te vinden en eene verdere aanbeveling bij uwe hoogheid!"

Bij deze woorden, die hij nooit had verwacht, zag de Spanjaard als een giftige adder zijdelings en ter sluiks naar hem, maar deed zijne blikken terstond weêr over den grond dwalen. Thans was hij ongerust, en verweet zich schier, dat hij onbezonnen had gehandeld. Er was echter op het oogenblik niets aan te veranderen, en met eene ligte beweging van het hoofd den vreemdeling dankende voor zijne lofspraak, spitste hij dubbel de ooren, opdat hem niet het minste zou ontgaan.

Julius verhaalde nu op eenvoudige wijze, welke taak hem was opgedragen, en dat hij daarvoor verschillende landen moest bezoeken, om in kloosters en bij geestelijken en geleerden de noodige bescheiden in hunne boekerijen op te sporen. Daarna gewaagde hij van de gisting, die alom heerschte, en van de jammertooneelen, die hij overal had bijgewoond. Hij vergeleek dien bloedigen haat en de moorddadige vervolgingen met de niets dan liefde ademende leer des Verlossers, en beleed onverholen, dat hetgeen hij had moeten aanschouwen, hem het onwankelbaar voornemen had doen opvatten, om overal het mogelijke te doen, om dien nood en ellende te verzachten. Bij de vorsten en magtigen der aarde en ook later bij den H. Vader zelven, zou hij voortaan zijne stem verheffen, om hen tot inkeer te brengen en te overtuigen, dat het eene doodzonde was, zijne medemenschen te vervolgen, te martelen en te dooden.

Hij had met diep gevoel gesproken, en met levendige kleuren de jammeren geschetst, waarvan hij ooggetuige was geweest; een blos van geestdrift verwde zijne kaken, en uit zijne oogen straalde een heilig vuur, dat een onweerstaanbaren indruk moest maken op ieder, die het hart op de regte plaats droeg. Hij was wegslepend schoon, en de landvoogdes kon hare tranen niet bedwingen. Het strakke en onbewegelijke van haar gelaat was geheel verdwenen; zij was op dit oogenblik niet de vorstin: zij was vrouw in den verhevensten zin des woords, en

in haar binnenste gevoelde zij de diepste bewondering voor den edelen priester, die zóó sprak ten voordeele van menschen, die men haar had leeren verachten en verdoemen.

Pater Hieronymus daarentegen was aangedaan noch verwonderd over deze treffende woorden van Julius, en zijne donkere loerende oogen fonkelden van haat en woede, ofschoon hij ze bijna onafgebroken ter aarde gevestigd hield. Geen woord was hem ontgaan, en evenmin de gunstige indruk, dien Julius op de landvoogdes had gemaakt. Stipt luisterende en ter sluiks Maria onafgebroken bespiedende, had hij rijpelijk overwogen hoe in dezen te handelen. Hij kon Julius niet beschuldigen van ketterij, wijl deze geen woord ten voordeele van Luthers leer had gesproken, en hij was aanbevolen geworden door twee geestelijke opperhoofden, die algemeen de hoogste achting genoten. Hij had echter duidelijk gezien, dat Julius in geestdrift was ontvonkt, en hierop was zijne hoop gebouwd. Door sluwheid, list en tegenspraak wilde hij hem nog meer trachten te prikkelen, opdat hij zich eene of andere onvoorzigtige uitdrukking zou laten ontvallen, die als bewijs van ketterij tegen hem zou kunnen dienen.

»Met groote aandacht en deels ook met bewondering heb ik u aangehoord," sprak hij koel en afgemeten, »en ik kan mij begrijpen dat een jeugdig gemoed, diep getroffen door jammer en ellende, het hart laat spreken zonder het verstand te raadplegen. Vergun mij echter eene vraag, eerwaarde heer! Indien gij aan hand of arm een kwaadaardig gezwel hadt, dat moest verwijderd worden, of u het leven zou kosten, waart gij dan geholpen met een kundigen heelmeester, die te week van gevoel was om u een korten tijd groote folteringen te doen ondergaan, en oorzaak werd, dat de kanker uw geheele ligchaam doordrong en u onder nog vreesselijker martelingen den geest deed geven?"

»Voorzeker neen!" antwoordde Julius met den fijnen glimlach, die hem eigen was als hij wist, dat het wapen van list en valschheid tegen hem werd gebezigd. »Veroorloof mij echter op mijne beurt, dat ik u vraag, wat

gij wilt te kennen geven met een voorbeeld, dat ik in de verste verte hier niet van toepassing vind."

»Volgaarne," antwoordde de Spanjaard snel. »Het ligchaam is de H. Roomsche Kerk; de kanker is de kettersche leer, de aangedane plek is de plaats, waar zij doordrong, de weekhartige ofschoon kundige heelmeester, die terugbeeft voor de pijnlijke kunstbewerking zijt gij, en de opregtelijk roomschgezinde geestelijken en vorsten grijpen met hunne plakkaten den kanker onverschrokken aan, snijden dien weg en laten liever een lid verloren gaan, dan dat het geheele ligchaam te gronde worde gerigt."

»Och, pater Hieronymus!" antwoordde Julius lagchende, »dergelijke allegoriën en verklaringen passen zeer goed in eene kinderschool, maar getuigen hier alleen van onmagt. Eene leer, hoe verderfelijk ook, laat zich niet uitsnijden als een kanker; want als men de aanhangers zoekt te dooden, de leer zelve sterft daardoor niet uit! De heidensche keizers dachten ook het Christendom, dat in hunne oogen een kanker was, uit te roeijen, en hebben alom het bloed der martelaren doen stroomen, en wat was hiervan het gevolg? Een der H. Kerkvaders heeft te regt gezegd, dat juist dit vergoten bloed het zaad der Kerk is geweest! Om uwe voorliefde voor vervolging en moord te regtvaardigen, moet gij toch waarlijk iets beters trachten uit te denken. Eene leer kan men alleen daardoor uitroeijen, dat men met onweerlegbare gronden bewijst, dat zij valsch is. En zie hier nu juist voor u eene taak nog veel schooner en verhevener, dan mij op de schouders is gelegd, en ongetwijfeld op verre na voor u zoo moeijelijk niet is. Ik denk ook, dat onze geëerbiedigde landvoogdes niets lievers zien zal, dan dat gij u tot dien arbeid nederzet, overtuigd, dat zulks Gode veel meer welbehagelijk zal zijn, dan hetgeen gij tot dus verre gedaan hebt!"

»Mevrouw!" viel de Spanjaard in, »kunt gij dulden dat uw biechtvader in uwe tegenwoordigheid beleedigd wordt door een ketterschgezinden vreemdeling, die onwaardig is het geestelijk kleed te dragen!"

»Een van ons beiden is het misschien onwaardig, doch

ik stellig niet," sprak Julius kalm, maar op een toon zoo verheven, krachtig en indrukwekkend, dat Hieronymus onwillekeurig ineenkromp, en Maria voor de eerste maal haars levens een donkeren en argwanenden blik op hem wierp. »Wie beleedigt en veroordeelt u? Wie anders dan de stem van uw geweten, die zich heden voor de eerste maal misschien deed hooren! Gij weet, wat gij hebt gedaan; gij weet waartoe gij tot dus verre uw invloed op den keizer en onze landvoogdes hebt misbruikt; maar het was u onbekend, dat ik het ook weet, tot de kleinste bijzonderheden toe. Gij weet niet," ging Julius voort, met eene dreigende stem, »dat uw handlanger, minder sluw dan gij, door struikroovers naakt is uitgeschud en doodelijk gewond bleef liggen; gij weet niet, dat die arme man nog een tweetal dagen geleefd heeft en eene volledige biecht heeft afgelegd en een tal van bewijzen uwer schuld en hebzucht gegeven? Gij weet niet, dat die priester reeds voorzien is van eene pauselijke volmagt om van die biecht het zegel des geheims te breken! Één woord van mij, en dat geheim wordt meêgedeeld en gestaafd door onweerlegbare bewijzen! En dan houdt Pater Hieronymus op, de biechtvader onzer geëerbiedigde landvoogdes te zijn, boete doende in den strengsten kerker als de grootste misdadiger!"

Afkeer en verontwaardiging vertoonden zich op het gelaat der landvoogdes, en door hare gewaarwordingen overmand, greep zij Julius bij de hand, en sprak plegtig:

»Ik bezweer u bij den levenden God, bij het eeuwig heil uwer onsterfelijke ziel, dat gij mij antwoordt: is die monnik een slecht raadsman en bedriegt hij mij?"

»Ja!" antwoordde Julius, de vingers zijner regterhand opstekende, »ik zweer het u bij den levenden God en het heil mijner onsterfelijke ziel!"

»Dan zal hij in den kerker worden geworpen en te regt gesteld voor mijne vierschaar," riep Maria uit vol kracht en vorstelijke waardigheid.

»Niet alzoo, geëerbiedigde vrouw!" hernam Julius met eene stem zoo zacht en liefelijk, dat zij hem onwillekeurig de hand drukte. »Laat Gode de wraak en het regt van

lingen en gevolgtrekkingen, en berustte er alzoo in, dat Julius haar verliet. Zij dankte hem met warmte voor zijne leerzame onderrigting, beloofde hem, dat zij zijne woorden getrouw zou bewaren in haar gemoed, en betuigde dat zij hem ten allen tijde volgaarne ten gehoore zou ontvangen, er bij voorbaat reeds op rekenende, dat hij zijn woord gestand zou houden, en haar niet vergeten, als hij zich weer in hare nabijheid zou bevinden; zij beloofde hem ook, dat zij indachtig zou blijven aan hetgeen hij haar aangaande den abt van het Karthuizersklooster had gezegd, en diens raad inwinnen, als zij zich in netelige omstandigheden bevond. Julius nam voorts een eerbiedig afscheid van haar, en sprak een kort maar zielverheffend gebed, waarin hij haar, de edele bestuurderesse dezer landen, opdroeg in de genadige bescherming van den Almagtige.

Na het vertrek van Julius bleef de landvoogdes nog eene wijle in diep gepeins verzonken. Zij had woorden gehoord, die nimmer in haar oor waren gedrongen, en waarvan het aanhooren alleen haar vroeger als ketterij had toegeschenen. En waarlijk, als Julius door de natuur zoo kwistig niet ware bedeeld geweest, dan zou zij hem stellig op trotschen toon het stilzwijgen hebben opgelegd, en verboden, eene dergelijke taal in hare tegenwoordigheid te spreken! Maar zij was door zijne liefelijke verschijning zoodanig geboeid geworden, dat zij hare gewaarwordingen niet had kunnen beteugelen, en zijne welluidende stem, zijn wegslepend vuur en de onweerstaanbare kracht zijner overtuiging hadden haar althans voor het oogenblik geheel gewonnen voor zijne zienswijze. Zij verweet zich thans, zelve ook te hebben aangedrongen op gestrengheid tegen de aanhangers der luthersche leer, en gevoelde welligt voor het eerst, dat de wet der liefde, zoo als zij algemeen en zonder uitzondering door het Evangelie wordt geleerd, het eerste en voornaamste gebod is, dat men niet kan overtreden zonder op te houden een jonger van Jezus te zijn. Het was haar voor het oogenblik onmogelijk, zich met staatszaken onledig te houden, en zij gaf bevel, dat zij niet mogt worden ge-

stoord in hare eenzaamheid. Gedachtig aan den raad, dien Julius haar had gegeven, om in moeijelijke omstandigheden den abt van het stichtsche Karthuizersklooster te raadplegen, stelde zij een naauwkeurig verslag op van haar onderhoud met Julius, vermeldende tevens de verwijdering van haar voormaligen biechtvader, met verzoek aan den abt, haar te willen voorlichten bij de keuze van een priester, dien zij haar onbepaald vertrouwen zou kunnen schenken.

Na den dag in ongestoorde overdenking te hebben doorgebragt, begaf zij zich ter ruste, maar de slaap ontvlood hare oogen. Het liefelijke beeld van den augustijner monnik stond haar steeds voor den geest, en nog altijd waande zij zijne welluidende stem te hooren; doch onwillekeurig drongen zich ook weer de denkbeelden bij haar op, waarin zij was geboren en opgevoed, en er ontstond een hevige strijd in haar binnenste, of zij goed had gehandeld of zich vergrepen aan het geloof harer vaderen. Zij kwam eindelijk tot rust bij de gedachte, dat zij eerlang uit die pijnlijke onzekerheid zou worden verlost door den abt der Karthuizers, wiens regtzinnigheid door niemand kon worden betwijfeld, en wiens vrome zin haar borg was, dat zij zich onvoorwaardelijk aan zijne beslissing kon onderwerpen.

IV.

Pater Hieronymus.

Wij hebben in 't vorig hoofdstuk een man leeren kennen, die in deze schets geene ondergeschikte rol vervult, en aangaande wien wij thans onzen lezers eenige nadere bijzonderheden willen meêdeelen.

Zijn naam was eigenlijk Juan de Cordova, en hij behoorde tot een adellijk spaansch geslacht, ofschoon zijne ouders geen fortuin hadden, en zich vele ontberingen in het geheim moesten getroosten, om ten minste voor het uiterlijk hun rang op te houden. Gelukkig voor hen bezaten zij slechts één kind, voor welks opleiding zij alzoo de noodige zorg konden dragen. Juan bezat een buitengewonen aanleg, en muntte reeds als knaap boven al zijne makkers uit. Hij had een stalen geheugen, en liet geene gelegenheid ongebruikt om zijne kennis te vermeerderen. Hij genoot het onderrigt van een monnik uit een der kloosters in zijne geboortestad, en deze had zich spoedig overtuigd, dat zijn kweekeling alle vereischten bezat om zijn geluk te vinden in den geestelijken stand: hij was sluw in den hoogsten graad, vastberaden en doorzettend, zich weinig bekommerende over de middelen, als hij slechts zijn oogmerk kon bereiken. Buitendien bezat hij een scherp verstand en betoonde eene onvermoeide vlijt en volharding in zijne studiën. Leermeester en kweekeling werden dan ook al spoedig vrienden, en Juan, begrijpende dat hij niet beter kon doen dan het geestelijk gewaad aan te nemen, deelde zijnen ouders dit besluit meê hetwelk door hen met groote vreugde werd vernomen: bij hunne armoede en hooghartigheid moesten zij zich natuurlijk verblijden in de keuze van hun eenigen zoon, die nu geen vermogen zou behoeven, om den adeldom zijner geboorte met eere op te houden. Hij volbragt zijne studiën met het gunstigste gevolg, ontving de priesterlijke wijding, en lei later de gelofte af in het klooster, waar hij zijne vorming had ontvangen.

Zijne geestelijke opperhoofden, ingelicht van hetgeen hij voor hunne orde worden kon, stelden hem op den hoogsten prijs, en lieten geene gelegenheid ongebruikt als er belangrijke werkzaamheden of zendingen moesten worden volbragt. Zij onderigtten ook het roomsche hof aangaande de buitengewone begaafdheden van Juan de Cordova, die den naam van pater Hieronymus had aangenomen, en drongen er bij den paus op aan, om in het moeijelijk tijdsgewricht, dat de roomsche hierarchie

moest doorworstelen, zijner indachtig te wezen, als de heilige vader soms iemand noodig had, op wien hij zich geheel zou kunnen verlaten.

Omstreeks dezen tijd overleed de biechtvader van koning Karel, graaf van Holland, later keizer Karel V, en nu beijverde men zich, om dien gewigtigen post opgedragen te zien aan pater Hieronymus, die daardoor aan zijne orde onmetelijke diensten zou kunnen bewijzen. De koning liet zich echter niet door dringende aanbeveling verleiden, om zijne keuze terstond te bepalen, maar verklaarde zich bereid, den monnik te ontvangen, die hem met zooveel aandrang werd aanbevolen; hij gaf onverholen te kennen, dat hij weinig lust gevoelde om aan den leiband van anderen te loopen, en gewoon was, zoo veel mogelijk uit eigen oogen te zien, en zelf zijne keus te bepalen. Men veinsde zeer tevreden te zijn met dit antwoord, en prees 's vorsten zelfstandigheid en doorzigt, innerlijk diezelfde eigenschappen verwenschende, welke misschien hun oogmerk konden verijdelen. Er viel echter voor het oogenblik niets aan te veranderen, en men moest zich troosten met de hoop, dat broeder Hieronymus er wel in zou slagen, om 's konings vertrouwen te winnen. Hij zelf twijfelde geen oogenblik aan den goeden uitslag, zich overtuigd houdende, dat vleijerij en list de beste wapenen waren, om de harten der vorsten te veroveren.

Niet lang daarna had het onderhoud met koning Karel plaats, en werkelijk behaalde Hieronymus volkomen de zegepraal. Door listige vleitaal nam hij terstond reeds den koning voor zich in; hulde brengende aan diens zelfstandigheid en beleid, verklaarde hij op vasten toon, dat hij niet zou begeeren tot 's konings biechtvader benoemd te worden, tenzij die keuze voortvloeide uit Karels vrijen wil, waarop door niemand invloed mogt worden uitgeoefend, ware het ook door den paus zelven. Op zeer behendige wijze wist hij voorts het gesprek te brengen op de staatkundige beroeringen, en nu stond Karel inderdaad verbaasd over de buitengewone scherpzinnigheid, waarmeê Hieronymus zich wist te plaatsen op het standpunt

van 's vorsten grootste belangen. Karel drong hem dan ook telkens tot spreken aan, als de monnik met geveinsde bescheidenheid zweeg, als ware hij bevreesd, dat hij zich te groote vrijmoedigheid veroorloofde. Door den koning echter aangespoord, zette hij zijne beschouwingen over Frankrijk, Engeland, het duitsche keizerrijk en Italië vootr, opende den koning het uitzigt op de keizerlijke kroon, deed hem opmerken, dat Engeland en Frankrijk zich dan noodzakelijk tegen hem zouden vereenigen, om een overwigt in de schaal te leggen tegenover zijne stijgende magt, en ontwikkelde daarop zijn gevoelen, dat Karels belang in dit geval volslagen behoefte had aan eene innige vriendschap met den paus. Van groot gewigt achtte hij daarom ook de stijgende beroeringen op het godsdienstig gebied, en gaf Karel het geschiktste middel aan de hand, om den paus aan zich te verbinden. Aan het einde gewaagde hij ook nog van de pligten, die naar zijn bescheiden oordeel rustten op de biechtvaders der koningen en vorsten, bij wie al hetgeen tot het godsdienstige en zedelijke behoorde volgens een geheel anderen maatstaf moest worden beöordeeld dan bij gewone menschen.

Koning Karel, inderdaad verrukt een man van zoo zeldzame begaafdheden te hebben aangetroffen, stemde ook geheel in met de grondstellingen, door Hieronymus ontwikkeld; zijn besluit was spoedig genomen, en de monnik mogt zijn paleis niet weer verlaten, waartoe natuurlijk de toestemming zijner opperhoofden met het grootste gemak werd verkregen. Hij drong sedert onafgebroken meer in de gunst van zijn koninklijken beschermer, en toen later bleek, dat zijne staatkundige voorspellingen in ieder opzigt werden vervuld, kende Karels vertrouwen op den monnik geene grenzen. Hieronymus van zijn kant droeg onafgebroken zorg, die gunst niet te verliezen, en wetende, hoe weinig daarop in den regel bij de grooten der aarde valt te bouwen, vergat hij zich geen oogenblik, maakte zich geene enkele partij tot vijand, en was evenzeer gezien bij de Spanjaarden als bij de Nederlanders aan het spaansche hof, ofschoon deze door

talloos velen werden benijd wegens de onderscheiding, die hun van den koning ten deel viel. Hij verloor ook de belangen der geestelijkheid in het algemeen en zijner orde in het bijzonder niet uit het oog, en langs dien weg was er niemand, die hem bij Karel in ongenade zocht te brengen, vreezende allen evenzeer, dat er ligt een ander tot die betrekking kon worden gekozen, die zich aan eene of andere partij zou aansluiten en daardoor al de overigen benadeelen.

Wij hebben uit het bovenstaande duidelijk gezien, dat pater Hieronymus geen gewoon mensch was, en waarschijnlijk zou het nooit zijn gelukt hem in ongenade te doen vallen, ware hij niet behebt geweest met één gebrek, dat hem geheel beheerschte en hem later bij de landvoogdes ten val bragt. Hij was, even als alle anderen van zijn stempel, listig, sluw en geveinsd boven alle beschrijving, en het kostte hem weinig moeite, onder alle omstandigheden buiten verdenking te blijven; doch hij werd beheerscht door één hartstogt, en om dezen te bevredigen, was hij niet altijd voorzigtig genoeg: hij was geldzuchtig in den hoogsten graad, en ofschoon niemand dit gebrek in hem vermoedde, stortte het hem toch in 't verderf. Hij was echter niet heerschzuchtig, want zulks zou Karel spoedig opgemerkt en nooit geduld hebben, maar hij zocht zooveel mogelijk schatten voor zich te verzamelen, geen grooter geluk kennende dan zijne bezittingen te vermeerderen. Het viel echter niet gemakkelijk voor een priester en monnik, aan dien hartstogt te voldoen: meermalen had hij reeds gevaar geloopen, om over zijne zoogenaamde geheime weldaden — alléén onder dit voorgeven kon hij den koning en zijne omgeving soms tot aanzienlijke giften bewegen — ondervraagd te worden. Hij was echter tot dus verre steeds aan dat gevaar ontkomen, en nam zich vaak voor, met grootere omzigtigheid daarbij te werk te gaan; doch de geldduivel verleidde hem te sterk, en lokte hem eindelijk in den val, zoo als wij in het vorige hoofdstuk hebben gezien.

Hieronymus was met keizer Karel op diens dringend verlangen naar Duitschland gereisd, en begrijpende, dat

de leer van Luther de geheele priesterheerschappij met den ondergang bedreigde, had hij zorg gedragen, den keizer onafgebroken op zijn belang — vriendschap met den paus — opmerkzaam te maken, en hem tevens aangezet tot gestrenge maatregelen. Later begaf hij zich met Karel V naar de Nederlanden, en hier overreedde de keizer, nadat hij de landvoogdij aan zijne zuster had opgedragen, deze gemakkelijk, Hieronymus als biechtvader bij zich te houden, overtuigd, dat hij voor het oogenblik beiden grootere diensten kon bewijzen, als hij in de omgeving bleef van de landvoogdes Maria schonk hem insgelijks haar onbepaald vertrouwen, en de listige monnik gaf te eerder gehoor aan 's keizers verlangen, wijl deze in groote geldverlegenheid verkeerde, en hij dacht, in de Nederlanden misschien gemakkelijker zijne geldzucht te kunnen bevredigen.

Natuurlijk had hij hierbij iemand noodig, op wien hij zich kon verlaten, want het was gevaarlijk, om het geld, dat hij van tijd tot tijd meester kon worden, onder zijne berusting te houden. De man, die zijn onregtvaardig verworven vermogen telkens in veiligheid moest brengen, werd echter op zekeren tijd aangerand en beroofd, en bijna zieltogend gebragt in eene herberg, waar hij, gegevoelende dat hij zou sterven, een priester had begeerd. Het toeval, of liever eene hoogere leiding wilde, dat juist Julius zich in dien omtrek bevond, en bij den stervende geroepen, vernam hij, welk schandelijk misbruik Hieronymus maakte van 's keizers en der landvoogdes gunst. Met de snelheid van het licht ging het hem door de ziel, dat die mededeelingen hem uitmuntend te stade konden komen om den gevaarlijken Spanjaard uit Mariaas tegenwoordigheid te verbannen, en wij hebben gezien, dat hij daarin naar wensch slaagde.

Pater Hieronymus behoorde echter niet tot de zwakke zielen, die zich na eene nederlaag gevangen gaven. Zijn toorn was in hevigen graad opgewekt, en het hof der landvoogdes verlatende, zwoer hij een duren eed, dat hij zich zou wreken op den onverlaat, die hem ten val had gebragt. Hij durfde echter niet ongehoorzaam zijn, maar

verliet Brussel; want hij kende Maria te goed om niet te weten, dat zij, eene hoogmoedige en vastberaden vrouw, hem gestreng zou doen straffen, als hij haar gebod waagde te overtreden. Hieronymus had echter overal vrienden, die hem niet in den steek zouden laten, en die hij des noods kon gebruiken als blinde werktuigen. Het kwam er voor het oogenblik alleen op aan, dat hij Julius niet uit het oog verloor, en dit was voor hem geene moeijelijke zaak. Hij begreep wel, dat Julius nog niet onmiddellijk het paleis der landvoogdes zou verlaten, en een zijner vrienden, even doortrapt als hij zelf, werd terstond door hem belast met de taak, een waakzaam oog op den vreemdeling te houden, en hem te volgen als zijne schaduw, zonder dat hij zelfs vermoeden kon, dat al zijne schreden werden nagegaan.

De Spanjaard gaf hem tevens een adres op, waar hij voortdurend berigt moest zenden, opdat hij zich van zijne prooi kon meester maken, zoodra het gunstig tijdstip zou zijn aangebroken. Het vervolg onzer schets zal ons doen zien, hoe de verrader zijn oogmerk zocht te bereiken, en op welke wijze hij zijne vuige wraakzucht bevredigde.

V.

Van Dalens huisgezin.

In eene der hoofdstraten van Amsterdam woonde toenmaals een aanzienlijk burger, van Dalen geheeten. Deze man, een algemeen geacht koopman, had zich een grooten rijkdom verworven en bewoonde een zeer ruim huis, achter hetwelk hij door aankoop van andere perceelen, een groot pakhuis bezat; het pakhuis doorgegaan zijnde,

sloeg men links af en kwam dan op het kantoor, van waar voorts een uitgang leidde naar de Keizersgracht. Het inwendige van zijn huis beantwoordde slechts weinig aan den rijkdom des bewoners; want van Dalen was een man eenvoudig van aard en zeden, een afkeer hebbende van pracht en weelde, waardoor, naar zijne meening, het ligchaam verzwakt wordt en de geest zijne veerkracht verliest. Zijne vrouw, algemeen geëerd wegens hare zachtmoedigheid en huisselijke deugden, had haar echtgenoot eene eenige dochter geschonken, Leonora, eene beeldschoone maagd van ruim achttien jaren, aan wier opleiding natuurlijk niets was gespaard. Zij was de oogappel harer ouders, die nooit iets hadden verzuimd wat haar tot nut of voordeel kon strekken. Van Dalen en zijne gade hadden beiden in den volsten omvang des woords besef van hunne ouderlijke pligten, en hoe onuitsprekelijk lief zij hun eenig kind ook hadden, zoo was toch Leonora nooit vertroeteld of bedorven geworden. Van hare eerste kindschheid hielden de ouders naauwgezet in 't oog, wat de gezondheid en krachtige ontwikkeling van het teeder ligchaam kon bevorderen, en onder de leiding van hun bekwamen geneesheer werd het kind verstandig opgevoed, genoot zoo veel mogelijk de vrije lucht, en groeide voorspoedig op onder hare kinderlijke spelen. Van Dalen wilde volstrekt niet, dat zij te vroeg zou worden gekweld met zaken, die van zulke jeugdige hersenen te veel inspanning vorderen, en bestuurde zelf met teedere vaderzorg hare ontwikkeling naar den geest, waarin hij getrouwelijk werd bijgestaan door zijne gade, die een onbeperkt vertrouwen stelde in haar echtgenoot, en ten opzigte van haar kind ook geen enkelen voetstap afweek van het pad, dat hij haar aanwees.

Van Dalen had, zoo als wij reeds zeiden, een afkeer van pracht en weelde, en leefde eenvoudig en ingetogen, niettegenstaande hij een zeer aanzienlijk vermogen bezat. Het was echter niet uit schraapzucht, dat hij zoo weinig behoeften had; want hij was integendeel gul van aard, en stichtte alom zoo veel nut mogelijk. Het was alleen uit beginsel, dat hij zijne leefwijze zoo eenvoudig had

ingerigt, en als men hem soms benijdde wegens zijne krachtvolle en hechte gezondheid, dan was hij gewoon glimlagchend ten antwoord te geven, dat men, om dezelfde voorregten te genieten, eenvoudig zijn voorbeeld had te volgen. Hij was echter in velerlei opzigten geen gewoon mensch, en bezat eene zoo uitgebreide kennis, als vooral toenmaals slechts hoogst zelden werd aangetroffen. Reeds als een jongeling had hij voor zijns vaders zaken verre reizen ondernomen, en bijna geheel Europa bezocht. Hij was in aanraking geweest met de schitterendste vernuften van zijn tijd, en had daaraan een onleschbaren dorst naar kennis te danken, welken hij onafgebroken zocht te bevredigen. Hij beoefende vele takken van wetenschap en kennis, en zijne eenige uitspanning bestond in de verrijking van zijn geest. Zijne woning was des avonds de verzamelplaats van dichters en geleerden, en ieder achtte het een onwaardeerbaar voorregt, in zijn kring te worden toegelaten. Geen wonder alzoo dat ook zijne gade, ruimschoots voedsel ontvangende voor haren geest, geene alledaagsche vrouw was, en den man harer keuze, dien zij innig liefhad, bovendien ook nog dagelijks meer leerde begrijpen en hoogachten. Het valt dus ook ligt te begrijpen, wat Leonora worden moest onder de leiding van zulke ouders, en dat wij volstrekt niet overdrijven, zoo wij haar, die bij groote geestesgaven eene zeldzame schoonheid bezat, eene parel van het edelste water noemen.

Reeds lang in aanraking geweest zijnde met helderdenkende en vrijzinnige mannen, liet het zich wel verwachten, dat de groote beweging op het gebied der godsdienst in van Dalen geen onverschilligen toeschouwer vond. Zijn geest had reeds vroeg de kwellende banden van gewetensdwang verbroken, en van den beginne aan juichte hij Martin Luther toe, toen deze begon het juk der geestelijke overheersching van zich af te schudden. Al hetgeen van Luther in druk verscheen, kocht van Dalen, en las zulks met naauwgezette inspanning. Ook liet hij zijne vrouw en dochter niet onkundig van hetgeen bij hem tot onomstootelijke overtuiging was geworden. De gemoederen dier vrouwen waren ook reeds lang voor-

bereid, en hare harten gloeiden voor godsvrucht en waarheid, zoodat de leer des hervormers gereeden ingang bij hen vond. Van Dalen was echter niet blind voor de gevaren, die hem dreigden, als het bekend werd dat hij tot de aanhangers van Luther behoorde, en ook in dit opzigt verzweeg hij voor zijne vrouw en dochter niets; maar hoezeer ook overtuigd, dat zijn pligt hem de grootste voorzigtigheid gebood, was hij toch niet gezind, zijne overtuiging te verzaken, en bereid, zelfs zijn leven op te offeren voor de zaak der hervorming, als hem geene andere keus overbleef dan òf alles te verliezen òf te huichelen en ontrouw te worden aan hetgeen hij voor goddelijke waarheid had erkend. Meermalen zat hij met gade en dochter in het late avonduur bijeen, haar stichtende en in haar geloof versterkende door het lezen van Luthers werken, en als dan soms onwillekeurig een bang voorgevoel het edele drietal beving, dan vouwde van Dalen de handen en zond met het diepst gevoel een gebed op tot God, dat hunne harten met den verhevensten geloofsmoed vervulde.

Het kon wel niet uitblijven, dat van Dalen allengs in aanraking kwam met andere protestanten, en zoo werd allengs zijne woning het middelpunt, waar zich de aanhangers der hervorming gaarne vereenigden. Hij ontving hen altijd met open armen, en wijl het niet raadzaam was, protestantsche godsdienstoefeningen te houden, had van Dalen aangeboden, daartoe het pakhuis achter zijne woning eenigermate in te rigten. Hier toch konden zij moeijelijk worden gestoord, en liep het ook niet zoo zeer in het oog, wegens de beide toegangen in de straat door zijne woning en op de gracht, waar zich de ingang tot het kantoor bevond. Het getal van degenen, die hier tot onderlinge stichting bijeenkwamen, was altijd zoo beperkt mogelijk, om opzien te vermijden en zich niet noodeloos bloot te stellen aan de vervolging en straffen, waarmeê de gestrenge plakkaten des keizers de volgelingen van Luther bedreigden. Niet alleen was van Dalen spoedig bij alle Protestanten in Amsterdam bekend, maar zijn naam kwam langzamerhand ook in den mond van allen,

die in de verschillende deelen des lands de leer van Luther hadden omhelsd. Julius, die zich van Brussel naar 's Gravenhage begaf om aldaar zijne geschiedkundige nasporingen voort te zetten en inlichtingen in te winnen aangaande de uitbreiding der hervorming, had ook aldaar vele bijzonderheden van dien amsterdamschen koopman vernomen, en gevoelde zich aangespoord, om dien edelen vriend en beschermer der Protestanten persoonlijk te gaan bezoeken. Hij schreef hem derhalve een uitvoerigen brief, waarin hij hem met korte trekken zijne geschiedenis meêdeelde, tevens een avond bepalende, waarop hij hem wenschte te bezoeken; hij onderrigtte hem ook van zijne plannen, om overal de vorsten tot zachtmoedigheid te bewegen, en eindelijk de zaak van Luther voor den paus zelven te bepleiten, weshalve hij meer dan ieder ander verpligt was, met de grootste omzigtigheid te werk te gaan; hij verzocht hem alzoo, hem op den bepaalden avond alleen te ontvangen, en zijne woning alsdan niet open te stellen voor den kring der gewone bezoekers.

Eenige dagen, nadat Julius dezen brief afzond, bevond hij zich op zijne kamer in de herberg, waar hij zijn intrek had genomen, en was bezig, de noodige toebereidselen te maken tot zijn vertrek naar Amsterdam, toen er zachtkens aan de deur werd geklopt; nadat hij verlof had gegeven om binnen te komen, trad een bejaard man in het vertrek, met een trouwhartig uiterlijk, die hem eerbiedig groette en vroeg, of hij den augustijner monnik Julius Feldmeyer voor zich zag. Toen Julius dit toestemmend beantwoord had, reikte hij hem een stukje papier over met verzoek, daarop schriftelijk antwoord te mogen ontvangen. Met de grootste verwondering nam Julius het aan, en las de volgende woorden:

pro nostrâ religione [1]).

Onwillekeurig kuste hij die woorden; want vóór zijn vertrek uit het Karthuizerklooster bij Utrecht, had broeder Clemens hem gezegd, dat hij niet langer alleen zou staan, maar een trouwen vriend en bondgenoot be-

---

[1]) Voor onze godsdienst.

zitten; zij waren toen overeen gekomen, dat zij aan die woorden elkander zouden kunnen herkennen, als zij elkaar heimelijk iets hadden meê te deelen of te berigten, in welk geval de ander de volgende woorden moest spreken of schrijven:

vita et salus aeterna [1]).

Boven alle beschrijving verheugd, maar tevens ook bezorgd, dat zijn vriend door eenig gevaar werd bedreigd — want na den gunstigen afloop van zijn onderhoud met de landvoogdes, vermoedde hij niet, dat hij zelf voor het oogenblik iets had te vreezen — haastte hij zich om de meêgedeelde woorden duidelijk leesbaar op te schrijven, en reikte het antwoord den ouden man toe. Deze haalde met de grootste omzigtigheid een ander stuk papier te voorschijn, en vergeleek ze beide onderling met de grootste naauwkeurigheid. Toen sprak hij op eerbiedigen toon: »gij zijt de regte!" en overhandigde Julius een briefje van den volgenden inhoud:

»Gij wordt vervolgd door een vijand, die uw ondergang heeft gezworen; al uwe gangen, handelingen en woorden worden bespied. Reis naar Amsterdam langs een omweg, vermom u zoo goed mogelijk en vertrouw u geheel toe aan den ouden man, die u deze letteren ter hand stelt. Volg getrouw mijn raad, of gij zijt verloren! Spoedig zult gij meer van mij vernemen."

Uw getrouwe
Clemens."

Julius was verpletterd toen hij deze ernstige waarschuwing had gelezen, en verdiepte zich in allerlei gissingen, hoe het mogelijk ware, dat hij zoodanig door spionnen en verraders was omringd; hij hoopte echter dat Clemens zijne belofte zou vervullen, en hem spoedig de geheele zaak ophelderen, en begreep, dat hij voor het oogenblik niet beter kon doen, dan den gegeven raad volgen en de

[1]) Ons leven en eeuwig heil.

grootste omzigtigheid in acht te nemen. Hij sprak den ouden man vriendelijk aan, verzocht hem te gaan zitten, en oordeelende dat deze met den inhoud van Clemens briefje bekend moest zijn, vroeg hij hem, op welke wijze hij oordeelde het veiligst de reis te kunnen doen.

Terwijl Julius met hem sprak en hem naauwkeurig gadesloeg, bemerkte hij dat de goede oude wel een trouwhartig en open gelaat had, doch zijne oogen tevens eene groote schranderheid en overleg verrieden, hetgeen hem te meer aanspoorde, om diens raad te volgen. De oude bedacht zich ook niet lang en antwoordde:

»Heer! gij zult wel hebben opgemerkt, dat hier reeds sedert twee dagen markt wordt gehouden. Er zijn op dit oogenblik vele kooplieden uit verschillende plaatsen te 's Hage aanwezig, en vooral in deze herberg hebben er velen hun intrek genomen. Gij stondt reeds op het punt van te vertrekken, en daarom vermoed ik, dat gij den waard reeds zult hebben voldaan."

Dit laatste sprak hij op vragenden toon, en toen Julius hem bevestigend toeknikte, vervolgde hij:

»Ik acht alzoo het best, dat gij het gewaad van een reizend koopman aanneemt, en mij voor uw bediende laat doorgaan. In geval zulks uwe goedkeuring mogt wegdragen, zou ik u beleefdelijk verzoeken, uwe kleederen af te leggen, en het gewaad aan te trekken, dat ik daarvoor heb meêgebragt. Uwe gewone kleederen pak ik dan hier in mijn grooten reiszak, waar zij gemakkelijk voor gekochte goederen kunnen doorgaan. Wij gaan dan dwars over de markt, kiezen de meest bevolkte streken, en begeven ons naar Rijswijk, niet vermijdende ons aan andere kooplieden aan te sluiten, ten einde ook zelfs den schijn niet op ons te laden, dat wij misschien geene echte kooplieden zijn. De gelagkamer is beneden opgevuld met komende en gaande handelaars, en ook daar willen wij nog eenige oogenblikken toeven, kunnende wij alsdan veilig de herberg verlaten."

»Is het gevaar zoo groot mijn vriend?" vroeg Julius met de meeste kalmte en vastberadenheid. De oude man knikte toestemmend, en wees hem op de kleederen, die

hij reeds te voorschijn had gehaald, als wilde hij hem aansporen zoo veel spoed mogelijk te maken. Julius loosde een zucht, maar gehoorzaamde, en was weldra herschapen in een reizend koopman. De oude pakte alles bijeen in den grooten reiszak, dien hij met gemak op den nek nam, en fluisterde hem toe: »mijn naam is Thomas, edel heer!" en wenkte hem driftig, dat zij naar beneden zouden gaan. In de gelagkamer gekomen, bevond Julius alles juist zoo als Thomas had gezegd, en zonder door iemand te worden opgemerkt, verlieten zij de herberg.

Ongeveer een kwartier later, sloop iemand den trap op naar de kamer, die Julius had betrokken; met de uiterste verbazing zag hij de deur open staan, en het vertrek binnentredende, ontdekte hij, dat de vogel was gevlogen. Eene gruwelijke verwensching ontglipte hem, en onwillekeurig riep hij uit:

»Hij is ontvlugt! En toch heb ik geen oog van de deur gehad en er is hier geen andere uitweg! Hij is gewaarschuwd en heeft zich vermomd; maar tot voor de poorten der hel zal ik hem weten te achterhalen!"

Julius was middelerwijl met zijn bediende over de markt gegaan, hier en daar stil staande en over sommige koopwaren handelende, waarbij Thomas eene ongemeene behendigheid en kennis van zaken aan den dag lei. Zij waren vervolgens door volkrijke straten gegaan, en eindelijk op den rijswijkschen weg gekomen, waar zij van tijd tot tijd in gezelschap van andere handelaars voortwandelden. Zonder eenig ongeval kwamen zij te Rijswijk aan, en vier dagen later, juist op den dag dat Julius zijn bezoek bij van Dalen had bepaald, traden zij Amsterdam binnen. Door de stad gaande naar eene herberg, die Thomas het geschikst oordeelde, ontmoetten zij een vreemdeling, die Julius scherp aanstaarde, zich onbeleefd voor hem plaatste, en hem driest vroeg, of hij ook uit 's Gravenhage kwam, en iets had vernomen van een monnik, die vermomd gemelde stad was ontvlugt. Julius haalde verachtelijk de schouders op zonder antwoord te geven, maar Thomas trok een verbaasd gezigt, en sprak:

»Gij zijt de tweede, die zulks vraagt! Er moet toch

wel iets van aan zijn, heer! Men heeft ons te Alkmaar ook al gevraagd naar een monnik, die door de landvoogdes verbannen is, maar zich niettemin nog heimelijk hier ophoudt, en voor wien, naar men zegt, te Brussel reeds eene fraaije galg staat opgerigt!"

Als ware hij door een schorpioen getroffen, verwijderde de vreemdeling zich pijlsnel, en Thomas vervolgde met zijn heer den weg alsof er niets gebeurd ware. Toen zij echter op hunne kamer in de herberg waren gekomen, sprak hij tot Julius:

»Hebt gij pater Hieronymus ook herkend?"

»Goede God!" antwoordde Julius, »nu gaat mij plotseling een licht op! Ja, hij was het, die valschaard met den gluipenden blik, die mij bij zijn vertrek met zijne verachtelijke wraak bedreigde. Nu begrijp ik alles! Clemens! mijn trouwe vriend en broeder! gij hebt mij voor het oogenblik uit de kaken des duivels gered!"

»Ik zal u geleiden, heer! naar de woning des heeren van Dalen, maar verzoek u verlof, u voor eenigen tijd te verlaten. Ik heb zorg gedragen voor een vertrouwd vriend, die den ingang op de gracht blijft bespieden, terwijl ik de deur in de straat bewaak. Wij zullen ons ook van goede pistolen voorzien, en ik raad u dringend aan, insgelijks een vuurwapen onder uw kleed verborgen te houden. Heb de goedheid, tijdens mijne afwezigheid uwe deur gegrendeld te houden, en onder geen voorwendsel hoegenaamd te openen. Bij mijne terugkomst zal ik viermaal zacht en kort achtereen aankloppen, ten bewijze, dat ik het ben, biddende dat gij mij onmiddellijk wilt binnenlaten."

Weemoedig aangedaan, reikte Julius den ouden man de hand, drukte de zijne hartelijk en beloofde hem, zich geheel volgens zijn raad te zullen gedragen. Thomas ging naar beneden, nam den schijn aan alsof hij zijn heer zocht, en zei den waard, dat zijn meester waarschijnlijk reeds vooruit gegaan was, hem verzoekende, als men naar hem mogt vragen, te berigten, dat hij was uitgegaan, doch na een paar uur stellig wel zou zijn teruggekeerd. De waard beloofde hem beleefdelijk, dat hij aan zijn verzoek zou voldoen, en Thomas trad naar bui-

ten, een scherp onderzoekenden blik om zich heen werpende; hij bespeurde echter niets verdachts, en begaf zich met rassche schreden naar eene herberg, in een ander gedeelte der stad gelegen. Hier bestelde hij eene kamer voor zich, en gaf voor te heeten Julius Feldmeyer, door welken maatregel hij hoopte, den vijand op een valsch spoor te zullen brengen. Vervolgens trad hij eene andere woning in, waar hij den vriend vond, van wien hij Julius had gesproken, en met dezen het noodige afsprak, bezocht daarop een zwaardveger, bij wien hij eenige wapenen kocht, en keerde toen spoorslags naar Julius terug, die hartelijk verblijd was hem te zien. Er was in dien tusschentijd niets voorgevallen, en Thomas hield zich overtuigd, dat de vijand althans voor het oogenblik hun niet op 't spoor was.

Tegen den bepaalden tijd begaven zij zich naar de woning van van Dalen, waar Thomas reeds zijn vriend op post vond, en Julius beloofde, dat hij hen bij zijn vertrek zonder fout in de nabijheid zou vinden, hem tevens op 't hart drukkende zich met de grootste omzigtigheid naar huis te begeven, indien hij hen onverhoopt niet mogt vinden, wijl er dan stellig iets moest gebeurd zijn. Julius drukte den ouden man dankbaar de hand, betuigende, dat hij hoegenaamd geene vrees voedde voor zijn leven, en het zelfs gaarne ten offer bragt, als zulks voordeel kon aanbrengen voor de groote taak, die hij met Gods hulp hoopte te volbrengen. Nadat Thomas omzigtig naar alle kanten had omgezien, trad Julius van Dalens huis binnen, en werd, nadat hij aangediend was, door van Dalen zelven met den grootsten eerbied en hoffelijkheid naar de huiskamer gebragt en aan zijne gade en dochter voorgesteld.

Onbeschrijfelijk was de indruk, dien Julius op dit edel gezin maakte, en toen het gesprek in vollen gang was, en hij met heiligen gloed sprak van den gevierden hervormer, hingen allen aan zijne lippen, en prezen zich gelukkig, den vreemdeling in hun midden te zien, die Martin Luther persoonlijk kende, en hun den geloofsheld schilderde met kleuren, die men alleen van de werkelijkheid kan ontleenen.

Het gelaat van Leonora, op zich zelf reeds schoon en aanminnig boven alle beschrijving, schitterde van een buitengewonen glans. Met gevouwen handen luisterde zij naar de zielvolle taal des vreemdelings, en uit hare oogen straalde eene hemelsche verrukking en een vrome zin. Geheel hare ziel was vervuld met bewondering en een onwankelbaar geloof, en zij gevoelde in zich eene kracht van boven, om des noods haar leven ten offer te brengen voor de nieuwe leer, zich opgewekt gevoelende bij de gedachte, dat ook zij daarvoor zou mogen lijden en strijden. Het was op dit oogenblik bijna eene bovenmenschelijke verschijning, en een Raphaël zou zich gelukkig hebben geprezen, als hij die jonge maagd in dit oogenblik had mogen aanschouwen.

Julius, die haar en hare moeder eerbiedig had begroet, toen hij door van Dalen aan de vrouwen werd voorgesteld, had haar met weinig opmerkzaamheid aangezien, wijl zijne ziel met te vele gewaarwordingen was vervuld, en daar het gesprek reeds spoedig op Luther en de hervorming was gekomen, raakte hij in geestdrift, zich verblijdende, dat hij hier althans ongestoord lucht kon geven aan zijn gevoel. Op het oogenblik echter, waarvan wij zoo even spraken, toen Leonora daar zat als eene heilige Gods, vestigde hij toevallig zijn blik op haar, en nu bestierf hem bijna het woord op de lippen. Zulk eene goddelijke verschijning had hij nooit aanschouwd! Zijn hart kromp ineen, en terwijl het bloed onstuimig door de aderen vloeide, begon hij naar lucht te hijgen, gevoelende dat hij onmogelijk langer kon voortspreken. Met de meeste inspanning trachtte hij zich te beheerschen, en alle pogingen aanwendende om dien storm in zijn binnenste te onderdrukken, wendde hij zijne blikken af van de betooverende maagd, nemende al zijne herinneringen aan Luther en geheel zijn ijver voor de zaak der hervorming te baat, om voort te spreken, zonder dat iemand kon bespeuren, dat er iets ongewoons in hem omging. Met een hoogen blos op de kaken, die door van Dalen aan zijn heiligen gloed werd toegeschreven, ging hij voort, zijne oogen dwingende, niet meer te zien naar dat bekoor-

lijke beeld, maar voor het eerst waren zij hem ongehoorzaam, en wederom staarden zij naar Leonora's beeldschoon gelaat. Plotseling verstomde het woord op zijne lippen, de blos verdween van zijne kaken, en werd vervangen door een doodelijk bleek, en in de leuning van zijn stoel vallende, verloor de jongeling het bewustzijn. Eene angstige spanning maakte zich van den edelen van Dalen en zijn gezin meester, en de uitroep van Leonora: »O mijn God, hij sterft!" verried onmiskenbaar de felste hartepijn. Zij liet zich echter evenmin als hare ouders door het gevoel beheerschen, maar besefte de noodzakelijkheid van handelen: terwijl de vader hem het hoofd steunde en moeder hem de polsen met een prikkelend vocht wreef, veegde zij hem het klamme zweet van het doodsbleeke gelaat, en hield hem tevens eenig reukwerk onder den neus. Spoedig keerden leven en bewustzijn terug, en toen hij de oogen weer opsloeg, zag hij het schoone gelaat van Leonora voor zich, in hare oogen duidelijk lezende, wat zij in die korte oogenblikken had geleden. Hunne oogen lagen in elkanders ziel, en door Julius gebeente voer eene huivering, zoo als hij die nooit had gekend: hij de vurigste aanhangers van Luther, die echter vroeger reeds de gelofte had afgelegd als priester en monnik, hij, die voor de zaak der hervorming eene groote taak op zich had genomen, welke hij — dit wist hij — niet kon volbrengen, zonder het leven te verliezen; hij, op wien geene verzoeking ooit magt had gehad, en die door God en het gebed zijns stervenden vaders, de overwinning had behaald in elken strijd: hij had de kracht der liefde gevoeld, en was voor haar bezweken! Bezweken? Neen! Julius kon niet vallen in den strijd, maar hij had ondervonden, dat er invloeden zijn, die in een onbewaakt oogenblik den mensch, ook den sterksten, van zijne bewustheid kunnen berooven. Hij had de magt der liefde gevoeld, en de huivering, die hem door 't gebeente voer, bewees, dat hij den strijd kende, dien hij voortaan zou hebben te kampen. Hij wist echter ook, dat hij geene zonde had begaan, en de geschokte ziel zich kon wenden tot den Algoede, en kracht en troost verlangen van

boven, sterk genoeg voor iederen strijd. Was dan ook zijne stem onvast geworden, toch klonk zij kalm en helder, toen hij het edele drietal dankte voor de hem bewezen zorg en deelneming, en verzekerende, dat er niets meer voor hem te vreezen was, noodigde hij het gezin uit, met hem hart en ziel te verheffen tot God en in te stemmen in het gebed, waaraan hij thans de grootste behoefte had.

Julius rees thans op van zijn zetel, vouwde de handen eerbiedig zamen, en begon een gebed tot den Allerhoogste, Dien hij aanriep om den moed en de kracht des geloofs, die hij op zijn verderen levensweg zoo zeer behoefde. Geheel zijne ziel boog zich in diepen ootmoed neer voor den troon des Algoeden, en zijn gebed getuigde van den adeldom en de reinheid zijns harten op zulke indrukwekkende wijze, dat van Dalen de tranen over de wangen stroomden, en zijne vrouw van tijd tot tijd een half gesmoorden snik deed hooren, terwijl de innigste bewondering voor den vromen geloofsheld haar vervulde. Leonora bad ook en inniger dan hare ouders konden deen, want zij alleen wist, waarom hij bidden moest, en zij alléén gevoelde, dat ook zij dezelfde behoefte met hem deelde. Ook voor haar was een nieuwe strijd, een nieuw leed aangevangen, en God alleen kon haar sterken en troosten, haar, de arme maagd, die in weinige oogenblikken een man aanbad, harer in ieder opzigt waardig, en die haar nooit zijne gade kon noemen. Zij was insgelijks opgerezen en stond daar met het beeldschoone gelaat naar den hemel gewend, diep in haar vroom gemoed ieder biddend woord opvangende, en als een heiligdom bewarende, dat van zijne lippen vloeide. Ook haar biggelden de tranen van de wangen, maar geen zucht ontglipte haren boezem: Julius bad voor hen beiden, en beider ziel smolt ineen in dat hartgrondig gebed tot God. Immer krachtiger en vuriger werd zijne bede, en toen hij eindelijk het plegtig: „Amen!" had uitgesproken, reikte hij allen en ook Leonora vriendelijk de hand, drukte de hare zacht en innig, en nam weer plaats, terwijl zijne trekken getuigden van de goddelijke kalmte, die door het gebed in zijne ziel was neergedaald.

De heer van Dalen, van oordeel dat het onderwerp van hun vroeger gesprek oorzaak was geweest van de te gloeijende geestdrift, waaraan hij het gebeurde met Julius toeschreef, deed hem nu met kiesche bescheidenheid een paar vragen aangaande zijne plannen voor de toekomst, welke Julius met de grootste openhartigheid beantwoordde, tevens een verhaal doende van zijn onderhoud met de landvoogdes en het gebeurde met pater Hieronymus, die hem uit wraak fel scheen te bestoken. Hij verborg niet, dat op dezen zelfden avond de beide uitgangen van het huis door een paar vertrouwde personen werden bewaakt, vooral ook wijl hij zich verpligt achtte, leven en veiligheid te bewaken, zoolang beide niet door de zaak der hervorming werden opgeëischt. Van Dalen ontstelde hevig, toen hij dit vernam, en verklaarde dat hij Julius niet alleen zou laten vertrekken, te meer daar men niet kon weten of zich die mannen nog op hun post bevonden. Zijne vrouw en dochter dankten hem voor dit besluit, en Julius nam insgelijks zonder omwegen zijn aanbod aan, waarin hij zich ongemeen verheugde. Zijn hart was te edel, om den regtschapen vader niet openhartig te verhalen, wat er heden avond in zijn binnenste was omgegaan, overtuigd, dat ook deze te edel dacht om deswege toorn tegen hem te voeden; in ieder geval achtte hij het zijn pligt, zorg te dragen, dat het gebeurde van dezen avond door hem niet verkeerd werd beoordeeld.

Nadat hij een hartelijk afscheid van de beide vrouwen had genomen, waarbij Leonoraas oogen zich met tranen vulden, verliet hij met van Dalen het huis, en vond Thomas getrouw op zijn post; deze hoorde met blijkbaar genoegen, dat de heer van Dalen had aangeboden, Julius naar huis te vergezellen; want zijn vriend was een verspieder gevolgd, en hij wilde thans liever dezen eerst weer opzoeken om te vernemen, wat hij had kunnen ontdekken, en verzocht alzoo verlof, zich te mogen verwijderen en eerst later zich naar de herberg te begeven. Dit aanzoek Julius juist van pas komende, gaf hij den goeden Thomas volgaarne de gevraagde vergunning, hem tevens belovende, dat hij niet te bed zou gaan, vóór hij

hem had weer gezien, hetgeen den oude hartelijk verheugde. Deze ging daarop zijn weg, en Julius kon nu ongestoord zijn hart voor den heer van Dalen uitstorten, die hem met de grootste aandoening en medelijden aanhoorde. Hij had zich ook waarlijk niet bedrogen, in het hart van den edelen man, die eene onbegrensde hoogachting voor hem had opgevat, en nu in zijne meening nog dubbel werd versterkt, toen de jongeling hem zoo rondborstig bekentenis deed van hetgeen zijne ziel op dezen avond had ondervonden. Immers meer nog moest hij den vromen geloofsheld bewonderen, die getrouw zou voortgaan op den aangevangen weg, en zich door het gebed tot God sterk genoeg gevoelde, om het hoofd te bieden aan den magtigsten aller hartstogten.

Nabij de herberg gekomen, waar Julius zijn intrek had genomen, deelde van Dalen hem meê, dat er den volgenden Zondag bij hem in het achterhuis eene godsdienstoefening zou worden gehouden, en deed hem het voorstel, de kleine schare van Protestanten, die er zich zou bevinden, door zijne verheven taal te stichten; doch Julius antwoordde, dat hij, hoe gaarne hij zulks ook deed, dit verzoek niet kon inwilligen, wijl hij daartoe eerst in overleg wilde treden met zijne vrienden, die zoo zorgvuldig over hem waakten; hij toch mogt zich aan geene onvoorzigtigheid schuldig maken zonder hunne toestemming; want Rome was zijn doel; dáár moest hij verschijnen, en zijn leven mogt hij niet in de waagschaal stellen vóór hij ten aanhoore van den paus zelven Luther had verdedigd en den zoogenaamden stedehouder van Christus openlijk in 't aangezigt gezegd, dat hij de dierbare leer van Jezus op heiligschennende wijze onteerde door vervolging en moord te doen prediken tegen onschuldige en vrome belijders van het Evangelie, die de knellende banden van een verfoeijelijken gewetensdwang hadden afgeschud. De vrienden spraken voorts af, dat Julius den volgenden avond bij van Dalen zou terug komen, en deze aan diens edele gade meêdeelen, waaraan de plotselinge onmagt des jongelings heden avond moest worden toegeschreven.

Met diepen weemoed, maar vereenigd door den band der innigste hoogachting en vriendschap, scheidden zij, en weldra bevond Julius zich op zijn vertrek, waar hij Thomas zou toeven, en zich ongestoord kon overgeven aan de gewaarwordingen, die zijne borst bestormden.

Toen de heer van Dalen huiswaarts gekeerd was, vond hij zijne vrouw en dochter in een vertrouwelijk gesprek gewikkeld, en zijne terugkomst verbeidende. Van Dalen vestigde een blik vol liefde op zijn aangebeden kind, en onderzocht met pijnlijken angst de uitdrukking van haar gelaat; maar ofschoon er een traan in hare oogen parelde, verrieden hare trekken niets dan onderwerping en kalmte, en het was haar aan te zien, dat haar godsdienstig gevoel de overwinning had behaald. Wel leed hare ziel onbeschrijfelijk; doch niet gewoon, eenige gewaarwording voor hare moeder verborgen te houden, had zij onmiddellijk na het vertrek van haar vader en Julius haar hart geheel uitgestort voor hare moeder, en bij deze de innigste deelneming gevonden. Dat had haar goed gedaan, en overtuigd, dat zij zich niets had te verwijten, maar integendeel eene moeijelijke zegepraal behaald, verbeidde zij met ongeduld den terugkeer haars vaders. Zij was er zeker van, dat Julius voor hem zijn hart had uitgestort, zoo als zij voor hare moeder, en de blik, dien haar vader thans op haar wierp, bewees duidelijk, dat zij zich niet bedroog. Zij vatte de hand haars vaders in de hare, overdekte ze met kussen, en vroeg hem ronduit, wat Julius hem had gezegd, verhalende zij van haren kant zonder de minste terughouding, welk onderhoud zij gedurende zijn afzijn met moeder had gehad. Van Dalen voldeed aan haar verlangen, en het betreurende, dat die beide edele menschen alle hoop op elkanders bezit moesten laten varen, bemoedigde hij haar, en bad ten slotte luide en innig tot God, dat Hij het offer van zoo veel deugd en geloofskracht in genade mogt aannemen. Daarna wenschten zij elkander goeden nacht en begaven zich te rust, ofschoon wij wel niet behoeven te zeggen, dat de slaap voor dezen nacht Leonoraas oogen ontvlood.

Julius verbeidde middelerwijl den ouden Thomas, nie

zonder moeite den fellen storm onderdrukkende, die in zijn binnenste was ontstaan. Onafgebroken stond hem het beeld der godvreezende maagd voor den geest, en met een vlijmend wee bedacht hij, dat hij haar nooit de zijne zou kunnen noemen. En toch bleef hij voortdurend nog eenige hoop voeden: het was immers mogelijk, dat hij zijne grootsche taak volbragt, zonder het leven te verliezen? Bij God is niets onmogelijk, en Zijne Almagt kon hem redden uit ieder gevaar. En als hem nu eens dat onwaardeerbaar voorregt ten deel viel, en hij het hof te Rome ongedeerd mogt verlaten, dan kon hij terug keeren naar Amsterdam, openlijk de leer van Luther belijden, en als protestansch geestelijke in den echt treden met de aangebeden maagd, die hij beminde met al het vuur der heiligste liefde. Dag en nacht wilde hij tot God bidden, dat Hij hem veilig geleidde op zijn gevaarvollen levensweg, en hem tevens kracht schenken, om met onderwerping en vertrouwen den dood te ondergaan, zoo de hemelsche Vader begeerde, dat hij de martelaarskroon zou dragen, en niet de zalige vreugde van den echt smaken.

Te midden dezer overdenkingen, gefolterd door angst en hoop, die beurtelings zijn gemoed bestormden, hoorde hij zacht aan de deur kloppen, en zag daarop den ouden Thomas binnentreden, gevolgd door iemand, in een mantel gehuld en den hoed diep in de oogen gedrukt. Verbaasd keek hij Thomas aan, als wilde hij hem door zijne blikken vragen, wat de verschijning van dien vreemdeling op dit late uur beteekende; maar deze wierp hoed en mantel af en vloog hem in de armen, en nu ontglipte Julius een kreet van vreugde en verrassing: hij drukte zijn vriend Clemens aan het hart!

»Gij hier, mijn vriend en redder? Driewerf gezegend zij uwe komst!" riep hij uit, den vriend aan zijne borst klemmende.

»Ja, Julius!" antwoordde Clemens, »ik ben tot u gekomen om u niet weer te verlaten! Als uwe schim zal ik u volgen tot in het pauselijke hof en alle gevaren met u deelen. Ik heb u gezegd, dat gij niet meer alleen

zult staan op uw doornig pad, en gij ziet, dat ik mijn woord heb gehouden. Ik heb onzen vromen abt gebeden, dat hij mij mogt laten gaan, en hem naar waarheid gezegd, dat lijden en verdriet mij ten grave zouden doen dalen, als ik voortaan mijn leven niet mogt verbinden aan het uwe. Het kostte den edelen man moeite, om van mij te scheiden, te meer wijl hij overtuigd was, dat wij elkander nooit zullen weerzien; doch niettemin gaf hij zijne toestemming, nadat ik hem een duren eed had gezworen, dat wij ons niet noodeloos in gevaar zouden begeven."

Men kan zich ligt denken, hoe gelukkig Julius zich gevoelde, zijn boezemvriend voor altijd bij zich te hebben, en nu vooral: nu kon hij onafgebroken zijn hart uitstorten, en behoefde het geheim zijner liefde niet langer te smoren in zijne borst. Na het vertrek van den ouden Thomas, die zich bescheiden had verwijderd, bestormde Julius zijn vriend met vragen, brandende van ongeduld om te weten, hoe het mogelijk was geweest, achter de wraakgierige plannen van Hieronymus te komen. Clemens voldoed in korte woorden aan dit verlangen, en loste hem het raadsel op.

De landvoogdes had onmiddellijk aan den abt geschreven, en hem tevens bekend gemaakt met de ontmaskering van den spaanschen monnik, dien zij tot dus verre een onbepaald vertrouwen had geschonken. De trouwe abt, die, ofschoon de katholieke leer met hart en ziel toegedaan, den liefdeademenden geest van Jezus in zijn hart droeg, en eene innige genegenheid voor Julius had opgevat, schrikte hevig, toen hij den brief van vrouwe Maria had gelezen, en ontbood terstond zijn vriend bij hem. Hij deelde Clemens den inhoud van den ontvangen brief mede, en sprak, dat hij nu reeds de grootste gevaren voor Julius duchtte. Wel had hij met genoegen gezien, dat deze er in was geslaagd, de landvoogdes tot zachtmoedigheid te stemmen, maar juist het voorgevallene met pater Hieronymus vervulde hem met bange vrees. »Ik ken dien Spanjaard," had hij gezegd, »en weet, dat hij zich wreken zal door welk middel dan ook. Het ware beter

geweest, als Julius zijn edel gevoel bedwongen had en hem in den kerker laten werpen! Nu hij echter in vrijheid is gebleven zal hij Julius vervolgen tot aan het einde der aarde! Om het vonnis der verbanning zal hij zich weinig bekreunen, maar vermomd rondsluipen en alle gangen en handelingen van den armen Julius bespieden. Och, kon ik den edelen jongeling redden! Maar, helaas! Ik ben een oud man, gebonden aan de muren van het klooster, en kan weinig meer voor hem doen, dan tot God en alle Heiligen bidden, dat zij hem genadig beschermen!"

Na deze verklaring van den abt te hebben vernomen, kon Clemens zich niet langer bedwingen, maar wierp zich aan de voeten van zijn opperhoofd, en bezwoer hem, dat hij hem zou laten gaan, om den edelen Julius te redden. Aanvankelijk kon de oude man daartoe niet besluiten, maar gaf eindelijk toe aan de smeekingen van zijn trouwen vriend, na hem alvorens den eed te hebben doen zweren, waarvan wij boven reeds gewaagden. Met gemeenschappelijk overleg nam Clemens een bejaarden kloosterdienaar meê, onzen vriend Thomas, op wiens trouw, scherpzinnigheid en stilzwijgen hij zich onvoorwaardelijk kon verlaten. Immers hij was in verschillende betrekkingen geweest en had vele landen gezien; ook was hij veelal bekend met de wegen, en dit was reeds een groot voordeel. Te Brussel had hij meer dan een jaar doorgebragt, en daardoor beweerde hij in staat te zijn, pater Hieronymus, dien hij bijna dagelijks had gezien, onder alle vermomming te herkennen, hetgeen natuurlijk eene tweede aanbeveling was, nog grooter dan de eerste. Hierbij kwam, dat Thomas, ondanks zijn gevorderden leeftijd, tot de grootste vereerders van Luther behoorde, en terstond reeds na het vertrek van Julius met zoo veel bewondering en eerbied van dezen had gesproken, dat Clemens niet behoefde te twijfelen, of de oude zou zich ieder offer getroosten, als hij den jongeling het leven kon redden. Uit dien hoofde was het ook de beste keuze, die Clemens kon doen, en het bleek spoedig, dat hij zich niet had bedrogen; want zoodra Thomas bij

den abt was binnen geroepen, en hem werd voorgesteld, Clemens als dienaar te volgen, ten einde Julius te hoeden voor de klaauwen van den spaanschen monnik, klopte den oude het hart hoorbaar in de borst, en met jeugdige fierheid het hoofd opheffende, verklaarde hij zich bereid, voor dit doel alles, ja zelfs zijn leven te wagen, het een voorregt noemende, dat hij daartoe was uitverkoren. Hij dankte den abt en broeder Clemens in warme bewoordingen voor hun vertrouwen, en beloofde hun, dat hij de wraakzucht van Hieronymus zou weten te verijdelen.

De abt, die meermalen in de gelegenheid was geweest zijn trouwen aard en zeldzame geslepenheid te leeren kennen, beval hem thans, te gaan zitten, en aandachtig te luisteren naar hetgeen hem de landvoogdes dienaangaande had geschreven, waarna hij van hem wilde vernemen, welk plan hij geschikt achtte om den edelen Julius te beschermen. Thomas deed zoo als hem bevolen was, en zei toen, dat zij onverwijld naar Brussel moesten gaan, wijl hij daar gelegenheid genoeg had, den Judas op het spoor te komen. Hij had den vroegeren vertrouwde van Hieronymus, dien Julius in zijn sterfuur had bijgestaan, ook goed gekend, en wist zich nog buitendien te herinneren, welke betrekkingen deze met andere personen had aangeknoopt. Met hen kon hij zich gemakkelijk weer in aanraking brengen, en wijl het niet waarschijnlijk was, dat Hieronymus zoo spoedig een vertrouweling in een anderen kring had durven zoeken, zoo meende hij, reeds spoedig achter het geheim te kunnen komen. Hij drong er voorts op aan, dat Clemens het geestelijke gewaad zou afleggen, en zich zoo veel mogelijk onkenbaar maken, wijl ligt alle kans op slagen verloren kon gaan, als men hem — Thomas — op wien niemand verdenking had, gezien had in het bijzijn van een geestelijke. De gegrondheid van deze aanmerking erkennende, besloot Clemens hieraan te voldoen, zich tevens voornemende, in alles den raad van Thomas te volgen, wijl hij zich niets wilde te verwijten hebben. Er werd nu bepaald, dat beiden nog denzelfden dag zouden vertrekken, en na door den abt rijkelijk van geld voorzien te zijn, verliet

broeder Clemens, in een reisgewaad vermomd, het klooster, waar hij niets dan aangename en heilige herinneringen achterliet. Aandoenlijk was het afscheid, dat hij van den eerwaardigen abt nam, en toen hij aan diens voeten lag neergeknield om zijn zegen te ontvangen, stroomden hem de tranen van de wangen, terwijl de abt luid snikte, en slechts met gesmoorde stem zijn zegen kon voleindigen.

VI.

Vervolg.

De togt naar Brussel werd volbragt, zonder dat beiden reizigers iets onaangenaams bejegende, en in de hofstad aangekomen, namen zij hun intrek in eene herberg, die bijna uitsluitend door onaanzienlijke lieden werd bezocht. Thomas deed Clemens opmerken, dat zulks voor hen van belang was, wijl zij hier eer dan ergens anders de personen konden treffen, om wie het hun eigenlijk te doen was, en het bleek dan ook spoedig, dat de oude waarheid had gesproken: reeds op denzelfden avond van den dag, waarop zij te Brussel waren aangekomen, zagen zij, terwijl zij zich in de gelagkamer bevonden, een paar lieden binnentreden, die door Thomas onmiddellijk werden herkend. Hij stiet Clemens met den voet aan, en schoof een eind weegs van hen af, opdat het niet den schijn zou hebben, dat zij bij elkaar behoorden. Hij wachtte nu tot de anderen gezeten waren, stond toen op, en naderde hen met zekere behoedzaamheid. De beide vreemdelingen schenen niet op hun gemak, toen zij iemand, dien zij niet meenden te kennen, hen met de meeste

onbekend te blijven, verliet onmiddellijk zijn post om Thomas te waarschuwen, en terwijl hij een oogenblik diens plaats innam, ging Thomas op Hieronymus aan, en fluisterde hem op dreigenden toon toe:

»Als ik u nog eenmaal op mijn weg vind, laat ik u gevangen nemen en aan de landvoogdes overleveren!"

Reeds strekte de verrader de hand uit om zijn vervolger bij de keel te vatten, toen hij onverwachts de punt van een scherp gewetten dolk op zijne borst voelde, hetgeen den lafaard deed achteruit deinzen, en de vlugt nemen. Thomas ging nu terug, en Clemens volgde zijne schreden tot zoo lang hij zag, waar hij zijn intrek had genomen; toen begaf hij zich naar de afgesproken plaats, waar Thomas hem zou toeven, en eindelijk verschenen beiden bij Julius.

Thans was de beurt aan Julius gekomen, om zijn vriend op de hoogte der gebeurtenissen te brengen, en nadat hij zijn hart geheel voor hem had uitgestort, bleven zij nog lang bijeen, elkander troostende en opbeurende. Clemens had zijne hand gevat, en de andere ten hemel heffende, sprak hij op plegtigen toon:

»Laat ons hopen, mijn vriend! en niet ophouden in het gebed! Eene stem in mijn binnenste zegt mij, dat gij zult leven en gelukkig worden!"

Een zalige trek vertoonde zich op het gelaat van Julius, en ofschoon hij den nacht slapeloos doorbragt, gevoelde hij toch, dat hij den volgenden avond met Clemens naar van Dalen zou gaan, treurende, maar niet als dezulken die geen hope hebben.

Den volgenden avond begaven de beide vrienden zich naar den heer van Dalen, terwijl Thomas langs een anderen weg derwaarts ging, om weer getrouw op post te blijven. Julius werd met de innigste toegenegenheid en hoogachting ontvangen, en stelde zijn vriend aan het edele drietal voor. Was het op zich zelf reeds voldoende een vriend van Julius te wezen, om bij van Dalen op een gastvrij onthaal te kunnen rekenen, te meer was zulks het geval met Clemens, die alles ten offer bragt om de gevaren van zijn vriend te deelen en hem zoo

mogelijk uit elk gevaar te redden. Leonoraas schoone oogen dankten hem welsprekender dan woorden, die zwakke tolken van hetgeen er in het hart huisvest, en van Dalen drukte hem diep geroerd de hand, terwijl zijne gade met een traan in 't oog den diep gevoelden wensch uitsprak, dat de Algoede beiden in Zijne bescherming mogt nemen. Julius zette zich onbeschroomd naast Leonora neer, en kwam nog eens terug op het gebeurde van den vorigen avond, de hand der liefelijke maagd vattende, en met de teederste liefde in de zijne drukkende. Verbaasd staarden van Dalen en diens vrouw hem aan, niet begrijpende, hoe zijn gelaat zoo veel hoop en geluk ten toon spreidde; doch Julius verlostte hen spoedig uit deze onzekerheid, en gewaagde van zijn levendig vertrouwen, dat hij ongedeerd zou terugkeeren uit den gevaarlijken strijd, en zich dan openlijk wilde scharen onder de banier van Luther; hij zou dan hier of elders protestansch geestelijke worden, en zich met zijne aangebeden Leonora in den echt begeven. Met hoogen gloed op de wangen gewaagde hij van zijn onbegrensd vertrouwen op Gods vaderzorg en de goede zaak, en met ongeveinsde vreugde deelde hij hun meê, dat ook zijn vriend Clemens hem in die hoop had versterkt, zeggende, dat hij een voorgevoel had, dat Julius eenmaal nog het geluk in de volste mate zou smaken. Hij eindigde met Leonora op plegtigen toon te vragen of zij wilde wachten, en hem als eene verloofde bruid toeven, tot hij van Rome zou zijn teruggekeerd, en nadat zij die vraag uit de volheid des harten toestemmend had beantwoord, rigtte hij het woord tot van Dalen en zijne gade, biddende, dat zij, als God hem genadig behoedde, en hij zijne moeijelijke taak had volbragt, het lot van hun eenig kind aan hem wilden toevertrouwen. Van Dalen wierp een blik op zijne vrouw, en hare gezindheid duidelijk lezende op haar gelaat, riep hij ook den hemel aan tot getuige, dat zij voor hun aangebeden kind geen edeler beschermer zouden kunnen wenschen. Hij deed echter, ofschoon met de grootste kieschheid, de vraag, of Julius, indien hij in het leven gespaard bleef, nooit in later tijd gewetensbezwaren zou

gevoelen, als hij dacht aan den eed, dien hij eenmaal als roomsch priester en monnik had afgelegd. Julius antwoordde hem, dat hij voor God en zijn geweten kon verklaren, dat de eed, dien hij als roomsch priester had gezworen, van zelf vervallen was van het oogenblik, dat hij eene andere overtuiging had verkregen en de nieuwe leer omhelsd, die dergelijke eeden als een zondigen gewetensdwang veroordeelde; doctor Martin Luther zelf had met hem hierover gesproken, en gezegd, dat ieder priester, die de hervorming omhelsde, vrijelijk mogt huwen, en hij hem zulks juist zou aanbevelen, opdat daardoor nog duidelijker openbaar kon worden, in welke mate het huwelijk de geestelijken veredelde, en vrijwaarde voor het kwaad, dat onder de roomsche priesters tot een algemeen spreekwoord was geworden.

Broeder Clemens, die Julius geheel liet uitspreken, nam nu het woord, en bewees zonder tegenspraak, dat er geen meineed geschiedde, als een voormalig roomsch priester, de luthersche leer omhelsd hebbende, zich in den echt begaf, zoodat niemand meer eenige tegenwerping had te maken.

Julius, overstelpt door zijne gewaarwordingen, noodigde thans allen uit, met hem een dankgebed op te zenden tot den Allerhoogste, en bad met de grootste innigheid, den Algoede dankende voor eene gebeurtenis, die hem eerst als eene groote ramp was toegeschenen, maar die hij nu voor eene gezegende gebeurtenis erkende, als zijnde hem eene bemoediging te meer, om onwankelbaar voort te gaan op zijn moeijelijken levensweg; hij droeg voorts de jonge maagd, aan wie hij thans verloofd was, op in Gods genadige hoede, en bad vurig, dat de hemel welgevallig zou neerzien op haar vromen zin en geloovigen moed, en haar vertroosten met den sterkenden troost des geloofs in de bange tijden, die weldra voor haar zouden aanbreken; daarna stortte hij ook zijn dankgevoel uit over de goddelijke beschikking, dat hem een trouwe vriend ter zijde zou staan en alle gevaren met hem deelen, bevelende hij eindelijk allen aan in Gods bescherming en genade.

Met zoo veel innigheid en vuur had de vrome jongeling misschien nooit gebeden, althans allen waren onbeschrijfelijk getroffen, en vooral Leonoraas hart gevoelde, dat zulk een gebed, van zulke lippen gevloeid, genade moest vinden voor den troon des Allerhoogsten. Eenigermate schenen ook de overigen iets dergelijks in hun binnenste te ontwaren; want aller gelaat drukte hoop en kalmte uit, en van Dalen omhelsde zijne dochter met de grootste teederheid, tevens verklarende, dat zijn angst voor haar geluk door het gebed van Julius geheel was verdreven uit zijn boezem.

De heer van Dalen begon, een korten tijd daarna, toen aller gewaarwordingen zich een weinig lucht hadden gegeven, te spreken over de godsdienstoefening, die den volgenden Zondag in zijn pakhuis zou worden gehouden, en waarbij hij Julius had uitgenoodigd hun voorganger te zijn; Julius had hem toen evenwel daarop ten antwoord gegeven, dat hij zulks volgaarne wilde doen, doch niet dan met toestemming zijner vrienden, die met angstige zorg waakten voor zijn behoud. Van Dalen erkende volkomen het regtmatige van dit antwoord, en bragt daarom de zaak nu weer ter sprake, wijl Clemens zelf tegenwoordig was, en derhalve zijne meening kon doen verstaan. Hij verborg niet, dat hij geen offer te groot achtte, om eene godsdienstoefening bij te wonen, die door Julius zou worden voorgegaan, en hoopte alzoo dat Clemens een middel zou vinden, om daaraan gevolg te geven, zonder dat Julius daardoor eenig gevaar kon loopen.

Clemens antwoordde nu, dat hij volgaarne zou toestemmen in van Dalens vurigen wensch, en daarin ook niet zoo veel kwaad voor Julius zag, indien daarbij zekere voorwaarden in acht werden genomen. Vooreerst moest het aantal Protestanten, die daarbij tegenwoordig zouden zijn, zoo beperkt mogelijk wezen, en ten andere niemand daarbij verschijnen, die niet persoonlijk bij den heer van Dalen bekend was. Voorts bedong hij, dat niemand den waren naam van Julius mogt vernemen, wijl deze anders toch ligtelijk in gevaar kon komen, en daardoor de ver-

wezenlijking van zijn plan ligtelijk verijdeld worden. Indien de heer van Dalen in deze voorwaarden genoegen nam en Julius stemde toe, het woord Gods voor die geloovige schaar te verkondigen, dan zou hij voor zich niets liever zien, zelf hartgrondig het verlangen voedende om, door zijn vriend te worden gesticht, zoo als hij stellig wist, dat geen ander daartoe in die mate in staat zou zijn.

Van Dalen zou volgaarne terstond in alle hem gestelde voorwaarden genoegen hebben genomen, en verklaarde zich volkomen bereid om daaraan te voldoen zoo veel in zijn vermogen lag; maar dit was juist de moeijelijkheid ten aanzien van de eene voorwaarde, dat er niemand aanwezig zou zijn, die niet persoonlijk aan hem bekend was. Hij ontving dikwijls van vreemde geloofsgenooten aanzoek, om de heimelijke godsdienstoefening te zijnent te mogen bijwonen, en zelfs was hem voor den volgenden Zondag dit verzoek gedaan door een Protestant, te Rotterdam woonachtig, die zich voor eenige dagen alhier bevond, en zeer ongaarne de gelegenheid wilde verzuimen, om eene luthersche godsdienstoefening bij te wonen. Wat de overige voorwaarden betrof, die zouden naar wensch ten uitvoer worden gebragt: het aantal Lutherschen zou zeer beperkt zijn, en allen persoonlijk aan hem bekend, met uitzondering alleen van den geloofsgenoot uit Rotterdam, dien hij de gevraagde vergunning had gegeven, en niemand zou den naam van Julius vernemen.

Clemens was niet geheel gerustgesteld, en vroeg den heer van Dalen, of hij dien geloofsgenoot uit Rotterdam vertrouwde, en zoo neen, of er geen mogelijkheid zou bestaan om hem voor ditmaal buiten de vergadering te houden; maar van Dalen schudde het hoofd, en verhaalde, dat hij den vreemdeling volstrekt niet kende, doch op een morgen een bezoek van hem had ontvangen en hem bij die gelegenheid de gevraagde vergunning verleend. Het was een zeer beschaafd koopman, met vurigen ijver voor Luther en zijne leer bezield, en op wien hij — van Dalen — onmogelijk een kwaad vermoeden kon hebben. Hij wist echter niet, waar de vreemdeling, die om belangrijke handelszaken naar Amsterdam was gekomen,

zijn intrek had genomen, en zag er alzoo geene kans op, om hem te doen berigten, dat de vergadering om eene of andere reden was uitgesteld, zijnde dit het eenige voorwendsel om hem verwijderd te houden, zonder hem te krenken, waartoe men ook volstrekt geen regt had.

Clemens kon, wel is waar, volstrekt niet over die zwarigheid heenstappen, maar werd zoodanig bestormd door van Dalens gezin, dat hij eindelijk toegaf, zich zelven innerlijk zijne zwakheid verwijtende, dat hij een waagstuk ongehinderd liet begaan, ofschoon pligt en voorzigtigheid hem daartegen waarschuwde. Leonora zag hem echter zoo smeekend aan, dat hij geen weerstand meer kon bieden, en zelf Julius voorstelde, aan de algemeene bede te voldoen. Deze zelf, hoe vurig hij ook wenschte, het woord des Heeren te verkondigen onder eene schare van Protestanten, onder welke hij ook zijne innig geliefde Leonora zou zien, aarzelde toch ook, wijl hij de vrees van Clemens deelde; maar toen ook deze toegaf, dacht hij, dat men het in hem als eene hem weinig voegende zwakheid zou aanmerken, als hij zich nu terugtrok; en ofschoon overtuigd, dat hij toegaf aan eene verkeerde schaamte, zoowel als Clemens zich beschuldigde, niet wel te hebben gedaan, gaf hij zijn woord, en de zaak was geklonken. Alleen stond hij er op, dat de oude Thomas, die bijna iedereen kende, van wien hij eenig gevaar kon hebben te duchten, insgelijks tegenwoordig zou wezen, en hierop antwoordde van Dalen glimlagchend, dat zulks van zelf sprak.

Op hetzelfde uur als den vorigen avond verlieten de vrienden van Dalens woning, en vonden den trouwen Thomas op zijn post, die hun de verzekering gaf, dat zij dezen avond althans door niemand waren bespied. Zij onderrigtten hem van hetgeen er den volgenden Zondag zou voorvallen; doch de oude schudde bedenkelijk het hoofd, en zei hun onverholen, dat het waagstuk te groot was. De plakkaten waren gestreng, en als die vreemdeling een verrader was, dan kon Julius ligtelijk reeds een uur na de prediking zich in hechtenis bevinden. Zij antwoordden hem, dat hij gelijk had, maar tevens ook dat

zij hun woord hadden gegeven, en er alzoo aan de zaak niets viel te veranderen. Zij bouwden echter op zijne gevatheid en trouw, en achtten zich buiten gevaar, als hij slechts tegenwoordig was; doch Thomas bleef misnoegd en neergeslagen, en bromde zoo iets van ongeoorloofde ligtzinnigheid in den baard. Julius sprak hem echter zoo vriendelijk toe, en verzocht hem zoo hartelijk om vergeving, dat de goede Thomas zijn wrok wel moest laten varen, en op zijn gewonen toon antwoordde, dat God hen naar hij hoopte zou beschermen, en hij zelf al het mogelijke doen, om ieder gevaar te voorkomen en elken aanslag te verijdelen.

VII.

Eene godsdienstoefening.

Reeds vroeg op den Zondag morgen, dat de luthersche godsdienstoefening in het achterhuis van van Dalen zou worden gehouden, was deze op de been, om de noodige zorg te dragen, dat de bijeenkomst zijner geloofsgenooten in de grootste stilte kon plaats hebben. Alle gedruisch was streng verboden, en hij zelf gaf in dit opzigt een goed voorbeeld. Hij sloop meer dan hij ging, en liet aan niemand anders de zorg over voor hetgeen het pakhuis in eene soort van ruwe en eenvoudige kerk herschiep. Reeds den vorigen dag was er een aanvang gemaakt om alle goederen en koopwaren zoo veel mogelijk aan ééne zijde te brengen en op te stapelen, hetgeen hij steeds door een tal van arbeiders liet verrigten, die niet anders vermoedden, dan dat er voor 'n nieuwen voorraad koopgoederen weer de noodige

ruimte moest worden gemaakt. Des morgens vroeg bragt hij dan nog met eenige vertrouwde bedienden, die insgelijks het nieuwe geloof hadden omhelsd, de zitbanken te voorschijn, die in een donkeren hoek achter het kantoor lagen opgestapeld in eene ruimte, welke hij van het pakhuis had afgenomen, en waarvoor hij eene deur had laten zetten, waarvan hij den sleutel nooit uit handen gaf, zoodat die banken en andere voorwerpen onmogelijk door vreemde oogen konden worden gezien. Die banken werden dan in eene dubbele rij achter elkander geplaatst, in het midden eene ruimte tusschen zich latende, langs welke een mensch gemakkelijk kon gaan, opdat de een of ander zich gemakkelijk kon verwijderen, indien daarvoor onverhoopt reden mogt bestaan. In het front tegenover de zitbanken werd een eenvoudig spreekgestoelte geplaatst, waarop een bijbel en eenige schriften van Luther lagen, ten gebruike van dengene, die de godsdienstoefening zou leiden. Andere zaken waren er niet, en alleen de groote aandacht en vrome zin, dien men op aller gelaat waarnam, de plegtige stilte onder het gebed, bewezen duidelijk, dat de kleine schare zich hier vereenigde om God te dienen, zoo als Martin Luther het hun had geleerd.

Het was eene groote zeldzaamheid, als die protestanten een geestelijke in hun midden zagen, ofschoon hier en daar wel een priester werd gevonden, die een ijverig aanhanger was geworden van de nieuwe leer. Tegen dezulken echter werd met eene vreesselijke gestrengheid gewoed, en daarom durfden zij bijna niet uitkomen voor hunne overtuiging, en veel minder waagden zij het, heimelijk eene vergadering van Protestanten bij te wonen.

Onder de aanwezigen was er alzoo iemand belast met de taak, om de kleine gemeente voor te gaan in het gebed, en veelal werd zulks verrigt door van Dalen zelven. Deze toch was de hoogduitsche taal volkomen magtig, en las met veel gemak het een of ander van Luthers schriften voor in zijne moedertaal. Buitendien was hij, zoo als wij hebben gezien, een hoogst beschaafd, edel en vroom man, dien allen gaarne hoorden, en van wiens

lippen zij menig stichtelijk woord vernamen, dat hen opbouwde in het evangelisch geloof. Hij was dan ook in ieder opzigt de herder van die kleine kudde; want met raad en daad stond hij ieder bij, en was reeds een aantal jaren menig huisgezin ten zegen.

Nadat alles behoorlijk in orde was gebragt, keerde van Dalen naar de huiskamer terug, waar hij met zijne vrouw en dochter het ontbijt gebruikte, zich reeds verheugende in het voorregt, dat hun zou te beurt vallen, wanneer Julius de leer van den grooten hervormer, aan wien hij zoo veel te danken had, zou ontwikkelen.

Van Dalen deed het gebed, en het drietal openbaarde in ieder woord de echt godsdienstige stemming, waarin zich allen bevonden; maar nog vóór het ontbijt was afgeloopen, werd van Dalen berigt, dat de vreemdeling uit Rotterdam reeds was gekomen, en hem beleefdelijk deed verzoeken hem te berigten, hoe laat de godsdienstoefening een aanvang nam, en waar hij zoo lang zou kunnen vertoeven. Van Dalen achtte het raadzaam, den vreemdeling in zijne tegenwoordigheid te houden tot de plegtigheid een aanvang zou nemen, en beval daarom den bediende, hem naar de huiskamer te geleiden. Zoodra de bediende zich had verwijderd, trad onverwachts iemand onaangemeld het vertrek binnen, die eerbiedig het gezin groette, en met haast sprak:

»Ik ben de oude Thomas, de dienaar van den heer Julius! Ik bid u, laat ook mij hier blijven en voor een bloedverwant van u doorgaan: er schuilt verraad!"

»Groote God!" riep van Dalen ontsteld uit; doch Thomas lei den vinger op den mond, ten teeken dat hij zou swijgen, nam een stoel, en schikte zonder pligtplegingen bij de ontbijttafel, alsof hij inderdaad tot het gezin behoorde; hij nam een glas melk voor zich, en dronk daarvan met de grootste kalmte eene teug, toen de vreemdeling het vertrek binnentrad, en zich den mond afvegende, stond hij op om hem hoffelijk te begroeten, zoo als zijn pligt vereischte als een bloedverwant van den heer des huizes. De oude Thomas was geheel veranderd in zijn voorkomen, en niemand kon vermoeden, dat

hij weinig meer was dan een bediende. Hij droeg het zondagsgewaad van een deftig amsterdamsch ingezetene, en houding en gebaren, toon van stem en beschaafdheid van uitdrukking lieten niets te wenschen over, zoodat zijne vermomming inderdaad volkomen was. De vreemdeling monsterde bij het binnentreden de aanwezigen met een snellen blik, en een oogenblik verried zijn gelaat een trek van verwondering, toen hij buiten van Dalen, diens vrouw en dochter nog een vierden persoon aanwezig vond; doch nadat van Dalen den ouden Thomas aan hem had voorgesteld, als zijn oom van vaders zijde, en de vreemdeling een scherpen blik op hem had gevestigd, waarbij het gelaat van Thomas zijne onverstoorbare kalmte behield, scheen hij geheel gerustgesteld, en beantwoordde den beleefden groet op de hoffelijkste wijze.

De rotterdamsche koopman was iemand van ongeveer veertig jaren, eenvoudig maar goed gekleed, en beschaafd in zijne manieren. Zijn voorkomen was alledaagsch, terugstootend noch innemend; maar als men hem goed aanzag, dan hadden zijne oogen eene onaangename uitdrukking. Van Dalen had een gesprek met hem aangeknoopt over het aantal Protestanten in Rotterdam en de gelegenheid, die aldaar tot onderlinge stichting bestond, maar was weinig ingenomen met de antwoorden van den vreemdeling. Deze toch ontweek een regtstreeksch antwoord op zijne vragen, en weidde uit over den roem, dien van Dalen reeds had verkregen onder alle Protestanten in de Nederlanden; overal weerklonk onder hen zijn naam, en ieder wist te verhalen van hetgeen hij voor de zaak der hervorming deed; allen prezen zijne trouw en opoffering, en reikhalsden er naar, persoonlijk den man te leeren kennen, die eigen gevaar niet schroomde, en zijn huis ten beste gaf tot onderlinge stichting en versterking in het geloof. Het hinderde den regtschapen man, zich zoo ongemeen te hooren prijzen, en stellig zou hij den vreemdeling hebben verzocht een einde te maken aan die vleitaal, zoo Thomas hem niet ongemerkt te kennen had gegeven, den Rotterdammer in zijn spreken niet te storen. Zonder hem bijna aan te zien, lette de oude op ieder

woord en scheen bovenal zijne herinnering te raadplegen. De vreemdeling, waarschijnlijk meenende, dat van Dalen zich door zijne vleijerij gestreeld voelde, zette zijne lofuitingen voort, tot dat Thomas zijn gewaanden neef bescheiden herinnerde, dat het uur naderde, waarop de godsdienstoefening moest beginnen, tevens het voorstel doende, of hij den vreemdeling zou geleiden naar de voor hem bestemde plaats. Hij wendde zich hierbij tot dezen, en herinnerde hem aan de gevaren, waarmeê zij en alle protestanten onafgebroken werden bedreigd, hetgeen hen dwong tot de grootste voorzigtigheid.

Terwijl de vreemdeling toestemmend knikte, hield hij een vorschenden blik op van Dalen gevestigd, doch deze bedwong zijne verbazing, en zijn oom dankende voor diens bemoeijing, wilde hij hem den sleutel geven om de binnendeur van het pakhuis te openen. Thomas gaf hem echter in bedenking, of hij het niet beter oordeelde, dat hij met den vreemdeling, die aan de andere vrienden geheel onbekend was, van den kant der gracht door het kantoor zou gaan, in welk geval hij hem om de andere sleutels verzocht. Van Dalens verbazing steeg nog hooger, maar oordeelende, dat Thomas stellig eene bepaalde reden voor zijne handelwijze had, en den oude geheel vertrouwende op grond van hetgeen Julius hem had meêgedeeld, droeg hij zorg, dat geen trek op zijn gelaat verried wat er in hem omging, en overhandigde hem de andere sleutels. De Rotterdammer zelf scheen een oogenblik te aarzelen, doch het gelaat van den bejaarden oom ontnam hem alle vrees, en welgemeend stond hij op om dezen te volgen.

»Wij maken van de beide ingangen gebruik," sprak Thomas in het heengaan tot hem op trouwhartigen toon, »om alle opzien te vermijden; want ofschoon wij nooit eene talrijke vergadering uitmaken, zou het toch in 't oog loopen, als allen door de deur in de straat binnen kwamen. Ook is het wel de moeite waard een vlugtigen blik op het kantoor van mijn neef te werpen, want ik geloof niet, dat men zoo veel ruimte en gemak bij andere kooplieden aantreft. Mijn neef zelf hecht weinig aan die

soort van zaken, doch ik stel er altijd eene eer in, vreemdelingen zijne inrigting te doen bezien."

De Rotterdammer glimlachte bij het vernemen van die woorden, ze toeschrijvende aan den gevorderden leeftijd van den man, en nam zich dadelijk voor om schijnbaar althans het kantoor met bewondering te bezigtigen, ten einde ook den oom voor zich in te nemen, zoo als hij van Dalen zelven meende gewonnen te hebben. Zij gingen nu beiden den hoek om en op de gracht gekomen, ontsloot Thomas den ingang tot het kantoor, waar hij den vreemdeling oplettend maakte op alle bijzonderheden. Toen bragt hij hem regts om, waar zich de ruimte bevond, die van Dalen gebruikte tot het bergen der banken en andere voorwerpen, en den vreemdeling verzoekende, deze bergplaats ook een oogenblik in oogenschouw te nemen, deed hij hem binnen treden. Zoodra de Rotterdammer zijne voeten binnen die ruimte had gezet, wierp Thomas de deur toe, sloot het zware slot, dat er voor hing, en keerde nu bedaard terug, alsof er niets gebeurd was. Bij den heer van Dalen terug gekeerd, vond hij Julius en Clemens nog niet, hetgeen hem blijkbaar verheugde; hij deelde van Dalen in korte woorden meê, dat hij den vreemdeling had opgesloten in de bergplaats der banken, en hem later wel zou inlichten van hetgeen er gaande was; hij verzocht hem tevens, de zaak geheim te houden voor Julius om hem niet noodeloos te schokken, en zich eenvoudig te houden alsof de vreemdeling, dien hij verwacht had, Amsterdam reeds had verlaten.

Van Dalen, ontsteld door hetgeen hij hoorde, wilde op eene opheldering aandringen, maar juist kwamen Julius en Clemens, en zijne vraag terug dringende, ontving hij de edele vrienden met de meeste vriendelijkheid, en beloofde Thomas met een veel beteekenenden wenk, dat hij zijn raad getrouw zou opvolgen. Julius dacht niet meer om het aanzoek van den vreemdeling, maar vernam toch met genoegen, dat deze de terugreis reeds had aangenomen. Thomas verwijderde zich nu ongemerkt, en begaf zich nog eens naar de plaats, waar hij den vreemdeling had opgesloten; hij klopte zacht aan de deur, en

vroeg met eene veranderde en half gesmoorde stem:

»Doorman! Zit gij hier in de knip?"

»Ja, voor den duivel!" klonk het antwoord.

»Houd u doodstil en verroer u niet! Ik zorg voor u."

»En wie zijt gij? Kent gij het wachtwoord?"

»Hieronymus."

»Hieronymus en wraak! Juist! De hemel zij dank! Ik zal mij niet verroeren, maar laat mij niet in den steek!"

»Dat weet ge wel beter! Alles loopt echter tegen: onze man is niet gekomen, en ligt ziek in zijne herberg."

»Alle duivels! En ik hier in den val! Dat ziet er fraai uit! Wij zullen onze vingers niet bont tellen, Koenraad!"

»Wie weet.... eind goed alles goed."

»Kent gij den ouden verrader, die mij geknipt heeft?"

»En u nog bovendien een uilskuiken noemt?"

»Ja, bij alle Heiligen! wie is hij?"

»Stil! Zij komen! Geen beweging of alles is verloren!"

Thomas begaf zich nu naar het pakhuis, waar de godsdienstoefeningen werden gehouden, en de kleine schaar zich allengs vereenigde. Zijn hart zwol van vreugd als hij bedacht dat het hem weer gelukt was, Julius van een dreigend gevaar te redden, terwijl deze zelf daarvan onkundig was gebleven, en derhalve door niets zou ontstemd worden. De goede oude voedde eene soort van afgodische vereering voor den edelen jongeling, en zou bittere tranen hebben gestort, als hij hem niet langer zou mogen dienen. Wel wist hij, voor welk gevaarlijk doel Julius leefde, en dat ook zijn eigen aanzijn door de grootste gevaren zou bedreigd worden; maar gaarne wilde hij alles trotseren, als hij slechts zijn heer mogt volgen, en hij hield zich overtuigd, dat hij beter dan iemand anders zou kunnen waken voor zijne veiligheid. Hij stond nu eerbiedig achter de overigen en hield zijn blik onafgebroken gevestigd op de deur, door welke Julius moest binnentreden. Eindelijk werd deze geopend, en naderde Julius, door van Dalen en Clemens geleid wordende naar het eenvoudig spreekgestoelte. Het was een indrukwekkend gezigt, toen de jongeling langs het middenpad

tusschen de beide rijen banken voortging. Zijn schoon en edel gelaat, waarop de reinste adeldom van ziel stond te lezen, was in ligten graad gekleurd door de geestdrift die hem bezielde, terwijl zijne oogen vol ootmoed den hemel zochten, van waar hij weldra zegen zou afsmeeken over hen, die hier vergaderd waren, om het woord Gods te hooren verkondigen, zoo als het onvervalscht en zonder menschelijke bijvoegsels door Luther was te voorschijn gebragt. Aller oogen waren met de meeste belangstelling op Julius gevestigd; want de reinheid van ziel, die zich op zijn gelaat afspiegelde, boeide nog meer dan de schoonheid zijner wezenstrekken. Men zag het hem aan, dat hij gloeide van heiligen ijver en zijne ziel niets anders zocht dan den hemel alleen.

Tot het spreekgestoelte genaderd, stond hij stil, en den geest tot God verheffende, bad hij stil en kort maar vurig, dat het hem verleend mogt worden, tot stichting en zegen voor de aanwezigen te mogen spreken, overtuigd, dat hij zulks alleen zou kunnen door den bijstand des Allerhoogsten. Toen betrad hij den eenvoudigen kansel, sprak een korten zegen uit met eene stem, welluidender dan iemand ooit gehoord had, en ging daarop allen voor in het gebed. Vurig dankte hij God voor dit uur van zamenzijn, beval allen aan in Zijne genade en bescherming, en smeekte Zijnen zegen af over het woord, dat tot aller harten zou worden gesproken.

Na het gebed, wierp hij in korte trekken een blik op de geschiedenis van de hervorming en van Martin Luther zelven, en maalde voor allen den geloofsheld af in gloeijende kleuren; hij gewaagde van zijne veelomvattende studiën, heiligen ernst en vromen zin; van den schrikkelijken strijd, dien hij doorworsteld had, en van zijne heilige overtuiging der waarheid, die onwrikbaar pal stond als eene reusachtige rots, waartegen Rome vergeefs al zijne wapenen had verbrijzeld. Ook als spreker maalde hij Luther af, hoe hij met donderende kracht tegen de leer der roomsche kerk te velde trok; hoe hij met wegslependen eenvoud des harten het volk onderwees in de reine zedeleer van Christus, en hoe hij met de

wapenen van geleerdheid en voorbeeldelooze bijbelkennis zijne tegenstanders overwon.

Daarna ontwikkelde hij de leer van Luther zelve, alleen gegrond op de uitspraken der Heilige Schrift, en bleef toen stil staan bij hare kern, de regtvaardiging door het geloof. Met al de kracht zijner overtuiging en met eene welsprekendheid, waarvoor wij geene woorden hebben, ontwikkelde hij dit leerstuk, toetste het aan tallooze uitspraken, en aan den geest der gewijde schriften des Nieuwen verbonds, en deed die kern van Luthers leer met de sterkste kleuren uitkomen tegenover de werkheiligheid, door priesters en monniken geleerd en zoo vruchtbaar gemaakt, om schatten te doen vloeijen in de pauselijke schatkist.

Ten slotte sprak hij van den tegenstand der vijanden, van den haat en vervolging, waaraan de Protestanten overal blootgesteld waren, en wekte allen op om niet moedeloos te worden in den strijd, maar vol te houden tot aan het einde, opdat zij eenmaal, als de aardsche strijd volstreden was en het laatste offer gebragt, de kroon deelachtig zouden worden, die dan voor hen was weggelegd in de gewesten der onsterfelijkheid.

Geene pen is in staat, den indrnk te beschrijven, dien zijne rede op alle aanwezigen maakte. Zij hingen aan zijne lippen met ingehouden adem, elk zijner woorden opvangende, en terstond bewarende in het heiligdom hunner harten. En wie zou dan eene poging durven wagen om een schets te geven van hetgeen er omging in Leonoraas binnenste? Het was haar alsof een heilige, een engel uit den hemel was neergedaald op de aarde, om het groote werk van Martin Luther te voltooijen! Een ongekend gevoel, eene eindelooze zaligheid vervulde haar, en zelfs de gedachte aan hetgeen ook zij misschien zou moeten lijden voor het nieuwe geloof, werd voor haar eene bron van goddelijke vreugde. Met grenzenlooze verroering staarde zij den spreker aan, en als hij moest vallen als een offer voor de groote zaak, dan zou ook zij — zij gevoelde het diep in de ziel — blijmoedig heengaan om voor eeuwig te worden vereenigd met de martelaars!

Julius besloot de godsdienstoefening met eene dankzegging en gebed, maar reeds lang had hij geëindigd, vóór aller oogen zich weer openden, en de aanwezigen hunne zitplaatsen konden verlaten. Zij waren allen nog te vol van-het gehoorde, en de ziel bad nog, ofschoon de stem des voorgangers niet meer werd vernomen. Een oogenblik liet Julius zijn blik weiden over de kleine schare, en met dankbaarheid zag hij, dat het oogmerk was bereikt en allen gesticht en nog verzonken waren in heilige overdenking. Toen klonk zijne stem zacht en vriendelijk, allen uitnoodigende om op te staan en den zegen Gods te ontvangen, dien hij wilde uitspreken over hunne hoofden. Statig rezen allen op en ontvingen biddende zijn zegen, dankbaar boven alle beschrijving voor hetgeen hun in dezen stond deelachtig was geworden.

Julius verliet nu den kansel en werd weggeleid door van Dalen en Clemens, die beiden nog niet bij magte waren, hem een woord toe te spreken; zij konden hem alleen de hand drukken; maar die handdruk gaf meer te kennen dan de schoonste woorden! Wat er in Leonora omging, toen zij hem poogde te danken voor hetgeen zijne woorden haar hadden geschonken, zullen wij niet wagen te beschrijven; maar zoo veel is zeker, dat zalige gewaarwordingen hare borst doorstroomden en in hare ziel een geloofsmoed en kracht waren ontwikkeld, in staat om bergen te verzetten. Het huisvertrek was spoedig opgevuld met geloofsgenooten, die tot de vrienden van het gezin behoorden, en ieder prees zich gelukkig, dat hij nog eenigen tijd mogt doorbrengen in het bijzijn van den jeugdigen man, die met zeldzame welsprekendheid en den heiligen gloed der overtuiging het woord des Heeren had verkondigd, en wiens hooge begaafdheid alleen door zijne nederigheid werd geëvenaard.

Langzamerhand werd het gesprek algemeen, en zoodra naar zijn oordeel het geschikte oogenblik was gekomen, gaf Thomas aan Clemens een wenk, dat hij hem iets had meê te deelen, daarbij tevens bedektelijk op Julius wijzende, als gaf hij te kennen, dat deze er niets van moest bespeuren. Clemens begreep hem terstond, en verwijderde

zich ongemerkt, hetgeen trouwens gemakkelijk kon geschieden, wijl de kamer bijna gevuld was met menschen, en het gesprek algemeen en met de meeste geestdrift gevoerd werd. Hij vond Thomas buiten de kamer en volgde hem naar beneden, hem angstig vragende, of er iets belangrijks gaande was. Thomas verhaalde hem nu de geschiedenis van zijn gevangene, en zei dat Clemens dezen nu maar in vrijheid zou stellen, wijl zij elkaar onmogelijk konden herkennen, hetgeen van groot gewigt was. Hij zelf — Thomas — zou hem in de verte en ongemerkt volgen om te weten te komen, waar hij zich ophield. Clemens had gaarne meer inlichtingen gehad, maar Thomas, die hem trouwens niets anders kon verhalen, drong hem om den meesten spoed te maken, wijl anders zijne afwezigheid ligt kon ontdekt worden, en spoedde zich naar boven, om in geval van nood eenig voorwendsel aan te voeren, waarom Clemens het vertrek had verlaten. Hij bevond zich echter naauwelijks eenige minuten in van Dalens huiskamer, toen hij tot zijne niet geringe verbazing Clemens reeds zag terugkeeren met eene vreemdsoortige uitdrukking op het gelaat; deze ging hem voorbij, en fluisterde hem zacht in 't oor:

»Er is verraad in 't spel, Thomas! De vogel is gevlogen!"

Thans was de beurt aan onzen Thomas gekomen om te ontstellen van angst en vrees. Wie kon achter het geheim zijn gekomen en den gevangene hebben verlost? Met uitzondering toch van dien vreemdeling was van Dalen met alle aanwezigen bekend, en niemand hunner had nog diens woning verlaten. Er moest alzoo ongemerkt iemand achter hen het kantoor zijn binnengeslopen, en zich ergens hebben verborgen gehouden en den gevangene later weer in vrijheid gesteld. De goede oude was hevig geschokt, en verweet zich zelven, dat hij met te weinig behoedzaamheid had gehandeld, en niet zorgvuldig genoeg rondgezien, toen hij met den vreemdeling het kantoor was binnengekomen. Het scheelde weinig of hij had geweend over zijne zorgeloosheid, en bromde in den baard, dat het zijne schuld zou wezen als den edelen Julius nu

een ongeluk overkwam. Goede raad was echter duur, en beseffende dat het klagen hem niets kon baten, besloot hij, de geheele gebeurtenis aan van Dalen meê te deelen, zoodra ieder zijne woning had verlaten, en met hem te overleggen wat er nu behoorde gedaan te worden. Hij moest ook noodzakelijk met Clemens spreken, want hij kon niet rusten vóór hij den vijand op het spoor was gekomen, en daartoe werd natuurlijk tijd gevorderd. Wilde men alzoo voorkomen, dat Julius onbekend bleef met hetgeen er was gebeurd, dan moest Clemens hem voor de leus eene zending naar Utrecht of elders opdragen, zoodat hij de handen ruim had, en Julius niet verontrust werd. Van Dalen was juist de man om zich dienaangaande met Clemens te verstaan, en dan hield Thomas zich overtuigd, dat hij wel zou slagen. De vijanden van Julius toch bevonden zich te Amsterdam, en door getrouw de wacht te houden in den omtrek van van Dalens huis, moest hij die zaak wel op 't spoor komen. Aan zijne eigen sluwheid twijfelde hij niet, en na de les, die hij heden had ontvangen, zou hij zich niet weer aan te weinig omzigtigheid schuldig maken.

Thomas verlangde reikhalzend naar het oogenblik, dat de gasten van Dalen verlieten, en zoodra deze den laatste had uitgelaten, verzocht hij hem om een onderhoud, zeggende dat de zaak geen uitstel kon lijden. Van Dalen hoorde hem met de grootste aandacht aan, en ontstelde hevig, toen hij vernam, dat de gevangene in vrijheid was gesteld, zonder dat iemand iets daarvan had geweten. Al degenen, die de godsdienstoefening hadden bijgewoond, kende hij persoonlijk en stond voor ieder in als voor zich zelven. Ook op zijne bedienden kon hij zich onvoorwaardelijk verlaten: zij waren reeds vele jaren bij hem in dienst geweest, en van hunne trouw, ijver en gehechtheid had hij steeds zoo vele en groote bewijzen ontvangen, dat hij hen onmogelijk kon verdenken. Daarbij kwam nog, dat hij des Zondags altijd slechts de beide oudsten bij zich had, voor wier onkreukbare braafheid hij in ieder opzigt kon instaan. Het kwaad moest dus van buiten zijn gekomen, en hij geloofde met

Thomas, dat een kerle achter hem het kantoor was binnengeslopen, en hem gevangene gevoerd had de godsdienst- [illegible] Hij beloofde hem, zorg te dragen, [illegible] zijn plan ondersteund werd en hem met [illegible] en tevens dat Thomas [illegible] rekenen, waar hij zijn [illegible] Thomas dankte [illegible] welwillendheid, en [illegible] zoo spoedig mogelijk [illegible] wijl hij liefst ter- [illegible] wilde beginnen. Hij ver- [illegible] gelegenheid te stellen, [illegible] opdat hij niet zelf [illegible] hij zijne woning verliet, [illegible] konde vallen. [illegible] wegens zijne voorzigtig- [illegible] hij noodig oordeelde ver- [illegible] Thomas hem, de kleeding van [illegible] gereedheid te doen brengen, [illegible] het best zijn oog- [illegible] toch kon hij dan alle [illegible] bezoeken, en ten andere [illegible] dit achterdocht [illegible] van Dalen was een [illegible] en had dagelijks [illegible] was Thomas niet [illegible] en kon even goed eene [illegible] was in de eigenaardige [illegible] Van Dalen keurde [illegible] het hem aan niets zou [illegible] op, dat Thomas tot den [illegible] zou vertoeven: alsdan moes- [illegible] zijn kantoor bezoe- [illegible] opgemerkt, als Thomas [illegible] huis verliet. Op het oogenblik [illegible] dag of avond zou het stellig [illegible] het liet zich wel vermoeden, [illegible] werd wat in of uit het huis ging, [illegible] Thomas in zijne oogen eene onvoorzigtig-

heid begaan, als hij heden nog zijn plan wilde beginnen.

Thomas erkende ten volle, dat van Dalen hem een goeden raad gaf, en was ook terstond bereid om dien op te volgen; hij bad echter van Dalen vriendelijk, dat deze Julius en Clemens naar huis zou vergezellen en hen op 't hart drukken, zich zoo min mogelijk op straat te vertoonen, zoo lang hij zelf niet zou zijn teruggekeerd. Deze beloofde hem dit gaarne, met een glimlach er bij voegende dat hij niet gedoogde, dat de beide vrienden zijn huis verlieten, vóór de avond was gevallen, en hij er dan omgekeerd stellig op rekende, dat Thomas zijne gade en dochter in bescherming zou nemen, tot hij weer te huis was gekomen.

Van Dalen keerde nu naar de huiskamer terug, en toen Julius en Clemens zich wilden verwijderen, verklaarde hij, zulks niet te zullen gedoogen, en verzocht hen, den dag verder in hun midden door te brengen, aan welk verlangen door de vrienden werd voldaan. Het was nu gemakkelijk, Clemens van alles te onderrigten, wijl Julius al spoedig met mevrouw van Dalen en zijne geliefde Leonora in een druk gesprek was gewikkeld, weinig acht gevende op hetgeen om hem gebeurde. Van Dalen bragt Clemens geheel op de hoogte van de zaak, en deze beloofde, dat hij nog in den loop van den dag een voorwendsel zou vinden, om aan het verlangeen van Thomas te voldoen.

Des middags, aan tafel gezeten, bood zich eene geschikte gelegenheid aan, toen Julius het woord nam, en weemoedig verklaarde, dat hij niet lang meer in Amsterdam wenschte te vertoeven, wijl hij reikhalsde naar de bereiking van zijn doel; wel viel hem het scheiden smartelijk, maar als hij dacht aan de mogelijkheid, eenmaal behouden terug te keeren, en voor God en de menschen met zijne dierbare Leonora vereenigd te worden, dan kon hij de begeerte ook niet langer weerstaan, om zoo spoedig mogelijk zijn gevaarvollen togt te beginnen, en niet door eigen schuld de vervulling van zijne dierbaarste wenschen langer uit te stellen dan noodig was. Maar ook dan, als God besloten had, dat hij zou vallen als een offer voor

de zaak der hervorming, moest hij het wenschelijk achten, dat hij zijn noodlot zoo spoedig mogelijk onderging. Immers wat kon het baten en welke troost kon er voor zijne Leonora in gelegen wezen, of hij een korten tijd vroeger of later viel? Beter ware het dan voor haar, terstond den beker der smart te ledigen, dan dat hare zielepijn nog gruwzamer ware geworden, wijl zij zich langer had gestreeld met eene ijdele hoop.

Leonoraas oogen werden met tranen gevuld, toen zij van Julius vernam, dat het oogenblik van scheiden spoedig was aangebroken; maar ondanks hare droefheid erkende zij toch, dat hij volkomen gelijk had, en zijne hand aan haar hart drukkende, dankte zij hem in roerende woorden voor zijne zorg en liefde, belijdende, dat zij gevoelde, dat hij voornamelijk om harentwille tot dit besluit was gekomen.

Clemens nam nu het woord, en het voornemen van Julius in ieder opzigt billijkende, bad hij hem niettemin nog eenige dagen te willen toeven, tot hij Thomas zou hebben gezonden tot den vromen abt, die hem had beloofd, hem zoo veel mogelijk van dienst te zullen zijn. Hij had dan ook zijn woord gegeven, dat hij hem bij tijds berigt zou zenden, als Julius het vaderland zou verlaten, en hij wilde nu nog bij hem aandringen, dat de abt hem eenige brieven van aanbeveling meêgaf, die hen misschien konden redden van menig gevaar. De abt stond overal hoog aangeschreven, en zelfs gunstig bekend bij het hof te Rome, en meer dan ooit was Julius nu verpligt voor zijne veiligheid en levensbehoud te waken.

Van Dalen ondersteunde het voorstel van Clemens met kracht, en ook Leonoraas smeekende blikken drukten het eindelijk uit, dat zij ten volle de woorden van Clemens beäamde; Julius zelf erkende dat zijn pligt dit uitstel van hem vorderde, en Clemens vriendelijk biddende, zijn brief aan den abt nog heden in gereedheid te brengen, stemde hij er in toe, zijn verblijf alhier te verlengen, tot Thomas zou zijn teruggekeerd uit Utrecht. Deze had natuurlijk het voorstel van Clemens evenzeer toegejuicht, en verklaarde zich terstond bereid om den togt naar

Utrecht te aanvaarden, zoodat de geheele zaak nu in orde was gebragt, zonder dat Julius, wiens gemoed zoo min mogelijk moest geschokt worden, eenig kwaad vermoeden kon opvatten. Er bleef nog slechts ééne zwarigheid over: het vinden van een vertrouwd persoon, die belast kon worden met de taak, om den brief van Clemens aan den abt te overhandigen, en diens antwoord terug te brengen; maar deze zwarigheid hoopte Thomas gemakkelijk uit den weg te ruimen met behulp van den heer van Dalen, die zelf gezegd had, dat hij zich op zijne bedienden onvoorwaardelijk kon verlaten. Deze verklaarde dan ook onmiddellijk, zoodra Thomas hem over de zaak had gesproken, dat hij dit geheel voor zijne rekening nam, en men in dit opzigt niet bevreesd behoefde te wezen.

Clemens voldeed aan het verlangen van Julius, schreef nog denzelfden namiddag een uitvoerigen brief aan den abt van het stichtsche klooster, en overhandigde dien aan Thomas, die met een fijnen trek op het gelaat opmerkte, dat het raadzaam zou wezen, Utrecht niet dan langs een omweg te bereiken, en evenzeer ook den terugtogt op dezelfde wijze te volbrengen, wijl hij het voor Julius van het hoogste gewigt achtte, dat de brieven van den abt niet in andere handen kwamen. Julius, die van de jongste gebeurtenissen niets afwist, wierp den goeden oude tegen, dat deze in zijn wantrouwen wel een weinig te ver ging; doch Thomas schudde het hoofd en antwoordde, dat men zich nooit over te veel, maar veeleer over te weinig voorzigtigheid zou kunnen beklagen. Clemens en van Dalen gaven Thomas beiden gelijk, en Julius moest zwichten voor de meerderheid en aan Thomas vergunning geven, om zijn last te volbrengen, zoo als hij doelmatig zou oordeelen.

Het verdere van den avond verliep, zonder dat er iets van eenig belang voorviel, en van Dalen begeleidde de beide vrienden naar huis, telkens omziende, of zij ook achtervolgd werden; hij kon echter niets van dien aard gewaarworden, en kwam in eene opgeruimde stemming bij vrouw en kind terug, die in een druk gesprek

waren gewikkeld met Thomas, die het troetelkind van beiden was geworden, zoodra zij hadden vernomen, dat hij alles veil had voor Julius en bereid was, voor hem, des noods zijn eigen leven ten offer te brengen. Van Dalen verzocht thans de vrouwen, zich te bed te begeven, wijl hij nog het een en ander met Thomas had te bespreken en in orde te brengen, en nu verlieten zij spoedig het vertrek, Thomas toewenschende, dat hij geene gevaren zou ontmoeten op zijn togt, en zich spoedig weer in hun midden bevinden.

Na het vertrek der vrouwen, liet van Dalen aan Thomas de kleederen zien, waarvoor hij zorg had gedragen, zijne vreugde niet verbergende, dat deze vermomming het mogelijk maakte, dat Thomas hem van tijd tot tijd bezocht om hem op de hoogte der gebeurtenissen te houden. Hij stelde hem tevens ook eene goed gevulde beurs ter hand, en ofschoon de oude haar bepaald weigerde, zeggende dat hij geen geld meer noodig achtte dan waarover hij kon beschikken, liet van Dalen niet af, maar drong zoo lang bij hem aan, tot dat de oude zich liet overhalen, vooral door van Dalens opmerking, dat hij misschien in de gelegenheid kon komen, een handlanger van Hieronymus om te koopen, in welk geval hij zich te laat zou beklagen, geen zorg gedragen te hebben, dat hij ruim over geld zou kunnen beschikken.

Geruimen tijd bleven de beide mannen nog bijeen, zich onderhoudende over al hetgeen in den jongsten tijd was voorgevallen, en van Dalen gevoelde zich inderdaad geboeid door den ouden man, wiens omvattende wereld- en menschenkennis, fijn verstand en beschaafde manieren hem de grootste verwondering inboezemde. Van Dalen had vroeger reeds vermoed, dat Thomas onmogelijk kon geboren zijn in den stand, waartoe hij thans scheen te behooren, en meermalen reeds had hij de vraag op de lippen gehad, wie toch zijne ouders waren geweest. Op dezen avond echter gevoelde van Dalen zich ongemeen versterkt in zijne vroegere opvatting, en zijn stoel naderbij schuivende, vatte hij Thomas vriendelijk bij de hand, en sprak:

»Ik heb mij tot dus verre zelden bedrogen in mijne beoordeeling van de menschen, Thomas! en ik geloof mij evenmin in u te vergissen. Ik acht u hoog in ieder opzigt, en beschouw u tevens als iemand, die met mij tot denzelfden stand behoort. Ik wil natuurlijk niet onbescheiden zijn en ook in de verte geene poging doen, om in uwe geheimen te dringen; maar alleen zou ik gaarne van u willen weten, of ik mij heb bedrogen dan niet, en of inderdaad zoo veel kennis en beschaving de eigendom kunnen zijn van iemand, die geboren is en altijd geleefd heeft onder uwe tegenwoordige omstandigheden."

Thomas zag den waardigen man in het trouwhartig gelaat, drukte hem de hand, en antwoordde met eene bewogen stem:

»Gij hebt u niet bedrogen, en als ik geslaagd ben in mijn plan, dan wil ik u gaarne mijne geschiedenis meêdeelen. Niemand deed mij tot dus verre die vraag, en niemand, zelfs Clemens niet, is op het vermoeden gekomen, dat ik niet altijd was hetgeen ik nu schijn te wezen! En toch is het mij lief, dat er eindelijk iemand is geweest, die mijn eigenlijken stand in mij heeft vermoed. Ja, van Dalen! ik behoorde tot uws gelijken, en ben een levend voorbeeld, hoe de zonden der ouders hunnen kinderen ten vloek kunnen worden, als deze niet in de kracht des geloofs en den troost der godsdienst het middel hebben gevonden, dien vloek af te wentelen van hunne hoofden. Mijne geschiedenis is droevig en ik heb haar nog aan niemand verhaald, maar u wil ik haar meêdeelen als bewijs mijner erkentelijkheid, dat gij mij beter hebt doorgrond dan ieder ander!"

Van Dalen dankte hem hartelijk voor zijn vertrouwen, en drong er sterk op aan, dat hij zich met de uiterste behoedzaamheid in acht zou nemen, bij zijne bemoeijingen om de vijanden van Julius op 't spoor te komen. Hij vroeg hem tevens of hij dacht, dat er veel tijd zou moeten verloopen, vóór hij zijn oogmerk had bereikt, wijl hij vermoedde, dat Julius misschien spoedig in gevaar kon komen, als het verraden was geworden, dat hij eene protestantsche godsdienstoefening had bestuurd. Thomas

antwoordde, dat hij misschien in eenige weinige dagen zou zijn geslaagd, en zulks ook hartelijk hoopte, wijl hij gaarne zag, dat Julius spoedig het land verliet, ofschoon hij voor zich niet geloofde, dat het gevaar voor het oogenblik zoo groot was. Hij had zorg gedragen, dat de spaansche monnik voor zijne eigen veiligheid bevreesd was, en daarom ten minste niet openlijk durfde handelen. Bovendien deelde hij van Dalen ook in vertrouwen meê, dat hij eenige invloedrijke personen voor Julius had weten te winnen, ofschoon hij onder eede verpligt was, dienaangaande alle bijzonderheden geheim te houden, zoodra hem evenwel geöorloofd was, die te verhalen, dan zou van Dalen de eerste zijn, aan wien hij alles zou meêdeelen.

Terwijl beide vrienden in hun gesprek verdiept waren, en geen acht sloegen op den tijd, werden zij door het slaan der torenklok herinnerd, dat het reeds laat was geworden, zoodat van Dalen den ouden Thomas uitnoodigde, zich thans ter rust te begeven, opdat hij den volgenden morgen verkwikt zijne onderneming kon aanvangen. Thomas had hiertegen niets in te brengen, en stond onmiddellijk op om aan van Dalens verzoek te voldoen; doch toen deze hem aanzag, bemerkte hij een zoo droevigen trek op het gelaat van Thomas, dat hij met innige deelneming vroeg, wat hem zoo veel bekommering baarde. Thomas vatte nu zijne hand, en sprak met de meeste plegtigheid :

»Waarom zou ik het u verheelen, edele vriend! Mijne onderneming is moeijelijk, en ik word daarbij door de grootste gevaren bedreigd. De Spanjaard, dien de landvoogdes heeft verbannen, haat mij nog veel meer dan Julius, en het is hem bovenal te doen om zijne wraak aan mij te koelen, dat hij in de Nederlanden is gebleven. Het komt hem daarbij zeer te stade, dat hij nu misschien te gelijker tijd twee vijanden in 't verderf zou kunnen storten, maar mij zoekt hij in de eerste plaats, en ik sidder onwillekeurig wanneer ik bedenk, welk schrikkelijk lot mij reeds boven het hoofd zweefde! Gelukkig echter ben ik niet enkel tot dus verre aan zijne strikken ont-

komen, maar tevens ook eenigzins bekend geraakt met het weefsel, dat hij met afschuwelijke list heeft gesponnen, terwijl hij mijn spoor bijster is en zelfs van verre niet vermoed, dat de dienaar van Julius, de oude Thomas, juist degeen is, wiens verderf hij heeft gezworen. Hij gelooft, dat ik mij op eene geheel andere plaats ophoud, en heeft daarom voorloopig de vervolging tegen Julius aan eenige ondergeschikte handlangers toevertrouwd, terwijl hij zelf met eenige handlangers van zijn stempel zich bevindt, waar hij mij vermoedt.

»Ik ben echter bevreesd, dat ik herkend ben geworden door degeen, die heden morgen mijn gevangene heeft bevrijd, en in dit geval heb ik het ergste te vreezen. En juist dit berokkent mij grooten kommer, niet wijl ik vrees het leven te verliezen, maar omdat ik dan Julius niet meer zal kunnen beschermen, en — waarom zou ik het u niet belijden? — en ook tevens den vriend niet meer zien, die mij meer heeft doorgrond dan iemand anders, en wiens welwillende genegenheid ik op den hoogsten prijs stel."

Met de uiterste verbazing en ontroering had van Dalen hem aangehoord, en vroeg nu:

»En hadt gij dan den koenen moed, om uw eigen leven zoo roekeloos in de waagschaal te stellen, toen gij, bij uwe komst alhier met Julius, den monnik aanspraakt, om hem vrees in te boezemen, en Julius voor zijn haat te vrijwaren?"

»Hieronymus," antwoordde Thomas, zoo zacht mogelijk sprekende, »zag mij nooit anders dan in de onmiddellijke omgeving van den keizer en de landvoogdes, in een geheel ander gewaad gehuld en eene andere taal sprekende: hij kan mij onmogelijk herkennen!"

»Zoo bescherme u God! mijn waarde vriend!" sprak van Dalen aangedaan. »Waar ik u kan helpen of bijstaan kunt gij op mij rekenen, en ik vertrouw, dat gij overtuigd zijt, dat van Dalen zijn woord gestand doet, ten koste zelfs van zijn leven."

»Dat weet ik, sprak Thomas met ontroering. »En nu willen wij ons ter ruste begeven. Kom ik ongedeerd

Helm, en onder dien naam was de herberg nog altijd bekend, ofschoon men gewoonlijk bij verkorting sprak van *den Helm*.

Als men de gelagkamer binnentrad, dan bevond men zich in een vrij diep vertrek, hetwelk zeer smal was, doch een grooter tal van bezoekers kon bevatten, dan men er gewoonlijk aantrof. De zoldering was bedekt met eene dikke laag roet, en de dwalmende drie lampen, welke er 's avonds brandden, verspreidden een ondragelijken reuk. De naakte muren waren met kalk aangestreken, en hier en daar kon men forsche figuren zien — met houtskool geteekend — die bijna allen met mes en dolk handgemeen waren. Eene van die groepen was inderdaad met een zeker talent geteekend, en zelfs de ruwste bezoekers van de herberg zouden zich wel hebben gewacht, die teekening te bekladden of te vernielen, omdat zij door allen werd bewonderd. Een zonderling verschijnsel inderdaad, en een sterk bewijs voor de stelling, dat het goede en schoone ook voor den diepst gezonken booswicht nooit alle aantrekking verliest! De groep stelde een kind voor, door de ruwe hand eens boosdoeners aangegrepen, om het van eenige weinige penningen te berooven, maar een reusachtige man had den schurk aangegrepen en bijna te pletteren geworpen, en bragt nu de sidderende kleine, die zich vast aan zijne breede borst klemde, naar hare woning. De booswicht lag ter aarde uitgestrekt, van woede en pijn knarsetandende en niet bij magte om zich op te heffen, doch het oog met vurigen moordlust gevestigd houdende op den man, wiens ijzeren vuist hem zijne prooi had ontweldigd. Deze hield den blik vol teederheid gevestigd op de kleine, die zich bevend en weenend aan zijne borst klemde, en men kon het hem aanzien, dat hij het kind liefderijk troostte en bemoedigde, zich volstrekt niet meer bekommerende om den onverlaat, dien hij ter aarde had geworpen met eene kracht, welke hem de beenderen van zijn ligchaam bijna had verpletterd!

Nog eens, die groep was in ruwe trekken doch met onmiskenbaar talent geteekend, en werd door allen ontzien; ieder staarde met genoegen op het geredde kind,

en zelfs zij, die voor diefstal noch moord terugdeinsden, juichten in de welverdiende straf, die de misdadiger had ontvangen. Wie erkent hier niet de waarheid van bovengemelde stelling, en denkt daarbij niet met eene soort van welgevallen, dat ook de meest zedelooze mensch toch voor verbetering vatbaar moet zijn, als men de snaren in trilling brengt, voor welke zijn verdorven gemoed nog vatbaar is?

De bodem der gelagkamer, die dagelijks met zand werd bestrooid, is op den laten avond overdekt met modder en slijk, en regt tegenover de deur, waar zich eene soort van buffet bevindt, ligt een hoop stroo, dat als 't ware de plaats van een tapijt of vloerkleed inneemt. Ter weerszijden van de langwerpige zaal zijn banken en tafels, die aan den kant tegen den muur stevig zijn bevestigd. Aan het einde van de kamer ter linkerzijde van het buffet is eene deur, die naar eene donkere vochtige keuken geleidt; want er worden hier ook spijzen bereid, en de waardin heeft zelfs den naam, dat zij voor weinig geld het gehemelte van hare bezoekers aangenaam weet te streelen. Regts van het buffet is insgelijks eene deur, die toegang geeft tot een naauwen, stikdonkeren trap, waarmeê men naar boven komt, als er gasten zijn, die in dit akelig verblijf nachtkwartier hebben genomen. Deze kamers of liever hokken zijn donkere ruimten, waar nooit licht brandt, wijl degenen, die hier overnachten, niets liever hebben, dan dat hunne aanwezigheid door geen enkel uiterlijk teeken wordt verraden. Wij zullen straks gelegenheid hebben, met eene dier bovenkamers nader bekend te worden, alsmede met de bedoelingen, waarmeê zij meestal worden gebruikt.

Terwijl de waard af- en aanloopt, de gasten bedient en zich met sommigen onderhoudt, hetgeen steeds fluisterende geschiedt, zit zijne waardige gade onbewegelijk op haar hoogen stoel in het buffet, stilzwijgende bekers en kroezen vullende, en nu en dan hare bevelen gevende aan eene dienstmaagd, die met de bezorging der keuken is belast. Zij heeft een korten stok bij zich, waarmeê zij even aan de keukendeur klopt, als zij iets te bevelen

heeft; terstond ziet men dan de dienstbode verschijnen, hare meesteres niet naderende dan met onmiskenbaren angst. Die vrouw, eene wederhelft zoo als de waard voor zich geene betere kon verlangen, is wel waardig, dat wij haar een oogenblik van naderbij beschouwen.

Zij was naar het uiterlijk te oordeelen, ongeveer vijftig jaar oud, lang en forsch van ligchaamsbouw en tamelijk gezet; hare gelaatskleur heeft wel iets van het bronsachtige, en verraadt duidelijk, dat zij geen afkeer heeft van bedwelmende dranken; lippen en kin zijn digt bezet met baardharen, waardoor haar voorkomen nog terugstootender wordt; hare stem is ruw en grof en klinkt als die eens mans; haro armen zijn sterk gespierd en hare handen buitengewoon breed, eene spierkracht verradende, zoo als men die zeldzaam bij vrouwen aantreft. Hare grijze oogen liggen diep in hunne holen en loeren of gluren meer dan zij zien. Haar gelaat blijft onbewegelijk, doch desniettemin gluren hare oogen onafgebroken in 't rond, en ontgaat haar nooit iets van hetgeen er om haar heen gebeurt. Zij draagt een hoofdtooisel, dat oud en versleten is, maar van tijd tot tijd op nieuw wordt versierd met een bontkleurigen doek of lint; over hare borst en schouders heeft zij eene soort van doek geslagen, uit hazevellen vervaardigd, die van achteren op den rug is vastgeknoopt; haar kleed is van eene dikke, donkerkleurige wollen stof, en aan hare voeten draagt zij holsblokken, die op verschillende plaatsen verbrand zijn.

Schijnbaar merkt zij naauwelijks op of de herberg door gasten wordt bezocht, en toch gluurt zij onafgebroken naar de deur, of er niet meer bezoekers komen, maar bijna niemand is in staat haar tot een groet of vriendelijk woord te bewegen. Slechts enkele bezoekers, die zeer trouw komen en ruim verteren, staan zoo hoog in hare gunst aangeschreven, dat zij, als zulke gasten binnentreden, zelfs opstaat van haren zetel en ze vriendelijk begroet, maar als de waardin aan haar gelaat eene vriendelijke uitdrukking poogt te geven, dan wordt het nog afzigtelijker, en men vat wantrouwen op tegen degenen, die bij zulk eene vrouw in gunst staat. Overigens sprak

zij geen enkel woord, tenzij een of ander bevel aan de dienstmaagd mogt gegeven worden, die haar, zoo als wij reeds weten, altijd bevreesd naderde. De arme meid heeft het ook dikwijls genoeg ondervonden wat het is, haren toorn gaande te maken, en men behoeft ook alleen hare gespierde ledematen aan te zien, om te bevroeden, wat het zegt, door haar mishandeld te worden, hetgeen vaak genoeg gebeurt, vooral als zij te veel gedronken heeft. Hare dienstmaagd heeft het vaak genoeg ondervonden, en als soms een gast aanmerking maakt op hetgeen hem wordt voorgezet, en zij zich overtuigd heeft, dat de klagt regtmatig is, dan verlaat zij het buffet, en begeeft zich naar de keuken met eene duivelachtige uitdrukking op het gelaat; onwillekeurig heerscht er dan eene doodelijke stilte in de gelagkamer, en gevoelt ieder zich beklemd om het hart, denkende aan hetgeen de arme meid te wachten staat. Kort daarna hoort men een gil, gevolgd door een paar gesmoorde kreeten; dan is het weer stil, en de waardin keert terug met haar gewone gelaat en plaatst zich weer op haren stoel, alsof er niets gebeurd was.

Soms ontstaat er twist onder de bezoekers, hetgeen meestal op een bloedigen strijd uitloopt, vooral als de nacht reeds is ingevallen, en de hoofden verhit zijn. Men zou denken, dat het gezigt van doodslag en moord voor eene vrouw ondragelijk is, en onze waardin dergelijke tooneelen terstond ontvlugt; maar men bedriegt zich zeer: hare zenuwen zijn niet zwak genoeg om door zulke kleinigheden te worden aangedaan! Zij blijft onbewegelijk zitten, alsof er niets plaats vindt, en als de strijd geëindigd is, tikt zij aan de keukendeur en beveelt de dienstmaagd met de grootste kalmte, het bloed weg te wasschen, en wenkt haar man, als er een moord gepleegd is, het lijk zoo spoedig mogelijk uit den weg te ruimen. Het eenige waaraan men kan bespeuren, dat er iets ongewoons is geschied, bestaat daarin, dat zij zich wat meer dan gewoonlijk inschenkt, en zij dien nacht met een hoogeren graad van dronkenschap te bed gaat.

De waard is juist het tegendeel van zijne vrouw; hij

is niet lang van gestalte en mager, ofschoon hij toch eene zeldzame spierkracht bezit, zóó zelfs, dat hij de bezoekers onder alle omstandigheden weet te bedwingen en ontzag in te boezemen. Hij is geen oogenblik stil, en neemt nooit plaats, terwijl zijne vrouw haren stoel bijna nooit verlaat. Hij spreekt met ieder, is beleefd en dienstvaardig voor allen, en loopt gedurig heen en weer om de bestellingen zijner gasten aan zijne vrouw meê te deelen, en dan de bezoekers te bedienen. Hij is zeer ingetogen en matig, en niemand heeft hem ooit met een roes gezien. Als men hem opmerkzaam maakt op de behendige wijze, waarop zijne vrouw haar glas weet te vullen en te legen, antwoordt hij glimlagchende, dat zij zonder gevaar aan hare neiging kan voldoen, terwijl hij daarentegen zich in de grootste moeijelijkheden zou wikkelen, indien zijn hoofd soms beroold ware. Zijn voorkomen is niet zoo terugstootend als dat zijner vrouw; zijne stem klinkt zelfs niet onaangenaam, en hij weet zich op zijn standpunt beschaafd uit te drukken. Als men hem echter goed aanziet, dan komt men spoedig tot de overtuiging, dat veinzerij, list en bedrog in zijne ziel wonen, en hij eigenlijk nog slechter van inborst is dan zijne wederhelft.

Meermalen gebeurt het, als de nacht is ingevallen, dat men eene groote onrust en gejaagdheid in hem opmerkt, die hij door allerlei middelen tracht te verbergen, zonder dat hem zulks voor een opmerkzaam toeschouwer gelukt. Dan kan men er zich op verlaten, dat er een of ander schelmstuk wordt gepleegd in of buiten zijne woning, waaraan hij medepligtig is, maar juist omdat hij zich nooit door drank bedwelmt, en eene voorbeeldelooze sluwheid bezit, weet hij altijd buiten schot te blijven, en tot dus verre was het aan het geregt nog nooit gelukt, hem van eenige misdaad te overtuigen. Bij zoodanige gelegenheden, als hij angstig en gejaagd is, spreekt hij nog meer dan gewoonlijk en is de voorkomendheid zelve voor zijne gasten; meestal gluurt hij naar de deur en verandert van kleur, als hij bezoekers ziet binnentreden, die hij niet kent. Maar hoe ook zijn angst vermeerdert,

geen oogenblik vergeet hij zich, en over zijne lippen hoort men geen enkel woord, wat hem later in verlegenheid zou kunnen brengen.

Wij hebben thans eenigermate kennis gemaakt met *den Helm*, den herbergier en zijne vrouw, en treden thans binnen op den Zondagavond, den dag dat Julius des voormiddags bij den amsterdamschen koopman de luthersche godsdienstoefening had geleid. Het is ongeveer negen uur des avonds, en het getal bezoekers is niet groot, gelijk gewoonlijk om dien tijd; het was meestal later, tegen middernacht, dat de meeste gasten kwamen, en dezen waren bijna allen goede bekenden van den waard.

De menschen, die wij in de gelagkamer aantreffen, hebben weinig dat onze opmerkzaamheid trekt; de waardin zit half te sluimeren op haar troon, maar de herbergier vertoont die angstige gejaagdheid, waarvan wij zoo even reeds met een enkel woord gewaagden. Hij is druk in de weer, niettegenstaande er slechts weinig gasten zijn, en zijn loerende blik dwaalt telkens naar de deur en dan weer naar een drietal mannen, die wij ook eens van naderbij willen beschouwen.

Twee van hen bevonden zich in de volle kracht van het leven, en konden niet ouder zijn dan hoogstens vijf-en-twintig jaren. Zij waren armoedig of liever haveloos gekleed; het hoofdhaar, slechts gedekt door eene wollen muts, die zij van tijd tot tijd met eene zekere angstige drift verschoven, was verward en ongekamd, en hing hun sluik over het voorhoofd en de slapen. Hun voorkomen was onaangenaam en terugstootend, en drukte evenzeer wreedheid als stompzinnigheid uit. Zij hadden eene bierkan en gevulde kroezen voor zich staan, doch schenen hoegenaamd geen dorst te hebben: slechts zelden bragten zij de kroes aan de lippen, en dan nog alleen als zij door den derde tot drinken werden aangespoord. Zij spraken fluisterend met elkander, en hunne blikken, waarin een opmerkzaam toeschouwer dezelfde uitdrukking kon lezen als in de oogen van den herbergier, dwaalden beurtelings van dezen naar de deur, alsof zij nog een ander verwachtten, of ook misschien bevreesd waren

met hetzelfde gemak alsof het volle dag was, en hield stil voor eene deur, waarvan hij den klink opligtte, en een donkeren, steilen trap opklom. Hij was nu weer in het huis van den herbergier, waarvan de opgang naar de bovenkamer van de buitenzijde alleen aan den waard en eenige van zijne vertrouwde vrienden, waaronder Dirk bovenaan stond, bekend was. Hij bevond zich nu in het stikdonker, maar scheen zich weinig daarom te bekreunen, en vervolgde met vasten tred zijn weg. Op eenmaal stond hij stil, en zich vóór eene deur bevindende, klopte hij zacht en op eigenaardige wijze aan, waarop terstond werd opengedaan, en hij eene kamer intrad, waar zich zijne beide vrienden bevonden met een vreemdeling, die door den waard onder den naam van *den patroon* bedoeld was.

IX.

Vervolg.

Zoodra hij de kamer was binnengetreden, beet de patroon hem op scherpen toon toe:

»Gij hebt met groot beleid uwe handlangers gekozen! De vogel is ontsnapt juist op het oogenblik, dat hij zich in mijne magt zou hebben bevonden. Deze beide ezels weten niet eens de ware toedragt der zaak te verhalen, en denken thans nog wel het loon te ontvangen, dat ik hun heb toegezegd, als zij mijn last volbragten! Ik ben nieuwsgierig thans van u te hooren, hoe de zaak zich heeft toegedragen, en de toeleg is verijdeld, die zoo gemakkelijk was uit te voeren!"

»Dat kunnen die beide stumpers u ook niet verhalen,

patroon! Zij hebben trouw en eerlijk hun pligt volbragt, en alleen door mij is het geheele plan in duigen gevallen: ik heb onzen man gewaarschuwd, zoodat hij zich bij tijds uit de voeten kon maken. Hij heeft ook niet gedraald, maar zich den wenk ten nutte gemaakt. Het was inderdaad een toevallige zamenloop van omstandigheden, die ik u op mijn gemak zal verhalen, als gij vooraf het bedongen loon zult hebben uitgekeerd, benevens een goed drinkgeld daarenboven."

»Eervergeten schurk!" borst de patroon — niemand anders dan pater Hieronymus — in ziedenden toorn uit, »durft gij nog schaamteloos vragen om het bedongen loon, terwijl gij het offer mijner wraak hebt laten ontsnappen?"

»Dat hier thans vier schurken bijeen zitten, bestrijd ik niet, maar wel dat een van ons een grootere schurk zou zijn dan gij! Overigens moet gij twee zaken goed begrijpen: vooreerst dat ik zeer goede redenen had en wel geheel in uw belang, waarom ik aldus handelde, en ten tweede, dat ik de man niet ben om mij af te laten schepen met minder dan het bedongen loon. Mijne beide makkers, die daar zitten te pruilen, zijn nog nieuwelingen, en bevreesd voor den patroon als de aanslag mislukt; maar ik ben in het vak oud geworden en gewapend op alle omstandigheden. Alzoo, patroon! de beurs voor den dag en niet karig betaald, of ik heb hier een middeltje bij de hand, dat zelfs den grootsten gierigaard mild zou maken!"

Bij deze woorden haalde de bandiet den scherp gewetten dolk te voorschijn, en vestigde een zoo vreesselijken blik op den monnik, dat deze van kleur veranderde en zijne tanden op elkaar sloegen; hij haalde echter een goed gevulden buidel te voorschijn, en betaalde het bedongen loon zonder de minste korting; op een wenk van Dirk voegde hij inderdaad nog een rijkelijk drinkgeld daarbij, en vroeg toen den schurk met een diepen zucht, of hij voldaan was. Deze knikte toestemmend en wenkte zijn jeugdigen handlangers het geld op te steken en zich te verwijderen, waaraan dezen met grooten spoed volde-

geen offer te groot achten; voorzie u van een paar gespierde knapen, en laat Gijs morgen insgelijks weer den terugtogt aanvaarden. Het offer mag mij niet ontvallen; mijne wraak moet bevredigd worden."

»Gij zijt heden avond buitengewoon mild, patroon!" sprak Dirk op ietwat spijtigen toon, »maar hebt toch zorg gedragen, dat uwe vrijgevigheid u niet al te veel kon kosten! Ik heb goed zoeken in uw buidel, maar vind toch bijna niets. Op deze wijze kunnen wij geene vrienden blijven, en ik vind het beter u maar eenvoudig heden avond de dienst op te zeggen. Gijs en ik hebben beiden geen lust meer om altijd te moeten kibbelen om ons loon en met een bitter beetje te worden afgescheept. Wij dienen u getrouw en ijverig, maar trouwe dienst wil ook beloond worden, en hiervan zijt gij niet te huis. Ik, die u heden avond gered heb, word nu afgescheept met de vergunning om mij zelven uit eene leege beurs te betalen, en dat wil ik niet langer. Ik heb reeds eenigermate mijne plannen gemaakt, en neem heden avond afscheid van u, na alvorens nog een paar goudstukken van u in ontvangst te hebben genomen, die gij stellig nog wel hier of daar bij u verborgen hebt, of die ik, in geval van nood, zelf wel goed zal weten op te sporen."

»Hel en duivel!" vloekte Hieronymus, »geldwolven die gij zijt, wilt gij mij nu in den steek laten, nadat ik reeds zoo veel doelloos aan u heb verspild?"

»Wat hebt gij doelloos aan ons verspild, patroon? Gij, die u zelf verbeeldt zoo buitengewoon sluw te zijn, dat niemand u kan bedriegen, zijt waarschijnlijk toch minder sluw dan uw amsterdamsche vriend, die u om den tuin heeft weten te leiden! En omdat uwe dwaze plannen niet konden gelukken, durft gij nog beweren onnut geld aan ons te hebben verspild, ofschoon wij alle uwe bevelen stiptelijk hebben volbragt en u zelven daarenboven uit de grootste moeijelijkheden gered! Neen, patroon! wij kunnen geen zaken meer doen; geef mij de twee goudstukken, waarop ik het volste regt heb, en voorzie u van anderen. Er zijn overal schurken genoeg, die gij misschien voor een klein loon in dienst kunt nemen, en

die u later verraden en aan de galg brengen, zoo als dat in hunne kraam te pas komt."

Hieronymus scheen zich te bedenken, en wenkte den bandiet, dat hij hem tijd tot overweging zou gunnen. Deze zag hem met een fijnen glimlach aan, als begreep hij volkomen, welk een harden strijd de patroon, wiens geldzucht hij kende, had door te staan, en knikte toestemmend met het hoofd, dat hij geduldig zou wachten. Eindelijk scheen de patroon zijn besluit te hebben genomen, want hij loosde een diepen zucht en sprak:

»Ik ben nog meer aan het geld gehecht dan gij, dat wil ik gaarne bekennen; maar als ik eenmaal de geldzucht heb overwonnen, dan ben ik waarlijk niet onhandelbaar. Hier zijn drie goudstukken in plaats van de twee, die gij hebt gevorderd, en buitendien nog zeg ik u dank voor de dienst, die gij mij dezen avond hebt bewezen, erkennende dat die grooter is dan de belooning, die ik u daarvoor aanbied. Verlaat mij echter niet, maar blijft beiden in mijne dienst: gij zult niet meer over mijne karigheid hebben te klagen. Ik wil van dit oogenblik af uw beider loon verdubbelen en u bovendien nog steeds eene vergoeding geven als gij mij soms buiten uwen last nog van voordeel kunt zijn, zoo als dezen avond."

»Dat is gesproken als een man, patroon! en om te bewijzen, dat wij schurken zijn met een eerlijk hart, neem ik den voorslag aan. Ik geef u echter een goeden raad, om voortaan niet weer toe te geven aan uwe gierigheid, want voor de tweede maal zou ik niet van besluit veranderen. Ik weet uit eene goede bron, dat uw vijand te Amsterdam volstrekt niet karig is, en gij kunt gemakkelijk begrijpen, dat wij liever een kwistigen dan een gierigen meester dienen."

»Geen woord meer, satan!" riep Hieronymus, bleek van angst, dat de bandiet zijne diensten zou gaan verkoopen aan den vijand, dien hij in het verderf wilde storten, en die geen ander was — onze lezers hebben dit stellig reeds opgemerkt — dan de oude Thomas. »Is mijn aanbod nog niet genoeg, zeg het mij dan ronduit,

maar laat mij geene bedreiging hooren, die mij van spijt en woede zou doen barsten!"

De bandiet beet zich op de lippen om zijn lachlust te bedwingen. Hij had den patroon op de gevoeligste plek gewond, en zich innerlijk voorgenomen, daarvan zoo veel partij mogelijk te maken. Hij hield zich met veel moeite in, en antwoordde op gemoedelijken toon:

»Neen, patroon! wij zijn tevreden en willen u waarlijk het vel niet over de ooren halen! Het dubbele loon en bij buitengewone diensten nog buitendien een mild bewijs van erkentelijkheid: meer verlangen wij niet! Gij kunt over ons beschikken: wij zullen morgen naar Amsterdam vertrekken en ik zal voor een paar handlangers zorgen. Ik wil dezelfde knapen meënemen, die ik heden avond heb gehad: het zijn trouwe jongens, op wie ik mij geheel kan verlaten; zij zijn ook niet al te snugger, en dat komt mij juist van pas. Werktuigen moeten niet denken en alleen stipt gehoorzamen: dat is mijne leus en daarvan ga ik niet af! Kent gij echter anderen, aan wie gij de voorkeur zoudt geven, dan ben ik ook tevreden, maar moet u in dit geval herinneren, dat ik alsdan niet voor hen kan instaan, zoo als voor mijne knapen."

»Ik laat alles aan u over," antwoordde Hieronymus eenigzins gemelijk; »als slechts aan mijne bevelen wordt voldaan, ben ik tevreden met de middelen, die gij daartoe weet aan te wenden. Zijt gij te Amsterdam bekend?"

»Even goed als hier, patroon! Ik ken de stad in haar geheel, en ben waarschijnlijk beter op de hoogte der gebeurtenissen, dan gij. Ik ken de herberg, waar zij nachtverblijf houden, die gij zoekt; ik ken de woning van den handelaar, die met hen bevriend is geworden; ik weet dat onze vermomde dienaar morgen wel door de stad zal dwalen om uit te vorschen, wie zijn gevangene heeft bevrijd; ik weet, welke wegen hij daartoe zal inslaan; ik weet wat er heden morgen in het huis van den heer van Dalen is voorgevallen: kortom, ik weet zoo wat van alles, en zal u voortreffelijk kunnen dienen. Wat ik echter niet weet en toch noodzakelijk weten

moet, is, wanneer gij zelf aldaar denkt te komen, en waar gij uwen intrek wilt nemen.''

»Natuurlijk daar waar zich mijne vijanden bevinden! En stellig zal ik morgen te Amsterdam wezen, vóór gijlieden er kunt zijn.''

»Het laatste geloof ik gaarne, patroon! want lange Gijs is zoodanig vermoeid, dat hij morgen vroeg stellig niet in den zadel zal zitten, wijl hij heden nacht op mij moet wachten, en het reeds laat is geworden. Dan hebben wij zamen ook nog wel het een en ander te bepraten, zoodat de arme jongen eerst tegen den morgen te bed zal kunnen gaan, en met stijve ledematen den terugtogt zal moeten aanvaarden. Het rijden is ons dagelijksch werk niet, en dat voelt Gijs op dit oogenblik vrij wat beter dan ik, ofschoon ik misschien morgen avond even goed daarover zal kunnen oordeelen.

»Wat gij echter in de eerste plaats zeidet, dat gij uwen intrek wilt nemen in dezelfde herberg, dat komt mij ronduit gezegd heel dom voor. Wat wilt gij met hen aanvangen? Het is vóór alles daarom te doen, dat er geen haan naar kraait, en zijt gij met hen in dezelfde herberg, dan is er dadelijk alarm, zoodra er iets gebeurt! En vergeet nu niet, patroon! dat gij niet minder dan wij alle reden hebt om geen gerucht te maken; want het eenige onderscheid tusschen ons is, dat zij mij en mijne vrienden in Amsterdam opknoopen en u te Brussel, en niet waar, dat onderscheid is toch waarlijk niet groot!''

»Gij hebt gelijk,'' bromde de monnik, »maar waar zal ik mij dan begeven?''

»Als gij mij om raad vraagt, dan zou ik meenen, dat wij te Amsterdam eerst eens de kat uit den boom kijken, en niet maar zoo blindelings eene keus doen. Ik herhaal u, ik ben in de stad goed bekend, en heb er wel meer het een en ander uitgevoerd, dat mij gemakkelijk in onaangename omstandigheden had kunnen brengen, als ik niet altijd de grootste omzigtigheid in acht had genomen. Want ziet ge, patroon! ik ben niet jong meer, en heb het alleen aan mijne voorzigtigheid te danken, dat ik tot dus verre op vrije voeten ben gebleven. Ik zou ook

nu niet gaarne in de knip geraken, en het is heden ook weer duidelijk gebleken, dat onze tegenpartij ongemeen sluw en bedemlijk is, zoodat wij scherp uit de oogen zullen moeten kijken. Buitendien zal de vijand nu wel dubbel op zijne hoede zijn, na het voorgevallene met langen Gijs, en dus moeten ook wij alle mogelijke maatregelen van voorzorg nemen."

»Welnu," sprak Hieronymus met een zucht, »ik wil mij in alles aan uw raad onderwerpen, ofschoon het mij moeite genoeg kost om de bevrediging mijner wraakzucht misschien nog dagen lang uit te stellen. Ik zie het echter ook wel in, dat wij voorzigtig moeten zijn, willen wij ons oogmerk bereiken, zonder zelve in gevaar te komen, maar niettemin konden wij, dunkt mij, toch nu reeds overleggen, welk plan het geschiktste is."

»Neen, patroon! het is nu reeds veel te laat, en ik heb met Gijs afgesproken, dat wij nog een poosje zamen zouden praten. Wij dienen u en anderen, zoo als gij weet, met ijver en trouw, maar hebben buitendien ook nog onze eigen zaken, die wij met geen minderen ijver behartigen. Ik wil ook met hem eens overleggen, op welke wijze wij u het best kunnen helpen, want Gijs is een sluwe gast, en twee weten meer dan een. Ik wil derhalve nu scheiden en morgen vroeg genoeg bij u komen, dan zal ik waarschijnlijk wel een goed plan hebben beraamd. Tot morgen alzoo, patroon! op deze zelfde plaats, als gij wilt; het is hier eenzaam en men kan ongestoord praten; ik ten minste ken geene betere plaats voor eene zamenkomst, waarbij men volstrekt geene getuigen begeert."

»Het is wel," eindigde de monnik, den bandiet met de hand groetende; deze wenschte hem een goeden nacht, en verliet in eene zeer opgeruimde stemming het vertrek. Hieronymus bleef nog eenige oogenblikken zitten, en tikte toen zacht tegen den wand; dit teeken werd op dezelfde wijze beantwoord, en nu trad een vreemd persoon de kamer binnen, dien wij eens naauwkeurig willen gadeslaan.

De vreemdeling, die thans bij Hieronymus binnenkwam,

was een man, die hoogstens dertig jaren telde; hij had eene lange en forsche gestalte, en een gelaat, dat inderdaad schoon mogt genoemd worden; zijne trekken waren alle hoogst regelmatig, het voorhoofd hoog en gewelfd, de oogen van eene fraai blaauwe kleur, groot en voorzien met lange donkere wimpers; de grieksche neus was fijn besneden en de mond fraai gevormd; zijn zwarte knevelbaard stond hem uitnemend goed, en als de lippen zich ontsloten, zag men een paar rijen sneeuwwitte tanden, zoo als men ze niet fraaijer zien kan. Zijn donker bruin haar golfde in rijken dos over zijn schedel, en als hij soms het hoofd minachtend in den nek wierp, dan had zijn voorkomen iets gebiedends, dat onwillekeurig eerbied inboezemde. Het was den man aan te zien, dat hij geboren was om te gebieden en ongeschikt tot eene lijdelijke gehoorzaamheid. Zijne spraak en manieren droegen den stempel van fijne beschaving, maar zijne stem klonk niet innemend: hij sprak kortaf en gebiedend en op een stroeven, onaangenamen toon. Voor het overige was zijn geheele voorkomen edel, en ofschoon zijne gelaatstrekken eene uitdrukking van groote gestrengheid hadden, verrieden zij tevens ook een grooten adeldom van ziel.

Het was aan Hieronymus duidelijk te zien, dat hij zich niet geheel op zijn gemak gevoelde met zijn nieuwen gast, en het was dan ook inderdaad vreemd genoeg, dat thans deze beide mannen zich in elkanders bijzijn bevonden; want er werd weinig menschenkennis gevorderd om te zien, dat zij volstrekt niet bij elkander behoorden.

Zoodra de vreemdeling binnentrad, stond de monnik met eene soort van onderdanige hoffelijkheid op om hem te begroeten, en hem dank zeggende voor de bereidwilligheid, waarmeê hij aan zijn verzoek had voldaan, noodigde hij hem beleefdelijk uit, plaats te nemen. De ander beantwoordde zijn groet met eene ligte buiging van het hoofd, en nam zwijgend plaats, afwachtende tot dat de monnik zou beginnen te spreken. Deze zag hem een tijd lang met onmiskenbare verlegenheid aan, en begon toen:

»Ik breng u nogmaals mijn dank, edele heer! voor de bereidwilligheid, waarmeê gij aan mijn verzoek hebt

willen voldoen, dewijl ik begrijp, welke opoffering het voor u is geweest, in dit akelig verblijf eenigen tijd door te brengen, en getuige te zijn van een onderhoud met lieden, waarvan gij een grooten afkeer moet hebben."

»Wij kunnen," viel de vreemdeling op stroeven toon in, »al die pligtplegingen wel achterwege laten. Ik behoef u niet te herinneren, dat wij geene vrienden zijn en ook nooit kunnen worden! Een zeker belang heeft mij tot u gebragt, ofschoon ik vooruit wist, dat ik daardoor van zelf veel onaangenaams zou moeten verduren. In zeker opzigt hebt gij zelf ook belang daarbij, en daarom heb ik toegestemd hier te komen en mij door mijne eigen ooren te overtuigen, welke handlangers gij bezigt voor de bereiking van uwe oogmerken. Wij behoeven elkander alzoo volstrekt niet te danken, en mij zal het aangenaam wezen, als ons gesprek zoo kort mogelijk duurt."

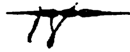
Hieronymus beet zich op de lippen, en prevelde zoo wat binnen 's monds van de hooghartigheid der hollandsche edelen; ook kon hij zich niet onthouden van op eenigzins scherpen toon te antwoorden:

»Het hangt enkel van u zelven af, edel heer! of ons samenzijn langer dan wel korter zal duren; ik mag u echter doen opmerken, dat ik mij zelven niet aan u heb opgedrongen, maar gij integendeel u tot mij hebt vervoegd, zoodat ik, hoe veel prijs ook stellende op die vereerende onderscheiding, toch had mogen hopen door u op eene andere wijze te worden toegesproken."

Bij deze woorden zwol het gelaat van den vreemdeling op van toorn; maar zich met de grootste inspanning beheerschende, vestigde hij een blik vol verachting en haat op den monnik, zoodat deze onwillekeurig verbleekte. Beiden bewaarden eenige oogenblikken het stilzwijgen, en als wij in het volgende deel de voortzetting van hun onderhoud vernemen, zullen onze lezers ook wel begrijpen, waarom Hieronymus zijn gemoed van angst voelde verstijven.

ONS VADERLAND.

ACHTTIENDE DEEL.

Gedrukt bij P. M. van der Made.

ONS VADERLAND.

Historisch-Romantische Schetsen uit de Vaderlandsche Geschiedenis

Van de vroegste tyden tot op heden.

DOOR

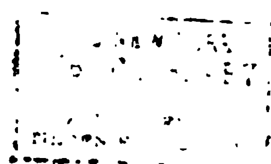
G. Engelberts Gerrits.

Met medewerking van eenige vaderlandsche geleerden en letterkundigen.

18e Deel.

AMSTERDAM.
P. M. VAN DER MADE.

INHOUD

Van het Achttiende Deel.

Willem de Zwijger, Prins van Oranje

OF

DE PRINSENMOORD IN 1584.

INHOUD.

X.

De vreemdeling.

»Dat is ook regtmatig, Hieronymus!" hernam de vreemdeling minder bits; »het is eene verkeerde gewoonte van mij, doch zij is mij zoo eigen geworden, dat ik ze moeijelijk kan afwennen. Ik verzoek u echter, niet zoo stipt op mijne woorden te letten, wijl anders de tijd ligt kan worden verspild met verwijten, in stede van dien toe te wijden aan de overweging van onze belangen."

»Ik dank u, edele heer! voor uwe rondborstige verklaring, en beloof u, dat ik er mij naar gedragen zal. Ik ben het ook geheel met u eens, dat het verkieslijker is om over belangrijke aangelegenheden te spreken dan een twistgesprek te voeren, hetgeen trouwens tegenover u mij kwalijk zou voegen. Ik ben dan ook enkel aandacht, en zou gaarne van u willen weten, in welk opzigt ik u van dienst zou kunnen wezen."

»Ik heb niet gevraagd, monnik! in uwe geheimen te dringen, en behoef u ook de mijne niet meê te deelen. Ik heb u gevraagd, of gij mij een paar vertrouwde personen kunt aanwijzen, waarop ik mij zou kunnen verlaten, en gij hebt mij gezegd, dat ik heden avond hier moest komen, om zelf te beoordeelen, of ik van uwe handlangers gebruik zou kunnen maken. Ik heb echter bespeurd, dat die mannen, ofschoon ik hunne hulp wel degelijk noodig had ter bereiking van mijne oogmerken, geheel in uwe dienst staan, zoodat ik toch niets met hen zou kunnen uitrigten."

Terwijl de vreemdeling deze woorden sprak, zag Hieronymus een trek van spottende minachting op zijn gelaat, hetgeen hem aan den eenen kant angstig maakte en hem aan de andere zijde met woede en spijt vervulde.

Hij zweeg een oogenblik, innerlijk overleggende wat hij het best zou antwoorden, en sprak toen met eene zekere gejaagdheid:

»Ik wil zonder omwegen met u spreken, edele heer! Men had mij van terzijde een wenk gegeven, dat onze belangen in meer dan één opzigt dezelfde waren, en gij daarom begeerd hadt met mij in aanraking te komen. Dit berigt was mij hoogst welkom, en daarom heb ik geen oogenblik geaarzeld, u eenigzins deelgenoot te maken van mijne plannen. Mogt men mij in dit opzigt misleid hebben, dat zal het mij onaangenaam wezen, u te hebben ingewijd in mijne geheimen, en zou ik alleen moeten vertrouwen op uwe eer, dat gij geen misbruik zult maken van hetgeen gij door mijne onbedachtzaamheid zijt te weten gekomen."

»Vrees niet, monnik!" sprak de vreemdeling trotsch, het schoone hoofd in den nek werpende, »een geboren edelman kan onmogelijk een verrader worden! Gij zijt voorbarig in uw angst, en evenzeer ook in uw waan, dat men u om den tuin heeft geleid. Wat men u van terzijde heeft berigt, geschiedde op mijn bevel."

»Den hemel zij dank, edele heer! Die woorden zijn mij eene groote verligting, ofschoon ik niet begrijp, waarom zulks op uw last is geschied, terwijl gij zoo even verklaardet, mij niet in uwe geheimen te doen deelen."

Hieronymus zag hierbij den vreemdeling scherp in 't gezigt, maar deze glimlachte en sprak:

»Ook hierin hebt gij gelijk, en het is weer mijn oud gebrek, dat mij zoo verkeerd doet handelen. Laat het echter zoo zijn, ik zal u mijn plan geheel meêdeelen om u verder geene reden tot aanstoot te geven. Onze belangen loopen in menig opzigt niet zoo geheel uiteen, en als gij de goedheid wilt hebben mij op de hoogte te brengen van uwe plannen, dan wil ik u ook zonder terughouding over de mijne spreken."

Het gelaat van den monnik straalde nu van vreugde, en zijn stoel naderbij schuivende, begon hij op opgeruimden toon:

»Gij hebt slechts te bevelen, edele heer! en volgaarne wil ik u meêdeelen wat mijne plannen zijn. 't Is u bekend, dat ik vroeger bij de landvoogdes hoog stond aangeschreven, en waardoor ik in ongenade ben gekomen?"

»Ik weet," viel de edelman driftig in, »dat gij in hare tegenwoordigheid door een vreemd geestelijke zijt ontmaskerd, en daarop uit Mariaas tegenwoordigheid gebannen. Een uwer handlangers werd doodelijk gewond, terwijl hij belast was, eene aanzienlijke som gelds voor u in veiligheid te brengen, en door dezen de biecht af te nemen, kwam uw vijand achter de waarheid."

»Zoo is het, edele heer! maar die gevloekte Julius verzweeg, dat hij een aanhanger is van den ketter Luther, en zich niet ontziet, diens godlasterende stellingen in verboden godsdienstoefeningen te verdedigen en te ontwikkelen. Daarom ook zoek ik hem op 't spoor te komen en bewijzen voor zijne misdaad te verzamelen, ten einde hem zijne verdiende straf te doen ondergaan."

»Het baart mij verwondering, dat gij zulks nog niet hebt gedaan. Mij dunkt, die taak is zoo moeijelijk niet!"

»Vergeet niet, edele heer! dat ik door de landvoogdes ben verbannen en derhalve met de zwaarste straffen word bedreigd, indien ik als aanklager optreed. En het kan immers onmogelijk in mijne bedoeling liggen, ons beiden tegelijk in 't verderf te storten."

»Zou dan vrouwe Maria u geene vergiffenis schenken, als gij haar zeidet, dat gij haar bevel niet hebt gehoorzaamd, alleen om een gevaarlijken ketter op te sporen en te doen straffen?"

»Neen, edele heer! daarvoor heeft een ander zorg gedragen, dien ik nog eindeloos meer haat, dan Julius!"

»Er zit alzoo," vroeg de vreemdeling onverschillig, »nog iemand achter de schermen?"

»Ja, edele heer! Ik heb sedert jaren een vijand, die niet zal rusten vóór hij mij in 't verderf heeft gestort!"

»En wie is die vijand?"

»Gij kunt onmogelijk belang hebben bij zijn naam, edele heer!"

Dat kunt gij niet weten."

ook hoegenaamd geene bijoogmerken, en stond haar in alle zaken getrouw ter zijde."

»Gij hebt toch, als ik mij niet bedrieg, uwe eigen beurs toch nooit vergeten," viel de vreemdeling met een bitteren glimlach in.

»Dat ontken ik niet, edele heer! doch mij dunkt, dat zulks toch waarlijk niet tot groot verwijt kan strekken in den biechtvader eener vorstin. Hoe vele andere geestelijken hebben in dusdanige bedieningen misbruik gemaakt van hun invloed, om het gezag der geestelijkheid, de magt hunner orde zooveel mogelijk te vergrooten, zich in te laten met allerlei staatkundige kuiperijen, om hunne vrienden te verheffen en hunne vijanden in 't verderf te storten, of ook aan hunne eigene eerzucht te voldoen, en zoo veel mogelijk het bestuur der aangelegenheden van den staat aan zich te trekken. Dat alles had ik ook kunnen doen, en deed het toch niet! Ik trachtte alleen naar rijkdom, maar heb overigens den keizer en vrouwe Maria met getrouwheid gediend.

»Ja," antwoordde de vreemdeling, »uwe geldzucht heeft u in dit geval onschadelijk gemaakt!"

»Zoo als gij wilt," sprak de monnik wrevelig; »maar in elk geval was het geene misdaad en volstrekt geene reden om mij een onverzoenlijken haat toe te dragen. Desniettemin was er een edelman in de omgeving der landvoogdes, die mij op alle mogelijke wijzen den voet dwars zette, en mij op zekeren keer onbewimpeld verklaarde, dat hij mij haatte, en niet zou rusten, voor hij mij ten verderve had gebragt."

»Ha!" antwoordde de vreemdeling, »hieraan herken ik den graaf van Lauenstein."

»Juist," vervolgde Hieronymus, »gij hebt de waarheid gezegd. Ik was het eerste oogenblik geheel uit het veld geslagen, toen de graaf mij zoo in het openbaar hoonde, en nog verwijt ik mij mijne zwakheid, dat ik hem nog nederig vroeg, waarom hij een zoo fellen haat tegen mij had opgevat. Met helschen spot op het gelaat antwoordde hij, dat hij de redenen van zijn haat niet begrijpelijk kon maken aan een mensch zonder eer, godsdienst en

geweten, en liet mij toen staan, mij met de grootste verachting den rug toekeerende. Van dit oogenblik heb ook ik dien man gehaat en zijn ondergang gezworen, ofschoon ik tot dus verre geene gelegenheid heb gehad mijne wraak te koelen."

»Waarom hebt gij zulks tot heden uitgesteld?"

»Omdat de graaf, naar het mij is voorgekomen, begrepen heeft wat hij van mij had te duchten; want plotseling verdween hij uit Brussel, en tot op dezen dag ben ik altijd zijn spoor bijster geraakt. Eerst dezen nacht weet ik met zekerheid, waar hij zich bevindt, en thans is voor mij het uur der wraak geslagen!"

»Ik dacht dat gij beter op de hoogte der gebeurtenissen waart, Hieronymus!"

»Ik verzeker u, edele heer! dat ik thans van alles genoegzaam ben ingelicht."

»Dat betwijfel ik zeer! Laat ons zien, kent gij den graaf? Weet gij waar hij geboren is en wie zijne ouders zijn?"

»Ik vermoed, dat hij in Duitschland is geboren en zijn vader ook een graaf was van Lauenstein."

»Zijne moeder was een eenvoudig landmeisje."

»En zijn vader?"

»Zijn vader is later ook de vader geworden van keizer Karel V!"

»Bij den duivel!" borst de monnik uit, »is hij een bastaard van den overleden keizer? Nu begrijp ik, waarom ik hem in de onmiddellijke omgeving der landvoogdes heb aangetroffen, en met zekere zelfverheffing verheug ik mij, den keizerlijken bastaard zoo veel vrees te hebben aangejaagd, dat hij sedert al dien tijd spoorloos is verdwenen!"

»Gij dwaalt, Hieronymus! hij heeft u nooit gevreesd, en zich waarlijk voor u niet verborgen gehouden!"

Wat kan hem dan anders daartoe hebben bewogen?" vroeg de monnik verbaasd en tevens met innerlijken angst.

»Ik zal u zeggen, waarom hij u haatte, en waarom hij zich uit de voeten heeft gemaakt. Gij dwaalt als gij

meent, dat hij u haatte wegens uwe geldzucht: om dit gebrek minachtte hij u alleen! Hij haatte u, wijl gij den keizer en de landvoogdes onafgebroken hebt aangezet tot bloedige vervolgingen van ketters, terwijl gij in uw binnenste zelf minder dan iemand anders aan de leer van Rome getrouw zijt."

»Was dit de reden van zijn haat?" vroeg Hieronymus nadenkende.

»Ik weet zulks uit zijn eigen mond. Hij was overtuigd, dat gij slechts geloofsijver huicheldet, overtuigd dat al de magt der geestelijkheid te gronde gaat als Luther zegeviert, en dat gij daarenboven uw gierigen blik hield gevestigd op de bezittingen van degenen, die het nieuwe geloof omhelzen, welke bezittingen voor een deel ook in uwe kas kunnen vloeijen, zoodra de volgelingen van Luther voor het geregt gedaagd worden en gevonnisd. Daarom haatte hij u, en was eerlijk genoeg, u dat met ronde woorden te zeggen."

»En waarom heeft hij zich sedert zoo lang verborgen gehouden?"

»Hij was sedert lang gewonnen voor de nieuwe leer, en voedde eene onweerstaanbare begeerte om Martin Luther zelven te hooren en ook nog zijne laatste twijfelingen weerlegd te zien. Geheel meester over zich zelven en aan niemand rekenschap verschuldigd, kondigde hij der landvoogdes aan, dat hij wegens bijzondere belangen een tijd lang in het buitenland zou vertoeven, en aanvaardde de reis naar Wittenberg, waar hij onder een aangenomen naam geruimen tijd heeft doorgebragt. Hij is een boezemvriend van Luther geworden, en heeft zich waarschijnlijk voorgenomen, de nieuwe leer zoo veel mogelijk te bevorderen. Althans bij zijne terugkomst hier te lande bemerkende, dat het gevaarlijk zou wezen, openlijk voor zijn gevoelen uit te komen, heeft hij zijn aangenomen naam bewaard, en zich op verschillende plaatsen opgehouden, zonder dat iemand in hem den graaf van Lauenstein, den natuurlijken broeder des keizers kon vermoeden."

»Zonderling inderdaad, dat mij van dit alles niets is

ter ooren gekomen! Ik heb toch handlangers en spionnen in overvloed op alle plaatsen, en ben tot heden door alle ingewonnen berigten slechts op een valsch spoor gebragt."

»De vijand was u te sluw, Hieronymus! U heeft hij echter des te beter in 't oog gehouden, en tot op heden bleef hem geene enkele van uwe handelingen verborgen. Hij was zelf in later tijd te Brussel, waar hij al uwe handlangers heeft uitgevorscht, en zelfs te Amsterdam wist hij tot dus verre al uwe plannen te verijdelen, ofschoon zij niet tegen hem maar tegen zijn vriend Julius waren gerigt."

»Ik mogt toch wel weten," vroeg Hieronymus peinzende, »hoe die beiden aan elkaâr zijn gekomen."

»Ook dit weet ik te verhalen," antwoordde de vreemdeling. »Martin Luther had hem opgedragen, zich hoofdzakelijk te vergewissen, in hoe verre zijne stellingen werden goedgekeurd door de kloostergeestelijken, bij wie de duitsche hervormer meer kennis en wetenschap mogt onderstellen dan bij de wereldlijke priesters, en aan dien last heeft Thomas getrouw voldaan. Hij bezocht onderscheidene kloosters, en bevond zich ook in dat nabij Utrecht, toen Julius daar verscheen, verzoekende dat men hem nachtverblijf zou geven."

»Nu wordt mij alles duidelijk," bromde de monnik in zich zelven. »Hij heeft zich aan zijn geestverwant aangesloten, en vernomen hebbende, wat tusschen Julius en mij was voorgevallen, heeft hij mij valsche berigten doen toekomen en zorg gedragen, dat hij achter mijne plannen kwam."

»Juist," antwoordde de vreemdeling, »en nu ik u geheel op de hoogte der gebeurtenissen heb gebragt, moet ik u vragen, welk plan gij hebt gevormd."

»Dat is gemakkelijker gevraagd dan beantwoord, edele heer! Gij hebt u kunnen overtuigen, dat ik eerst dezen nacht door mijne handlangers op het regte spoor ben gebragt, en ik niet vóór dezen morgen van hen zal vernemen, hoe zij over de zaak denken, hebbende ik mijn woord gegeven, dat ik hun raad niet in den wind zou slaan, wijl zij beter dan ik in staat zijn, een goed plan te beramen."

»In dit opzigt zou ik u misschien ook van dienst kun-

nen zijn," sprak de vreemdeling onverschillig, doch het gelaat van den monnik scherp in 't oog houdende.

»Wel mogelijk," antwoordde deze na eenige aarzeling. »Ik kan echter onmogelijk met u over eenig plan beraadslagen, vóór gij mij zult hebben meêgedeeld, waarom ook gij u op den graaf zoekt te wreken."

»Dat is regtmatig, Hieronymus! en ik verwachtte dit antwoord. Ik zal ook mijn gegeven woord houden, en u in korte woorden verhalen, waarom ik dien zelfden man zoek."

»De graaf was van de vroegste tijden mijn weldoener, en ik heb hem bijna afgodisch vereerd tot op den tijd, dat de graaf de zaak van Luther omhelsde. Ik, die geboren en opgevoed ben in den schoot der roomsche kerk, weigerde naar zijne woorden te luisteren, zoodra hij de kettersche leer poogde te verdedigen, en hetzij dat ik mij door geloofsijver te ver liet meêslepen, hetzij dat hetzelfde bij hem plaats vond, zoo veel is stellig, dat wij bij zekere gelegenheid in hevigen strijd geraakten. Dit oogenblik beschouw ik als het ongelukkigste van geheel mijn leven; want terwijl ik geheel vergat, wat ik aan mijn edelen weldoener verschuldigd ben, beleedigde hij de nagedachtenis mijner vrome moeder, die, naar hij zich uitdrukte, mij had opgevoed tot een priesterslaaf, en daardoor zich vergrepen aan het eeuwig heil mijner onsterfelijke ziel.

»Mijne vrome, afgestorven moeder, die ik vereerde als eene heilige, zoodanig te hooren beleedigen, maakte mij woedend, en in die gemoedstemming deed ik een duren eed, dat ik niet zou rusten vóór ik mij had gewroken op den man, die hare nagedachtenis zoo hemeltergend had gehoond!"

»Een heilige eed!" riep Hieronymus met kwalijk verborgen vreugde uit.

»Gij liegt monnik!" sprak de ander met donderende stem. »Het was een helsche eed, die mij de gruwelijkste folteringen heeft doen ondervinden."

Verschrikt stoof de monnik achteruit, en sprak schroomvallig:

»Ik mag niet met u twisten, edele heer! Ieder mag hieromtrent zijne eigen overtuiging hebben!"

»Gij hebt gelijk, monnik! En nu ter zake. Wij hebben ons wederkeerig ons geheim geopenbaard, en behoeven voor het oogenblik ons onderhoud niet langer te rekken. Ik zal mij weer naar het belendend vertrek begeven, en daar wachten, tot de oude schurk u het beraamde plan heeft meêgedeeld; wij kunnen dan, als hij zal vertrokken zijn, daarover nadenken."

Na het vertrek van den vreemdeling bleef de monnik in eene peinzende houding zitten. Er was te veel tijd verloopen, dan dat hij er aan kon denken, nog eenige uren rust te nemen, wijl hij begreep, dat de oude Dirk stellig niet lang op zich zou doen wachten. Hij dacht ernstig na over het onderhoud, dat hij met den edelman had gehad, en onwillekeurig overmeesterde hem een gevoel van angst. Wie was die vreemdeling, en op welke wijze was hij te weten gekomen, dat ook hij — Hieronymus — zich op denzelfden vijand zocht te wreken. Hij had terstond reeds bespeurd, dat die man iemand van geheel anderen stempel was, en ofschoon de vreemdeling onbewimpeld met hem had gesproken, en hij zeer wel wist, dat godsdiensthaat ook den edelsten mensch tot gruwelijke wreedheid kan brengen, was hij er toch niet gerust op, dat hij misschien later den monnik zijne welverdiende straf zou doen ondergaan. Het berouwde hem, dat hij zich met den vreemdeling had ingelaten, en ware het ook niet de vrees geweest, dat het offer zijner wraak hem zou ontsnappen, indien hij geene magtige bondgenooten had, dan zou hij wel terstond gehoor hebben gegeven aan de stem der voorzigtigheid, en een vreemdeling afgewezen, die hem misschien zou verraden. Hij ondervond nu voor de tweede maal, dat hij, die zijne hartstogten niet weet te beteugelen, ligt gevaar loopt, zelf het offer te worden; maar de teerling was geworpen, en er viel niets meer aan te veranderen: de vreemdeling zou getuige zijn van het plan, dat door de beide schurken beraamd was, en meêwerken om den onschuldige in 't net te krijgen. Zoodra echter de aanslag was gelukt en

[illegible] beroofd, wilde hij zich onmiddellijk [illegible] en terugkeeren naar den keizer, [illegible] te vreezen, ooit in ongenade [illegible].

[illegible] wel om den stroom zijner [illegible] maar met een enkel woord te [illegible] bevond zich in zijne [illegible] en zorgt ook van verre niet ver[illegible] eenige vrees voelde. Van tijd [illegible] door de leden, ten ge[illegible] en den slapeloos door[illegible] was hem hoogst welkom, toen [illegible] op de deur wist, dat Dirk [illegible].

[illegible] de kamer binnen, en [illegible] een plan had beraamd met [illegible] te mogen verwachten, [illegible] bereiken. Hieronymus [illegible] eene herberg, die zich in [illegible] bevond dan die, waar [illegible]. De beide schurken [illegible] 's morgens vroeg tot 's avonds [illegible], en moesten dan hier [illegible]. Eene gewelddadige oplig[illegible] raadzaam; doch lange Gijs [illegible] iemand geheel weerloos te [illegible] minstens een etmaal in een [illegible] te brengen, dat men [illegible]. Was dit gelukt, dan [illegible] te doen over; zij zouden hem [illegible] bekenden, wiens woning, [illegible] aanmerkte, alle gemakken en [illegible], waarin zij zich op dit [illegible] zou voorts bij het [illegible] den patroon halen, opdat [illegible] gevangene op zijn gemak [illegible] middel van Gijs was echter [illegible], en moest zeer duur [illegible], als hij genoegen nam

in hun voorstel, een paar goudstukken moest offeren.

Hieronymus onderhield zich nog eenigen tijd met den bandiet, hem vragende naar vele bijzonderheden, waaromtrent deze hem alle mogelijke inlichtingen gaf, zoodat de patroon regt tevreden was en geen oogenblik aarzelde, de gevraagde som gelds te verstrekken.

De vreemdeling had middelerwijl geen enkel woord van dit gesprek verloren, en alle bijzonderheden terstond opgeteekend, zoodat het duidelijk bleek, welk groot belang hij in de zaak stelde. Eenige oogenblikken nadat de oude schurk was vertrokken, kwam hij weer bij den monnik binnen, en verklaarde, dat hij zelf ook geloofde, dat de toeleg goed was beraamd; het sprak echter van zelf, dat hij ook nachtverblijf zou nemen in dezelfde herberg, ten einde, als het oogenblik zou zijn gekomen, hij insgelijks zijne wraakzucht zou kunnen bevredigen. Hij zei voorts, dat hij zich zeer vermoeid gevoelde, en nog een paar uur wilde slapen; daarna zou hij onmiddellijk den togt naar Amsterdam aanvaarden, en zelf al het mogelijke doen om Thomas op te sporen, dien, zoo als hij meende, niemand beter dan hij kon herkennen zelfs onder iedere vermomming.

De monnik had hem met angstige opmerkzaamheid gadegeslagen, terwijl hij sprak; maar het gelaat van den vreemdeling onderging niet de minste verandering, hetgeen hem althans eenigermate geruststelde; hij begreep ook, dat deze in dezelfde herberg zijn intrek moest nemen, en naardemaal hij duidelijk zag, dat de vreemdeling weinig lust had om het gesprek langer voort te zetten, nam hij met onderdanige hoffelijkheid zijn afscheid, den edelman toewenschende, dat eenige uren rust hem geheel mogten verkwikken. Hieronymus verliet nu het huis met groote omzigtigheid, begaf zich naar zijne herberg, om de noodige toebereidselen te maken voor de reis, en bevond zich spoedig op weg. Dorst naar wraak en vrees voor zijne veiligheid bestormden hem te veel, dan dat hij had kunnen slapen; wel gloeide zijn hoofd en waren zijne ledematen koud; wel moest hij soms het koude zweet afwisschen van zijne slapen; maar de haat dreef hem rusteloos

voort, en maakte het hem onmogelijk, acht te geven op hetgeen voor zijn ligchamelijk welzijn noodig was.

XI.

De jagt.

Den volgenden morgen, nadat de gebeurtenissen, die wij in het vorig hoofdstuk hebben meêgedeeld, waren voorgevallen, stond de oude Thomas op het kantoor van den heer van Dalen in het gewaad van een varensgezel, schijnbaar met den koopman in een druk gesprek gewikkeld over de lading van een schip, dat voor een verren togt moest worden uitgerust. Er waren nog andere zeelieden op het kantoor, en onder dezen ook een scheepsbevelhebber, die blijkbaar met genoegen luisterde naar het gesprek tusschen van Dalen en Thomas, en den laatsten eindelijk op de schouders klopte, zeggende:

»Mijn vriend! ik houd u voor een bekwaam zeeman, en als gij soms eens verlegen mogt wezen om een schip, wend u dan maar tot kapitein de Lange — dat is mijn naam — en gij zult onverwijld eené plaats vinden. Jammer genoeg, dat gij op het oogenblik niet vrij zijt, anders zou ik u terstond reeds op de monsterrol plaatsen."

Thomas dankte beleefdelijk voor den goeden dunk, welken de scheepsbevelhebber voor hem had opgevat, en na zich nog een tijd lang met de beide anderen te hebben onderhouden, nam hij afscheid van den heer van Dalen, en verliet het kantoor, om een aanvang te maken met zijne nasporingen. Van Dalen vernam nu tot zijne verbazing van den scheepsbevelhebber, dat Thomas inderdaad getoond had, groote bekwaamheden en ervaring in

het zeemansvak te bezitten; hij verheugde zich hierin ongemeen, wijl hij hoop voedde, dat hij daardoor onbekend zou blijven en aan zijne vervolgers ontsnappen. Hij antwoordde, dat hij volstrekt niet bevoegd was, daarover oordeel te vellen, maar wel gemeend had te bespeuren, dat die zeeman weinig lust gevoelde om onder een ander te dienen. De bevelhebber scheen zich echter in 't hoofd te hebben gezet, dien matroos voor zijn schip te werven, en vroeg daarom aan van Dalen, aan boord van welk vaartuig hij zich bevond.

Deze vraag bragt den regtschapen handelaar in geene geringe verlegenheid, want het lag voor de hand, dat hij in dit opzigt geene onwetendheid kon voorwenden. Er kon toch geen schepeling op zijn kantoor met hem spreken over de bevrachting van een bodem, zonder dat hij wist, van welk schip er sprake was, wijl hij vooraf deswege reeds met den gezagvoerder in onderhandeling moest zijn geweest. Aan den anderen kant gevoelde hij echter terstond, dat de zaak van Thomas misschien geheel verloren was, indien de ander, onderzoek doende naar het door hem opgegeven vaartuig, ontwaarde, dat de oude Thomas zich daar niet aan boord bevond, en bovendien zou hij hierdoor zich zelven in een slecht daglicht plaatsen, en dit gedoogde zijn karakter niet. Hij bedacht zich echter niet lang, en wilde juist het antwoord geven, dat hij om bepaalde redenen, welke hij niet mogt openbaren, den naam van dat schip niet mogt noemen, toen hij gelukkig uit de verlegenheid werd verlost door een volksoploop, die plotseling zich bij het kantoor vertoonde. De scheepsbevelhebber, die hem zonder het te weten of te willen zoo deerlijk in 't naauw had gebragt, vergat zijne vraag geheel, groette van Dalen ijlings, en spoedde zich naar buiten, gedreven wordende door nieuwsgierigheid om te weten, wat die oploop had te beteekenen.

Van Dalen gevoelde zich van een zwaren last bevrijd, en verheugde zich innerlijk over het onbeduidend voorval, dat hem zoo juist ter snede uit den brand had gered. Hij vreesde echter, dat de gezagvoerder alligt kon terugkeeren en zijne vraag herhalen, zoodat hij besloot, eenige

bezigheden voor te wenden, die hem een tijd lang noodzaakten afwezig te blijven. Hij gaf aan zijne bedienden de noodige bevelen, opdat zij gedurende zijn afzijn de zaken konden regelen, keerde naar de huiskamer terug, kleedde zich en verliet zijne woning. Hij doorkruiste nu ook de stad in alle rigtingen, in de hoop, dat hij Thomas zou ontmoeten, wijl hij hem gaarne het gebeurde wilde verhalen, ten einde zijn raad in te winnen, wat hij in dergelijk geval moest antwoorden. Hij vond echter niet wat hij zocht, en keerde eerst laat op den middag naar zijne woning terug, waar men hem berigtte, dat een vreemdeling op hem zat te wachten. Deze, vernemende dat de heer van Dalen niet te huis was, had gezegd, dat hij zijn terugkeer wilde afwachten, hoe lang zulks ook mogt duren, wijl hij hem noodzakelijk moest spreken.

Dergelijke zaken waren niet zeldzaam, en van Dalen spoedde zich daarom naar het kantoor, waar hij een vreemdeling vond, dien hij op het eerste gezigt als een man van rang en stand aanmerkte. Hij groette hem met de meeste beleefdheid, en vroeg hem, waaraan hij de eer van zijn bezoek had te danken. De vreemdeling — dezelfde dien wij den vorigen nacht bij Hieronymus hebben ontmoet — scheen op zijne beurt ook ingenomen te zijn met het voorkomen en de manieren van den koopman, beantwoordde diens groet met meer hoffelijkheid dan hij gewoon was, en gaf zijn verlangen te kennen, om over zaken van het hoogste belang een afzonderlijk onderhoud met hem te mogen hebben.

Van Dalen boog zich ten teeken van toestemming, en geleidde den vreemdeling naar eene afzonderlijke kamer. Hier bood hij hem een stoel aan, en sprak:

»Hier kunt gij vrijelijk spreken, mijnheer! Niemand buiten mij kan u hooren!"

»Ik ben u hartelijk verpligt voor de bereidwilligheid, waarmeê gij aan mijn verzoek hebt willen voldoen, en hoop opregtelijk dat het u ook niet zal berouwen. Ik heb u inderdaad over zaken van het grootste belang te spreken."

»Mag ik vooraf de vrijheid nemen, u te vragen, met

wien ik de eer heb tot een afzonderlijk gesprek te worden genoodigd?

»Ongetwijfeld, mijnheer van Dalen! Ik ben Willem van Borselen, een afstammeling van het adellijk zeeuwsch geslacht van dien naam." Van Dalen boog zich, maar eene wolk overtoog zijn gelaat. De vreemdeling reikte hem echter minzaam de hand, en begon:

»Waan niet, mijnheer van Dalen! dat mijne komst tot u ook slechts eenigermate in verband staat met geloofszaken! Ik begrijp zeer goed, waarom eene wolk uw gelaat verduisterde bij het vernemen van mijn naam. De van Borselens toch behooren tot de ijverige, strenge roomschgezinden, en de komst van een lid van dat geslacht moest u aanvankelijk bevreemden, ja, onaangenaam stemmen! Doch ofschoon ik zelf getrouw ben gebleven aan de leer, waarin ik werd geboren en opgevoed, heb ik toch geleerd, ieders overtuiging te eeren, en indien ik van velen mijner geloofsgenooten afwijk, dan is het voornamelijk daarin, dat ik om verschil van geloof niemand ooit zal vloeken of veroordeelen! Ik heb alle reden om u te hoogachten, als een edel mensch, en kom u daarvan juist het bewijs geven. De graaf van Lauenstein is in gevaar en moet gered worden."

»De graaf van Lauenstein?" vroeg van Dalen met de grootste verbazing; »dien ken ik volstrekt niet!"

»De oude Thomas dan, als gij liever wilt."

»Thomas, de edele, zelfopofferende vriend, is graaf van Lauenstein? Zoo is mijn vermoeden toch niet verkeerd!"

»Gij weet alzoo niet, wie hij is?"

»Neen, mijnheer van Borselen! Maar ik heb duidelijk bespeurd, dat hij niet kan zijn geboren en opgevoed in den stand, waarin ik hem heb gezien, en den laatsten nacht, dien hij in mijne woning heeft doorgebragt, heb ik hem zulks ronduit gezegd. Ook durf ik verzekeren, dat hem dit genoegen deed; want volgens zijne eigene woorden, hadden vele anderen hem tot dus verre nog verkeerd beoordeeld. Hij beloofde mij, bij diezelfde gelegenheid, dat hij mij later zijne geschiedenis zou verhalen,

en ik voelde mij vereerd door dit bewijs van genegenheid en vertrouwen!"

»Ik twijfel er ook aan of hij beide aan een waardiger vriend zou kunnen schenken! Ter zake echter. De graaf wordt door een verraderlijken vijand vervolgd, en er is een toeleg gesmeed tegen zijn leven. Ik heb mij op hem te wreken, en zou gaarne wenschen, dat gij mij behulpzaam wilt zijn in mijne wraak!"

»Ik een van Borselen bijstaan om zich te wreken op een der edelste menschen, dat nooit!" riep van Dalen heftig uit.

»Vrees niets, van Dalen! Ik wil mij op hem wreken door hem te redden en op deze wijs ons geschil te vereffenen, dat ons sedert jaren van elkander gescheiden houdt, en waaraan wij, ronduit gezegd, beiden schuld hebben, maar vooral ik, omdat ik vergat, welke dure verpligtingen ik had aan den edelen graaf."

»In dit geval kunt gij onvoorwaardelijk op mij rekenen, edele heer! In welk opzigt kan ik u van dienst zijn?"

»Eenvoudig door mij te veroorloven, zoo vaak ik kan hier te komen om te vernemen, of de graaf zich weer heeft doen zien. Zoodra dit geschiedt, zult gij hem berigten, dat ik hem zoek; dat ik mij in aanraking heb gesteld met zijne vijanden en hunne plannen in alle bijzonderheden ken; gij zult hem echter tevens zeggen, dat ik zulks heb gedaan om hem te redden, en ik mij gelukkig zal achten boven alle beschrijving, indien het mij moge gelukken. Gij zult hem dan tevens verzoeken, een tijd te bepalen, waarop ik hem hier of elders kan vinden, wijl er spoed wordt vereischt om den met helsche list beraamden toeleg te verijdelen."

»Het zal geschieden, zoo als gij verlangt, edele heer! en gave God, dat wij hem nu reeds mogten zien!"

»Dat is niet waarschijnlijk, mijnheer van Dalen! Ik heb echter ook geene enkele reden om achterhoudend tegen u te zijn, en wil u volgaarne, als gij tijd en lust hebt om mij aan te hooren, verhalen, in welke betrekking ik met den graaf stond, en in welke aanrakingen ik ben moeten komen om welligt zijn leven te redden."

»Ik zou nooit onbescheiden genoeg zijn geweest, heer

van Borselen! u ook maar eene enkele vraag dien aangaande te doen; maar als gij vertrouwen genoeg in mij stelt, om mij zoodanige inlichtingen te geven, dan wil ik u opregtelijk belijden, dat al hetgeen met den graaf in verband staat, mijne belangstelling in de hoogste mate opwekt. Over mijn tijd kan ik vrijelijk beschikken, en dat het mij ook niet aan lust ontbreekt, zal ik wel niet behoeven te herhalen. Vergun mij echter, u een beker wijn aan te bieden, en u daarbij bescheid te doen. « Gij zijt voorzeker van de reis gekomen, en ik heb geheel tegen mijne gewoonte de stad reeds in alle rigtingen doorkruist, zoodat misschien eene teug wijns beiden niet onaangenaam zal zijn."

»Opregt gesproken, mijnheer van Dalen! is mij uw aanbod hartelijk welkom: ik heb den geheelen nacht wakende doorgebragt, en zat reeds met het krieken van den dag in den zadel, zoodat eene verfrisschende teug mij regt welkom zal zijn."

Van Dalen gaf nu aan den huisknecht de noodige bevelen, en wij behoeven wel niet te zeggen, dat hij zijn besten wijn met hartelijke gulheid op de tafel deed zetten. Van Borselen had ook nog naauwelijks eenige druppelen van het edele vocht genoten, of hij merkte terstond aan, dat hij in geheel zijn leven geen beteren wijn ooit had gedronken. Van Dalen dankte hem voor zijne loftuiging, vulde zich insgelijks een beker, en zijn gast bescheid gedaan hebbende, wachtte hij vol belangstelling tot deze zijn verhaal zou aanvangen.

»Ik was nog een jonge knaap," begon van Borselen, »toen ik mijn vader verloor en overgelaten werd aan de zorg mijner onvergetelijke moeder. Zoo als ik later vernam, bezat mijn vader vroeger een groot vermogen, en tot op dit oogenblik weet ik nog niet, waardoor het is verloren geraakt; zoo veel is zeker, dat mijne moeder overbleef in kommervolle omstandigheden, en wij ons vele ontberingen moesten getroosten om niet te verraden, dat binnen onze woning armoede heerschte. Zulks belette ons echter niet, om gelukkig met elkander te leven, en dat de band der liefde ons hoe lang zoo meer vereenigde.

onder het oog brengende, dat beweging in de vrije lucht een noodwendig vereischte was om zich gezond en krachtvol te ontwikkelen; hij begreep volkomen, dat het der treurende weduwe niet mogelijk was, zelve dagelijks met haar lieveling naar buiten te gaan, en zij te angstig was voor haar eenig overgebleven schat, om hem aan andere handen toe te vertrouwen; hij hoopte echter, dit vertrouwen te hebben gewonnen, en deed den voorslag, dagelijks met mij eene wandeling te doen.

»Mijne moeder bloosde bij die woorden, wijl zij wist, dat zij geene dienaars had, aan wie zij mij zou kunnen toevertrouwen, naardemaal onze armoede zulks niet gedoogde; maar de wending, die de graaf hieraan had gegeven, ontnam haar toch spoedig hare verlegenheid, en met hoffelijken dank nam zij het aanbod van den graaf aan, onder voorwaarde, dat ik er genoegen in vond, waaraan zij, zoo als zij met hare innemende lieftalligheid zeide, niet kon twijfelen, omdat zij mijne oogen reeds van vreugde zag schitteren. Ik was spoedig gereed, en huppelde aan de zijde van den graaf onze woning uit, na mijne moeder herhaaldelijk te hebben gegroet.

»Reeds de eerste wandeling is mij onvergetelijk gebleven; ik smaakte het grootste genot bij de beschouwing der heerlijke schepping Gods, en werd menigmaal door mijn leidsman gewezen op schoonheden, die ik zelf niet opmerkte; hij verhaalde mij tevens veel leerzaams en nuttigs, en wist zich zoo duidelijk uit te drukken, dat ik met regt kon getuigen: op dien dag gingen mij de oogen open; dien dag werd mijn verstand voor het eerst ontwikkeld, en na onze wandeling vloog ik mijne moeder om den hals, en hing haar een tafereel op van hetgeen ik had genoten, en waarvan zij zelve zich zoo min als ik eene voorstelling had kunnen maken. Ik had alles onthouden, en verhaalde haar naauwkeurig al wat de graaf tot mij had gezegd, en vol vreugde en dankbaarheid voorspelde ik haar, dat voortaan geene zorg voor mijne opleiding haar meer zou behoeven te kwellen.

»Sedert dien tijd vervulde de graaf getrouw zijne be-[illegible], werd in ieder opzigt mijn leermeester, en toen later

mijne moeder door eene hevige ziekte werd aangetast, vertroostte hij haar in het aangezigt des doods, haar belovende, voor mij een teederlievend vader te zullen zijn en blijven. Hij heeft trouw woord gehouden, en ik heb in den volsten zin des woords alles aan hem te danken: mijne opvoeding, die onmogelijk aan beter handen kon worden toevertrouwd, de hooge betrekking die ik bekleed, en geheel mijne fortuin. Ik was dan ook aan hem innig gehecht, en geene opoffering zou mij te groot zijn, zelfs mijn leven gave ik gaarne om het zijne te redden!

»Dat derhalve mijne dankbaarheid grenzenloos is jegens den man, aan wien ik alles verschuldigd ben, en die mijne moeder in hare laatste levensjaren heeft getroost en gesterkt, dit zal u niet verwonderen, maar wel dat ik later een geruimen tijd gescheiden bleef van mijn weldoener. Dit schijnbaar zoo moeijelijk op te lossen raadsel zal ik u met weinige woorden verklaren.

»Ik behoor, zoo als gij weet, tot een roomsch geslacht, en mijne dierbare moeder, eene vrome, edele vrouw, prentte mij sedert mijne vroegste jeugd grooten eerbied in voor de H. Kerk en hare dienaren. Die eerbied is mij bijgebleven, en ik zou vreezen, de nagedachtenis mijner moeder te ontheiligen, als ik daarvan afweek. Wel heeft de tijd en vooral de invloed van den graaf het zoo ver gebragt, dat ik geen andersdenkende zal verdoemen, al wierd mij zulks ook door een priester gelast, maar overigens ben ik geen haar breed afgeweken van de leer van Rome, en hoop dit ook niet te doen tot aan het einde mijns levens.

De graaf daarentegen is een vurig volgeling van Luther en vooral sedert hij te Wittenberg den hervormer zelven heeft gehoord. Zoo lang ik nog een kind was, sprak hij nooit met mij over eenig stuk van godsdienst; later echter, toen ik tot jaren van onderscheid was gekomen, voerde hij menig punt aan, de leer der Kerk voorstellende in een daglicht, dat mij met verontwaardiging vervulde. Ik smeekte hem, met mij over geene geloofswaarheden te spreken, een eed zwerende, dat ik nooit van godsdienst zou veranderen, al ware het alleen ter

liefde van mijne moeder, en hij scheen dan ook de kracht mijner kinderliefde op den regten prijs te stellen; want hij liet dat onderwerp varen, en kwam er niet weer op terug, zoo lang mijne dierbare moeder leefde.

»Na haren dood evenwel en toen de tijd mijne bittere smart althans in zoo verre had gelenigd, dat ik weer denken en spreken kon, begon hij van tijd tot tijd de leer van Rome aan te tasten, en die van Luther te verdedigen; doch ook nu was mij dit onderwerp ondragelijk, en aangezien ik niet berekend was om hem te weerleggen, bad ik hem op nieuw, die snaar niet verder aan te roeren. Ditmaal echter ondervond ik een ongewonen tegenstand, bewerende de graaf, dat het voor ieder mensch een dure pligt was, te onderzoeken, aan welke zijde regt en waarheid worden gevonden.

»Ik wil niet ontkennen, dat ik innerlijk zijne woorden toestemde; maar op hetzelfde oogenblik was het mij, alsof ik mijne moeder aanschouwde in haar doodsgewaad; haar lijkkleurig gelaat was besproeid met hare tranen; hare holle oogen stonden onbewegelijk op mij gevestigd, en de regterhand in de hoogte heffende, scheen zij mij met den toorn des hemels te bedreigen, als ik langer naar de graaf luisterde.

»Ik weet wel, van Dalen! dat velen het eene dwaasheid noemen, dat ik waarde hecht aan een gezigt, dat voor hen niets anders is dan een ijdel spel mijner verbeelding; maar ik heb mijne moeder in dat beeld gezien, en geloof, dat zij het waarachtig was, die mij kwam waarschuwen in de ure des gevaars!

»Ik viel op mijne knieën, dankte de dierbare afgestorvene voor hare reddende waarschuwing, en verklaarde den graaf op stelligen toon, dat ik geen woord meer tegen de roomsche leer wilde hooren, hem biddende, dat hij mij in mijne onnoozelheid zou laten leven en sterven, waarin ik mij gelukkig gevoelde, en waardoor alleen ik eenmaal met mijne moeder kon worden hereenigd!

»Waarschijnlijk heb ik met ongewone heftigheid gesproken, want ik was zeer geschokt en bevond mij in

eene ongewone gemoedstemming; ik weet mij zelfs niet meer naauwkeurig te herinneren, welke woorden ik heb gebezigd; zoo veel is echter zeker, dat ik een toornigen gloed op het gelaat van den graaf zag uitgedrukt. Hij antwoordde niet, en bleef mij een tijd lang zwijgend aanstaren met een oog, waarin ik eene zekere minachting meende te bespeuren. Die trek had mij tot inkeer moeten brengen, doch mijn gemoed was vol, en voor de eerste maal mijns levens gevoelde ik een vreesselijken godsdiensthaat in mijne borst. Meer en meer geraakte ik in woede, en ik beging eene onvergeeflijke misdaad: ik verweet den graaf, dat hij zoo langen tijd mijn weldoener was geweest om mij afvallig te maken van het geloof mijner vaderen.

»Dat was te veel voor den edelen graaf, en nog hoor ik de donderende stem, waarmeê hij mij toeriep, dat mijne moeder een priesterslaaf van mij had gemaakt, en dit onmogelijk bevorderlijk kon zijn voor hare zaligheid.

»Sedert dit oogenblik waren wij gescheiden! Wel erkende ik, dat het onregt aan mijne zijde was, en ik den graaf, aan wien ik zoo veel verschuldigd was, onverdiend had beleedigd; maar dat hij de nagedachtenis mijner moeder, die ik als eene heilige vereer, had gehoond, dat kon ik vergeten noch vergeven. Ik weende bitterlijk over het voorgevallene, doch vond de magt niet in mij, den eersten stap tot verzoening te doen. Wij hebben elkaar sedert niet weer gezien.

»De zaken namen middelerwijl een ernstigen keer, en de graaf begreep, dat hij meer voor de zaak der hervorming kon doen, als hij onder eene nederige vermomming onbekend bleef, terwijl het buitendien voor hem zelven gevaarlijk genoeg was, als men hem overtuigde een aanhanger van Luther te zijn. Een toeval bragt mij in den laatsten tijd op het spoor van den verraderlijken toeleg, welke tegen hem wordt gesmeed door een monnik, dien hij altoos zijne verachting deed gevoelen, en die thans zelf bij de landvoogdes in ongenade is gevallen.

»Zoodra ik zulks gewaar werd, ontwaakte mijne vroegere liefde en dankbaarheid met vernieuwde kracht, en

ik gevoelde dat het oogenblik was gekomen om mij te wreken, of beter gezegd om te toonen, dat hij zijne weldaden niet heeft verspild aan een ondankbare, al heb ik dan ook den schijn er van op mij geladen. Ik heb niet gerust vóór ik alle draden van het listig gesponnen weefsel in handen heb, en als ik hem zal hebben gered, wil ik dien ellendigen monnik zijne welverdiende straf doen ondergaan."

Van Borselen verhaalde nu nog, dat hij met Hieronymus in aanraking was gekomen, en hem in den waan had gebragt, dat ook hij zich op den graaf had te wreken, ofschoon hij hem niet had gezegd, waarin zijne wraak zou bestaan. Hij deed een getrouw verhaal van de gebeurtenissen, die wij in het vorig hoofdstuk hebben beschreven, en overtuigde van Dalen gemakkelijk, dat de graaf door groote gevaren werd bedreigd en er tevens met den meesten spoed moest worden gehandeld.

Van Dalen had met de grootste belangstelling toegeluisterd, en vroeg, toen van Borselen eindigde:

»Ik ben u grooten dank schuldig voor uw vertrouwen, heer van Borselen! maar wilde u toch gaarne ééne vraag doen: waarom niet terstond begonnen met den monnik zijne straf te doen ondergaan? Dan toch had hij niet tegen den graaf kunnen woeden!"

»Gij vergeet, mijn vriend!" antwoordde van Borselen eenigzins aarzelend, »dat de graaf eerst in veiligheid moet zijn. Of zou ik u moeten herinneren aan de strenge plakkaten tegen de ketters, waarmeê ieder aanhanger van de hervorming wordt bedreigd, van welken rang of geboorte ook? Misschien vindt gij het onkiesch, dat ik u daaraan herinner, maar gij zult wel begrijpen, dat de geheele geschiedenis van den graaf, den monnik Julius en hetgeen in uwe woning is geschied aan mij is bekend geworden. Ik behoef alzoo niet te veinzen, en mag u aan die plakkaten herinneren, zonder mij in een verkeerd daglicht te plaatsen.

»Onderstel nu eens, ik hadde den monnik te 's Hage doen vatten en naar Brussel laten brengen, hetgeen ik gemakkelijk had kunnen doen: wat zou daarvan het

noodzakelijk gevolg zijn geweest? De monnik zou ongetwijfeld zijne straf hebben ondergaan, maar den graaf, Julius en u hebben aangeklaagd als aanhangers van Luther, die heimelijk protestantsche godsdienstoefeningen hebben gehouden in uwe woning; deze aanklagt zou door twee getuigen zijn bevestigd geworden, en niemand uwer zijn geweten hebben willen bezwaren met het afleggen van een valschen eed, dat de beschuldiging niets anders ware dan lastertaal!

»En zoudt gij dan meenen, dat ik, in den geest, als ik u heb meêgedeeld, mij gewroken zou geacht hebben, als de monnik zijne straf onderging, terwijl de graaf en zijne vrienden in den kerker zuchtten, zich voorbereidende op het schrikkelijkst lot?"

»Neen!" riep van Dalen, met een traan in 't oog, »gij hebt gelijk, ik bid u om verschooning. O, mijne dierbare gade, mijn aangebeden kind! wat zou er van u worden, als ik, van mijne vrijheid beroofd, niet langer over u kon waken!"

»God en Zijne heiligen mogen u in genade bewaren, mijn edele vriend! Maar vergeet geen oogenblik, dat gij steeds door de grootste gevaren wordt bedreigd, en ik zelf, ofschoon bij de landvoogdes in groot aanzien, zou ulieden niet met mijn leven kunnen redden! In sommige gedeelten van Duitschland staat het minder ongunstig met de Protestanten, omdat de keizer de handen niet ruim genoeg heeft; maar hij zelf zoowel als de landvoogdes, zijne zuster, beiden beschouwen het als een middel om de zaligheid deelachtig te worden, dat zij hier en elders, waar zij niet gebonden zijn door de omstandigheden, zoo streng en wreed mogelijk tegen de ketters woeden."

»Ik weet, dat gij de waarheid spreekt, van Borselen!" zuchtte van Dalen, »maar ofschoon ik erken verpligt te wezen, alle mogelijke voorzorgen te nemen, en met de uiterste voorzigtigheid te werk te gaan, zoo moet ik toch aan den anderen kant verklaren, dat mijn geloofsmoed sterker is dan alle plakkaten, en ik vastelijk vertrouw op onzen God, Wiens Almagt verder reikt dan de booze

hand der menschen, en die ons — als wij verdrukt worden, gevangenschap en foltering ondergaan, en welligt door beulshanden van het leven worden beroofd — door lijden zal doen ingaan tot zijne heerlijkheid!"

»Amen!" sprak van Borselen aangedaan. »En nu mijn vriend! zeg ik u opregtelijk dank voor uwe belangstelling en medewerking. Ik zal nog vóór den nacht bij u terugkomen om te vernemen, of gij den graaf hebt gezien, en tijd en plaats voor ons onderhoud bepaald. Gods beste zegen ruste op u en uw huis, en als het gebed van een geloovig, doch, naar ik vertrouw, regtschapen zoon der Kerk iets kan bijdragen tot uw heil, dan kunt gij er u op verlaten, dat ik althans zal aanhouden in dat gebed!"

Aangedaan reikten de beide mannen elkaâr de hand, en van Borselen verliet het kantoor. Hij had met voordacht geweigerd, zelf tegenwoordig te zijn bij het onderhoud van Hieronymus en diens handlangers, wijl hij zich dan niet vrijelijk bij van Dalen kon bewegen. Immers zij zouden zulks terstond hebben bemerkt, en aan den patroon meêgedeeld, en dan ware de kans verkeken om de schurken te verwarren in hunne eigen netten. Thans echter was hij hun geheel vreemd, en het was den sluwsten spion onmogelijk, den patroon de naauwkeurige signalementen op te geven van het tal verschillende personen, dat aanhoudend bij den handelaar in- en uitging.

Van Borselen was geheel verkwikt door het onderhoud met van Dalen, en gevoelde zich wel te moede; hij hield zich vast overtuigd, dat hij zijn oogmerk zou bereiken en den aanslag verijdelen, en dan hoopte hij, in vereeniging met van Dalen, invloed genoeg op den graaf te zullen uitoefenen, om dezen te bewegen, dat hij de Nederlanden zou verlaten en zich naar elders begeven, waar hij ruimer kon adem halen, en niet door zoo groote gevaren werd bedreigd.

Van Dalen bragt het verdere gedeelte van den dag in 'ne gedrukte stemming door, en het gelukte zelfs aan lius en Clemens, die den avond bij hem doorbrag-, niet, hem zijne gewone opgeruimdheid te hergeven.

Zijne ziel was vervuld met vrees voor den graaf en voor het lot der zijnen, als hij soms door list en verraad van zijne vrijheid werd beroofd. Niet minder bekommerde hij zich over Julius, dien hij zielslief had en op den hoogsten prijs stelde; onwillekeurig dacht hij aan het ongestoord geluk, dat hij zou genieten, als hij niet bekend ware geworden met Luthers leer. Iets dergelijks straalde dan ook door gedurende zijn onderhoud met den vriendenkring; doch Julius, wiens gelaat als met een doodelijk bleek overtogen werd, ging regt op den man af, en vroeg of hij goed verstaan had, toen hij meende op te merken, dat van Dalen zich gelukkiger zou achten, als hij onbekend ware gebleven met het woord der waarheid.

Van Dalen, te edel en regtschapen om niet te bekennen, dat hij werkelijk zoo iets had bedoeld, antwoordde, dat hij heden door verschillende omstandigheden en ontmoetingen kleinmoedig gestemd was, en zich bezwaard gevoelde, als hij aan de toekomst dacht. Toen nam Julius het woord, en den hemel vurig dankende dat hij tot kennis der waarheid was gekomen, schilderde hij in levendige kleuren het geluk af van degenen, die de hervorming met hart en ziel hadden omhelsd; met vurige geloofskracht gewaagde hij van de vervolgingen, die zij zouden hebben te verduren, en welke hen voorzeker nader zouden brengen tot de jongeren des Heeren, die zich zalig prezen, als zij versmaad waren om Zijnen naam; hij wees allen heen naar den hemel, het eigenlijke vaderland, waar de kroon der zaligheid was weggelegd voor hen, die zouden hebben volhard tot aan het einde.

Toen hij ophield te spreken, reikte hij van Dalen de hand, en zag hem aan met een weemoedigen blik, waarin zich een innig medelijden afspiegelde met den eerlijken en regtschapen man, die voor een oogenblik moedeloos kon worden, als hij dacht aan gade en kind. Van Dalen drukte hem insgelijks de hand, en sprak met ontroerde stem:

»Dat is een gulden woord, mijn Julius! waaraan ik juist op dit oogenblik de grootste behoefte heb! Gij allen weet, hoe goed ik het meen met de zaak der hervorming,

en hoe gaarne ik bereid ben, daarvoor ook het zwaarste offer te brengen. Maar zelfs Paulus getuigde, dat de geest gewillig is, doch het vleesch zwak, en hoe zou het dan mogelijk zijn, dat ik, de nietige mensch, nimmer een oogenblik van zwakheid zou ondervinden? Het is slechts eene oogenblikkelijke opwelling, en als ik u alles verhaalde, hetgeen ik dezen dag heb vernomen, dan zoudt gij mij vergeven, dat ik heden een aanval van kleinmoedigheid heb! Maar het is nu voorbij, Julius! en uwe woorden zullen wel den invloed hebben, dat zulks niet nog eenmaal geschiedt!"

Julius wilde juist antwoorden, toen een bediende de kamer binnenkwam, en van Dalen berigtte, dat de schepeling, die hem heden morgen reeds over de bevrachting van het schip had gesproken, was teruggekomen en een onderhoud met hem verlangde te hebben, zich verontschuldigende over het ongelegen uur. Van Dalens oogen schitterden van vreugde, want hij wist, dat dit niemand anders kon zijn dan de graaf, zoodat van Borselen nog dezen nacht met hem zou kunnen spreken. Hij verontschuldigde zich bij zijne vrienden en huisgenooten, en zei, dat het misschien wel laat kon worden, vóór die zaak was afgeloopen, wijl daaraan voor hem veel was gelegen.

Hadden de zijnen hem bij deze gelegenheid opmerkzaam aangezien, dan zouden zij stellig wel hebben bespeurd, dat er iets buitengewoons was voorgevallen; doch dergelijke zaken kwamen in zijn beroep zoo menigvuldig voor, dat zijne vrouw en dochter er zelfs niet aan dachten, hem opmerkzaam gade te slaan. Zij betuigden alleen haar leedwezen, dat zij misschien geruimen tijd zouden zijn verstoken van zijn gezelschap, en verzochten hem dringend, zoo spoedig mogelijk terug te komen.

Clemens alleen rook lont, en snel een blik van verstandhouding met van Dalen wisselende, waardoor hij bevestigd werd in zijn vermoeden, knoopte hij terstond weer het gesprek aan, opdat van Dalen zich ongemerkt kon verwijderen.

Zoodra deze in de gewone spreekkamer achter het

kantoor was gekomen, zag hij terstond, dat hij zich niet had bedrogen: de oude Thomas stond voor hem, reikte hem de hand, en sprak:

»Daar ben ik reeds weer terug, van Dalen! om u mijn nood te klagen: den geheelen dag was al mijne moeite vergeefsch!"

»God lof, dat ik u zie, heer graaf! Er zijn heden belangrijke zaken voorgevallen!"

»Heer graaf? Kent gij mij alzoo? Wie heeft u aangaande mij kunnen inlichten?"

»Een edelaardig man, die niets vuriger wenscht dan u te redden, en u liefheeft en vereert als zijn vader!"

»Willem van Borselen!" riep de graaf uit, met bevende stem.

»Juist, heer graaf! Hij moet u zoo spoedig mogelijk spreken, en komt nog vóór den nacht hier!"

»O," riep de graaf bewogen uit, »gij weet niet, van Dalen! hoe weldadig die woorden werken op mijn gemoed!"

»Toch kan ik zulks vermoeden: van Borselen bragt een geruimen tijd bij mij door, en heeft mij zonder achterhouding alles verhaald. Ik weet, wat hij aan u is verschuldigd; ik weet, waardoor gij werdt gescheiden; maar ik weet ook, dat hij die scheiding diep betreurt, en zijne dankbare liefde terstond weer ontbrandde met vernieuwden gloed, toen hij vernam, dat gij in gevaar verkeert!"

De graaf was tot schreijens toe bewogen, en luisterde met de grootste opmerkzaamheid, toen van Dalen hem uitvoerig zijn onderhoud met van Borselen meêdeelde. Nadat van Dalen zijn verhaal had geëindigd, verzocht de graaf hem om vergunning, in zijne woning te blijven wachten tot de komst van van Borselen, aangezien hij het voorzigtiger oordeelde, eerst met hem te spreken, vóór hij zich misschien op de straat in gevaar begaf. Wij behoeven wel niet te zeggen, dat van Dalen het zich tot eene eer rekende, aan het verlangen van den graaf te voldoen; hij zond een bediende tot zijne huisgenooten en vrienden, met berigt, dat zij niet moesten rekenen

op zijne terugkomst, wijl hij waarschijnlijk wel tot laat in den avond op het kantoor zou blijven; tevens deed hij zijne gade verzoeken, eenige ververschingen gereed te maken, en kondigde zijn gast aan, dat hij geheel ter zijner beschikking was. Deze drukte hem hartelijk de hand, en sprak:

»Ik heb u gezegd, dat ik behoefte gevoel, om u bekend te maken met de geschiedenis van mijn leven, en daar wij nog wel eenigen tijd op van Borselen zullen moeten wachten, wil ik gaarne mijn woord gestand doen. Uwe menschenkennis en ervaring hebben u reeds op het regte spoor gebragt, en uwe onkreukbare regtschapenheid en de welwillendheid, die gij jegens mij zoo ondubbelzinnig betoondet, maken het mij tot pligt, geene geheimen langer voor u te hebben."

Van Dalen dankte den graaf voor die gevoelens van vriendschap, welke hij op den hoogsten prijs stelde, en betuigde zijne warme belangstelling in het leven van den man, in wien hij terstond reeds iets anders had gezien, dan wat hij scheen te zijn, en dien hij daarenboven ook de hoogste achting toedroeg, omdat hij insgelijks een volgeling was van den grooten Luther.

»Ik ben een bastaard," begon de graaf, »en weet niet met zekerheid, wie mijn vader was. Mijne moeder, die ik mij nog levendig herinner, was eene beeldschoone vrouw, eenvoudig van aard en zeden; maar ofschoon geboren en opgevoed onder landlieden, bezat zij toch iets geheel eigenaardigs in voorkomen, spraak en manieren, zoodat hare bloedverwanten en magen haar reeds van kindsbeen den bijnaam gaven van *de kleine vorstin;* het staat mij zelfs voor, dat ik haar menigmaal aldus heb hooren noemen, als zij door hare vrienden of magen werd bezocht.

»Over mijn vader sprak zij nooit met mij, en als ik, toen ik een opgeschoten knaap was geworden, naar mijn vader vroeg, dan antwoordde zij steeds: uw vader is een edel en braaf, rijk en magtig man, die in ieder opzigt zorg voor mij draagt, maar niet bij ons kan wonen." Zij ontving geregeld brieven van hem, en heeft mij

meermalen verhaald, dat zij het aan mijn vader was verschuldigd, dat zij lezen en schrijven had geleerd, hetgeen ook waarlijk eene groote zeldzaamheid mogt worden genoemd. Van tijd tot tijd werd ik een dag bij mijne grootouders gebragt, en ik vermoed, dat zij dan bezoek ontving van mijn vader, omdat het zoo regelmatig geschiedde.

»Men heeft beweerd, dat de toenmalige keizer mijn vader was, die in zijne jeugd eene hartstogtelijke liefde voor mijne moeder had opgevat, en onmogelijk is het niet, want ik verzeker u, dat ik geen schooner vrouw ooit heb gezien. Overigens evenwel is er mij niets van bekend geworden, en zelfs toen mijne moeder op haar sterfbed lag, en ik haar smeekte, dat hare stervende lippen mij eindelijk het geheim mijner geboorte zouden openbaren, antwoordde zij mij, dat zij een heiligen eed had gezworen, zulks nooit te doen, en zij niet als een meineedige voor den troon des Allerhoogsten kon verschijnen; er was echter in ieder opzigt voor mij gezorgd, en ik behoefde alzoo geene vrees hoegenaamd te voeden voor mijne toekomst.

»Ik moest mij derhalve troosten in mijn lot, en verheugde mij toch ongemeen, dat mijn vader, zoo als zij mij verhaalde, bij verschillende gelegenheden mij had gezien, zonder dat ik daarvan iets wist, en altijd met de warmste liefde en de grootste tevredenheid over mij had gesproken. Lang heb ik mij sedert gepijnigd om mij te herinneren, met wien ik soms kon hebben gesproken; maar nooit heb ik hieromtrent eene gegronde gissing kunnen maken.

»Kort na den dood mijner moeder, die ik opregtelijk betreurde, werd ik bezocht door een vreemdeling, die zich langdurig en met de meeste welwillendheid met mij onderhield. Ik was toen een knaap van vijftien jaren en aan onderwijs had het mij niet ontbroken. Ik mag ook van mij zelven getuigen, dat ik van de lessen, welke ik ontving, een vlijtig gebruik had gemaakt, wijl ik van kindsbeen af een ongemeenen dorst naar wetenschap en kennis bezat.

in mijne vrijheid mogt trachten te belemmeren; althans hij verontrustte mij niet, en eenmaal liet mijne moeder zich ontvallen, toen ik mij hierover verwonderde, dat hij aldus handelde in zijn eigen belang, wijl hij daarvoor ruim werd beloond.

Gij ziet alzoo, mijn vriend! dat reeds van vroege jeugd mijn gemoed was voorbereid op de hervorming van onzen grooten Luther, en gij kunt u thans ook levendig voorstellen, met welke onuitsprekelijke vreugde ik die heilige zaak heb begroet!

»Toen de lastgever mijns vaders vertrok, bad ik hem dringend mij later van tijd tot tijd eens te komen bezoeken en zelf zich te overtuigen, of ik een goed gebruik maakte van hetgeen mijns vaders liefde mij had geschonken, en deze beloofde aan mijn wensch te zullen voldoen. Hij heeft ook getrouw woord gehouden, en mij vijf achtereenvolgende jaren een bezoek gebragt, en bleef dan zelfs eenige dagen bij mij. In het zesde jaar ontving ik in stede van het gewone bezoek, waarop ik reeds als een waar feest rekende, het berigt van zijn dood, dat mij diep schokte, want ik had eene onbegrensde hoogachting en genegenheid voor hem opgevat. En toch kan ik aan mijn hart gevoelen, dat hij niet mijn vader was en mij niet bedroog, toen hij mij als zijn lastgever verscheen. Ik zou hem gaarne mijn vader hebben genoemd, en hem zielslief gehad hebben, wanneer hij het geweest ware; maar ik gevoelde dat hij het niet zijn kon, en hij heeft mij zulks ook uitdrukkelijk verzekerd, tevens belijdende, dat hij onmogelijk zoo veel aan mij hadde kunnen doen.

»Ik bragt overigens mijn tijd op mijne landgoederen aangenaam door, vond in de studie der natuur eene rijke bron van vreugde, en smaakte het genoegen, dat menig geleerde en dichter mijne nabijheid niet vermoedde. Ik werd allengs bekend met eenige groote en voortreffelijke mannen, van wie ik veel leerde en aan wie ik overigens ook nog veel had te danken, toen ik hun mijn voornemen openbaarde, om eenigen tijd op reis te gaan en andere landen te bezoeken. Zij gaven mij brieven van aanbeveling aan buitenlandsche geleerden en beroemde

mannen, en hetgeen ik van deze heb mogen leeren, was ik hun alzoo verschuldigd.

»Ik had reeds eene reis naar Engeland, Frankrijk en Zwitserland gemaakt, toen ik mij naar de Nederlanden begaf, waar ik insgelijks bekend werd met geleerden en helder denkende mannen, in wier omgang ik een ongemeen behagen schep. Toenmaals hield keizer Karel V zich in de Nederlanden op, en te Brussel werd ik persoonlijk met hem bekend. Ik geloof, dat Karel was ingelicht aangaande hetgeen hier en daar van mijne geboorte was verhaald geworden, en in stede dat zulks hem tegen mij had ingenomen, moet ik zeggen, dat hij mij inderdaad eene broederlijke genegenheid betoonde. Hij bood mij verschillende betrekkingen aan, en ik zal hem steeds dankbaar zijn voor de gunsten, die hij mij betoonde. Ook bij de landvoogdes stond ik hoog aangeschreven, en ik vernam, dat ook zij mij als een ouderen broeder aanmerkte, ofschoon over die teedere zaak natuurlijk nooit een woord werd gerept.

»In de omgeving der landvoogdes leerde ik ook haar biechtvader kennen, denzelfden monnik, die thans op mijn verderf en dat van Julius loert. Ik heb dien man van den aanvang af gehaat, omdat hij zoowel den keizer als de landvoogdes onafgebroken heeft aangezet tot gestrenge wreedheid tegen de aanhangers van Luther. Ik heb hem bij zekere gelegenheid onbewimpeld gezegd, dat ik hem verachtte en al mijn invloed zou aanwenden om den zijnen te fnuiken. Dat is de eenige grond van zijn haat, en ware hij niet beducht voor zijn eigen leven, dan bevond ik mij misschien reeds in den kerker of althans op de vlugt.

»Ik zal u wel niet behoeven te zeggen, dat ik te Brussel bekend werd met de omstandigheden, waarin de edele weduwe van Frank van Borselen verkeerde, en dat ik mij aanvankelijk met de opleiding van haar zoon belastte, om de waardige vrouw van eene knellende zorg te ontheffen, tot ik allengs eene innige genegenheid voor haren telg opvatte.

»Ik was hoe lang zoo meer doordrongen van de waar-

heid, die door Martin Luther aan het licht werd gebragt, en met eene onweerstaanbare magt voelde ik mij naar Wittenberg gedreven door de zucht, om den grooten hervormer persoonlijk te leeren kennen. Ik verliet daarom de Nederlanden en reisde naar Saksen, waar ik een geruimen tijd doorbragt. Dien tijd zal ik nooit vergeten, en het doet mij leed, dat ook gij niet het voorregt hebt kunnen smaken, Luther in zijne edele deugden en onuitputtelijken rijkdom van kennis gade te slaan. Met onbegrensde hoogachting werd ik ook jegens den saksischen keurvorst vervuld, die, zelf gloeijende voor de evangelische waarheid, den grooten leeraar in zijne bescherming nam, en door zijn ongemeen beleid alle gevaren wist te boven te komen. Inderdaad Frederik mag met volle regt *de Wijze* worden genoemd; want ondanks mijne innige bewondering voor Luther kan ik u toch ten stelligste verzekeren, dat van de geheele zaak der hervorming waarschijnlijk niets zou zijn gekomen, indien Luther niet zulk een steun in den keurvorst had gevonden.

»Het ligt voor de hand, dat ik mij met lijf en ziel aan Luther en de hervorming verbond, en het was voornamelijk op zijne begeerte, dat ik weer naar de Nederlanden ging om daar bevorderlijk te zijn aan de goede zaak, en vooral bekend te worden met den algemeenen geest der kloostergeestelijken, die in den regel meer kennis en wetenschap bezitten dan de wereldlijke priesters. Ik vond echter bij mijne terugkomst, dat het geen zaak meer was, als graaf van Lauenburg de hervorming te ondersteunen, wijl zulks mij zoo niet gevangenschap dan toch stellig verbanning zou hebben berokkend, waardoor ik natuurlijk niets zou hebben kunnen uitrigten. Ik nam alzoo een eenvoudig gewaad aan, mij overtuigd houdende, dat in den nederigen en geringen Thomas niemand den graaf van Lauenburg zou herkennen. Ik bezocht verschillende kloosters, en hield mij het langst op in het stichtsche, waar inderdaad de geest van Christus heerscht: de liefde en broederlijke verdraagzaamheid. De abt is een vroom en eerwaardig grijsaard, innig gehecht aan de leer der roomsche kerk, maar het dagelijks betreu-

rende, dat andersdenkenden worden gepijnigd en bestraft. Verschillende monniken zijn waarlijk de leer van Luther toegedaan, en broeder Clemens, de boezemvriend van den abt, heeft hem volmondig bekend, dat hij de hervorming met hart en ziel is toegedaan. Daarom gevoelde ik mij hier zoo goed, en ofschoon Clemens nooit op het denkbeeld kwam, dat ik niet was, die ik scheen, gingen wij toch regt broederlijk met elkander om, en sterkten ons wederkeerig in het nieuwe geloof.

»Reeds meermalen had ik willen vertrekken, doch werd daarin telkens weerhouden door Clemens, zoodat ik mij nog in het klooster bevond, toen Julius er zijn intrek nam. Het is u bekend, dat Clemens den abt bezwoer, hem met dien Julius te laten trekken, en ik mij bereid verklaarde, hem als eenvoudig bediende te vergezellen. Ik had vernomen wat er tusschen Julius en Hieronymus was voorgevallen, en maakte mij sterk, dat ik achter diens plannen zou komen, wijl mij zijne gangen en wegen te Brussel maar al te goed bekend waren. Gij weet dat ik daarin naar wensch slaagde, en met Gods hulp hoop ik den edelen jongeling, den heiligen ijveraar voor de evangelische geloofsleer, nog verder te beschermen.

»Gij zult welligt denken, waarom ik mij aan mijne beide vrienden niet heb bekend gemaakt, doch ik vrees, dat zij, eenmaal wetende wie ik ben, mij onwillekeurig anders zullen gaan behandelen, en zulks acht ik gevaarlijk. Later misschien komt de tijd, dat ik hun veilig de waarheid zal kunnen openbaren, doch voor het oogenblik moet ik u ook ernstig op het hart drukken, u geen woord te laten ontvallen, dat hen op het spoor kan brengen, en ons alle drie in 't verderf storten."

Van Dalen deelde nu op zijne beurt aan den graaf meê, welke betrekking er tusschen Julius en zijne dochter was ontstaan, de edele deugd en zelfverloochening van beiden naar regt en billijkheid prijzende, en vroeg voorts of de graaf voornemens was, den vromen jongeling te volgen tot voor den pauselijken troon, waarop de graaf een toestemmend antwoord gaf. Het laat zich denken, met welke innige vreugde zulks van Dalen vervulde, en

in welke vurige bewoordingen hij den graaf daarvoor zijn dank betuigde. Immers had de vrome jongeling reeds terstond geheel zijn hart gewonnen, hoe veel moest er hem thans aan gelegen zijn, dat Julius in 't leven bleef gespaard, nu aan zijn behoud ook het levensgeluk van zijn eenig aangebeden kind was verbonden. Hij vroeg dan ook, terwijl zijne stem van ontroering beefde, of de graaf meende, dat er voor Julius kans bestond, vrijheid en leven te behouden.

»Ik geloof," antwoordde de graaf met plegtigen ernst, »dat voor hem inderdaad die kans bestaat, indien hij, waaraan ik nu vooral niet twijfel, met alle voorzigtigheid te werk gaat en geen haar breed afwijkt van den weg, dien hij zelf zich heeft afgebakend, en waarop Clemens en ik hem met alle kracht zullen trachten te houden. Hij moet alleen pogen, geloofsvrijheid te verwerven en de vorsten der aarde over te halen, de Protestanten niet meer te vervolgen. Indien hij zich hadde voorgesteld, koningen, bisschoppen en handlangers, ja, den paus zelven tot de evangelische geloofsleer te bekeeren, dan zou ik zijn plan dwaas en onuitvoerbaar achten; maar kan hij geloofsvrijheid verwerven, en een einde maken aan de vervolging der Protestanten, dan is hiermeê reeds alles gewonnen.

»Gevaarlijk nu is zulk eene onderneming in den hoogsten graad. De vorsten toch hebben den invloed der geestelijkheid te veel noodig, en weten even goed als de roomsche priesters zelve, dat hun onbeperkt gezag door de nieuwe leer tot in zijne laatste steunsels wordt aangetast. Dat is dan ook de eenige reden, waarom zij zoo streng tegen de aanhangers van Luther woeden, wetende, dat zij hem met de wapenen van wetenschap en overtuiging onmogelijk kunnen bestrijden!

»Zoo iemand echter, dan is Julius in staat, die gevaarlijke zaak te volbrengen, wijl hij door zijn voorkomen, zijn onvergelijkelijke welsprekendheid en den edelen gloed der overtuiging alle harten voor zich inneemt. Met uitzondering toch van enkele laaghartige zielen, zoo als de verachtelijke monnik, die ons in 't verderf wil storten,

onderviudt ieder weldenkend gemoed zijn wegslependen invloed, en zou het niet van zich kunnen verkrijgen, den schoonen jongeling, in wiens trekken zich de adeldom zijner verheven ziel spiegelt, naar het leven te staan, omdat hij in navolging van den Heiland predikt, dat liefde het grootste gebod is, en de navolgers van Jezus Christus elkaar niet mogen vervolgen en verdoemen. Zoo als ik reeds zei, hij moet dezen weg niet verlaten; niet openlijk de leer van Luther belijden en haar zelfs aan den paus willen opdringen; want dan handelt hij onvergeeflijk en dwaas, en verspilt roekeloos en zonder het minste nut zijn eigen leven!

»Thans evenwel, nu ik weet, dat hij uwe dochter bemint en door haar met wederliefde wordt beloond, koester ik vooral geene vrees, dat hij zich door een verkeerden ijver zal laten wegslepen. Hij weet, dat hij zijn oogmerk kan bereiken, als hij met beleid te werk gaat, en onmogelijk slagen, zoo hij zijn leven verliest: hoe veel te sterker zal deze overtuiging bij hem zijn, nu hij weet, dat aan zijn leven een ander is verbonden, dat hem eindeloos dierbaarder is dan zijn eigen!

»Buitendien sta ik, zoo als ik reeds zeide, met verschillende hooggeplaatste personen in betrekking, en kan hem hier en daar eene bescherming verleenen, waartoe geen ander in staat is! Maar gij zelf, mijn edele vriend! zult insgelijks met de grootste omzigtigheid moeten te werk gaan; want indien Julius eens ongedeerd en behouden terugkeert, en u en de uwen niet meer vindt, wat zou dan zijn lot wezen?"

»Verlaat u hierop onvoorwaardelijk," riep van Dalen uit. »Buiten den kleinen kring onzer geloofsgenooten, verkrijgt niemand meer den toegang tot mijn huis, en sedert het gebeurde met den spion van Hieronymus, ben ik nog veel omzigtiger geworden. Geen vreemdeling laat ik meer toe, ook dan niet als hij voorzien is van eene schriftelijke aanbeveling onzer vrienden, want er zijn er genoeg, die een handschrift kunnen nabootsen. Slechts dan als een onbekende door een der onzen in persoon wordt vergezeld, en bij mij aanbevolen, zal ik hem in mijn huis

opnemen, doch in ieder ander geval zulks weigeren."

»Dit is een goed besluit, van Dalen! en ik twijfel niet, dat gij daarvan ook geene enkele reize zult afwijken. Ik wil u echter ten overvloede, vóór ons vertrek van hier, een brief ter hand stellen aan de landvoogdes, waarvan gij in geval van nood kunt gebruik maken. Ik ondervond reeds, dat ook zij mij als een broeder beschouwt, en mij met de meeste welwillendheid heeft behandeld. Ik weet, dat zij voor mij, zoo noodig, veel, zeer veel wil doen, en mij ter wille zal de landvoogdes u en de uwen ongetwijfeld redden, indien gij mogt worden aangeklaagd en in den kerker geworpen. Gij moet echter dien brief alleen in het uiterste aanwenden, en hem op eene veilige plaats bewaren, opdat een der uwen, als gij in gevangenschap mogt blijven, hem kunne vinden en aan de landvoogdes overhandigen."

Aangedaan drukte van Dalen hem de hand, en dankte hem met bewogen stem voor dit aanbod, tevens verklarende, dat hij het met geheel zijn hart aannam, en hij er eene gerustheid aan verschuldigd was, die geen ander hem had kunnen verschaffen. Hij ontveinsde niet, dat hij vaak door hevigen angst werd bestormd, als hij bedacht, hoe ligt hij in het ongeluk kon geraken, en wat er dan moest gebeuren met zijne gade en dochter, die beiden evenmin hare overtuiging zouden verloochenen. Meermalen had hij er reeds over gedacht, of het niet beter ware, de wijk te nemen naar het keurvorstendom Saksen, waar zij veilig konden leven onder de bescherming van den edelen en verlichten Frederik *de Wijze*. Zijn geweten had hem echter altijd gezegd, dat zulks eene onvergeeflijke daad zou zijn, en een bewijs, dat hij niet zoo vastelijk geloofde aan de Goddelijke Voorzienigheid, als den innigen vereerder van den grooten geloofsheld betaamde. Daarbij kwam nog, dat hij groote liefde voor zijn vaderland koesterde, en zich ook om deze reden niet kon laten bewegen, zich elders met der woon te vestigen. Het waren dan ook maar enkele oogenblikken van zwakheid en vrees, als hij hierover nadacht, hetgeen dan voortsproot uit de innige liefde, welke hij vrouw en

kind toedroeg. Eene herinnering uit het woord des Heeren of een kort gebed waren steeds voldoende geweest om zijn angst voor de toekomst te verjagen, en zijn gemoed geheel te vervullen met een onwankelbaar vertrouwen op God."

Daarom te meer was hij den graaf dankbaar voor diens aanbieding, wijl hij voortaan van die vrees, hoe kortstondig ook, geheel zou bevrijd wezen; met vrolijken moed ging hij nu de toekomst te gemoet, hopende, dat God Julius uit alle gevaren zou redden, en deze bij zijne terugkomst de zijnen behouden mogt wedervinden.

Gedurende het onderhoud van deze edele vrienden was het reeds vrij laat in den avond geworden; de tijd was verstreken, zonder dat zij er acht op hadden geslagen; er werd nu aan de deur geklopt en van Dalen berigt, dat de heer van Borselen was gekomen, en, hoezeer verschooning vragende wegens het late uur, er niettemin op moest aandringen, den heer van Dalen nog te spreken. Deze slaakte een kreet van vreugde, waarin de graaf welgemeend instemde, en gaf bevel dat de heer van Borselen onmiddellijk binnengeleid zou worden.

»Zoodra deze verscheen en den graaf zag, naderde hij hem, terwijl zijn gelaat van vreugde straalde, en eerbied en liefde uit zijne oogen blonken.

»God en Zijnen heiligen zij dank!" riep hij met diep gevoel uit, »dat ik u mag terugzien en goed maken wat ik tegen u heb misdreven! Zwaar heb ik geleden en geboet voor mijn ondankbaar gedrag, maar ik weet, dat in uwe ziel geen haat of wraakzucht kan wonen. Vol vertrouwen smeek ik u daarom om vergiffenis, u bezwerende, dat gij mij weer in genade wilt aannemen, als den verloren zoon, die met opregt berouw u aanroept: Vader! ik heb gezondigd tegen den hemel en tegen u! Ik kom om boete te doen en als God wil, u het leven te redden!"

Aangedaan en bewogen tot schreijens toe, breidde de graaf zijne armen uit, en nu vloog de jongeling hem om den hals en drukte hem lang en innig aan zijn hart, terwijl de tranen hem over de wangen gleeiden.

»O, mijne dierbare, mijne aangebeden moeder!" riep hij uit, »ik zie u weer even duidelijk als voorheen; maar uw gelaat, toen dreigend en waarschuwend, straalt nu van hemelsche vreugde! Gij zijt tevreden, omdat ik heb opgehouden ondankbaar te zijn; gij houdt uwe hand zegenend boven mijn hoofd! O, dank, moeder! dank mijn God! een zalige vrede is teruggekeerd in mijn gemoed!"

Wij zullen het niet wagen, te beschrijven, wat er in het gemoed van die twee mannen omging; maar zoo veel is zeker, dat ook de graaf alle doorgestaan leed en kommer vergat, en zich zalig gevoelde, dat de jongeling weer aan zijne borst lag, dien hij had liefgehad als zijn eigen kind, en van wien hij reeds veel te lang was gescheiden gebleven. Ook hij klemde hem aan zijne borst, en sprak op weemoedigen toon:

»Niet alzoo, mijn dierbare Willem! De schuld lag evenzeer aan mij, als aan u! Ook ik heb u vergeving te vragen voor een onbedacht woord, dat mij in een onheiligen ijver, in berispelijken toon ontviel, en u kwetste in hetgeen gij liefhebt boven uw eigen leven! Mijn hart heeft u reeds lang vergeven, maar zeg nu ook mij, dat gij niet meer gedenkt aan het onregt dat ik beging, en verneder mij niet, door alle schuld alleen op mij te laden! De edele van Dalen weet, wat er tusschen ons is voorgevallen; hij weet dus ook, dat wij beiden hebben gezondigd, en beiden elkanders vergiffenis behoeven! Spreek, mijn zoon! mijn Willem! hebt gij uw vader opregtelijk vergeven?"

»Ja, vader!" riep hij weenend uit, »en mijne aangebeden moeder ook!"

Nadat beiden lucht hadden gegeven aan hun gevoel, waarbij van Dalen waarlijk geen ongevoelig toeschouwer was, betuigde van Borselen zijne blijdschap, dat hij nog heden avond met hen kon overleggen wat hun te doen stond; hij had niet durven hopen, dat die beraadslaging nog heden zou hebben kunnen geschieden, maar oordeelende, dat er zoo min mogelijk tijd moest verloren gaan, deed hij het voorstel, om onverwijld de beraadslaging te beginnen, ten einde een vast plan te beramen.

De beide overigen niets hiertegen in te brengen hebbende, verhaalde van Borselen naauwkeurig en met opgave van alle omstandigheden, welken toeleg de vijand had gesmeed en op welke wijze zij dien hoopten te volbrengen, waarbij hij niet vergat te spreken van den verdoovenden drank, waarvoor lange Gijs zou zorgen, en die den graaf volkomen weerloos zou maken. Toen hij hun alles had meêgedeeld, vroeg van Dalen hem, of hij reeds eenig plan had beraamd om den aanslag te verijdelen, waarop van Borselen antwoordde, dat er volgens zijne meening vóór alle dingen moest gezorgd worden, dat de graaf met Julius onverwijld hunne reis konden aanvaarden, zoodra Hieronymus onschadelijk was gemaakt, zoodat hij wenschte te vernemen, of zij morgen namiddag of avond reeds in staat waren om de Nederlanden te verlaten, als het geluk hun reeds des voormiddags den vijand in handen leverde.

De graaf evenwel wist geen antwoord op die vraag te geven, doch van Dalen zei, dat hij hiervoor instond; hij zou morgen vroeg onmiddellijk Clemens berigt geven, dat zij zich ieder oogenblik reisvaardig moesten houden, wijl de oude Thomas elk oogenblik kon worden terug verwacht, en het dan in ieder opzigt raadzaam was, geen uur langer te toeven, opdat er geene aanklagt tegen hen kon geschieden en zij plotseling van hunne vrijheid worden beroofd. Hij kon ten stelligste verklaren, dat Clemens en Julius insgelijks zonder de minste tegenkanting zich naar zijn raad zouden voegen, en van Borselen dus in ieder opzigt aangaande het eerste punt gerust kon wezen.

Dit alzoo bepaald zijnde, vroeg Willem van Borselen den graaf, of deze ook eenigermate kon gissen, wie lange Gijs was. Den anderen bandiet, den zoogenaamden ouden Dirk had hij door eene opening in den muur — voorbedachtelijk aangebragt om van het eene vertrek in het andere te kunnen zien — zeer naauwkeurig opgenomen, zoodat hij hem onder iedere vermomming gemakkelijk zou herkennen, hetgeen ook niet moeijelijk was wegens eene misvorming aan den linker binnen-ooghoek, welke

zich niet liet verbergen. Den ander echter had hij geheel niet gezien en slechts bij name hooren noemen; alleen liet zich vermoeden, dat Gijs eene lange gestalte had en deswege dien bijnaam droeg. De lengte alleen was echter van geen groot belang, kunnende hij daardoor alleen worden herkend als hij met Dirk zamen ging, hetgeen zich slechts bij uitzondering liet verwachten.

»Als ik mij wel herinner," gaf de graaf ten antwoord, »dan is die lange Gijs dezelfde schurk, die den dienaar van Hieronymus, door dezen belast met de taak, om eene som gelds in veiligheid te brengen, vermoord en bestolen heeft. Julius was, zoo als van Dalen weet, door den stervende geroepen, om hem de biecht af te nemen, en gij kunt ligt begrijpen, dat ik daarin te veel belang stelde, dan dat ik niet naar alle bijzonderheden aangaande dit voorval zou gevorscht hebben. De stervende heeft hem zoo veel mogelijk den moordenaar uitgeduid, en het een met het ander in verband brengende, geloof ik vast, dat die zelfde lange Gijs de misdaad gepleegd heeft.

»Vooreerst toch was de dader een man van ongewone lengte, met een hoogst onaangenaam voorkomen en een sterk gebogen haviksneus; zijn haar is van eene rosachtige kleur, de kin ongemeen spits en de lippen eenigzins misvormd, waarschijnlijk door een hevig uitwendig geweld, waardoor hij tevens eenige tanden heeft verloren. Dergelijke kenteekenen laten zich evenmin verbergen als het lidteeken op het gelaat van den ouden Dirk, en bijaldien lange Gijs inderdaad dien moord gepleegd heeft, kan hij ons niet ontgaan.

»Ten andere werd ik in mijn vermoeden gesterkt door hetgeen gij ons hebt meêgedeeld aangaande de betrekking, waarin de beide schurken tot elkander staan. Zij zijn beiden in dienst van den monnik, en nogtans zei immers Dirk, dat hij met langen Gijs ook over hunne eigen zaken had te spreken. Het is toch meer dan waarschijnlijk, dat op hunne eerlijkheid en naauwgezetheid van geweten tegenover den patroon niet veel valt te rekenen, en zij voor geene misdaad zullen terugdeinzen, als zij dengene, die hen voor hunne schurkenstreken beloont,

nog buitendien kunnen bestelen. Den man, dien zij hebben vermoord, kende ik zeer wel: het was een braaf en eenvoudig persoon, die waarlijk niet wist dat zijn meester eer noch geweten bezat, en dus waarschijnlijk zich zal hebben laten uithooren, hetgeen hij met verlies van zijn leven betaald heeft.

»Laat ons nu eens voor een oogenblik aannemen, dat lange Gijs den moord heeft gepleegd, en wij alzoo gemakkelijk in staat zijn hem te herkennen, op welke wijze moeten wij dan handelen om den aanslag tegen mijn leven te verijdelen? Indien wij ons morgen met het krieken van den dag op reis begeven, dan worden wij natuurlijk door onzen vervolger nagezet en elders door hem bedreigd, waar het ons ligt aan wapenen ontbreekt om hem te bestrijden, en dit zou ons volstrekt niet baten. Hieronymus moet onschadelijk zijn gemaakt vóór wij vertrekken, en om dit oogmerk te bereiken, dient een of andere list te worden verzonnen."

»Gij hebt volkomen gelijk," sprak van Borselen nadenkend. »Ik vermeen echter dat wij wel degelijk kans van slagen hebben, als wij de zaak met rijp overleg in overweging nemen. Mijn naam oefent een vrij grooten invloed uit, en het zal mij niet moeijelijk vallen, een paar geregtsdienaars te mijner beschikking te erlangen. Wij beiden, graaf! verlaten elkander niet meer, en vervolgen onze jagt op de spitsboeven gezamenlijk. Het kan niet anders of zij moeten ons in den mond loopen, al bleven wij ook maar uitsluitend in den omtrek van deze woning. Zoodra wij hen gewaar worden, knoopen wij een gesprek met hen aan, en zal ik hen overtuigen, dat ik met den patroon in de onderneming ben betrokken, en zij, als de zaak gelukt, van mij insgelijks eene goede belooning hebben te wachten. Twijfelen kunnen zij niet, als ik hen bewijs, bekend te zijn met het geheele plan in al zijne bijzonderheden, en mogten zij nog een oogenblik aarzelen, dan dreig ik hen, dat ik terstond den patroon ga berigten, dat zij hem verraden, en hij alzoo wijs doet, als hij hen door het geregt laat vatten, wijl zij toch hoegenaamd geen bewijs tegen hem bezitten. Voor eene bedreiging

met het geregt zijn die knapen altijd hoogst gevoelig, en mogten zij soms aarzelen om mijne bevelen te gehoorzamen, dan weet ik hen door dit voortreffelijk middel toch naar mijne hand te zetten.

»Zijn wij zoo ver gekomen, dan bescheid ik hen tegen een paar uur later op de plaats, die zij zelve voor de volvoering van hun oogmerk hebben aangewezen, en zorg dan onmiddellijk, dat die plaats door geregtsdienaars behoorlijk is bezet, vóór zij kunnen aangekomen zijn. Ik zend middelerwijl de beide schurken naar de herberg, waar de patroon nachtverblijf heeft genomen, met bevel om hem te berigten uit naam van den vreemdeling, met wien hij zich verbonden heeft, dat het wild opgespoord is en het uur der wraak geslagen; dat hij zich gereed houde op de eerste aanmaning naar de hem bekende plaats te komen, opdat het werk zijn beslag krijge. Daardoor loopen wij geen gevaar van bespied te worden, want de bandieten zullen den moed niet hebben, dien last niet te volbrengen. Wij spoeden ons voort, brengen de geregtsdienaars op hun post, en wachten dan de komst der schurken af.

»Zoodra zij van den patroon zijn teruggekeerd en bevinden, dat zij door het geregt worden opgewacht, verliezen zij terstond allen moed en tegenwoordigheid van geest, en lange Gijs moet tegen wil en dank afstand doen van den drank, waarmeê hij u weerloos dacht te maken, en zij beiden tevens eene volledige bekentenis afleggen van de misdaad, welke zij in overleg met Hieronymus hebben beraamd. Dit is het geschikte oogenblik om verder te handelen. Gij, graaf! keert ijlings terug tot Julius en Clemens, en verlaat met hen onmiddellijk de stad, uwe reis de eerste dagen met de grootste snelheid voortzettende. Ik begeef mij tot Hieronymus, en breng hem naar de plaats, waar zijne handlangers zich in verzekerde bewaring bevinden. Het waardig drietal wordt nu verhoord en van alles naauwkeurige aanteekeningen gehouden, alsmede het *corpus delicti*, de slaapdrank, geregtelijk verzegeld. Vervolgens begint de overbrenging naar den kerker, en met het een en ander verloopt zoo

veel tijd, dat gijlieden u gemakkelijk uit de voeten kunt maken. Immers het spreekt van zelf, dat Hieronymus, bespeurende dat hij verstrikt is, geen oogenblik langer aarzelt, om u als ketter gevangen te doen nemen, zijn eenigen troost daarin zoekende, dat ook uw verderf zeker is! Maar dan zijt gij reeds in veiligheid, en de monnik moge toezien, waarmeê zijne magtelooze woede te koelen."

»Inderdaad," riep van Dalen vergenoegd uit, »ik geloof niet, dat er een beter plan kan worden uitgedacht, en mij dunkt, dat gij langs dezen weg onmogelijk uw doel kunt missen. Ik wil morgen vroeg reeds naar Julius gaan, en hem aankondigen, dat hij zorg drage ieder oogenblik gereed te zijn, om met den grootsten spoed voor zijne veiligheid te zorgen, wijl Thomas ieder oogenblik terug verwacht wordt, en hij van dezen wel zal vernemen, waarom er zoo groote haast wordt vereischt. Voorzigtigheidshalve zou ik echter gaarne voorslaan, dezen nacht in mijne woning door te brengen, wijl ik er groot gevaar in zie, dat gij misschien in den nacht wordt overrompeld en vermoord. Misdadige plannen en aanslagen worden meestal geheel anders uitgevoerd dan beraamd, en in het nachtelijk uur kans ziende hun offer te treffen, zouden de bandieten u welligt het moordend staal in de borst stooten, in stede van tot een volgenden dag te wachten. Aan voorwendsels, om Hieronymus genoegen te doen nemen in deze wijziging van den aanslag, kan het hun moeijelijk ontbreken, en in dat geval ware alles verloren: de graaf gedood en Julius van zijn grootsten steun beroofd."

»Onze waardige vriend heeft volkomen gelijk," zei van Borselen, »en ik zou vrijmoedig hetzelfde voorstel hebben gedaan. Opregtelijk gesproken, ben ik ook doodelijk vermoeid en gevoel onweerstaanbaar behoefte aan rust, indien ik morgen in staat wil wezen, om het groote plan ten uitvoer te brengen. Ik heb, zoo als gij weet, ook den vorigen nacht slapeloos doorgebragt en menigen schok ondervonden, zoodat ik reikhalzend verlang naar mijne legerstede, en met grooten dank het aanbod van onzen van Dalen heb vernomen."

alles veil om zich op Thomas te wreken: zulke menschen moeten wij juist hebben, en als wij ditmaal een goeden slag slaan, dan kunnen wij voortaan alleen voor eigen rekening werken, en ons bepalen tot zoo kleine aardigheden, eenvoudige liefhebberij-zaken, waarbij wij niets wagen! En dat zoudt gij in de war sturen door eene kinderachtige vrees voor een zot voorgevoel?"

»Neen, Dirk! de bui is over!" riep Gijs uit, met blikken die van hebzucht schitterden. »Als er goed wat bij te verdienen valt, dan is lange Gijs niet lui of bang, dat weet gij? Dit berigt is mij dubbel welkom, want als een edelman de hand leent tot een schurkenstreek, dan zijn de mannen van het geregt met blindheid geslagen, en mogt het eens verkeerd uitloopen, dan zorgen zij, dat men altijd tijd genoeg heeft om zich uit de voeten te maken, en visschen zij achter het net met een ijver, die de menigte zand in de oogen strooit!"

De beide schurken bleven nog een tijd lang bijeen, en het bleek hoe langer hoe meer, dat inderdaad bij lange Gijs de bui over was, zoo als hij zich had uitgedrukt. Dirk had de juiste snaar doen klinken door het vooruitzigt, om den vreemdeling duchtig te doen bloeden: Gijs was volkomen genezen van zijn voorgevoel en vrees. Zij besloten, den volgenden morgen vroeg rondom de woning van den heer van Dalen te blijven sluipen, zich vastelijk overtuigd houdende, dat hunne dubbelde prooi hun niet zou ontsnappen. De graaf en Willem van Borselen voedden, zoo als wij gezien hebben, dezelfde hoop, en weldra moest het blijken, aan welke zijde de overwinning zou worden behaald.

Den volgenden morgen vroeg, vóór de bandieten zich nog op straat bevonden, had van Borselen reeds het huis van zijn vriendelijken gastheer verlaten, wijl hij den schijn wilde aannemen, alsof hij insgelijks den ouden Thomas zocht. Immers als hij met dezen de woning verliet op een tijd, dat de boeven reeds op hun post waren, dan konden zij ligt op de gedachte komen, dat de beide vrienden den nacht bij van Dalen hadden doorgebragt, en er alzoo verraad schuilde, in welk geval

alles verloren was. Zagen zij daarentegen van Borselen vroegtijdig bij van Dalen ingaan, en dan eerst diens woning met Thomas verlaten, dan zou het voor Dirk en Gijs geen anderen schijn kunnen hebben, dan dat hij onverschrokken regt op den man af was gegaan, en zijn oogmerk had bereikt; zij zouden dan hoegenaamd geen argwaan voeden, maar zich integendeel verheugen, dat alles zoo goed afliep.

Toen van Borselen op straat kwam, zag hij zorgvuldig naar alle kanten heen; want ofschoon het veel te vroeg was, dan dat hij nu reeds iemand op weg kon vermoeden, zoo was het toch mogelijk, dat de handlangers van Hieronymus reeds op hun post waren, of misschien ook wel den geheelen nacht van Dalens huis in 't oog hadden gehouden. Hij verheugde zich daarom, toen hij nergens iemand bespeurde, en verwijderde zich snel, om eerst na een paar uren terug te komen. De graaf kon gedurende dien tijd met van Dalen ontbijten, en nog het een en ander bespreken, tot hij zou zijn teruggekeerd. Van Borselen zelf was volkomen bekend in Amsterdam, en scheen reeds vooraf zijne maatregelen te hebben genomen; want ondanks het ongewone uur, werd hij niettemin in een aanzienlijk huis op de Keizersgracht ingelaten, waar men zijne vroege komst vooraf scheen te hebben geweten.

Degeen, die dit huis bewoonde, behoorde tot een oud en deftig geslacht, en maakte een deel van de regering der stad uit. Hij voedde eene groote achting en genegenheid voor van Borselen, en ontving hem met innige blijdschap, betuigende, dat het hem een groot genoegen was, zijn bezoeker eene dienst te kunnen bewijzen.

Willem van Borselen dankte hem hartelijk voor zijne welwillendheid, en verschooning vragende, dat hij hem op zulk een ongewoon uur om een gehoor had durven verzoeken, zei hij tevens, dat het oogmerk van zijne komst het vereischte, dat hun onderhoud zoo vroeg moest plaats hebben. Hij deelde zijn vriend thans meê, dat hij een aanslag op het spoor was gekomen, en waarschijnlijk de hulp van eenige geregtsdienaars zou noodig hebben, waarop hij bij de eerste aanvraag kon rekenen.

Hij hoedde zich echter de geheele zaak meê te deelen, wijl zijn vriend tot de ijverige roomschgezinden behoorde, en misschien niet zou meêwerken om de vlugt van den graaf en Julius mogelijk te maken. Hij verhaalde derhalve van den toeleg niets meer dan de ander volstrekt weten moest, en vroeg hem daarna, of hij geneigd was, hem het gevraagde toe te staan, waardoor, zoo als hij glimlagchend aanmerkte, het geregt waarschijnlijk eene goede vangst zou doen, en een paar schurken bemagtigen, die tot dus verre nog steeds aan hunne verdiende straf waren ontkomen. Hij drukte hem echter op het hart, dat hij op de eerste aanvraag onmiddellijk over eenige geregtsdienaars moest kunnen beschikken, wijl anders de vogels gevlogen zouden zijn, indien er te veel tijd verliep.

De heer Huijdekoper, aldus was de naam van zijn vriend, achtte zich inderdaad gelukkig, dat hij Willem van Borselen eene dienst kon bewijzen, en beloofde hem, dat hij in zijne eigen woning eenige dienaars zou ontbieden, die den geheelen dag ter beschikking des heeren van Borselen zouden staan, en alzoo op den eersten aandrang zijne bevelen gehoorzamen. Van Borselen was daarmeê geheel tevreden, en gehoor gevende aan het dringend verlangen zijns vriends, om het ontbijt met hem te gebruiken, hetgeen hem trouwens ook niet onwelkom was, begaven zij zich naar het woonvertrek, waar reeds alles in gereedheid was gebragt. Zij onderhielden zich thans nog een tijd lang regt aangenaam met elkander, en toen de tijd aanbrak, waarop hij het voegzaam oordeelde, naar van Dalen terug te keeren, betuigde hij den heer Huijdekoper zijn hartelijken dank, tevens verlof vragende, zich thans te mogen verwijderen. Zijn vriend betuigde hem zijn leedwezen, dat hij hem zoo spoedig ging verlaten, maar durfde toch niet onbescheiden wezen, en hem langer ophouden dan van Borselen geraden oordeelde. Hij stond alzoo op om zijn vroegen gast uitgeleide te doen, maar bragt hem toch vooraf, met groote zelfvoldoening op het gelaat, naar eene kamer in het benedengedeelte van het huis, van Borselen vragende, of hij de hier aanwezige personen voor zijn oogmerk geschikt oordeelde.

Met groote verbazing zag van Borselen, dat er reeds zes stevige geregtsdienaars in die kamer waren gezeten, en bedenkende, dat hij toch niet veel langer dan anderhalf uur bij zijn vriend had doorgebragt, dankte hij hem beleefdelijk voor de vervulling van zijn wensch, tevens hulde doende aan de snelheid, waarmeê zijn vriend te werk was gegaan. Hij verborg ook niet, hoe welgevallig hem zulks was, naardemaal hij zelf niet kon weten, of hij niet soms al zeer spoedig de hulp van het geregt zou moeten inroepen. In ieder geval was hij thans volkomen gerustgesteld, en de woning des heeren Huijdekoper verlatende, begaf hij zich met rassche schreden naar van Dalen in opgeruimde stemming, wijl althans in den aanvang alles zoo uitmuntend naar wensch ging.

Zoodra hij van Dalens woning bereikte, zag hij de beide boeven op hun post staan, hetgeen zijn hart van vreugde deed kloppen. Hij bedacht een oogenblik, hoe hij thans handelen moest, en oordeelde na een kort overleg, dat hij beter deed, nu reeds terstond de verstandhouding met de schurken aan te knoopen, dan daarna als hij met den graaf van Dalens woning verliet. Hij ging alzoo op hen aan, en fluisterde hun toe:

»Braaf jongens! stipt op uw post! Zoo moet de patroon ook gediend worden! De vogel is binnen; ik zal er hem wel gaauw uithalen, en dan opgepast hoor!"

Lange Gijs keek onthutst en bedremmeld, en was lang niet op zijn gemak; maar Dirk, die nu eenmaal een onwankelbaar vertrouwen op zijn goed gesternte bezat, antwoordde vrolijk:

»Gij zijt vast die vreemdeling, van wien de patroon ons heeft gesproken. Ook zijn wij, beiden volkomen bereid u op uwe wenken te gehoorzamen, maar gij weet, een goed arbeider is zijn loon waard, en als onze hand eerst gezalfd wordt, dan werkt ze wel driemaal zoo snel!"

»Daarvoor zal ik zorgen, Dirk! en niet karig ook! Rekent er op, als gij beiden uw pligt goed vervult, dan zult gij van mij eene belooning ontvangen, grooter dan gij in de verte durft verlangen, maar laat gij mij omge-

keerd in den steek, dan trek ik de hand van u af, en volbreng de zaak alleen."

Bij deze woorden keek lange Gijs op, en door het uitzigt op grooter winst geprikkeld, verdween zijne vrees terstond, en antwoordde hij snel:

»Verlaat u op ons, edel heer! Voor hen, die ruim betalen, doen wij het onmogelijke!"

»Ja," lachte van Borselen, »van ruime belooningen zult gij bij den patroon nog niet veel hebben ondervonden; daarvan is hij niet te huis! Dat moet gij eens met mij beproeven" — bij deze woorden toonde hij hun eene handvol goudstukken — »dat zal u beter aanstaan! Maar goed werk leveren en vlug ook! Niet talmen en den tijd verbeuzelen; daardoor gaat menige goede kans verloren! Flink opgepast, en dan doe ik bij die eene handvol ligt nog een paar stukken bij!"

De beide schurken zagen van Borselen aan met blikken, die van hebzucht schitterden, en beloofden uit één mond, dat hij in geen enkel opzigt over hen zou hebben te klagen. Van Borselen droeg zorg, dat zijn gelaat niet verried wat er in hem omging, en beval hun, als hij met Thomas het huis van den heer van Dalen zou hebben verlaten, dat een hunner onder een of ander voorwendsel een gesprek met hem zou beginnen, opdat hij daardoor gelegenheid verkreeg, ongemerkt en zonder argwaan te geven den ander zijne bevelen te doen verstaan. Hij zou zelf zijne prooi geleiden naar de plaats, die daartoe met voorkennis van den patroon was bepaald, en hun den last opdragen, Hieronymus te berigten, dat de aanslag was gelukt en alles wachtte op zijne komst; lange Gijs zou zich dan middelerwijl voorzien van den drank, dien hij vooral niet mogt vergeten, waarbij hij van Borselen zijne goudstukken regt hoorbaar deed klinken. Zoodra Gijs den drank had afgeleverd, zou hij hun de helft betalen van hetgeen hij hun had toegedacht, en de andere helft zoodra het gif zijne werking had gedaan. Dan konden zij vertrekken, wijl het hun verder niet aanging wat er met Thomas moest gebeuren.

Van Borselen, hun bewijzende, dat hij inderdaad met

den geheelen toeleg bekend was, had buitendien het bovenstaande gezegd op een toon, die geen twijfel toeliet, en de boeven waren dan ook ten volste overtuigd, dat hij die rijke en voorname bondgenoot was, van wien de monnik had gesproken. Zij waren alzoo volkomen bereid stiptelijk iederen last te volvoeren, die hun door van Borselen zou worden opgelegd, en zelfs lange Gijs maakte de opmerking, toen hun nieuwe patroon bij van Dalen was ingegaan, dat hij nog nooit zoo gemakkelijk eene goede som gelds had verdiend als heden. De oude Dirk wreef zich ook vergenoegd de handen, meenende, dat hij spoedig zijn gevaarlijk beroep vaarwel zou kunnen zeggen, indien zij nog eenige malen zoo veel geluk hadden als heden.

Van Borselen was middelerwijl binnengegaan, en deed een getrouw verslag van al hetgeen dezen morgen was geschied; hij berigtte den graaf, dat hij, zoodra zij op straat kwamen, door den eenen schurk zou worden aangesproken, en verzocht hem, dat onderhoud zoo mogelijk wat te rekken, opdat hij den ander middelerwijl de noodige bevelen kon geven. Zoodra zij op de bestemde plaats gekomen waren, zou van Borselen pijlsnel naar Huijdekoper gaan, en met de geregtsdienaars terugkeeren, en dan was de zaak zoo goed als beslist. Van Dalen moest gedurende dien tijd Julius en Clemens opzoeken, en zorg dragen, dat alles gereed was om onmiddellijk te vertrekken, zoodra de graaf terugkwam.

Nadat de graaf een hartelijk afscheid genomen had van het achtenswaardig gezin, waaraan hij zich bijzonder gehecht voelde, en allen nog een woord van vertroosting en bemoediging toegesproken, verliet hij met van Borselen van Dalens huis, nog steeds in de kleeding van een varensgezel. Van Borselen gaf bedektelijk een wenk aan de beide schurken, die eenigzins van ter zijde op de loer stonden, en ging voorts met zijn vriend de gracht langs, zich voor de leus met den graaf over scheepsaangelegenheden onderhoudende. Zij werden terstond achtervolgd door de handlangers van Hieronymus, en Dirk, zijn makker met rassche schreden vooruit gaande, liep het

tweetal vlug voorbij; toen schijnbaar toevallig omziende, bleef hij staan, zag den graaf opmerkzaam aan, en beleefd zijne muts afnemende, vroeg hij of het hem vergund was, een kort onderhoud te hebben met dien varensgezel, wijl hij hem meende te herkennen, ofschoon zij elkaar in lang niet hadden gezien.

De graaf hield zich zeer verwonderd, en trachtte zelfs een zekeren schijn van ongerustheid aan te nemen; hij zag Dirk met opmerkzaamheid aan, en antwoordde dat hij veel haast had, en zich ook niet kon herinneren dengene, die een onderhoud van hem begeerde, vroeger meer te hebben gezien; hij wilde evenwel niet onbeleefd zijn; en als Dirk hem niet te lang ophield, was hij bereid, aan zijn verlangen te voldoen en zijne vragen te beantwoorden.

Middelerwijl was ook lange Gijs genaderd, en van Borselen onderdanig groetende, bleef hij stilstaan, als wachtte hij tot zijn makker het aangevangen onderhoud afbrak, zoodat de heer van Borselen gelegenheid had, hem de noodige bevelen te geven. De graaf, die langzamerhand door Dirk op eenigen afstand van de beide anderen gebragt was, vervulde zijne rol zonder de minste moeite, en dreef Dirk aan, om haast te maken, wijl hij zijn tijd hoog noodig had, en met den vreemden heer daar ginds, een scheepsbevelhebber naar hij voorgaf, over belangrijke zaken had te onderhandelen. Dirk daarentegen was zoo langwijlig mogelijk, den graaf steeds dringende, dat deze zijn geheugen zou raadplegen, wijl zij elkander vroeger hadden leeren kennen. Toen zulks eindelijk volstrekt niet baatte, en de graaf, overtuigd, dat van Borselen gereed was met zijne afspraak, kortaf zei, dat hij hem — Dirk — volstrekt niet kende, en nu bepaald wilde weten wat hij hem had te zeggen, antwoordde de ander, dat hij ook ter zee had gevaren, maar nu oud en arm was, en hem om eene aalmoes vroeg, wijl zij vroeger zamen op een schip hadden gevaren. De graaf stelde zich toornig aan, dat hij wegens zulk eene kleinigheid zoo lang was opgehouden, en gaf hem iets, maar verbood hem tevens, hem ooit weer lastig te vallen. Dirk dankte hem

met een glimlach voor zijne gift, en begaf zich weer tot langen Gijs, met wien van Borselen reeds alles besproken had. De beide edellieden vervolgden nu ongestoord hun weg, en kwamen aan de plaats, die voor de volvoering van den aanslag was beraamd.

Het was een oud en vervallen huis in eene afgelegen buurt, met een ingang in eene naauwe steeg, waarvan de deur open stond, en de beide vrienden, een donkeren trap opgegaan zijnde, op eene lage en donkere achterkamer kwamen. Van Borselen, die van tijd tot tijd had omgezien, wist, dat de schurken hem hadden zien binnengaan, en zei nu den graaf, dat de beide handlangers stipt over een uur zouden terugkomen, zoodat hij na eenige weinige minuten zich naar de woning van den heer Huijdekoper zou begeven, om tijdig met de geregtsdienaars terug te zijn. Hij bad den graaf, zich te overtuigen of zijne wapenen zich in goeden staat bevonden, en na dienaangaande zekerheid te hebben verkregen, vertrok hij onder stellige belofte, dat hij lang vóór de beide gaauwdieven teruggekeerd zou zijn.

Na zijn vertrek nam de graaf de kamer met groote naauwkeurigheid op, en bemerkte spoedig, dat er nog een aangrenzend vertrek was, dat niet gesloten bleek te zijn; want zonder eenige moeite opende hij de deur, en overtuigde zich dat hier niemand aanwezig was, en hij dus van deze zijde voor geen verraad had te vreezen. Hij begreep terstond, van welk belang deze ontdekking was, wijl de geregtsdienaars zich hier konden verbergen, en de schurken te zekerder gevangen nemen. Immers als deze bij het binnenkomen bemerkten, dat er meer personen in het vertrek aanwezig waren, liet het zich wel vermoeden, dat zij wantrouwen zouden opvatten en ijlings het hazepad kiezen. Hij liet nu uit voorzigtigheid de deur openstaan, en doorliep van tijd tot tijd de beide vertrekken, om zeker te zijn, dat de spitsboeven van hunnen kant hem geen strik spanden. Er greep echter niets plaats, wat hem eenigermate kon verontrusten, en na verloop van naauwelijks een half uur kwam van Borselen reeds terug, doch geheel alleen, zoodat de graaf

hem verwonderd aanzag. Zijn vriend stelde hem echter spoedig gerust, verhalende, dat een zestal kloeke en vastberaden mannen weldra één voor één zouden aankomen, wijl hij geen argwaan wilde geven en het voorzigtiger had geacht, de geregtsdienaars van verschillende kanten naar de plaats der zamenkomst te doen komen.

Weldra kwamen zij ook in behoorlijke orde aan, begaven zich in het aangrenzend vertrek, waar zij alles konden hooren, zonder zelve-gezien te worden; op een bepaald teeken, als van Borselen in de handen klapte, zouden zij op de booswichten aanvallen en hen zoo stevig knevelen, dat er aan geen ontkomen kon gedacht worden, tevens zou aan dezen terstond verzachting van straf worden beloofd, als zij zich stilhielden, en niets verrieden, opdat de patroon insgelijks in handen van het geregt zou vallen. Van Borselen toch wilde deze eerst doen klappen, en zich zelven den strik om den hals draaijen, zoodat later geen ontkennen hem zou kunnen baten.

Stipt op den bepaalden tijd keerden de boeven terug, en gingen zoo zacht den trap op, dat de beide vrienden hunne aankomst niet hadden gehoord. Deze hadden zich echter zorgvuldig gewacht, toen het uur begon te naderen, zich ook maar een woord te laten ontvallen, dat argwaan had kunnen geven, overtuigd dat de schurken te sluw waren om niet een of anderen maatregel van voorzorg te nemen. Zij spraken dus zamen, alsof van Borselen inderdaad een scheepsbevelhebber ware en Thomas een varensgezel, die gaarne dienst wilde nemen, en zette'n het gesprek met de grootste kalmte voort, zoodat ieder inderdaad zou hebben gemeend, dat hierachter niets kon steken.

Toen Dirk en lange Gijs den trap waren opgeslopen, zonder het minste gedruisch te maken, stonden zij met ingehouden adem een tijd lang voor de deur, en vingen ieder woord op, dat binnen werd gesproken. Hierdoor geheel gerust gesteld, stak lange Gijs het hoofd binnen, en met een oogopslag ontdekkende, dat er buiten de twee vrienden niemand anders aanwezig was, trad hij het vertrek binnen, den heer van Borselen eerbiedig groetende,

en hem berigtende, dat aan zijne bevelen was voldaan. Dirk had zich op aanwijzing van den heer van Borselen, geheel verkleed, uit vrees, dat de graaf hem mogt herkennen, welke maatregel door lange Gijs volkomen was gebillijkt; desniettemin hield Dirk zich nog zoo veel mogelijk in het donkerste gedeelte der kamer, bezorgd dat op het oogenblik, waarop zij hun loon hoopten te ontvangen, de aanslag nog kon mislukken, als het slagtoffer hem herkende.

Van Borselen prees hen wegens hun betoonden ijver, verhaalde aan Thomas, dat hij een paar van zijne bedienden hier had bescheiden, om getuige te zijn van de overeenkomst, die hij met zijn nieuwen schepeling had gesloten, en hun tevens den morgenwijn te brengen, dien hij door hen van boord had doen halen, om zamen te ledigen op het welslagen van de eerst volgende zeereis. Hij beval voorts aan langen Gijs, de deur te sluiten, wijl hij niet gaarne van zijne zaken sprak, terwijl er misschien onbescheiden nieuwsgierigen in de nabijheid konden zijn, en hem voorts den drank te overhandigen, dien hij hem gelast had meê te brengen.

Toen Gijs aan zijne bevelen had voldaan, sprak van Borselen tot de beide schurken:

»Ik ben over u tevreden, jongens! en hoop van harte, dat onze nieuwe kameraad zich evenzeer door stipte gehoorzaamheid zal onderscheiden! Gij weet echter, dat ik, die altijd stipt wil gehoorzaamd worden, ook niet laat wachten, als de tijd van afmonsteren is gekomen, en daarom wil ik u thans voldoen. De nieuwe kameraad zal daardoor tevens zien, dat mijne onderhoorigen even stipt op mij kunnen rekenen, als ik op hen moet kunnen vertrouwen. Gaat alzoo een oogenblik op die bank daar bij den muur zitten, om uw geld te ontvangen. Dan kunt gij gaan, waar gij wilt, en u vermaken naar hartelust, maar met zonsopgang aan boord, of gij weet wat u toeft!"

Hunkerend naar het bedongen loon, dat hun was toegezegd als Gijs den drank had overhandigd, zette'n de boeven zich neer, elkander toefluisterende, dat de vreemdeling een geheel ander man was dan de patroon, en

aan zijne mildheid eene wonderlijke sluwheid paarde, zoo als zij zelden hadden ondervonden.

Van Borselen had teregt begrepen, dat de worsteling spoediger zou zijn geëindigd, indien zij in zittende houding werden overvallen, en daarom reeds vooraf zijne aandacht gevestigd op eene bank, die zoodanig in het vertrek stond, dat degeen, die er op gezeten was, met de rug zich bevond naar de deur van het belendend vertrek, waarin de geregtsdienaars waren verborgen. Het kwam er alzoo slechts op aan, een voorwendsel voor het afgesproken teeken te vinden, opdat zij niet overeind vlogen en op tegenweer bedacht wierden; want Hieronymus zou stellig wel niet zoo lang op zich laten wachten, en het was noodig, dat het voorspel afliep, vóór hij kwam. Het kon van Borselen niet moeijelijk vallen, een geschikt voorwendsel te vinden, en hij was dan ook geen oogenblik met de zaak verlegen: hij nam den drank en schonk twee bekers in; toen telde hij de toegezegde goudstukken af, en sprak tot den graaf:

»Ik geloof, dat gij in ieder opzigt een eerlijk man zijt, maar heb altijd de gewoonte, mijne nieuwelingen trouw te doen beloven op handslag in tegenwoordigheid van een paar beproefde getuigen. Belooft gij mij trouw en gehoorzaamheid, zoo lang gij in mijne dienst zult staan en stiptelijk betaald wordt?"

»Ik beloof het u," antwoordde de graaf.

»Dan is hier mijne hand, en daar zitten de getuigen."

»Top!" riep de graaf, voor wien van Borselens bedoeling gemakkelijk viel te raden, en gaf den handslag.

»Hebt ge ooit zoo'n leepert gezien?" vroeg Gijs fluisterend; maar vóór Dirk kon antwoorden, waren zij reeds overrompeld en achterover op den grond geworpen, ieder aangevat door drie forsche mannen, die aan zulk werk reeds lang gewoon waren. Gijs deed ook geene enkele poging om zich te weer te stellen; hij beefde over het geheele lijf, zijne tanden klapperden en het koude zweet stond hem op het voorhoofd; de ongelukkige dacht aan zijn voorgevoel, dat deze zaak noodlottig voor hem zou afloopen, en verweet zich zelf, dat hij zich door hebzucht

had laten verleiden, om zich in 't verderf te storten. Onwillekeurig had hem de verwezenlijking van zijn voorgevoel verlamd, en overtuigd dat geen tegenweer dezen slag kon verijdelen, stak hij zelf zijne handen toe, en liet zich lijdelijk knevelen, zoodat de geregtsdienaars met hem in een oogwenk gereed waren. En toch ontbrak het Gijs niet aan moed en vermetelheid, zoo als hij bij menige gelegenheid had getoond. Meermalen reeds had hij zich met leeuwenmoed verdedigd, en aan zijn moed en ongewone kracht zijne bevrijding te danken gehad; maar even als bijna alle booswichten, was hij onbegrijpelijk bijgeloovig, en op dit oogenblik van alle veerkracht beroofd, nu zijn voorgevoel bewaarheid werd.

Met den ouden Dirk daarentegen ging het niet zoo gemakkelijk; ofschoon door den onverhoedschen aanval verrast, behield hij toch zijne tegenwoordigheid van geest volkomen, en begreep, dat daarvan alles afhing. Zijne tanden bleven vast op elkaar gesloten, en met arendsblikken zag hij het vertrek in 't rond, of er mogelijkheid tot ontvlugten bestond. Middelerwijl verweerde hij zich met inspanning van alle krachten, en bragt een van zijne vervolgers een zoo geweldigen beet toe in de hand, dat deze van de verdere worsteling moest afzien. De beide overigen echter bespeurende, dat Dirk gezind was, zijn leven duur te verkoopen, vatte de een hem met zijne forsch gespierde armen om het bovenlijf, terwijl de ander hem een strik om den hals wierp, en met zoo veel kracht toehaalde, dat zijn gelaat onmiddellijk eene lijkkleur vertoonde, en hij als een levenlooze klomp ter aarde lag. Met de meeste snelheid werd hij nu bijna op hetzelfde oogenblik gekneveld, en de mond met een doek gestopt; de ander liet nu den strik los, en weldra keerden leven en bewustheid bij den vergrijsden booswicht terug. Zij werden nu in het belendend vertrek gebragt, en aan Gijs, die geen tegenweer had geboden, verzachting van straf toegezegd, als hij zich rustig hield en de gevangenneming van den patroon niet belemmerde. De ongelukkige kon nog geen woord uitbrengen, maar

knikte demoedig het hoofd, ten bewijze, dat hij zou gehoorzamen.

Van Borselen goot nu omzigtig den inhoud des bekers weer in de kan, en stelde die onder bewaring van de geregtsdienaars, ten einde later als bewijsstuk te kunnen dienen. De graaf let zich neer op den grond, in eene houding, die hij het gemakkelijkst kon bewaren, opdat het voor Hieronymus den schijn zou hebben, dat alles naar wensch en volgens afspraak was geschied.

Dezelfde voorzigtigheid in acht nemende, als toen zij de twee gevangenen verwachtten, bewaarden de beide vrienden het stilzwijgen, tot de monnik het vertrek met groote behoedzaamheid binnentrad. Hieronymus was ook den trap zoo zacht mogelijk opgestegen, en had een tijd lang aan de deur geluisterd, waardoor hij overtuigd werd, dat daar binnen alles doodelijk stil was. Zijn hart klopte hevig bij de gedachte, dat misschien van Borselen zijne wraak reeds had gekoeld, en zijn slagtoffer opgehouden te leven, en hij bleef aarzelen of hij zou aankloppen dan wel onverwachts de klink opligten en binnentreden. Hij gaf echter de voorkeur aan het eerste, en klopte zacht en op eigenaardige wijze aan de deur. Terstond sprong van Borselen op, en opende de deur met een gelaat, waarop de grootste zelfvoldoening stond te lezen, zoodat Hieronymus terstond in den waan werd gebragt, dat alles naar wensch was gegaan.

Zonder een woord te spreken wees van Borselen met den vinger naar den graaf, die op den grond lag uitgestrekt, en diep adem haalde als iemand, die in een vasten slaap ligt verzonken.

»Eindelijk," riep Hieronymus uit met eene onderdrukte stem, doch met een gelaat, waarop de bloedigste haat stond afgeteekend.

»Hij is in onze magt," fluisterde van Borselen, »en ik hoop dat wij ons goed zullen verstaan ten aanzien van de wijze, waarop wij ons aan hem zullen wreken."

Verbaasd zag de monnik hem aan, en sprak:

»Ik vermeen dat onze haat alleen kan gekoeld worden door zijn bloed."

»Welnu, dan zal ik hem neerstooten!"

»Een oogenblik, edel heer! ik zou gaarne zien, dat hij door mijne hand viel! Wel is waar, ik heb zijn dood onherroepelijk besloten, en kan niet rusten vóór hij heeft opgehouden te leven; maar mijne wraak is toch niet geheel bevredigd, indien hij valt door eene andere hand dan de mijne."

»Maar gij zijt een priester, en wie waarborgt u, dat gij, als gij den moord pleegt, niet later door gewetenswroeging wordt verteerd, en het u te laat berouwt, dat gij de voldoening onzer wraak niet liever aan mij hebt overgelaten."

»Gij dwaalt, edel heer!" antwoordde Hieronymus koel en op spottenden toon. »Als ik hem den dolk in 't hart heb gestooten, aanvaard ik onmiddellijk eene bedevaart naar Rome, belijd mijne daad voor de voeten van den paus, en deze, van mijne lippen hoorende, dat ik den trouwsten bondgenoot en handlanger van den aartsketter Luther gedood heb, zal mij niet enkel vrijspreken, maar mij zelfs door eene hooge waardigheid beloonen voor hetgeen ik volbragt."

»Zulks zou nog betwijfeld kunnen worden, Hieronymus! Voor mij echter is de zaak veel gemakkelijker: ik volbreng den moord, koel mijn haat in zijn bloed, en ontvang onmiddellijk daarop de absolutie van u."

»Onmogelijk, edel heer! Te lang reeds heb ik naar dit oogenblik gehunkerd, te lang dien schrikkelijken haat in mijn binnenste gevoed, dan dat ik nu, op het oogenblik dat wij onze prooi in onze magt hebben, hem door eene andere hand kan zien dooden! Gij weet misschien niet, zoo als ik, hoe een Spanjaard haat! Gij weet niet hoe ik dag en nacht geen oogenblik rust heb genoten, zoo lang die man daar in vrijheid ademde, en zijn spot dreef met mijne magtelooze woede! Hadde ik hem onder andere omstandigheden in mijne magt gekregen, dan zou ik hem het bloed droppel voor droppel afgetapt hebben, en duizend dooden zou hij gestorven zijn; martelingen, die nimmer waren uitgevonden, hadde ik hem doen ondergaan! Maar mij zelven hangt het zwaard boven het hoofd,

en te lang reeds bleef ik in het land, waaruit ik door een onherroepelijk vonnis ben gebannen. Daarom mag en kan ik hem niet al die helsche martelingen doen ondergaan, en moet hem met één stoot dooden, om dan onmiddellijk de vlugt te nemen, en den gevloekten ketter op te sporen, die mij bij de landvoogdes ten val bragt. Doch u dien ééuen stoot over te laten, dat nooit, en als zulks moest geschieden, zoo zult gij niet dan over mijn lijk den weg vinden tot zijn hart."

De monnik was bij het slaken dezer wraakgierige woorden afzigtelijk geworden. Zijne oogen puilden hem uit het hoofd, en waren rood opgeloopen, alsof zij met bloed waren gekleurd; de schrikkelijkste moordlust sprak uit den blik, dien hij onafgebroken op den graaf had gevestigd; het schuim stond hem op de lippen, en zijne hand hield krampachtig de greep van een scherp gewetten dolk omklemd.

Van Borselen vatte hem bij den arm en stelde hem voor de kleine tafel zoodanig, dat hij op zijne beurt met den rug stond naar de deur van het belendend vertrek. Ook zijn gelaat getuigde van bloedige wraakzucht, en bijna had hij met eigen vuist den monnik geveld, die zoo onverholen zijne zwarte ziel aan 't licht had gebragt. Zijne borst hijgde van toorn en afschuw, en zijn adem was gloeijend heet geworden. Zijne stem beefde, en onder andere omstandigheden zou Hieronymus van angst zijn ineengekrompen, duidelijk begrijpende, dat hij verraden was; doch de monnik zag of hoorde niets dan zijn slagtoffer en het uur der wraak, dat eindelijk had geslagen, er zich weinig om bekommerende, dat van Borselen hem met geweld voor de tafel sleepte. Hij begreep alleen, dat deze hem wilde bidden, zelf den onschuldige te mogen vermoorden, en met krijschende stem riep hij uit:

»Het helpt u alles niets! Ik zal, ik wil hem dooden! Ik wil den moord plegen! Ik wil met den dolk wroeten in dat gehate hart!"

»Ellendige, laat dan het lot tusschen ons beslissen!"

Neen, bij de hel! dat kon u gunstig zijn! Laat mij, laat mij, het is tijd! Ik wil zijn bloed drinken!"

»Ja, het is tijd!" donderde van Borselen, en liet den monnik los. Deze hief het moordtuig op, en wilde zich op den graaf werpen; maar plotseling werd hij in den rug gegrepen en achterover gehaald; de dolk werd hem uit de hand geslagen, en vóór hij tot bezinning kwam, was hij reeds aan handen en voeten gekneveld, en in de magt der geregtsdienaars. Met starren blik zag hij naar den graaf, zonder dat hij gevoel scheen te hebben van hetgeen thans met hem zelven zou gebeuren.

De graaf, die tot dus verre onbewegelijk op den grond was blijven liggen, rees thans op, en van Borselen aan zijne borst drukkende, riep hij met innig gevoel uit:

»Willem, mijn zoon! leven en vrijheid hebt gij mij gered! Moge God u loonen voor hetgeen gij aan mij hebt gedaan!"

Plotseling trof een raauwe gil hun oor. Bij de woorden: »leven en vrijheid hebt gij mij gered!" had Hieronymus zich met bovenmenschelijke kracht opgeheven; zijn oog bleef op den graaf gevestigd; hij gaf een raauwen gil, en een breede bloedstroom baande zich met geweld door zijne keel naar buiten. Door de sterke aandoening van dit oogenblik, toen hij zich zijne prooi zag ontglippen, waren de groote bloedvaten in zijne borstholte gesprongen, en vloot het bloed uit zijnen mond zoo onstuimig, dat hij onmiddellijk stikte in zijn eigen bloed. Eene enkele rogcheling nog, en de monnik viel levenloos neer; zijne vuige ziel had het stoffelijk omhulsel verlaten; het bloed van den moordenaar had gestroomd, dat van zijne prooi was verschoond gebleven.

»Mij is de wraak, spreekt de Heer! ik zal vergelden!" riep de graaf met plegtigen ernst, en ook de geregtsdienaars verstomden bij het gezigt van dit godsgerigt. Van Borselen, bleek als een doode door al hetgeen zijne ziel reeds geleden had, en wat zijne oogen aanschouwden, knielde bij het lijk van den monnik, en sprak met bevende lippen een gebed voor de rust zijner ziel, zoo als het door de Kerk wordt geboden, en zelfs de graaf luisterde met eerbied en diepe aandoening naar die woorden, gevoelende dat zij op dit oogenblik eene hooge beteekenis

verkregen door de wijze, waarop zij door den vromen van Borselen werden gesproken.

Toen deze zijne gebeden had verrigt, sprak de graaf met eene van aandoening bevende stem:

»Nog eens, Willem! mijn zoon! God loone u voor hetgeen gij aan mij hebt gedaan. Ik trek thans heen in vrede en met blijde hoop voor de toekomst. Mijn hart zegt het mij: wij zullen elkander gelukkig weerzien, en niemand is in staat, onze harten weêr van elkander te vervreemden."

»God en Zijne heiligen mogen u geleiden en beschermen, mijn vader! Ik dank den Algoede voor hetgeen hij mij vergund heeft, en tot mijn jongsten snik zal ik nooit schooner vreugde kunnen genieten, dan die mij heden ten deel viel! Ook ik gevoel, dat wij elkaar zullen weerzien en onze harten nooit weer kunnen vervreemden!"

Zij drukten elkaar lang en innig aan het hart, en eindelijk scheidde de graaf, om zich naar Julius en Clemens te begeven, die hem ongetwijfeld met angst en verlangen verbeidden. Van Borselen beraadslaagde nu met de geregtsdienaars over hetgeen verder moest gedaan worden, en liet hun de zorg over voor het vervoer der beide gevangenen, en om voor het lijk die maatregelen te nemen, welke zij het geschiktst zouden oordeelen. Hij keerde daarop terug tot zijn vriend Huydekoper, om hem dank te zeggen voor zijne betoonde hulp, en tevens te berigten, dat de zaak geheel was afgeloopen. Weldra kwamen de geregtsdienaars aan met de gevangenen en het lijk van den monnik, en werden alle bijzonderheden van den verijdelden toeleg opgeteekend, de gevangenen naar den kerker gebragt en het lijk elders vervoerd, tot de uitspraak van den regter zou bepaald hebben, wat daarmeê verder zou geschieden.

Van Borselen bleef den ganschen dag bij den heer Huydekoper, die hem eene zoo belangrijke dienst had bewezen, en achtte zich thans ook geregtigd, hem de geheele toedragt der zaak tot in alle bijzonderheden te verhalen. Hij deelde hem meê, welke banden van dank-

baarheid en liefde hem aan den graaf verbonden, hoe deze door den verbannen monnik was belaagd geworden, en hoe het hem eindelijk was gelukt, het snoode plan zijner vijanden te verijdelen. Beiden erkenden in die geschiedenis den vinger Gods, en Huydekoper achtte zich gelukkig, dat hij, ofschoon geheel onbewust van hetgeen er gaande was, tot eene zoo gelukkige uitkomst had mogen meêwerken.

Toen de graaf bij zijne vrienden aankwam, vond hij hen reisvaardig en bezield met moed en vertrouwen. Van Dalen, zijne gade en dochter, hadden wel bittere tranen geweend, en nog parelden zij in het oog der aanvallige maagd, die nu voor lang, misschien wel voor altijd moest scheiden van den jongeling, die haar zoo eindeloos dierbaar was. Julius had ook gevoeld, dat zijne borst door eene vlijmende smart vaneen werd gereten, maar niettemin had hij zijne aandoening bedwongen en allen getroost, bemoedigd en gesterkt door het woord des eeuwigen levens, zoo als hij dat kon verkondigen. Zelf daardoor gesterkt boven alle leed en smarte, vond zijne taal een gereeden ingang in hunne gemoederen, en toen de graaf het vertrek binnenkwam, hoorde hij Julius bidden, dat God hen allen genadiglijk mogt beschermen en bewaren, en hen te eeniger tijd hereenigen, als de leden van één gelukkig huisgezin, dat den Heer getrouw dient en Zijn Evangelie stelt boven al hetgeen de aarde bieden kan.

Een kreet van vreugde ging in hun midden op, toen zij, na het eindigen van het gebed, den graaf behouden teruggekeerd zagen, en van Dalen, die zijne aandoening niet meester was, riep met innig gevoel uit:

»God zij gedankt, heer graaf! dat uw dierbaar leven gespaard bleef!"

Geen wonder dat die uitroep allen verbaasde; want buiten van Dalen had niemand ook maar een oogenblik vermoed, dat de oude Thomas in rang en stand zoo ver boven hen was verheven. Deze stak zijn vriend de hand toe, en sprak:

»Ik begrijp, mijn edele van Dalen! dat de aandoenin-

gen van dit oogenblik u hebben verleid om mijn geheim vroeger te openbaren, dan ik had gewenscht en nuttig geoordeeld. Misschien is het echter zoo beter. In elk geval kunt gij aan de uwen mijne geschiedenis verhalen, zoo als ik stellig wel tijd genoeg zal vinden ze meê te deelen aan Julius en Clemens, die ik bid mij nu of nimmer anders te beschouwen, dan als hun vriend en geestverwant. Overigens dringt ons de tijd; wij moeten scheiden en vertrouwen op den Almagtige, Wiens hand niet verkort is om ons te hereenigen, als zulks strookt met Zijnen wil!"

Ieder besefte, dat de graaf regt had, als hij op een spoedig vertrek aandrong, en na van elkander een afscheid te hebben genomen, dat door geene pen kan worden beschreven, keerde van Dalen met de zijnen terug naar hunne woning, en aanvaardde het drietal den togt, wijl ieder oogenblik hun leven en vrijheid konden worden bedreigd.

XII.

Drie jaren later.

Er waren drie jaren verloopen, sedert de gebeurtenissen die wij in het vorig hoofdstuk hebben vermeld, en had er gedurende dien tijd weinig belangrijks plaats gegrepen. De twee boeven, door het beleid van Willem van Borselen gevangen genomen, hadden hunne welverdiende straf ondergaan: de oude Dirk was ter dood veroordeeld en eindigde zijn leven aan de galg. De booswicht had volstrekt geen berouw betoond over zijne gepleegde misdaden, en betuigde nog met den strop om den hals zijn leedwezen, dat hij den eenen geregtsdiena

niet eene doodelijke wonde had kunnen toebrengen, wijl hem dit zijne laatste oogenblikken zou hebben verzacht. Hij verwenschte langen Gijs, met wien hij zoo vriendschappelijk had omgegaan, en alle zaken gezamenlijk bedreven, en die hem nu in den steek liet, nu hij den sprong door de ton moest doen. Hij ontkende volstrekt niet, dat hij zich hierover ontevreden gevoelde, dat hij in handen van 't geregt was gevallen, maar betuigde tevens, dat hij hoegenaamd niet opzag tegen de voltrekking van het doodvonnis; alleen betreurde hij, dat hij niet zijn eigen dood had mogen sterven, wijl hij dan in zijne laatste oogenblikken had kunnen spotten met het geregt, dat nu over hem kon lagchen. Op de strafplaats gekomen, betuigde hij zijn genoegen over de groote menigte, die, zoo als altijd, was zamengevloeid om de teregtstelling bij te wonen, en na allen met een spottenden groet te hebben gedankt voor hunne belangstelling, onderging hij zijne straf zonder eenig teeken van aandoening of berouw.

Lange Gijs was niet ter dood veroordeeld, wijl hij geen tegenstand had geboden, en kwam met eene duchtige geeseling en langdurige tuchthuisstraf vrij. Hij beklaagde het lot van zijn ouden makker, maar verheugde zich toch, dat zijn leven gespaard was gebleven. Hij gedroeg zich in den kerker voorbeeldig, en de teregtstelling van den ouden Dirk had zoo veel indruk op hem gemaakt, dat hij zich vastelijk voornam, het handwerk, zoo als zij diefstal en moord gewoonlijk noemden, te laten varen. Hij bleef ook getrouw bij zijn besluit, en na den afloop van zijn straftijd begaf hij zich naar buiten, en verhuurde zich als boerenknecht. Hij werkte vlijtig, en leefde spaarzaam, zoodat hij eerlang eene kleine som had vergaard, waarmeê hij in de omstreken van het Gooiland eene herberg begon, die met der tijd eene groote vermaardheid verkreeg. Hij had eene arme wees in zijne woning, die den huisselijken arbeid verrigtte, en voor den pot moest zorgen, en met een zeer klein loon tevreden was. Langzamerhand begon onze Gijs genegenheid voor de eerlijke en trouwe deern op te vatten, en

begrijpende, dat hij toch geene betere keuze kon doen, en door de arme wees wel niet zou worden afgewezen, vroeg hij haar ten huwelijk. Zij heeft ook nooit reden gehad om over hem te klagen, en verklaarde altijd volmondig, dat zij aan hem een geluk te danken had, waarop zij nooit hoop had durven voeden. Zij schonk hem ettelijke kinderen, en Gijs werd een voorbeeldig vader. Hij wist bij ondervinding, dat luiheid de eerste stap is tot misdaad, en zelf met een goed voorbeeld voorgaande, gewende hij zijn kroost vroegtijdig aan een werkzaam leven, en smaakte het geluk, zijne kinderen met eere groot te brengen. Over het verledene sprak hij nooit, en kon het zelfs niet uithouden, als er in zijne tegenwoordigheid over diefstal en moord of beruchte misdadigers werd gesproken; dan begon zijn hart hevig te kloppen, en brak hem het klamme zweet uit over geheel het lig chaam. Kon hij het eenigzins doen, zonder dat het in 't oog viel, dan maakte hij zich bij zulke gelegenheden uit de voeten, en bleef zoo lang mogelijk weg, om zeker te zijn dat het gesprek niet meer over dat onderwerp kon loopen. Moest hij er echter bij blijven, dan was hij ontevreden, en werd zoo bleek, dat zijne vrouw hem wel eens deelnemend vroeg, of hij zich ongesteld gevoelde. Gelukkig voor hem, dat dergelijke onderwerpen niet dikwijls op 't tapijt kwamen, »want" — zoo sprak hij wel eens — »als ik er dikwijls van hooren moest, dan zou ik krankzinnig worden." Toen de avond van zijn leven was gekomen, en Gijs gevoelde, dat zijn einde naderde, ontbood hij een geestelijke van het dorp bij zich, en deelde hem, zonder iets achterwege te laten, zijne geheele levensgeschiedenis meê. De achtenswaardige priester was ten hoogste verwonderd, toen hij dat alles vernam uit den mond van een man, dien hij zelf reeds jaren lang om zijne regtschapenheid had geacht, en die in den geheelen omtrek als zoodanig bekend stond. Hij troostte hem door hem te herinneren aan het woord, dat er in den hemel grooter vreugde is over één zondaar, die tot boete komt, dat over vele regtvaardigen, die de boete niet behoeven, en aarzelde geen oogenblik om hem

absolutie te geven. Gijs nam hartelijk afscheid van gade en kroost, en stierf met de grootste kalmte, de hand des priesters geklemd houdende in de zijne, en hem dankende, dat deze hem een rustig sterfbed had bereid.

Het gezin van den edelen van Dalen had al dien tijd in angst en treurigheid doorgebragt, geslingerd door hoop en vrees, en steeds in het onzekere verkeerende ten aanzien van de dierbare vrienden, wier leven eigenlijk dag aan dag in gevaar verkeerde. Geene enkele tijding was hun in al dien tijd geworden, en zij wisten ook zelve wel, dat dit niet anders kon wezen, zoo als trouwens ieder begrijpt, die in 't oog houdt, in welken tijd deze schets valt. Zij verheugden zich dan ook daarin, dat zij geene tijding ontvingen, want deze zou onmogelijk iets anders dan een noodlottigen afloop hebben kunnen vermelden, en zoo lang zij niets vernamen, konden zij blijven hopen.

Van Dalen had overigens alle reden om tevreden te zijn, want hij was gedurende deze drie jaren geen oogenblik bemoeijelijkt geworden. Hij had dan ook getrouw woord gehouden, en geen enkel oogenblik de grootste voorzigtigheid uit het oog verloren. Zoo vaak hij met vreemdelingen en andersdenkenden in aanraking kwam, sprak hij geen enkel woord, dat hem onaangenaamheden had kunnen berokkenen, en liet volstrekt niemand tot de godsdienstoefeningen in zijne woning toe, met wien hij niet persoonlijk bekend was, of die niet tot hem werd gebragt door een geloofsgenoot, op wien hij kon vertrouwen. Meermalen kreeg hij aanzoek om de evangeliedienst te mogen bijwonen, waarbij hem brieven van zijne vrienden werden overhandigd, wier schrift en naamteekening hij zeer goed kende, maar hij had eenmaal aan den graaf gezegd:

»Schrift en handteekening kunnen worden nagebootst, en daarom zal ik geen onbekende toelaten, tenzij hij door een der onzen worde vergezeld," en hij hield getrouw zijn woord, en weigerde aan zulk een verzoek te voldoen. Wel ging het hem telkens aan 't hart, als hij weigeren moest, en dacht hij soms, dat hij misschien zonde deed

door op zulke wijze zich te laten leiden door menschenvrees. Maar dan trad het beeld van gade en dochter voor zijn geest; dan herinnerde hij zich zijne belofte, en vroeg zich zelven af, hoe hij zich voor Julius zou kunnen verantwoorden, als deze, in het leven gespaard en teruggekeerd, hem rekenschap afvroeg van zijne daden, en hem zou kunnen verwijten, dat hij zich en de zijnen door onvoorzigtigheid in 't verderf had gestort. Dit deed hem standvastig blijven bij zijn eenmaal genomen besluit, en hierover heeft hij zich later ook nooit te beklagen gehad.

Van Dalen had echter ook veel in zijn voordeel, en zelfs vele andersdenkenden, die overigens toch tot de ijverige roomschgezinden behoorden, droegen hem niettemin de grootste achting toe. Wel wisten zij dat hij een volgeling van Luther was, en beklaagden hem, dat hij tot die dwaalleer — zoo als zij spraken — was vervallen, maar niemand dacht er aan hem te verraden of iets tegen zijne veiligheid te ondernemen. Verre de meesten hadden buitendien ook verpligting aan hem, en wisten dat zij nooit vergeefs bij hem kwamen, als zij hem noodig hadden. Hij behoorde ontegenzeggelijk tot de rijkste kooplieden, en tevens ook was hij een weldoener voor ieder. Hij stond allen bij met raad en daad, en kende in dit opzigt geen verschil van godsdienst. De moeijelijkheden, waarin hij door het aannemen van Luthers leer gewikkeld was, waren hem nog een spoorslag te meer om zijne milde hand ten allen tijde te openen, wijl hij daardoor de roomschgezinden nog vaster aan zich verbond, en zij het reeds uit eigenbelang zouden nalaten, hem in 't verderf te storten. Immers waar vonden zij dan zoo spoedig weer een anderen van Dalen, die zijne beurs nimmer gesloten hield, en altijd bereid was zijne helpende hand uit te strekken, al kostte hem zulks ook een zeker deel van zijn vermogen. En die tallooze menigte armen en geringen, die nooit ongetroost van zijne deur werden gewezen, zij vereerden van Dalen als een heilige, en zouden hem met vereende magt hebben verdedigd, als men hem naar den kerker had willen slepen, omdat hij God wilde dienen naar zijne overtuiging.

Er waren ook eenige roomsche geestelijken in Amsterdam, die wat verlichter dachten, en bij iedere gelegenheid ondervonden, hoe onbekrompen van Dalens denkbeelden waren. Wel kwamen zij uiterst zeldzaam in zijne woning, maar zagen hem toch gaarne bij zich, belang stellende in het onderhoud met een man, die vele landen had bezocht, en voor zijn tijd een buitengewonen trap van kennis en ontwikkeling had bereikt. Ook deze achtenswaardige geestelijken wisten wel; dat hij de hervorming met hart en ziel was toegedaan, maar eerbiedigden zijn edel karakter en roemden zijne milddadigheid; want waar zij soms in het belang hunner armen het hoofd stieten bij de eigen gemeenteleden, daar troostten zij zich met de stellige zekerheid, dat van Dalen niet zou achterblijven om den nood zijns naasten te lenigen.

Eindelijk moeten wij ook nog vermelden, dat van Dalen eene soort van geheimzinnige bescherming ondervond, waaromtrent hij echter geen oogenblik in twijfel stond, aan wie hij ze had te danken. Voor een deel toch wist hij, dat de graaf hiertoe veel bijdroeg, en overigens begreep hij zeer goed, dat hij in van Borselen een trouwen vriend bezat, die door zijn rang en stand hem eene groote bescherming kon verleenen. Een paar malen was het gebeurd, dat hij werd opgeroepen om zich te verdedigen tegen klagten, die men had ingebragt; maar telkens werd hij met de meeste onderscheiding behandeld, en moesten zijne aanklagers scherpe verwijtingen hooren over hunne verregaande ondankbaarheid jegens een man, aan wien zij de grootste verpligting hadden. Vooraf had van Dalen bij zoodanige gelegenheden een bezoek ontvangen van Willem van Borselen, die reeds wist wat er gaande was en zijn vriend kwam verwittigen van de zaak en raad geven, hoe te handelen.

Geen wonder alzoo, dat in het gezin van den regtschapen van Dalen dagelijks vurige dankzeggingen werden opgezonden tot den Algoede, die hen zoo zigtbaar beschermde, en zij elken avond zich vol vertrouwen aanbevolen in Zijne hoede. Het verlevendigde steeds hunne

hoop voor de toekomst, en als een hunner droevig het hoofd liet hangen, werd hij spoedig door de overigen opgebeurd en versterkt in het geloof.

Leonora blonk al dien tijd boven hare ouders uit door een geloofsmoed zonder wedergade; het was alsof de geest van Julius haar onafgebroken omzweefde, en zijne lippen altijd tot haar spraken van Gods Woord. Zij getuigde het zelve onverholen, dat hare oogen hem onafgebroken zagen, hare ooren hem hoorden, haar hart hem gevoelde. De indruk, dien Gods geest, welke in hem was, op haar geheele wezen had gemaakt, was groot, en bewaarde haar al dien tijd voor moedeloosheid. Zij was voor hare ouders de onuitputtelijke bron van troost en opbeuring, en altijd vloeiden de woorden van Julius zelven van hare lippen, want zij waren met gulden letteren gegrift in haar gemoed! Vol bewondering staarden de ouders dag aan dag hun telg aan, en aanbaden bijna een kind, welks vrome zin bestand was tegen de hardste beproeving; want wie zal het wagen te beschrijven, wat hare ziel moest lijden door de scheiding van haar verloofde, dien zij gedurig trachtte waardiger te worden, en bij wien zij zelve, in haar godvruchtigen ootmoed, zich nog op verre na niet durfde vergelijken. Immers hoe geduldig zij ook de wreede scheiding verdroeg, zoo getuigde zij toch, dat hij eene bovenmenschelijke kracht bezat, die vrijwillig zich van haar had gescheiden om een heiligen pligt te volbrengen, waarvoor hij meer nog dan zijn leven, zijne liefde blijmoedig en met de volkomenste onderwerping aan Gods wil, ten offer kon brengen. Zoo ver, meende zij, had zij het nog niet gebragt in de godzaligheid, en zoo grenzeloos groot een offer had zij op die wijze althans niet kunnen brengen. Maar daarom deed zij al het mogelijke, om hem hierin gelijk te worden; en als soms hare ouders haar met verrukking aan het hart klemden, schudde zij het schoone hoofd, en trachtte vader en moeder te doen begrijpen, dat Julius ver boven haar stond, en hem alleen de eer toekwam van hetgeen zij was geworden?

Op deze wijze verliep de tijd wel in angst en vrees,

maar bragt toch ook heerlijke en zalige aandoeningen in dat gezin, dat met biddende hoop het oogenblik verwachtte, waarop aller lot zou worden beslist.

Wij mogen hier echter ook niet verzwijgen, dat de zaak der hervorming hier te lande allengs meer veld won, en hare aanhangers telkens talrijker werden, hetgeen ook wel iets bijdroeg, dat de andere partij niet zoo gestreng kon te werk gaan, als zij misschien wel had gewild. Met de meeste wreedheid ging men echter te werk tegen geestelijken, die de nieuwe leer aankleefden, en menigeen, die zijne overtuiging niet had willen verloochenen, verloor onder afschuwelijke folteringen het leven. Geene maatregelen van geweld konden nogtans baten, en ondanks de pogingen der tegenpartij, om den voortgang der hervorming te beletten, won zij onafgebroken meer veld.

Met de hervorming was tevens een nieuw tijdperk van beschaving aangebroken, en de uitvinding der boekdrukkunst droeg veel daartoe bij om wetenschap en kennis, beschaving en verlichting tot een algemeenen eigendom te maken. Wij betwijfelen zelfs, of het zonder die uitvinding wel mogelijk geweest ware, dat die groote beweging op het godsdienstig gebied zich zoo allerwege hadde kunnen meêdeelen! De geschriften van Luther, door den druk algemeen verspreid, werden alom met graagte gelezen, en waren tevens een krachtige spoorslag tot wetenschappelijke ontwikkeling, en de bijbelvertaling van Martin Luther, voor zijn tijd een reuzenwerk, stichtte grooten zegen. Het is bekend, hoe droevig het in den aanvang van het tijdvak der hervorming was gesteld met kennis en wetenschap, en zelfs onder de geestelijken heerschte de grootste onkunde. Eene geringe kennis van de latijnsche taal, die bij de meesten niet verder reikte dan het opzeggen van eenige gebeden en formulieren, was nagenoeg de eenige geleerdheid van het meerendeel der priesters, en van de grieksche en hebreeuwsche talen verstonden zij niets. Luther was inderdaad in dit opzigt eene merkwaardige uitzondering: hij had de latijnsche taal grondig beoefend en was ook

uitmuntend bedreven in het grieksch. Buitendien had hij ook de hebreeuwsche taal beoefend, en dit vooral was toenmaals eene zeer groote zeldzaamheid. Buiten de rabbijnen en schriftgeleerden onder de Joden, werd er bijna niemand gevonden, die eenige kennis had van de semitische talen, en wij houden ons stellig overtuigd, dat indien Luther dezen tak van studie onbeoefend had gelaten, en hij bij gevolg den geheelen bijbel niet had kunnen vertalen, de hervorming zich ook op verre na niet zoo snel zou hebben verspreid.

De geleerde wereld zal daarom ook ten eeuwigen dage den naam van Luther met eerbied en dankbaarheid noemen; want afgezien nog van het geheele werk der hervorming, is ontegenzeggelijk door hem de krachtigste stoot gegeven tot wetenschappelijke nasporingen op ieder gebied van menschelijke kennis. Het tijdvak der hervorming is daardoor dan ook tot het tijdvak der beschaving, der herlevende wetenschappen geworden, en dezen onschatbaren zegen heeft de geheele wereld aan Martin Luther te danken. Dit zal ook voor eeuwig zijn roem blijven; want al zou men ook in de toekomst het onmogelijke willen doen, om de oude tijden van onkunde en bijgeloof weer te voorschijn te roepen, die pogingen kunnen nooit meer gelukken. Wetenschap en kennis, vrijheid van denken en onderzoeken zijn eenmaal het eigendom der menschen geworden, en dit eenmaal verkregen goed laten zij zich nooit meer ontrukken! Ligt mogelijk, dat er eens nog een tijd komt, dat geene gemeente zich meer bijzonder naar den naam van Luther noemt: dit kan niemand weten; maar hetgeen Martin Luther gebragt heeft: wetenschap en kennis, vrijheid van denken en onderzoeken, dat hebben wij voor altijd verworven, dat zal eeuwig zijne glorie blijven!

Na deze kleine uitweiding, die de lezer ons om de nagedachtenis van een der grootste mannen van zijne eeuw wel ten goede zal houden, komen wij tot onze schets terug.

Er waren, zeiden wij, na de gebeurtenissen, in het vorige hoofdstuk vermeld, drie jaren verloopen, toen op

zekeren morgen van Dalen in het huisvertrek zat, bij zijne vrouw en dochter. Ofschoon het zeer ongewoon was, dat hij op dien tijd zich in den kring der zijnen bevond, scheen het toch alsof gade en kind zich volstrekt niet daarover verwonderden, maar het integendeel natuurlijk vonden, dat hij heden geen lust gevoelde, om zich met zijne handelszaken onledig te houden. Alle drie hadden een zekeren trek van droefenis op het gelaat, en vooral kon men het Leonora aanzien, dat zij lang en bitterlijk had geweend. Van Dalen zelf verkeerde in eene sombere gemoedstemming, en als zijn blik dien van zijne vrouw ontmoette, ontsnapte beiden een diepe zucht, en zagen zij met de innigste liefde en weemoed naar hun kind.

Leonora had een tijd lang strak voor zich heen gezien; maar plotseling rees zij op, en terwijl een vloed van tranen lucht gaf aan hare opgekropte smart, wierp zij zich in de armen haars vaders, en haar engelachtig gelaat aan zijne borst verbergende, riep zij snikkend uit:

»Waarom moeten wij langer zwijgen over hetgeen ons allen de ziel vervult? Voor de derde maal is de dag weer aangebroken, waarop zij heengingen naar vreemde landen, om hun leven te wagen en de vorsten te bewegen tot zachtheid en liefde. Hoe lang nog zal het duren vóór wij hen weerzien, en wie weet, of Julius op dit oogenblik nog in leven is!"

»Gij hebt gelijk, mijn lief kind!" sprak van Dalen, zijne dochter aan het hart drukkende, »waarom zullen wij langer zwijgen en voor elkaar den schijn aannemen, alsof wij er niet aan dachten, dat hunne afreize heden weer verjaart! Wij weten het toch, dat ons dit onmogelijk is, en buitendien nog zien wij het elkander duidelijk aan. Daarom ook is het veel beter ons hart uit te storten en elkaar te troosten, opdat het ons gelukke, de droefheid te verbannen die ons kwelt. Gij hebt dezen nacht veel geleden, Leonora! Uw gelaat drukt een droefgeestigen gemoedsstoestand uit, en moeder zoowel als ik, wij kunnen u ook niet zonder het innigst medelijden aanzien!"

Terwijl van Dalen zoo sprak, was ook zijne vrouw

opgestaan, en had haren arm om Leonora gestrengeld, haar tevens de tranen van het schoone gelaat kussende, waarvoor zij beloond werd met een dankenden blik, zoo als men dien alleen van haar kon ontvangen.

»Toch niet, geliefde ouders!" antwoordde zij, »droefenis gevoel ik, en weet maar al te wel, wat zielesmarte is, doch bange treurigheid is het waarlijk niet! Ik zou immers Julius niet waardig zijn, als mijn hart door kleinmoedige vrees wierd bestormd! Het eenige, wat mij te zwaar valt, is de folterende onzekerheid! Zoo in drie jaren lang geene tijding te ontvangen, doet den mensch voor de toekomst sidderen! En als ik mij soms voorstel, zoo als zulks in den afgeloopen nacht het geval was, dat ik nog hoop voedde op een gelukkig wederzien, terwijl Julius misschien reeds heeft opgehouden te leven, dan krimpt mij het hart ineen, en kan ik bijna niet meer tot kalmte komen. O, gij zult mij wel gelooven, als ik zeg, dat ik den geheelen nacht tot God heb gebeden, en waarlijk, als op dit oogenblik het stellig berigt van zijn dood kwam, dan zou ik niet treuren als dezulken, die geene hope hebben! Mijn geloof aan de Voorzienigheid van den Algoede staat zóó vast, dat zelfs die doodstijding dat geloof geen oogenblik zou kunnen schokken! Maar ach, die gruwzame onzekerheid....!"

»Ja, mijn kind!" troostte van Dalen, »ik gevoel wat gij lijdt, en kan het afmeten naar hetgeen ik zelf ondervind! Maar welke waarde kan eene deugd zonder strijd hebben? Juist het folterende van die onzekerheid is eene beproeving, maar die daarom ook de overwinning des te schooner maakt! Als nu Julius eens terugkeerde, en gij moest hem belijden, dat gij alles hebt kunnen verdragen, maar die bange onzekerheid niet, zou hij u dan niet moeten vermanen, dat uw geloof niet is, zoo als de Heilige Schrift het wil: een geloof, dat bergen kan verzetten! En als gij omgekeerd ook over die folterende onzekerheid zegeviert, en vol kinderlijke onderwerping berust in Gods wil, zal hij u dan niet nog inniger, met nog heiliger liefde aan zijne borst klemmen, en God danken en loven voor den schat, dien hij in u heeft gevonden!

»Dat is een heerlijk, een goddelijk woord, vader! dat gij daar hebt gesproken! Ja, mijn geloof moet bergen kunnen verzetten! en dan eerst ben ik zijner geheel waardig!"

Leonora sloeg hare oogen op ten hemel, de lijdende trek was verdwenen van haar gelaat; het vertoonde nu iets bovennatuurlijks, iets ontzagwekkends: dat was de kracht van het geloof, dat bergen kon verzetten!

»Overspan u niet zoo, lieve Leonora!" bad de moeder op zachten toon, »laat uwe tranen vloeijen, en dring ze niet met geweld terug! Ach, als gij u te veel overspant en ziek wordt naar ligchaam en geest, wat moet er dan van ons, uwe ouders, worden?"

»Neen, moederlief!" sprak de fiere maagd met heiligen ernst, »het geloof is geene overspanning! Zie mij aan en leg uwe hand op mijn hart, dan zult gij u overtuigen, dat ik gezond ben naar ligchaam en ziel, dat ik ben, zoo als het der verloofde van Julius betaamt!"

En inderdaad, er lag eene heilige kalmte verspreid over hare trekken; geen koortsige hitte gloeide door hare aderen, geen verterend vuur eener ziekelijke overprikkeling! Zij had zich opgerigt, en stond daar als een heiligenbeeld, vol godsvrucht en geloof, vol liefde en onderwerping, vol moed en vertrouwen! Het was een heerlijk gezigt, haar dus te mogen aanschouwen, en zelfs hare ouders staarden haar met verrukking aan.

»Keer gerust terug, mijn Julius!" lispte zij zacht, »geene beproeving kan mijn vertrouwen tot wankelen brengen!"

XIII.

Een vaste burg is onze God.

Nog stond Lenora daar in dezelfde houding, den blik ten hemel gewend, terwijl hare lippen zich zacht bewogen: zij bad tot God met al de kracht harer ziel, Hem dankende voor den oneindigen troost des geloofs, dien zij door Zijne genade deelachtig was geworden. Ook hare ouders baden stil, en schooner groep dan dit godvreezend drietal laat zich waarlijk niet denken!

Er heerschte op dit oogenblik eene plegtige stilte, en het bijna onmerkbaar geluid hunner ademhaling was het eenige geruisch, dat slechts flaauw werd vernomen.

Daar klonk op eenmaal eene stem, zoo welluidend, als kwame zij uit den hemel, en hief met onbeschrijfelijk gevoel het schoone lied van Luther aan:

»Een vaste burg is onze God!"

»Heilige Jezus!" riep de vrome maagd, »dat is zijne stem!" en de oogen naar de deur wendende, breidde zij de armen uit naar den geliefde! Nog eenmaal klonk de aanhef van Luthers gezang, maar ditmaal nog veel sterker; want de graaf en Clemens vereenigden hunne stemmen met die van Julius, en hun lied:

»Een vaste burg is onze God!"

deed thans de wanden der kamer trillen.

Van Dalen en zijne vrouw stonden roerloos van verbazing en geluk, en hielden de armen wijd uitgestrekt, om de dierbare vrienden te ontvangen, die zoo onverwacht en juist in de oogenblikken der herinnering aan hen waren teruggekeerd.

Daar ging op eenmaal de deur open, en de drie geloofshelden traden binnen, hand in hand, nogmaals uitroepende:

»Een vaste burg is onze God!"

Toen ging Julius op Leonora af, en haar vast aan zijne borst drukkende, hief hij de regterhand ten hemel, voor het oogenblik niet meer in staat, één woord te uiten. Hoorbaar klopten hunne harten, en nadat eindelijk een stroom van vreugdetranen lucht had gegeven aan hun gemoed, vonden beiden woorden, om de zaligheid uit te drukken, die hunne borst doorstroomde.

Van Dalen, de graaf en Clemens stonden hand in hand, en konden de oogen niet afwenden van het gelukkige paar; ook de moeder zag beiden met de innigste teederheid aan, en geene pen is in staat te beschrijven, wat er op dit oogenblik omging in haar hart. Eindelijk nam Leonora haar geliefde bij de hand, en bragt hem naar vader en moeder, en nu sloten zich ook de beide andere vrienden bij hen aan, en werd het een algemeen verwelkomen, dat bijna geen einde scheen te nemen.

Ondanks de zalige vreugde, die op het gelaat van Julius te lezen stond, lag er toch iets in zijne blikken, dat van teleurstelling getuigde, en volmondig erkende hij reeds spoedig, dat de groote blijdschap over het wederzien eenigermate bij hem werd getemperd door eene bittere smart; hij was teleurgesteld in zijne schoonste verwachtingen, en het weinige, dat hij voor de goede zaak had kunnen uitrigten, kon op verre na niet opwegen tegen de groote offers, die zij hadden gebragt. Wel had hij gedurende den geheelen tijd van hunne afwezigheid bij voortduring mogen ondervinden wat het zeggen wil, vergezeld te worden door twee vrienden, onuitputtelijk in troost en bemoediging, en moest hij openhartig belijden, dat hij waarschijnlijk nooit zijn plan geheel had kunnen volbrengen, als hij dien moeijelijken togt alleen had moeten afleggen; wel drukte hij den graaf en Clemens innig aan zijne borst, hun de getuigenis gevende, dat

hij hun meer was verschuldigd, dan hij zelfs met zijn leven kon voldoen; maar zijn jeugdig gemoed was doodelijk gegriefd geworden door de bittere teleurstelling, die hij bijna overal had moeten ondervinden. Met welken heldenmoed, met welke grootsche verwachtingen was hij heengegaan, en hoe was hij nu teruggekomen! Hij had nu met bittere smart ontwaard, dat boosheid en hardnekkigheid, onkunde en bijgeloof de menschheid in ketenen hielden geslagen, en noch het licht van kennis en waarheid, noch de stem van menschelijk gevoel en zedelijkheid hadden hem den weg kunnen banen tot de harten dergenen, die hij had willen opwekken tot gehoorzaamheid aan het grootste gebod des Christendoms: »hebt elkander lief!"

Julius boog het hoofd voorover, en een traan van smarte rolde hem over de wang; zijn vertrouwen op de menschen was vreesselijk geschokt, en innerlijk meende hij, dat het mislukken van zijn plan ook ten deele daaraan moest worden geweten, dat hij de gave niet bezat om met onweerstaanbaren invloed de menschen weg te slepen en te noodzaken, om zijne stem te volgen. De graaf en Clemens, aan wie hij dikwerf zijne geheele ziel had uitgestort, bewaarden het stilzwijgen, en zagen hem met innig mededoogen aan; zij hadden het altijd vergeefs beproefd, hem te overtuigen, dat hij niet alleen al het mogelijke had gedaan, maar buitendien ook nog de eenige was, die hier en daar althans iets kon uitrigten. Hij had dan steeds het hoofd geschud en hen voor hunne liefde gedankt, maar niettemin geantwoord, dat de uitkomst hem tot zijne vernedering had geleerd, dat de groote taak verre boven zijne krachten was verheven. Zij hadden daarom besloten, hem niet nog meer verdriet te berokkenen, door hem een lof toe te zwaaijen, waarin Julius, hoe welverdiend die lof ook ware, onmogelijk kon instemmen, het aan den tijd overlatende, om den indruk zijner bittere teleurstelling te verzachten.

Leonora zag hem een oogenblik zwijgend aan; maar terwijl van Dalen noch zijne vrouw vermoedden, wat er in zijn gemoed omging, had de liefde het geheim ge-

peild. Met ernst en waardigheid bragt zij hem onder het oog, dat den Christen ootmoed en nederigheid voegen, maar het tevens ook zijn pligt is, zich zelven naar waarheid te leeren beoordeelen, achtende zij den zedelijken hoogmoed even gevaarlijk en laakbaar als eene verkeerde of overdreven nederigheid, waarbij men te kort doet aan zich zelven en aan de waarheid, en daardoor zonde pleegt. Zij gaf hem onverholen te kennen, dat, als hij niet had kunnen slagen, zulks voor ieder ander geheel onmogelijk was, en het hem betaamde, den Algoede nederig te danken voor de groote gaven hem verleend, en zijne dankbaarheid daardoor te betoonen, dat hij zich zelven niet zocht te minachten of te verkleinen.

»Besef uwe eigene waarde," riep zij hem toe, »en geef dan Gode alleen de eer!"

Verbaasd zag Julius haar aan, en getroffen door haar ernstigen en bestraffenden blik zoowel als door hare woorden, dankte hij haar vriendelijk, en beleed openhartig, dat hij gevoelde dat zij gelijk had, en zijne neerslagtigheid over de ondervonden teleurstelling hem met regt tot een verwijt kon gemaakt worden. Zijn gelaat verhelderde inderdaad ook hoe lang zoo meer, en wat de trouwste vriendschap niet in drie jaren had kunnen doen, dat gelukte aan de liefde in een enkel oogenblik!

Wij behoeven wel niet te zeggen, dat Julius den geheelen dag moest verhalen van hetgeen hij ondervonden en geleerd had, en van tijd tot tijd in de rede werd gevallen door zijne vrienden, als zijne bescheidenheid hem soms enkele feiten deed verzwijgen of anders voorstellen, dan zij hadden plaats gehad. Wij willen echter de aandacht onzer lezers niet vermoeijen door hun het geheele verhaal van Julius meê te deelen, en zullen ons slechts bepalen tot eenige bijzonderheden.

De vrienden hadden op hun togt naar Rome geene gelegenheid ongebruikt gelaten, om de grooten der aarde en de geestelijken te bewegen tot zachtheid jegens de ketters. Het hoofd met fierheid opgeheven, en lucht gevende aan den eisch der menschelijkheid, had Julius

alom gepredikt, dat niemand het regt had, andersdenkenden te verdoemen, terwijl het ieder vrij stond, de gronden te ontwikkelen, waarop zijn geloof berust, en die van andersdenkenden te weerleggen. Met kracht en nadruk predikte hij het woord des Apostels, die zegt:

»Wij zijn geene heeren van uw geloof, maar medewerkers tot uwe vreugde!"

Onverholen verklaarden de graaf en Clemens, dat hij gedurende al dien tijd nooit moede was geworden, maar onafgebroken had gepredikt, gedreven door den geest Gods. Maar bijna overal klonk zijn woord als de stem eens predikers in de woestijn; maar de menschen hielden hun oor met geweld gesloten voor de stem van waarheid en regt. De geestelijken wilden zich de heerschappij niet laten ontrukken, die zij zoo lang reeds straffeloos uitoefenden, en de vorsten hadden den steun der priestelijke magt te veel noodig, om dien vrijwillig te laten varen. Menigeen erkende volmondig, dat Luther ook naar zijne overtuiging regt had, maar had niettemin aangemerkt, dat zijn belang hem verbood, zich onder zijne aanhangers te scharen. En als dan Julius met strengen ernst de zoodanigen onderhield over het oordeel Gods, dat eenmaal over hen zou gesproken worden, haalden zij de schouders op en verzochten hem, niet langer tijd en moeite te verspillen, wijl zij volstrekt niet gezind waren, van gedragslijn te veranderen.

Dat echter de geheele persoonlijkheid van Julius en zijne ernstige vermaningen niettemin alom veel indruk hadden gemaakt, was daaruit gebleken, dat werkelijk de aanhangers van de hervormers althans tijdelijk met meer toegevendheid waren behandeld geworden, en Julius vrijheid noch leven bedreigd had gezien. Een paar malen slechts poogden de geestelijke opperhoofden hem in den kerker te doen werpen; maar dit plan was altijd verijdeld door den bepaalden wil der vorsten, die Julius hadden gehoord, en eenmaal ook door den invloed van den graaf.

Toen Julius echter in zijn verhaal was genaderd tot het tijdstip, waarop hij het hoofdoogmerk van zijn togt hoopte te bereiken: zijne aankomst te Rome, las men

toorn en droefheid tevens op zijn gelaat. In sterke kleuren maalde hij het zedebederf af, dat hij daar had leeren kennen, en als een profeet des Ouden Verbonds riep hij de vlammen des hemels af over de hoofdstad der Christenheid, waar door de hoogepriesters zelve de gruwelijkste zonden werden bedreven. De paus had hem kort en met onverschilligheid aangehoord, maar hem toch den raad gegeven, Rome zoo spoedig mogelijk te verlaten, wijl hij hem verder niet in bescherming kon nemen. Met walging en afschuw met bittere teleurstelling en grievende smart, verliet hij de hoofdstad, en vond zijn eenigen troost in de hoop, zich eerlang weer te zullen bevinden in den boezem van het gezin van van Dalen, waar alles heerschte wat hij in Rome vergeefs had gezocht.

Het ging Julius derhalve als Martin Luther zelven, die nog als een geloovig en onderdanig aanhanger der roomsche kerk een togt naar de hoofdstad der Christenheid volbragt, en daar insgelijks met walging en afschuw werd vervuld. En vroeger reeds had hier in ons vaderland een bisschop van Utrecht zich niet ontzien, openlijk te verklaren, dat hij Rome had leeren kennen, maar zich overtuigd hield, dat men onder de heidenen nog beter zeden zou aantreffen, dan onder de hooge geestelijkheid! Het was met het Christelijk Rome gegaan, als met het oude Rome, de hoofdstad der wereldheerschappij: opgeklommen tot het hoogste punt van magt en luister, was het zedebederf zoo sterk toegenomen, dat de stad de kiem van haren ondergang in zich zelven had aangekweekt! Tallooze stemmen hadden zich overal verheven tegen het gruwelijk zedebederf onder de geestelijkheid, die schaamteloos in het openbaar de grootste zonden bedreef! Later heeft zij het zelve ingezien en erkend, maar toen was het te laat, en zij niet meer bij magte den stroom te breidelen, die hare magt met volslagen ondergang bedreigde!

In van Dalens huisgezin daarentegen heerschten deugd en ware godsdienstzin, gepaard met Christelijken ootmoed en zuivere menschenliefde. Daar zou Julius weer vinden, hetgeen hij te Rome vergeefs had gezocht; daar wist hij,

dat Gods heilig woord steeds open harten vond, en de Heer werd gediend in geest en in waarheid! Daarom reikhalsde zijne ziel, gegriefd boven alle beschrijving door de ondervonden teleurstelling, om daar rust te vinden en tot kalmte te komen, en hoe meer hij Amsterdam naderde, hoe meer zijn hart brandde van verlangen naar het edele drietal, en bovenal naar de reine maagd, die hem eenmaal vergoeding zou schenken voor alle doorgestaan leed!

XIV.

Besluit.

Met de grootste belangstelling hadden allen het verhaal van Julius aangehoord, en spraken daarna een innig dankgebed tot God, die Zijnen apostel en diens vrienden zoo genadig had behoed voor alle gevaren. Julius verklaarde nu onverholen, dat hij thans wilde terugkeeren naar Wittenberg, om zijn echt te doen inzegenen door Martin Luther, en dan in het keurvorstendom Saksen de bediening des Goddelijken Woords te aanvaarden, bij eene evangelische gemeente. Met vurigen aandrang bad hij van Dalen, hem daartoe zijne toestemming te geven, en zich zelven met zijn gezin te verplaatsen naar het vrije Saksen, waar zij openlijk voor hun geloof mogten leven.

De graaf en Clemens hielden insgelijks bij van Dalen aan, dat hij gehoor zou geven aan den vurigen wensch van den vromen, heldhaftigen jongeling, die zelfs zijne liefde had ten offer gebragt om God te dienen, en thans

in waarheid aanspraak mogt maken op een heerlijk loon.

Van Dalen wankelde in zijn besluit, en antwoordde, dat hij gehecht was aan zijn geboortegrond; maar niettemin erkende hij, dat Julius de hand zijner edele Leonora ten volle had verdiend en genoeg gevaren doorgestaan, om voortaan in veiligheid te mogen leven en zich geheel te wijden aan de verkondiging van 't Evangelie in den geest der hervormers. Hij was ook volkomen bereid, met gade en kind naar Wittenberg te gaan, en tegenwoordig te zijn bij de plegtige huwelijksvoltrekking zijner dochter met Julius, hebbende hij reeds lang reikhalzend uitgezien naar het oogenblik, om den beroemden geloofsheld van Wittenberg te leeren kennen. Hij behield zich echter voor, als hij zijne kinderen gelukkig had gezien, met zijne vrouw terug te keeren naar Holland, om te sterven op de plek, die hem had zien geboren worden.

De brave man hield trouw en eerlijk zijn woord: gemeenschappelijk volbragten zij den togt naar Wittenberg, nadat van Dalen zijn oudsten bediende had geplaatst aan het hoofd zijner zaken en daardoor een mensch meer gelukkig gemaakt. Julius en Leonora werden in den echt verbonden, waarbij Martin Luther eene rede uitsprak, die zij allen, in hun hart gegrift, bewaarden tot den jongsten snik. Julius bleef, op zijn dringend verzoek, in de onmiddellijke omgeving des grooten hervormers, en smaakte een zalig genoegen, toen ook Clemens de Evangelie-bediening aldaar aanvaardde, en de beide vrienden niet meer gescheiden zouden worden.

Van Dalen en zijne gade als ook de graaf vestigden insgelijks hun verblijf te Wittenberg, en de beide eersten erkenden volmondig, dat zij niet naar hun vaderland terug verlangden: het ongestoord geluk hunner kinderen te mogen aanschouwen en openlijk God volgens hunne overtuiging te mogen dienen, die banden waren te sterk, dan dat zij zich daarvan konden losmaken. Vele jaren later evenwel, toen van Dalen zijne krachten voelde verminderen, herinnerde hij den zijnen hetgeen hij vroe-

ger bedong en zij beloofd hadden, en niemand verzette zich thans ook langer tegen zijne begeerte. Julius en Leonora benevens hun kroost bragten van Dalen terug naar Amsterdam, en verpleegden hem trouw tot aan het einde zijns levens. Aan zijn sterfbed sprak Julius een gebed, zoo als hij alleen bidden kon, en de stervende, die reeds afscheid had genomen van de zijnen, kuste Julius nog eenmaal de hand, en riep met luide stem:

„Een vaste burg is onze God!”

Toen blies hij den laatsten adem uit, en ging in tot het huis des Vaders met de vele woningen, waar ook hem eene eeuwige plaats was bereid!

Dat de echtgenoote van den overledene niet van hare teeder beminde kinderen gescheiden wilde blijven, behoeven wij wel niet te vermelden. Nadat het stoffelijk overschot van den edelen van Dalen was bijgezet, werd de zorg voor de afrekening van zijne uitgebreide zaken aan den oudsten bediende, op wien men zich kon verlaten, toevertrouwd, en eerlang aanvaardde Julius met zijne gade en hare moeder den terugtogt naar Wittenberg, waar zij elkander zoo veel mogelijk poogden te troosten over het onherstelbaar verlies, dat zij hadden geleden. Dag aan dag bragten zij hulde aan de nagedachtenis van den edelen man, aan wien zij allen hun geluk hadden te danken. En heelender balsem is er niet voor een gemoed, dat treurt over smartelijke verliezen, dan onafgebroken te spreken over de afgestorvenen, te gewagen van hunne deugden, en hulde te brengen aan hun edelen zin. Van Dalens weduwe ondervond zulks dagelijks, en in hare smart nooit vergetende, hoe veel goeds de Almagtige haar onafgebroken bewees, bragt zelfs het geleden verlies haar nog nader tot haren God!

Julius en Leonora dankten den Algoede dagelijks voor den rijken zegen, dien zij onafgebroken mogten ondervinden, en hun huisselijk geluk werd in de geheele stad

tot een spreekwoord. Zuiverder liefde en trouw, opregter godsdienstzin werd er wel nooit gevonden, en het aanvallig kroost, waarmeê hun echt gezegend werd, beloofde reeds in de teedere kinderjaren, dat het getrouw zou voortgaan op den weg, die hun door hunne ouders werd aangewezen, en door deze zelve altijd betreden.

Eenmaal in de week was het in de woning van Julius feest: namelijk de dag, waarop Martin Luther met zijne gade in den huiselijken kring van zijn vriend en ambtsbroeder doorbragt. Dan zwol Julius het hart in de borst van genot, en schitterden Leonoraas oogen nog meer dan anders. Zij vereerden den grooten hervormer evenzeer als zij hem liefhadden, en dankten hem telkens even vurig, dat hij weer tot hen had willen komen. Maar ook voor Martin Luther zelven was die dag een ware feestdag; hij gevoelde zich zoo geheel te huis in dien vromen en toch zoo opgeruimden kring, waar de wetenschap zoowel woonde als liefde en trouw, als vrolijke scherts en de goddelijke kunst der toonen. En als de mannen zich verdiepten in menig belangrijk onderwerp, dan hingen de vrouwen aan hunne lippen, en Leonora vooral vergat ook geen enkel woord van het leerzaam onderhoud. En dat was inderdaad leerzaam; want Julius, hoe hoog hij Luther ook vereerde, was toch geenszins een slaafsch volgeling van een of ander stelsel, al droeg het ook den beroemdsten naam. Wel deed hij opregtelijk hulde aan de veelomvattende kennis van Luther, maar week toch in sommige punten van zijn gevoelen af. Als dan die beide geleerden, met hun vromen zin en heilige vereering voor het Evangelie van Jezus Christus, hunne verschillende gevoelens met kracht en vuur verdedigden, maar zelfs in de hitte van den strijd nooit vergaten, dat zij vrienden waren, dan was het waarlijk niet te verwonderen, dat de vrouwen, die zelve een zoo hoogen graad van beschaving bezaten, met de grootste belangstelling deel namen in het gesprek, en Leonora vooral met bewondering haar echtgenoot aanstaarde, die zelfs tegen Martin Luther menigmaal was opgewassen in den strijd!

Geen wonder dat die dag een feestdag was, en het gelukkig gezin van Julius het een ramp achtte, als soms eene week verliep, dat Luther niet kon verschijnen.

De beide echtelingen werden alzoo ruimschoots beloond voor hetgeen zij vroeger hadden opgeofferd om te voldoen aan hetgeen een heilige pligt van hen eischte. Geene wederwaardigheden trof hen voortaan meer, en zij smaakten buitendien ook nog het voorregt, hunne moeder nog eene reeks van jaren bij zich te mogen houden. Er was slechts één voorval, dat hun eene felle smart berokkende: dat was de dood van hun hoog vereerden vriend Martin Luther, en aan diens graf was het Julius niet mogelijk, zijne aandoeningen te bedwingen. Met inspanning van alle zijne krachten stond hij daar om hulde te brengen aan den geliefden doode, wiens naam weerklonk over de geheele aarde, en ook voor het zwaarste offer zou hij niet zijn teruggedeinsd, als het hem had mogen gelukken, zijne gedachten en gewaarwordingen in woorden te kleeden, en op Luther eene lijkrede te houden, die hij zijner waardig achtte. Het was hem echter onmogelijk; een vloed van tranen rolde langs zijne wangen; zijne stem begon te beven, en hij zou, van aandoening overstelpt, zijn neergezegen, als men hem niet bij tijds had opgevangen.

Deze gebeurtenis bleef voor hem altijd eene droevige herinnering, en tot zijn jongsten snik was het hem eene vlijmende smart, dat hem aan Luthers graf de krachten zoo geheel hadden begeven.

Dit was ook inderdaad het eenige punt, waar de invloed van Leonora op haar gemaal schipbreuk leed! Zoo vaak hij weêr het oogenblik herdacht, dat hij aan de baar van Luther koud, magteloos, zoo als hij het noemde, en onbekwaam om de nagedachtenis van den grooten hervormer te eeren, overmeesterde hem weêr deselfde droefgeestigheid; vriendelijk naderde Leonora hem dan, en hem met een blik vol liefde aanziende, deed zij hem opmerken, dat juist die magteloosheid aan het graf van Luther het welsprekendste bewijs was geweest van de

grenzenlooze genegenheid, die hij voor den hervormer voedde.

»Geene woorden," sprak zij zacht, »kunnen dat uitdrukken, wat de tranen in uw mannelijk oog spraken! Geene houding konde zoo indrukwekkend zijn, als uw wankelen en neerzijgen bij de baar! Geene lofrede op Luther konde ooit zoo veel behelzen, als hetgeen allen hebben aanschouwd, namelijk u, Julius! zijn boezemvriend en grootsten vereerder, door aandoening overstelpt, niet in staat om te spreken over den geliefden doode! Geloof mij, Julius! gij weet, hoe hoog ik uwe wegslepende zeggingskracht op prijs stel, maar welsprekender waart gij nooit, dan toen in uwe vlijmende smart, de stamelende lippen geen woord meer konden uitbrengen!"

En de liefhebbende gade had regt, als zij zoo tot hem sprak; maar nog eens, dit was het eenige punt, waar haar invloed schipbreuk leed, en tot zijn jongsten snik toe, treurde hij over zijne onmagt om aan dat graf zijne aandoeningen te bedwingen en meester te blijven van zijne zeggingskracht.

Julius en Leonora bleven tot in hoogen ouderdom bij elkaâr, en toen de gade, die hij zoo eindeloos had bemind, werd opgeroepen van zijne zijde, fluisterde hij haar toe: »wij zien elkaâr spoedig weêr!" En hij had zich niet bedrogen; want 8 dagen later volgde hij haar in 't graf, met stervende lippen nog het woord van Luther sprekende:

»Een vaste burg is onze God!"

En hiermede besluiten wij deze schets, hopende dat onze lezers haar niet geheel onvoldaan ter zijde mogen leggen. Wij hebben hulde gedaan aan den vromen geloofsmoed, die zoo schitterend is uitgeblonken in die dagen, en ook eene zwakke poging gewaagd om de nagedachtenis te vereeren van een groot man, wiens veelzijdige verdiensten zelfs door zijne vijanden niet konden worden

ontkend! Wij hebben getracht, den rijken zegen der hervorming te schetsen, en zullen ons voor onze moeite ruim beloond achten, indien wij onder onze landgenooten althans den eerbied voor het tijdvak der hervorming hebben verlevendigd! Mogten ook de beelden van Julius en Leonora, ofschoon geene geschiedkundige personen, iets daartoe hebben bijgedragen om echten godsdienstzin en eerbied voor de kampvechters der vrijheid van denken en onderzoeken onder onze landgenooten te verlevendigen, dan zal onze schets in waarheid groot nut hebben gewrocht, en dit hopen en bidden wij van ganscher harte!

Willem de Zwijger, Prins van Oranje

OF

DE PRINSENMOORD IN 1584.

I.

Een woord vooraf.

Wij zijn thans in onze historische schetsen genaderd tot een tijdvak, rijk aan groote gebeurtenissen, en waar wij op een vasten geschiedkundigen grond staan. Terwijl wij in de eerste eeuwen onzer vaderlandsche geschiedenissen vaak in het duister moesten ronddoolen, menigwerf twijfelende waaraan ons te houden, zoo hebben nu deze wijfelingen opgehouden, en omstraalt ons overal een helder licht.

Er was onbegrijpelijk veel gebeurd sedert onze laatste schets, en de staat van zaken in ons vaderland geheel veranderd. Keizer Karel V was opgevolgd door zijn zoon Filips, als opperheer der Nederlanden Filips III, doch meer algemeen bekend als Filips II, koning van Spanje. Deze volgde getrouw het voetspoor van zijn vader, doch streefde er meer onbewimpeld naar om een onbeperkt gezag te verkrijgen. Hij zocht alle regten en privilegiën te vernietigen, en deinsde voor geen middel terug, om zijne oogmerken te bereiken. Keizer Karel V was ten minste nog eenigzins met verschooning te werk gegaan,

maar Filips sloeg den weg van geweld in, en liet zich door niets tot andere gedachten brengen. Hij zond den hertog van Alba naar de Nederlanden, met onbeperkte volmagt en geoefende benden, en deze bloeddorstige dienaar heeft zoo vele gruwelen en wreedheden gepleegd, dat zijn naam en die van zijn snooden handlanger Vargas nog altijd met huivering en afschuw worden genoemd, ofschoon er sedert reeds drie eeuwen zijn verloopen! Wie kent niet de euveldaden van bloedraad en inquisitie, en is niet trotsch op zijn naam als Nederlander, wanneer hij bedenkt, dat onze vaderen met onbezweken moed tachtig jaren lang hebben gestreden, om het spaansche juk af te werpen? Wie denkt daarbij niet met bewondering en eerbied aan zoo vele edelen, die goed en bloed voor onze vrijheid ten offer bragten, en aan het dappere en trouwe volk, dat zoo heldhaftig heeft gestreden, en zelfs niet voor de grootste overmagt terugdeinsde?

Aan prins van Oranje, *Willem den Zwijger*, vooral, had het vaderland de duurste verpligting: onafgebroken waakte hij voor de belangen van Nederland, zelfs ons volk nog met stervende lippen aan de hoede des Almagtigen opdragende, toen hij door de kogels van een vuigen moordenaar werd getroffen. Zelf de leer der hervorming omhelsd hebbende, heeft hij haar ten krachtigen steun verstrekt, en ook om die reden zal zijne nagedachtenis ons altijd dierbaar blijven!

Omstreeks het jaar 1580 hadden 's lands vergaderingen zich onledig gehouden met de allerbelangrijkste zaken: het afzweren van koning Filips van Spanje, het aannemen van den hertog van Anjou, en het opdragen van de hooge overheid en grafelijkheid aan den prins van Oranje. Er was echter reeds vóór ettelijke jaren geraadpleegd over den algeheelen afval van Spanje; doch eenige steden in Holland en vele in Zeeland hadden nog niet kunnen besluiten tot zoo gewigtig een stap. De prins zelf waagde het nog niet, met kracht er op aan te dringen, dat men den spaanschen koning zou afzweren, zoo lang voorname steden als Haarlem en Amsterdam nog niet met de overige steden van Holland waren vereenigd. Zoodra dit

laatste had plaats gevonden en de regering in beide genoemde steden was veranderd, werd die belangrijke zaak op nieuw ter tafel gebragt. In den aanvang van het jaar 1580 deed men den voorslag om voortaan niet meer 's konings naam te gebruiken en regt te oefenen van wege zijne Doorluchtigheid en de Staten, uit naam van de grafelijkheid en hooge overheid van Holland. Nadat deze voorslag rijpelijk was overwogen, werd in Maart met eenparige stemmen in dien zin besloten, ofschoon men met de uitvoering nog begreep te moeten wachten, tot dat de andere vereenigde gewesten of de vergadering der algemeene Staten insgelijks tot een dergelijk besluit waren gekomen. In Mei 1581 werd zelfs in de algemeene statenvergadering de vraag gesteld, of men den koning van Spanje niet voor een vijand behoorde te verklaren. Holland en Braband beweerden evenwel, dat men onder geene omstandigheid zóó ver mogt gaan, tenzij de hertog van Anjou in de Nederlanden gekomen ware. Desniettemin besloot Holland weinige dagen daarna op de vergadering der vereenigde Staten te Amsterdam, het afzweren van den spaanschen koning zoo krachtig mogelijk in de hand te werken, met welk besluit ook de overige gewesten zich insgelijks vereenigden. In Julij werd hiertoe door de algemeene Staten der vereenigde Nederlanden besloten, en het daartoe strekkende plakkaat te 's Hage op den 20sten geteekend.

In de inleiding van dit stuk komt het volgende voor: »Het volk is niet geschapen om den vorst, maar wel de vorsten om het volk; een vorst, zijne onderdanen behandelende als slaven, was voor een dwingeland te houden en mogt vrijelijk verstooten worden, vooral bij wettig besluit der Staten van den lande en als aan dezen geen ander middel overschoot, om hunne vrijheid te bewaren. Zulks moest inzonderheid stand grijpen in de Nederlanden, waar de vorst gehouden was naar bezworen voorwaarden te regeren, of anders de heerschappij verbeurde."

Daarna schildert dat plakkaat het wangedrag des konings en de onmenschelijke wreedheden der Spanjaarden,

waardoor tevens duidelijk werd bewezen, dat 's lands regten en privilegiën onder den voet waren getreden. De koning van Spanje wordt nu van regtswege vervallen verklaard van de heerschappij, en alle leenmannen, regters, ambtenaren en andere ingezetenen ontslagen van den eed, dien zij hem hebben gezworen. Het plakkaat beveelt daarop, den naam en het zegel des spaanschen konings niet meer te gebruiken, zullende men zich in Holland en Zeeland bedienen van den naam des prinsen en van de Staten dier beide gewesten; in de landen, die met den hertog van Anjou hadden gehandeld, zou men zijn naam gebruiken, en dien van den landraad of, zoo lang deze nog niet in dienst was getreden, van de algemeene Staten. Ook zou in algemeene zaken het zegel der algemeene Staten, en in bijzondere aangelegenheden het zegel van elk gewest worden gebezigd. De naam en wapens des konings moesten van de munt blijven, en alle ambtenaren aan de bijzondere Staten, onder welke zij stonden, of aan hunne gemagtigden zweren, den algemeenen Staten tegen den koning van Spanje en diens aanhang getrouw te zullen zijn.

De vergadering der vereenigde Staten, waarin dit belangrijk besluit was genomen, bestond uit de gemagtigden van Braband, Gelderland met Zutphen, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijssel en Mechelen.

Dit plakkaat werd echter niet overal afgekondigd, en sommigen maakten zwarigheid, om den nieuwen eed af te leggen, ofschoon men dwalen zou als men meende, dat dezulken het daarom nog met Spanje hielden. Zoo weigerde men te Middelburg het plakkaat te doen aanslaan, omdat die stad zich door Vlissingen, Veere en Arnemuiden verkort achtte in hare voorregten, tot bescherming van welke de oorlog tegen Spanje begonnen was. Te Enkhuizen maakte men aanvankelijk ook zwarigheid, doch de schepenen leenden er toch eerlang het oor aan. Fokko Kalda, raadsheer bij het hof van Vriesland, werd, terwijl men hem den nieuwen eed voorlei, door eene beroerte getroffen, en zeeg plotseling dood

neêr. Er waren ook hervormde predikanten, die tegen de afzwering van den spaanschen koning hunne stem verhieven, en vele ambtenaren moesten door dwang worden overgehaald om den nieuwen eed af te leggen.

De afval van Spanje had in het buitenland een ongunstigen indruk gemaakt, en de prins van Oranje kwam er door op een vijandigen voet met onderscheiden vorsten, die zelve angstig begonnen te worden voor hunne troonen, als de onderdanen zich het regt aanmatigden, hunne opperheeren af te zweren of te verjagen. De Staten oordeelden om alle die redenen, dat zij hun genomen besluit en hetgeen er op was gevolgd door bijzondere gemagtigden op den rijksdag te Augsburg moesten doen verdedigen. Middelerwijl werden de onderhandelingen met den hertog van Anjou hervat, en de Staten, medelijden gevoelende met den armen aartshertog Matthias, beloofden dezen, dat zij hem zijne wedde zouden betalen, zoodra de staat der geldmiddelen zulks zou gedoogen, en gaven hem voorts ook nog hoop op de inkomsten van het aartsbisdom Utrecht; hunne onderhandelingen met Anjou verdedigden zij door aan te merken, dat zij geen ander redmiddel in den nood wisten te vinden.

In Augustus 1580 werden Aldegonde en zes anderen naar Frankrijk gezonden door de gemagtigden van Braband, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Mechelen, Vriesland en de Groninger Ommelanden, terwijl Gelderland, Doornik, Utrecht en Overijssel nog tot geen vast besluit waren gekomen.

De onderhandelingen met den hertog van Anjou, den broeder des konings van Frankrijk, leverden onderscheiden moeijelijkheden op, vooral wat de erfopvolging betrof; Anjou wilde zich ook den titel van *souverein* toegekend zien, doch moest dien eisch opgeven. Eindelijk werd 19 September 1580 het verdrag geteekend, waarvan wij hier den inhoud meêdeelen:

»De Staten kiezen en beroepen den hertog van Anjou tot vorst der Nederlanden op zulke titels en met zulke hoogheden als de vorige landsheeren gehad hebben, mits de gemaakte verbindtenissen met den keizer, Frank-

rijk, Engeland, Denemarken en andere, zoo ver zij niet nadeelig zijn aan dit verdrag, in hun geheel blijven.

»'s Hertogs wettige mannelijke erfgenamen zullen hem opvolgen, mits de Staten de keuze van een hunner aan zich behouden.

»In geval van minderjarigheid des nazaats, houden de Staten de regering aan zich, ook de voogdijschap over den minderjarige tot zijne volle twintig jaren, ten ware de hertog of zijne erven daarin anders hadden voorzien met goeddunken der Staten, die ook bij ontstentenis van den hertog of zijne erven een anderen heer zullen mogen kiezen.

»Zijne hoogheid wordt in 't bezit gesteld van 's lands domeinen, die men zal bevrijden van persoonlijke schulden, mits hij ze doe bedienen door inboorlingen, en in geval ze niet mogten toereiken tot zijne hofhouding, zullen de Staten hem daarenboven alle redelijk genoegen geven.

»De hertog zal alle vrijheden en voorregten handhaven, ook de utrechtsche vereeniging, zoo ver zij dit verdrag niet benadeelt.

»De hertog zal ook handhaven al hetgeen door den aartshertog Matthias en door de algemeene en bijzondere Staten gesloten en goedgekeurd is.

»Eenmaal 's jaars ten minste zal hij de algemeene Staten bijeenroepen om orde te stellen op 's lands welvaart, zullende de Staten buitendien zoo dikwijls als zij goedvinden mogen te zamen komen volgens de oude voorregten.

»Zijne hoogheid zal zijne woonstede houden in de Nederlanden en, bij nood vertrekkende, een landzaat in zijne plaats stellen.

»De raadslieden van state, door den hertog te gebruiken, zullen inboorlingen des lands moeten zijn, een of twee Franschen uitgezonderd, die den Staten evenwel aangenaam zijn.

»De hertog, in de Nederlanden zijnde, zal de voornaamste ambten van zijn huis aan inboorlingen geven, en tot zijne edellieden voornamelijk Nederlanders kiezen.

»Tot stadhouders en andere voorname ambten in de landschappen zullen deze drie personen benoemen, waaruit de hertog eene keus zal doen.

»Hij zal den geloofsvrede en de godsdienst onderhouden in den tegenwoordigen staat.

»Holland en Zeeland zullen in 't stuk van de godsdienst en anderzins blijven zoo als zij tegenwoordig zijn, maar in 't stuk van onrust, oorlog, schatting, voorregten tusschen landen en steden, zullen zij zich onderwerpen aan zijne hoogheid en de algemeene Staten, naar het luiden van de verdragen gemaakt of nog te maken bij gemeen goeddunken der algemeene Staten, volgens de oude gewoonten en voorregten.

»De hertog zal niet gehengen, dat iemand in of buiten zijn huis om de godsdienst onderzocht of gemoeid worde.

»Ook zal hij bevorderen, dat de koning van Frankrijk de Staten bijsta tegen den koning van Spanje en hunne andere vijanden.

»Nadat hij in 't bezit dier landen zal gesteld zijn, zal hij te weeg brengen, dat Frankrijk en hij zelf met gemeen beraad oorlogen tegen de aanvallers van dat rijk of van deze landen, welke nogtans nimmer bij de kroon van Frankrijk worden ingelijfd.

»Men zal Engeland, Denemarken, Portugal, Zweden, Schotland, Navarre, de duitsche vorsten, de Hanzee-steden en andere aanzoeken tot een nieuw of naauwer verbond met de Nederlanden.

»De hertog zal den oorlog voeren met zijne eigen of zijns broeders middelen, waarbij de staten vierentwintig tonnen schats jaarlijks zullen voegen, uit welke som de noodige bezettingen en het krijgsvolk van 't land in de eerste plaats zullen moeten betaald worden.

»Zijne hoogheid zal een legerhoofd aanstellen bij believen der Staten en een overste over de fransche troepen naar hun believen.

»Hij zal geene plaatsen met Franschen bezetten buiten verlof der Staten van het gewest; de inboorlingen zal hij leggen bij goeddunken van den raad van staten.

»De bijzondere Staten zullen bekwame plaatsen schik-

ken tot verversching en winterlegering des volks van oorlog.

»De uitheemsche krijgslieden, Franschen zoowel als anderen, zullen het land moeten ruimen, zoodra de algemeene Staten zulks van zijne hoogheid begeeren.

»De hertog zal geen verdrag met den koning van Spanje aangaan dan met bewilliging der landen, die hem hebben aangenomen, noch ook met andere mogendheden ten nadeele van den lande of dit verdrag.

»Men zal de afgeweken Nederlanders tot dit verdrag ontvangen.

»De hertog zal met zulke plaatsen, die in of buiten de Nederlanden met geweld van wapenen mogten veroverd worden, moeten handelen volgens goedvinden der Staten.

»De hertog en zijne nazaten zullen den eed op dit verdrag moeten doen aan de algemeene Staten en aan de Staten van ieder landschap, en zoo hij of zijne nazaten het verdrag te buiten gaan, zullen de Staten met der daad ontslagen zijn van alle gehoorzaamheid, eed en getrouwheid, en een anderen vorst mogen aannemen of zoodanig in hunne zaken voorzien, als zij in dit geval geraden zullen vinden.

»Eindelijk zullen de hertog en de landen een middel beramen om den aartshertog Matthias genoegen te geven, die, herwaarts geroepen zijnde, zich getrouwelijk van zijne beloften heeft gekweten.

De hertog behield zich voor, sommige van deze punten nader in overweging te nemen, en met de Staten te onderhandelen, maar was toch bereid het verdrag te onderteekenen, hetgeen nu van weerzijden geschiedde. Daarop deed hij bij zijn broeder, den koning van Frankrijk, aanzoek, dat deze de gevorderde verklaring zou afleggen. De koning beloofde terstond mondeling en daarna schriftelijk aan den hertog, dat hij hem en de Nederlanden zou helpen, zoodra de inwendige beroerten in Frankrijk gestild zouden zijn. De Staten echter waren met zulk eene onbepaalde verklaring niet tevreden, en haalden Anjou, die zich intusschen naar Bordeaux had begeven om de rust te herstellen, over tot het verleenen van een

handschrift, waarbij hij beloofde nog vóór het einde van April 1581 in de Nederlanden te zullen komen met zijn eigen leger en de hulpbenden zijns broeders, dien hij tevens zou trachten te bewegen tot het geven van breedere en meer bepaalde verklaringen omtrent het 15de en 16de punt van het verdrag van Plessis. De Staten durfden nu niet meer vorderen of langer bij den koning aandringen, uit vrees dat zij hem zouden vertoornen, en nadat het verdrag door de Staten der Vereenigde Nederlanden te Delft was goedgekeurd, werd het in Januarij 1581 door de beide partijen te Bordeaux bezworen.

Gedurende de onderhandelingen met Anjou hadden de algemeene Staten in overweging genomen, een landraad of raad van state in het aanzijn te roepen, die met den hertog zou regeren. Men had hierover reeds tegen het einde van 1579 gesproken, doch was tot dus verre nog tot geen besluit kunnen komen. Nadat het verdrag met Anjou was beëedigd, werd er met ernst aan de volvoering van dat plan gearbeid, achtende men het raadzaam, dat de landraad bestond vóór de hertog kwam, ten einde men hem niet zou behoeven te raadplegen bij de benoemingen en het stellen van het berigtschrift. Te Delft werd de zaak tot een goed einde gebragt, het berigtschrift opgesteld, waarbij de bevoegdheid en werkkring van den landraad werd vastgesteld, en voorts de benoeming der landraden gedaan. Deze begaven zich reeds spoedig naar Leeuwarden, waar zij orde stelden op de krijgszaken, die aldaar in merkelijk verval waren geraakt door de gelukkige ondernemingen van Verdugo, en tevens te weeg bragten, dat de spaansche koning werd afgezworen, en zijn zegel en wapenen verworpen. In November vertrokken zij naar Utrecht, waar zij een geruimen tijd vertoefden.

Anjou had zich, nadat de rust in Frankrijk was hersteld, uit alle magt bevlijtigd om een leger op de been te brengen en daarmeê naar de Nederlanden te trekken. Hij ontwikkelde tevens in een gedrukt manifest de redenen, waarom hij aan het verlangen der Staten had toegegeven, en zond dit stuk aan alle rijksvorsten.

De aartshertog Matthias, duidelijk begrijpende, dat zijne regering alhier was afgeloopen, droeg nu de landvoogdij weer op aan de Staten, en vertrok uit Antwerpen naar Zeeland, van waar hij zich op een hollandsch schip naar Keulen begaf. Hij had gaarne nog een tijd lang in Holland vertoefd en zulks van de Staten verzocht, doch van hen een weigerend antwoord verkregen. Na zijn vertrek werd hem door zijne vijanden ten laste gelegd, dat hij in 't geheim verstandhouding onderhield met den koning van Spanje, en een aanslag tegen den prins van Oranje op 't oog had, maar men vindt daarvan nergens eenig bewijs.

De Staten beraadslaagden nu, of men hem zijne jaarwedde, ten bedrage van vijftig duizend ponden moest blijven voldoen, en zelfs stelden eenige leden uit Holland voor, hem van wege dit gewest alleen jaarlijks zeven duizend gulden toe te leggen, zoo lang hij gunstig jegens het land gezind bleef. De edelen, Amsterdam en Enkhuizen waren van oordeel, dat Holland zijn aandeel in de vijftig duizend ponden moest betalen, doch de andere steden sloegen zulks af, welk voorbeeld ook door de overige gewesten werd gevolgd. Zeeland, dat de aartshertog toch nooit had erkend, was om die reden ook reeds vroeger besloten, niets tot zijne wedde bij te dragen. Oranje en de Staten wendden nog hunne pogingen aan om hem tot bisschop van Luik te doen benoemen; doch Parma wist deze pogingen te verijdelen, en die waardigheid te doen opdragen aan Ernst van Beijeren, bisschop van Frisingen.

Tegen het midden van Augustus naderde Anjou aan het hoofd van zijn leger de nederlandsche grenzen, en maakte zich gereed tot het ontzetten van Kamerijk, welke stad door Parma reeds gedurende een jaar belegerd was, en nu door hongersnood tot op het uiterste gebragt. Anjou dwong hem, het beleg op te breken en deed zijne intrede in de stad, die hem terstond hulde deed, waarop hij onmiddellijk Château in Cambresis tot de overgave noodzaakte. De Staten en de prins van Oranje spoorden hem aan, om zijne overwinningen voort

te zetten, en in het land van Artois te rukken; maar zulks was hem onmogelijk wegens de oneenigheden onder de fransche opperhoofden, die weigerden verder het land in te gaan uit vrees, dat zij door den winter zouden worden overvallen. Zulks was te meer te bejammeren, wijl de Staten en de aanhangers van den prins van Oranje in de laatste tijden meer tegenspoed dan geluk hadden ondervonden bij hunne krijgsondernemingen.

De prins van Oranje had reeds jaren achtereen in betrekking gestaan met zekeren Juan van Castilië, eersten klerk van Gabriël de Cayas, secretaris der nederlandsche zaken, door wien hij gedurig berigten uit Spanje ontving, en telkens werd bekend gemaakt met het geheime schrift, dat door de spaansche regering om de drie maanden werd veranderd. Juan ontving hiervoor een jaargeld van den prins, maar in October kwam zijn verraad aan den dag, en werd hij gevierendeeld.

Anjou, voor het oogenblik door het vertrek van zijn leger buiten staat om oorlog te voeren, begaf zich thans naar Engeland, ten einde zijn voorgenomen huwelijk met de koningin tot stand te brengen. Hij scheen veel hoop te hebben op welslagen, en werd ook aan het engelsche hof met zoo veel onderscheiding ontvangen, dat zelfs de Nederlanders, die hem vergezelden, dezen echt als stellig beschouwden, en de Staten daarvoor een openbaren dank- en vreugdedag beschreven. De graaf van Leicester echter wist dit plan te verijdelen, en aan de koningin door hare vrouwen onder 't oog te brengen, dat het met het rijk en de godsdienst gedaan was, als deze echtvereeniging doorging. De koningin liet zich daardoor bewegen, om haar gegeven woord terug te nemen, ofschoon sommige schrijvers meenen, dat zij er nooit ernstig aan gedacht heeft, en Anjou slechts vleide met een valschen schijn om Frankrijk in een oorlog met Spanje te wikkelen, en Engeland daardoor gelegenheid te geven, Anjou in de Nederlanden te ondersteunen. De koning van Frankrijk was ook niet ingenomen met het huwelijksplan van zijn broeder, en had voorwaarden gesteld, waarin de hooghartige Elizabeth niet verkoos toe te stemmen. De hertog

zelf was echter zeer teleurgesteld, en scheen werkelijk liefde voor de koningin te hebben opgevat.

In November vergaderde de prins van Oranje met de gemagtigden der Staten te Antwerpen, en bragt daar zijn beklag in, dat er niet met ijver werd gezocht naar middelen, om den oorlog voort te zetten. Velen erkenden de gegrondheid zijner klagten, en deden het voorstel om de krijgszaken geheel over te laten aan den prins en den landraad, doch de meerderheid, waartoe ook de prins zelf behoorde, oordeelde dat men hiermeê moest wachten tot de hertog zou zijn teruggekeerd. Er werden nu twee gemagtigden naar Engeland gezonden om hem tot meer spoed aan te manen, doch Anjou scheen Engeland niet zoo gemakkelijk te kunnen verlaten. Hij aanvaardde den terugtogt naar Holland niet vóór Februarij, en stapte den 10den te Vlissingen aan land, waar hij door den prins van Oranje en andere vaderlandsche grooten met eerbiedig vreugdebetoon werd verwelkomd. Den volgenden dag deed hij zijne intrede te Middelburg, bezocht nog eenige zeeuwsche steden, en vertrok met een talrijken stoet naar Antwerpen, waar hij prachtig werd ingehaald en tot hertog van Braband en markgraaf van het heilige roomsche rijk ingehuldigd. Bij deze plegtigheid hing de prins van Oranje hem eigenhandig den hertogelijken mantel om, en dekte hem met den hertogshoed. De gemagtigden der overige gewesten, die achtervolgens naar Antwerpen kwamen, werden insgelijks aangezocht om den hertog hulde te doen, en zelfs Gelderland, dat zich vroeger geheel buiten de onderhandelingen met Anjou had gehouden, nam hem nu als hertog van Gelder en graaf van Zutphen aan. De Groninger Ommelanden volgden later ook dit voorbeeld, gelijk hij daarna te Gent werd ingehuldigd als graaf van Vlaanderen.

De afgevaardigden van Holland, Zeeland en Utrecht hadden den hertog geene hulde gedaan en, toen zij daartoe te Antwerpen waren aangespoord, geantwoord, dat zij daartoe geen last van hunne meesters hadden ontvangen. Wel was het verdrag van Plessis, zoo als wij hebben gezien, gesloten met bewilliging van Holland, Zeeland en

Utrecht en daarna door de Staten bekrachtigd; doch niettemin weigerden de gemagtigden der genoemde gewesten, den hertog hulde te doen, zoodat daarvoor natuurlijk eene reden moest bestaan.

In 1576 hadden die van Holland en Zeeland de hooge overheid dezer twee gewesten, zoo lang de landen in oorlog zouden zijn gewikkeld, opgedragen aan den prins van Oranje, die echter den titel van hooge overheid nog niet had aangenomen, waarschijnlijk omdat zulks niet goed kon geschieden, zoo lang koning Filips nog niet van het oppergezag vervallen verklaard was. Buitendien hielden Haarlem, Amsterdam en eenige andere plaatsen nog de spaansche zijde, en hadden vrij duidelijk doen blijken, dat zij nog geenzins gezind waren, koning Filips af te zweren en eene andere hooge overheid in zijne plaats aan te nemen. De openbare plakkaten kwamen nog uit in 's konings naam, bij rade van den prins als zijn stedehouder. In gevolge van de gentsche pacificatie en na het sluiten van de utrechtsche vereeniging, werd het vraagstuk der regering over Holland en Zeeland, dat wegens 's prinsen vertrek naar Braband was blijven rusten, weer ter tafel gebragt. Er werd nu besloten, gedurende den oorlog geene verandering te maken in hetgeen ten jare 1576 was vastgesteld, dewijl, zoo als de Staten zeiden, zijne Doorluchtigheid niet voorhad, hen in hun gezag over politieke zaken te verkorten, en zij begrepen, dat hun gezag en de vrijdommen en voorregten van den lande bij het vastgestelde niet werden benadeeld, mits het niet in alle mogelijke gevolgen wierd getrokken. Volgens deze schikking, waarin Haarlem, Amsterdam, Schoonhoven, Heusden, Weesp, Muiden, Naarden, Goes en Tholen genoegen namen, was onder anderen aan den prins het regt gelaten tot verleenen van vergiffenis, kwijtschelding, octrooijen, uitstel van betaling en soortgelijke gunsten meer.

De Staten hadden die regten gaarne aan zich gehouden, althans bij afwezigheid van den prins; doch deze stond hun alleen toe, in zijn afzijn *octrooijen* en *respijten* te verleenen, behoudende hij het verleenen van *pardonnen*

en *remissiën* onvoorwaardelijk aan zich zelven. Dit was de reden waarom de Staten hadden geoordeeld, in hun gezag verkort te zijn. Zelfs besloten zij, toen de prins brieven van pardon aan negen gevangenen had verleend, die niet af te vaardigen en de zaken over te laten aan de beslissing der regtbank.

De onderhandelingen met Anjou bragten het vraagstuk der regering in Holland weer op 't tapijt. De edelen en steden werden wegens dit onderwerp in groot getal ter dagvaart te 's Hage beschreven, en nu oordeelden de edelen en Amsterdam, waar de regering thans bijna geheel uit vrienden van den prins bestond, dat men hem de regering behoorde aan te bieden onder zulk een titel, als hem het meest gevoegelijk zou dunken, en men hem den handel met Anjou moest toevertrouwen, mits hij daarbij den raad der vergadering inwon. Dit voorstel werd algemeen goedgekeurd, maar tevens besloten, de zaak voor alsnog geheim te houden, waartoe zich allen, ook de vier gemagtigden van Zeeland, schriftelijk verbonden.

De prins van Oranje was zelf ook niet voornemens, den hertog de oppermagt over Holland, Zeeland en Utrecht op te dragen, en waarschijnlijk droegen eenige edelen en gemagtigden der steden wel kennis van zijne plannen, waarom zij hadden besloten, dat men den prins de onderhandelingen met Anjou moest toevertrouwen. Men vreesde ook wel, dat koning Filips, als de oorlog met Portugal geëindigd was, zijne geheele legermagt tegen de Nederlanden zou aanvoeren, en dit is wel de hoofdreden geweest, waarom men in den handel met Anjou had toegestemd, hetgeen zonder Holland en Zeeland niet had kunnen geschieden. Degenen echter, die met 's prinsen bedoelingen bekend waren, wisten zeer goed, dat hij de gewesten, die hem reeds de hooge overheid hadden opgedragen, niet aan het oppergezag van Anjou zou overgeven. Daarom ook was in het verdrag van Plessis bedongen, dat Holland en Zeeland zoowel ten opzigte der godsdienst als anderzins zouden blijven zoo als zij waren, en ofschoon er bepaald was, dat de ge-

noemde gewesten in 't stuk van onrust, oorlog, belastingen en voorregten onderworpen zouden zijn aan den hertog en de algemeene Staten, zoo had men hierin toegestemd, overtuigd, dat de prins wel zorg zou dragen, dat Holland en Zeeland daardoor niet zouden worden benadeeld.

Het woord *anderzins* in 't verdrag sloeg voornamelijk op de hooge overheid van Holland en Zeeland, die den prins reeds was opgedragen, en welke hij niet aan den hertog wilde afstaan, zoo als hij ook in eene geheime onderhandeling met Aldegonde en Anjou wist te bedingen. De vrienden van den prins hadden niet verzuimd, de opdragt van de hooge overheid haar beslag te doen krijgen, vóór de hertog herwaarts kwam, en op zijn togt door Holland, Zeeland en Utrecht, won Oranje alle harten voor zich door zijne persoonlijke eigenschappen. In April 1581 kwam men te Amsterdam overeen, den prins te verzoeken, het gezag der hooge overheid te aanvaarden, dat hem reeds in 1576 was aangeboden, waarbij echter twee belangrijke veranderingen waren gemaakt: vooreerst toch zou hij met dit gezag niet slechts gedurende den oorlog, maar voor goed worden bekleed, en ten andere moest hij de gereformeerde godsdienst handhaven, zonder dat evenwel iemand wegens geloofszaken mogt worden bemoeijelijkt. Men zou voorts alleen aan den prins hebben te zweren, terwijl er vroeger was bepaald, dat de eed aan den prins en de Staten zou moeten worden afgelegd. Er bleef nog menig geschilpunt met Amsterdam bestaan, maar desniettemin voerde de prins in de openbare plakkaten den titel van hooge overheid en regering van het graafschap van Holland, Zeeland en Vriesland, en de nieuwe eed werd sedert van de leenmannen, regenten, regters, ambtenaren, schutterijen en poorters in Holland afgenomen.

Utrecht en Zeeland waren echter nog niet zoo ver gekomen. Wel hadden de zeeuwsche steden bewilligd in de opdragt van de hooge overheid aan den prins; doch toen het er nu in de staatsvergadering op aan kwam, den spaanschen koning af te zweren en de ge-

noemde opdragt te vernieuwen, werden er vele zwarigheden geopperd, en in den aanvang van 1582 had men nog geen besluit genomen, ofschoon in Holland de nieuwe eed reeds overal werd afgelegd. De staten van Utrecht waren wel besloten, om den prins de hooge overheid van het Sticht aan te bieden, maar toen de koning van Spanje was afgezworen en de staten van dit gewest aan eenige gemagtigden opdroegen, om te beraadslagen over de voorwaarden, die men den prins zou aanbieden, rezen er zoo vele zwarigheden, dat men tot geen afdoend besluit kwam.

Dit was de staat van zaken tusschen den prins en Holland, Zeeland en Utrecht, toen Anjou in de Nederlanden verscheen, en aangezien de prins niet volkomen tevreden was met de zoogenoemde *renversalen*, hem door Anjou ten gevolge van hun geheim onderhoud ter hand gesteld, ontvingen ook de gemagtigden van Holland en Zeeland geen last om den hertog te huldigen. Hun geheim berigtschrift luidde, dat zij den hertog beleefdheidshalve moesten gaan begroeten, doch in een zoo gering aantal mogelijk, en bij de algemeene vergaderingen niets anders te doen dan hooren en zien. Zij hielden zich stipt aan hun last, en weigerden den hertog te huldigen, waarbij zij trouwens de grootste beleefdheid in acht namen.

Omstreeks dezen tijd had de prins van Oranje bijna het leven verloren door een moordaanslag; maar hij herstelde gelukkig en deed zijn kerkgang op den 2den Mei, die tot een plegtigen dankdag voor zijn behoud was uitgeschreven. Drie dagen later echter verloor hij zijne echtgenoote, Charlotte van Bourbon, door den dood. Zijne trouwe en minnende gade, door den vreesselijken schrik van den moordaanslag verpletterd, had zich buitendien nog uitgeput door veeluldig nachtwaken en de teederste verpleging van haar deerlijk gewonden gemaal, waardoor zij in eene brandende koorts stortte, welke haar in weinige dagen ten grave sleepte.

Nadat de prins van zijne wonde was hersteld, veranderde Anjou van gedrag, en den 6den Mei ontvingen de Staten een brief van zijne Doorluchtigheid, de verklaring inhoudende, dat de hertog niet voornemens was het be-

wind aan zich te trekken van de landen, die tot dus verre onder het gezag van den prins hadden gestaan, maar ze onder zijne gehoorzaamheid dacht te laten. Hij — de prins — zou alzoo de hem opgedragen hooge overheid gebruiken en de lands domeinen aanvaarden, die de hertog hem insgelijks overliet. Oranje had dezen brief geschreven, na een voldoend antwoord van den hertog te hebben ontvangen, en drong nu bij de Staten van Holland, Zeeland en Utrecht aan, dat zij den eed aan den hertog zouden doen, waartoe door de beide eerstgenoemde gewesten werd besloten. Utrecht wilde geen eed van manschap doen, en stond alleenlijk over het beëedigen der hollandsche en zeeuwsche gemagtigden, onder schriftelijk beding dat hun zulks niet tot nadeel kon verstrekken. De stichtsche geestelijkheid was namelijk tegen den prins, en de burger hoplieden en voorname poorters waren niet gezind, Anjou hulde te bewijzen. Zij begeerden daarom, dat de geestelijken geene zitting meer in de Staten zouden hebben, zoo als in Braband en elders was bepaald; de prins had geweigerd, der geestelijkheid dit regt te ontzeggen, doch de wethouderschap willigde die begeerte in. Eindelijk werd den prins voorgesteld, dat de vroedschap van Utrecht tien of twaalf kanunniken zou benoemen van beproefde trouw en de gereformeerde godsdienst belijdende, uit welke de ridderschap en steden een zes— of achttal zou benoemen om het eerste lid der Staten te vormen; deze gekozenen zouden als wereldlijke personen worden beschouwd, en het pausdom en den koning van Spanje moeten afzweren. Oranje bekrachtigde dit besluit, en sedert bleef het geruimen tijd van kracht.

De hertog van Anjou, de teugels der regering aanvaardende, verzocht den prins van Oranje, den heer Espinoy en eenige andere leden van den raad van State, om hem opening te doen aangaande de gesteldheid des lands, waaraan deze bereidwillig voldeden. Zij deelden hem meê, welke takken van regtspleging en bewind verbetering behoefden, dat de krijgstucht moest worden hersteld en de krijgslieden, die nog achterstallige soldij hadden te vorderen, bevredigd. De hertog schonk aan

deze schriftelijke mededeeling zijne goedkeuring, en zond haar aan de algemeene Staten ter beslissing.

De Staten van Holland gingen middelerwijl over tot het volvoeren van een ontwerp, waarover zij reeds lang hadden beraadslaagd, namelijk, om in naam van den prins van Oranje, als bezittende de hooge overheid van den lande, een hoogen raad in te stellen, bestaande uit negen personen, aan welken hoogen raad kon beroep gedaan worden van de regtsuitspraken van het provinciaal hof. Aanvankelijk had men het voornemen, dezen hoogen raad zitting te doen nemen te Haarlem; maar Dordrecht, Leiden, Gouda, Rotterdam en Schiedam hielden de verwezenlijking van dat plan een geruimen tijd tegen, ofschoon er reeds in 1580 gemagtigden waren benoemd om een berigtschrift — lastbrief of instructie — voor den nieuwen raad vast te stellen. De leden van den hoogen raad werden insgelijks benoemd, maar men had hun een zoo gering jaargeld toegelegd, dat verre de meesten ongeneigd waren, om dien post te aanvaarden. In 1581 nam men daarom eene nieuwe regeling van de zaak voor, tevens bepalende, dat de hooge raad zitting zou houden te 's Gravenhage. Het berigtschrift voor dit nieuwe en hoogste geregtshof werd evenwel eerst 21 Mei 1582 vastgesteld, waarna de hooge raad spoedig in bediening trad. De zaken, die voor den grooten raad te Mechelen en den geheimen raad te Brussel onafgedaan waren gebleven, werden nu onmiddellijk voor den hoogen raad gebragt.

De Roomschen te Antwerpen, verheugd dat zij thans een bestuurder van dezelfde geloofsbelijdenis hadden, deden bij hem aanzoek om vrije uitoefening van hunne godsdienst, waarvan zij sedert acht maanden verstoken waren geweest. Zij wisten, dat de afgevaardigden der hervormde kerk bij den prins onmiddellijk ten gehoore waren toegelaten en zeer gunstig ontvangen, hebbende Oranje hun terstond zijne bescherming toegezegd. Zij mogten dus hetzelfde bij Anjou verwachten, die dan ook voor hen van de wethouderschap verkreeg, dat zij vrijelijk hunne godsdienst mogten oefenen in het klooster van

St. Michiel, dat voor zijne Hoogheid was geopend, doch niet vóór zij den eed aan den hertog en de stad hadden afgelegd en den koning van Spanje afgezworen. De meesten legden dezen eed niet gaarne af, maar werden er toe gedwongen door geldboeten en bedreiging van ballingschap. Parma evenwel, die begreep zorg te moeten dragen, dat zij door dien eed niet behoefden te wanhopen aan 's konings genade, gaf terstond een plakkaat in 't licht, waarin hij beloofde, dat die gedwongen eed hun nooit zou worden toegerekend, en Filips om deze reden nooit hunne trouw aan hem zou verdenken.

De oorlog was middelerwijl gedurende dit geheele voorjaar slechts flaauw voortgezet, wijl men aan beide zijden gebrek aan krijgsvolk had. Den geheelen winter door had het platte land het meest te lijden van het plunderen en blaken, waaraan de Spanjaarden zich zoowel als de staatschen schuldig maakten. Parma sloeg in April het beleg voor Oudenaarden, dat onder bevel van den overste van der Burgt slechts door vierhonderd krijgsknechten werd verdedigd, maar niettemin ging het beleg traag voort, hoofdzakelijk omdat de belegeraars niet zeer bedreven waren in de krijgskunst. Parmaas legermagt werd echter versterkt door eene bende boheemsche bergwerkers en vijftien honderd nieuw aangeworven knechten uit Duitschland, zoodat hij de belegering met kracht kon doorzetten. De stad ging in Julij bij verdrag over, ofschoon zij het, naar de eenparige getuigenis der geschiedschrijvers, vrij wat langer hadde kunnen houden, indien er geene oneenigheid had bestaan tusschen de burgerij en het krijgsvolk.

Gedurende dit beleg viel er overigens van weerszijden niet veel belangrijks voor. Wel hadden de staatschen eenige pogingen aangewend om Namen, Kortrijk en Aarschot te overrompelen, terwijl zij later ook een toeleg op Leuven ondernamen, maar zij slaagden niet in hunne onderneming. Beter gelukte de aanslag op Aalst, dat bij nacht door hen werd overrompeld en genomen, waarbij zij slechts 25 man verloren, terwijl de vijand 200 dooden en 100 gevangenen telde. Tienen werd overrompeld door

de staatsche bezettingen van Diest en Heerentals, maar daarna weer verlaten. Parma had een slot tusschen Gent en Oudenaarden bemagtigd en met bezetting voorzien, om den toevoer van deze zijde te verzekeren; buitendien maakte hij zich bij verrassing meester van het slot Kastenet. Eene spaansche bende poogde ook Diest bij nacht te beklimmen, maar vond een zoo geduchten tegenstand, dat zij met verlies van 200 dooden en eenige gevangenen moest aftrekken. Na het veroveren van Oudenaarden, beproefde Parma nog het staatsche leger bij Gent te bestoken, doch vond het zoodanig verschanst, dat hij onverrigter zake moest terug trekken. De staatschen vervolgden hem nu op hunne beurt, doch hij ontweek den slag.

Te Lier werd een snood verraad gepleegd door William Simple, die er bevel voerde over een vendel Schotten, en uit wrok tegen de Staten, zoo als hij voorgaf, doch waarschijnlijk uit hebzucht in onderhandeling kwam met Hautepenne, hem belovende, de plaats aan de Spanjaarden te zullen overleveren. Hij vroeg aan den bevelhebber Eedveld verlof om uit te rukken, en eenige vijanden gevangen te nemen, voorwendende dat hij tegen hen een van zijne adelborsten, dien men gevangen had genomen en niet wilde vrij geven, zou kunnen lossen. Men liet hem uitrukken met dertig Schotten en zeven soldaten, benevens een tamboer van Eedvelds regiment. De laatste acht mannen, die niet in het komplot deelden, liet hij onderweg in eene kerk binden, en gevangen houden, waarna hij den volgenden dag met een troep volks van Hautepenne weer vóór de poort van Lier verscheen, roepende dat hij rijken buit had gemaakt, en begeerde binnengelaten te worden. De portier en de schepen Kriekaart, die zelf naar de poort was gekomen, werden afgemaakt, de burgerwacht door des verraders broeder overvallen, en het spaansche volk binnengebragt, vóór men in de stad nog iets van het verraad had bespeurd. Er werd nu wreed te werk gegaan, gemoord en geplunderd, vrouwen onteerd, en meer dan tweehonderd stedelingen afgemaakt. William Simple vertrok daarop naar Spanje.

Bij St. Wijnoksbergen greep een hevig gevecht plaats tusschen de duitsche ruiters van Anjou vereenigd met het fransche voetvolk, onder bevel van graaf Hochepot en het grootste gedeelte van Parmaas leger; van beide zijden werd hardnekkig gestreden, tot dat zij aftrokken; doch de vijand verloor hierbij 3—400 man.

De landvoogd, reeds ontwaard hebbende, dat men in Artois en Henegouwen bevreesd was voor de aankomst der fransche legermagt, deed hen begrijpen, dat zij den koning moesten bidden, het uitheemsche krijgsvolk, dat hij op hun verzoek had teruggeroepen, weer herwaarts te zenden. Dit vond ingang en Jan Sarazijn, abt van St. Waast, werd naar den koning gezonden en vond zoo veel gehoor, dat Filips terstond eene groote som gelds overmaakte en vijf duizend spaansche en italiaansche knechten zond, die zich kort na het gevecht bij St. Wijnoksbergen met Parmaas leger vereenigden.

De landvoogd zag derhalve zijne magt aanzienlijk versterkt, terwijl het leger van Anjou door verschillende omstandigheden zeer was gedund en te St. Livenshout, twee mijlen van Gent, zich had neergeslagen. Parma besloot een onverhoedschen aanval te doen, waarbij hij natuurlijk de meeste kans van slagen had, wijl hij over eene veel talrijker krijgsmagt kon gebieden. De Franschen waren echter op hunne hoede, en overtuigd dat zij zouden moeten onder doen voor de overmagt, weken zij in goede orde terug tot onder het geschut van Gent. Hier begonnen de Engelschen onder bevel van Norrits een scherp gevecht met de vijandelijke voorhoede, die nog bovendien hevig uit de stad werd beschoten. Anjou, de prins van Oranje en Espinoy hielden onder de muren het oog op den strijd, die met ontembaren moed werd gevoerd. Meer dan eens moest Parma wijken, ofschoon het gevecht telkens hernieuwd werd; maar tegen den avond moest de spaansche landvoogd den aftogt blazen, hebbende hij een groot aantal dooden en gekwetsten te betreuren, ofschoon ook de onzen geen gering verlies hadden geleden. De hertog en de prins begaven zich nu met het geheele leger over de Schelde naar Dendermonde en

later naar Antwerpen, waar de krijgsknechten een tijd lang de welverdiende rust konden genieten. De graaf van Hohenlo bemagtigde in dezelfde maand Megen en eenige andere kleinere plaatsen in Braband.

Kort te voren was er een snoode aanslag tegen Anjou en Oranje ontdekt. Een zekere Salzeda, wegens het maken van valsche munt in Frankrijk veroordeeld, doch vergiffenis hebbende weten te verwerven, had zich eerst naar Parma gewend, en zich toen naar Anjou begeven, dien hij zijne diensten aanbood, beweerende een regiment dappere soldaten te kunnen aanwerven. Anjou had geen kwaad vermoeden, vooral omdat Salzedaas vader was gedood, wijl hij tijdens de parijsche bloedbruiloft tegen Guise had gestreden, maar Oranje hield hem scherp in 't oog, en ontdekte eerlang, dat hij met Parma in verstandhouding was, die hem twee gezellen had toegevoegd. Alle drie werden nu gevangen genomen, en Baza, een van zijne makkers, beleed op de pijnbank, dat zij, Parma ter wille, hadden aangenomen, Anjou en Oranje door vergif van het leven te berooven. Salzeda bleef zulks volstandig loochenen, maar bekende toch dat hij het opzet had, met behulp van zijn aan te werven regiment, Kamerijk en Duikerken den vijand in handen te kunnen spelen, en den spaanschen koning door behulp van Guise van al hetgeen er omging te doen verwittigen. Ook openbaarde hij eene uitgebreide zamenzwering, door de partij van Guise gesmeed, om Frankrijk aan Spanje te brengen. Anjou zond zijne bekentenis aan den koning van Frankrijk, die Salzeda naar Parijs deed brengen, waar de verrader zijne bekentenissen herriep, hopende daardoor zijn leven te redden; het baatte hem echter niet, wordende hij kort daarop gevierendeeld. Baza had in den kerker een mes gevonden, en zich daarmeê doorstoken; zijn lijk werd aan de galg gehangen met een opschrift in de duitsche en fransche talen, inhoudende, dat hij Anjou en den prins had willen vermoorden op last van Parma. Lamoraal van Egmond, een jongere zoon van den onthoofden graaf, werd een tijd lang op het slot te Sluis gevangen gehouden, wijl hij te Brugge

Salzeda had gekend, doch wijl er hoegenaamd geen bewijs tegen hem bestond, werd hij op vrije voeten gesteld, en vertrok eerlang met Anjou naar Frankrijk.

Omstreeks dezen tijd hadden de algemeene Staten een aantal oorlogsschepen onder bevel van den admiraal van Warmond aan don Antonio gezonden, die, als pretendent van den portugeschen troon, dit rijk aan Filips wilde betwisten. De staten achtten het in hun belang, Filips II in oorlog te wikkelen, en waren er daarom toe overgegaan, ofschoon het oogmerk niet werd bereikt. Don Antonio leed telkens schipbreuk bij zijne pogingen, en moest Portugal aan Filips overlaten. De oudste zijner zonen, don Emanuel, die later naar Holland kwam, trad hier in den echt met de eenige volle zuster van prins Maurits van Oranje.

Te Enkhuizen en Hoorn hadden opschuddingen plaats ten gunste van Spanje, wijl eenige schippers, door den koning voorbedachtelijk met de grootste vriendelijkheid te Lissabon behandeld, bij hun terugkeer een aanhang voor hem zochten te winnen. De zaak werd echter, ofschoon niet zonder moeite, onderdrukt.

In Vriesland behaalde Verdugo eenige voordeelen, terwijl de staatschen er weinig of niets uitrigtten; zij hadden echter meer geluk in Gelder, waar zij Maarten Schenk gevangen namen, die toen juist uit Kleefsland kwam. Hij moest lang gevangen zitten en werd eindelijk tegen een hoog losgeld ontslagen.

De prins van Parma had in September zijn leger doen monsteren, dat 56,655 man voetvolk telden 3,537 ruiters, doch aangezien een goed deel van die krijgsmagt in bezetting lag, kon hij naauwelijks dertig duizend man in 't veld brengen. Hij had aanvankelijk eenig geluk bij zijne onderneming, zóó zelfs, dat hij hoop voedde eene kans op Brussel te ondernemen; doch Anjou sneed hem den weg naar 't land van Waas af, en dewijl Artois en Henegouwen achter hem plat geloopen waren en niets meer konden bijbrengen, begon hij spoedig gebrek aan levensmiddelen te bespeuren. Hierbij kwam nog, dat men hem, door de dijken te doorboren, een hoogen vloed op het

zij zond, en zijne benden door ziekten en sterfte aanmerkelijk gedund werden, moest hij den moed verliezen en de winterkwartieren ging betrekken.

Het leger van Anjou, onlangs versterkt met 4000 Franschen en 3000 Zwitsers, benevens eenige benden paardenvolk onder den maarschalk van Biron, legerde zich in de vlaamsche steden. 's Hertogs krijgsmagt had evenveel geleden als de vijand, en met de betaling ging het zóó slecht, dat vele fransche knechten liepen bedelen. In November beschreef hij de algemeene Staten te Antwerpen, en bragt hun het onhoudbare van dien toestand zóó nadrukkelijk onder 't oog, dat zij hem veertig tonnen schats in 't jaar in stede van dertig toezeiden, en hem bovendien nog 600,000 gulden beloofden, in vier maandelijksche termijnen te betalen.

Tegen het einde van 1582 voerde paus Gregorius XIII de nieuwe tijdrekening, den zoogenaamden gregoriaanschen kalender, in. Deze nieuwe tijdrekening werd door de onroomsche vorsten afgewezen, doch elders aangenomen, als ook in Braband, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Holland en Zeeland, terwijl Gelderland, Zutphen, Utrecht, Overijssel, Vriesland en Groningen den ouden stijl bleven aankleven.

Koning Hendrik had tot dus verre zijn broeder weinig ondersteuning doen geworden, vreezende dat Anjou, als de kans hem gelukkig was, al zijne krachten tegen Frankrijk zou keeren, of, als hij ongelukkig was in den strijd, de schuld geheel op zijn broeder zou werpen, waardoor nieuwe onlusten te vreezen stonden. Nu echter kwam de koning tot andere inzigten, en deed den voorslag om de Nederlanden uit alle magt bij te staan, als de Staten wilden beloven, de landen te doen vervallen aan de fransche kroon, indien de hertog van Anjou kinderloos overleed. De Staten hadden hiervoor natuurlijk geene ooren, zoodat koning Hendrik besloot, zijn broeder in de Nederlanden aan zijn lot over te laten.

De hertog van Anjou, eerlang bespeurende, hoe het met Frankrijk stond geschapen, begreep nu, in welk dringend gevaar hij zou geraken, als Parma hem te

magtig werd, en de Nederlanden vrijwillig of gedwongen terugkeerden onder de spaansche heerschappij. Hij oordeelde dat hem niets beters te doen stond, dan de voornaamste steden met geweld te veroveren, en dan de Staten te dwingen, zijn broeder de voorwaarden in te willigen, waarop hij hen tegen Spanje wilde ondersteunen. Hij werd in dit opzet versterkt door eenige voorname Franschen, die klaagden over de minachting welke zij hier ondervonden, daar men hun geene enkele hooge bediening opdroeg. Anjou zelf was ook gebelgd, dat hij de regering over Holland, Zeeland en Utrecht had moeten overlaten aan den prins van Oranje, en hierom te meer belegde hij eene vergadering met een aantal fransche edelen, waarin de zaak ter tafel werd gebragt. Anjou slaagde in zijn plan, en verwierf de goedkeuring van alle aanwezigen, bepalende men, dat in Januarij 1583 de toeleg in Vlaanderen zou worden ondernomen. De zaak mislukte echter, de fransche troepen en bezettingen werden verjaagd en onderscheiden personen gevangen genomen, die op de pijnbank beleden, dat de hertog plan had zich te verzekeren van de voornaamste steden, van de gemagtigden der algemeene Staten en van den prins van Oranje, opdat hij zelf het algeheel bewind over deze landen verkreeg en de roomsche godsdienst kon herstellen. Een der gevangenen, de hofmeester la Fougère, had echter bij zijne bekentenis Anjou zoo veel mogelijk verschoond en verklaard, dat deze te weinig magt bezat om naar eisch te kunnen regeren, en daarom gewapenderhand hierin had willen voorzien; dat hij daarna de algemeene Staten had willen bijeenroepen om eenige veranderingen in het verdrag van Bordeaux te brengen, dan eene algemeene vergiffenis af te kondigen, en eindelijk Spanje het hoofd te bieden, ondersteund door zijn broeder, op wiens hulp hij niet kon rekenen onder de bestaande omstandigheden.

De aanslag op Antwerpen, door Anjou zelven bestuurd, mislukte insgelijks, ofschoon de hertog aanvankelijk in den waan verkeerde, dat hij de stad reeds in zijne magt had, wijl hij zijn leger binnen had weten te brengen,

ondanks dat de burgerij een slecht vermoeden had opgevat. Zoodra de burgerij echter zag, wat er gaande was, vereenigden zich allen onder hunne hoplieden om den vijand te verjagen. Ieder was vol vuur, en velen, die het aan schroot ontbrak, verschoten de zilveren knoopen hunner wambuizen of muntstukken. Een regiment stedelingen, dat den prins moest beschermen, overviel in het St. Michielsklooster Fervaques; een ander gedeelte schoot uit den Schuttersdoelen en andere huizen zoo fel op de Franschen, dat zij bij hoopen ter neder stortten. De burgerij werd nu ook het geschut weer meester, en loste het op de naderende Zwitsers. Anjou verloor den moed en nam de wijk. Deze mislukte aanslag staat in onze geschiedenis bekend onder den naam van *de Fransche furie*. Het verlies werd begroot op 80 burgers en 1500 Franschen.

De wethonderschap van Antwerpen deed onmiddellijk verslag van het gebeurde aan de staten der bijzondere gewesten, en alom werden nu maatregelen genomen, om het land en den prins van Oranje te beveiligen. Anjou begaf zich naar het leger te Berghem, en schreef aan de wethonderschap van Antwerpen, aan de Staten en aan den prins, voorwendende, dat zijne handelingen waren uitgelokt door de minachting, waarmeê hij sedert eenigen tijd werd behandeld. Hij ontving echter geen antwoord, en leed weldra met zijn leger groot gebrek aan levensmiddelen, zóó zelfs, dat hij te Duffel zijn honger stilde met raauwe peren. Van hier kwam hij met moeite naar Vilvoorden, waar hij vergeefsche onderhandelingen met de Staten en den prins voerde.

Parma en de ontevredenen in den lande maakten zich deze woelingen ten nutte, om de Staten en steden aan te raden, dat zij zich zouden verzoenen met den koning van Spanje; ook knoopte de landvoogd onderhandelingen aan met Anjou, dien hij gaarne naar Frrnkrijk wilde doen terugkeeren, maar zich niet kunnende vereenigen met 's hertogs voorwaarden, viel dit plan in duigen.

De fransche koning zond nu eerlang een gemagtigde naar hier, om zijne bemiddeling tusschen Anjou en de

Staten aan te bieden. De gezant, François du Pont, heer van Mirambeau, zocht in eene openbare rede den hertog te verontschuldigen, het gebeurde toeschrijvende aan eene plotselinge overijling van gramschap, ofschoon ieder begreep, dat de toeleg, die op verschillende punten tegelijk was losgebroken, eer van een beraamd plan getuigde, dan van eene overijling in drift. Men gaf echter den franschen gezant heusch bescheid, en de prins van Oranje beloofde, dat hij zelf al het mogelijke zou doen tot vereffening van het geschil, indien de hertog zijne schuld wilde bekennen, en niet langer pogen, zijne handelingen te verontschuldigen met schijnredenen.

De prins sprak in de raadsvergadering over hetgeen moest worden gedaan, en wees drie middelen aan: verzoening met den koning van Spanje, een verdrag met den hertog, of zich zelf te beschermen met eigen magt. Hij verklaarde, dat hij het laatste middel voor 't beste hield, doch er aan wanhoopte, wijl men niet gezind was daarvoor zoo groote offers te brengen, geldelijke en andere, als de zaak vereischte, zoodat hij ried, het tweede middel bij de hand te nemen, wijl men nu waarschijnlijk goede voorwaarden van Anjou zou kunnen verkrijgen.

De nieuwe fransche gezant, Pompone de Bellièvre, die kort na Mirambeau was aangekomen, zocht de Staten door beloften en bedreigingen insgelijks over te halen, om zich met den hertog te verstaan, en ook de koningin van Engeland gaf denzelfden raad. Anjou zat in verlegenheid van geld en lijftogt en om de fransche gevangenen; terwijl de Staten ontrijfd waren door het verlies der vlaamsche steden, die zich in de magt der Franschen bevonden. Men was alzoo van weerszijden geneigd tot onderhandelen, maar men kon het niet eens worden, en Anjou, die zich te Duinkerken bevond, ontwarende, dat hij zijn zin niet zou krijgen, en de Nederlanders zich hoe lang zoo meer van hem vervreemden, stak in Junij naar Calais over, en liet Duinkerken bezet onder het bevel des heeren van Chamois.

In April 1583 was de prins van Oranje voor de vierde maal in den echt getreden met Louise de Coligny, de

dochter van den franschen admiraal, die bij de parijsche bloedbruiloft zoo jammerlijk vermoord werd. Deze echtverbindtenis werd door zijne vijanden voorgesteld als een nieuw bewijs van zijne genegenheid voor Frankrijk, leggende men hem te laste, dat hij de Nederlanden met behulp van Frankrijk wilde overmeesteren, om daarna het bewind met Anjou te deelen. De burgerij te Antwerpen, die wegens den verraderlijken toeleg van Anjou fel op de Franschen gebeten was, sloeg daarom ook ligtelijk geloof aan die lasteringen, en deed den prins hare minachting gevoelen, ofschoon Oranje over dit huwelijk reeds lang vóór den aanslag op Antwerpen had onderhandeld. Het geschiedde nu dat de wethouderschap besloot, het plein voor het slot, aan de stad toebehoorende, in erven te verdeelen en te verkoopen, waartoe zij de straten en grachten deed rooijen. Zulks verwekte argwaan onder het volk, en spoedig werd er verspreid, dat de Franschen door Oranje waren binnengelaten en zich op het slot, waar de prins zijn verblijf hield, hadden verschanst. Er ontstond een geweldige oploop, en de prins werd naar buiten geroepen en voor een verrader uitgekreeten. Het oproer was evenwel spoedig genoeg bedaard, want bij het doorzoeken van 't slot bleek het duidelijk dat men zich had bedrogen. De wethouderschap had echter den moed niet, de schuldigen te doen vatten en straffen, zoodat de prins afkeerig werd van Antwerpen en zich naar Zeeland begaf, waartoe het krijgsgeluk van Parma ook wel iets zal hebben bijgedragen. De landvoogd had Duinkerken en een tal andere plaatsen bemagtigd, zonder dat het den staatschen gelukt was, hem te stuiten in zijne vaart.

Zoodra Oranje te Middelburg was gekomen, wilde hij orde stellen op de zee-aangelegenheden, waarin Parma hem reeds was voorgegaan, hebbende deze een raad ter admiraliteit ingesteld, een nieuw plakkaat op de zeevaart uitgegeven, en, na het bemagtigen van Duinkerken, die haven opengesteld voor alle volken, de Hollanders, Zeeuwen en Vriezen zelfs niet uitgezonderd, mits de onderzaten des spaanschen konings ook bij hen vrij mogten

handelen onder wederzijdsche betaling van verlofgeld. Parma hield zich nu ijverig bezig met het uitrusten van oorlogsschepen en bragt eenige vlaamsche bodems in zee, die twee of drie schepen voor de Maas wegnamen. De prins echter bleef ook niet achter, en bragt eenige vliebooten in 't vaarwater, die paal en perk stelden aan de vlaamsche zeeschuimerij.

In de statenvergadering te Middelburg verscheen nu de heer Pruneaux als gevolmagtigde van Anjou, berigtende, dat deze 's konings algemeene stedehouder was geworden, en thans in staat was veel te doen voor de Nederlanden, voor welke hij altijd eene groote genegenheid had gekoesterd. Sommigen waren voor, anderen tegen nieuwe onderhandelingen met den hertog, maar vooral op aanraden van Oranje zonden de Staten gemagtigden naar Frankrijk, om met Anjou te onderhandelen. Dezen slaagden naar wensch, en kwamen met zeer gunstige berigten terug; doch Anjou werd onverwachts door eene bloedstorting overvallen, en stierf in Junij 1583 te Château Thierry, in den ouderdom van 31 jaren. Men schijnt in het lijk sporen van vergiftiging te hebben ontdekt, en door sommigen werd die misdaad aan de Spanjaarden verweten.

Eenigen tijd later kwam graaf Willem van den Berg, behuwdbroeder van den prins van Oranje, in verdenking, heimelijk onderhandelingen met Parma te hebben aangeknoopt. Graaf Jan van Nassau, Oranjes broeder, had in 1581 het stadhouderschap van Gelderland neergelegd, wijl hij zich wegens den handel met Anjou geene vijanden wilde maken, en was naar zijne duitsche Staten teruggekeerd. De graaf van den Berg was toen benoemd geworden tot zijn opvolger, en scheen allengs tot de overtuiging te zijn gekomen, dat alle kansen hoe langer hoe gunstiger begonnen te staan voor Spanje. Althans hij knoopte in 't geheim onderhandelingen aan met Parma, en beloofde hem, dat hij hem Zutphen in handen zou spelen. Zutphen viel echter buiten van den Bergs toedoen in de magt der Spanjaarden, en nu maakte Parma niet veel haast om een verbond met den graaf te sluiten.

Middelerwijl lekte die zaak uit, en werd de graaf met zijne voornaamste bedienden en papieren te Arnhem in hechtenis genomen. Nu kwam alles aan 't licht, en bleek het, dat de graaf reeds in betrekking met den vijand had gestaan vóór hij het stadhouderschap aanvaardde. Hij werd nu gevankelijk naar 's Hage gebragt, doch eerlang ontslagen, ter wille van zijn rang en afkomst, onder voorwaarde, dat hij elders zou gaan wonen, getrouw blijven aan de Staten, en hun zijne sterkten overgeven. De graaf van den Berg beloonde deze toegevendheid door zich openlijk voor den spaanschen koning te verklaren, en zich met zijne drie zoons in dienst van Filips te begeven

Brugge, Damme en het Vrije sloten een verbond met Parma door bemiddeling van den markgraaf van Renti, en deden hunne verzoening met den koning van Spanje afkondigen, onder voorwaarde, dat de onroomschen geene openlijke godsdienstoefening mogten houden, doch overigens vrij zouden zijn in hunne gevoelens. De algemeene Staten verklaarden nu de bewoners der genoemde plaatsen voor vijanden des vaderlands, en schaften de verlofgelden af, waaronder men tot hiertoe op Vlaanderen handel had gedreven.

Te Gent werd hetzelfde beproefd, maar vruchteloos. De Gentenaren besloten, zich aan de Staten te houden, en namen bezetting in van Antwerpen en Brussel. IJperen had, na een lang beleg te hebben doorgestaan, zich bij verdrag overgeven.

Het omslaan van Vlaanderen naar den spaanschen kant vervulde de Staten met droefenis en angst, en hetgeen zij nog ondernamen liep meerendeels slecht af. De toeleg van St. Aldegonde, bij het vertrek van den prins uit Antwerpen tot burgemeester verkozen, om Lier bij verrassing te nemen, mislukte, en hij zelf werd door de bezetting met zwaar verlies teruggedreven. Op de Veluwe sloeg de graaf van Hohenlo het beleg van de schans voor Zutphen en bragt deze stad deerlijk in 't naauw, terwijl de stadhouder, graaf van Nieuwenaar, aan de overzijde der rivier gelegerd was. Verdugo voorzag de stad niet-

temin onder sterk geleide van den noodigen leeftogt.

In Januarij 1584 bragt de prinses van Oranje een zoon ter wereld, die bij den doop den naam ontving van Frederik Hendrik, naar de koningen van Denemarken en van Navarre, die met de Staten van Holland, Zeeland en Utrecht verzocht werden als getuigen te staan over de plegtigheid; Holland en Zeeland beschonken den jonggeborene met een rentebrief van 2400 ponden jaarlijks, benevens eene doopgift. De vader echter mogt deze vreugdevolle gebeurtenis niet lang overleven.

Wij willen thans nog met een enkel woord spreken over de waardigheid van den prins van Oranje in deze landen. In 1581 den eed op de hooge overheid ontvangen en afgelegd hebbende op den voet van het jaar 1576, had hij in Mei 1582 verklaard, voornemens te zijn, de hem opgedragen magt en 's lands domeinen te aanvaarden, en sedert dit oogenblik was die zaak in Holland nader in overweging genomen. Vooreerst moest er bepaald worden, onder welken titel Oranje de hooge overheid zou bekleeden, en algemeen begreep men, dat de beste was die van *graaf* en *heer*, zoo als de vorsten hier van ouds waren genoemd. In Junij werden de Staten van Zeeland deswege aangeschreven, ofschoon dezen niet ter vergadering verschenen. Later benoemde Holland een drietal heeren, om over deze zaak te spreken met die van Zeeland en Utrecht en met den prins zelven. Zeeland en Utrecht schenen eenigzins met de zaak verlegen of althans besluiteloos te zijn, maar Holland droeg hem niettemin de grafelijkheid, hoogheid en heerlijkheid van Holland, Zeeland en Friesland op, onder *den eigenlijken titel van graaf en heer* der gemelde landen. Onder dezen titel aanvaardde Oranje dit bij een brief uit Brugge van 14 Julij 1582, waarin hij tevens verklaarde, den Staten toe te staan al hetgeen bij het verdrag van Bordeaux of door de Brabanders bij de blijde inkomst op den hertog van Anjou was bedongen, voor zoo veel het op Holland en Zeeland kon worden toegepast, en daarenboven alle andere redelijke voorwaarden bij zijne inhaldiging nader te bespreken.

De opdragt der grafeijkheid was alzoo door de gemagtigden van Holland geschied, en door den prins aanvaard; maar nu moest nog de akte van opdragt worden bezegeld en den prins overhandigd. De voorwaarden, die bij zijne inhuldiging zouden worden bezworen, moesten nog worden opgesteld en goedgekeurd, en eindelijk de inhuldiging zelve nog plaats vinden. Te 's Hage werd daarna in het breede met den prins over al deze zaken beraadslaagd, zonder dat er nog afdoende maatregelen werden genomen.

Nadat Anjou zijn verraderlijken aanslag had ondernomen, begreep Oranje dat er nu een einde moest komen aan al het weifelen, en drong bij monde van den heer van der Mijle in Holland aan, dat men toch allen spoed zou maken. De Staten besloten thans, orde te stellen op de bezegeling van het *renversaal* of de akte, waarbij de grafelijkheid aan den prins werd opgedragen. Aan eenige heeren werd opgedragen de akte te bezegelen, uit naam van de hollandsche edelen, en eenige anderen gemagtigd om de bezegeling tot stand te brengen in Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, den Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Schoonhoven, Edam, Monnikendam, Medemblik, Heusden, Woerden, Geertruidenberg, Naarden, Weesp, Muiden en Purmerend. Asperen en Heukelom, die onder bijzondere heeren stonden, zouden worden aangemerkt als door de andere steden te zijn vervangen. Met Purmerend had hetzelfde geval bestaan; want de heerlijkheid van deze stad had nog laatstelijk toebehoord aan het geslacht van Egmond; maar de Staten hadden in den laatsten tijd besloten, die heerlijkheid te houden aan de grafelijkheid, zonder dat de leden van het huis van Egmond of andere edelen er iets zouden hebben te gebieden. Na dit besluit werd Purmerend een stemmend lid ter vergadering van Holland.

Van het oogenblik dat de bezegeling in de genoemde steden werd aangedrongen, moesten de onderhandelingen met den prins, die men tot dus verre geheim had gehouden, ruchtbaar worden, hetgeen aan velen aanstoot gaf.

Gelderland en Utrecht waren voornamelijk weinig daarmeê ingenomen, en beweerden zelfs onverholen, dat Holland plan had, zich van de algemeene Staten af te scheiden. Daarom ook zonden de Staten van dit gewest met goedkeuring van den prins een breedvoerigen brief aan de Staten der vereenigde gewesten, reden gevende van hunne handelingen, en stellig verklarende, dat zij zich volstrekt niet wilden afscheiden. De edelen en steden bezegelden middelerwijl het renversaal, ofschoon bepalende, dat het zou bewaard blijven tot de prins naar Holland kwam. Oranje werd voorts aangezocht, daartoe over te komen en tevens ingehuldigd te worden. Die van Zeeland, en hoofdzakelijk Middelburg, Veere en Goes, maakten echter nog altijd zwarigheid om den prins voor graaf aan te nemen, weshalve men hem verzocht eerst naar Zeeland te gaan, waartoe hij ligt een geschikt voorwendsel kon vinden, om aldaar de vergadering der algemeene Staten te beleggen, en in dat gewest de zaak der inhuldiging op een vasten voet te brengen, vóór hij in Holland kwam, aan welk verzoek Oranje voldeed, hebbende hij ook nog andere reden om naar Holland te gaan, zoo als wij reeds vroeger hebben gezien.

In Zeeland was wel het voorstel om den prins de grafelijkheid op te dragen ter tafel gebragt, en had men zelfs de steden te dier zake ter dagvaart beschreven, doch verschillende steden en met name Middelburg, Goes en Veere hadden hare stemmen niet gegeven. Wel ontwierp men de voorwaarden, waaronder de grafelijkheid aan Oranje zou worden opgedragen, maar hierbij bleef het. Middelburg maakte dezelfde zwarigheden als bij het afzweren van den spaanschen koning, en andere steden merkten aan, dat het verkiezen van den prins tot graaf, aandruischte tegen de vereeniging. Het besluit van dit gewigtig stuk werd voorts verschoven tot de volgende vergadering in Junij 1583; doch wij vinden nergens een bewijs, dat er later weer over gehandeld is.

In Zeeland bleef men alzoo aarzelen, en zelfs de aankomst van den prins bragt daarin geene verandering. Holland begon nu ook te weifelen, en besloot, niet eigen-

magtig in deze te handelen en slechts in overeenstemming met Zeeland, alsmede dat men hiervan den prins zou verwittigen, die van Middelburg naar Dordrecht was gereisd. Men voelde wel, dat men in Holland onmogelijk de zaak kon laten rusten, nu men eenmaal zoo ver was gegaan, en beraadslaagde daarom, of men het renversaal ook zou kunnen overhandigen en de inhuldiging achterwege laten, zoo lang Zeeland niet zou zijn toegetreden. Bij de komst van den prins moest natuurlijk die snaar worden aangeroerd, en hij bekend gemaakt met de zwarigheden van de steden om het renversaal over te leveren, zoo lang Zeeland daarmeê niet instemde. Men hield hem voor, dat vele steden en vooral Amsterdam beducht waren voor groote nadeelen in haren handel op Spanje als de prins erkend werd voor graaf van Holland en de overige Nederlanden aan Anjou zouden worden opgedragen, zoo als zich deed verwachten. Men vreesde, dat in dit geval de vaart op Spanje zou worden gesloten voor Holland, en geopend voor Zeeland, omdat men daar den spaanschen koning nog niet had afgezworen.

Oranje beweerde van zijn kant, dat men in eene groote dwaling verkeerde en Zeeland zeer spoedig het voorbeeld van Holland zou navolgen, wijl men reeds in 't voorgaande jaar had besloten, hem de grafelijkheid van Zeeland op te dragen, zoo als hij hun ook bewees, door hun een afschrift van 't besluit te toonen. De meeste steden waren nu van oordeel, dat hem het renversaal zou worden overgeleverd, en ofschoon Amsterdam en Gouda nog zwarigheid bleven maken, werd er toch besloten, den prins het renversaal te overhandigen te 's Hage, werwaarts hij zich van Dordrecht had begeven. Zulks had dan ook in December plaats, wordende hem het renversaal aangeboden door vijf edelen, den advokaat en de gemagtigden van alle steden, met uitzondering echter van Amsterdam en Gouda.

Men was nu wel gevorderd met de zaak, maar er bleven nog twee belangrijke zaken over, namelijk het vaststellen van de voorwaarden en de inhuldiging zelve. Na eenige beraadslagingen gevoerd te hebben en de bedenkingen

van den prins gehoord, was men het omtrent alles eens geworden, en zond nu het stuk aan alle steden met uitzondering van Amsterdam en Gouda als ook naar Zeeland, met bevel om de zaak niet verder ruchtbaar te maken dan volstrekt noodig was.

Terwijl het ontwerp bij de vroedschappen in overweging was gekomen, ging men over tot de instelling van een regeringsraad nevens zijne Doorluchtigheid, welke, naar zijn oordeel, moest bestaan uit 13 leden: zes voor Holland, vier voor Zeeland, en drie voor Utrecht. Holland benoemde onmiddellijk zijne raadsheeren, doch Zeeland en Utrecht bleven in gebreke, zoodat dit ligchaam bij het leven van den prins niet in werking is gekomen.

In Junij 1584 openden de gemagtigden te Amsterdam hun last, doch reeds den volgenden dag sprak Cornelis Pieterszoon Hooft, oud schepen der stad en onlangs in den raad verkozen, eene rede uit, waarbij hij de verheffing van den prins tot graaf sterk ontried, zoo lang Zeeland daarin niet had toegestemd. Hij zei zelfs onbewimpeld, niet te kunnen begrijpen, welk voordeel de landen uit die verheffing konden trekken, al gaf men ook nog zoo breed op van de gunst, die Oranje bij de vreemde mogendheden had verworven en voor de Nederlanden zou kunnen aanwenden. Hij deed ook opmerken, dat de geheele zaak strijdig was met het eerste lid der Utrechtsche vereeniging, waarbij was bepaald, dat men onderling verbonden zou blijven.

Het gevolg was, dat men niet in de grafelijke verheffing toestemde, zoo lang Zeeland zich niet aansloot, en te Gouda werd een besluit in denzelfden geest genomen.

Het was nu de vraag, of men tot de inhuldiging zou overgaan, zonder zich langer te bekreunen over Zeeland, Amsterdam en Gouda, en men oordeelde het zelfs raadzaam, de beraadslagingen over dit stuk niet langer uit te stellen. De prins zelf bevond zich te Delft, en den 7den werden de onderhandelingen geopend. Het valt wel niet te betwijfelen, of het zou inderdaad zoo ver zijn gekomen, want de algemeene geest was, dat de landen niet langer zonder graaf konden zijn, en men die waardigheid

aan den prins van Oranje moest opdragen. Drie dagen later echter werd hij van het leven beroofd, juist terwijl hij op 't punt stond de vruchten van zijne langdurige inspanningen te oogsten. Den 10^{den} Julij werd hij door Balthasar Gerards vermoord, die een pistool met drie kogels op hem loste, welk schot hem in het hart of dwars door de ingewanden trof. De moordenaar had waarschijnlijk de kogels vergiftigd, want vernemende dat de prins wel gewond, maar niet dood was, hetgeen men hem had wijs gemaakt, betuigde hij zijne vreugde, dat zijn slagtoffer in ieder geval, gewond zijnde, stellig sterven moest.

De prins zeeg na het doodelijk schot onmiddellijk neer, met stervende lippen Gods genade over zich en zijn arm volk afsmeekende; zijn lijk werd gebalsemd en 's anderen daags ten toon gesteld, en later op kosten van Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland met koninklijke pracht in de Nieuwe Kerk te Delft ter aarde besteld.

Aldus was het treurig uiteinde van Willem, prins van Oranje, graaf van Nassau, nog geen volle 52 jaren oud. Hij had eene ongewone lengte, eene bruine gelaatskleur en donkere oogen, die met groote levendigheid schitterden, en eene zeer innemende uitdrukking hadden. Zijn gelaat was gewoonlijk vrolijk en opgeruimd, en door zijne innemendheid had hij veler harten voor zich gewonnen; waar het echter pas gaf, was hij bijtend en scherp in zijne antwoorden, en wist daardoor iedereen ontzag voor zich in te boezemen. Hij was geen vijand van de genietingen der tafel, hield veel van vrolijken kout en scherts, en kon bij voorkomende gelegenheden den beker goed aanspreken. Overigens schiep hij geen vermaak in de gewone uitspanningen der grooten en edelen, en op de jagt zag men hem evenmin als aan de speeltafel. Hij heeft bij zijne vier vrouwen twaalf kinderen verwekt: Anna van Egmond, zijne eerste gade, schonk hem Filips Willem, die gevangen in Spanje was, en Maria; bij Anna van Saksen gewon hij Maurits, Anna en Emilia; Charlotte van Bourbon schonk hem zes dochters: Louise Juliana, Elizabeth, Catharina Belgica, Flandrina, Char-

lotta Brabantina en Emilia Secunda; Louise de Coligny bragt nog een half jaar vóór zijn dood Fredrik Hendrik ter wereld. Ook liet hij nog een natuurlijken zoon na, Justinus geheeten.

Prins Willem was een man van zeldzame begaafdheden, en verloochende, zelfs in de moeijelijkste omstandigheden, nooit zijn karakter. Alle geschiedschrijvers stemmen eenparig in zijn lof, en prijzen om strijd zijne schranderheid, bedaardheid, voorzigtigheid, naarstigheid en minzaamheid. Zijne vijanden trachtten al zijne deugden in een valsch licht te stellen, en maakten hem zijn afval van Spanje en van de roomsche kerk tot doodzonde. De liefde voor de Nederlanden en voornamelijk voor Holland en Zeeland bestuurde al zijne daden, en geen wonder alzoo dat zijne aanhangers hem den meesten lof toezwaaiden, hem het pronkstuk noemende onder de vorsten van zijn tijd, en een toonbeeld van standvastigheid, grootmoedigheid en vaderlandsliefde.

Zoodra de Staten der Vereenigde Nederlanden door het twaalfjarig bestand een weinig tot adem waren gekomen, hebben zij hem in 't koor der Nieuwe Kerk te Delft eene grafstede gesticht met een opschrift, waarin zij hem afmalen als een hersteller van de vrijheid en de ware godsdienst, hem tevens den schoonsten titel gevende, dien ooit een vorst dragen kan: dien van *vader des vaderlands.*

Wij hopen met dit voorwoord onze lezers geheel te hebben geplaatst op de hoogte van 's prinsen tijdvak, en verzoeken nu van hen eene gunstige beoordeeling der volgende schets.

II.

De fransche furie.

Het was in de maand Januarij 1583, in den nacht van den 16den op den 17den, dat eene talrijke bende krijgsvolk digt onder de stad Antwerpen was genaderd. In eene der tenten bevond zich de hertog van Anjou en Guillaune de Hautomer, heer van Fervaques, zamen in een druk gesprek gewikkeld. Het gelaat van Anjou vertoonde eene eigenaardige soort van opgeruimdheid, vermengd met kwalijk verborgen wrevel. Hij hield zich overtuigd, zijn oogmerk te zullen bereiken, hetgeen hem in eene opgeruimde stemming had gebragt; maar hij had de hoop gevoed, nog dezen nacht zijn oogmerk te bereiken, en hierin was hij teleurgesteld, waardoor hij eene opwelling van ongeduld niet kon onderdrukken.

De hertog was een man van middelbare lengte, en zijn gelaat mogt innemend genoemd worden. Vriendelijkheid lag over zijn wezen verspreid, en stemde den oppervlakkigen beschouwer gunstig voor hem. Als men hem echter meer opmerkzaam aanzag, dan ontdekte men eene zekere dubbelhartigheid in zijn blik, benevens een trek om den mond, die niet van een opregt gemoed getuigde. En inderdaad maakte dubbelhartigheid den grondtrek uit van zijn karakter; hij was niet opregt omgegaan met de staten en den prins van Oranje, en had zich later vaak beklaagd over hetgeen hij vroeger had goedgekeurd, wijl hij dacht daardoor zijne oogmerken niet te kunnen bereiken. Overigens wist hij zich uitnemend goed voor te doen, en door ongemeene minzaamheid ieder voor zich in te nemen, maar nogtans was hij niet zoo volleerd in de kunst van veinzen of men had reeds algemeen ingezien, dat men hem niet onvoorwaardelijk moest vertrouwen.

Hij zat vertrouwelijk bij Fervaques, die hem krachtig

had ondersteund in zijn plan; want in den raad der Fransche edelen, toen Anjou hun met zijn toeleg bekend maakte, was het vooral zijn vriend Fervaques, die met vurige welsprekendheid het plan van Anjou een algemeenen bijval wist te verschaffen.

»Het is vrij koud," sprak de hertog, »en wij zouden het warmer hebben in de stad, mijn waarde Fervaques! Maar onze intogt zal morgen des te fraaijer zijn! Waarlijk, ik kan er mij in verheugen, die onnoozele burgers morgen zoo in 't net te zullen vangen, ofschoon ik het hun zeer kwalijk neem, dat zij mij zoo laten wachten!"

»Ja, hertog! dezen nacht is er geen denken aan; al de ketenen zijn gespannen en de lantarens uitgehangen, zoodat het krijgsvolk onmogelijk kan inkomen!"

»Ik wilde toch voor den duivel wel eens weten, hoe zij op het denkbeeld zijn gekomen, om zulke vijandige maatregelen te nemen. Op onze vrienden in de stad kunnen wij ongetwijfeld rekenen, en geen Franschman kan ons hebben verraden. En toch vermoeden zij iets, en trachten zich voor een nachtelijken overval te vrijwaren."

»Mij dunkt, mijn vorst! dat het nog al voor de hand ligt, aan wien wij zulks hebben te danken: Oranje vertrouwt u niet, en is onafgebroken op zijne hoede."

Bij het hooren van dien naam onderging het gelaat van Anjou eene groote verandering: zijne oogen schoten vuur, en verbeten woede en spijt stonden in zijne trekken te lezen.

»Ha!" riep hij uit, »Oranje en altijd Oranje! Dat is mijn kwaad gesternte in deze landen, en de man, die Holland, Zeeland en Utrecht aan mijn gezag heeft weten te ontrukken, zet mij overal den voet dwars! Ja, gij hebt gelijk, Fervaques! Oranje heeft voor dezen nacht den toeleg weten te verijdelen; maar zijn rijk zal aldra een einde nemen. Ons plan is goed overlegd: op verschillende punten barst de aanslag te gelijk uit, en weldra zal ik de magt in handen hebben, en de Staten der Nederlanden dwingen, zich naar mij te voegen; dan kan mijn tegenstander elders een goed heenkomen zoeken en

ik mij wreken op een volk, dat onbeschaamd genoeg is, mij hunne minachting te doen ondervinden. Ik zal dat gevloekte verdrag met voeten treden, en de souvereiniteit over deze landen aanvaarden, als zij zich niet liever in de armen van Filips II werpen, en dat doen ze in geen geval!"

»Neen, dat zullen zij stellig niet! Zij hebben genoeg ondervonden, hoe Sanje hen regeert, en Alva heeft gezorgd, dat de Nederlanden duizendmaal liever u hebben dan Filips! Ik moet u echter aanraden, alle mogelijke voorzigtigheid in acht te nemen, want waarlijk de prins van Oranje is geen te verachten tegenstander! Hij kent de groote waarde der spreuk: *Spreken is zilver, maar zwijgen is goud*, en men moet tot zijne eer getuigen, dat zijne menschenkennis ongemeen groot is. Hij vergist zich zelden of nooit in iemands bedoelingen, en het zou mij opregt gesproken, volstrekt niet verwonderen, als hij ons plan reeds op 't spoor is."

»Maar hoe zou dat mogelijk wezen?" viel Anjou in. »De geheele zaak is een diep geheim, en de fransche edelen zijn geene verraders!"

»Hoe het mogelijk is, kan ik u waarlijk niet zeggen; maar dat Oranje menig geheim reeds heeft doorgrond, is zoo stellig als wij ons thans hier bijeen bevinden. Een paar dagen na onze vergadering ontmoette ik den prins, en misschien heb ik het mij verbeeld, maar het kwam mij voor, dat hij mij met een doorborenden blik aanzag, als wilde hij tot op den bodem mijner ziel lezen. En waarlijk, ik ontstelde eenigzins, en kon mij niet los maken van het denkbeeld, dat hij althans eenig vermoeden had van hetgeen er op til was. Gij weet ook zelf bij ondervinding, dat hij uitmuntend berekend is om goede trawanten en vertrouwelingen te kiezen, en als hij zijne oogmerken kan bereiken, valt hij niet keurig ten aanzien van de middelen, die hij daartoe aanwendt. Ik behoef u niet te herinneren aan den verrader, dien hij bezoldigde, om hem bekend te maken met de geheime berigtschriften, die het hof van Spanje naar hier zond aan den landvoogd en andere spaansche ambtenaren."

»Gij hebt gelijk, Fervaques!" sprak Anjou nadenkend. »Omzigtigheid is in ieder geval goed, en ofschoon ik niet kan gelooven, dat Oranje iets van den toeleg vermoedt, zoo wil ik toch in ieder geval op mijne hoede zijn."

»Valt er voor morgen nog iets af te spreken, mijn prins?"

»Neen, Fervaques! het blijft alles zoo als wij zijn overeen gekomen. Ik begeef mij morgen naar Antwerpen, en zal het krijgsvolk met mij uit de stad nemen onder voorgeven, eene algemeene monstering te willen houden. De stad is dan van troepen ontbloot, en het moet ons ligt vallen haar te overmeesteren."

»Ik denk er over, merkte Fervaques aan, of het niet goed ware, dat gij den prins heuschelijk uitnoodigdet, u bij de monstering te vergezellen. Welligt wil of durft hij dat verzoek niet afslaan, en dan vielen Antwerpen en Oranje beiden in onze magt, en waarlijk, aan beiden ligt veel gelegen! Denk eens, Antwerpen overmeesterd en Oranje gevangen, wat zouden wij meer kunnen verlangen!"

.Inderdaad, Fervaques!" riep Anjou vrolijk uit, »een zoo goede zet is mij waarlijk niet ingevallen! Het is een overheerlijk denkbeeld van u, en tevens zeer geschikt om alle achterdocht te verbannen. Oranje toch verdenkt men niet, en als wij zamen aan het hoofd van het krijgsvolk de poort uitrijden, dan is de burgerij gerust!"

»Zacht wat, hertog!" zei Fervaques behoedzaam, als vreesde hij beluisterd te worden; men mistrouwt u vrij algemeen, dat is waar, doch gij zoudt u zeer vergissen als gij meendet, dat niemand Oranje verdenkt!"

»Wat zegt gij?" vroeg Anjou verwonderd. »In welk opzigt kan men hem verdenken?"

»Parma is een slimme vos, hertog! en neemt zijne maatregelen met de meeste voorzorg. De oneenigheid tusschen u en Oranje was natuurlijk koren op zijn molen, en hij heeft er behendig gebruik van gemaakt. Gaarne zou hij hebben gezien, dat gij naar ons schoon vaderland terug waart gekeerd, en hij heeft er inderdaad moeite

genoeg voor gedaan. Gij hebt echter, en te regt, uwe eischen zoo hoog gesteld, dat de Spanjaard wel inzag, dat hij zijn oogmerk met u onmogelijk kon bereiken. Van dat oogenblik wist hij weer wat hem te doen stond: hij moest den prins in verdenking brengen, na in het geheim door Frankrijk te zijn gewonnen en beloofd te hebben, met u de Nederlanden te veroveren, om daarna de regering met u te deelen.

»Hoe dwaas, zult gij misschien zeggen, is die poging om iemand in verdenking te brengen, dat hij heult met dengene, met wien hij openlijk op een gespannen voet staat. Parma weet echter, dat juist de ongerijmdste zaken het gemakkelijkst worden geloofd, en hij kan daardoor tevens den prins nog in een te slechter daglicht stellen, wijl hij hem door zijn lastertaal tevens van vuige valschheid beschuldigde."

»Maar het is niet mogelijk, Fervaques! dat zulk een dwaze laster ingang vindt!"

»Dwaas of niet dwaas, ik verzeker u, dat Parma bij menigeen zijn oogmerk heeft bereikt. Men zegt, dat Oranje onderhandelt om weer eene echtverbindtenis aan te knoopen, en wel met Louisa de Coligny, en dit gerucht, ofschoon ik voor de waarheid niet kan instaan, heeft den landvoogd ongemeen geholpen om den prins in verdenking te brengen. Geloof mij, als het u gelukt, Oranje met u naar buiten te lokken, dan behalen wij een onberekenbaar voordeel door hen gevangen te nemen, maar het wantrouwen der burgerij zult gij daardoor althans niet geheel verbannen. Er zijn binnen Antwerpen ook verscheiden burgers, die volstrekt niet voor hem gezind zijn, en het gerucht van zijn aanstaand huwelijk heeft hem ook daar zeer benadeeld."

»Er gaat mij thans een licht op, Fervaques! Er worden mij zaken duidelijk, die ik tot dus verre niet heb kunnen verklaren. Indien ook al Zeeland niet afkeerig van hem is, zoo staat het toch vast, dat men er weinig voortgang maakt om hem de hooge overheid plegtig op te dragen, en in het Sticht, zulks weet ik stellig, is men volstrekt niet algemeen met hem ingenomen. Dat

was mij, waarom zou ik het verzwijgen, altijd onbegrijpelijk; doch nu meen ik den sleutel van het raadsel te hebben gevonden. Gij hebt gelijk, Fervaques! Parma is slim en behendig, en bijna mogt ik zeggen, dat wij in dit stuk verpligting aan hem hebben. Immers als ons plan gelukt, waaraan ik billijkerwijze niet mag twijfelen, dan zal het zoo veel te minder moeite kosten, de Staten geheel naar mijne zijde te doen overhellen, wijl zij wel gedwongen zullen zijn mij meer te vertrouwen dan den prins, die nu eenmaal in den roep van dubbelhartigheid is gebragt. Zonderling zijn toch de menschen, Fervaques! Met open oogen zijn zij blind voor de waarheid, en de ongerijmdste laster vindt ingang bij hen!"

»Gelukkig inderdaad," hernam Fervaques lagchend. »Wat zou er van de geestelijke en wereldlijke heeren worden, indien eens het volk die goede eigenschap niet bezat? Onze magt, onze invloed, ons levensgeluk zouden spoedig in rook verdwijnen, en het zou ons onmogelijk zijn, het verlorene ooit weer te herwinnen! Ik voor mij, acht ons gelukkig dat het zoo is, en ik denk, dat gij mij daarin wel zult toestemmen."

Anjou lachte ook hartelijk: zijn vertrouweling volkomen gelijk gevende, en naar de bekers grijpende, lieten zij de staatkunde en hunne plannen rusten, en vierden nog een tijd lang den vrijen teugel aan vrolijkheid en scherts.

Zoodra het onderhoud van Anjou en Fervaques eene andere wending had genomen, begon zich aan den ingang van de tent iets te bewegen, doch zoo zacht en ongemerkt, dat er hoegenaamd geen gedruisch ontstond. Een donker ligchaam, bijna ineengerold als een bal, kroop langs den grond voort, hield van tijd tot tijd een oogenblik stil, om te luisteren of er ook eenig gevaar in aantogt was, en bewoog zich dan weer verder voort, zoo veel mogelijk ter zijde het kreupelhout naderende, om zich daarin te kunnen verbergen als er onraad dreigde. Op eenigen afstand van de tent des aanvoerders naderde eene kleine bende krijgsvolk, en terstond was het geheimzinnig wezen in het kreupelhout verborgen. Deze kleine troep was op verkenning uit geweest, en bragt Anjou berigt,

dat er in de nabijheid van Antwerpen niets was te bespeuren, en zij overigens nergens een levend wezen hadden ontmoet, zoodat de hertog niet behoefde te vreezen, dat zijne plannen door een of anderen verspieder konden worden verraden. Fervaques had die bende uitgezonden, wijl hij begreep, ten overstaan van Oranje alle maatregelen van voorzorg te moeten nemen: hij was kennelijk verheugd, dat er niets was gevonden, en zei tot Anjou dat hij onmogelijk gerust zou hebben kunnen slapen, als hij niet eenige vertrouwde snorbaarden op verkenning had uitgezonden.

Toen de bende was voorbij getrokken, begon de bal zich weer te bewegen, en kroop nog een goed eind weegs langs den grond voort. Eindelijk, overtuigd dat er nu niets meer viel te vreezen, kwam het ligchaam overeind, en nu zou men bij het helder schijnsel der maan de wanstaltige gedaante hebben kunnen onderkennen van een gebogchelden dwerg, weinig meer dan drie voet hoog, met eene aanmerkelijke verkromming van de ruggegraat en het borstbeen: het hoofd was ongemeen groot en dik en met kort, borstelig haar bezet; de schouders waren buitengewoon breed, en ondanks de geweldige misvorming bezat de dwerg ongelooflijk forsche spieren, die menigeen hem zou hebben benijd. Hij haalde diep adem, terwijl hij eenige oogenblikken stilstond, en poogde zoo goed mogelijk zand en aarde van zijn gelaat en handen te wisschen.

»God dank, dat Govert er bij was, gevloekte verraders!" mompelde hij in den baard, ging nu met eene verwonderlijke snelheid voort, en bevond zich aldra aan de Kipdorper poort, waar de burgerwacht aanvankelijk zwarigheid maakte om hem binnen te laten.

»Naar den duivel met uw getalm," riep hij ongeduldig uit, »herkent gij dan Govert *met den bult* niet? Laat mij terstond binnen, want ik heb groote haast, en de eerwaarde heer Villers heeft reeds lang genoeg op mij gewacht! Het is eene schande zoo lang opgehouden te worden; zelfs in stikdonkeren nacht en bij dikken mist kunt gij toch den Bultenaar wel herkennen!"

Het bleek dat Govert door niemand werd verdacht, want de hopman van de wacht aan de poort gaf terstond bevel, dat hij moest worden binnengelaten, en klopte hem vriendelijk op den schouder, zeggende:

»Knor nu maar niet, brave Govert! Ge ziet, we haasten ons zoo veel mogelijk, maar moeten tegenwoordig voorzigtig zijn. De Franschen zijn in de nabijheid en wij vertrouwen ze niet veel."

»En met regt," antwoordde *de Bultenaar*, den hopman hartelijk de hand drukkende. »Op Oranje kunnen wij bouwen, maar de Franschman en de Spanjaard staan bij mij zoo wat op dezelfde lijn."

»Goede hemel!" riep de hopman uit, Govert bij het schijnsel eener lantaren beziende, »waar hebt gij gestoken? Gij ziet zwart van aarde en zand, en tot uwe haren zitten vol. Er is u toch geen ongeluk overkomen?"

»Neen, vriend! Ik heb mij alleenlijk nog niet kunnen reinigen, en waar ik heb gestoken, daar kondet gijlieden met uwe lange ligchamen volstrekt niets uitrigten. Ik heb als een bal opgerold op den grond gekropen en een kijkje bij de Franschen genomen; als iemand uwer dat had gedaan, dan ware hij stellig geknipt geworden, maar den Bultenaar kunnen zij niet zien, en hij steekt vrijelijk den neus in hunne zaken. Het is toch waarlijk goed, dat er zulke stumperts zijn als ik, die in geval van nood met een klein wanstaltig ligchaam meer kunnen doen dan ieder ander."

»Wilt gij water hebben, om u te reinigen, Govert?"

»Dank u, ik heb te veel haast, maar eene teug wil ik gaarne nemen: ik ben vermoeid en koud. Schoon ik wat beef of klappertand, het is toch niet uit angst, vriend!"

»Dat weten wij allen te goed, Govert! Hier is mijne kan, en de inhoud is u van harte gegund!"

Govert deed eene ellenlange teug, wenschte den burgers eene rustige nachtwake toe, drukte den hopman dankbaar de hand, en fluisterde hem in 't oor, dat hij geen oogenblik de voorzigtigheid uit 't oog zou verliezen. De bultenaar spoedde zich nu door de stad naar het slot, waar hij aan de achterzijde eene deur vond aanstaan, die

opzettelijk niet was gesloten; hij scheen hier zeer goed bekend te zijn, en klom een aantal trappen op, tot hij voor eene kamer kwam, waar hij zacht aanklopte en na bekomen verlof binnentrad.

In dit vertrek bevond zich de heer Villers, een hervormd geestelijke, die bij den prins de godsdienstoefeningen leidde. Villers was een achtenswaardig predikant, bij allen geëerd en bemind, en stond ook bij de roomschen in groot aanzien wegens zijne onkreukbare braafheid en trouw aan het vaderland en den prins van Oranje, aan wien hij zeer gehecht was. Tijdens den moordaanslag van Jan Jauregui toen deze, voorgevende den prins, nadat hij van het middagmaal was opgestaan, een verzoekschrift te willen aanbieden, hem met een pistool door het hoofd schoot, week Villers geen oogenblik van 's lijders bed, en wedijverde met zijne gemalin, wie hem het getrouwste verpleegde. De kogel was onder het regteroor ingegaan, door het gehemelte gedrongen en beneden het linker kakebeen uitgekomen, zoodat de verwonding hevig was en den prins met het grootste gevaar bedreigde. Villers had echter veel bijgedragen, dat de vorst behouden bleef, en deze, die geen bewezen dienst ooit vergat, bleef tot aan zijn einde voor zijn leeraar en vriend de grootste genegenheid koesteren.

Villers zat aan eene schrijftafel bij een helder vuur, en verheugd opstaande toen hij den Bultenaar zag binnentreden, stak hij hem vriendelijk de hand toe, zeggende:

»De hemel zij gedankt, Govert! dat ik u eindelijk zie! Zielangst voor u heeft mij gepijnigd!"

Dankbaar en eerbiedig zag de Bultenaar hem aan, en de hem aangeboden hand vattende, sprak hij:

»Ik kan uw eerwaarde nooit genoeg danken voor de zorg en welwillendheid jegens mij! Ik toch ben niet waardig, dat uwe ziel om mij pijn lijdt, want veel meer dan ik voor Oranje doen kon, hebt gij voor hem gedaan, en reeds daarom ben ik u trouw tot in den dood. Ook is het gevaar voor Govert niet zoo groot als voor een ander, en zoo even nog zei ik aan den hopman der burgerwacht, dat ik in vele omstandigheden dankbaar

ben voor mijne wanstaltigheid, die mij soms zulke voortreffelijke diensten bewijst. Ik bid u echter, vóór wij verder gaan, dat gij toestaat, mij te reinigen, want ik ben van Anjous leger tot bijna aan de poort over den grond gekropen, en haak er naar, mijn ligchaam van zand en slijk te kunnen zuiveren."

Villers, hem met warme belangstelling en genegenheid aanziende, haastte zich aan zijn verzoek te voldoen, en beleed met een glimlach, dat niemand waarlijk grooter behoefte kon hebben om zich te reinigen dan de Bultenaar, want waarlijk hij zag er deerlijk uit! Kluiten zand, aarde en klei zaten vast in zijne haren en baard; en zijn gelaat was bijna onkenbaar; zijne handen waren even morsig, en zijne kleederen haveloos en overal verscheurd. Govert talmde dus niet, maar reinigde zich met den meesten spoed, en sprak toen:

»Zie zoo, nu ben ik weer de oude Bultenaar, en heb bij de geheele zaak niets verloren dan eenige oude kleêren, die toch niet veel waarde meer hadden, want gij begrijpt wel, eerwaarde! dat ik er mijn zondagspak niet op heb aangetrokken!"

De predikant drong nu bij hem aan, dat hij een weinig eten zou, maar Govert weigerde bepaald, zeggende, dat hij bij den hopman eene goede teug had genomen, en thans geen tijd mogt verspillen, wijl er behoorlijk moest worden overlegd wat er behoorde gedaan te worden.

»Er ligt een vrij sterk leger voor de stad," zoo begon hij, »en zij hadden gehoopt, reeds dezen nacht haar te overmeesteren, hetgeen echter is verhinderd door onze maatregelen, en gelukkig waarlijk, dat wij achter het geheim waren gekomen, en de ketenen hebben gespannen, want anders ware het reeds met ons gedaan geweest! Wij hebben toch waarlijk veel verpligting aan dien Fervaques, die met den graaf van Rochepot zoo vertrouwelijk over de zaak sprak, niet vermoedende, dat Govert als een bal opgerold onder de tafel lag en de taal genoeg magtig was om alles behoorlijk te begrijpen. Een oogenblik overviel mij een schrikkelijke angst, toen ik onverwachts moest niezen en vreesde verraden te zul-

[illegible] voorbij, en wij [illegible]

[illegible] veel dank ver- [illegible] vergeten!"

[illegible] Ik ben [illegible] want gij zult [illegible] mij geen ge- [illegible] welke aanslag [illegible] overleggen, [illegible]

[illegible] met het [illegible] eene algemeene [illegible] dringend [illegible] te ver- [illegible] Oranje zelven te [illegible] voorbeeld zou op- [illegible] zijne sterke benden [illegible] te worden [illegible] als de [illegible]

[illegible] wie zal hem [illegible] wij over een [illegible] het hoofd [illegible] over- [illegible] wij geen [illegible] geval! [illegible]

"Maar [illegible] wij [illegible] met het [illegible] het [illegible] op de [illegible] dat zij

ons vertrouwen niet zal beschamen. Gij zult het zien, roomschen en onroomschen, allen zullen zich als één man vereenigen tegen den algemeenen vijand, en hem met Gods hulp uit de stad verjagen. De burgers moeten alzoo heimelijk in ruime mate van scherp worden voorzien, en vóór alle dingen de orde bewaren; zij moeten volstrekt niet eigenmagtig handelen, en stipt de bevelen der hoplieden gehoorzamen. Loopen zij in 't honderd, dan is het met ons gedaan; maar bieden zij een geregelden tegenstand, dan is er kans, dat de vijand met bebloeden kop wordt verjaagd, en Antwerpen zich vrij vecht van het juk, dat men ons op de schouders wil leggen. De prins moet daarom nog dezen nacht vergaderen met de wethouders en kolonels der burgerij, opdat Anjou morgen te zijner leering ondervinde, dat de burgers van Antwerpen zelfs een geregeld leger kunnen overwinnen!"

»Ik geloof dat gij gelijk hebt, Govert! en begeef mij onmiddellijk tot den prins om hem alles meê te deelen. Ontkleed u middelerwijl, en geniet de rust, waarop gij billijke aanspraak moogt maken. Als het plan van tegenweer is vastgesteld, kom ik u wekken om uwe onmisbare diensten verder in te roepen."

De achtenswaardige predikant begaf zich nu tot den prins, bij wien hij ieder oogenblik toegang had. Oranje was gezeten in zijn vertrek, met het hoofd in de hand gesteund en in diep gepeins verzonken. Van tijd tot tijd zag hij naar de deur, of zij nog niet geopend werd, en zijn vriend en vertrouweling binnentrad. De prins was rijzig van gestalte, en had eene meer dan middelmatige lengte; hij was ruim vijftig jaren oud, en ofschoon zorg en nadenken zijn voorhoofd hadden gefronsd, zou men hem niettemin op het voorkomen af nog geene halve eeuw hebben gegeven. Zijn schedel was hoog en edel gewelfd, en getuigde van ongemeen beleid en scherpzinnigheid; zijn blik was vriendelijk en innemend, maar kon ook even goed doordringend op iemand rusten en geheimen doorgronden, die diep in het gemoed lagen verborgen. De trekken om den mond waren zeer beweegelijk, en vertoonden vaak een eigenaardigen fijnen glim-

lach, die tevens aan geheel zijn wezen eene groote innemendheid verleende. Gezellig van aard, en een vriend van scherts en vrolijkheid, wist hij toch steeds zijne woorden naauwkeurig te kiezen, en zelfs onder de grootste opgeruimdheid ontviel hem nooit één woord, dat het een of ander kon verraden, hetgeen hij oordeelde voor zich te moeten houden. Oranje was zeer bedreven in staatszaken, en juist de groote kunst van op zijn pas te zwijgen deed hem de overmagt op anderen verkrijgen. Het viel hem nooit moeijelijk anderen te doen spreken; doch omgekeerd was het onmogelijk, zelfs niet bij verrassing of door list, hem geheimen te ontrukken. Ten aanzien van wereld- en menschenkennis konden slechts weinigen met hem worden vergeleken, en werd hij door niemand overtroffen. Als hij iemand op zijne wijze had aangezien, dan had hij ook diens hart gepeild, en geene geveinsdheid of huichelarij was tegen zijn doordringenden blik bestand. Meermalen reeds was een gevaarlijke aanslag verijdeld, doordien de aanleggers, die overigens niemand van kwade bedoelingen verdacht hield, door zijn blik in verlegenheid waren gebragt, en hem daardoor terstond reeds argwaan hadden ingeboezemd. Mogt alzoo prins Willem van Oranje reeds op zich zelven onder de grootste vorsten van zijn tijd worden gerekend, des te hooger nog steeg zijne waarde voor het vaderland, omdat hij den vaderlandschen grond liefhad, en voor zijn volk de grootste genegenheid voedde. Hij was aller raadsman in de meest benarde oogenblikken, en het geheele land hem den grootsten dank schuldig voor zijn wijs beleid en trouwe vaderzorg. Hij had met angstige naauwgezetheid gewaakt, dat men geene onbesuisde handelingen deed, waardoor ligtelijk het geheele vaderland in de noodlottigste rampen en gevaren hadde kunnen gestort worden, en als hij — zoo als inderdaad het geval was, — geene moeite ontzag om de grafelijkheid over Holland, Zeeland en Utrecht te verkrijgen, dan was zulks niet geschied om zijne heerschzucht te voldoen, maar wijl hij zich vastelijk overtuigd hield, dat het voor het welbegrepen heil des lands onvoorwaardelijk werd gevorderd.

Immers het was geene geringe zaak, het juk der spaansche overheersching af te werpen, en den ongelijken strijd met een groot en magtig rijk aan te gaan! Over welke hulpbronnen kon ons dierbaar vaderland beschikken, om niet het onderspit te delven in dien schrikkelijken vrijheidskamp? Er moest alzoo met de grootste behoedzaamheid worden te werk gegaan, en omgezien naar hulp van buiten, wilde men Spanje met vrucht het hoofd blijven bieden; want dat Filips met onverschilligheid zou toezien, dat zijn gezag werd afgezworen en Nederland niet langer door hem geregeerd, dat was niet te onderstellen. Nederland had daarom het oog geworpen op Frankrijk, en onderhandelingen aangeknoopt met 's konings broeder, den hertog van Anjou, die, zoo als wij weten, aanvankelijk met goed gevolg waren bekroond. Oranje echter had ook ditmaal weer verder gezien dan alle anderen, en ofschoon overtuigd, dat de handel met Anjou onvermijdelijk was, begreep hij evenwel terstond reeds, dat men met groote voorzigtigheid moest handelen. Immers of de koning van Frankrijk zou in gebreke blijven, Anjou en de Nederlanden krachtig tegen Spanje te ondersteunen, of men zou te veel aan hunne eischen moeten toegeven, en het vaderland misschien afhankelijk maken van Frankrijk, en dan was men alleenlijk van overheerscher veranderd!

Om die reden had de prins van Oranje den hertog met de grootste eerbewijzen ontvangen, maar niettemin zorg gedragen, dat hij zelf met de regering van Holland, Zeeland en Utrecht bleef belast, ten einde op deze wijze een voldoend tegenwigt in de schaal te kunnen leggen, en Anjou te stuiten in zijne vaart, als hij soms pogen mogt, het land tot volslagen onderwerping te brengen. De uitkomst deed dan ook later zien, dat Oranje zich niet had bedrogen, toen hij de bedoelingen van Anjou wantrouwde, en was derhalve een bewijs te meer voor de ongemeene scherpzinnigheid en het staatkundig beleid van den vorst, dien men na zijn dood te regt den *Vader des vaderlands* heeft genoemd.

Toen Villers het vertrek van den prins binnentrad,

werd hij door dezen met een blijden welkomstgroet ontvangen, betuigende Oranje, dat hij reeds dikwerf met reikhalzend verlangen naar de deur had gezien, of zijn vriend ook binnenkwam.

»Het is mij angstig om het hart, Villers!" sprak hij, »en waarlijk welkomer dan nu waart gij mij nooit! Is het den Bultenaar gelukt, eenige nadere bijzonderheden van den toeleg te vernemen?"

»Voorzeker!" antwoordde de predikant, en met medelijden den pijnlijken trek op Oranjes wezen ontdekkende, voegde hij er op geruststellenden toon bij, »en als God wil, dan redden wij ons misschien nog uit den neteligen toestand."

»Dat gave de Algoede! Maar ik gevoel mij zeer bezwaard, Villers! Wij zijn volkomen overtuigd van Anjous verraad, maar hij heeft de magt in handen, en een groot deel van zijn leger achter zich. Gelukkig nog dat de wethouders op mijn raad de vergunning van den hertog hebben verkregen, om de straatketenen vroeger dan gewoonlijk te spannen en de lantarens uit te hangen, ten einde de angstige gisting onder de burgerij te doen ophouden. Anjou heeft natuurlijk ondanks zich zelven die vergunning moeten geven, wijl hij zich anders te vroeg zou hebben verraden, en daardoor kunnen wij dan nog dezen nacht veilig zijn; maar hoe zullen wij morgen aan het dreigend gevaar ontkomen? Wat is Govert te weten gekomen?"

Villers gaf den prins verslag van hetgeen wij reeds weten, en lette daarbij naauwkeurig op de uitdrukking van zijn gelaat; maar de pijnlijke trek op zijn wezen verminderde niet, en ofschoon hij met de grootste oplettendheid luisterde, was het hem aan te zien, dat hem geen middel voor den geest kwam, om den dreigenden slag af te weren.

»Wij zijn onzen eerlijken Govert," sprak hij het hoofd schuddende, »weer oneindig veel verpligt voor zijne trouwe en gevaarvolle bemoeijingen: in ieder geval weten wij thans wat ons te wachten staat. Ik wenschte echter dat gij hem tot mij hadt gebragt, want hij is sluw,

en ziet dikwerf uitkomst waar anderen redding voor onmogelijk houden. Ik mag mij wel is waar niet aan moedeloosheid overgeven, en acht ook redding uit dit gevaar nog niet geheel onmogelijk, aangezien wij onvoorwaardelijk op de burgerij kunnen rekenen; maar gaarne toch had ik Goverts meening verstaan."

»Zulks heb ik wel vermoed," sprak Villers, »en daarom heb ik zelf reeds, vóór ik herwaarts kwam, den Bultenaar gevraagd, wat er, naar zijn oordeel moest gedaan worden."

»En wat antwoordde hij?" vroeg de prins met drift.

»Zijn gevoelen is dat volkomen van uwe Hoogheid: de burgerij alleen kan ons morgen redden, wanneer zij behoorlijk van scherp wordt voorzien, en geregeld gehoorzaamt aan de bevelen harer hoplieden. Hare bewegingen tegen den vijand mogen niet plotseling en in verwarring geschieden! Er behoort een bepaald plan te worden gemaakt en alle voorbereidingen en maatregelen van voorzorg genomen. Gij moet u morgen reeds vroeg met de hoplieden verstaan, en met hen de maatregelen tot tegenweer beramen, en dit acht Govert de eenige maar ook zekere weg, om het gevaar te ontduiken. Ik heb hem aangespoord om wat rust te nemen, opdat hij zijne krachten herstelle; want wij kunnen Govert morgen volstrekt niet ontberen, en de arme dwerg was van vermoeijenis en de doorgestane gevaren uitgeput."

»Daaraan hebt gij welgedaan, Villers!" sprak de prins, zijn vertrouweling dankbaar de hand reikende. »Govert is inderdaad onontbeerlijk voor ons, en kan alleen den vijand meer schaden dan soms eene geheele bende gewapenden. Meermalen reeds zag ik hem in een digten drom vijanden, die zelfs niet vermoedden dat hij in hunne nabijheid was, het paard van den aanvoerder de achterpezen doorsnijdende of eene wonde in den buik toebrengende, en daardoor eene verwarring doende ontstaan, die aan de onzen de grootste voordeelen opleverde. Hij bezit een ontembaren moed en eene verwonderlijke koelbloedigheid in de grootste gevaren, en gij weet zelf, welke hooge achting en genegenheid ik den armen wan-

staltigen dwerg toedraag. Ik geloof ook weer ditmaal, dat hij den eenigen weg heeft aangewezen, die tot een gewenscht doel kan leiden, en zal de noodige bevelen geven, om mij morgen vroeg reeds met de hoplieden te kunnen verstaan."

»En," vroeg Villers op een toon, die van innige gehechtheid getuigde, »uwe Hoogheid zal toch morgen den verrader niet verzellen?"

»Neen, mijn trouwe vriend!" antwoordde de prins met zijn innemenden glimlach; »ik heb mij immers nog nooit noodeloos in gevaar begeven!"

»Dat deedt gij ook in trouwe niet, prins! Maar gij weet ook dat, als het vaderland u verliest, het reddeloos verloren gaat! God en Oranje, dat is onze leus, en voor Oranje moet het dierbaar vaderland altijd in de eerste plaats God bidden!"

Bid dan nu God in de eerste plaats voor ons dierbaar vaderland, mijn edele Villers! Een gebed zal ons kracht en wijsheid van boven schenken, en ook ik zal, vóór ik te bed ga, mij verootmoedigen voor Hem, met Wien wij alles en zonder Wien wij niets vermogen! En thans verzoek ik u, dat gij mij verlaat en u ter rust begeeft. De eerwaardige Villers toch, de boezemvriend aan wien ik de duurste verpligting heb, moet morgen ook zijn uitgerust en mij getrouw ter zijde staan in de ure des gevaars. Moge de hemel ons gebed verhooren en onze regtvaardige zaak ondersteunen!"

»Amen!" sprak Villers met grooten ernst, en drukte den prins hartelijk de hand tot afscheid, zich naar zijn vertrek begevende, waar hij met den diepsten ootmoed en al de kracht, die in hem was, God smeekte om Zijnen zegen voor het dierbaar vaderland en den vromen vorst.

Na het vertrek van den predikant zette de prins zich neer en teekende naauwkeurig op, welke meêdeelingen hij had ontvangen; hij doorzocht daarop de vóór hem liggende papieren met groote naauwkeurigheid, en maakte de getalsterkte op der gewapende burgers, benevens den aanwezigen voorraad kruid en lood. Vervolgens ontwierp hij een geregeld plan voor den volgenden dag, en toen

alles in gereedheid was, las hij het geschrevene nog eenmaal met de grootste opmerkzaamheid door, punt voor punt in ernstige overweging nemende. Eerst toen verhief de vrome vorst zich in het gebed tot den Algoede, droeg zich en het nederlandsche volk op in de genadige hoede en bescherming des hemelschen Vaders, en zocht toen nog voor korten tijd de rust, die ook hem zoo noodzakelijk was. Zijn gelaat was geheel tot kalmte teruggekeerd, en men kon het op zijne edele trekken lezen, dat hij zich volkomen onderwierp aan hetgeen Gode zou behagen, zich troostende in zijne overtuiging, dat hij in ieder opzigt voldaan had aan zijn pligt.

Reeds vroeg in den volgenden morgen vergaderden op zijn verzoek de hoplieden der burgerij bij den prins, die hen in het algemeen bekend maakte met den toeleg, hun tevens op het hart drukkende, de gansche zaak zorgvuldig geheim te houden, opdat de gemoederen niet ontijdig door angst werden aangegrepen, en de daardoor te weeg gebragte verwarring het plan mogt doen mislukken. Zij ontvingen den last, de burgers behoorlijk van scherp te voorzien, en ieder in het bijzonder zich stiptelijk te gedragen naar de ontvangen bevelen. Oranje deed hen duidelijk begrijpen, dat alles verloren was, als hij niet onvoorwaardelijk op hen kon rekenen; en gewillig leiden allen den eed af, zich stipt van hun last te zullen kwijten, tevens den prins de verzekering gevende, dat alle burgers, zonder onderscheid van gezindheid, zouden strijden voor vaderland en Oranje.

Zoodra de hoplieden zich hadden verwijderd, verscheen Villers bij zijne Hoogheid, vergezeld door den Bultenaar, wiens trekken de grootste woede verrieden. Vriendelijk en op trouwhartigen toon verwelkomde hem de prins, hem zijn dank betuigende voor de belangrijke diensten, welke hij het vaderland op nieuw had bewezen. Govert bragt hem evenwel eerbiedig onder het oog, dat er later misschien wel tijd zou worden gevonden voor pligtpleging en dankbetoon, maar dat er nu vóór alle dingen moest worden gehandeld.

»Gij moet op alles voorbereid zijn, prins!" riep hij

uit, »want zoo verraderlijk werd nog nooit een toeleg gesmeed. De eene Franschman vindt nog meer streken uit dan de ander, en wij zullen oogen van rondom moeten hebben om te ontdekken, wat zij telkens in den zin hebben. Het eenige wat ik stellig weet is, dat zich eene bende zal legeren in het Michielsklooster om uwe Hoogheid gevangen te nemen, in geval gij mogt weigeren, met Anjou de stad te verlaten. Die hoop verraders in het klooster moeten vooral worden bestookt, want zij zijn nog slechter dan de anderen! Indien uwe Hoogheid dienaangaande nog niets heeft belast, hetgeen ik niet vermoed, wijl ik zoo even eerst dien toeleg heb ontdekt, dan houd ik mij dringend aanbevolen, om met een aantal dappere stedelingen den vervloekten Fervaques te verschalken."

»Volgaarne, trouwe Govert!" antwoordde Oranje minzaam. »Kies maar zelf degenen uit, die gij gaarne om u zien wilt, en ik zal hun gelasten, zich stipt aan uwe bevelen te houden. Is u ook bekend wanneer de hertog hier denkt te komen?"

»Binnen een paar uren!"

»Goed, Govert! dan willen wij zamen een vlugtigen blik werpen over onze verdedigingsmiddelen, en dan zal ik u mijne plannen meêdeelen. Gij weet dan waaraan u te houden, en kunt ons op uwe wijze bijstaan."

De wanstaltige dwerg boog zich eerbiedig, en verliet met Oranje het slot om alles in oogenschouw te nemen, waarbij hij nu eens zijne tevredenheid betuigde, dan weer het hoofd schudde, binnen 's monds mompelende dat hij met het een en ander niet tevreden was, maar het er bij moest laten, wijl er toch niets aan te veranderen viel. Daarna deelde de prins hem zijn verdedigingsplan in alle bijzonderheden meê, tevens aangaande ieder punt zijn oordeel vragende, waarop hij inderdaad hoogen prijs stelde. Govert scheen ook waarlijk bijna te vergeten, in wiens tegenwoordigheid hij zich bevond, deed zich alle mogelijke inlichtingen geven, en aarzelde geenzins, om aanmerkingen te maken, waar hij zulks noodig achtte. En meestal moest de prins erkennen, dat hij gelijk had,

tevens de door den Bultenaar voorgestelde wijzigingen in zijn plan opnemende, en hem tevens dankende voor zijn goeden raad.

Toen alles was afgeloopen, stelde Govert eene lijst op van de stedelingen, met wier hulp hij Fervaques wilde bestoken, en verzocht den prins te zorgen, dat zij des namiddags ten 4 uur zich stipt op eene bepaalde plaats zouden bevinden, zullende hij zelf alsdan ook daar verschijnen en het bevel over hen aanvaarden. Toen Oranje hem zulks had beloofd, drukte Govert hem nog op het hart, zich door geene valsche beweging, door geen geroep, met één woord door niets te laten misleiden, wijl alles verraderlijk zou toegaan, en een scherp oog te houden op hetgeen er zou gebeuren.

»Wijk geen haar breed van het plan af, uwe Hoogheid!" zoo eindigde hij, »dan zal alles goed afloopen! Verandert de vijand van batterij, dan zal ik zorgen, dat gij wordt gewaarschuwd; want gij weet, de dwerg is overal en nergens! Verneemt gij niets van mij, dan blijft alles stipt bij onze afspraak, wat gij ook mogt hooren of zien, en dan zullen wij met Gods hulp onze goede stad redden!"

Deze woorden gesproken hebbende, groette hij den prins eerbiedig, drukte de hem aangeboden hand met de innigste genegenheid, en spoedde zich voort. IJlings begaf hij zich nu naar den predikant Villers, overhandigde dezen een paar regels en verzocht hem, die in goed fransch over te zetten in den vorm van een brief, welke verzegeld moest worden, en dien hij onmiddellijk moest meênemen.

»Ik heb den tijd niet, u thans alles te verklaren, sprak hij, »maar vóór de dag ten einde is, en Antwerpen gered, zult gij den sleutel tot dit raadsel hebben."

»Villers zag hem verbaasd aan, en las het volgende:

»Hertog! zorg stipt om 12 uur alleen te zijn in de groote zaal van het slot. Iemand moet u spreken: het geldt uw hoofd!"

»Waart gij het niet, Govert!" sprak de geestelijke, »dan weigerde ik onvoorwaardelijk mij tot zoo verdacht eene handeling te leenen; maar u kan ik onmogelijk verdenken!"

»Dat spreekt immers van zelf, eerwaardig heer!" antwoordde de Bultenaar. »Niemand anders zou u zoo iets durven vragen; doch wees zoo goed u te haasten: ik heb mijn tijd hoog noodig."

Villers zag den Bultenaar nog een oogenblik aarzelend aan, maar ontevreden op zich zelven, dat hij nog een schijn van argwaan kon voeden tegen dat eerlijk gemoed zoo trouw als goud, voldeed hij aan zijn verlangen, en stelde Govert den verzegelden brief ter hand. Deze dankte hem, en rende zoo snel hij kon door de stad, zich begevende naar buiten, waar hij spoedig uit het gezigt was.

Zoo als Govert had gezegd, kwam Anjou met een talrijk gevolg de stad in, zorg dragende alom de menigte met innemende vriendelijkheid te groeten, en zich verheugende dat hij alom zijne minzaamheid hoorde prijzen. Zijn voorhoofd was echter gefronsd, en voor een opmerkzamen toeschouwer zou het duidelijk zijn geweest, dat er iets in zijn binnenste omging, dat geenzins met zijn opgeruimd en vriendelijk voorkomen strookte. Vooral vertoonde zich een zeer pijnlijke trek op zijn gelaat, toen hij, nog vóór hij het slot bereikte, eene krijschende stem hoorde roepen:

»Vertrouwt de fransche verraders niet! Nog vóór den avond overweldigen zij de poort."

Allen zagen verschrikt in 't rond, de menigte zoowel als de hertog en zijn gevolg; die stem had een vreemdsoortig geluid, als ware het niet de stem van een mensch, en buitendien kwam zij kennelijk uit den grond. De stoet stond plotseling stil, en Anjou, zijn schrik bedwingende, beval stil te blijven staan om de wethouders en hoplieden der burgerij te begroeten, die hem ter verwelkoming te gemoet kwamen. Na eenige pligtplegingen van weerszijden, zette de stoet zich in beweging, maar op dit oogenblik klonk dezelfde uitroep nog eenmaal,

als kwame hij uit het diepst der aarde, en thans overtoog een doodelijk bleek Anjous gelaat. Hij borst bijna van woede en spijt, doch werd ondanks zich zelven aangegrepen door angst, en een somber voorgevoel vervulde zijn gemoed. Met strakke blikken zag hij de wethouders en bevelhebbers aan, en beval dat zij geene moeite zouden ontzien om den schuldige te vatten, die het wagen durfde, hem en zijne landgenooten van verraderlijke plannen te betigten. De wethouders, onthutst en verlegen met die onverklaarbare gebeurtenis, beloofden hem al het mogelijke te doen om den schuldige te vatten, maar konden innerlijk volstrekt niet begrijpen, van wien en van waar die stem gekomen was.

Aan het slot gekomen, stapte Anjou af, en vernemende dat de prins uithoofde van ongesteldheid hem wegens de winterkou niet was te gemoet gereden, verzocht hij een der wethouders, den prins heuschelijk van zijne aankomst te verwittigen, en hem tevens meê te deelen, dat hij — Anjou — hem spoedig een bezoek hoopte te brengen, om persoonlijk naar den staat zijner gezondheid te vernemen. Op dit oogenblik klonken hem zacht maar duidelijk de volgende woorden in 't oor:

»Songez-y! A midi! Il y va de vôtre tête!"

Sprakeloos van verbazing zag de hertog om zich; maar hij was geheel omringd door zijn gevolg, en ontdekte ook geen enkel onbekend gelaat. Eene huivering voer hem door de leden, en ofschoon hij overigens niet bijgeloovig was, gevoelde hij nu een angst, waarvoor hij geene woorden had. Binnen zoo weinige oogenblikken had hij tweemaal een krijschenden uitroep gehoord, en nu weer eene zoo geheimzinnige als onverklaarbare aanmaning om te voldoen aan een schriftelijk verzoek, dat hij bij zich had gevonden, zonder te weten, hoe hij er aan was gekomen. Zijn gelaat was zoodanig veranderd, dat de fransche edelen om hem heen, die blijkbaar niets hadden vernomen, hem op angstigen toon vroegen, of hij zich plotseling ongesteld gevoelde. Anjou herstelde zich zoo

goed mogelijk, en bij zich zelven besloten, aan het geheimzinnig verlangen te voldoen, wijl hij zich nu meende overtuigd te mogen houden, dat een vriend hem voor een dreigend gevaar zocht te hoeden, antwoordde hij, dat hij plotseling eene huivering door de leden had ontwaard, als van een koortsaanval, doch zich thans weer beter gevoelde, en vertrouwde, dat het verder geene gevolgen zou hebben.

In de groote zaal van het slot gekomen, hield de hertog eene welwillende toespraak tot het bestuur der stad, waarbij hij evenwel glimlagchend aanmerkte, dat hij eigenlijk vertoornd moest zijn, wijl men zoo blijkbaar met argwaan tegen hem bezield was, getuige de buitengewone maatregelen, die men sedert gisteren had genomen, getuige ook hetgeen hij met eigen oogen had aanschouwd, dat de ketenen nog gespannen waren en de poorten gesloten. Hij herinnerde, dat hij zelf den vorigen dag hun verzoek had ingewilligd, tot een duidelijk blijk, dat hij geen kwaad opzet had, wijl hij anders even gemakkelijk de gevraagde vergunning had kunnen weigeren. Daarom ook had hij gehoopt, heden met het volste vertrouwen te zullen worden ontvangen, hebbende hij echter tot zijn leedwezen het tegendeel moeten ondervinden. Hij wilde echter daarover niet toornig wezen, maar verzocht vriendelijk en dringend, dat men het volk toch zijn argwaan mogt benemen. Voorts verklaarde hij, dat hij met het krijgsvolk, dat in Antwerpen lag, wilde uitrijden om eene algemeene monstering te houden over zijne legermagt, voorgevende, dat hij een toeleg wilde ondernemen op eenige plaatsen, die door Parma werden bezet gehouden. Hij eindigde met zich in aller welwillendheid en gehoorzaamheid aan te bevelen, ten slotte nog de hoop uitdrukkende, dat de prins van Oranje weldra geheel hersteld mogt zijn van zijne zwakte.

De wethouders gaven hem heuschelijk bescheid, en zeiden tot hunne verdediging, dat zij de ketenen nog hadden doen spannen en de poorten gesloten gehouden op uitdrukkelijk verlangen der inwoners, die nu eenmaal vermoedden dat zij door eenig gevaar werden bedreigd,

en zich niet zoo gemakkelijk tot andere gedachten lieten brengen. Zij gaven hoog op van den trouwen aard der Antwerpenaars en hunne gehechtheid aan het wettig gezag, het echter ook niet verbloemende, dat de landaard achterdochtig was en bij zijne eischen bleef volharden, als men gevaar duchtte. De wethouders zeiden ook, dat zij zich volkomen overtuigd hielden, dat niemand anders dan de vorst zelf in staat was, hunne vrees te verbannen, en dat de bevolking, als zij nu zou hebben gezien, hoe ongegrond haar argwaan was geweest, een anderen keer den hertog stellig onbepaald zou vertrouwen, al gingen er ook muiterskreten op, zoo als zij heden hadden vernomen. De Antwerpenaars gaven, naar zij zeiden, hun kwaad vermoeden niet ligt op, maar zouden ook evenmin ooit weer argwaan opvatten tegen iemand, wiens goede voornemens hun eenmaal overtuigend waren gebleken.

Anjou beet zich op de lippen bij die toespraak; doch zich zelven niet willende verraden, en tevens gevoelende, hoe verraderlijk hij te werk ging en hij alzoo niets anders kon verwachten, verkropte hij zijne spijt, en gaf den wethouders en bevelhebbers beleefdelijk afscheid; hij dankte hun voor hunne jegens hem aan den dag gelegde gezindheden, en bad hen, hen weer bij zich te mogen doen ontbieden, als hij raad of inlichtingen van hen zou behoeven.

Na het vertrek der wethouders en aanvoerders der burgerij, gaf Anjou ook aan zijn gevolg te verstaan, dat hij alleen wenschte te blijven, tevens een paar edelen toefluisterende, dat zij in de onmiddellijke nabijheid der groote zaal zouden blijven, om terstond bij de hand te zijn, indien hij soms hulp mogt noodig hebben. Hij verhaalde hun, dat hij op eene geheimzinnige wijze tot een onderhoud was aangezocht. en hij na het gebeurde op zijn weg door de stad begreep, dat er hier of daar verraad schuilde, en hij aan het verzoek van den raadselachtigen onbekende zou moeten voldoen, omdat hij nu vooral geene waarschuwing in den wind moest slaan. Zijne vrienden prezen zijne omzigtigheid, en beloofden hem, dat zij zich geen oogenblik van de

zaal verwijderd zouden houden, om op het eerste bevel gereed te zijn, hem bij te springen, in geval zulks noodig mogt zijn; zij zouden ook terstond reeds kunnen zien, wie hem om een geheim onderhoud had verzocht, wijl de deur alleen toegang gaf tot de zaal, en niemand langs een anderen weg tot den vorst kon komen.

Toen de fransche edelen zich hadden verwijderd, ging Anjou met groote schreden de zaal op en neer. »Zonderling," sprak hij bij zich zelven, »dat ik bij deze onderneming, die ik acht niet te kunnen mislukken, een onaangenaam voorgevoel in mij omdraag, alsof de afloop ongunstig voor mij zal zijn. En alles loopt ook zamen om mij te ontmoedigen! Dat geheimzinnig briefje, waarvan ik nog niet kan begrijpen, hoe men het tusschen mijn wapenrok en harnas heeft kunnen steken, zonder dat ik iets ben gewaargeworden; die vreemdsoortige, krijschende schreeuw, die onzen toeleg ligt kon hebben verraden, en eindelijk die herinnering aan dat raadselachtig briefje op het oogenblik, dat niemand om mij heen was buiten mijn gevolg: waarlijk, ik ben niet bijgeloovig, maar kan toch een zeker gevoel van angst niet onderdrukken! En nu dit geheim onderhoud, wat zal mij gezegd of aangekondigd worden? Ik ben nieuwsgierig en toch eenigzins bevreesd; gelukkig is het bijna middag, en zal ik spoedig uit de onzekerheid worden verlost. Ik hoop althans niet, dat men mij zal laten wachten, want inderdaad ik heb reeds meer beleefdheid bewezen, dan mij aangenaam was, en zou thans niemand, zelfs geen beproefd vriend raden, misbruik te maken van mijn geduld!"

Spijt en toorn teekenden zich op Anjous gelaat, en bij den eersten slag van het middaguur stond hij met een gefronsd voorhoofd stil, en hield zijn blik strak op de deur gevestigd, verwachtende, dat de geheimzinnige onbekende zich terstond aan zijn oog zou vertoonen. Op dit oogenblik bewoog zich iets achter hem; doch 's hertogs opmerkzaamheid was te zeer op de deur gevestigd, dan dat hij het zacht geritsel achter zich zou hebben gehoord. Het duurde ook slechts een paar sekonden, en nu hoorde Anjou luid achter zich de woorden:

»Wij zijn beiden stipt op onzen tijd, hertog!"

Verschrikt zag Anjou om, en eene huivering voer hem door de leden bij het aanschouwen van een wanstaltigen dwerg. Onwillekeurig kwamen hem de spookverhalen van aardmannetjes en kobolten uit zijne jeugd voor den geest, en zich kruisende, riep hij uit:

»Jezus Maria! Wie zijt gij en hoe komt gij hier?"

»Beide vragen, hertog! laat ik liefst onbeantwoord, wijl zij niets ter zake doen! Gij ziet een ongewapenden, wanstaltigen dwerg voor u, van wien gij natuurlijk niets kunt hebben te vreezen, en dat moet u genoeg zijn. Ik kwam ook waarlijk niet om mijnentwille hier, dat zou de moeite niet waardig zijn!"

»Wat wilt gij dan van mij, ongelukkige?" vroeg Anjou, zijne dwaze vrees bedwingende, en onwillekeurig medelijden gevoelende met dien armen man, zoo stiefmoederlijk door de natuur bedeeld.

»Ik wil mij wreken," fluisterde Govert de Bultenaar — want niemand anders was de dwerg — »op iemand die zich in dit slot bevindt, wiens naam ik niet wil noemen."

»Wreek u als gij kunt op wien gij wilt," sprak Anjou eenigzins gemelijk, »maar ontroof mij wegens uwe wraak den tijd niet, dien ik heden vooral hoog noodig heb. Ik had iets geheel anders verwacht!"

»Zoo spreekt gij in dwazen overmoed, hertog! De wraak van den dwerg kon wel eens in verband staan met uwe plannen, en uwe minachting u te laat berouwen, als de toeleg mislukt, en gij zelf misschien gevangen raakt in den strik, dien gij een ander hebt gespannen, u ligtelijk nog geluk kunnende wenschen, dat het u het hoofd niet heeft gekost! Vaarwel, hertog! als wij elkander weerzien, is uw overmoed gebroken!"

De Bultenaar had deze woorden op zoo indrukwekkende toon gesproken, dat Anjou door angst bevangen werd, en op bijna smeekenden toon uitriep:

»Neen! Blijf en verlaat mij niet! Ik vraag u volgaarne verschooning voor de dwaze minachting, die in mijne woorden doorstraalde, doch hoe had ik ook kunnen vermoeden...."

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

loopen, indien ik u niet had gezien en gesproken! Verlos mij echter uit mijne folterende onzekerheid, en zeg mij wat ik doen moet. Ik wil u blindelings volgen en ben bereid het werktuig uwer wraak te worden, als gij mij uwe hulp en raad niet onttrekt!"

»Gij wilt het werktuig mijner wraak worden?" vroeg de Bultenaar op een toon en met een blik zóó schrikkelijk, dat Anjou onwillekeurig achteruit trad, en hem eene huivering door zijne leden voer. Met angst zag hij den Bultenaar aan, wiens gelaatstrekken eene afzigtelijke uitdrukking verkregen; een korten tijd bewaarde Govert het stilzwijgen, en borst toen in een vreemdsoortigen akeligen schaterlach uit, die Anjou het koude zweet op de kaken joeg. De beide fransche edelen, die post hadden gevat buiten de zaal, hoorden ook dit uitbundig gelach, en stormden met uitgetrokken rapier de zaal in, maar bleven als vastgenageld aan den grond staan, toen zij den wanstaltigen dwerg aanschouwden.

»Jaag ik u vrees aan, heeren?" vroeg Govert, plotseling bedaard geworden, op overmoedigen toon, »dat is waarlijk te veel eer voor mij! Gij zult echter wel zoo goed zijn, u onmiddellijk weer te verwijderen, en niet meer ongeroepen binnen te komen: de hertog heeft zijn tijd noodig, en verkiest evenmin als ik gestoord te worden in ons onderhoud."

Vragend zagen de Franschen den hertog aan, en op zijn wenk verlieten zij de zaal, bijna den moed niet hebbende nog een blik te werpen op het raadselachtig gedrocht, dat op eene hun geheel onverklaarbare wijze in de zaal moest gekomen zijn. Zij konden ook niet weten, dat Govert reeds in de zaal aanwezig was, verborgen achter eene gordijn, die tot op den grond hing, terwijl hij, als een bal ineengekrompen, roerloos op den grond lag, en het geheele gesprek van Anjou met de regering van Antwerpen en zijne vrienden had aangehoord.

»Uwe wraak moet schrikkelijk zijn," sprak de hertog zacht en huiverend. »Wat moet ik doen?"

»In de eerste plaats Fervaques bevelen, dat hij zich in stilte in het klooster verbergt, en zich door niets laat

bewegen met zijne krijgers het klooster te verlaten, vóór hij daartoe in uw naam last zal hebben ontvangen. Vertoont hij zich vroeger, dan loopt hij groot gevaar. Ik ben niet de eenige, die kennis draagt van den toeleg."

»Hebt gij dan mijne plannen verraden?" vroeg Anjou driftig.

»Hoe kunt gij zoo dwaas vragen, hertog? Wat zou ik hier doen, als ik verraad tegen u in den zin had? Zou ik zelf u dan komen waarschuwen, of had ik mij dan niet veeleer aan den prins en de regering gewend! Meent gij misschien, dat ik de eer had, tegenwoordig te zijn bij uwe geheime raadsvergaderingen, of zoudt gij gelooven, dat de hemel mij uwe geheimen heeft geopenbaard? Ligt het niet voor de hand, dat anderen zijn bekend gemaakt met uwe plannen, en ik ze van die zijde heb leeren kennen?"

»Dat is zoo," zuchtte de hertog, »en ik ben een dwaas, dat ik een oogenblik wantrouwen tegen u kon voeden. Ik geloof nu nader bij de waarheid te zijn gekomen, zonder mij het regt toe te kennen, u naar uwe persoonlijke bedoelingen te ondervragen. Ik begin te vermoeden, dat gij om zekere reden belang hebt bij het welgelukken mijner plannen, en dank den hemel, die u tot mij voerde. Veroorloof mij slechts ééne enkele vraag: schuilt er verraad onder mijne aanhangers en vrienden?"

»School er bij u zelven verraad, hertog! toen gij onderhandelingen aanknooptet met Parma? Als gij zelf zonder zonde zijt, werp dan een steen op anderen! Van mijne lippen zult gij geen antwoord op uwe vraag ontvangen! Laat ons liever voortgaan, en stoor mij niet verder door uw dwaas wantrouwen en ijdele vragen."

Anjou beet zich op de lippen, en zweeg. De Bultenaar sprak nu over de volvoering van den aanslag in al zijne bijzonderheden, en deed den hertog de noodzakelijkheid inzien, naauwkeurig aanteekening te houden van zijne raadgevingen. Anjous verbazing kende geene grenzen; bespeurende dat de dwerg met alle hoofd- en bijzaken bekend was, en de sluwheid van zijne aanmerkingen bewonderende, schreef hij alle voorgestelde wijzigingen op,

en beloofde, dat hij ze stiptelijk zou nakomen. Govert drukte hem zulks ook zelf op het hart, den hertog verzekerende, dat er plannen tot verdediging waren gemaakt, die den toeleg ligt konden doen mislukken, als Anjou geen gebruik maakte van zijne raadgevingen, en na nog een paar punten van ondergeschikt belang te hebben besproken, nam hij afscheid, den hertog verzekerende, dat zij elkander niet voor de laatste maal zouden hebben gezien.

Zoodra de dwerg de zaal had verlaten, riep Anjou de beide edelen, die de wacht hadden gehouden, en droeg hun op, aan de regering kenbaar te maken, dat het krijgsvolk de stad moest verlaten, wijl hij eene algemeene monstering wilde houden, en daarbij tevens als het ware ter loops meê te deelen, dat de hertog den prins zou uitnoodigen, hem daarbij te vergezellen. Voorts droeg hij hun op, Oranje te verzoeken, dat het hem mogt behagen, den hertog bij zich te ontvangen. De Franschen voldeden aan den hun opgedragen last, en berigtten Anjou, dat de prins verheugd was, den vorst bij zich te zullen zien en bereid, hem ieder oogenblik te ontvangen. Terstond hierop begaf Anjou zich naar het vertrek van den prins, die hem met de meeste ingenomenheid ontving, hem dankende voor zijn bezoek, en zich verontschuldigende, dat zijne zwakte hem verhinderde, den hertog aan het hoofd der regering van Antwerpen te gemoet te komen.

Anjou, na zijn onderhoud met den Bultenaar innerlijk overtuigd, dat Oranje kennis droeg van den voorgenomen aanslag, gevoelde zich niet zoo geheel op zijn gemak, en nam, zoo als bijna alle menschen doen, wier geweten niet vrij te pleiten is, den schijn aan, alsof men hem zeer ten onregte wantrouwde. Na de gewone pligtplegingen wederzijds, en na met schijnbaar groote belangstelling naar 's prinsen staat van gezondheid te hebben vernomen, sprak hij op weemoedigen toon:

»Wat kan toch de reden zijn, dat men zoo veel mistrouwen tegen mij heeft uitgezaaid? Is men beducht voor mijn leger in de nabijheid der stad, dat toch zijne wape-

nen alleen tegen de Spanjaarden heeft gevoerd? Waarom zijn de poorten gesloten en de ketenen gespannen, en worden de lantarens zoo-vroeg uitgehangen als gisteren avond plaats vond? Waarlijk men moet de opgeruimdheid en zorgeloosheid van een Franschman bezitten, om zulke ergerlijke handelingen aan te zien, zonder zich te vertoornen!"

Oranje zag hem veelbeteekenend aan, en bewaarde een oogenblik het stilzwijgen; toen echter sprak hij ernstig:

»Indien gij zelf geen antwoord weet te geven op die vraag, hoe zal ik daartoe in staat zijn? Na den moordaanslag, waarvan ik bijna het slagtoffer werd, en het grievend verlies mijner gade, ben ik nog niet hersteld van zulke geweldige schokken. Gij weet, dat mijne gezondheid nog wankelende is, en ik mij in ieder opzigt moet in acht nemen. Ik ben alzoo zelf voor het tegenwoordige een vreemdeling in de gebeurtenissen der laatste tijden, en mag alzoo niet onvoorwaardelijk afgaan op hetgeen mij wordt verhaald. Ik vernam gisteren namiddag, dat die maatregelen, welke uw ongenoegen hebben verwekt, niet waren genomen dan na bekomen verlof van uwe zijde."

»Dat spreekt wel van zelf," antwoordde de hertog op hooghartigen toon, waarin echter tevens ook duidelijk zijn wrevel doorstraalde. »Het zou waarlijk ook al te fraai zijn, indien de vorsten niets hadden te bevelen! Ik wilde door mijne toestemming bewijzen, hoe ongegrond en dwaas hun argwaan was; want indien ik inderdaad eenig toeleg had willen volvoeren, dan zou ik eenvoudig de gevraagde vergunning hebben geweigerd."

»Geloof mij, hertog!" hernam Oranje op bedaarden toon, »gij kent dezen landaard nog te weinig! Als hun achterdocht is opgewekt, laten zij zich niet zoo ligt tevreden stellen! Ligt mogelijk dat de Antwerpenaars, als gij hun verzoek haddet afgeslagen, desniettemin de ketenen zouden hebben gespannen, liever door u van ongehoorzaamheid willende beschuldigd worden, dan zich bloot te stellen aan het gevaar van eene overrompeling,

al ware dat gevaar ook ingebeeld. Waaruit dat gerucht is voortgesproten, is mij geheel onbekend, maar het gemeen gelooft nu eenmaal dat er een snoode aanslag gesmeed wordt."

»Dergelijke logenachtige geruchten verdienden eigenlijk eene gestrenge kastijding, en als ik mij op dit oogenblik enkel liet besturen door mijn gevoel, dan weet ik waarlijk niet of het wel goed met Antwerpen zou afloopen!"

»Toch niet, hertog van Anjou!" sprak Oranje ernstig; »want die zoogenaamde tuchtiging zou niets anders zijn dan een bewijs, dat het algemeen gerucht waarheid sprak! Wij, vorsten, moeten ons weten te verheffen boven miskenning, en onze overtuiging, dat wij inderdaad alleen het welzijn onzer onderdanen behartigen, troost ons bij allen tegenspoed, en schenkt ons de kracht, ons boven iedere miskenning of teleurstelling te verheffen."

»Dat klinkt alles zeer schoon en verheven, mijn waarde prins!" spotte Anjou; »doch als de onderhoorigen zich de ongenade van hun vorst op den hals hebben gehaald, verdienen zij eene gestrenge kastijding, wil de vorst de teugels van het bewind niet aan zijne handen zien ontsnappen. Te ver gedreven grootmoedigheid en toegevendheid bederven het volk, en ik voor mij ben overtuigd, dat de meeste vorsten, wier regering rampspoedig geweest is, zulks aan hun eigen zwakheid hadden te wijten!"

»Voorzeker, Anjou!" riep de prins met vuur. »Ieder vorst, die zwak genoeg is om den teugel te vieren aan zijne neigingen en driften, en zich zelven stelt boven het welzijn des volks; die zwak genoeg is om te gelooven, dat niet hij om het volk, maar het volk om hem is; die zwak genoeg is om geen weerstand te kunnen bieden aan vleijende gunstelingen, die het volk willen uitzuigen om zelve in weelde en overdaad te leven: ieder vorst, die zoo zwak is, heeft zijne rampen aan zich zelven te wijten! Grootmoedigheid, vergevensgezindheid en opofferende liefde zijn geene zwakheden maar deugden, die vooral den vorst eeren, en het zal toch wel geen Christen in de gedachte komen, om te beweren, dat wij door onze deugden ongelukkig zullen worden!"

Anjou beet zich op de lippen en was een oogenblik verlegen wat hij op 's prinsen edele taal zou antwoorden. Hij gevoelde dat hij het onderspit had gedolven, en terwijl hij aan den eenen kant volstrekt geen lust gevoelde om een strijd voort te zetten, waarin hij de overwinning nooit zou kunnen behalen, wilde hij aan de andere zijde zijne voornemens niet verraden, hetgeen ligt zou kunnen geschieden, als hij door woede en spijt zich te ver liet voeren. Hij kende Oranje te goed en was buitendien nog onlangs te wel ingelicht geworden, dan dat hij niet zou vreezen, zich door een onbedacht woord bloot te geven. Na eenig diep stilzwijgen, sprak hij vriendelijk:

»Ik wil waarlijk geen twist met u voeren, Oranje! Vooreerst toch kwam ik volstrekt niet hier met vijandelijke bedoelingen, en ten andere wil ik ook gaarne bekennen, dat ik in zoodanigen strijd niet tegen u ben opgewassen. Ik wil alle woordenwisseling vermijden, en hulde doen aan uwe waarheidsliefde, u alleenlijk bekend makende met het oogmerk mijner komst, ofschoon ik moet vreezen, dat gij niet zult kunnen voldoen aan mijne welgemeende uitnoodiging. Ik zal, als ik u verlaten heb, het krijgsvolk uit de stad zenden, om aan het hoofd van mijn gevolg eene algemeene monstering over mijne legermagt te houden. Het zou mij aangenaam zijn, indien gij kondet besluiten, mij daarbij te vergezellen; doch mag ik volstrekt er niet op bij u aandringen. Het jaargetijde is ongunstig en uwe gezondheid heeft te veel geleden. Desniettemin wil ik u mijne bede voordragen, u tevens verklarende, dat ik het mij tot eene eer en groot genoegen zou rekenen, indien gij aan mijn verzoek wildet voldoen."

Oranje zag Anjou met zijn doorborenden blik aan, en bewaarde nu op zijne beurt een oogenblik het stilzwijgen. Anjou had zich zoo veel mogelijk op dat zwijgend onderzoek, op die doorborende blikken voorbereid. Hij wist dat zulks aan den prins eigen was, en dat Oranje hem wantrouwde, zoodat hij zich op dit oogenblik had gewapend; maar 's prinsen oog boorde hem werkelijk tot diep in de ziel, en diens stilzwijgen maakte hem verlegen

met zijne eigen houding. Hij wendde het hoofd af, en zag de kamer in 't rond; zijne wangen kleurden zich, en doordien hij zulks bespeurde, vertoonde zich het schaamrood nog meer op zijne kaken. Met inspanning van alle krachten zocht hij zich den schijn van rust en kalmte te geven; maar het was hem niet mogelijk, en hij gevoelde zich van een grooten last bevrijd, toen Oranje, het woord weer opvattende, het ondragelijk stilzwijgen verbrak.

»Hertog van Anjou!" antwoordde de prins op bedaarden maar welwillenden toon, »uw verzoek, uw wensch is voor mij eene eer, die niemand dan ik zelf op haar regten prijs kan stellen! Gij hebt echter zelf wel ingezien, dat alle omstandigheden het mij onmogelijk maken, aan uw wensch te voldoen; want ik mag mij zelven niet roekeloos in de waagschaal stellen. Ik wil echter opregt zijn; zelfs indien het weder gunstig ware en mijne gezondheid zoo als vroeger, ook dan zou ik uw verzoek beleefdelijk moeten afslaan. Er bestaat nu eenmaal bij de Antwerpenaars een kwaad vermoeden, en ik zou het onmogelijke willen doen om hen gerust te stellen, maar voor niets ter wereld zou ik aan hunne vrees nog nieuw voedsel willen geven. Als zij mij nu met u de stad zagen verlaten, dan zou er, ik geef u daarvan de stelligste verzekering, een algemeene opstand ontstaan, en allen vreezen, dat ook tegen mij een verraderlijk plan werd gesmeed!"

Anjou borst bijna van woede en spijt bij het vernemen van die woorden, en zich niet meer kunnende bedwingen, riep hij in ziedende gramschap uit:

»Naar den duivel met die ellendige achterdocht en dwaze vrees! Het walgt mij thans er langer van te hooren! Gij zijt volkomen vrij, mij te vergezellen dan niet, maar omgekeerd staat het mij ook vrij, niet langer woorden te willen hooren, die mij beleedigen!"

»Welk woord is er van mijne lippen gevloeid," vroeg Oranje hooghartig, »dat een gerust geweten en een eerlijk hart zou kunnen beleedigen? Uw onregtvaardige toorn pleit tegen u, hertog! en ik twijfel geen oogenblik of gij zult de eerste zijn om zulks te erkennen!"

»Genoeg!" bulderde Anjou in ziedende gramschap. »Vaarwel Oranje! wij zien elkander spoedig weer!"

Met de hand ten groet buigende, verliet de hertog met overhaaste schreden het vertrek, zonder te kunnen zien, dat de prins hem nastaarde, bedenkelijk het hoofd schuddende. »God is regtvaardig en almagtig," sprak de prins op plegtigen toon, »en zal ons de zege niet onthouden als wij strijden voor de goede zaak en tegen list en verraad!"

Naauwelijks echter had hij deze woorden gesproken, of de Bultenaar stak het hoofd door de deur, en zich overtuigd hebbende, dat de prins alleen was, overhandigde hij hem een brief, zeggende:

»Uwe hoogheid! er is geene minuut te verliezen! Hier heb ik alle bijzonderheden van den aanslag met de in het vroegere plan gebragte wijzigingen, benevens onze middelen van tegenweer. Houd uwe deur voor ieder gesloten, en lees alles naauwgezet door; hebt gij bedenkingen te maken of verbeteringen aan te brengen, stel die ook op schrift en geef het mij bij mijne terugkomst. Ik zal stipt na verloop van een half uur weer hier zijn!"

Eerbiedig groetende verliet Govert pijlsnel het vertrek, als vreesde hij bespied te worden. De prins zette zich neer en las met de grootste opmerkzaamheid. Zijn gelaat verhelderde, naar mate hij verder las, en aan het einde gekomen, riep hij uit:

»Mijn God!" ik dank u hartgrondig; de arme stad is gered!"

De Bultenaar had zonder twijfel zijne maatregelen met eene bewonderenswaardige scherpzinnigheid genomen; want toen hij een half uur later weer bij den prins verscheen, gaf deze hem de hand, drukte de zijne met vuur, en sprak:

»Met Gods hulp, Govert! hebt gij de stad gered! Geene enkele bedenking heb ik te maken, geene enkele verbetering aan te wijzen! Zoodra de hertog de stad zal hebben verlaten, ontbied ik de aanvoerders en bevelhebbers der burgerij bij mij, en gij kunt er u onvoorwaardelijk op verlaten, dat alles met de uiterste stiptheid zal worden volbragt!"

Nadat Govert den prins had verlaten, ontbood deze de hoofdaanvoerders der burgerij bij zich, en gaf hun de noodige bevelen, zich inderdaad stiptelijk houdende aan de met den Bultenaar gemaakte afspraak. Daarna deed hij zijn boezemvriend, den predikant Villers, verzoeken, bij hem te komen, wijl hij in deze hagchelijke oogenblikken behoefte had, zijn hart uit te storten.

De hertog van Anjou had nu het krijgsvolk ter stad uitgezonden, en verliet zelf in den namiddag de stad, gevolgd door een groot getal van fransche en nederlandsche edelen. Hij groette alom de menigte met de grootste vriendelijkheid, en ofschoon men tegen hem was ingenomen, en hem wantrouwde, maakte niettemin zijne ongemeene minzaamheid op velen een gunstigen indruk. De stoet was echter de poort nog niet genaderd, of dezelfde stem, die Anjou bij zijn intogt had vernomen, klonk wederom krijschend en luid, en als kwame zij uit den grond:

»Ziet, de fransche edelen verbergen het harnas onder hun opperkleed; straks wordt de poort overrompeld!"

Sidderend van woede gaf de hertog zijn paard de sporen, en sprong tot aan de plek, waar hij het geluid uit den grond had hooren komen, en door zijn gevolg een wijden kring om zich doende vormen, steeg hij af en zwoer een eed, dat hij zelf den schuldige zou weten te vatten. Hij onderzocht die plek met de grootste naauwkeurigheid, vastelijk wetende, dat de schuldige onmogelijk door den kring zijner trawanten zou kunnen ontvlugten. Al zijn zoeken was echter vergeefs, en er schoot hem niets anders over, dan onverrigter zake weer te paard te stijgen, en zijne wraakzucht nog een korten tijd te beteugelen. »Het zal u duur te staan komen," mompelde hij binnen 's monds, onwillekeurig dreigend de hand opheffende, doch haar terstond weer latende zakken uit vrees, dat hij zijn opzet mogt verraden. Zijn voorkomen was geheel veranderd, toen hij weer te paard was gezeten; alle geveinsde minzaamheid was uit zijne trekken verdwenen, en gramschap en wraakzucht schitterden uit zijne oogen. Een der fransche edelen, die naast hem reed, ontstelde zelfs over de veranderde uitdrukking op zijn

gelaat, en gaf hem fluisterend den raad, zijn toorn te bedwingen, wijl men, naar hij zeide, den toeleg op zijne trekken konde lezen. »Spoedig zullen zij ondervinden wat hen toeft!" antwoordde Anjou hijgende van verkropte gramschap. »Laat maar eerst de stad in mijne magt zijn, dan zal ik den schuldige weten te vinden, al zou ik geen steen op den anderen laten!"

Zoodra zij buiten waren gekomen, kwamen hun eenige benden ruiterij te gemoet, en toen Anjou zulks gewaar werd, gaf hij aan zijne omgeving zijne tevredenheid te kennen, over dit blijk van eerbied en gehechtheid. Er bevonden zich toen nog velen van 's hertogs gevolg op de tweede valbrug, en nu had de graaf de Rochepot, die zich onder dezen bevond, den inval, den schijn aan te nemen, alsof zijn been was beleedigd geworden door een der paarden, dat plotseling en met geweld tegen hem was aangedrongen. Zijn doel was echter om den stoet eenigen tijd op te houden, tot dat zekere vendels, die zij wachtende waren, zouden zijn aangekomen.

Voordat deze waren aangekomen, stiet genoemde graaf eene gruwelijke verwensching uit, en riep, dat zijn been was gebroken. Deze woorden gingen van mond tot mond, en waren het sein om aan te vallen. Er werd tevens ook een snaphaan gelost, als het afgesproken teeken voor het leger.

Zoodra de graaf de Rochepot den stoet had doen stil houden, voorgevende dat zijn been was beschadigd, en de verwachte vendels waren aangekomen, ontving hij onverwachts met eene bijl of knods een zoo hevigen slag tegen zijn been, dat het werkelijk brak, en van daar dat zijn uitroep, die vooraf was beraamd geworden, vroeger geschiedde dan de afspraak was. Een burger-sergeant, die zich in de nabijheid bevond en hem had uitgenoodigd om af te stappen en zich in 't wachthuis te doen verbinden, werd door den graaf aangevallen en zou stellig door hem zijn gedood, als Rochepot zich met zijn gebroken been ongehinderd had kunnen bewegen.

Op hetzelfde oogenblik viel een tal van Franschen op anwezige Antwerpenaars aan, en tweehonderd ruiters,

die den hertog gevolgd waren, renden ijlings terug naar de stad, gevolgd door een aantal speerdragers. Het geheele leger had zich, na het schot te hebben gehoord, in beweging gesteld en rukte nu op de stad aan.

Terwijl alzoo de aanval begon, bevond Rochepot zich in het wachthuis, waarvan de deur met geweld was toegeslagen. Hij braakte eenige verwenschingen en scheldwoorden uit, bijna zinneloos van woede en pijn; maar plotseling verbleekte hij van schrik, toen hij achter zich een helschen schaterlach vernam, en, het hoofd omwendende, eene wanstaltige gedaante aanschouwde, die hem grijnzend aanzag.

»Gij hebt te vroeg geroepen, edele graaf!" riep de dwerg hem schamper toe. »De aanslag is mislukt, en de Franschen vinden den dood, dien zij voor de Antwerpenaars hadden bestemd! De hertog zal u regt dankbaar zijn voor uw dollen ijver!"

»Spot niet, helsche kwelgeest!" bulderde de graaf. »Waart gij niet zulk een nietige worm, dan zou ik meenen, dat gij mij zoo verraderlijk een slag had toegebragt!"

»Ha! ha!" lachte de Bultenaar, »de nietige worm heeft meer kracht dan uwe adellijke beenderen kunnen verdragen! Ik wil u echter niet hulpeloos hier alleen laten, maar uw gebroken been verbinden zoo goed ik het versta. Ik heb echter haast en moet nog menigen Franschman neersabelen. Als de laatste uit de stad is gejaagd, kom ik weer hier om u te verlossen. Het wordt nu tijd, dat ik Fervaques in het Michielsklooster een bezoek brenge!"

»Verrader!" bulderde Rochepot, en zijne smarten vergetende, haalde hij een pistool te voorschijn en schoot op den dwerg; maar deze had zich terstond als een bal zaamgerold en op den grond geworpen, en zoodra het schot gevallen was, gevoelde de graaf, dat hem het pistool uit de hand werd gerukt, en wel met eene zoo geweldige kracht, dat zijne regterhand ontwricht werd, en de arm hem verlamd langs het lijf neerviel.

»De Bultenaar is u te gaauw af," spotte Govert. »De

ontwrichting uwer hand is uwe eigen schuld! Gij hebt nu de kracht van den nietigen worm gevoeld, en nu raad ik u, houd u stil en laat u verbinden, of ik sla u de borstkas in, en doe u hier sterven als een hond!"

»Hel en duivel!" mompelde de graaf; »om door zulk een misvormden dwerg verwonnen te worden moet men een lafaard zijn, en daarom dien ellendeling zoo mogelijk onschadelijk te maken, zou mijn grootste vreugde wezen! Ik wil hier echter niet vermoord worden, en dus verbind mij en doe wat gij verkiest: ik zal mij niet meer verzetten."

De regtschapen Bultenaar knielde neer, zette het gebroken been met eene bewonderenswaardige kunstvaardigheid, bevestigde het in eene geschikte houding, en bragt ook de ontwrichte hand weer op hare plaats. Toen sprak hij ernstig:

»Zweer mij nu bij uwe eer als edelman, dat gij geen gerucht zult maken vóór mijne aankomst: ik heb dien eed noodig, en als gij weigert te zweren moet ik u dooden."

Het gelaat van den gemartelden graaf drukte den zwaren tweestrijd in zijn binnenste uit; want hij was geen lafaard en vreesde den dood niet; maar zijne gehechtheid aan Anjou maakte een einde aan zijn wankelen.

»Ik weet niet," sprak hij somber, »wat den hertog boven het hoofd zweeft! Ik weet alleen, dat Rochepot hem onmogelijk kan redden, als hij zelf verloren is! Daarom zweer ik u op mijne eer als edelman, dat ik geen gerucht zal maken, tot gij terugkeert. Is Anjou echter vermoord, dan geef ik u het regt mij ook van 't leven te berooven; want zonder mijn wettigen heer en vriend is mij het leven tot niets meer dan tot een last!"

»Uw hart is beter dan ik dacht," sprak Govert op trouwhartigen toon. »Zoo warm kan het niet toegaan, dat ik u vergeet, en dooden zal ik u waarlijk ook niet! Ik vertrouw op uw eed, zoo als gij kunt vertrouwen op mijn woord!"

Govert opende de deur van het wachthuis, sloeg haar ʼig achter zich toe, en spoedde zich ijlings voort, den

gekwetsten edelman in eene vreemde stemming achterlatende, die onwillekeurig hem nariep:

»Als alle dienaars van Oranje op u gelijken, dan kan geen leger ons baten, al ware het ook nog eens zoo sterk!"

Middelerwijl waren acht of negen vendels voetvolk en ongeveer vijfhonderd ruiters aangerukt, over de brug gekomen, door de Kipdorper poort de stad binnengedrongen, en zich nu ter weerszijden door de straten verspreidende, bemagtigde zij het geschut en plantten dit tegen de stad. Anjou zag met verrukking, dat alles volkomen naar wensch ging, en zoodra zijne benden meester waren van het geschut, weerklonk overal de kreet der Franschen: »De stad is gewonnen! Leve de mis! Dood aan allen!"

»Alle duivels!" schreeuwde Anjou, »zoo ver is het nog niet! Roept luidkeels dat gij als vrienden komt: de burgers hebben wapenen!" Onmiddellijk werd zijn bevel gehoorzaamd, en de kreet: »Wij zijn vrienden!" weergalmdde nu door de lucht. De Franschen staken echter eene woning nabij de poort in den brand, om hun overmoed te koelen, en ten teeken dat de stad in hunne magt was.

De hertog bevond zich te midden zijner benden, om elk moed in te boezemen, doch plotseling fluisterde dezelfde stem, die hij des morgens vóór de slotpoort had vernomen, hem in 't oor:

»De burgers vechten links aan de andere zijde; Rochepot is in gevaar: red hem met eenige vendels!"

Verbaasd zag Anjou om zich, maar bespeurde niemand, die hem kon hebben toegesproken. Hij had echter duidelijk de stem van den dwerg herkend, en zag oplettend in het rond. Het was echter waar, dat hij Rochepot nergens gewaar werd. Oogenblikkelijk verzamelde hij eenige vendels, en stormde aan hun hoofd naar den anderen kant links, om Rochepot te ontzetten. Onder het overige voetvolk en de ruiterij klonk nu onverwachts eene sterke stem, bevelende dat men naar de regterzijde moest oprukken, wijl de gewapende burgerij in aantogt

was en moest aangevallen worden. Zonder er aan te denken wie hun dat bevel gaf, stoven de ruiters voort, gevolgd door eene sterke troep voetvolk in de aangeduide rigting, zoodat slechts eene geringe magt overbleef om het veroverde geschut te bewaken.

Plotseling rukten nu de burgers in behoorlijke orde op, aangevuurd door hunne verschillende hooplieden, en met onweerstaanbaar geweld op de Franschen invallende, gelukte het eerlang, het geschut weer magtig te worden, hetgeen terstond door bekwame handen werd bediend, en naar buiten gekeerd tegen de Zwitsers, die insgelijks in aantogt waren. Een hoop burgers verschanste zich nu in den Schuttersdoelen en in enkele huizen, die op de Vest uitzagen, ten einde de Franschen, die weldra van hun vergeefschen togt zouden terug komen, behoorlijk te kunnen ontvangen.

De eerste die terug keerde was Anjou, aan het hoofd zijner vendelen, en ofschoon verwoed dat hij misleid was geworden, begreep hij terstond, dat hij zich met vliegende haast terug moest spoeden, wilde hij meester blijven van het geschut. Van alle kanten werden zij evenwel door een duchtig vuur ontvangen, en zelfs vrouwen en kinderen hielpen het geschut slepen, waar de nood het meest dreigde. Anjou beefde van spijt en woede, en zag zijne rijen zoo deerlijk dunnen, dat hij bijna van razernij borst. Plotseling echter zag hij van de overzijde zijne ruiterij aanstormen, en met donderende stem vuurde hij zijne benden aan, die reeds begonnen te wankelen. Hem zelven echter begon nu de moed, die hem een oogenblik bezielde weer geheel te ontvallen, en roerloos als een beeld stond hij daar, stom van schrik en verbazing, aanschouwende wat er tegenover hem gebeurde.

Zoodra de ruiters zich vertoonden, met lossen teugel naar de Kipdorper poort rennende, van waar zij gekomen waren, werd de volle kracht van het geschut tegen hen gelost, en vielen er ongeveer honderd als door een tooverslag ter aarde. De verwarring, hierdoor ontstaan, was onbeschrijfelijk, en werd nog grooter, wijl er onder de overigen telkens nu de een dan de ander op den

grond tuimelde, wijl hunne paarden de achterpees werd doorgesneden of de buik geopend. Eindelijk komt het overschot der' fransche legermagt bijeen, na een schrikkelijk verlies te hebben geleden, in wanhoop ontwarende hoe netelig de stelling was. Van voren opgesloten door de ketenen, die er waren gespannen, aan de achterzijde geen uitweg hebbende door hun eigen volk, en van terzijde ingesloten door de huizen, waaruit een moorddadig vuur hunne gelederen dunde, stonden zij weerloos bloot aan het donderend geschut, dat paarden en ruiters letterlijk in stukken reet.

Met het fransche voetvolk ging het niet beter: van alle zijden door de burgers uit de vensters en van de daken beschoten, dunden hunne gelederen geweldig. Mannen, vrouwen en kinderen spanden alle krachten in, en wedijverden onderling, wie den vijand het meeste afbreuk kon doen. Steenen en blokken, dakpannen, tafels, stoelen, banken, alles werd den Franschen op het hoofd geslingerd, en wijl zij geen meester van het geschut waren, konden zij zich verdedigen noch wreken. Hunne verwenschingen en noodkreten vervulden de lucht, en bij ieder, die met bebloeden kop neerviel of ter aarde zeeg, doodelijk getroffen door het lood der Antwerpenaars, schuimbekten de overigen van woede, dat zij hun gevallen makkers niet konden wreken. Bij dat alles kwam nu nog, dat de Franschen gebrek aan kruid en lood kregen, en daardoor werd hun toestand nog hagchelijker. Wel waren zij dapper genoeg, maar wat kon al hun moed baten bij zoo schrikkelijk eene slagting? Een tijd lang hielden zij stand met verbeten woede en wanhoop in 't hart; maar eindelijk overtuigd, dat hun geene andere keus over bleef, dan of zich weerloos te laten dooden of hun heil in de vlugt te kiezen, begrepen zij, dat lijfsbehoud nu pligt voor hen werd.

Het was dan ook waarlijk een schrikbarend gezigt, en de geschiedenis heeft betrekkelijk geen grooter bloedbad aan te wijzen. Wie den dood niet vond door een vijandelijken kogel, werd verpletterd onder eene hagelbui van

steenen en blokken. Op een der daken zat een jonge knaap van hoogstens veertien jaren oud, die onafgebroken met pannen naar den vijand wierp, en dat wel met eene zoo bewonderenswaardige behendigheid, dat bij iedere worp een Franschman werd gekwetst. Die knaap was een broederszoon van den Bultenaar, en zijne ouders reeds vroeg verloren hebbende, genoot hij zijne opvoeding bij zijn oom, wiens naam hij droeg, en wiens lieveling hij was. Ook had de kleine Govert reeds als kind getoond, dat hij met den naam ook de eigenschappen van zijn oom had verkregen: hij was trouw en opregt van aard en had een grenzenloozen moed; hij had ook reeds vroeg geleerd den prins van Oranje te eeren en de Bultenaar had alle mogelijke zorg gedragen, dat die gevoelens hoe lang zoo meer in hem werden versterkt, zoodat hij nu, een leeftijd van veertien jaren bereikt hebbende, zich gelukkig achtte, zijn leven voor den prins en zijne vaderstad te mogen wagen. Opgeruimd van zin, en gezond van gestel, reeds vroeg gewend aan vermoeijenis en ontbering, in godsvrucht en matigheid opgegroeid, bezat de jonge Govert voor zijne jaren eene zeldzame spierkracht, en daarbij eene behendigheid in het werpen, die voorbeeldeloos mogt genoemd worden.

Het is soms opmerkelijk, hoe een enkele indruk bij het kind zoo diepen wortel kan schieten, dat die het geheele leven door blijft bestaan: Govert had reeds de eerste maal, toen hem verhaald werd, dat David den reus Goliath door een steenworp had gedood, bij zich zelven een onbedwingbaren lust voelen opkomen om zich insgelijks in het werpen te oefenen, en reeds als een kind zag men hem zelden zonder een slinger met een steen. Die neiging bleef hem sedert altijd bij, en door gedurige oefening was hij daarin reeds zeer ver gevorderd. De Bultenaar had hem rustig laten begaan en meermalen gezegd, dat het iets buitengewoons was, waarmeê de jongen op zijn tijd nog veel nut kon doen, zoo als hij zelf reeds ongeloofelijk veel had uitgerigt met zijne vaardigheid om zich als een bal ineen te krommen en zich ongemerkt langs den grond voort te bewegen. Wij

weten, welke dienst hij daardoor aan Antwerpen en den prins had bewezen, en de gelegenheid was, naar hij sprak, thans ook gekomen, om voordeel te trekken van de weergalooze behendigheid zijns zoons: hij had den kleinen Govert nooit anders genoemd van het oogenblik af, dat hij hem als kind had aangenomen. In het plan tot verdediging van de stad met den prins beraamd, had de Bultenaar zijn zoon de plaats aangewezen, waar deze post had gevat, en hem gezegd, dat hij nu door zijne bekwaamheid in 't werpen de stad en den prins kon redden.

»Wij moeten zoo spaarzaam mogelijk zijn met kruid en lood," had hij gezegd, »en mijn Govert kan beide ontbeeren! Als hij maar pannen of steenen in zijn bereik heeft, dan doodt hij meer vijanden dan de anderen met hunne roeren!"

Oranje, die wel wist met welke innige liefde zijn hart aan den aangenomen zoon hing, had hem opmerkzaam gemaakt op het levensgevaar, waarin de arme jongen zou verkeeren, als hij daar post vatte en den vijand met zijn vernielend wapen bevocht; maar de Bultenaar drong een traan terug uit zijn oog en antwoordde:

»Betreuren zal ik hem, als hij valt, zoo lang ik leef, maar benijden ook! Te vallen voor vaderland en Oranje is misschien te schoon een lot voor den Bultenaar, en als het mijn Govert ten deel valt, wie zou hem dan kunnen beklagen?"

En toen hij Govert gezegd had, dat deze nu Antwerpen en Oranje kon redden door zijne behendigheid, toen was het een lust den jongen knaap te zien! Een hoog rood kleurde zijne wangen en uit zijne oogen schitterde een heldenmoed, die zelfs door den Bultenaar werd bewonderd; want toen hij hem zei, dat de vijand reeds spoedig zou zien, wie hem zoo fel bestookte, en ieder roer wel op hem zou gerigt worden, toen verdubbelde nog zijn moed, en in dweepende verrukking riep hij uit:

»Vader! ik werp minstens tienmaal vóór zij eens op mij kunnen schieten! En als ik er tien gedood heb en dan val, dan zult gij mij toch niet met minachting begraven!"

Diep bewogen drukte de Bultenaar hem aan zijn hart, bad God in stilte dat Hij zijn geliefd kind in genade mogt bewaren, wischte zich heimelijk de oogen af, en sprak:

»Daar is het dak en uwe plaats, mijn jongen! Ga met God! Als Antwerpen gered is, dan is uwe plaats weer hier aan mijn hart!"

»Gij hebt voor mij gebeden, vader!" sprak de jonge Govert plegtig; »dat heb ik gevoeld! Maar ook ik heb voor u gebeden, en onze Hemelsche Vader zal ons niet scheiden! Maar gij moet mij, vóór ik mijne plaats inneem, beloven, dat gij u niet noodeloos zult wagen! Anders ben ik niet rustig genoeg, en gij weet, dan werpt men slecht! Ik zou u hetzelfde moeten beloven, maar daar boven op het dak kan ik mij noch blootstellen noch beveiligen; over mij alzoo moet God alleen waken! Gij echter kunt voorzigtig zijn en moet zulks uw Govert beloven! Denk maar, als gij mij dat belooft, dan tref ik met iederen worp, en doet gij het niet, dan misschien met geen enkelen! Gij zijt het dus aan onze stad en den prins verpligt, en ik weet ook" — en hij wierp zijne armen om 's Bultenaars hals — »dat gij uw Govert te liefhebt om hem zijne bede af te slaan!"

»Noodeloos waag ik mij nooit, Govert! dat mag niemand doen en vooral geen vader! Toch beloof ik u voor God, dat ik mij in ieder opzigt in acht zal nemen; wees dus volkomen gerust, Govert! en werp goed! En nu nog een kus, mijn jongen! en dan naar boven!"

Dankbaar en vrolijk omhelsde de knaap zijn veelbeminden pleegvader en klauterde nu vlug als eene kat naar boven, gewapend met zijn slinger, den nog voorhanden tijd bestedende om pannen en steenen los te maken en op een hoop te stapelen, om behoorlijk van kruid en lood, zoo als hij schertsend die steenen noemde, voorzien te zijn. De Bultenaar zag nog eens naar hem op, zond een kort gebed voor zijn behoud ten hemel, en verwijderde zich toen pijlsnel.

De knaap arbeidde nu met noeste vlijt, vrolijk een schoollied zingende, en zich reeds verheugende bij de

gedachte, dat hij menigen vijand zou doen vallen en niet zonder trots zich de woorden zijns vaders herinnerende, dat hij de stad en den prins zou kunnen redden. Toen het gevaar naderde, verloor Govert geen oogenblik zijne onbezorgdheid en vrolijkheid, zonder zich echter aan de minste overijling schuldig te maken. Met eene bedaardheid en overleg, die men op zulk een leeftijd onmogelijk zou achten, hield hij zijn slinger gereed, het geschikte oogenblik verbeidende om den aanval met het gunstigste gevolg te beginnen. Eerst toen de Antwerpenaars hun geschut weer hadden bemagtigd, dank zij de genomen maatregelen, waardoor Anjou naar de eene en de ruiterij naar de andere zijde gesneld waren, het geschut aan eene zwakke bescherming overlatende, begreep hij dat het beslissend oogenblik naderde. Zoodra het geschut de ruiterij vernietigde, de naderende Zwitsers werden teruggehouden en het fransche voetvolk bestookt, begon Govert, steeds vrolijk zijn liedje neuriënde, zijn wapen te besturen, en dat wel met zoo veel kracht en behendigheid, dat geen pan of steen doel miste. Onafgebroken viel er een krijger dood of deerlijk gekneusd ter aarde, en Govert had regt, toen hij zijn vader zei, dat hij minstens tienmaal zijn slinger zou doen spelen, vóór nog een enkele hem gewaar kon worden en op hem aanleggen. Hij had er reeds veel meer doen vallen, vóór men hem in 't oog kreeg, en de roeren op hem begonnen te mikken. Hoe dreigender nu het gevaar voor hem werd, des te hooger steeg zijn moed en zijne vrolijkheid, en met de snelheid van het licht in 't rond ziende, lei niemand op hem aan, of, vóór men het schot kon lossen, viel de vijand reeds ter aarde, getroffen door een steen, dien de knaap hem met schrikkelijke kracht tegen het hoofd wierp.

Wel floot hem menige kogel om de ooren; maar hij werd door God bewaakt, en geen vijand kon hem treffen! Ieder schot, dat hem voorbij vloog, wekte zijn moed en spotzucht op, en wie zijn lagchen en vrolijke invallen had kunnen hooren zonder te zien, wat er omging, zou dengene van logen hebben beschuldigd, die hem de ware

toedragt der zaak meêdeelde. »Mis, uilskuiken! Daar, domoor! dat is tot eene vereering! Wacht een oogenblik, daar is uw geld! Ei, krabt gij nu uw hoofd! Was die ook raak, oude!" en alle zulke uitvallen vloeiden onafgebroken van zijne lippen, terwijl hij van tijd tot tijd hartelijk lachte. Een oogenblik echter werd zijn gelaat doodsbleek, en schoot een wild vuur van wraak uit zijne oogen; met verdubbelde kracht en snelheid vlogen de steenen en pannen uit zijn slinger, en met iederen worp viel er een vijand. Een kogel had hem de muts weggekaapt, en die muts: o, hij had haar zoo lief, hij aanbad haar! Het was eene muts, die de Bultenaar hem op zijn jaardag had gegeven, zeggende: »Govert! dat is de erfenis uws vaders! Hij droeg haar op zijn eerlijk hoofd: maak u steeds waardig dat tooisel te dragen!" En die noodlottige kogel beroofde hem eensklaps van zijn vaderlijk erfdeel! Daarom werd hij zoo bleek en fonkelde de wraakzucht uit zijne oogen! Daarom wierp zijne hand met verdubbelde kracht en snelheid het doodelijk wapen, en al had de strijd nog veel langer geduurd, zijne arm zou niet verlamd, zijne hand niet krachteloos zijn geworden! Geen lach kwam meer op zijn gelaat, geen woord meer van zijne lippen; als een wrekende engel des doods zwaaide hij den slinger, en wie den knaap zag, meende eene spookgestalte voor zich te zien. Wild fladderden zijne haren hem om het hoofd, en met bleeke en woeste trekken slingerde hij zijn wapen, dat nu vooral geen enkelen keer miste. Angst en huivering beving de fransche krijgers, en in bijgeloovige vrees voor den knaap, die hun keer op keer den dood gaf, en met hunne kogels spotte, waagden zij het niet meer op hem aan te leggen uit vrees van zijn toorn op te wekken en door hem te worden gedood.

De vijanden, nog slechts alleen op de vlugt bedacht, drongen naar de poort en dat wel met zoo veel overhaasting, dat velen zelfs in het gedrang werden dood gedrukt, en een groot getal der overigen sneuvelde onder een hagel van musketschoten, die uit de hoekhuizen op hen werden gelost. Wij vinden aangeteekend, dat de

Franschen bij deze gelegenheid niet minder dan vijftien honderd dooden en evenveel gevangenen verloren, onder welke vele voorname edelen en de bisschop van Constance, groot-aalmoezenier des hertogs.

Middelerwijl had de Bultenaar gezorgd, stipt om vier uur op de bestemde plaats te zijn, waar hij het bevel op zich nam over een hoop gewapende burgers. Deze zette'n het nu naar het klooster van St. Michiel, waar Fervaques zich met eene talrijke bende verschanst had. Fervaques was geheel onbekend gebleven met de gebeurtenissen van den namiddag: toen de hertog het krijgsvolk uit de stad had gezonden, was Fervaques met zijne troep ter sluik achtergebleven en had zich in het St. Michielsklooster verborgen gehouden, om eerst later te voorschijn te komen en den prins van Oranje gevangen te nemen. Hij was met Anjou overeen gekomen, dat hij het klooster zou verlaten, zoodra hem Antwerpens val werd aangezegd.

Het gebulder van het geschut hadden de Franschen binnen het klooster met uitbundig gejuich begroet, en geen oogenblik aan den goeden uitslag van Anjous toeleg twijfelende, hielden zij zich gereed, het klooster op het eerste sein te verlaten, en zich naar het slot te begeven, waar Oranje zijn verblijf hield. Opgeruimd en met spottende korswijl onderhield Fervaques zich met eenige anderen over den schrik en verbazing, die de Antwerpenaars noodwendig zouden hebben bevangen, zoodra zij hadden gezien, wat de hertog tegen hen gesmeed had, en lagchende verhaalde hij, dat hij reeds eene hoogdravende aanspraak gereed had, waarmeê hij den prins zou begroeten, verschooning vragende voor zijne vermetelheid om onaangediend bij zijne Hoogheid binnen te treden en hem nog bovendien van zijne vrijheid te berooven. Zijne vrienden deelden natuurlijk in zijne vrolijkheid en ieder vierde den ruimen teugel aan zijne spotzucht, weinig vermoedende, hoe hagchelijk het met hunne landgenooten op het oogenblik binnen de stad was gesteld, en dat de hertog zelf reeds den moed had verloren en het hazepad gekozen.

De Bultenaar was met zijne gewapende bende naar

het klooster getrokken en had zijne manschap verdeeld in drie afzonderlijke hoopen, die in de nabijheid van het klooster zich verborgen hielden om den vijand onverhoeds van drie kanten te gelijk aan te vallen, waardoor zij tevens het voordeel konden hebben, dat zij, zoodra de Franschen door den onverwachten aanval in verwarring geraakten, weer vereenigd waren om den vijand geheel te verslaan.

Toen alles gereed was, klopte de Bultenaar aan de poort en gaf, op de vraag wie hij was en wat hij wilde, ten antwoord:

» *Ville gagnée! Vive la messe!*"

Dit was volgens de bepaalde overeenkomst het sein dat de stad genomen was en Fervaques naar het slot moest rukken, om zich van den prins meester te maken. Een luid vreugdegeroep volgde op het antwoord van Govert, en binnen een zeer kort tijdsverloop verlieten de Franschen het klooster, om de ontvangen bevelen ten uitvoer te brengen. Nog altijd hield het vuur aan, en Fervaques zich op zijn paard werpende, merkte lagchend aan, dat de goede Antwerpenaars nog steeds eene les van hun meester ontvingen en het nu tijd was, dat de prins van Oranje zelf bij hunne oefeningen tegenwoordig moest zijn. Op hetzelfde oogenblik echter gaf de eene afdeeling van Goverts mannen, in de onmiddellijke nabijheid der Franschen ter regterzijde achter het klooster verborgen, vuur, en deed een tal vijanden ter aarde vallen. Fervaques zelf werd een strik om het hoofd geworpen, en hij met reuzenkracht van het paard getrokken. Hij werd ontvangen door den Bultenaar, die hem met ijzeren hand in een oogwenk zoo stevig bond, dat de edelman geen lid kon verroeren.

Door den onverhoedschen aanval en het sneuvelen van velen in de grootste verwarring gebragt, hielden de Franschen een oogenblik stil, zich naar de regterzijde keerende, van waar de aanval plaats had, en zich gereed makende om den vijand te bestrijden. Op eenmaal echter

gaf de tweede afdeeling, die links geplaatst was vuur, en bragt dood en verderf onder de fransche bende. Radeloos en in vertwijfeling keerden zij zich naar de nieuwe aanvallers, en ontvingen nu nog eenmaal de volle laag van den derden hoop. In behoorlijke orde vereenigden zich nu de gewapenden, over wie Govert bevel voerde, en gezamenlijk op de overgebleven Franschen aanvallende, waren zij weldra allen gedood of gevangen genomen. De gevangenen werden naar het slot gevoerd en gekerkerd, en in magtelooze woede begreep Fervaques, welken loop de zaken hadden genomen. Deerlijk werd hij bespot door den Bultenaar, die zijn gemoed koelde aan den verrader, die zijn meester had willen gevangen nemen, en met bitteren hoon verweet hij Fervaques, dat deze zijn rang als edelman met voeten had getreden, door zich tot zoo laag en verfoeijelijk een toeleg te leenen.

Zoodra de gevangenen in den kerker waren gebragt, en de Bultenaar den prins berigt had gegeven van den afloop, spoedde hij zich naar de plaats, waar zijn zoon had post gevat. Plotseling viel zijn oog op een voorwerp op den grond, en zich snel bukkende om het op te nemen en in zijne borst te verbergen, was zijn gelaat doodsbleek geworden en rende hij naar de woning, waar zijn zoon het dak had beklommen. Met kracht drukte hij de hand tegen zijn hart, dat hem van weedom uit de borst dreigde te bersten; hij beefde over het geheele lijf en zijne tanden klapperden; maar niettemin ijlde hij rusteloos voort, zonder op iemand acht te geven tot hij aan de plek kwam, waar de Franschen zoo deerlijk gehavend waren, dat allen zich door de poort zochten te dringen, alle hoop op lijfsbehoud alleen zoekende in eene overhaaste vlugt.

»God dank! daar staat mijn jongen en werpt nog uit alle magt!" riep de Bultenaar uit, terwijl een vloed van tranen lucht gaf aan zijn geprangd gemoed, en geene afmatting ontwarende, klom hij vlug en behoedzaam naar boven en verscheen weldra ook op het dak, doch aan de andere zijde dan waar zich de jonge Govert bevond. De Bultenaar rolde zich nu weer zamen als een bal, en kroop langs de goot voort zonder gerucht te maken, tot

hij achter zijn zoon was gekomen. Toen haalde hij het voorwerp uit zijne borst, dat hij nabij het slot had gevonden, en zette het Govert op het hoofd: het was zijne muts, zijns vaders nalatenschap, door een vijandelijken kogel doorboord, en daarom nu tot een dierbaar zegeteeken geworden.

Zoodra de jonge Govert voelde, dat hem iets op 't hoofd werd gezet, greep hij er naar en tevens omziende riep hij in zalige verrukking: »mijne muts terug en mijn vader, God! wat zijt Gij oneindig goed en barmhartig!"

»Ja, God is eindeloos goed en genadig!" sprak de Bultenaar, en hield den zoon omklemd in zijne armen. Zij zagen elkander aan en betastten elkaar om zich wederzijds te overtuigen dat zij niet gewond waren, en voor het oogenblik konden zij aan niets anders dan aan elkander denken. Het volk beneden vergat ook de Franschen en het bloedig moordtooneel, en staarde met eerbied en bewondering op dat dappere tweetal, dat boven op het dak in elkanders armen lag. Allen waren getuigen geweest van hetgeen Govert met zijn eigenaardig wapen had uitgerigt, en uit aller mond klonk jubelend de uitroep:

»Bultenaar! uw Govert heeft de stad en ons gered!"

»Hoort gij, Govert?" riep de Bultenaar, hem een vurigen kus op de lippen drukkende, »hoort ge, mijn jongen? Ze zeggen allen, dat gij de stad hebt gered! Kom, jongen! naar beneden onder onze vrienden! Wij mogen hen allen ook wel hartelijk dank zeggen, want aan ieder komt zijn regtvaardig aandeel toe in de overwinning van dezen dag, zelfs aan de vrouwen en kinderen!"

Govert nam de muts van 't hoofd, wuifde naar de burgers beneden, en maakte zich gereed om met zijn vader af te klimmen, den Bultenaar toefluisterende, als vreesde hij gehoord te worden, en als twijfelde hij zelf of hij wel zoo iets mogt zeggen:

»O, vader! ik ben zoo blijde dat wij de Franschen hebben verjaagd, maar ik acht mij nog gelukkiger, dat ik mijne muts terug heb, en gij haar mij zijt komen brengen!"

»Brave jongen, best hart!" mompelde de Bultenaar, op zijne beurt twijfelende of het eigenlijk niet te laken was,

dat de jongen zich nog meer verheugde over de terug gevonden muts dan over de redding der stad; doch op eenmaal scheen het hem duidelijk, dat er niets in viel te misprijzen, en nu riep hij met luide stem:

»Ge zijt een brave jongen, Govert! en hebt een best hart, en wie het hoort dat gij — die zoo als allen getuigen de stad hebt gered en uw leven onafgebroken moedig gewaagd — nog blijder waart toen gij de eenige gedachtenis van uw braven vader terug kreegt, dan wegens de overwinning van heden, die zal u daarom prijzen, en wie het niet doet, die heeft geen hart in de borst!"

Dankbaar, met vochtige oogen en vol liefde zag de knaap hem aan; dat deed hem goed, te hooren dat hij blijder mogt zijn over de terug gevonden muts dan over de redding van de stad, en op kinderlijken toon sprak hij:

»Och, vader! wat dank ik u voor die woorden! Ik was bang, dat het mij slecht stond, en daarom zei ik het u in 't oor; maar al ware het ook slecht geweest, gij moest het toch weten: ik zou nooit meer rustig kunnen slapen, als ik iets in mijn binnenste voor u verborgen had gehouden!"

»Kom jongen! naar beneden!" beval de Bultenaar op een toon, die duidelijk verried, dat hij moeite had, om zijne gewaarwordingen meester te blijven, en nu klommen beiden af. De burgers schaarden zich eerbiedig in het rond, en zoodra het tweetal beneden was gekomen, vervulde hun gejuich de lucht, en beijverden allen zich om den Bultenaar te verhalen, hoe vele Franschen Govert had neergeworpen. »Vooral toen hem zijne muts werd weggeschoten, »riepen zij, hadt ge hem moeten zien! Hij geleek eene furie uit de hel; er was geen oog op zijn slinger te houden en met elken worp viel er een! Niet een enkele steen miste zijn doel! De Franschen, die onophoudelijk op hem hadden geschoten, durfden niet eens meer naar boven zien! Waarlijk, Govert! hij was voor hen eene furie uit de hel!"

»Geen wonder," schreeuwde de Bultenaar, »dat hij een furie werd toen hij de eenige nagedachtenis van zijn braven vader verloor, die ik God dank heb terug gevon-

den: de brave jongen was nog blijder met zijne muts dan met onze overwinning! Maar, kinderen! we hebben allen ons best gedaan, zoo goed als Govert, en ook de vrouwen en kinderen! De *fransche furie* zal ons en den hertog lang heugen, ons ter eere, hem tot eeuwige schande!

»Lang zal ons de *fransche furie* heugen!" bulderden de Antwerpenaars, en van dit oogenblik werd deze bloedige gebeurtenis met geen anderen naam ooit weer genoemd dan met dien der *fransche furie.*

De trouwhartige Bultenaar had echter den armen graaf de Rochepot niet vergeten, en toen zij elkander lang genoeg geluk gewenscht en omhelsd hadden, trok hij Govert uit de menigte met zich, zeggende:

»Kom, jongen! we gaan een gevangene verlossen, dien ik bij ongeluk een been heb stuk geslagen om den aanval wat vroeger te doen beginnen dan de hertog had gewild. Het was niet mijne bedoeling zijn been te breken; maar de slag kwam wat hard aan, en in zulke oogenblikken kan men niet alles zoo naauw afmeten! Wij willen hem nu echter in vrijheid doen brengen en weer goed maken wat ik bij ongeluk tegen hem misdreef!"

Zij begaven zich nu naar het wachthuisje bij de poort, waar zij den graaf vonden, die op hun gezigt ontstelde, en driftig vroeg:

»Is de hertog gedood of heeft hij het leven behouden?"

»Hij is nog tijdig gevlugt en in veiligheid," antwoordde de Bultenaar vriendelijk. »Ik eer uwe gehechtheid aan uwen vorst, en kom u thans bewijzen, dat de Bultenaar een man is van zijn woord, en in den weerloozen gevangene een man eert, die het hart op de regte plaats draagt!"

Op zijne vraag, of hij pijn gevoelde in het gebroken lid, antwoordde de graaf ontkennend, waarop de Bultenaar hem verzekerde, dat zulks een bewijs was, dat het verband naar behooren was aangelegd, en zij nu konden overleggen, hoe er verder moest worden gehandeld. De Bultenaar sloeg voor, den graaf naar het slot te doen vervoeren, waar hij eene goede verpleging zou genieten tot hij in staat zou zijn, zich weer bij den hertog te vervoegen, zullende hij door den prins van Oranje wor-

den aangemerkt en behandeld als een van degenen, die niet in den verraderlijken aanslag hadden gedeeld; en aangezien Rochepot zelf achting voor hem had opgevat, wilde hij hem volgen, en hoopte, hem eenmaal zijne dankbaarheid te kunnen bewijzen.

De Bultenaar betuigde den graaf zijne erkentelijkheid, en deed hem voorts opmerken, dat het niet raadzaam was, nog vóór den nacht hem naar het slot te vervoeren, wijl de menigte nog te zeer in opschudding was en te fel gebeten op de Franschen. Hij droeg alzoo aan Govert op, zoo spoedig mogelijk voor eenige mondbehoeften te zorgen, opdat de graaf ten minste niet door honger en dorst werd gekweld. Als Govert zou zijn terug gekeerd, wilde hij zich naar den prins begeven, om hem de zaak meê te deelen en de noodige maatregelen te nemen, dat Rochepot alles bij zijne aankomst in gereedheid zou vinden. Govert spoedde zich ijlings heen, op kinderlijken toon aanmerkende, dat de graaf den wil voor de daad moest nemen, en tevreden zijn met hetgeen hij zou kunnen aanbieden, waarop Rochepot met een vriendelijken glimlach antwoordde, dat eene teug waters en een stuk brood in zijne omstandigheden een koningrijk golden, en hij den knaap ten hoogste dankbaar zou zijn als hij hem dat kon brengen. De Bultenaar gaf zijn zoon een wenk, en fluisterde hem iets in 't oor, waarop Govert met het hoofd knikte, terwijl een glans van genoegen uit zijne oogen straalde.

Toen de knaap vertrokken was, verontschuldigde de Bultenaar zich, dat hij den graaf nog langer in een ellendig wachthuisje moest doen verwijlen.

»Het gaat mij aan 't hart, heer graaf!" sprak hij, »dat ik u niet onmiddellijk in veiligheid kan brengen; want ik begrijp maar al te goed, welke behoefte gij moet ondervinden aan eene goede ligging, rust en eene verkwikkende warmte. Maar waarlijk ons volk is zoo verschrikkelijk op uwe landgenooten gebeten, dat ik geene kans zie, u heelhuids naar het slot te brengen, al mag ik er mij ook op beroemen, eenigen invloed op mijne medeburgers uit te oefenen. Zij zijn nog voortdurend op

hunne hoede, en ofschoon dronken van vreugde over de behaalde overwinning, duchten zij nog altijd nieuwe listen en aanslagen, en doorkruisen steeds gewapend de stad. Tegen den nacht evenwel zal ik voor een behoorlijk geleide zorgen, en als de geneesmeester het noodig oordeelt, wil ik volgaarne zelf bij u blijven waken, liever dan die zorg over te laten aan anderen, ligtelijk meer vermoeid dan ik, en die geen tegenstand zouden kunnen bieden aan hunne neiging tot slapen."

»Gij hebt volkomen gelijk, mijn vriend!" zuchtte Rochepot, »en ik kan het den Antwerpenaren niet euvel duiden, dat zij fel op hen zijn gebeten. Hoezeer ik ook inderdaad behoefte gevoel aan eene goede ligging, zoo wilde ik toch niet gaarne op eene ellendige wijze den dood vinden en afgemaakt worden, zonder mijn leven duur te hebben verkocht! Ik zal dus getroost wachten, tot ik zonder gevaar vervoerd kan worden, en ben u reeds ten hoogste verpligt, dat gij mij eten en drinken wilt verschaffen. Indien het echter niet onbescheiden is, zou ik gaarne van u vernemen, hoe het mogelijk is, dat de aanslag kon mislukken."

»Ik acht dit niet onbescheiden, heer graaf! en zou mij in uwe plaats ook niet kunnen begrijpen, op welke wijze een toeleg is verijdeld, die, zoo als het zich liet aanzien, stellig moest gelukken. Het is echter weer een nieuw bewijs, dat God de regtvaardigen helpt, en de verraders hun loon ontvangen, al komen zij met eene sterke overmagt opdagen."

»Ik mag en wil u niet vertoornen, vriend!" viel Rochepot in; »anders zou ik u doen opmerken, dat de hertog zóó en niet anders handelen kon, wijl hij te weinig magt bezit, om met vrucht iets van belang tegen Spanje te ondernemen. Laat ons echter de beoordeeling van de geheele zaak onaangeroerd laten, beiden niet vergetende, dat wij onze meesters getrouw dienen, en geen smaad op hen mogen werpen!"

»Gij hebt gelijk, graaf! en ik zou in uwe plaats eveneens hebben gesproken! Ook moet ik u vergeving vragen voor de uitdrukking door mij gebruikt, welke mij tegen-

over u en de omstandigheden, waarin gij u bevindt, volstrekt niet voegde; maar ik zelf ben ook nog niet geheel bekomen van de hitte en woede van 't gevecht, en hoop, dat gij den eenvoudigen burger wilt vergeven, die weinig gewoon is van zijn hart een moordkuil te maken, en misschien al dikwerf genoeg heeft vergeten, tot wien hij sprak.

»Wat betreft de wijze, waarop wij den toeleg hebben verijdeld, zoo wil ik u gaarne alle mogelijke inlichting geven. Er was iets uitgelekt van 's hertogs plannen, en gij weet, dat men in Antwerpen algemeen beducht was voor een overval, en daarom den hertog liet verzoeken, de ketenen vroeger dan gewoonlijk te spannen en de lantarens uit te hangen, hetgeen hij veroorloofde, waarschijnlijk om geen sterker vermoeden tegen zich te wekken, ofschoon het hem voor het oogenblik in zijne plannen dwarsboomde. Gister avond werd, zoo als u bekend was, in de tent van Anjou de aanslag in al zijne bijzonderheden besproken, en bij die gelegenheid had een van de onzen den moed door het leger te sluipen en voor de tent staande, het geheele plan af te luisteren. Bij zijn terugkeer ontsnapte hij gelukkig aan eene patrouille, door Fervaques op kondschap uitgezonden, en begaf zich nu onmiddellijk naar den prins, om dezen alles meê te deelen, opdat hij nog bij tijds de noodige maatregelen mogt nemen.

»De prins begreep terstond, dat onze eenige hoop berustte bij de burgerij, die goed gewapend is en aan krijgstucht gewoon, en vader Willem, volledig bekend met 's vijands plannen en de punten, waar de aanval zou beginnen, kon tijdig zorg dragen, dat op ieder van die punten een behoorlijke tegenstand werd gevonden. Ik wist ook, dat gij, zoodra de Zwitsers in aantogt waren, den schijn moest aannemen, dat uw been door uw paard gekwetst was, en beseffende, welk voordeel er voor ons in was gelegen, terwijl wij gereed waren, dat de aanval bij uwe partij wat te vroeg begon, bragt ik u den ongelukkigen slag toe, die u werkelijk het been brak, ofschoon zulks op mijne eer volstrekt mijne bedoeling niet was!

»Toen de Franschen meester waren van het geschut, moest er eene list worden bedacht, om een deel van het voetvolk en de ruiterij voor korten tijd van daar te verwijderen, en liefst wel naar twee verschillende rigtingen, en toen dit oogmerk bereikt was en het geschut slechts door eene geringe magt verdedigd werd, daagden onmiddellijk de onzen in groot aantal op, en heroverden de stukken, die nu zelfs door de vrouwen en kinderen naar alle bedreigde punten werden gesleept, en zoo voortreffelijk bediend, dat de ruiterij met paard en al aan flarden werd geschoten, en het voetvolk schrikkelijk gedund. Nu begonnen de musketten ook van de daken en uit de huizen onder den vijand te spelen, en de hertog, die zich nog weinige oogenblikken te voren meester waande van de stad, zag nu spoedig in, dat alles verloren was, en nam de wijk vóór het te laat werd; want waarlijk ik geloof niet, dat hij er het leven had afgebragt, indien hij nog één kwartier langer had getalmd!

»Ook moet ik u zeggen, dat Govert, mijn jongen, die u straks van mondbehoeften zal voorzien, volleerd is in de kunst van werpen met den slinger. Hem had ik boven op een dak zijn post aangewezen, en als een verstandige knaap zorgde hij aanvankelijk voor niets anders dan voor een goeden voorraad steenen. Nu wachtte hij bedaard tot het regte oogenblik gekomen was, en toen wierp hij met zoo veel behendigheid en kracht, dat hij bij iederen worp een vijand doodde en de geheele stad eenstemmig getuigt, dat hij Antwerpen en den prins heeft gered. Ook is hij wonderbaar door God bewaakt: ik verzeker u, de kogels hebben hem duchtig om de ooren gefloten, zonder dat iemand hem heeft kunnen treffen! Ik heb zelfs hooren verhalen, dat hij den vijand eene bijgeloovige vrees aanjoeg, zoodat men, ziende dat geen schot hem trof, hem voor een bovennatuurlijk wezen begon aan te zien, en allen op de vlugt sloegen, geen moed meer hebbende nog langer vergeefs de roeren op hem aan te leggen.

»Middelerwijl werd Fervaques, die in het St. Michielsklooster op het teeken wachtte, en niet kon vermoeden

dat ons alles was bekend, door de onzen misleid, en het afgesproken teeken vernemende, kwam hij met zijne bende te voorschijn, zonder er aan te kunnen denken, dat men gereed stond hem te ontvangen. Zij werden dan ook terstond in verwarring gebragt en neergehouwen, doodgeschoten of gevangen genomen, en ik verzeker u, dat menig fransch edelman dezen nacht op het slot geheel anders zal doorbrengen, dan hij heden morgen had vermoed."

»Het verlies der onzen zal dan wel groot zijn?" vroeg de graaf op pijnlijken toon.

»Ja," antwoordde de Bultenaar trouwhartig, »dat zal het stellig! Ik weet er nog niet veel met zekerheid van, maar zal het morgen wel kunnen zeggen. Het ligt intusschen voor de hand, dat de hertog een schromelijk verlies moet hebben geleden: bij dit alles komt nog de vlugt der Franschen door de poort; want hun dringen was zóó geweldig, dat menigeen onder den voet raakte en stikte; velen, die hun leven met zwemmen hoopten te redden, verdronken door het gewigt hunner wapenrusting, en anderen werden door het vuur der onzen gedood."

»Ik verklaar u echter op mijne eer," sprak de graaf, »dat ik mij niet kan begrijpen, hoe men ons gesprek gister avond heeft kunnen afluisteren, en als gij mij zulks niet zoo stellig verzekerde, dan zou ik het een leugen achten en de zaak niet anders kunnen verklaren dan door het vermoeden, dat iemand van ons den toeleg heeft verraden. Ik zelf heb menigwerf naar buiten gezien, zonder iemand te ontdekken!"

»Maar hebt gij wel op den grond gezien?" vroeg de Bultenaar.

»Goede hemel! wat is dat?" riep Rochepot met de grootste verwondering, ziende hoe plotseling de Bultenaar als een bal ineengekrompen op den grond lag, en zich even gemakkelijk als snel voortbewoog, zonder het minste gedruisch te maken. Daarna rigtte hij zich weer op, maar de graaf kon maar niet bekomen van zijne verbazing, en sprak eindelijk:

»Nu gaat mij een licht op: waarschijnlijk hebt gij op

deze wijze kans gezien door de edelen en ruiters heen te komen, en mij een slag op het been toe te brengen. Die zaak was mij ook geheel onbegrijpelijk; maar nu heb ik den sleutel tot het raadsel, mijn vriend! Gij zijt voor uwe tegenpartij een hoogst gevaarlijk man, en waarlijk, de prins van Oranje moet hoogen prijs stellen op dienaren, wier trouw alleen door hunne behendigheid wordt overtroffen!"

»Oranje stelt het ook op prijs, heer graaf! Maar ik bid u, wat zou een wanstaltige dwerg als ik toch aan het leven hebben, indien hij niet door zijne wanstaltigheid diensten kon bewijzen, waartoe geen ander in staat is?"

Rochepot zag hem medelijdend aan, en wilde hem antwooorden, toen juist Govert binnen kwam en in een korf vleesch bragt, met brood en eene kan wijn. De graaf zag hem verwonderd aan, opmerkende, dat zulks zijne verwachting overtrof, en tevens betuigende, dat een dronk wijns hem nog nooit zoo te stade kwam als thans. De Bultenaar wreef zich vergenoegd de handen; het was de eenige kan wijn die hij bezat en zorgvuldig bespaard had tot eene of andere buitengewone gelegenheid. Nu echter smaakte hij een dubbel genoegen, ziende hoe welkom de lafenis was voor den vreemdeling, die uren achtereen op de ellendigste wijze had doorgebragt, en hem nog buitendien een gebroken been had te wijten. De jonge Govert zag ook met het grootste genoegen, dat de graaf met zoo veel smaak den wijn dronk, en zijn vader de hand drukkende, fluisterde hij hem in 't oor, dat hij nog nooit zoo veel vreugde had ondervonden, als hij anderen had zien eten en drinken. De knaap, goedhartig van aard, was zijn vader dankbaar, dat deze het beste wat hij had een vreemdeling voorzette, die althans voor het oogenblik in hulpeloozen staat verkeerde.

»Zoo vader, zoo zoon," sprak de graaf, die zeer wel zag wat er in den knaap omging. »Als God hem het leven spaart, dan zal hij gewis nog menige edele daad verrigten!"

»Dat geve de hemel!" antwoordde de Bultenaar, »maar

Govert behoeft niet te worden geprezen wegens zijne goedhartigheid! Als hij die familiedeugd niet bezat, dan zou ik hem niet als zoon hebben aangenomen! Ik begeer nu alleen van hem, dat hij u eene poos gezelschap houdt; want ik wil mij thans tot den prins begeven en een goed kwartier voor u in gereedheid brengen. Zoodra alles gereed is, dan kom ik met eenige vertrouwde burgers terug om u af te halen."

Dankbaar reikte Rochepot hem de hand, betuigende, dat hij volgaarne zich zoo lang met den knaap zou onderhouden. Govert omarmde zijn vader, en bad hem spoedig terug te keeren, zeggende, dat zij heden lang genoeg gescheiden waren geweest, en vader daarom verpligt was, zoo veel spoed mogelijk te maken. De Bultenaar drukte hem aan zijn hart, groette den graaf eerbiedig en spoedde zich naar den prins.

Zoodra de Bultenaar aan het slot kwam, berigtte men hem, dat hij onverwijld bij den prins moest komen, wijl deze hem wachtte, en reeds had gezegd, dat hij niet te bed zou gaan, vóór hij den Bultenaar had gezien. Snel vloog onze dwerg de trappen op, en aan Oranjes kamer gekomen, zag hij dat de deur open stond, en de prins de kamer op- en neêrging. Zoodra de prins hem zag, ijlde hij naar hem toe, en Goverts beide handen in de zijne nemende, riep hij met warm gevoel uit:

»Waarmeê kan ik u ooit vergelden wat gij heden aan ons hebt gedaan! Antwérpen en Oranje hebt gij beiden ten duurste aan u verpligt, en wijl ik niet wil sterven als uw schuldenaar, zoo smeek ik u, zeg mij openhartig waarmeê ik u eenigzins kan beloonen!"

»Dat treft, uwe hoogheid!" antwoordde de Bultenaar, »ik kwam juist hier om u eene gunst te vragen."

»Spreek zonder omwegen, mijn vriend! uw verzoek is u vooraf reeds toegestaan."

»In mijne voorbarigheid, om den aanval der Franschen te vervroegen, omdat zulks geheel in ons voordeel was, wijl wij in ieder opzigt gereed waren, heb ik graaf Rochepot het been stuk geslagen. Ik heb hem evenwel goed verbonden, maar in het wachthuis bij de poort op-

gesloten moeten houden. Hij kan dus vooreerst niet op reis gaan, en daarom wilde ik u verzoeken, hem hier te ontvangen, opdat zijne beenbreuk volledig hersteld worde. Als gij dit mijn verzoek toestaat, en ik hem aanstonds herwaarts mag brengen, dan zal ik mij dubbel beloond achten; want waarlijk, ofschoon een vader zijn zoon niet prijzen mag, geloof ik toch, dat Antwerpen aan hem grooter verpligting heeft dan aan mij."

»Gij hebt beiden het onmogelijke gedaan," hernam Oranje ernstig, »en schande over ieder die ooit vergeten mogt, wat hij heden aan vader en zoon verpligt is! Bovendien levert gij weer een nieuw bewijs van uw edel hart: in stede van iets voor u zelven te vragen, springt gij op nieuw voor een ander in de bres! Uw verzoek wordt u van harte toegestaan, en ik zelf ga met u om den graaf herwaarts te vervoeren."

Oranje nam zijn hoed en wenkte den Bultenaar met hem te gaan, doch deze sprak verwonderd:

»Met uw verlof, uwe Hoogheid! kamer en bed moeten toch eerst voor den armen graaf in gereedheid gebragt worden."

»Dat is reeds geschied, Govert!" antwoordde de prins glimlagchend; »ik heb ook wel eens spionnen en weet reeds wat er gebeurd is! Kom maar gerust meê; Villers en eenige trouwe dienaars wachten reeds met eene gemakkelijke draagkoets, en ik heb ook reeds lang reikhalzend naar u uitgezien!"

Verbaasd volgde Govert den prins, en het slot aan de achterzijde verlatende, overtuigde hij zich, dat werkelijk alles in gereedheid was. Oranje zelf ging meê, en het eerst het wachthuis binnentredende, begroette hij den graaf met innemende minzaamheid, betuigende, dat hij zich gelukkig achtte, hem eene dienst te kunnen bewijzen. Rochepot, uiterst gevoelig over die eervolle onderscheiding, dankte den prins eerbiedig en hoffelijk, en nadat de Bultenaar hem op de doelmatigste wijze in den draagstoel had geplaatst, ging de stoet behoedzaam voort en bereikte het slot, zonder opzien te baren. De graaf werd naar boven en te bed gebragt, en nu nam de

Bultenaar afscheid, rondborstig betuigende, dat hij behoefte gevoelde, om naar huis te gaan en een gedeelte van den nacht aan zijn zoon te wijden. De prins, beseffende hoe natuurlijk zijn verlangen was, hield hem ook niet langer op, en na een hartelijk afscheid, gingen vader en zoon, met verblijd gemoed zamen naar hunne nederige woning.

Zoodra zij echter in de nabijheid kwamen, riep de Bultenaar verbaasd uit:

»Wat duivel! er brandt licht in ons huis, mijn jongen! zou er onraad zijn of misschen de Franschen teruggekeerd?"

Met versnelden tred gingen zij op het licht aan, en waren spoedig binnen, nieuwsgierig en tevens ongerust over zoo vreemd een verschijnsel. Zoodra zij echter de kamer waren binnengetreden, bleven zij sprakeloos van verbazing staan: de lamp brandde, het vuur knapte helder aan den haard, de tafel was bezet met spijzen, en bij eene zilveren en goed gevulde wijnkan stonden twee zilveren bekers; bij kan en bekers lag een perkament, en daarop stond geschreven:

> »Aan de redders der stad, die voor den weêrloozen en gewonden vijand hunne laatste teug wijns overhebben."
>
> »Oranje."

»Goede God!" riep de Bultenaar uit, terwijl hem de tranen over de wangen rolden, »ziet gij dat, mijn jongen! Kom Govert! eerst gedankt en dan gebeden, dat God den goeden vorst nog lang spare, en dan aangezeten en op Oranjes heil den beker geledigd!"

Wat er omging in hun gemoed, wagen wij niet te beschrijven! Zij baden en dankten God hartgrondig, deden zich toen naar hartelust te goed aan hetgeen hun was geschonken, en waarlijk zij hadden het dubbel verdiend, ofschoon zij overtuigd waren dat zij niets meer hadden gedaan dan hunnen pligt. De knaap beschouwde den kleinsten beker, die blijkbaar voor hem was bestemd, van

alle kanten, zonder hem met de hand te durven aanraken, en vroeg toen op kinderlijken toon :

»Maar, vaderlief! waarom heeft de prins ons zoo veel schoons en kostbaars gezonden? Wij hebben toch altijd brood en bier genoeg gehad, en ik durf eigenlijk aan niets te komen! Heeft onze vorst dien graaf zoo lief, dat hij u zoo rijk wil beloonen omdat gij zijn been zoo goed hebt verbonden!"

»Ik weet het niet, jongen! Misschien heeft de prins ook gehoord, dat gij de Franschen zoo dapper met uw slinger hebt begroet."

»Neen, vader!" sprak Govert met glinsterende oogen, »want daarvoor heb ik mijne muts terug, en dit is mij nog veel meer waard! Kijk, die darf ik fiks in de hand nemen en opzetten; die ken ik al zoo lang! En dat ik als een razende op de Franschen heb geworpen dat was vooral omdat zij mij de muts van vader hadden afgeschoten! Dat zou toch ieder knaap hebben gedaan! En daarvoor hebt gij mij beloond, vaderlief! en mij mijne muts teruggebragt! Neen, of de prins heeft graaf Rochepot lief, of gij hebt zulke heldendaden verrigt, dat het volk gemeend heeft, u schitterend te moeten beloonen! En wijl de vorst weet, dat ge zonder mij toch in niets behagen schept, heeft hij uit goedertierenheid er ook een beker voor uw jongen bijgedaan. Ja, ja, vaderlief! zoo is het en niet anders, en God zal hem loonen voor zoo veel bewijzen van goedheid!"

»Nu, nu, ik weet het zoo niet allemaal," sprak de Bultenaar geroerd; »het is echter voor ons, en wij willen nu niet ondankbaar zijn, maar de goede gaven ook genieten! De dag is warm geweest, mijn jongen! hef uw beker op, en leve Oranje!"

Zij deden nu eer aan het vorstelijk geschenk, en Govert hielp zijn vader het overschot zorgvuldig wegbergen. De Bultenaar kuste de kan en de beide bekers eerbiedig vóór hij ze wegsloot, en sprak toen ernstig:

»Zie, Govert! de Roomschen hebben hunne reliquiën, maar wij hebben de onze! Wel knielen wij er niet voor, doch zoo vaak wij ze zien, zullen wij bidden tot God,

dat Hij onzen vorst en heer genadiglijk moge behoeden!"
Door en door gelukkig begaf zich het tweetal te bed, in den kinderlijken eenvoud hunner harten niet begrijpende, waarom zij de redders der stad door den prins werden genoemd, terwijl, naar hunne meening, alle burgers evenveel daartoe hadden bijgedragen.

XIII.

Kornelis de Hooge onthoofd.

Er was ongeveer eene maand verloopen sedert de gebeurtenissen, waarvan wij in het vorig hoofdstuk hebben gesproken. Antwerpen was allengs bekomen van den doorgestanen schrik; Anjou had zich zoo veel mogelijk bij de Staten verontschuldigd, en zelfs de prins van Oranje, ofschoon zwaar door hem beleedigd en bijna het offer van zijn verraad geworden, had in zijn voordeel gesproken, en beweerd, dat men hem, indien hij schuld wilde bekennen, vergiffenis moest schenken, in aanmerking nemende, dat men aan hem en de Franschen veel verpligting had, wijl zij het voortzetten van den strijd tegen Spanje mogelijk hadden gemaakt.

De spaansche landvoogd, Parma, spande middelerwijl alle krachten in, om zijn voordeel te doen met de plaats gehad hebbende gebeurtenissen, en zag althans van tijd tot tijd zijne ondernemingen met een gunstig gevolg bekroond. De Staten bevonden zich in hagchelijken toestand, en waarlijk, als iemand de geschiedenis van den worstelstrijd tegen Spanje in al hare bijzonderheden nagaat, dan moet hij vervuld worden met bewon-

dering voor een volk, dat pal stond onder zoo vele ontberingen en gevaren, voor de regering, die ook onder de moeijelijkste omstandigheden den moed niet verloor, en voor den vorst, die de Nederlanders liefhad als zijne kinderen, en onder vroom opzien tot God met bewonderenswaardig beleid de teugels van het bewind in handen hield!

Het was in den aanvang van Februarij. De prins van Oranje stond gereed, Antwerpen te verlaten, waar hem het verblijf om verschillende redenen onaangenaam was geworden. Het was een donkere, koude avond; van tijd tot tijd vielen er eenige vlokjes, en de grijze lucht voorspelde, dat weldra de sneeuw in groote hoeveelheid den grond zou bedekken.

Wij vinden des avonds omstreeks zes uur den prins in zijn vertrek, gezeten aan eene groote tafel, het hoofd in de hand gesteund. Zijn voorhoofd was gefronst, en zijne trekken verrieden groote neerslagtigheid. Tegenover hem zat de predikant Villers, zijne blikken met de grootste genegenheid en belangstelling gevestigd houdende op den vromen vorst, wiens gemoed blijkbaar door sombere gewaarwordingen werd vervuld. Beiden hadden reeds geruimen tijd het stilzwijgen bewaard; maar ofschoon de waardige geestelijke uit bescheidenheid het niet had gewaagd, den vorst in zijne overpeinzingen te storen, werd hem toch eindelijk het zwijgen bang; zijne vochtige oogen nog eenmaal met de innigste genegenheid op Oranje vestigende, sprak hij op zachten toon:

»Ik zag u niet dikwerf zoo ontmoedigd, mijn vorst! en toch hebben wij groote redenen om God te loven en te danken. Hoe donker zag het er nog kort geleden uit! Wie had het kunnen denken, dat wij zoo genadig zouden ontkomen aan het gevaar, en gij zelf gered worden uit de strikken uwer vijanden? En zou het nu mogelijk zijn, dat uw vertrouwen op de Voorzienigheid ware verzwakt? Des Heeren arm is niet verkort, en de God, die zoo lang over ons dierbaar vaderland en uw leven waakte, is en blijft eeuwig dezelfde trouwe God, die ons nooit zal verlaten! Waarom dan staat uw gelaat zoo donker,

mijn beminde vorst? Of wordt uw gemoed beangst door bange gewaarwordingen, die gij voor uw vriend acht te moeten verbergen, dan wil ik niet onbescheiden zijn en trachten te dringen in uwe geheimen! Gij weet echter, hoe lief mijne ziel u heeft, en zult mij derhalve verschoonen, als soms mijne genegenheid mij tot te groote vrijmoedigheid verleidt!"

Aangedaan reikte Oranje hem de hand, en sprak:

»Neen, voorwaar, mijn edele Villers! Voor u heb ik geene geheimen, en gaarne wil ik u bekennen, dat mijne sombere gemoedstemming mij zelven een raadsel is. Geloof mij, ook ik ben overtuigd, dat Gods arm niet is verkort, en ons voor Zijne genadige bescherming de innigste dankbaarheid betaamt! Ik ben ten volle overtuigd, dat de Algoede waakt over ons dierbaar vaderland, en eene inwendige stem zegt mij, dat Spanje eenmaal zal moeten afzien van zijne overheersching! Maar sedert den moordaanslag, die mij bijna het leven deed verliezen, lijdt mijne ziel aan aanvallen van eene onoverwinnelijke droefgeestigheid, en heden avond overmeestert mij weer die sombere stemming. Het baat mij niet, of ik daartegen al strijd. Maar zoo er iets is, dat mij opbeuren kan, dan is het de toespraak van een vriend zoo als gij, wiens ziel deelt in al hetgeen mij treft. Maar zeg zelf, Villers! moet het mij niet bedroeven, als ik nu moet ondervinden, dat de Antwerpenaren mij beginnen te wantrouwen, mij verdacht houdende, dat ik met Frankrijk heul, sedert het bekend is, dat ik voornemens ben, mij met Louise de Coligny in den echt te verbinden? Ik weet wel, niemand mag zich zelf verheffen, maar niettemin meende ik toch aanspraak te mogen maken zoo niet op erkentelijkheid, dan toch op vertrouwen! Dat is voor het oogenblik ook de voorname reden van mijne droefgeestigheid, en ik wil voor u niet verbergen, dat het verblijf alhier mij meer en meer ondragelijk wordt! Ik wil hoe eer hoe liever Antwerpen verlaten; en als het zonder argwaan te geven kan geschieden, dan zou ik gaarne morgen reeds vertrekken."

Villers verschrikte bij het vernemen van dit plan, en

den prins ernstig aanziende, sprak hij op vasten toon:
»Dat gaat niet, mijn prins! Ik weet dat ondank en ongegronde argwaan moeijelijk zijn te dragen; doch gij moogt u daardoor niet laten ontmoedigen of bewegen tot een stap, die voor het oogenblik ongeraden is! Indien ook al de Antwerpenaars ondankbaar zijn en u wegens uw voorgenomen huwelijk wantrouwen, dan vraag ik u af, als dienaar van het Evangelie, of zulks u het regt geeft, u schuldig te maken aan hetzelfde kwaad?"

»Wat meent gij?" vroeg Oranje driftig. »Als ik morgen deze stad verlaat, maak ik mij dan aan ondankbaarheid schuldig?"

»Ja, mijn vorst!" antwoordde de predikant ernstig.

»Ik begrijp u niet," hernam de prins eenigzins gemelijk. »Wat bindt mij aan eene stad, voor wier redding uit de magt der Franschen ik al het mogelijke deed, en die mij nu durft verwijten, dat ik met Frankrijk heul?"

»De man, die u en Antwerpen heeft gered," antwoordde Villers, »onze getrouwe Bultenaar, die vóór eenigen tijd de stad verliet om op kondschap uit te gaan, heeft uw woord, dat gij niet zoudt vertrekken voor hij u had weergezien. Wat Govert voor ons heeft gedaan, behoef ik u waarlijk niet meê te deelen, evenmin als ik u behoef te zeggen, dat alleen de belangen van u en het dierbaar vaderland hem van hier konden roepen. Geheel zijn leven is aan die belangen toegewijd, en bij de *fransche furie* stelde hij zelfs het leven van zijn innig geliefden zoon in de waagschaal om ons te redden. Als nu Govert heden of morgen of later terugkeert en u niet vindt, zal dan niet uw geweten u verwijten, dat gij evenzeer tegen hem hebt misdreven, als Antwerpen tegen u?"

»Geen woord meer, Villers!" riep de prins getroffen uit. »Ik blijf hier den getrouwen Bultenaar verwachten, en schande over mijn hoofd, als ik ooit kan vergeten, wat hij voor ons heeft gedaan! Ook bid ik u dat gij mij vergeeft; ik had waarlijk in den laatsten tijd zijne afwezigheid niet meer opgemerkt, en beschuldig mij zelven reeds van ondankbaarheid. Misschien ligt de reden daarin, dat ik volstrekt niet wist, waarom hij de stad verliet;

doch hoe dit zij, gij hebt volkomen gelijk, en hier is mijne hand tot onderpand, dat ik ten aanzien van mijne beproefde vrienden niet ligt weer een misslag zal begaan!"

Aangedaan en met warme dankbaarheid drukte Villers de hem aangeboden hand, en sprak:

»Ook ik weet niet, mijn vorst! waarom Govert de stad verliet, maar toevallig heb ik heden van een onbekende vernomen, dat heden of morgen een onzer vrienden terugkeert, en nu begrijp ik, dat dit niemand kan zijn dan onze Bultenaar."

»Het is zonderling," merkte de prins nadenkend aan, »dat een man uit het volk, zoo als Govert, soms op het spoor komt van zaken, die voor een ander en zelfs voor mij verborgen bleven! Waarlijk, ik stel zijne verdiensten op even hoogen prijs als gij, en erken ten volle, dat de laatste verraderlijke toeleg alleen door hem is verijdeld; maar toch is het mij een raadsel, hoe hij zoo vaak de geheimen der vijanden weet te bespieden. Wat heeft het mij al moeite en opofferingen gekost, de oogmerken van Filips te leeren kennen, en onze trouwe Govert komt den vijand telkens op het spoor, en zijne meêdeelingen zijn altijd juist! Wie weet, wat er nu weer op til is, en nu ik er over nadenk, verlang ik hartelijk naar zijn terugkomst. Parma toch ligt overal op de loer en Anjou brouwt misschien ook kwaad, en het is ligt mogelijk, dat ons weer een groot gevaar boven het hoofd hangt, en daaruit ook voor een deel mijne onrust en gejaagdheid voortspruiten."

»Ik geloof niet, uwe Hoogheid! dat er voor het oogenblik gevaar dreigt, omdat de Bultenaar ons anders daarvan wel een wenk zou hebben gegeven. Tot dusverre heeft hij ons altijd vooruit gewaarschuwd, en naardemaal hij thans niets van zich heeft doen hooren, zoo mogen wij daaruit afleiden, dat er geen gevaar te vreezen is.

Ik vermoed dat hij eeniglijk op verspieding is uitgegaan, en gaarne wil ik belijden, dat ik hem daarvoor ook zeer dankbaar zijn zal. Het is ontegenzeggelijk een hagchelijke tijd en voor ons in ieder opzigt wenschelijk, op de hoogte van 's vijands plannen te blijven. Govert is geslepen en

voorzigtig tevens, en heeft inderdaad den fijnen reuk van een speurhond. Hij is zoo plotseling en onverwachts vertrokken, dat ik wel zou durven wedden, dat hij achter het een of ander is gekomen, hetgeen hem genoegzaam van gewigt voorkwam, om de zaak te onderzoeken."

»Hieraan hebt gij volkomen gelijk, eerwaardig heer!" klonk plotseling de stem van Govert, »en als mijn verzoek niet te vrijpostig is, dan zou ik gaarne vergunning erlangen, om binnen te treden en den prins mijne hulde te bieden."

»Treed binnen, getrouwe vriend!" riep Oranje verheugd uit; »gij zijt ons op ieder uur welkom, en vooral heden avond, nu ik eene zoo dringende behoefte gevoel, de gelaatstrekken van getrouwe vrienden te aanschouwen! En te dezen aanzien stel ik u, ik behoef het u niet te verzekeren, op dezelfde lijn met onzen waardigen predikant, die reeds lang alle moeite deed om mijne droefgeestigheid te verbannen. Ik was echter niet gerust, wijl gij ons zoo onverwachts hebt verlaten en niets van u doen hooren, en overtuigd, dat gij zulks niet zoudt doen wegens eene kleinigheid, kon ik ook mijne vrees niet verbannen, dat ons dierbaar vaderland door nieuwe gevaren wordt bedreigd. Ik heet u dus dubbel welkom, en hoop nu van u te vernemen, dat mijne vrees ongegrond is."

»Ja en neen, uwe Hoogheid!" antwoordde de Bultenaar. »Er is ditmaal geene feitelijke reden tot ongerustheid, en hetgeen mij bewogen heeft, Antwerpen te verlaten, was eigenlijk maar eene zaak van ondergeschikt belang, ofschoon zij toch bewijst, dat de Spanjaard niet stil zit en overal in troebel water poogt te visschen. De tijd zal echter waarschijnlijk spoedig komen, dat ik u om een gunstbewijs moet verzoeken."

Blijkbaar van een drukkenden last bevrijd toen hij vernam, dat Govert geene nieuwe aanslagen had ontdekt, zeî Oranje blijmoedig:

»Ieder gunstbewijs, waarom gij verzoekt, trouwe Govert! is u vooraf reeds toegestaan; want gij kunt onmo-

gelijk iets van mij begeeren, dat ik zou moeten weigeren! Wij willen nu zorg dragen, dat u een beker gebragt worde, en na eene goede teug te hebben genomen, zult gij, ik twijfel er geen oogenblik aan, onze nieuwsgierigheid wel willen voldoen."

»Tegen eene teug heb ik niets in te brengen," sprak de Bultenaar, een blik wisselende met Villers, die dezen van kleur deed veranderen; hij vervolgde echter op ongedwongen toon: »en vervolgens zal ik u gaarne mijn wedervaren verhalen, en tevens welk gunstbewijs ik van u heb te vragen.

Govert nam den beker aan, die hem door een dienaar werd aangeboden, en zette dien niet neer vóór hij den geheelen inhoud had geledigd.

»De wijn schijnt u te smaken!" sprak de prins met vriendelijken glimlach.

»Ja, uwe Hoogheid!" antwoordde Govert; »als men eens weer kennis heeft gemaakt met de slinksche en verraderlijke wegen, die de Spanjaard gaat, dan heeft men soms een geheelen beker noodig om de ergernis af te spoelen! Buitendien ook heb ik te voet een verren togt afgelegd, en is mij de keel bijna verdroogd; want ik behoef u wel niet te zeggen, dat ik mij, als ik op reis ben, waarlijk geene weelde kan veroorloven. Ik heb daarom uw welwillend aanbod zonder omwegen aangenomen, en u met der daad bewezen, dat op dit oogenblik eene krachtige teug mij niet onwelkom is! Maar nu ter zake.

»Er woont te 's Gravenhage een bloedverwant van mij, Kornelis de Hooge geheeten, een plaatsnijder van beroep, van wien ik eigenlijk weinig af wist. Ik heb wel eens gehoord, dat hij een wonderlijk schepsel is, zeer kundig in zijn beroep, maar overigens onnoozel en gemakkelijk te bedriegen; over het eerste kan ik niet oordeelen, doch het laatste is volkomen waar! Vóór eenigen tijd vernam ik toevallig, dat mijn onnoozele Kornelis een handlanger was geworden van de Spanjaarden, en zwanger ging van het plan om het volk op te ruijen en voor Filips te winnen.

»Aanvankelijk lachte ik er hartelijk om; maar bij eenig nadenken begreep ik toch, dat er iets meer achter moest steken. Wel kon de geheele zaak laster of dwaling zijn, maar dan had ik bij een togt naar 's Hage niets verloren, wijl ik mijn Govert wilde meênemen, die buiten zijne vaderstad nog nooit iets heeft gezien. Was het echter geen verzinsel, dan moest ik trachten, den armen man uit 's vijands klaauwen te redden; want hij is toch een bloedverwant van mij, en ik ben zulks aan de nagedachtenis van mijn eerlijken vader verschuldigd. Buitendien kon ik in dit geval den onnoozelen hals gemakkelijk uithooren, en het is altijd goed, de plannen onzer vijanden te kennen."

»Ik verliet alzoo Antwerpen met mijn jongen, zonder u iets van de zaak te verhalen, wijl het onmogelijk iets van belang kon zijn, en ik, opregt gesproken, niet gaarne zou worden uitgelagchen. Mijn jongen heeft groote oogen opgezet, maar ik waarlijk niet minder, want ik heb den armen Kornelis gevonden in een staat van volkomen krankzinnigheid. Men schijnt hem wat geld gegeven te hebben, en iemand, die weleer in dienst van keizer Karel V heeft gestaan, moet hem vastelijk in 't hoofd hebben gebragt, dat hij een verre bloedverwant is van den keizer. Verbeeld u eens, mijn goede Kornelis de Hooge een bloedverwant van Karel V! Aanvankelijk meende ik mij te bersten te lagchen, maar spoedig kreeg ik toch meêlijden met hem, bespeurende dat er niets aan te doen was, en hij ongeneeslijk krankzinnig is op dat punt. Ik was zelfs reeds van plan, mijn neef aan zijn lot over te laten, en weer de terugreis aan te nemen, maar bedacht nog tijdig, dat er noodzakelijk iets achter moest schuilen, ofschoon ik nog niet begrijp, waarom de Spanjaard zich van zulk een onnoozelen hals wil bedienen. Ik veranderde dus van batterij, en hield mij, alsof ik geloof sloeg aan zijne bewering. Hij kwam nu spoedig in eene opgeruimde stemming, en weldra wist ik alles!

»Hij heeft met twee vrienden, een zekeren Jakob de Vos van Delft en een Vries, Jan Rataller genaamd, een boekje opgesteld, dat *hoog noodige waarschuwing* heet, en

waarin hij zich *Kornelis van Oostenrijk* noemt; buitendien heeft hij onder denzelfden naam een aantal brieven opgesteld aan de schutterijen der verschillende steden. Het zijn oproerige geschriften, en ik ben stellig overtuigd, dat er geen gevaar van te duchten is, al geloofde men algemeen, dat hij waarlijk een bastaard van keizer Karel is; maar ik vrees daarentegen in hoogen graad voor mijn neef, die zich niet laat raden, en zijn plan wil doorzetten. Hij heeft reeds een drukker te Leiden op 't oog, en men behoeft waarlijk niet zeer scherpzinnig te zijn om te weten wat er gebeuren zal: Kornelis wordt spoedig gevat, en het geregt is niet gemakkelijk voor zulke overtredingen, hetgeen ik trouwens zeer toejuich; want grooter misdaad ken ik niet dan verraad tegen het vaderland en Oranje; maar Kornelis de Hooge is waarlijk krankzinnig en moest opgesloten worden in stede van gehangen. Als hij schuldig was, dan zou ik zelf bij zijne teregtstelling tegenwoordig kunnen wezen; maar nu heb ik medelijden met hem en besloot daarom, uwe voorspraak voor hem in te roepen, ten einde hem van een schandelijken dood te bevrijden."

De eerlijke Bultenaar wendde zich een oogenblik af om een paar tranen uit zijne oogen te wisschen. Oranje en Villers zagen hem met deernis aan, en de eerste sprak meêwarig.

»Wend uw gelaat niet af, vriend! Zulk een traan ontsiert u waarlijk niet, en ik geef u mijn woord, dat ik al het mogelijke zal doen, om hem te doen vrijspreken, als hij mogt gevat worden. Het is echter wel mogelijk, als die oproerige stukken elders in druk verschijnen onder den naam van Kornelis van Oostenrijk, dat men niet zal vermoeden dat de schrijver uw neef de Hooge is."

»Och neen, uwe Hoogheid!" viel Govert in, »hij zou het wel op straat willen uitroepen, dat hij een bastaard van keizer Karel is, en eigenlijk Kornelis van Oostenrijk heet: zoodra dus zijne geschriften dien naam dragen, wordt hij onmiddellijk geknipt en ter dood veroordeeld. Ik ben u echter ten hoogste dankbaar, dat gij mijne bede hebt verhoord, en misschien kan hij het leven nog aan uw invloed te danken hebben!"

Welwillend herhaalde de prins zijne belofte, en men kon het Govert aanzien, dat hem een last van het hart was gevallen. Hij nam een eerbiedig afscheid, en verliet het vertrek na nog eenmaal een veelbeteekenenden blik op den predikant te hebben geworpen. Deze scheen hem wel te hebben begrepen, want Govert knikte hem dankbaar toe en verliet met haastigen tred het slot, zich begevende naar zijne woning, waar de jonge Govert hem ongeduldig wachtte. De jonge was vermoeid en verlangde naar bed, zoodat hij regt blijde was, toen hij zijn vader zag aankomen. De Bultenaar drukte hem liefderijk de hand, en beval hem, zoo spoedig mogelijk de rust te zoeken, waaraan hij de grootste behoefte had. Hij ging met hem naar het kleine, armelijke dakkamertje, waar het jongsken 's nachts zoo heerlijk sliep, als geen rijkaard op zijn donzen bed! Met innerlijk welbehagen zag hij hoe vlug de knaap zich ontkleedde, en godvruchtig stemde hij in met het nachtgebed, dat Govert op eerbiedigen toon opzond tot den Hemelschen Vader; toen drukte hij hem nog een kus op de wangen, en eer hij nog het kamertje had verlaten, sliep de jongen reeds als eene roos.

»Dat treft," mompelde de Bultenaar, »want als hij wist, dat ik weer naar het slot ging, dan bleef de arme jongen den ganschen nacht op."

Zonder gedruisch te maken, klom hij den trap af, en zelf hoegenaamd geene vermoeidheid bespeurende, liep hij met driftige schreden naar het slot, zich weinig bekommerende om den grooten afstand dien hij had af te leggen. Aan de achterzijde van het slot gekomen, stiet hij even aan de deur, waar hij gewoonlijk inging, en haar open vindende, mompelde hij goedkeurend:

»Ha! de predikant heeft mij begrepen!"

De Bultenaar klom naar boven en aan het vertrek van Villers gekomen, klopte hij aan, en trad na verkregen verlof binnen. De eerbiedwaardige geestelijke wachtte den Bultenaar; zijne trekken verrieden angst en gejaagdheid, en Govert de hand reikende, sprak hij:

»God dank, dat ik u zie, Govert! Ik heb uw blik

wel bemerkt, en weet dat er gevaar is; maar de onzekerheid is schrikkelijker dan het grootste gevaar, en ik heb letterlijk, sedert ik den prins verliet, de oogenblikken geteld tot ik u hoorde komen.”

»Ik begrijp u, eerwaardig heer!” sprak Govert eenigzins bedremmeld, »en toch moet ik bekennen, dat ik eigenlijk niets weet, maar het ergste vrees! Gij zult u ook wel kunnen voorstellen, dat ik, als ik maar iets verneem, dat Oranje bedreigt, behoefte heb om u onmiddellijk alles meê te deelen en mijn hart uit te storten! Gij weet u best te herinneren, welk zielsleed ik heb gehad tijdens den moordaanslag op onzen geliefden vorst, wijl ik altijd binnen Antwerpen was gebleven en daardoor geheel onbekend met hetgeen er voorviel. Sedert dat noodlottig tijdstip heb ik, zoo als gij weet, weinig rust meer gehad, en mij van tijd tot tijd naar elders begeven, wijl het mij altijd onmogelijk voorkwam, dat met den dood van den moordenaar tevens de vijanden van Oranje zouden zijn gevallen. Ik heb dan ook, hoofdzakelijk om die reden, den togt naar den Haag ondernomen, ten einde weer eenigzins gerust gesteld te zijn,

»Aanvankelijk ging alles naar wensch, en ofschoon ik als een echte speurhond overal had rond gesnuffeld, rook ik nergens lont. Algemeen werd Anjou veroordeeld, en waar de Spanjaard geene bepaalde aanhangers had, daar vond ik de beste gezindheid jegens Oranje. Kort vóór ik den Haag verliet, zag ik echter toevallig op de straat een man, die mij verdacht voorkwam. Waarom weet ik niet, maar zoodra ik dien valschen loerenden blik zag, viel het mij op de leden, dat die knaap onmogelijk iets goeds in den zin kon hebben. Ik gaf mijn Govert een stoot aan den arm, en de jongen, die mij altijd begrijpt, vatte terstond wat ik op ’t oog had. Wij verhaastten onzen tred, zoodat wij ons vlak achter den vreemdeling bevonden, en toen zei ik hem schijnbaar fluisterend, doch zoo dat de ander het wel hooren moest, dat hij zich in den Haag zeer in acht moest nemen, en liever niet spreken over de Spanjaarden, want dat hier alles zich aan de zijde van Oranje had geschaard.

»De list gelukte, en zoodra ik mijn Govert dien raad had gegeven, keerde de vreemde knaap zich om, en vroeg mij, of ik in de stad bekend was en geneigd, hem te regt te helpen. Ik stelde mij bedeesd aan, en stamelde zoo wat dat ik zelf ook vreemd was, tevens den schijn aannemende, alsof ik mij spoedig wilde verwijderen. Dat scheen hem des te meer aan te sporen om een onderhoud met mij te hebben: op Govert wijzende, vroeg hij mij, of die fiksche jongen mijn zoon was. Ik antwoordde van ja, er bij voegende, dat hij ook een trouw aanhanger was van Oranje, en hoe jong nog in jaren, reeds bewijzen van zijne gehechtheid aan den prins had gegeven.

»De vreemdeling zag mij met een grijnzenden grimlach aan en noodigde mij, hem naar zijne herberg te vergezellen, waar ik welligt het een of ander kon vernemen, wat mij belang zou inboezemen. Ik hield mij nog meer bevreesd, en antwoordde, dat ik volstrekt niet nieuwsgierig was, en slechts een gering man, in wien niemand belang kon stellen, zoo min als ik zelf in de zaken van anderen, en ik bij gevolg geen zin had om mij met een vreemdeling in te laten. Mijne weigering scheen hem echter nog te versterken in zijn waan, dat ik tot de vijanden van Oranje behoorde, of althans in hunne dienst stond, zoodat hij mij fluisterend beval hem te volgen, mij tevens een wenk gevende, dat ik mijn Govert zou wegzenden. Ik gaf hem nu insgelijks fluisterend ten antwoord, dat ik zou gehoorzamen, wijl hij het regt van bevelen scheen te hebben, en Govert zou laten blijven in de gelagkamer tot ons onderhoud zou zijn afgeloopen.

»Wij gingen thans gezamenlijk naar de herberg, waar de vreemdeling te huis behoorde, en Govert, die mij altijd reeds met een half woord begrijpt, gaf ik te kennen, dat hij in de gelagkamer moest blijven wachten, wijl de onbekende heer mij alleen wenschte te spreken. De jongen antwoordde, dat hij gewoon was mij te gehoorzamen, en ik verzeker u, dat geen trek op zijn gelaat verried wat er in hem omging, ofschoon hij evenzeer als ik zelf best begreep, dat wij met een vijand te doen hadden.

»Toen wij in de herberg waren gekomen, bleef Govert

beneden, en ging ik met den vreemdeling naar zijne kamer, waarvan hij de deur onmiddellijk achter ons grendelde. Ik toonde hierover niet de minste verbazing, en vroeg hem, waarover hij mij wenschte te spreken. Hij ging bedaard zitten, wenkte mij dat ik zijn voorbeeld zou volgen, en vroeg mij toen of ik in Antwerpen bekend was. Die vraag bragt mij een weinig van mijn stuk: gaf ik een ontkennend antwoord, dan zou ik waarschijnlijk niets verder vernemen, en sprak ik de waarheid, dan moest hij wel op het denkbeeld komen, dat hij zich had bedrogen, en ik tot de partij van Oranje behoorde. Ik zeilde dus midden door, en verhaalde, dat ik soms lang achtereen te Antwerpen was gebleven, en de stad zeer dikwijls had bezocht, zoodat ik er geen vreemdeling was. Hij deed mij nu eenige vragen aangaande herbergen en wegen in de stad, en na mijne antwoorden te hebben vernomen, sprak hij op vergenoegden toon en met een lach, die wel op het grijnzen van een duivel geleek, dat ik juist de man was, dien hij hebben moest, wijl ik op iedere vraag een voldoend antwoord had gegeven.

»Hij schoof nu wat nader bij en vroeg mij fluisterend, of ik bekend was met het slot en de vertrekken, die de prins gewoonlijk bewoonde, en of ik kans zag, hem toegang tot den vorst te verschaffen. Nu keek ik hem scherp aan en antwoordde hem op vasten toon, dat ik met geen onbekende over dergelijke zaken sprak. Ik hield voorts onafgebroken mijne blikken op hem gevestigd, en weldra zag ik, terwijl hij het stilzwijgen bewaarde, de punt van een dolk blinken. Ik haalde met de grootste bedaardheid het zinkroer te voorschijn, dat ik altijd heimelijk bij mij draag, en zei hem op vasten toon, dat hij geen bloodaard voor zich had maar een man, die geene vrees kende en in de tegenwoordige hagchelijke tijden op alles gewapend was; dat hij mij niet kon verschrikken, en ik hem een kogel door het lijf zou jagen bij de eerste beweging met den dolk, dien ik had zien glinsteren; wilde hij alzoo verder met mij spreken, dan moest hij zijne wapenen afleggen, mij zeggen wie hij was, en zulks tevens met bewijzen staven.

»Onze knaap vertrok nog eenmaal zijn gezigt tot een

satanslach, lei den dolk terzijde en gaf mij te verstaan, dat de proefneming gelukt was, en hij nu ten stelligste wist, wien hij voor had. Hij verhaalde mij, dat hij Pedro Dordogno genaamd was, een Spanjaard van geboorte, doch lang genoeg in de Nederlanden had verkeerd, om de taal gemakkelijk te spreken, en ik verzeker u, dat zulks ook werkelijk het geval is; want zelfs aan zijne uitspraak heeft men groote moeite om hem als vreemdeling te herkennen! Hij sprak echter nu niet meer over de zaak, maar gebood mij, binnen vier weken mij te Antwerpen te bevinden en hem te zeggen, waar hij mij dan in 't geheim kon spreken. Hij haalde tevens een goed gevulde beurs voor den dag, en stelde mij die ter hand, zeggende, dat ik verder voor niets zou behoeven te zorgen, indien ik hem slechts getrouw diende. Ik gaf hem op eerbiedige wijze te kennen, dat ik de trouweloosheid schuwde, en mijne meesters hun vertrouwen mij altijd geschonken hadden, ofschoon maar een gering man zijnde, en daarom ook niet bij magte, geldelijke beloonningen af te slaan. Verder gaf ik hem mijne woning op, daarbij voegende, dat ik te Antwerpen alleen met lieden van mijn slag in aanraking stond, en hem derhalve geen aanzienlijker plaats van zamenkomst kon aanwijzen; wij zouden er echter volkomen veilig zijn en door niemand worden bespied, hetgeen ik trouwens het voornaamste achtte; ik beloofde hem, dat ik binnen vier weken te Antwerpen zou zijn, en op een door hem te bepalen uur mij dagelijks op de aangewezen plaats bevinden, althans zoo lang het ontvangen geld strekte, want langer kon ik niet vertoeven en leven op mijn eigen kosten, zoo als hij ligtelijk zou kunnen begrijpen.

»De Spanjaard was volkomen tevreden, en na een uur te hebben bepaald, waarop ik dagelijks hem moet wachten, gaf hij mij verlof heen te gaan en mijn Govert weer op te zoeken, dien ik echter niet in de gelagkamer vond, maar in de onmiddellijke nabijheid van Pedroos kamer, waar hij met het oor aan de deur nagenoeg alles had verstaan en zich gereed gehouden, om mij bij te springen, als ik soms in gevaar mogt komen.

»Hier is de beurs met het geld, eerwaardig heer! want ik behoef u niet te zeggen, dat ik haar alleen heb aangenomen om den verrader geen wantrouwen in te boezemen, en ik niet anders kan dan vermoeden, dat die Dordogno zwanger gaat van een aanslag tegen Oranje. Gij ziet dus zelf, ik weet eigenlijk niets, maar vrees toch met het volste regt, dat er iets kwaads op til is, weshalve ik den Algoede dank, dat ik waarschijnlijk achter de geheele zaak zal komen en misschien in staat zijn, den vorst te redden.”

»Ja, wel mogen wij God hartgrondig danken, trouwe Govert! en eerbiedig ook weer in deze gebeurtenis den vinger Zijner Voorzienigheid opmerken! De zaak is stellig van groot gewigt, en toch verheug ik mij hartelijk, dat gij er den prins geheel onkundig van hebt gelaten! Oranje is waarlijk tegenwoordig al somber en gedrukt genoeg, en de ondankbaarheid der Antwerpenaren grieft hem diep. Voor het oogenblik valt er ook niets aan te doen, en wij zouden bij gevolg zijne kwellingen noodeloos vermeerderen, als wij hem den nieuwen aanslag meêdeelden. Ik vermoed, dat Dordogno hier geene medepligtigen heeft, want anders zou het mij onverklaarbaar wezen, dat hij u door geld in zijne dienst zocht te krijgen. Er zullen wel anderen in het spel zijn betrokken, en misschien heeft hij voor eene groote belooning op zich genomen, den prins van het leven te berooven, meenende dat hij door geld en list wel in de gelegenheid zou geraken, den aanslag te volbrengen. Gij, trouwe, eerlijke Govert! hebt wijsselijk gehandeld en ons op nieuw ten duurste aan u verpligt. De Algoede zal u eenmaal loonen voor hetgeen gij voor den prins hebt gedaan!”

»Mijn grootste loon zal zijn, dat het mij gelukt den toeleg te verijdelen, eerwaarde! Gij weet, voor Oranje heb ik alles over, en zou zelfs niet geklaagd hebben, als mijn Govert voor hem ware gevallen, en den jongen heb ik toch zielslief!”

»Ik weet het vriend!” sprak Villers aangedaan en reikte hem met een blik vol achting en genegenheid de hand, die de dwerg hartelijk drukte. De beide trouwe

vrienden van den vorst bleven voorts nog eenigen tijd bijeen, en na elkander een goeden nacht te hebben gewenscht, nam de Bultenaar den terugtogt weer aan, om nog een paar uur rust te vinden, waaraan hij heden groote behoefte had. Zijn Govert had al dien tijd rustig doorgeslapen, en dit droeg niet weinig bij om zijn pleegvader in eene genoegelijke stemming te brengen. Dankbaar en verheugd, dat zijn kind niet gestoord was in zijne rust, ging hij ook te bed, en sliep weldra den slaap des regtvaardigen.

— ····· —

IV.

Vervolg.

De zaak van den plaatsnijder Kornelis de Hooge, den bloedverwant van den Bultenaar, was inderdaad zoo als deze in het vorig hoofdstuk aan den prins was meêgedeeld. Een voormalig kamerdienaar van keizerKarel V, naar de Nederlanden gekomen om de belangen van Filips II te bevorderen, was toevallig met de Hooge in aanraking gekomen, en had spoedig begrepen, dat die onnoozele hals door hem kon worden gebruikt ter bereiking van zijne oogmerken. Hij begon met hem eenig geld te geven en maakte hem diets, dat hij een bastaard van den keizer was, en zich regtens *Kornelis van Oostenrijk* mogt noemen. Hij had dit dwaas verdichtsel door allerlei logentaal en schijngronden den eenvoudigen man zoo vastelijk bijgebragt, dat de Hooge in den stelligsten waan verkeerde, dat het bloed van keizer Karel V werkelijk door zijn aderen vloeide. Niemand kon hem het

tegendeel bewijzen, en zelfs de Bultenaar, die toch een bloedverwant van hem was, kon hem tot geene andere gedachten brengen. De reden, waarom men hem 't verdichtsel in 't hoofd had gebragt, was niet ver te zoeken: een bastaard des keizers was natuurlijk een broeder van den spaanschen koning, en zou door dezen nimmer worden erkend, als hij de partij van Oranje en de Staten aanhing; hij stelde zich integendeel hierdoor bloot aan den haat en wraakzucht van koning Filips, zoodat zijn leven geen oogenblik langer veilig was. Indien hij daarentegen uit alle magt de spaansche belangen verstond, dan was het mogelijk, dat Filips hem eenmaal uit dankbaarheid voor zijn broeder zou erkennen en vorstelijk beloonen voor hetgeen hij in zijn belang had verrigt.

Die keus kon niet moeijelijk zijn voor onzen plaatsnijder, die, vastelijk geloovende dat hij aan Filips II was vermaagschapt, het in gemoede voor zijn pligt hield, van stonden aan een getrouw aanhanger van Spanje te zijn. Een zeker Jakob Vos van Delft en Jan Rataller, een Fries, beiden spaanschgezind en niet van kundigheden ontbloot, werden thans gemakkelijk met de Hooge in aanraking gebragt, en hun opgedragen met hem eenige geschriften op te stellen, waarin de Nederlanders tegen Oranje en de Staten werden opgeruid en al de voordeelen opgesomd, die er waren te behalen, als zij zich met Spanje wilden verzoenen. De Hooge vertrok naar Leiden, waar hij een drukker opspoorde, dien hij last gaf om vier duizend exemplaren te drukken van zijne *hoog noodige waarschuwing*, benevens zes honderd brieven aan de schutterijen der verschillende steden, alles onder den naam van *Kornelis van Oostenrijk*. Deze geschriften zouden dan onder het volk worden verspreid, en de inhoud ongetwijfeld kwaads genoeg hebben kunnen brouwen. Immers Vos en Rataller waren scherpzinnig genoeg en verstonden best de kunst om drogredenen voor te dragen, waarmeê der ligtgeloovige gemeente zoo ligt zand in de oogen wordt gestrooid.

De drukker, aan wien het werk was opgedragen, had echter niet zoodra kennis genomen van den oproerigen

inhoud, of hij deed aangifte van het gebeurde, en stelde de geschriften in handen van het gerigt. Spoedig werd het ontdekt, wie de zoogenaamde Kornelis van Oostenrijk was, en weldra werd hij in hechtenis genomen. De ongelukkige verhaalde opregtelijk, dat hij inderdaad zich voor een keizerlijken bastaard hield, en hij, zoo zijne oogmerken waren bereikt, door zijn koninklijken broeder zou worden begiftigd met het hertogdom van Gelder, zoo als men hem ook inderdaad had beloofd. Hij verzweeg ook geene enkele omstandigheid, en verried daardoor ook Vos en Rataller, die onmiddellijk door het geregt werden opgespoord; doch dezen hadden nog tijdig de lucht gekregen van de zaak en zich door de vlugt gered, zoodat zij alleen verbannen konden worden.

Men zond onmiddellijk berigt van de geheele gebeurtenis aan den prins van Oranje, die een brief schreef, waarin hij al het mogelijke deed om den gevangene te redden; hij deed een verslag van het onderhoud, dat hij met een bloedverwant van den beklaagde had gehad, betuigende dat de Staten en hij zelf de duurste verpligting aan dien bloedverwant hadden, en hij daarom als eene persoonlijke gunst verzocht, dat men in dit geval den armen man genade zou schenken.

Na den brief geschreven te hebben, ontbood Oranje den Bultenaar, verhaalde hem dat de Hooge gevangen was genomen, en verzocht hem, den brief, welken hij over deze zaak geschreven had, te lezen, om te zien, of hij er nog iets bij had te voegen.

De Bultenaar was aangedaan toen hij den brief had gelezen, en getuigde onverholen, dat de prins meer had gedaan, dan hij ooit had mogen verwachten. Met eerbied maar ook tevens met de meeste gehechtheid betuigde hij zijn innigen dank, den prins verzoekende, dat hij zelf den brief naar 's Gravenhage mogt brengen, en hem tevens biddende om zijne voorspraak, opdat hij den gevangene zou mogen bezoeken. Volgaarne voldeed Oranje aan dezen wensch, en rigtte in het slot van zijn brief nog de bede tot het geregt, dat de overbrenger van dit schrijven, een bloedverwant van de Hooge, en degeen, van

wien hij in zijne letteren had vermelding gemaakt, vergunning mogt erlangen, den gevangene in zijn kerker te bezoeken.

Reeds den volgenden dag aanvaardde de Bultenaar den togt met Govert, dien hij onderweg de geheele zaak meêdeelde, opdat de jongen, zoo als hij zei, zich niet zou verwonderen en ontmoedigd worden, dat zijn vader bedroefder was, dan hij hem ooit had gezien. Toen zij eindelijk 's Gravenhage bereikten, was het reeds laat in den avond, zoodat de Bultenaar er zelfs niet aan kon denken, den brief van den prins nog op zulk een ver gevorderd uur te overhandigen. Hij begaf zich daarom met Govert naar de herberg, waar hij reeds vroeger zijn intrek had genomen, en stortte, zoodra hij zich alleen bevond, met zijn pleegzoon, zijn hart zonder omwegen uit.

»Wij zijn nu hier mijn jongen!" sprak hij met vochtige oogen, »en de prins doet alles wat hij kan om den armen de Hooge te redden. Ik zal morgen vroeg zijn brief overhandigen, ofschoon ik overtuigd ben, dat het niets zal baten. Alleen vertrouw ik, dat men zijne bede aan het slot zal inwilligen, en mij veroorloven, onzen bloedverwant te bezoeken. Daarvoor zal ik dan ook regt dankbaar zijn, en misschien den gevangene nog een riem onder het hart kunnen steken."

»Maar, vader! als de prins er op aandringt, hem genade te schenken, dan zullen, dunkt mij, de heeren hier zijn verzoek toch wel toestaan: een wensch van onzen vorst moest toch voor ieder, die hem eert en lief heeft, nog meer zijn dan een bevel!"

»Neen, Govert! Ik zou het zelf niet doen! Het is een gevaarlijke tijd, mijn jongen! en als men iemand genade schenkt, wie het land weer aan Spanje zoekt te brengen, moedigt men de verraders aan, en pleegt daardoor zelf-verraad aan Nederland en Oranje. Wat voor den een regt is moet ook regt zijn voor den ander, en ofschoon men onzen armen neef krankzinnig heeft gemaakt door hem te verhalen, dat hij een keizerlijke bastaard is, hij heeft gepoogd het land te verraden en moet ter dood veroordeeld worden! Gij zult zien, Govert! hij krijgt geene

genade; en ik zou de heeren van het geregt in mijn binnenste verongelijken, als zij het deden ter wille van den prins."

»Dat klinkt mij vreemd genoeg, vader! want waarom hebt gij dan de voorspraak van den vorst verzocht?"

»De Hooge is een bloedverwant van ons, Govert! Mijn vader en zijne moeder waren broeder en zuster. Buitendien ben ik stellig overtuigd, dat zijn verstand verbijsterd is, en hij nog op het schavot zal betuigen, dat hij regt heeft gehandeld omdat hij een broeder van den spaanschen koning waant te zijn. Als ik daarvan niet stellig overtuigd was, dan zou ik waarlijk den prins niet om voorspraak voor een landverrader hebben verzocht! Nu echter meen ik, dat mijn vader en zijne moeder daarboven in den zaligen hemel het mij als eene zonde moesten aanrekenen, als ik niet al het mogelijke gedaan had, om hem voor een schandelijken dood te vrijwaren. Ik verbeeld mij, dat ik geen gerust uur meer in mijn leven zou hebben, als ik het niet had gedaan, en daarom mijn jongen! zal ik morgen den brief van Zijne Hoogheid overhandigen; maar als soms het geregt mij als bloedverwant van den gevangene vraagt, hoe zij naar mijn oordeel moeten handelen, dan zal ik rondborstig antwoorden, dat men hem, naar het mij voorkomt, in dezen tijd geene genade mag schenken, om niet andere landverraders straffeloos hetzelfde misdrijf te doen plegen. Dat antwoord zou ik voor den heiligen God zelven kunnen verantwoorden!"

»Ik begrijp het wel niet geheel, vader! maar er is iets in mijn hart dat zegt, dat ik eveneens zou hebben gehandeld! Ach, als ik een oogenblik denk, dat mijn zalige vader mij moest veroordeelen, en ik zijne muts niet langer met eere mogt dragen, dan zou ik ook niet langer kunnen leven! Ik hoop echter dat gij u bedriegt en de arme man genade ontvangt voor regt! Men moest, dunkt mij, veeleer de schelmen straffen, die hem zulk eene onzinnige dwaasheid in 't hoofd hebben gebragt, en eigenlijk de eenige schuldigen zijn!"

»Zij zijn wel de voornaamste schuldigen, Govert! maar

niet de eenige! De Hooge had, even als wij, de nagedachtenis van onze brave ouders in groote en heilige eere moeten houden, en geen geloof slaan aan den zotteklap van een vreemdeling, die hem in den waan tracht te brengen, dat hij een keizerstelg is! Zoudt gij voor die eer uw zaligen vader en mij verzaken?"

»Groote God, mijn vader!" riep Govert met bittere smart uit, »hoe kunt gij mij zoo iets vragen?"

»Alleen om u te doen begrijpen, mijn beste jongen! dat de Hooge niet zoo geheel onschuldig is."

Droevig veegde de knaap zijne oogen af, maar de Bultenaar drukte hem aan zijne borst, kuste hem de tranen van de wangen, en herhaalde, dat hij wel wist, dat zijn Govert daartoe nooit zou verleid kunnen worden, maar eerst nu kon inzien, dat de Hooge, als men hem ook al zou kunnen vrijpleiten van hoog verraad, toch schuldig was aan verraad tegen de nagedachtenis zijner ouders. De knaap was dan ook spoedig tevreden gesteld, maar bad toch, dat zij dit onderwerp nu maar moesten laten rusten, wijl het hem onaangenaam aandeed, en zijn gemoed vervulde met gewaarwordingen, die hij zelf moest veroordeelen. Als hij er nog langer over sprak, zoo beleed hij, dan zou hij zelfs de teregtstelling van zijn bloedverwant kunnen bijwonen, en geen medelijden gevoelen met iemand, die de nagedachtenis zijner ouders had onteerd. De Bultenaar berispte hem echter deswege niet, maar trok hem integendeel nog vaster aan zijne borst, betuigende, dat Goverts hart een kostbare schat was, en hij in ieder opzigt de grenzenlooze liefde verdiende, welke hij voor hem koesterde. Hij roerde echter dat onderwerp ook niet verder aan, beval dat hun een eenvoudig avondbrood met eene kan bier zou worden gebragt, en onderhield zich nog een tijd lang met den knaap over verschillende bijzonderheden van de *fransche furie*. De Bultenaar herkreeg zijne opgeruimdheid geheel, en ontveinsde niet, dat hij meer vreugde had over den edelen zin van zijn zoon, dan smart over het droevig noodlot van een neef, die toch eigenlijk zelf schuld was aan zijn rampzalig lot.

Den volgenden morgen bragt de Bultenaar vroegtijdig

in persoon den brief aan den magistraat, aan wien hij gerigt was, met de bede, dat hij op bescheid mogt wachten. Toen de magistraat 's vorsten brief gelezen had, waarin Oranje naar waarheid had uitgeweid over de ongemeene verdiensten en de onkreukbare trouw van den brenger, kwam hij zelf beneden, en drukte zijne vreugde uit, dat hij den man persoonlijk mogt aanschouwen, die aan het vaderland en Oranje zulke buitengewone diensten had bewezen. Hij beloofde den dwerg, dat hij hem onverwijld een schriftelijk verlof zou ter hand stellen, om den gevangene te bezoeken zoo dikwerf hij wilde, maar zei tevens, dat het regt, naar hij meende, het eerste gedeelte van 's prinsen wensch onmogelijk zou kunnen vervullen. Hij voor zich was bereid, ieder offer voor Oranje te brengen, maar in den haggelijken tijd, dien men beleefde, achtte hij elke zwakheid ten aanzien van een landverrader hoogst gevaarlijk, toegevendheid en genade in dit geval beschouwende als eene onvergeeflijke zwakheid, waarvan hij de noodlottige gevolgen niet op zijne verantwoording wilde nemen. Hij achtte zich verpligt, den brenger van den brief openhartig meê te deelen, dat hij aldus over de zaak dacht en zijn gevoelen door de overige leden van het geregt stellig zouden gedeeld worden. Gaarne had hij den prins genoegen gedaan, om den Bultenaar voor zijne trouwe diensten te beloonen, door genade te schenken aan zijn aangeklaagden bloedverwant; maar eer en geweten moesten bij hem gelden voor alle andere gewaarwordingen, en hij hoopte dat de prins zelf hem deswege niet zou veroordeelen.

De Bultenaar hoorde hem opmerkzaam aan, en betuigde hem, toen hij had uitgesproken, vriendelijk dank voor zijne bereidwilligheid om hem de gevraagde vergunning zoo onbeperkt ter hand te stellen. Hij verzekerde tevens den magistraat, dat hij die mannelijke taal had verwacht, en het zelf eene laakbare zwakheid zou hebben genoemd, als men de Hooge genade had willen schenken om den prins te believen. Hij verhaalde nu de geheele geschiedenis in eenvoudige bewoordingen, niet vergetende de reden op te geven, waarom hij Oranje om diens voor-

spraak had verzocht, ofschoon hij zich overtuigd hield, dat de regters geene genade mogten schenken, al zouden zij het ook gaarne hebben gedaan. Alleenlijk bad hij, dat men, zijne verstandsverbijstering in aanmerking nemende, den man mogt veroordeelen tot eene doodstraf, waarbij hij geene langdurige en schrikkelijke martelingen zou hebben te verduren. De regter, getroffen door den edelen zin, die in des Bultenaars woorden doorstraalde, beloofde hem op zijne eer, dat hij aan dit verzoek zoo veel in hem was zou trachten te voldoen, volmondig erkennende, dat de Hooge wel ter dood moest gebragt worden, maar geene martelingen had verdiend. Govert dankte hem eerbiedig voor die belofte, en na eene schriftelijke vergunning te hebben ontvangen, om ten allen tijde tot den gevangene te worden toegelaten, verliet hij de woning van den magistraat welgemoed, en spoedde zich naar de herberg, waar de jonge Govert hem reeds met ongeduld verbeidde.

Door het opgeruimd voorkomen zijns vaders misleid, riep Govert uit:

»Hij heeft genade, vader! Ik zie het aan uw gelaat! Och, wat ben ik gelukkig!"

»Hij heeft de eenige genade ontvangen, mijn jongen!" antwoordde de Bultenaar welgemoed, »waarop ik voor hem kon hopen! Hij zal ter dood worden veroordeeld, maar niet gemarteld, en daarmeê ben ik volkomen tevreden. Ik heb gedaan wat ik als mijn pligt beschouwde, en de regter heeft mij geantwoord, zoo als een magistraat niet edeler en mannelijker spreken kan. Ook heb ik vergunning erlangd om hem te bezoeken, wanneer en zoo vaak ik begeer, en als ik er hem genoegen meê doe, wil ik bij hem blijven tot de strafoefening is voltrokken."

»En mag ik u vergezellen, vader?"

»Neen, mijn jongen! Ik heb dat niet verzocht, omdat het voor u niet goed zou zijn. Op uwe jaren was ik ook niet bestand tegen dergelijke schokkende aandoeningen."

»Ik ben toch geen kind meer, vader! en niet vreesachtig van aard! Kom, laat mij met u gaan, misschien word ik niet afgewezen! Wat moet ik zoo lang uitvoeren

zonder u, en als gij misschien den armen man dagelijks bezoekt uit medelijden, zoudt gij dan geen meêlijden hebben met uw jongen, die alleen moet blijven in eene vreemde stad, waar hij geen weg weet en met niemand praten kan?"

»Maar eene gevangenis is zoo akelig en somber, mijn jongen!"

»Toen ik op het dak zat te lagchen over de kogels, die mij niet konden treffen, heb ik mij toch niet gedragen als een kinderachtige knaap, vader!" sprak Govert op waardigen toon; »behandel mij ook nu niet als een kind, en laat mij met u gaan! Ik zal waarlijk ziek worden van verveling en droefenis, indien ik zoo lang buiten u moet blijven!"

»Ziek worden, mijn jongen!" riep de Bultenaar met angstige bezorgdheid uit; »het kan er waarlijk op loopen! Neen, ga dan maar meê, en mogten zij ons weigeren, omdat misschien de vergunning, die ik niet heb gelezen, uitsluitend voor mij alleen is bestemd, dan gaan wij onmiddellijk zamen terug naar den achtenswaardigen regter, en als ik dezen heb gezegd, dat gij mijn jongen zijt en zoo dapper hebt gestreden in de *fransche furie*, dan zal hij den verlofbrief stellig wel ook op uw naam doen luiden!"

»Heerlijk, vader!" riep Govert uit, van blijdschap in 't rond springende en in de handen klappende. »Ik behoef niet alleen te blijven en u geen oogenblik in deze vreemde stad te verlaten!"

»Maak u dan maar spoedig gereed," beval de Bultenaar, »en ga met mij. Misschien is het ook goed voor u, reeds vroeg te hebben gezien, hoe zelfs een mensch, die altijd braaf was, door dwaze hooghartigheid in 't verderf kan worden gestort."

Govert was oogenblikkelijk gereed, en beiden spoedden zich voort naar de gevangenpoort, waar de Hooge opgesloten werd gehouden. Toen zij er kwamen, overhandigde de Bultenaar zijn verlofbrief, en werd met Govert binnengelaten, en met de meeste onderscheiding behandeld, wijl de regter er in had geschreven, dat men hem in

alles ter wille moest zijn en hem met de meeste onderscheiding behandelen.

Cornelis de Hooge was een man van middelbaren leeftijd, en plaatsnijder van beroep; hij had zijne ouders verloren, toen hij ongeveer twintig jaar oud was, en sedert dien tijd voor zich zelven moeten zorgen. Hij verstond echter zijne zaak in den grond, en behoefde alzoo niet angstig te zorgen voor de toekomst, want hij had altijd bestellingen genoeg en verdiende meer dan hij noodig had. Hij was ingetogen van aard, en niemand kon met grond aanmerking op hem maken. Hij was zeer ijverig en voorkomend en daarbij van een nederigen levenswandel, zoodat hij bij iedereen in aanzien stond. Hij bezat wel is waar geene ongemeene scherpzinnigheid, maar toch een gezond menschenverstand, en niemand kon vermoeden, dat hij eenmaal nog een zoo schrikkelijk uiteinde zou hebben. Toen hij ongeveer vijf- of zes-en-twintig jaar oud was, vatte hij een hevigen hartstogt op voor eene maagd, wier ouders tot een beteren stand behoorden, en daarom hunne toestemming tot het huwelijk weigerden. Kornelis deed al het mogelijke om hen tot andere gedachten te brengen, en hield hun onder 't oog, dat zij het geluk en misschien het leven hunner dochter op 't spel zette'n; maar alles was vergeefs, en de jeugdige Maria werd al zeer spoedig naar Brussel gebragt, bij haars vaders broeder, die aldaar eene aanzienlijke betrekking bekleedde.

Deze teleurstelling oefende een noodlottigen invloed op den jongen de Hooge uit; zijne vrolijkheid veranderde in droefgeestigheid; hij werd in zichzelven gekeerd, en beklaagde zich, dat hij de zoon was van een gering werkman, en hem daarom de hand zijner aangebeden Maria was geweigerd. Geene afleiding, geen vermaak kon hem meer bekooren; zelfs zijn beroep, waarvoor hij vroeger geheel leefde, had zijne aantrekkingskracht voor hem verloren; hij begon slecht werk te leveren en was op verre na niet meer zoo vriendelijk en voorkomend als te voren, zoodat zijne zaak langzamerhand begon te verloopen. Hij moest nu van tijd tot tijd geldgebrek en

ontbering lijden, en dit maakte hem nog wreveliger, en benam hem volstrekt allen lust om zich weer op zijn handwerk toe te leggen. Tot overmaat van ramp kwam er nog bij, dat Maria van Wezelenburg, aldus heette zijne geliefde, hem te Brussel langzamerhand had vergeten, en na verloop van drie jaren hare hand reikte aan een jongeling van goeden huize te 's Hage, wiens aanzoek door haar vader terstond met groote vreugde was aangenomen.

Dit huwelijk was de genadeslag voor onzen Kornelis, vooral omdat hij nu gedoemd was, haar als gade van een ander van tijd tot tijd op de straat te ontmoeten of haar zijne woning zag voorbijgaan, schitterende van geluk en vreugde. Zij dacht niet eens meer aan den armen jongeling, dien zij vroeger gemeend had te beminnen, en zelfs zijn naam herinnerde zij zich niet meer. Zij was hem met haar echtgenoot ontmoet, maar had den ongelukkige niet herkend, die door zijne opregte en innige liefde voor haar in 't verderf was gestort. Kornelis had het haar aangezien, dat zij hem geheel had vergeten, en kwam met den dood in 't hart te huis. Eene ziekelijke zwaarmoedigheid maakte zich van hem meester, hij dacht aan niets anders dan aan het ongeluk, uit nederige ouders te zijn geboren, en was nu grootendeels verloren voor zijn beroep; thans deugde hij tot niets meer. Hij verviel allengs geheel tot armoede, en kon slechts door nijpend gebrek gedwongen worden tot eenigen arbeid; maar zoodra had hij niet weer eenige penningen verdiend, waardoor hij ten minste eenige dagen zich met brood kon voeden, of hij zat weer verlamd en treurig in zijn winkel, zijne blikken onafgewend op de straat gevestigd houdende, of hij haar ook zou zien voorbijgaan, die zijn ongeluk had berokkend.

Omstreeks dezen tijd kwam er iemand naar 's Gravenhage, een voormalig kamerling van keizer Karel V, door koning Filips II naar de Nederlanden gezonden, met last om alle pogingen aan te wenden, ten einde eene tegenbeweging ten voordeele van Spanje tot stand te brengen. Deze handlanger van den spaanschen koning,

een Duitscher van geboorte, die veel had rondgezworven en eene ongemeene sluwheid bezat, was volkomen berekend voor die taak, en kwam naar ons vaderland, stellig overtuigd, dat hij wel zou slagen. Filips toch had hem niet karig van geld voorzien, en dit vooral was noodig om zijn oogmerk te bereiken; buitendien had hij eene gladde tong en bezat eene ongemeene menschenkennis en voorzigtigheid, zoodat hij inderdaad in ieder opzigt een geschikt voorwerp was, om zamenzweringen en oproer tot stand te brengen.

Te 's Hage aangekomen, begreep hij vooreerst de hoogte te moeten nemen en eenige geschikte handlangers aan zich te verbinden. Hij wilde bij voorkeur in Holland zijne netten uitwerpen, omdat aldaar het meerendeel der bevolking tegen Spanje was gestemd, en hier dus eene tegenbeweging het meeste nut kon stichten. Vooreerst zocht hij een paar mannen, die een helder oordeel en vlug verstand bezaten, en de pen goed konden voeren. Deze vond hij al spoedig in Vos en Rataller, die hij door spaansch goud omkocht en die hem beloofden, een geschrift ten voordeele van koning Filips te zullen opstellen, dat de gemoederen in rep en roer zou brengen. Zij weigerden echter bepaald, hunne namen daaronder te doen drukken, niet zonder grond voorgevende, dat het werk weinig of geen aftrek zou vinden, indien het verscheen onder den naam van onaanzienlijke en weinig bekende personen.

De dienaar van Filips erkende volmondig, dat zij in dit opzigt gelijk hadden, en beval hun, den arbeid aan te vangen, hopende eerlang eene geschikten naam voor het werk te zullen vinden.

Hij begon nu de stad in alle rigtingen te doorkruisen, zijne arendsblikken overal latende rondweiden, of niet het toeval hem gunstig zou wezen. En het toeval was hem gunstig, want voorbij den winkel van de Hooge komende, trof hem diens voorkomen, en begreep hij, dat die ongelukkige dienstbaar kon zijn voor zijne plannen. Hij trad maar onmiddellijk binnen, en drukte den wensch uit, iets van de Hooges werk te mogen zien, wijl deze

hem als zeer bekwaam in zijn beroep was aangeprezen.

Kornelis had op dat oogenblik weinig ooren naar het verzoek van den vreemdeling, en gaf hem te kennen, dat hij volstrekt niet verkeerde in de stemming om over kunst te spreken. Müller — zoo heette de voormalige kamerling des keizers — veinsde eene groote belangstelling voor hem te gevoelen, en sprak op medelijdenden toon dat hij zich door ieder ongelukkige voelde aangetrokken, wijl hij zelf ook ongelukkig was, en sprak zoo lang en zoo hartelijk met hem, dat de Hooge geheel voor hem gewonnen werd. Müller noodigde hem, om zamen in zijne herberg het middagmaal te gaan gebruiken, en ofschoon Kornelis aanvankelijk niets daarvan wilde hooren, overwon de sluwe Müller zijne tegenkanting, en bragt het zoo ver, dat de Hooge zijn winkel sloot en hem volgde.

Müller was volstrekt niet karig, liet goed aanrigten, en droeg zorg, dat het vooral niet aan wijn ontbrak. Hij vergat ook geen oogenblik, de rol van een ongelukkige te spelen, en eindigde daarmeê, dat hij het volledig vertrouwen van zijn gast won, en met diens geheele geschiedenis bekend werd. Hij begreep terstond waar de angel stak, en van hoeveel voordeel zulks voor zijne zaak was, als hij het goed overlei. Al pratende bedacht hij een plan, en zoodra hij er een gevonden had, ging hij onmiddellijk tot de uitvoering over.

Hij vroeg Kornelis naar alle bijzonderheden van zijne levensgeschiedenis, waarin hij het grootste belang veinsde te stellen; hij vroeg hoe zijn naam was, en hoe zijne ouders hadden geheeten. Kornelis noemde hem zijn vader en zijne moeder, en zoodra Müller den naam der laatste vernam, veinsde hij de grootste verbazing, sloeg de handen ineen, en de oogen naar den hemel, en riep verwonder uit:

„Groote God! hoe ondoorgrondelijk zijn uwe wegen!"

Kornelis keek nu op zijne beurt vreemd op, dat de naam zijner moeder zulk een indruk op den vreemdeling maakte, en vroeg nieuwsgierig, wat daarvan de reden kon zijn.

Müller schoof zijn stoel naderbij, deed nog eene kan wijn brengen, grendelde de deur der kamer, en sprak op zachten toon:

»Luister nu met de grootste aandacht, mijn vriend! gij zult vreemde dingen vernemen!”

»Mijn naam is Müller, en ik was lange jaren een vertrouwd dienaar van keizer Karel V, met wien ik herhaaldelijk de Nederlanden heb bezocht. Karel V was een vroom en ingetogen man, die zich nooit aan buitensporigheden overgaf; maar hier in uwe vaderstad leerde hij eene schoone maagd kennen, voor wie hij eene hartstogtelijke liefde opvatte. Lang streed hij tegen die zondige neiging, maar eindelijk bezweek hij voor de verzoeking, en zwoer hij een duren eed, dat hij niet zou rusten, vóór zij de zijne was.

»Het was schier onmogelijk voor hem met haar in aanraking te komen, tenzij hij zijne vurige begeerte openbaarde aan een dienaar, op wien hij onvoorwaardelijk kon vertrouwen, en die hem behulpzaam kon wezen in de bereiking zijner oogmerken.

»Keizer Karel vestigde toen zijne keuze op mij, deed mij bij zich verschijnen, en openbaarde mij zonder voorbehoud de geheele geschiedenis. Hij verhaalde mij opregtelijk, dat hij zijne neiging als zondig veroordeelde en lang tegen haar had gestreden met alle hulpmiddelen, die de Heilige Kerk in zulke gevallen aan de hand geeft en voorschrijft; maar alles was vergeefs geweest! Een inwendig vuur, dat niet gebluscht kon worden, verteerde hem, en hij moest het voorwerp zijner liefde bezitten, al zou hij ook alles ten offer brengen. Ik moest hem daartoe behulpzaam zijn, en zorg dragen, dat hij van tijd tot tijd in het geheim zijne geliefde kon spreken en haar tot wedermin bewegen.

»Gij zult mij veroordeelen, dat ik aan 's keizers bede gehoor gaf, en ik zelf heb mijn gedrag in dit geval nooit verschoond! Maar het was een keizer, die mij, zijn dienaar, smeekte; hij had tot dus verre altijd onberispelijk geleefd, en werd nu verteerd door een niet uit te delgen hartstogt; hij had in dien korten tijd reeds zoo veel geleden,

en het zielsleed sprak uit zijne trekken even als uit de uwe, en die gelijkenis is zóó treffend, dat ik misschien daarom van het eerste oogenblik dat ik u zag, zoo onuitsprekelijk veel belang in u stel! Kortom, alles werkte zamen, om mij over te halen aan 's keizers smeekingen te voldoen, zoodat ik mij geheel bereid verklaarde al het mogelijke voor hem te zullen doen.

»Voortaan bezocht ik de jonge maagd vlijtig, en bragt haar vaak in aanraking met mijn meester; maar welke moeite hij ook aanwendde om haar tot een verboden omgang te bewegen, alles leed schipbreuk op haar vasten wil. Zij ontkende niet dat zij hem genegen was en aan zijne opregte liefde geloofde, maar hare eer was haar heilig, en niet dan aan een echtgenoot kon zij zich overgeven.

»De keizer leed schrikkelijk onder die herhaalde teleurstellingen, en ik vreesde dat hij het verstand zou verliezen. Hij was te edel om er zelfs aan te denken, zijn oogmerk door geweld, list of verraad te bereiken, en zou mij voor altijd uit zijne tegenwoordigheid hebben verbannen, als ik het gewaagd had, hem een zoodanig voorstel te doen.

»Ik kon echter het lijden van mijn meester niet langer aanzien, en nam het stout besluit, mij zelf met de zaak te bemoeijen, en eene poging aan te wenden, of ik haar tot andere gedachten kon brengen. Zij wist volstrekt niet dat het de keizer was, die voor haar blaakte, en zonder haar niet leven kon, en het was mij verboden, haar dat geheim meê te deelen. Zij vermoedde echter wel, dat een aanzienlijk edelman groote liefde voor haar had opgevat, en zulks was door den keizer ook niet ontkend; maar dat het Karel V was, daaraan dacht het aanvallig kind zelfs van verre niet!

»Hierop nu bouwde ik mijn plan. Op zekeren dag, dat de keizer zich met staatszaken moest bemoeijen, en haar niet kon zien, begaf ik mij tot haar en sprak in het breede met haar over de zaak. Ik verhaalde haar de geheele waarheid, en stelde haar voor, welk een buitengewoon geluk haar was ten deel gevallen, en van welke

onberekenbare gevolgen het voor haar en hare betrekkingen kon wezen, als zij zich naar 's keizers wensch voegde. Ik weet alles zelf niet meer wat ik gezegd heb; maar ik moet in dat oogenblik zeer welsprekend zijn geweest, want ik wist al hare tegenwerpingen te ontzenuwen, en perste haar de belofte af, dat zij nog dien zelfden avond den keizer ter wille zou zijn. En zij heeft woord gehouden: Karel V werd bevredigd en heeft mij vergiffenis geschonken, toen hij van hare lippen had vernomen, op welke wijze ik de zaak tot een goed einde had gebragt!

»Een tijd lang hield de innigste betrekking tusschen beiden aan, tot dat Karel V door den drang der omstandigheden en de gevaren, die hem op staatkundig gebied bedreigden, genoodzaakt werd, onverwijld naar Duitschland te trekken. Met de diepste smart dacht hij aan zijne verwijdering van zijne geliefde, en den moed niet bezittende, haar van zijn aanstaand vertrek te onderrigten, pleegde hij eigenlijk ten haren aanzien een bedrog, waarover hij later zichzelven de bitterste verwijten deed. Hij bragt den laatsten avond bij haar door in zoo droefgeestige stemming, dat zij hem onafgebroken met de grootste verbazing aanzag, hem smeekende, dat hij haar zou meêdeelen, wat zijn gemoed zoo zeer schokte. Met tranen in hare schoone oogen bad zij hem, haar deelgenoot te maken van zijn verdriet; maar telkens als hij haar de waarheid wilde zeggen, schoot zijn gemoed vol en bestierf hem het woord op de lippen. Eindelijk onttrok hij zich aan hare omhelzing en verliet haar met een hart vol rouw en smart. Het was de laatste maal, dat zij elkander zagen! Keizer Karel kon Duitschland niet meer verlaten wegens de geweldige en dreigende woelingen, die er waren ontstaan, en zijne aanwezigheid noodwendig vorderden. Zijne geliefde waande zich bedrogen, en ofschoon ik, den keizer eerst drie dagen later moetende volgen, al het mogelijke deed om haar te doen begrijpen, dat Karel haar uit innige genegenheid de waarheid niet had durven zeggen: het mogt niets baten! Zij hield zich overtuigd, dat de keizer slechts gehoor

had gegeven aan eene vlaag van wellust en haar nooit opregt had bemind.

»Na verloop van drie dagen volgde ik den keizer, maar durfde en wilde hem thans op mijne beurt niet bekend maken met den waren staat van zaken, overtuigd, dat het hem misschien het leven zou kunnen kosten. Ik behoef u wel niet te zeggen, dat Karel van tijd tot tijd mij herwaarts zond, om berigten aangaande zijne geliefde in te winnen, en ongeveer twee maanden na zijn vertrek, vernam ik, dat zij hare hand had toegezegd aan een eerlijk en braaf handwerksman, die haar reeds voorlang ten huwelijk wenschte, doch toenmaals door haar was afgewezen. Misschien wel had spijt en eene soort van wraakoefening haar tot dien stap bewogen, en ligtelijk was zij werkelijk ook reeds vroeger dien jongeling niet geheel ongenegen; maar zoo veel is zeker, dat zij in ieder opzigt getrouw hare pligten heeft vervuld. Immers toen de jongeling zijn vroeger aanzoek herhaalde, gaf zij hem ten antwoord, dat zij hem vooraf eene bekentenis moest doen, die hem wel van zijn voornemen zou doen afzien, en deelde hem onverholen de geheele geschiedenis meê, tevens niet verzwijgende, dat zij misschien wel de vrucht harer schande verborg in haren schoot. Ontsteld en stom van verbazing hoorde haar minnaar dit aan, en voerde in zijn binnenste een vreesselijken strijd; doch zijne liefde behaalde de overhand, en haar aan zijne borst klemmende, zwoer hij een duren eed, dat hij haar volkomen vergiffenis schonk, haar ondanks het gebeurde tot zijne gade verkoos, en haar gelukkig wilde maken tot zijn jongsten snik. Zij viel dankbaar neder aan zijne voeten, en riep God aan tot getuige, dat haar geheele leven hem zou zijn gewijd, en zij nooit vergeten, welke dure verpligting zij aan hem had.

»Kort daarop werd hun echtverbond gesloten, want de waarschijnlijkheid, dat zij eene keizerlijke vrucht onder het hart droeg, maakte het voor hare eer noodzakelijk, dat het huwelijk zoo spoedig mogelijk werd voltrokken. Ten bekwamen tijde werd zij inderdaad moeder, en bragt een bastaard van keizer Karel V, een natuurlijken broe-

der van koning Filips II, ter wereld, die door God in 't leven werd gespaard, en misschien bestemd was voor groote dingen!"

»En kent gij dien keizerstelg?" vroeg de Hooge met eene kennelijke gejaagdheid, als vermoedde hij reeds, wien Müller bedoelde.

»Die voormalige minnares van keizer Karel V," antwoordde Müller, »was uwe moeder, en gij zijt de natuurlijke zoon des keizers, gij zijt Kornelis van Oostenrijk! Was mij aanvankelijk het geheimzinnig gevoel, dat mij tot u trok, onverklaarbaar, thans, nu ik u goed aanzie en van uwe lippen den naam uwer moeder heb vernomen, verbaast het mij, dat ik in uwe trekken al niet terstond de waarheid heb aanschouwd! Uw gelaat is het evenbeeld uws vaders, en ik had u terstond moeten herkennen, ik, die een tijd lang dagelijks mijn veel beminden meester mogt aanschouwen."

Müller had zijn oogmerk volkomen bereikt: de arme Kornelis de Hooge was van stonden af ten stelligste overtuigd, dat hij een bastaard des keizers was. Het geheele verhaal, dat de vreemdeling hem had opgedischt, kwam hem zoo natuurlijk voor, dat niemand het hem meer uit 't hoofd kon praten, dat hij werkelijk de natuurlijke broeder was van koning Filips. Het kon Müller nu ook niet moeijelijk vallen, hem te overreden, dat de banden des bloeds, die hem aan Filips II verbonden, het hem tot een duren pligt maakten, Spanjes partij te kiezen, en al het mogelijke aan te wenden, om eene tegenbeweging ten voordeele van Filips tot stand te brengen. Müller beloofde hem, onverwijld de heugelijke ontdekking aan Filips bekend te maken, tevens betuigende, dat de koning zijn natuurlijken broeder stellig zou erkennen, als deze zich gedroeg als een waardig afstammeling van keizer Karel V.

Toen Kornelis de Hooge zijn nieuwen vriend had verlaten, en weer huiswaarts was gekeerd, bestormden hevige gewaarwordingen zijne borst. Reeds zoo lang was hem zijne nederige woning tot eene foltering geweest, sedert hij door zijne voormalige geliefde zoo smadelijk behandeld,

zoo geheel vergeten was; en ziet, daar werd hem nu zoo onverwachts meêgedeeld, dat keizerlijk bloed door zijne aderen vloeide! Hij beefde van vreugde en wraakzucht schitterde uit zijne oogen, als hij bedacht, dat hij thans met fierheid zijner vroegere geliefde onder het oog kon treden, als het bekend zou zijn geworden, dat hij Kornelis van Oostenrijk was, de broeder van den spaanschen koning. Zij zou welligt barsten van spijt, als zij bedacht, dat zij de gade van den keizerstelg had kunnen wezen, indien zij getrouw was gebleven aan den eed van liefde, dien zij hem eenmaal had gezworen! Maar echtelijk geluk, hare dartele spotzucht, hare hooghartigheid, alles, alles zou nu voortaan voor haar verloren zijn, en alleen worden vervangen door schrikkelijk naberouw! Wat zou zij zich zelve hebben te verwijten, dat zij vroeger niet scherpzinnig genoeg was geweest om te vermoeden, dat die Kornelis de Hooge onmogelijk uit het volk kon zijn voortgesproten, dat er noodzakelijk een geheim rustte op zijne geboorte, en het later wel zou moeten blijken, dat zijne afkomst eene geheel andere was als men vermoedde. Nu moest zij wel onverschillig worden voor haar echtgenoot, en hare onverschilligheid allengs ontaarden in afkeer en haat! Gaarne zou zij nu wel haar bloed willen geven, als zij hare vroegere ligtzinnigheid ongedaan kon maken en thans schitteren aan de zijde van den afstammeling des keizers! Luide zou zij wraak roepen over hare eigen dwaasheid en hooghartigheid, die haar in den waan bragt, dat zij een armen knaap uit het volk verstiet, die nu den koning van Spanje broeder mogt heeten! Zij zou nu voor hem den blik ter aarde moeten slaan, en zich hoogelijk vereerd gevoelen, als hij zich mogt verwaardigen haar eens aan te spreken, ofschoon hij zich vastelijk voornam, nooit een woord tot haar te zeggen, dat ook maar van verre kon zinspelen op hunne vroegere betrekking; dit wilde hij thans geheel vergeten, omdat hij zich nu niet meer mogt herinneren, eenmaal liefde te hebben gevoeld voor eene maagd, zoo ver beneden zijn rang! Hij kon niet rustig blijven zitten, maar sprong ieder oogenblik op en liep

met driftige schreden door de kamer, hakende naar het oogenblik dat de geheele stad zou vernemen, dat Kornelis van Oostenrijk zich binnen hare muren bevond! Blozen zou zij van schaamte en bersten van spijt, als zij het hoorde wie hare eerste liefde was! Hij gevoelde het zelf, waartoe zijn nieuwe rang hem verpligtte, en luide klonken hem nog Müllers woorden in 't oor, dat Filips niet zou weigeren, zijn natuurlijken broeder te erkennen, als deze zich zijner keizerlijke afstamming waardig betoonde, en dit nam hij zich ook stellig voor, al moest het hem het leven kosten. Voor hem zelven toch had het leven hoegenaamd geene waarde meer, en zelfs na zijn dood kon de angel niet meer worden getrokken uit de borst der hooghartige vrouw, die hem eenmaal had versmaad!

En wie zou zich niet kunnen begrijpen, dat de arme Kornelis, vastelijk overtuigd dat Müller hem de waarheid had gezegd, zich nu verpligt voelde, alles voor Spanje over te moeten hebben. Geen offer was hem daarvoor te groot, en zulks zou hij zijn vriend ook opregtelijk zeggen, ofschoon hij toch innerlijk te braaf was, dan dat hij zijne godsdienst zou willen afzweren. Wel betreurde hij het thans, dat hij in de hervormde godsdienst was opgevoed; maar zijn geloof verzaken, den Allerhoogste vertoornen en zijne ziel prijs geven aan het eeuwig verderf, dat kon hij niet, en zou zijn broeder onmogelijk van hem kunnen vorderen. Met uitzondering echter van zijn geloof, was hij bereid, alles voor Spanje ten offer te brengen, en zelfs de dood op een schavot, thans in zijne oogen voor hem de martelaarskroon, joeg hem geene vrees aan, en was hem integendeel een roemrijk verschiet!

Müller vond bij zijne terugkomst onzen Kornelis juist in die stemming, welke hij verwachtte, en begon thans onmiddellijk zijne plannen te verwezenlijken. De Vos en Rataller werden met hem in aanraking gebragt, en speelden de rol meesterlijk, die zij tegenover den bastaard van Karel V hadden te vervullen. Müller zelf wond hem onophoudelijk op, en berigtte hem later, dat hij een schrijven van koning Filips had ontvangen, waarin deze be-

loofde, zijn broeder te zullen erkennen en met een graafschap beloonen, als hij eene tegenbeweging ten gunste van Spanje tot stand zou hebben gebragt. De *hoognoodige waarschuwing* benevens de brieven aan de schutterij werden opgesteld onder den naam van *Kornelis van Oostenrijk* en aan een drukker ter hand gesteld, die, zoo als wij reeds weten, de zaak aangaf en oorzaak werd, dat de geluksdroomer heel spoedig gevangen werd gezet. Hij beklaagde zich echter niet over zijn lot, en verblijdde zich in den kerker evenzeer in het vooruitzigt, dat de zaak nu te spoediger bekend zou worden en zijne wraak bevredigd. De gevangenbewaarder, die hem moest bewaken, verbaasde zich dagelijks over de kalmte en opgeruimdheid van den armen dwaas, die weldra door beulshanden uit het leven zou worden gestooten, en zelf daarvan volkomen overtuigd was.

In die zelfde stemming verkeerde de gevangene ook den dag, toen de Bultenaar en diens zoon hem kwamen bezoeken, en ofschoon de eerste de vorige maal, dat hij hem had opgezocht, zijne ongerijmde overtuiging door niets aan het wankelen kon brengen, betuigde Kornelis toch zijne groote vreugde, dat de eerlijke en trouwe Bultenaar hem nu ook niet vergat. Hij hoopte vurig, dat, als Govert zag, hoe vast en stellig hij zelfs met den dood voor oogen van zijn hoogen rang overtuigd was, deze nu ook zou begrijpen, dat hij waarlijk Kornelis van Oostenrijk was, en daarom verheugde hij zich dubbel over zijne komst.

De wijze, waarop Kornelis zich in den kerker gedroeg, was oorzaak dat hij met de meeste zachtheid werd behandeld, en ook de gevangenbewaarder had medelijden met den ongelukkige, die vallen zou als het slagtoffer van de vuige list van anderen. Hij was alzoo niet in een akelig hok opgesloten, maar in een dragelijken kerker, waar hij het eigenlijk beter had dan in zijne eigene woning, waar hij vaak honger en gebrek moest verduren! Hij verheugde zich opregtelijk daarin, niet omdat hij beter werd gevoed dan hij gewoon was — want hij kende ›ene behoeften; — maar hij meende daarin een bewijs

te zien, dat men zelfs voor den gevangen koningsbroeder te veel eerbied had om hem in een akelig kerkerhol op te sluiten. Hij had zulks ook reeds herhaaldelijk aan den gevangenbewaarder gezegd, en deze man, die hem genegen was, begrijpende dat die waan zijne eenige vreugde uitmaakte, had het stilzwijgen bewaard, en hem medelijdend gadegeslagen, zoodat Kornelis, zulks niet opmerkende, verrukt was over het hem bewezen eerbewijs.

Toen de Bultenaar binnentrad, borst hij los in tranen, omarmde zijn neef, en hief een roerend beklag aan, dat zij elkander in den kerker moesten weerzien, en weldra voor altoos zouden worden gescheiden, wijl Kornelis zijn doodvonnis niet kon ontgaan. Ook de jonge Govert voelde het hart zamenkrimpen in de borst, toen hij de gevangene zag, wiens trouwhartige en goedige gelaatstrekken duidelijk bewezen, dat hij onmogelijk een misdadiger kon zijn.

Kornelis zelf glimlachte droevig, drukte den Bultenaar hartelijk de hand, reikte den knaap de andere, dankte hun hartelijk voor dit bezoek, en deed hen opmerken, dat hij niet behoefde beklaagd te worden. Hij vroeg, of de Bultenaar verlof had erlangd om hem slechts voor eenige oogenblikken te bezoeken, en hoorende, dat deze eene onbepaalde vergunning bezat, schitterde zijne oogen van vreugde; hij omarmde den Bultenaar, en betuigde zijn genoegen, dat hij geheel zijne ziel aan hem zou kunnen uitstorten, waarnaar hij reeds lang had gereikhalsd, overtuigd, dat hij geen trouwer vriend ooit kon hebben dan degeen, die hem nu bezocht. Het drietal zette zich nu neer, en Kornelis verhaalde zijne geheele geschiedenis, zich ten stelligste overtuigd houdende, dat Govert nu niet langer twijfelen zou aan de waarheid. Voorts verhaalde hij ook zijne vroegere liefdesgeschiedenis met den ongelukkigen afloop er van, en betuigde met schitterende blikken zijne vreugde, dat zijne wraakzucht nu reeds bevredigd werd, en de vrouw, die hem had versmaad, eene prooi zou worden van berouw en wanhoop, omdat hare hooghartigheid boven haar stoutste verwach-

ting zou zijn bevredigd geworden, juist door den man, dien zij om zijn nederigen stand had verworpen.

Govert hoorde hem geduldig en medelijdend aan, en begrijpende, dat niets in staat was hem van zijn waan te genezen, besefte hij tevens dat het nu in zekeren zin de pligt der menschlievendheid was, hem niet langer tegen te spreken. Hij wilde voor niets ter wereld den ongelukkigen dwaas zijn laatsten levenstijd verbitteren. Hij kon wel niet tegen zijn gemoed spreken, en zeggen, dat hij thans van zijne keizerlijke afstamming overtuigd was, maar betuigde toch dat hij zich nu wel kon begrijpen, dat Kornelis vast geloofde, een natuurlijke zoon van keizer Karel te zijn. De jonge Govert daarentegen, wiens schuldeloos hart geheel was weggesleept door het vuur, waarmeê de gevangene had gesproken, riep luide uit, dat hij er nu ook volkomen van overtuigd was, waarop Kornelis antwoordde, dat hij voor dien uitroep alleen zijn leven veil had, en het geluk, dat hij daardoor mogt smaken, met zijn dood niet te duur gekocht achtte. De Bultenaar zelf verheugde zich in den uitroep zijns zoons, begrijpende met welke vreugde hij het hart van den gevangene moest vervullen, en overtuigd, dat er geen grooter troost voor hem kon bestaan.

Nadat zij een geruimen tijd bijeen geweest waren, bragt de Bultenaar het gesprek op het regtsgeding, dat weldra een aanvang zou nemen; want ofschoon hij wel kon vermoeden, dat Kornelis zich niet zou vleijen met de hoop op levensbehoud, zoo wilde hij er toch de zekerheid van hebben; het was mogelijk, dat Kornelis nog eene of andere beschikking had te maken, en gaarne zou hij te dezen aanzien getrouw zijne laatste begeerte vervullen.

»Welken loop zal het regtsgeding tegen u nemen?" vroeg hij belangstellend. »Gij zult, naar ik vertrouw, toch wel voorbereid zijn op het vonnis, dat over u zal worden geveld?"

»Dat spreekt van zelf, Govert!" antwoordde de Hooge met de grootste rust en kalmte. »Ik word ter dood veroordeeld, en heb daartegen niets in te brengen. Alleen

hoop ik, dat men den natuurlijken zoon van keizer Karel V niet folteren zal en tot den marteldood doemen; maar indien ook al deze mijne eenige hoop mogt worden verijdeld, dan toch zal ik mijn vonnis met mannelijken moed ondergaan en sterven, zoo als het Kornelis van Oostenrijk betaamt!"

»Ik geloof niet, Kornelis! dat uwe hoop zal beschaamd worden, maar dat gij ter dood veroordeeld wordt, dat is stellig; want in den tegenwoordigen tijd, waarin het dierbaar vaderland door zoo groote gevaren wordt bedreigd, mogen de regters in zaken, zoo als de uwe is, geen medelijden of zwakheid aan den dag leggen, en ik heb ook reeds uit den mond van een hunner vernomen, dat uw doodvonnis zoo goed als stellig is. Zelfs al waren alle regters overtuigd, dat Müller u de waarheid heeft verhaald, en gij inderdaad een natuurlijke broeder van Filips II zijt, dan zou die overtuiging u nog het leven niet kunnen redden, te meer wijl die zaak toch onmogelijk zou kunnen worden bewezen. Er kan alzoo hiervan geene sprake zijn, en naar al hetgeen ik van u heb gehoord, begrijp ik, dat het doodvonnis u geheel onverschillig is, wijl het leven u volstrekt niet meer kan boeijen."

»Het doodvonnis mij onverschillig?" viel Kornelis in, »waaraan denkt gij, Govert? Het is mij een aangenaam vooruitzigt, en de dag, waarop het wordt voltrokken, zal voor mij een ware feestdag zijn! Waarom zou ik wenschen langer te leven? Ik heb hier nooit anders gehad dan verdriet en jammer, van het oogenblik dat mijne liefde zoo smadelijk werd gehoond! Mijne wraak is voldaan sedert de geheele stad weet, dat ik van den keizer zelven afstam, en ik voor mij begeer nu letterlijk niets meer! Ik heb beloofd voor mijn koninklijken broeder te zullen doen wat ik kan, omdat ik zulks beschouw als een dure pligt; maar vraagt gij mij, of het mij leed doet, dat de poging mislukte en ik gevangen zit, dan moet ik gul weg bekennen, dat het mij integendeel verheugt! Gij begrijpt toch wel, dat ik te lang de Hooge heb geheeten, te lang een eerlijk en vurig aanhanger ben geweest van

den prins van Oranje, dan dat mijn hart zoo maar in eens spaanschgezind kon worden! Mijn pligt heb ik gedaan als Kornelis van Oostenrijk, maar het hart van Kornelis de Hooge is God den Heere dankbaar, dat de drukker te Leiden de zaak heeft verklapt, en de *hoognoodige waarschuwing* niet is verschenen, en nu ook geen kwaad heeft kunnen doen! Het was een harde strijd voor mij, Govert! vaderland en Oranje lief te hebben, en plotseling door de inspraak van het bloed te worden opgeëischt om voor Spanje te werken! Ach, Govert! ik ben zoo blij, dat het mislukt is en ik er spoedig niet meer zijn zal; want bleef ik in het leven gespaard, dan zou ik natuurlijk weer moeten trachten, iets voor Filips te doen, en het niet kunnen uithouden, Govert! Ik zou mij bezondigen en de hand aan mij zelven slaan, en hoe zou ik dan voor den troon des Allerhoogsten verschijnen? Nu kan ik met een gerust geweten sterven; want hetgeen ik gedaan heb deed ik in de stelligste overtuiging, dat het mijn pligt was, en als ik daarin gedwaald heb, zal de Algoede mijne dwaling genadig vergeven!"

»Daar is geen twijfelen aan!" sprak de Bultenaar met diepe ontroering. »Ieder mensch moet u wel die dwaling vergeven, en zou dan God het niet doen, die harten en nieren kent, en beter nog weet dan wij, dat in u geene schuld of misdaad woont? Ik gevoel het met u, dat de dag uwer teregtstelling voor u de dag der verlossing is, en ge den dood met blijdschap te gemoet zult treden. Maar zeg mij opregtelijk, Kornelis! hebt gij ook nog eenige beschikking te maken of kan ik ook nog wat voor u doen? Gij weet, dat gij onvoorwaardelijk op mij kunt vertrouwen."

»Ik dank u uit grond van mijn hart, Govert! Beschikkingen heb ik niet te maken, want gij weet, ik sta alleen op de wereld, en heb zelfs buiten u geen enkelen vriend; maar niettemin neem ik uw aanbod aan: men heeft toch altijd nog iets op 't hart, als men gereed is te sterven. Gij weet, dat ik na mijne ongelukkige liefde mij niet meer in staat gevoelde te arbeiden, en meermalen honger en gebrek heb geleden, zoodat ik dan weer een stuk

werk afmaakte, en kommerlijk in mijn onderhoud voorzag. Ik heb echter nooit schulden gemaakt, en ofschoon ik in de grootste armoede heb geleefd en sterven zal, is toch mijn gering eigendom onbezwaard. De schamele woning, waarin ik werd geboren en opgevoed, heb ik altijd in eere gehouden, en de werktuigen en voorwerpen, die gij er zult vinden, behooren tot de beste die ooit een plaatsnijder heeft bezeten. Het een en ander heeft ten minste eenige waarde, en het is ligt mogelijk, dat men er zelfs veel geld voor zal geven, als men op dat huisje zal wijzen en zeggen, dat daar de zoon van keizer Karel V leefde en het beroep van plaatsnijder heeft uitgeoefend. Ik draag u daarom op, woning, werktuigen en voorwerpen te verkoopen, drie maanden na mijne teregtstelling, en de opbrengst daarvan in eigendom toe te wijzen aan den jongen Govert, uw pleegzoon, die niet aarzelde met u te gaan, en zoo lang te blijven bij een gevangen man. Ik ben zulks dubbel aan den knaap verschuldigd, want hij heeft gevoeld dat Müller de waarheid heeft gezegd, en uitgeroepen, dat hij stellig geloofde, in mij een afstammeling van den keizer te zien. Ook bid ik u, dat gij dezen mijn laatsten wil getrouw volvoert en voor uw aangenomen kind niet uit hooghartigheid versmaadt het eenige wat ik geven kan; hooghartigheid toch is een ongelukkig gebrek, Govert! het heeft geheel mijn leven verpest!"

»Waarom zou ik uw aanbod versmaden, Kornelis! Ik neem het dankbaar aan voor mijn jongen! Thans heb ik uw edel hart leeren kennen, en vraag u om vergeving, dat ik u, vóór eenigen tijd bezoekende, onaangenaam heb toegesproken en behandeld. Ik kende u echter niet, en gij weet hoe driftig ik mij maak tegen ieder, die iets tegen vaderland en Oranje pleegt. Ik kon geen geloof hechten aan uwe bewering, en hield u voor een beklagenswaardigen dwaas, dien ik niettemin te streng veroordeelde, meenende, dat gij er genoegen in zoudt hebben gevonden, als gij het land aan Spanje had kunnen brengen. Maar nu ik heb gehoord, hoe edel en trouwhartig gij er u zelf in verheugt dat het plan is mislukt; zie,

Kornelis! nu brandt mij ieder hard woord op het gemoed, en vraag ik er u vol berouw vergiffenis voor! Mijn Govert zal uw erfgenaam worden en uwe nagedachtenis in hooge eere houden, daarop kunt gij u verlaten, en zoo lang ik leef, zal ik met hem over u spreken en uw droevig lot betreuren."

»Ja, wel is mijn lot droevig geweest, mijn goede Govert! Maar nu is alle leed voorbij, en hier in mijn kerker ben ik gelukkiger dan al die jaren te voren. Ook vergeef ik u gaarne en met al mijn hart, ofschoon ik eigenlijk niet weet, wat ik u heb te vergeven. Ik wist toch hoezeer gij Oranje bemint, en zou, als ik in uwe plaats geweest ware, stellig niet anders hebben gesproken en gehandeld? Ik zou u ook dwaas en krankzinnig hebben genoemd, en het eene misdaad geacht, dat gij de zijde van Spanje hebt gekozen. Gij wilt echter dat ik u vergeven zal, en daarom spreek ik dit woord uit: »God behoede het vaderland en Oranje," en word ik ook al en te regt ter dood veroordeeld als een landverrader, mijn hart had geen deel aan mijne daad en bloedde integendeel bij de voldoening van mijn pligt!"

»Daarom ook zullen wij uw aandenken in eere houden," riep de Bultenaar met geestdrift uit, »en het overal verkondigen, dat gij als een trouw en eerlijk man den dood hebt ondergaan!"

»Zult gij dat waarlijk overal verkondigen?" vroeg Kornelis met nadruk.

»Twijfelt gij er aan?" sprak Govert verbaasd. »Van de daken zelfs zullen wij het uitroepen!"

»Dat loone u God!" hernam Kornelis, terwijl hem een traan langs de wangen rolde. »Nu is mij de laatste zorg van het hart genomen; want zie, Govert! ook ik had den prins zoo hartelijk lief, en zou gaarne mijn bloed voor hem hebben gegeven, en God weet het, mijn eenige kommer in deze dagen was de gedachte, dat Oranje mij moest verachten, onbekend met de reden, die mij tot den gedanen stap dwong, niet wetende, hoe dankbaar ik ben, dat alles is mislukt! Maar nu zal hij mij niet verachten, als gij hem alles verhaalt; gij weet niet, Govert, hoe

gelukkig gij mij maaktet! Nu wil ik God op mijne knieën danken voor Zijne genade, dat ik sterven mag en mijn naam niet wordt gevloekt door onzen dierbaren vorst! O, dood! wat zult gij mij goed zijn! Gij zijt mijne verlossing uit ondragelijke ellende, en zult mij spoediger, dan ik ooit had durven hopen, overbrengen naar den hemel, waar God mij een genadig en vergevend regter zal zijn!"

»Amen!" sprak de Bultenaar met de grootste aandoening, en drukte de hand van Kornelis met de innigste genegenheid. Den jongen Govert liepen de tranen over de wangen, en snikkend vroeg hij vergunning om den gevangene te mogen omhelzen, waarop deze de armen uitbreidde en den knaap hartelijk aan zijne borst drukte, uitroepende:

»Goede God! Gij hebt mij heden onuitsprekelijk gelukkig gemaakt!"

Het was inderdaad een tafereel zoo roerend en plegtig tevens, dat geene pen in staat is om het naar waarde te beschrijven. De Bultenaar was nog zelden in zijn leven zoo aangedaan geweest, en het maakte hem gelukkig dat zijn neef, dien hij te onregt had beschuldigd, een zoo edel en braaf hart bezat. Neen, de arme man had geene vlek geworpen op den naam, dien zij beiden droegen, en ofschoon Govert wist dat hij uit het volk was voortgesproten, gold hem de eer even hoog als keizers en koningen. Wat had hij reeds veel droefenis gevoeld, dat een de Hooge spaanschgezind was geworden! Geschaamd had hij zich in tegenwoordigheid van den prins, dat een lid van zijn geslacht zich aan hoog verraad had schuldig gemaakt, en hoe dankbaar en gelukkig gevoelde hij zich op dit oogenblik, nu hij aan Oranje naar waarheid kon zeggen, dat Kornelis de Hooge wel op het schavot sterven moest, maar toch geen verrader was, en zich gelukkig had geprezen, dat zijn toeleg verijdeld was geworden! Hij was een geheel ander mensch geworden, toen hij met zijn zoon den kerker verliet, en betuigde uit grond van zijn hart, dat deze dag behoorde tot de gelukkigste van zijn leven, en hij voor al het

goud der aarde niet had gewild, dat hij te Antwerpen was gebleven. Ook was het hem een genoegen, dat Govert er bij geweest was: nu had de jongen het zelf gezien en gehoord, dat een de Hooge geen verrader van Nederland en Oranje kon zijn!

De jonge Govert was uiterst bedroefd, en ging weenende aan de zijde van zijn vader. Hij geloofde het vast, dat de gevangene een zoon was van den keizer en beklaagde hem diep, dat hij die ontdekking had gedaan en daarom zoo geheel tegen zijn zin had moeten handelen. De knaap kon dien nacht geen oog toe doen, en bad zijn vader hartgrondig, dat hij den volgenden dag niet bij de teregtzitting tegenwoordig zou behoeven te zijn, betuigende dat hij het onmogelijk zou kunnen uithouden.

»Vaderlief!" zei hij, »ik wil liever al mijn leven met een slinger op het dak zitten en naar Franschen of Spanjaarden werpen! dan ben ik bang noch bedroefd, en lach wat met het gevaar; maar dien ongelukkigen braven man te zien als een misdadiger voor den regter, en den onschuldige ter dood te hooren veroordeelen, dat is mij onmogelijk! Ik zou stikken in mijne tranen, vader! Neen, ik kan er niet bij zijn! Gij hebt mij te lief, om mij verdriet aan te doen, niet waar vader?. Ik mag morgen hier blijven en in stilte over hem schreijen?"

De Bultenaar had den gevoeligen knaap hartelijk gekust ten antwoord op zijne vraag, en hem onmiddellijk zijne begeerte toegestaan. Het was ook inderdaad voor hem zelven reeds een zware gang, zoodat hij best kon begrijpen, dat de jongen er volstrekt geen kans toe zag. Hij was ook om eene andere reden verblijd, dat Govert niet meê zou gaan: hij vreesde dat hij zich misschien zelf niet goed zou houden, en had niet gaarne gezien, dat de jongen getuige zou wezen van zijne zwakheid. In dit opzigt was de Bultenaar misschien niet vrij te pleiten van overdrijving; maar voor niets ter wereld wilde hij, dat Govert het een en ander van hem zag, 't niet navolgingswaardig was, en hij beweerde, dat man onder alle omstandigheden zijn gevoel moet in beheerschen, hetgeen hij den jongen reeds menig-

maal had voorgehouden, en bij hem aangedrongen, dat hij zich ernstig zou oefenen in die moeijelijke kunst. Govert had dan ook nog nooit gezien, dat zijn vader zich door zijn gevoel had laten overweldigen, en daarom zou de Bultenaar, indien de knaap er niet zelf om gevraagd had, hem uit eigen beweging den raad hebben gegeven, om de teregtzetting niet bij te wonen.

Den volgenden morgen begon het verhoor van Kornelis de Hooge en werd de beschuldiging tegen hem voorgedragen. Zijne medepligtigen, Vos en Rataller, hadden zich uit de voeten gemaakt, en Kornelis was alzoo alleen tegenwoordig. Zijne gelaatstrekken verrieden de grootste kalmte en tevredenheid, en zijn voorkomen maakte op alle aanwezigen een gunstigen indruk. Nadat hem het woord was gegeven, wijl hij geweigerd had, den bijstand van een regtsgeleerde in te roepen, deed hij een eenvoudig verhaal van het gebeurde, drukte ongekunsteld zijne vreugde uit over het mislukken van zijn plan, erkende ten volle dat hij ter dood moest worden veroordeeld, en vroeg alleen om de gunst, dat hij geen schandelijken marteldood zou behoeven te ondergaan. Allen waren bewogen door de eenvoudige taal van den beschuldigde, en voelden diep medelijden met den ongelukkigen man, dien men zoo stellig had weten wijs te maken, dat hij een keizerlijke bastaard was. Zelfs de regters waren met medelijden vervuld, en als het niet hun pligt geweest was, het gepleegd misdrijf met den dood te bestraffen, en daardoor ieder af te schrikken om verraad tegen vaderland en Oranje te plegen, dan zouden zij Kornelis de Hooge hebben vrijgesproken. Nu echter mogten zij geen gehoor geven aan de uitspraak van hun hart, en veroordeelden den beschuldigde, om binnen de stad 's Gravenhage onthalsd te worden, en daarna gevierendeeld. Nadat een der regters hem gemoedelijk had toegesproken, betuigende dat allen met hem waren begaan, en het innig betreurden, dat de gestrengheid der wet op hem moest worden toegepast, werd hem gevraagd of hij nog iets had aan te merken of te verzoeken. De veroordeelde verklaarde nu, dat hij zeer dankbaar was

voor het gewezen vonnis en de dag zijner teregtstelling voor hem een feestdag zou zijn; immers hij hechtte geen waarde meer aan het leven en kon gerust sterven; want zijn plan was verijdeld geworden, waarvoor hij den hemel dankbaar was, en hij wist dat de prins hem niet zou verachten; hij verzocht alleen, dat de teregtstelling hoe eer hoe beter mogt plaats hebben, wijl hij haakte naar het oogenblik, dat zijn hoofd van den romp zou worden gescheiden. Men begreep algemeen, dat men zijne laatste en eenige bede niet mogt afslaan, en er werd bepaald, dat reeds den volgenden morgen de voltrekking van het vonnis zou plaats hebben.

De Bultenaar had zijne tranen niet kunnen weerhouden gedurende de zitting van het geregt, en achtte zich gelukkig dat Govert te huis was gebleven. Nu spoedde hij zich echter tot hem om hem den afloop meê te deelen, en zich met hem naar den kerker te begeven, om den veroordeelde niet meer te verlaten tot zijn hoofd zou zijn gevallen. Govert begon luid te weeklagen toen hij hoorde, dat Kornelis toch sterven moest, en ontveinsde niet, dat hij zich nog altijd, ondanks zich zelven, met de hoop had gevleid, dat men hem genade zou hebben verleend. De Bultenaar troostte hem zoo goed hij kon, deelde hem de eigen woorden van Kornelis meê, en bragt hem aan 't verstand, dat inderdaad voor dezen de dood gewenscht was, vooral nu hij wist, dat zijne nagedachtenis in eere zou worden gehouden.

Beiden spoedden zich thans naar den kerker, waar zij Kornelis vonden met de grootste kalmte en opgeruimdheid op 't gelaat. Hij was waarlijk den regters dankbaar, dat het vonnis reeds zoo spoedig zou worden voltrokken, en betuigde dat hij den dag van morgen met verlangen te gemoet zag. Zijne beide vrienden bleven tot 's avonds bij hem en scheidden toen met de belofte, dat zij den volgenden morgen vroegtijdig zouden terugkomen, waarvoor de veroordeelde hun hartelijk dankte. Hij sliep den laatsten nacht zijns levens volkomen gerust, en was nog niet ontwaakt, toen de Bultenaar en zijn zoon bij hem erschenen. De Bultenaar wees den knaap op den sla-

pende, en fluisterde hem toe, dat slechts hij, die zich van geen kwaad was bewust, zóó gerust kon slapen, ofschoon wetende, dat hij binnen weinige uren zou staan voor den Oppersten Regter. Toen de Hooge ontwaakte, stak hij hun vriendelijk de beide handen toe, en onderhield zich met hen tot het uur sloeg, waarop hij scheiden moest van deze aarde. Hij sprak veel met hen, en stortte zijn vroom en eenvoudig hart met hen uit in het gebed tot God, den hemelschen Vader dankende, dat hij zoo spoedig reeds zou verlost worden van zijn aardsch lijden, en hartgrondig biddende, dat de Algoede hem in genade mogt vergeven, hetgeen hij in zijn leven had misdreven.

Toen men hem kwam berigten, dat hij naar het schavot zou worden gebragt, omhelsde hij zijne vrienden hartelijk, dankte hen voor hetgeen zij aan hem hadden gedaan, betuigde nog eenmaal plegtig, dat hij in het gezigt van den dood zich waarlijk voor een keizerstelg hield, en volgde met vasten tred de mannen, die hem naar de strafplaats moesten geleiden. Aldaar gekomen, beklom hij kalm en gerust het schavot, en liet zijne blikken weiden over de zaamgevloeide menigte. Onschuld en de hoop des eeuwigen levens schitterden uit zijne oogen, en na een kort gebed bood hij den beul zijn hals aan; eene secunde later was zijn hoofd door het zwaard des scherpregters van den romp gescheiden. De jonge Govert slaakte een hartverscheurenden kreet, en de Bultenaar bragt een droevigen traan ten offer aan den armen bloedverwant, die wel was gestorven op een schavot, maar toch den dood had verbeid, zoo als slechts de brave hem toeven kan!

V.

Pedro Dordogno.

De Bultenaar had evenmin als onze lezers de afspraak vergeten, die hij met den Spanjaard, Pedro Dordogno, had gemaakt, en gedurende den terugkeer naar Antwerpen had hij rijpelijk over die zaak met zijn Govert gesproken. Het viel trouwens ook niet moeijelijk te bepalen, op welke wijze hij in dit geval moest handelen. Er lag alles aan gelegen, den Spanjaard te laten klappen en dan de aangifte te doen bij het geregt, opdat de schuldige zijn verdiend loon ontving. De Bultenaar had echter reeds opgemerkt, dat hij met een sluwen vos te doen had, en het daarom misschien niet gemakkelijk zou vallen, achter zijne plannen te komen. Govert echter beweerde, dat niemand zijn vader kon verschalken, en maakte de opmerking, dat de Spanjaard ongetwijfeld een bondgenoot noodig had, wijl hij er zich anders niet aan zou gewaagd hebben, betrekkingen aan te knoopen met een vreemdeling, dien hij vroeger nooit had gezien. De Bultenaar echter opperde van zijn kant het bezwaar, dat ook niet ongegrond was, dat Dordogno waarschijnlijk wel in Antwerpen berigten aangaande zijn gewaanden bondgenoot zou inwinnen, en dan was natuurlijk de kans geheel verkeken om den verrader in 't net te krijgen. Immers de geheele stad wist, dat de Bultenaar den prins bijna afgodisch vereerde, en ieder, wien Dordagno om inlichting vroeg, zou hem hetzelfde antwoord geven. Govert schudde het hoofd, en ofschoon erkennende, dat alsdan het plan zijns vaders in duigen moest vallen, achtte hij het toch niet zoo onwaarschijnlijk, dat de Spanjaard zich te Antwerpen zoo veel mogelijk schuil zou houden, ten einde zich niet te verraden en geen vermoeden hoegenaamd te wekken. De Bultenaar hoorde den jongen met

het meeste genoegen aan, en gevoelende dat hij niet zonder grond had gesproken, drukte hij hem hartelijk de hand, betuigende, dat hem een groot pak van het hart was genomen.

Wij willen thans onze lezers met een enkel woord iets meêdeelen aangaande de nieuwe figuur, die thans in onze schets optreedt.

Pedro Dordogno, een man van ongeveer veertigjarigen leeftijd en lang van gestalte, had in zijne jeugd een zwervend leven geleid. Bij afwisseling had hij zich opgehouden in Spanje, verschillende gedeelten van het Duitsche keizerrijk en de Nederlanden. Geene neiging bezittende tot geregelde werkzaamheden en evenmin voorliefde voor een of ander beroep, had hij alles bij de hand gehad, zonder echter tot fortuin te kunnen komen. Nu eens had hij de wapenen een tijd lang gedragen en herhaaldelijk getoond, dat het hem niet aan moed ontbrak als het er op aankwam; doch al zijne verschillende krijgsmakkers verachtten hem, en leefden altijd in twist met hem, zoodat hij ieder vendel, waaronder hij diende, al spoedig moest verlaten. Dordogno gaf zich aan allerlei buitensporigheden over en zocht ook zijne makkers tot slechte daden te verleiden. Men kon hem altijd bij beker en speelbord vinden, waar zijne loerende blikken steeds zochten naar eene nieuwe prooi, die dan ook deerlijk door hem werd uitgekleed, zoodat men hem spoedig verweet, dat hij met valsche steenen wierp. Hij zelf kon eene groote hoeveelheid bier en brandewijn verdragen, en door zijne medespelers tot drinken aan te sporen, werden zij dan meer en meer bedwelmd, zoodat zij zich door hem lieten plukken, zonder dat zij het zelve bemerkten. Den volgenden dag echter verweten zij hem dan gewoonlijk zijn laaghartig gedrag, en dan moest Dordogno zich dikwerf eene kloppartij laten welgevallen, waarin hij soms het onderspit delfde. Gewoonlijk namen allen zich dan voor hem in acht, en als de Spanjaard geene nieuwe offers meer kon opsporen, blies hij in stilte den aftogt, begrijpende dat hij in dien kring weer had uitgediend.

Meestal nam hij dan iets anders bij de hand; hij liep soms het land af als marskramer, dan weer als veehandelaar of iets soortgelijks; maar aangezien hij niet anders deed dan liegen en bedriegen, slaagde hij niet, en dikwijls zat hij zoodanig in geldverlegenheid, dat hij honger en dorst moest lijden, zich gelukkig achtende, dat deze of gene meêwarige voorbijganger hem een penning toewierp, als hij bedelende zijne hand hield uitgestrekt. Op die wijze bragt hij zijn besten levenstijd in uitspattingen, armoede en ligtzinnigheid door, tot hij begreep, dat hij, op dien weg voortgaande, vóór zijn tijd zou sterven. Hij peinsde nu ernstig op een middel om een goeden slag te slaan, gelijk hij zich uitdrukte, maar het duurde een geruimen tijd vóór hij op een geschikten inval kwam. Hij was vóór eenigen tijd naar de Nederlanden gekomen, en hier meende hij thans het middel te hebben gevonden om zich op eenmaal van allen nood en ongerief te bevrijden, en zelfs nog wel tot eer en aanzien te geraken. Het middel trouwens lag vóór de hand, en kon in niets anders bestaan dan in het vermoorden van den prins van Oranje. Het was echter niet gemakkelijk om zulk een waagstuk te ondernemen, wijl hij den moord niet wilde volbrengen, tenzij zijne zakken met goud werden gevuld, en hoe moest hij daaraan komen? Hij was een zwerver, die overal verjaagd en gebannen was geworden, en het liet zich daarom verwachten, dat de landvoogd geen het minste vertrouwen in hem zou stellen en hem waarschijnlijk afschepen met ijdele beloften, op welker vervulling hij eerst regt kon hebben als de moord was gepleegd, en dit was geenzins zijne zaak! Hij besloot niettemin, Parma om een geheim onderhoud te doen verzoeken, en het voorts aan zijn gestarnte over te laten, of hij ditmaal niet geluk zou hebben.

Onze Spanjaard had vele landen gezien en een schat van menschenkennis opgedaan; ook was hij volstrekt niet uit de volksklasse voortgesproten, en bezat eene groote mate van sluwheid; hij sprak zijne moedertaal en ook de duitsche en fransche vloeijend en met gemak, en ofschoon hij meestal onder gemeen volk had verkeerd, wist hij

zich toch, als het pas gaf, zeer goed voor te doen. Ook was zijn gelaat volstrekt niet onbehagelijk, en droeg ook geene sporen van zijn ongeregelden wandel, hetgeen hij en te regt aan zijn ijzersterk gestel toeschreef. Hij stelde een brief op aan den landvoogd, in vloeijend en zuiver spaansch geschreven, en verzocht hem daarin om een geheim onderhoud, verklarende dat hij over eene zaak van het hoogste belang met hem had te spreken. Parma, die nooit iets van een zekeren Dordogno had vernomen, begreep wel dat het hier een toeleg tegen den prins van Oranje gold, maar de taal en het schrift — beide kon hij natuurlijk het best beoordeelen — bewezen hem duidelijk dat hij met een landgenoot te doen had, en bragten hem nog buitendien in den waan, dat hij met iemand van ontwikkeling en beschaving zou hebben te spreken. Hij begreep tevens, dat er niets verloren was, ook zelfs indien dat onderhoud tot niets leidde, achtende hij het daarom zijn pligt, aan het gevraagde verzoek te voldoen.

Dordogno was buiten zich zelven van vreugde, toen hij in zeer beleefde bewoordingen het antwoord ontving, dat de landvoogd hem het gevraagde onderhoud toestond, en hoopte dat heden gelukkige dagen voor hem zouden aanbreken. Toen hij in tegenwoordigheid van Parma verscheen, maakten zijn voorkomen en zijne manieren een zeer gunstigen indruk op den prins, en zulks ontsnapte den sluwen Dordogno ook geenzins. Met de meeste behendigheid nam hij den landvoogd voor zich in, en toen hij aan de mededeeling van zijn plan was genaderd, kon hij stellig reeds op de medewerking en ondersteuning van Parma rekenen. Met veel bezadigdheid zette hij thans zijn voornemen uiteen, en drukte vooral op het voordeel, dat hij geene bondgenooten had, en zijn geheim alzoo door niemand kon worden verraden. Hij wilde zich ook slechts van weinige ondergeschikte handlangers voorzien, die hij gemakkelijk een rad voor de oogen kon draaijen en hen tevens blootelijk als werktuigen gebruiken, zonder dat zij zelfs in de verte zijn eigenlijk oogmerk vermoedden. Zijne beschaafde en vloeijende taal en de groote omzigtigheid en kalmte, waarmeê

hij over den toeleg sprak, stemden den landvoogd zeer gunstig voor zijn plan, en Dordogno smaakte, toen hij Parma verliet, de streelende zelfvoldoening, dat hij in ieder opzigt was geslaagd. Hij had zelfs niet noodig gehad te spreken over de sommen, die hij noodig zou hebben, om de zaak tot een goed einde te brengen; want de landvoogd zelf wees hem de middelen aan, die hij overvloedig beschikbaar stelde, en voorkwam alzoo Dordognoos wenschen. Deze was ook waarlijk nog nooit zoo goed van geld voorzien geweest, en bouwde er vastelijk op, dat het lot, hetwelk hem nu zoo gunstig was geweest, hem in deze zaak ook niet in den steek zou laten. Wel wist hij zelf nog niet, hoe hij aan geschikte handlangers zou komen; maar hij bekreunde er zich weinig om: hij had nu geld, het overige zou zich wel schikken!

Het toeval bragt hem, zoo als wij weten, in aanraking met den Bultenaar, en Dordogno, zijn gelukkig gesternte prijzende, geloofde thans zijn spel te hebben gewonnen. Hij had opgemerkt dat de Bultenaar voor geen klein gerucht vervaard was, en naardemaal hij in het stellig denkbeeld verkeerde, dat de oude Govert onder de vijanden van den prins van Oranje behoorde, meende hij dat zijn toeleg niet meer kon falen: een bondgenoot die den prins haatte, Antwerpen kende, listig en gevat was, geen gevaar kennende, maar wel de magt van het goud, wat kon hij meer begeeren? De verwezenlijking van zijn lievelingsdroom stond vóór de deur, en zorgeloos gaf de Spanjaard zich aan zijne vreugde over.

Nadat de Bultenaar met zijn zoon te Antwerpen was weergekeerd, naderde de tijd dat hij met Dordogno was afgesproken, zich op een bepaald uur in zijne woning te bevinden. De Bultenaar was allengs tot de overtuiging gekomen, dat de jonge Govert gelijk had, en het voor den Spanjaard geene zaak was, inlichtingen in te winnen, waardoor hij zich gemakkelijk verdacht kon maken. Hij zou ook waarlijk nog gerust zijn geweest, als hij het zorgeloos en ligtzinnig karakter van Dordogno gekend had, die zich reeds zoo zeker van zijne zaak achtte,

dat hij hoegenaamd geene maatregelen van voorzorg meer noodig had. Buitendien begreep de Bultenaar, dat hij in sluwheid slechts voor weinigen behoefde onder te doen, en overtuigd dat hij eene goede zaak voorhad, bouwde hij op den bijstand des hemels, en besloot alles te wagen en voor niets terug te deinzen, vooral ook omdat het leven van den prins er aan hing, en hij te ver was gegaan om lafhartig terug te trekken.

Drie dagen achtereen had de Bultenaar vergeefs op den bepaalden tijd gewacht, maar den vierden dag verscheen Dordogno. De Bultenaar bevond zich op eene achterkamer, die slechts door een zeer dun beschot was gescheiden van een klein slaapvertrek, waar de jonge Govert de wacht hield met zijn slinger bij zich, om zijn vader onmiddellijk te hulp te snellen, indien het onverhoopt noodig mogt zijn. Naauwelijks was onze Spanjaard het armoedig vertrek binnengetreden, of hij sprak op trotschen toon:

»Braaf op uw post, vriend! dat mag ik zien! Goede betalers en trouwe dienaars dat hoort zoo bij elkaar! Ik vermoed, dat wij het goed met elkander zullen vinden, en gij ziet dat ik u geheel vertrouw. Gij hebt gezegd dat wij veilig waren op uwe kamer, en in stede van geheimzinnig binnen te treden en op fluisterenden toon te spreken, kom ik als een oude bekende en spreek openhartig en zonder terughouding."

»Openhartig te zijn, is soms eene goede eigenschap," sprak de Bultenaar, »doch omzigtigheid acht ik nog veel beter! Het is waar, wij zijn hier zoo veilig als ergens ter wereld, maar als ik bij u had moeten komen, dan zou ik alle mogelijke behoedzaamheid in acht hebben genomen."

»Dat is uwe zaak, vriend!" hernam Dordogno, die wel wat te diep in den beker had gekeken, en zorgeloozer was dan ooit. »Ik voor mij ben overtuigd dat ik bij u veilig ben, en wil dus maar zonder omwegen met u spreken."

»Zoo versta ik het ook, edel heer!" antwoordde de ander. »Immers vóór wij verder kunnen gaan, dien ik

toch wel te weten wat gij eigenlijk van mij verlangt."

Er lag vast iets vreemds in den toon, waarop Govert die woorden sprak; want het gelaat van Dordogno veranderde merkbaar; de bedwelming, waarin de wijn hem had gebragt was plotseling geweken, en den Bultenaar met doordringenden blik aanziende, sprak hij:

»Zacht wat, vriend! ik betaal en vorder dus eenvoudig gehoorzaamheid. Wees verheugd dat ik u vertrouw, maar vergeet niet, dat gij geen regt hebt op mijne geheimen! Wilt gij mijne bevelen niet opvolgen, dan kan ik u daartoe niet dwingen, en begeer dat ook volstrekt niet! Voor geld en goede woorden kan ik overal te regt, zoodat gij u alleenlijk hebt te verklaren of gij mij dienen wilt dan niet."

»Ik heb u reeds gezegd, edele heer!" sprak de Bultenaar met de grootste kalmte, »dat ik een eerlijk man ben, in dienst staande van eene zekere partij die ik niet zal verraden. Ik wil u gaarne dienen, als uwe plannen strooken met de belangen der partij waartoe ik behoor; maar als zulks het geval niet mogt zijn, dan ben ik ondanks mij zelven verpligt, uw aanbod af te slaan. Ik weet wel dat ik geen regt heb om in uwe geheimen te dringen, en zou mij voor niets ter wereld aan onbescheidenheid willen schuldig maken; doch in ieder geval moet ik toch eenigermate weten wat uwe bedoelingen zijn, omdat niemand twee heeren kan dienen."

»Wijs gesproken, mijn trouwe Bultenaar! en waarlijk ik zal u niet miskennen! Integendeel, uwe woorden bevestigen mij in den goeden dunk, dien ik van u heb opgevat, en verbannen volledig het wantrouwen, dat ik daareven opvatte, zonder eigenlijk zelf te weten waarom. Er lag echter iets in uwe stem, dat mij vrees aanjoeg, maar ik bespeur nu duidelijk, dat ik u onregt aandeed. Ik wil u alzoo meêdeelen wat mijne bedoelingen zijn.

»Er ligt mij alles aan gelegen, een geheim onderhoud met den prins te hebben, dien ik over zaken van het hoogste belang moet onderhouden. Ik ben een Spanjaard en derhalve natuurlijk het belang van koning Filips toegedaan; maar ik zie wel in, dat de zaken hier slecht

staan voor Spanje, en heb daarom het plan beraamd om de oorlogvoerende partijen met elkaar te verzoenen. Eigenlijk moest zulks van Parma zijn uitgegaan, en ik zelf heb hem zulks onder 't oog gebragt; maar de landvoogd is hooghartig, en houdt zich stellig overtuigd, dat de Nederlanders op den duur niet in staat zijn den worstelstrijd met het magtige Spanje vol te houden. Hij is daarom volstrekt ongezind, zich met den prins te verstaan, en slechts met moeite verkreeg ik van hem de vergunning, de zaak op mijn eigen gezag te beproeven. Ik ben hier echter geheel onbekend, maar weet toch zeer goed, dat het bijna niet mogelijk is, een mondgesprek met den prins te hebben, en waarlijk, ik kan het Oranje niet euvel duiden! Van alle kanten toch dreigt verraad, en ik zelf zou in zijne plaats ook niet anders dan met de meeste omzigtigheid handelen.

„Desniettemin zijn soortgelijke oogmerken niet te bereiken, als men niet in de gelegenheid is lang en breed over de zaak te spreken, en daarom moet ik worden bijgestaan door iemand, die mij daartoe in de gelegenheid kan stellen. Zoo iemand meen ik in u te hebben gevonden, en naardemaal ik door mijn koninklijken meester vorstelijk beloond word, indien ik een vergelijk met Oranje tot stand kan brengen, zoo behoef ik ook niet karig te zijn tegen hen, die mij hierbij ten dienste staan."

„Het is ontegenzeggelijk een schoon plan, edele heer! dat gij u voorstelt, maar onuitvoerbaar tevens! Ik ken den prins van Oranje beter dan gij en de landvoogd kent hem ook. Geen wonder daarom dat Parma zich niet met een zoo ijdel en nutteloos spel wilde inlaten, en als het waar is, dat gij hem een dusdanig voorstel hebt gedaan, dan moet hij u het ongerijmde daarvan hebben onder 't oog gebragt, of u voor krankzinnig hebben gehouden! Waarlijk, ik begrijp niet, hoe gij, die mij zelf hebt gezegd dat gij mij niet voor onnoozel houdt, mij over een zoo onbekookt en dwaas plan kunt spreken! Ik moet u ook ronduit verklaren, dat ik daartoe niet kan meêwerken, en om vele andere redenen ook dáárom

niet, wijl het niet strookt met de bedoelingen van degenen, in wier dienst ik sta."

»Met verlof vriend! dat kunt gij niet weten! Het spaansch bloed vloeit onstuimig door de aderen, en vergeeft niet ligt eene weigering!"

»Dat klinkt reeds beter, Dordogno! Maar ik geef u in bedenking of het niet raadzaam ware, tusschen ons beiden maar terstond met de weigering te beginnen!"

»Gij zijt een slimme gast, Bultenaar!" hernam de Spanjaard al lagchende, »en schijnt stellig te meenen, dat ik u om den tuin zoek te leiden, hetgeen toch volstrekt niet het geval is! Ge hebt regt, wij konden onder ons wel met de weigering beginnen; maar ik verzeker u plegtig, dat ik bij den prins inderdaad met een dusdanig voorstel denk te beginnen. Het duurt dan eenigen tijd vóór onze onderhandeling geëindigd is, en gedurende dien tijd kunnen er maatregelen van voorzorg worden genomen, opdat het spaansche bloed zich veilig kunne wreken."

»En waarin zal die wraak bestaan?" vroeg de Bultenaar op ijskouden toon.

»Vraagt gij nog?"

»Ik verlang zekerheid vóór ik mij tot iets verbind!"

De Spanjaard zag hem doordringend aan en antwoordde niet, maar deed de punt van een scherp gewetten dolk zien.

»In onze gevaarlijke tijden," sprak Govert even koel en bedaard als te voren, »worden er onovertreffelijke stalen rustingen gemaakt, die men onder het bovenkleed draagt, en welke met de scherpste dolken spotten!"

»Zoude dan welligt dit u beter aanstaan?" vroeg de Spanjaard, een geladen zinkroer voor den dag halende.

»Dit wapen is verre te verkiezen," antwoordde de Bultenaar, »en doet het oogmerk stellig bereiken, als de hand, die het voert, vast is en niet beeft op het beslissend oogenblik! Maar duid mij eene vraag niet ten kwade, hebt gij behoorlijk nagedacht over de gevaren waaraan gij u zelven blootstelt! Het valt ligt, een toeleg te smeden, misschien zelfs in dit geval hem te volvoeren,

maar daarna wil men ook gaarne in veiligheid geraken, en dat is zoo gemakkelijk niet!"

»Ik heb toch vernomen, dat Oranje geene vrees koestert voor zijn leven, en zelfs niet op eigen veiligheid bedacht is, zelfs niet nadat hij bijna door Jauregui gedood was geworden. Indien dit zoo is, ik vind in u een trouw vriend en bondgenoot, die mij een veiligen aftogt geopend houdt, en dan heb ik toch waarlijk zoo schromelijk veel niet te vreezen. Er moet toch ook iets worden gewaagd, en men dient den moed te hebben, voor een groot loon des noods zelfs zijn leven te wagen! Aan moed ontbreekt het mij evenmin als u; alleenlijk wil ik niet voor eene kleinigheid mijn hoofd in de muil van den leeuw steken!"

»Maar hebt gij reeds alle bijzonderheden van den aanslag bepaald?"

»Waar denkt gij aan, vriend? Ik ben hier een vreemdeling en ken de stad alleenlijk naar hetgeen men mij van haar heeft medegedeeld. Ik weet volstrekt niet, waar de prins zich ophoudt en hoe hij leeft; ik heb wat de bijzonderheden betreft onvoorwaardelijk op u gebouwd, en zal mij stipt houden aan hetgeen gij dien aangaande zult gelieven vast te stellen."

»Dat valt nog zoo ligt niet," sprak de Bultenaar nadenkend. »Alles moet naauwkeurig worden gewikt en gewogen, en ook het tijdstip der volvoering doelmatig vastgesteld. Het minste verzuim kan onzen dood ten gevolge hebben, en wie zijn leven roekeloos op 't spel zet, is zijn leven ook niet waard! Dat is ten minste mijn stelregel en daarvan wijk ik niet af. Gun mij daarom twee dagen tijd, en dan hoop ik een goed doordacht plan in gereedheid te hebben, maar houd u in 's hemels naam doodstil hier in Antwerpen! Men is verwoed tegen den Spanjaard en het minste woord kan u in verdenking brengen. Als gij de duitsche taal magtig zijt, bedien u dan liefst van haar; want uw tongval mogt u verraden, als gij nederduitsch spraakt, en uw leven hangt er aan, dat niemand lont ruikt. Bezoek volstrekt geene herberg of openbare plaats, vraag naar niets en spreek met nie-

mand. Ik geloof dat gij gaarne bij den beker zit, althans ik meen zulks aan u te hebben bespeurd. Bedwing u daarin met groote gestrengheid in deze dagen, en drink niets anders dan water! Ik zag nog nooit iets mislukken door matigheid en onthouding, maar wel door buitensporigheid! Houd buitendien zoo veel mogelijk uwe kamer en begeef u buiten noodzakelijkheid niet op straat."

»Bij den duivel, mijn goede Bultenaar!" viel Dordogno in, »gij zijt een strenge zedepreker!"

»En gij een dwaas, die zich roekeloos in de armen van den beul werpt, als gij mijn raad in den wind slaat!"

»Geen nood, vriend! Er hangt te veel van af! Ik ben er u dankbaar voor en zal mijne kamer houden tot overmorgen. Dan kom ik tegen denzelfden tijd weer hier, en als gij, waaraan ik niet twijfel, een goed plan gereed hebt, dan ook niet met de uitvoering getalmd!"

»Ik houd evenmin van talmen, Dordogno! en welligt nog zult gij u over mijne voortvarendheid verbazen! Alzoo tot overmorgen op hetzelfde uur; verlaat uwe kamer niet en spreek met niemand!"

»Vaarwel Govert!" riep de Spanjaard uit, »gij zult niet over mij te klagen hebben!"

Nadat Dordogno was vertrokken, stormde de jonge Govert bevend van verontwaardiging de kamer binnen, vloog zijn vader om den hals en riep luidkeels, dat hij zoo groot een booswicht zou kunnen zien ter dood brengen, zonder een oogenblik medelijden met hem te hebben. Hij verwonderde zich dat zijn goede vader, die den prins zoo innig liefhad en vereerde, zijne verontwaardiging genoegzaam had kunnen beteugelen om den vreemdeling levend te laten heengaan; hem, zoo sprak hij, had de vuist onafgebroken gejeukt, en krampachtig had hij den slinger gereed gehouden, en alleen gehoorzaamheid en eerbied voor zijn vader had hem weerhouden om den booswicht doodelijk aan de slapen te treffen. De Bultenaar antwoordde, dat het niemand vrij stond zijn eigen regter te zijn, en de Spanjaard een veel zwaarder lot verdiende, dan op staanden voet gedood te worden; hij moest worden overgeleverd aan den wrekenden arm der

geregtigheid, en dat zou bij zijne terugkomst geschieden.

Govert vroeg thans op welke wijze zijn vader hem aan het geregt dacht over te leveren, en deze antwoordde, dat niets eenvoudiger was: als Dordogno na twee dagen terugkwam, zouden zich eenige dienaars in het aangrenzend vertrek bevinden, die daar alles duidelijk konden hooren, zoo als Govert heden had ontwaard. De Bultenaar zou schijnbaar een bepaald plan opgeven en de bijzonderheden met den Spanjaard bespreken, en hem daarna doen verhalen, hoe hij den moord dacht te volbrengen. Zoodra de dienaars van het geregt met eigen ooren hadden gehoord dat de vreemdeling een aanslag op het leven van den prins smeedde, zouden zij onmiddellijk te voorschijn komen en hem gevangen nemen; dit was natuurlijk de kortste weg, aangezien zijne schuld dan niet meer behoefde te worden bewezen, en het regtsgeding onmiddellijk kon worden aangevangen. De jonge Govert wreef zich vergenoegd de handen, en verheugde zich bij voorraad reeds op het vooruitzigt, den bedrieger bedrogen te zien, en de angst en de vertwijfeling te lezen op het gelaat van den ellendigen gelukzoeker, die voor eene som gelds hun beminden vorst wilde vermoorden.

De knaap kon zich echter geen begrip maken, waarom zijn vader Dordogno gestreng had verboden, niet uit te gaan en met niemand te spreken, wijl hij toch nu wel verzekerd kon wezen, dat de Spanjaard geene nadere inlichtingen aangaande den Bultenaar begeerde en zich wel zou wachten, ook slechts een schijn van vermoeden op zich te laden. Deze vraag scheen zijn vader eenigzins pijnlijk aan te doen; althans er vertoonde zich eene wolk op zijn voorhoofd, en terwijl een zucht aan zijne borst ontsnapte, antwoordde hij:

»Ik zal u de reden zeggen, mijn jongen! ofschoon het mij waarlijk zuur valt! Maar de prins heeft onze stad reeds verlaten, omdat men het hem onmogelijk heeft gemaakt hier langer te blijven. Zijne echtverbindtenis met de dochter van den franschen admiraal is het volk een doorn in 't oog, en dat hij in zijne vergevende liefde het gedrag van Anjou trachtte te verschoonen, heeft hem

in verdenking gebragt. Het valt mij hard dit te moeten zeggen, want gij weet hoe ik aan onze stad en de Antwerpenaren ben gehecht, maar ik mag daarom toch geene onwaarheid spreken: zij hebben Oranje waarlijk slecht beloond voor zijne trouwe vaderlandsliefde! Reeds vroeger verklaarde de prins, dat hij dien ondank onmogelijk op den duur kon uithouden, en nu is hem, geloof ik, de gal overgeloopen, en heeft hij ons verlaten. Het spijt mij bitter, want wij kunnen hem natuurlijk niet volgen, en moeten ons tevreden stellen hem ons gedurig te herinneren; maar het zal geruimen tijd duren vóór ik er aan wen, niet meer naar het slot te gaan, en hem te zien en te spreken! Kwalijk nemen kan ik het echter niet, want zoo veel voor het vaderland gedaan te hebben en dan nog met ondank te worden beloond, dat kan ook de zachtmoedigste mensch niet uithouden!"

»Wat zegt gij, vader!" riep Govert verschrikt uit, »is de prins vertrokken? Dat is toch heel hard voor u, en ik besef het diep in mijne ziel, hoe u die tijding heeft moeten treffen! Ik neem het hem toch wel eenigzins kwalijk, want hij had toch voor u wel iets moeten over hebben!"

»Och, mijn jongen! moet thans uwe liefde voor mij u verleiden tot ondank en onregtvaardigheid? Heeft Oranje niet altijd alles over gehad voor mij, een man uit het volk, die nooit gelukkiger was dan als ik iets voor hem kon doen? Hoe vele bewijzen van welwillendheid heeft ons de vorst niet al geschonken, en moet ik u dan herinneren, welk een heiligdom wij op den avond der fransche furie in die oude leelijke kast hebben gesloten? Kom, Govert, mijn jongen! haal de kan en de bekers er nog eens uit, we willen ze nog eens zamen bezien, en bid dan in stilte dat Oranje u het tegen hem gepleegd onregt moge vergeven, omdat gij het wel beter wist en alleen uwe groote teederheid voor mij u zoo ondankbaar doet zijn!"

Met een gebogen hoofd gehoorzaamde de knaap, terwijl de t[illegible]en langs zijne wangen biggelden. Het was zoo [illegible] dat vader hem moest beknorren, en hij voelde

het, dat hij die bestraffing had verdiend. Kon dan de vorst om hunnentwille te Antwerpen blijven, als hem zulks langer onmogelijk was? Hoe vele blijken van achting en genegenheid hadden zij beiden al niet van den prins ontvangen, en toch had hij, de jonge Govert, dit alles op één oogenblik kunnen vergeten en zich gekrenkt gevoelen, dat de vorst naar elders was vertrokken! Luide bad hij dat Oranje hem vergiffenis mogt schenken en voorts ook nog, dat zijn vader zijne onbedachtzaamheid mogt vergeten; want ook hij had den vorst zielslief en moest zich zelven bitterlijk verwijten hetgeen hij gezegd had.

»Genoeg, genoeg, mijn jongen!" viel nu de Bultenaar in, geheel verteederd door het gezigt van den weenenden knaap; »gij zijt en blijft mijn beste jongen! en ik heb u thans nog liever dan ooit te voren! De prins heeft u ook stellig vergeven, want als vader vergiffenis schenkt, dan doet ieder ander het ook! Maar nu wil ik antwoorden op uwe vraag, waarom ik den Spanjaard heb verboden met iemand te spreken. Gij begrijpt, mijn jongen! als hij hoort, dat de prins niet meer hier is, dan blijft hij ook niet, en waar zal ik hem dan vinden? En gij weet, ieder vijand van Zijne Hoogheid is een vijand van mij, en als er mij één ontsnapt, dan ben ik niet in mijn schik. Daarom ook was ik bang, dat hij mij zou ontsnappen, want natuurlijk weet ieder Antwerpenaar, dat Oranje naar Middelburg is vertrokken, en de eerste de beste, dien hij naar den prins vroeg, zou het hem terstond zeggen. Ik heb hem daarom eenvoudig bang gemaakt met de bedreiging, dat hij zelf gevaar zou loopen en verdenking op zich laden, als hij met anderen sprak, overtuigd dat hij nu wel zwijgen zal."

»Goed zoo, vader! ik ben slechts een domoor, dat ik het niet begrepen heb! Maar het is een bewijs te meer, dat niemand u in slimheid evenaart, en ik ben ook volstrekt niet bang, dat de Spanjaard u eèn leelijken trek speelt. Ik hoop echter, vader! dat ik er bij mag zijn, als hij wordt ingerekend; want ziet ge, zoo veel medelijden als ik met mijn neef de Hooge had, zoo

veel haat voed ik tegen den booswicht, die in koelen bloede iemand kan vermoorden omdat hij daardoor geld verdient!"

»Nu, Govert! in dit opzigt zult ge uw hart ophalen! Laat ons thans het middagmaal gebruiken, en het overige aan God overlaten! Gij zult overmorgen uw post innemen, en daar gij er zoo veel belang in stelt, moogt ge ooggetuige zijn van de geheele geschiedenis. Het komt er echter op aan, mijn jongen! en daarom raad ik u, blijf de stad zoo veel mogelijk in alle rigtingen doorkruisen, en als ge onraad merkt, zorg dan, dat ik het terstond weet. Ik zal van mijn kant al het mogelijke doen, en als wij zamenwerken, dan zou het al vreemd moeten gaan, als een Spanjaard ons in de wielen reed."

»Dat geloof ik ook, vader! En als wij hebben gegeten, dan ga ik mijn pligt vervullen, en nu ik weet van hoe veel belang het is, dat de vreemdeling met niemand in aanraking komt, zal ik wel zorgen, dat hij uwe plannen niet kan verijdelen."

De oude sloof, die de huishouding van den Bultenaar bestuurde, had het schamele maal reeds opgedragen, doch hoe eenvoudig de kost ook ware, het smaakte hun opperbest, en hunne grage magen deden eer aan het voorgediende. Nadat het middagmaal was afgeloopen, begaven de Bultenaar en Govert zich op hun post: de knaap begon de stad in alle rigtingen te doorkruisen, ieder oogenblik hopende, dat hij Dordogno zou ontmoeten, omdat hij zich gaarne verdienstelijk wilde maken en daardoor de vlek uitwisschen, waarmeê hij zich onwillekeurig had bezoedeld; de Bultenaar bezocht achtervolgens de antwerpsche herbergen om zich te overtuigen, dat de Spanjaard zich waarlijk schuil hield. Beiden deden evenwel vergeefsche moeite; want Dordogno was te zeer overtuigd, dat zijn eigen veiligheid het hem tot pligt maakte, zich met niemand in te laten, en in de stellige verwachting, later ruimschoots schadeloos te zullen worden gesteld voor de ontberingen, die hij zich nu moest getroosten, verliet hij zijne herberg niet, en meende, dat hij den beer, wiens huid hij reeds verkocht

had, ongetwijfeld ook zou vangen. Dit althans waren zijne eigen woorden, waarmeê hij zich troostte en opbeurde, terwijl hij den langen tijd alleen op zijne kamer doorbragt.

VI.

Vervolg.

De twee dagen waren verloopen; de Bultenaar bevond zich op zijne kamer met zijn zoon en eenige geregtsdienaars. Hij had onverwijld kennis gegeven van den toeleg, en verzocht, dat hem eenige mannen ter beschikking mogten gesteld worden, om den booswicht in hechtenis te nemen, nadat deze eerst zou geklapt hebben en zijn eigen opzet verraden.

De jonge Govert was buiten zich zelven van vreugde, klapte herhaaldelijk in de handen, en gaf onafgebroken zijne goedkeuring te kennen over de wijze, waarop zijn vader de zaak had bestuurd.

De Bultenaar daarentegen was onrustig en gejaagd. Hij had niets hoegenaamd van Dordogno vernomen, en een geheime angst bekroop hem, dat hij zich misschien uit de voeten had gemaakt, bespeurd hebbende dat er toch niets van de zaak kon komen.

De geregtsdienaars zaten zwijgend bijeen en hunne onverschillige gelaatstrekken toonden duidelijk, dat zij aan dergelijke zaken gewoon waren, en den afloop verbeidden, zonder zich door hunne gewaarwordingen te laten verontrusten. Een van hen echter zag met groote belangstelling den Bultenaar en Govert beurtelings aan, en sprak:

»Wat gij beiden voor Nederland en Oranje doet, dat grenst toch aan het wonderbaarlijke!"

»Hoe zoo?" vroeg de Bultenaar verwonderd.

»Wel vriend! hebt gij niet tijdens de *fransche furie* onze stad gered? En zelfs nu de prins niet meer hier is, steekt ge u al weer in moeijelijkheden om hem te behoeden."

»Is dat dan niet de pligt van ieder die het wel meent met Nederland en Oranje? Waarom verwondert gij u dan over ons? Weet gij dan niet, hoeveel wij aan Oranje hebben te danken? Liet hij het lieve vaderland ooit in den steek, en bleef hij niet hier zoo lang mogelijk?"

»Ik weet alles, trouwe Govert! en onder degenen, die belast waren met de taak, om u kan en beker te brengen tot een eeuwig aandenken aan de *fransche furie*, behoorde ook ik!"

»Ja!" riep de Bultenaar uit, »dien nacht zal ik nooit vergeten! Wat hadden Govert en ik dan eigenlijk meer gedaan dan ieder braaf Antwerpenaar? Het lijf hebben wij bij die gelegenheid allen gewaagd tot de vrouwen en kinderen toe! Daarom te meer trof mij het bewijs van Oranjes welwillendheid zoo bovenmate, omdat ik daarin een bewijs zag, dat de prins mij persoonlijk genegen is, en dat denkbeeld alleen maakt mij gelukkig!"

»Wat zou het dan wel geweest zijn, als gij had gehoord wat Oranje bij die gelegenheid sprak!"

»En wat zei zijne Hoogheid dan?" vroeg Govert met jeugdig vuur.

»Niets minder dan dit: »»mannen! brengt dit in de woning van den Bultenaar en zijn zoon; draagt er alle mogelijke zorg voor, want het is een klein geschenk voor de onvergelijkelijke diensten, welke mij dat tweetal vrienden heeft bewezen!""

»Nu, mijn God!" sprak de Bultenaar diep geroerd, »nu kan ik in vrede sterven! Wie zou niet mijn lot benijden, nu Oranje ons zijne vrienden heeft genoemd? Govert, mijn jongen! vergeet dat woord nooit en bedenk, [illegible] niet meer zijn zal, dat op u dan verder de pligt

rust om met uw leven onze schuld aan vaderland en Oranje te betalen!"

»En nog weet gij niet alles, Govert!" hernam de geregtsdienaar. »Verbeeld u eens, wij waren nog geen twintig schreden ver, of de prins kwam ons achterop en ging met ons, bevreesd als hij was, dat wij er niet voorzigtig genoeg meê zouden omgaan. Hij ging nu meê naar uwe woning, hielp ons den mand naar boven dragen, en schikte den inhoud zelf op uwe tafel. Toen verbood hij ons het u te verhalen, zeggende, dat gij het hem misschien kwalijk zoudt nemen, dat hij nog in de kou was uitgegaan, wijl gij reeds zoo bezorgd waart voor zijne gezondheid. Ik verklaar u dan ook opregtelijk, dat ik het u niet zou hebben verteld, als Oranje zich nog te Antwerpen bevond; maar nu hij vertrokken is naar Middelburg, acht ik mij ontslagen van mijn woord, wijl ik u niet langer wil berooven van het genoegen, dat gij er door moest smaken."

»Och!" riep de Bultenaar uit, de hand tegen het hoofd slaande, »waarom mogt ik dat niet weten? Op mijne bloote knieën ware ik naar den edelen vorst toegekropen om hem te danken voor zoo veel genade en welwillendheid!"

»De prins zelf hier op de kamer geweest!" riep Govert uit, in de handen klappende en door de kamer springende. »O, vader! nu heb ik mijne kamer nog duizendmaal meer lief!" En de knaap wierp zich voorover op den grond, en kuste eerbiedig den vloer. »Hier heeft hij stellig gestaan," riep hij in vervoering uit, »deze plek hier vóór de tafel zullen zijne voeten hebben gedrukt, anders had hij het niet op de tafel kunnen zetten."

De Bultenaar zag naar den jongen, terwijl de tranen langs zijne wangen rolden; hij had nu ook den knaap nog veel liever, en zou hem in de grootste vervoering aan zijn hart hebben gedrukt, als niet een der geregtsdienaars had uitgeroepen:

»Mannen! stil, ieder op zijn post! Er komt iemand de straat op!"

In een oogwenk was alles stil en ieder op zijn post.

De geregtsdienaars en Govert bevonden zich in het slaapvertrekje en de Bultenaar nam de korte oogenblikken waar om zijne aandoeningen te onderdrukken. Hij was echter verbaasd over het fijne gehoor van den geregtsdienaar, daar hij zelfs, ondanks alle inspanning, nog geen spoor van voetstappen kon onderscheiden. En toch had de man zich niet vergist: spoedig werd de deur opengedaan en klom iemand naar boven. Dordogno trad het vertrek binnen.

»God dank, dat ik u op uw post vind, Govert!" sprak de Spanjaard. »Ik heb mij doodelijk verveeld gedurende deze beide dagen; want ik heb geen voet voor de deur gehad en met niemand gesproken. Het is eene zware kwelling de verveling, maar toch erken ik, dat gij gelijk hebt gehad: het al of niet slagen van ons plan hing er van af. Ik hoop nu maar dat gij uw tijd ook zoo goed hebt besteed, en een fiksch plan beraamd. Einde goed alles goed is mijn spreekwoord, en als ik den aap beet heb, zal ik mij wel schadeloos stellen! Ook gij zult niet over mij te klagen hebben, en de zaak u geene windeijeren leggen! Laat ons nu de zaak maar eens goed bespreken en dan hoop ik, dat wij spoedig onzen slag zullen slaan."

»Misschien heden nog," antwoordde de Bultenaar op een toon, die zich niet laat beschrijven, en indien Dordogno slechts een spoor van wantrouwen had gekoesterd, dan zou hij angstig zijn geworden; maar hij was te zeer vervuld met het vooruitzigt, spoedig een rijk man te zullen zijn, dat hij volstrekt geene acht had geslagen op den toon, waarop de Bultenaar had gesproken, maar vol vreugde de handen wrijvende, uitriep:

»Misschien heden nog? Man, gij streelt mijn hart!"

»Laat ons eerst den afloop afwachten, vóór dien tijd hebben al zulke uitroepingen geene waarde! Hoor mij nu opmerkzaam aan: ik heb een plan bedacht, waarover gij verbaasd zult staan!"

ltenaar gaf nu een uitvoerige beschrijving van
vaar de prins had gewoond, en van alle maat-
ie genomen konden worden, om den moord te

plegen en den dader een veiligen aftogt te verschaffen. Wij gaan zulks echter stilzwijgend voorbij, willende wij onze lezers niet vermoeijen met bijzonderheden, die niet tot onze schets behooren. Wij zeggen alleen dat inderdaad het plan van den Bultenaar getuigde van zeer groote sluwheid, en Dordognoos oogen schitterden van helsche vreugde.

»Gij zijt een kostelijk man!" riep hij in vervoering uit, »en met geen goud te betalen! Op die wijze, zoo listig beraamd, moet ik mijn oogmerk wel bereiken, en begrijp ik best, dat de aanslag nog heden kan volbragt worden."

»Dat hangt slechts van u af, Dordogno! Ik heb u naar mij dunkt een goed plan aan de hand gedaan, en zeg mij nu ook tot in alle bijzonderheden, hoe gij de zaak denkt aan te vangen: als gij van uw kant niet met beleid te werk gaat, dat laat ik er mij niet meê in."

»Dordogno is de man niet, Govert! om eene goede zaak te bederven! Buitendien erken ik gaarne, dat gij met groote sluwheid en wijs beleid een plan hebt beraamd; maar ook ik ben niet van list misdeeld, en heb te veel in mijn leven ondervonden, om in groote dingen ligtzinnig te werk te gaan! Ik ben een dagje ouder geworden, vriend! en bega geene domme streken meer!"

»Dat geloof ik gaarne, maar al die woorden beduiden niet veel. Hoe zult gij het aanleggen?"

»Als ik door uwe hulp bij den prins word toegelaten, zal ik hem omstandig onderhouden over den toestand dezer gewesten en de gezindheid van onzen koning Filips II, om eene minnelijk schikking met Oranje aan te gaan. Ik kan daarover lang spreken en ben genoegzaam met alle omstandigheden bekend, om in geen enkel opzigt een misslag te begaan. De landvoogd zelf zou het kunnen getuigen, dat die taak volkomen aan mij kan worden toevertrouwd, naardemaal hij zelf mij verzekerd heeft, dat ik alle kans had van te zullen slagen.

»Wanneer ik daarover lang genoeg heb gesproken, en gij dus den tijd hebt gehad, om al uwe maatregelen te nemen, dan breng ik den prins eerbiedig onder 't oog,

dat het onmogelijk is in zoo belangrijke aangelegenheden terstond te beslissen, maar ik hem bidde, niet dadelijk een afwijkend antwoord te geven, en vooraf inzage te nemen van al hetgeen door mij schriftelijk is opgesteld onder hooge goedkeuring mijns konings. Ik zal hem met den grootsten eerbied doen opmerken, dat er hoegenaamd geen gevaar in ligt, rijpelijk over de voorgestelde schikking na te denken, wijl hij na verloop van eenige dagen of zelfs weken altijd nog een afwijzend antwoord kon geven.

»Het laat zich natuurlijk verwachten, dat Oranje geene bedenking daartegen zal hebben, en zich daarom bereid verklaren, het schriftelijk stuk aan te nemen. Ik bied het hem dan aan in de nederigste houding, en jaag hem op hetzelfde oogenblik den kogel door 't hart."

»Gij hebt derhalve plan om geen dolk te gebruiken?"

»Natuurlijk, Govert! uwe opmerking was volkomen juist, dat men zich in dezen aanslag niet op een dolkstoot kan verlaten, en een kogel altijd zeker treft."

»Maar zal uwe hand niet beven op het beslissend oogenblik?"

»Ik ben geen kind, Govert! Ik heb mij vastelijk voorgenomen den prins van Oranje te vermoorden, wetende dat ik daardoor mijn eigen leven in de waagschaal stel, en desniettemin zal ik de daad volvoeren. En meent gij dan, nu ik door u bijna de zekerheid heb verkregen, dat ik er heelhuids van af zal komen, dat nu mijne hand zou beven? Ik heb reeds meermalen eene levenskaars uitgeblazen, vrind! en mijne hand heeft nooit gebeefd! Dolk en pistool zijn mijne trouwste vrienden en verlaten mij nooit!"

»Alzoo zijt gij zeker, dat gij in gebogen houding, alsof gij eerbiedig den prins uw staatstuk aanbiedt, den kogel hem in 't hart zult jagen? Als eens het schot niet doodelijk ware?"

»Foei, Govert! waar denkt gij aan? Ik mik, het zinkroer in de hand hebbende, op mijn gemak en kan niet missen! Buitendien ik herhaal het, ik ben altijd zeker van mijn schot!"

»Gij zult dus stellig den vorst doodelijk treffen?"

»Waartoe dat getalm, Govert? Laat ons maar onmiddellijk de daad volbrengen!"

»Ik ben misschien wat al te voorzigtig in groote zaken, Dordogno! Ik vorder echter vooraf een plegtigen eed van u, dat gij het stellig voornemen hebt, Oranje van het leven te berooven, en niets anders u drijft! Zweer mij zulks bij het H. Kruis en ik ben terstond gereed."

»Alle duivels, man! zulk eene voorzigtigheid heb ik nog nooit gezien! Zijt gij wel ooit in een strik gevangen?"

»Neen, Dordogno! maar ik heb mij altijd aan het voorbeeld van anderen gespiegeld! Aarzelt gij soms een eed te zweren?"

»Begeert gij het in vollen ernst? Welnu, ik zweer bij het H. Kruis en bij mijne eeuwige zaligheid, dat ik den prins van Oranje met dit pistool een kogel door het hart zal jagen, zoodat hij onmiddellijk dood zal neervallen! Ik zweer, dat ik met geen ander oogmerk uwe hulp heb ingeroepen, en ik liever zelf wil sterven, dan mijn plan laten varen! Zijt gij thans tevreden, Govert?"

In stede van te antwoorden gaf Govert een slag op de tafel, en op hetzelfde oogenblik stormden de geregtsdienaars binnen om den misdadiger te vatten. De haren rezen den Spanjaard te berge, maar zijne lippen bleven gesloten; geen geluid kwam uit zijn mond! Maar vóór iemand den tijd had een woord te spreken, werd er een schot gelost en viel de arme Bultenaar doodelijk getroffen neer: Dordogno had waarheid gesproken, hij was meester van zijn schot en miste nooit! De kogel ging Govert door het hart, en badende in zijn bloed lag hij daar als een ontzield lijk. Hij was onmiddellijk dood, en had zelfs met geen enkelen blik afscheid kunnen nemen van zijn geliefd kind.

Het was een hartverscheurend gezigt, toen de jonge Govert, waanzinnig van smart, op het lijk van zijn aangebeden vader neerviel en een raauwen gil slaakte, die zelfs den geregtsdienaars deed ontroeren, ofschoon zij aan droevige tooneelen gewoon waren. Zij begrepen, dat het nutteloos ware, den armen jongen te troosten of hem

van zijns vaders lijk te rukken. Zij deden eerst hun pligt, knevelden den Spanjaard stevig, en wenkten elkander dat zij den gevangene zouden wegvoeren, wijl het te vreezen was, dat de jonge Govert, als hij een oogenblik tot zich zelven kwam, den dood zijns vaders zou willen wreken. Een hunner, dezelfde die hem had verhaald, hoe de prins zelf hun zijn geschenk had gebragt, bleef bij den wanhopenden knaap, opdat hij deelneming en troost mogt vinden, als hij tot zich zelven kwam.

Dordogno werd reeds den volgenden dag voor de vierschaar gebragt en veroordeeld, levend gevierendeeld te worden, welk vonnis binnen vierentwintig uur aan hem ten uitvoer werd gelegd. Hij had geen enkel woord gesproken sedert hij gevangen werd gonomen, en onderging zijne straf met een moed en standvastigheid, eene betere zaak waardig.

De jonge Govert weerstond den geweldigen slag niet: naar ziel en ligchaam geknakt, kwijnde hij nog een tijd lang voort, in ieder opzigt het tegenbeeld van hetgeen hij vóór dien noodlottigen dag was. Zijn droefgeestige waanzin verliet hem niet meer, hij vermagerde elken dag, en toen eindelijk het uur der verlossing voor hem aanbrak, scheen hij nog even tot bezinning te komen. Met helderen blik zag hij omhoog naar den hemel, lispte zacht: »mijn lieve vader!" en was niet meer. De geheele stad betreurde het edele tweetal, en lang nog bleven de namen van den Bultenaar en zijn jongen bij de Antwerpenaars in dankbare herinnering.

VII.

Willem I vermoord.

De prins van Oranje had, zoo als wij gezien hebben, Antwerpen met der woon verlaten, wijl hem het verder verblijf aldaar onmogelijk werd wegens het wantrouwen dat de inwoners der stad voor hem hadden opgevat. De voornaamste grond hiervan moet gezocht worden in zijn huwelijk met Louise, de dochter van den franschen admiraal de Coligny, vroeger de echtgenoote van Teligni, die haar vader en echtgenoot had verloren in den gruwelijken Bartholomeus-nacht, bekend onder den naam van *de parijsche bloedbruiloft.* De antwerpenaren ergerden zich uitermate over dat huwelijk, omdat zij, en te regt, zoo fel waren gebeten op de Franschen sedert den verraderlijken aanslag van den hertog van Anjou. Zij hielden nu den prins verdacht, dat deze gemeene zaak maakte met den vijand, en herhaaldelijk reeds waren er ergerlijke tooneelen voorgevallen, waarvan echter de aanstokers onbekend bleven. Eenmaal zelfs werd het gerucht verspreid, dat de Franschen heimelijk in de stad waren gekomen, en verborgen werden gehouden in het slot dat Oranje bewoonde, en bij die gelegenheid had men zich niet ontzien het slot te doorzoeken, waarin natuurlijk geen enkele Franschman werd gevonden.

De edele vorst, die alles veil had voor het welzijn des vaderlands, kon zoo veel ondank en onregtvaardigheid niet verkroppen. Wel had hij schriftelijk aan de Staten kennis gegeven, dat het plan tot zijn echtverbond met Louise de Coligny reeds bij hem tot rijpheid was gekomen vóór de *fransche furie,* doch ook dit schrijven droeg in Antwerpen geene vrucht; de achterdocht werd er niet door weggenomen. Het laatste tijdperk van 's prinsen leven berokkende hem niets dan bitterheid en smart, en

de eenige vreugdedroppelen, die zich in zijn lijdenskelk mengden, waren de uren, die hij in het bijzijn der minnende gade sleet. Hij achtte zich dan ook gelukkig, dat Louise de Coligny hem hare hand had gereikt: zij alleen kon hem schadeloos stellen voor al hetgeen hij had te verduren, en zijn hart diep moest grieven. Niet enkel toch was hij te Antwerpen met ondank en achterdocht beloond, maar ook nog in vele andere opzigten ondervond hij veel verdriet. Wij zagen het reeds in de inleiding van deze schets, welke tegenkanting hij van vele zijden ondervond bij het voornemen om hem het oppergezag over de Nederlanden te schenken, en wij begrijpen ligtelijk, dat die tegenkanting voor den vorst eene bron was van smart en kwelling. Hij toch wist, wat hij voor het vaderland altijd was geweest, en dat hij alleen met de beste bedoelingen het oppergezag begeerde! Het was hem niet te doen om uitbreiding van magt: hij zocht alleen het heil des lands te bevorderen en het geheel vrij te maken van de spaansche overheersching. Daartoe echter was eene uitgebreidere magt noodig, en Oranje heeft zelf het bewijs gegeven, dat hij zulks noodig achtte ook al werd daarmeê een ander bekleed, wijl hij zelf den hertog van Anjou huldigde, in de hoop, dat deze aan aller verwachtingen zou voldoen. Willem I was echter te voorzigtig van aard, dan dat hij den vreemdeling onbepaald zou hebben vertrouwd, en achtte het derhalve noodig, dat 's hertogs magt niet onvoorwaardelijk werd gesteld, opdat hij daarvan geen misbruik zou maken. De ondervinding leerde dan ook later, dat de prins zoo als altijd goed gezien had en men Anjou niet vertrouwen kon.

Na de *fransche furie* was het drijven van Anjou geen geheim meer, en begreep men algemeen, dat de prins van Oranje de eenige was op wien men zich onbepaald kon verlaten; maar ook thans nog deed de prins opmerken, van hoe veel belang het voor de Nederlanders was, in naauwe vriendschapsbetrekking met Frankrijk te staan, om des te krachtiger Spanje het hoofd te kunnen bieden. Oranje was het, die voor Anjou in de bres sprong, en

geen middel onbeproefd liet, om hem weer naar ons land te doen terugkeeren, en de teugels van het bewind te aanvaarden, doch natuurlijk onder voorwaarden, die zoo veel mogelijk in het voordeel van de Nederlanden waren.

Het blijkt alzoo hieruit ten volle, dat Oranje geen eigen eer of grootheid zocht, en alleen het welzijn des vaderlands op 't oog had. Eerst na den dood van Anjou was zijn streven met het oppergezag bekleed te worden, wijl zulks inderdaad een groot vereischte was. En nu vond die zaak zoo veel tegenkanting, en ofschoon zulks niet voortvloeide uit gebrek aan vertrouwen maar wel uit te ver gedreven omzigtigheid, was het toch volstrekt niet te verwonderen, dat het voor den prins grievend was te ondervinden, dat men van zoo vele kanten weifelde aan zijne billijke begeerte te voldoen.

Voegt men nu bij dit alles nog de omstandigheid, dat er onafgebroken aanslagen werden gesmeed tegen zijn leven, dan zal men wel moeten erkennen, dat wij met het volste regt boven konden zeggen, dat het laatste tijdperk van zijn leven hem niets dan bitterheid en smart berokkende, en zijne eenige gelukkige uren die waren, welke hij doorbragt aan de zijde van zijne lieftallige gade. Wij hebben in het vorig hoofdstuk gezien, dat de Spanjaard Pedro Dordogno een aanslag op 's prinsen leven had gesmeed, die echter verijdeld werd. Daarna lekte het uit, dat le Goth, een fransch hopman, die door den markgraaf van Rijnsburg gevangen werd gehouden, was aangezocht om den prins te vermoorden, en daarin scheen bewilligd te hebben. Uit zijn kerker ontslagen, volvoerde hij wel is waar den toeleg niet; maar het was toch weer een nieuw bewijs, dat men er onafgebroken op bedacht was den vorst van 't leven te berooven. Later werd zekere Hans Hanszoon, een koopman van Vlissingen, beschuldigd, dat hij den prins, tegen wien hij een doodelijken haat had opgevat, van het leven had willen berooven door onder het vertrek, waar Oranje gewoonlijk den maaltijd hield, een voorraad buskruid te leggen; hetzelfde wilde hij ook doen nabij den stoel, dien de vorst in de kerk had, en als ook dit mislukte, zou hij

pogen hem met eigen hand te vermoorden. Genoemde Hans Hanszoon, wiens plannen door den Fries Aukema waren bekend gemaakt, werd gevat en op de pijnbank gebragt, waar hij terstond tot bekentenis kwam, tevens belijdende, dat hij over die zaak ook had gehandeld met den franschen gezant. Hij werd daarop ter dood veroordeeld en onthalsd. Omstreeks denzelfden tijd hielden zich te Delft vier personen op, een uit Frankrijk, de tweede uit Lotharingen, de derde uit Engeland en de vierde uit Schotland, die niets van elkander wisten, maar ieder afzonderlijk zwanger gingen van het plan om den vorst te vermoorden. Hun toeleg is echter niet volbragt geworden, en wij vinden niet aangeteekend, dat zij gevat en gevonnisd zijn geworden.

Het sprak alzoo wel van zelf, dat Oranje in eene sombere gemoedstemming verkeerde, en dit zal ook terstond blijken, als wij onze lezers tegenwoordig zullen doen zijn bij het gesprek, dat hij in den aanvang van 1584 met zijne gade hield.

Het was in Februarij 1584, dat Oranje zich te Delft bevond bij zijne gade, die hem met een blik vol liefde en bezorgdheid aanzag, en dan weer het oog wendde naar den aanminnigen jonggeborene. Op den 29sten Januarij toch had zij den prins een zoon geschonken, die bij de plegtigheid van den doop, welke eerst 12 Junij plaats vond, de namen van Frederik Hendrik ontving naar de koningen van Denemarken en Navarre, die met de Staten van Holland, Zeeland en Utrecht verzocht werden als getuigen te staan bij de volvoering van deze plegtigheid.

Oranje zat aan de tafel in de nabijheid der prinses; hij steunde het hoofd met de hand en dwaalde met zijne blikken door de verschillende stukken en brieven, die vóór hem lagen op tafel. Op eenmaal naar de prinses ziende, en haar blik vol liefde en bezorgdheid ontwarende, rees hij op, drukte haar aan zijn hart, kuste den aanvalligen zuigeling, en sprak:

»Hoe kan ik nog zoo droevig zijn bij zoo veel zegen, die mij door Gods genade ten deel is gevallen? O, mijne

dierbare Louise! ik heb u lief met al de kracht mijns harten, en mijne ziel dankt u voor het onderpand, mij vóór eenige weken geschonken! En als soms mijn blik van u is afgewend, en droevig voor zich heen staart, meen dan niet, dat ik mijn geluk misken of gering acht! Niets ter wereld gaat mij boven u! Maar ik weet zelf niet, hoe het gesteld is met mijn arm hart! Ik ben den Algoede innig dankbaar voor uw bezit, en toch bekruipt mij telkens een onverklaarbare angst en droefgeestigheid. En zoo gaarne stort ik dan mijn hart voor u uit, omdat ik weet, dat gij mij niet veroordeelt maar vergeeft! Welnu, mijne trouwe gade! ook wederom dezen avond gevoel ik mij zoo moedeloos en onrustig; ik durf bijna den blik niet werpen in de toekomst; het is mij alsof alles mij vijandig is, en toch weet ik het beter. Wel heb ik vijanden veel in getal en gevaarlijk, maar het zijn grootendeels vreemdelingen, en zij geven mij eer grond, hierover verheugd te wezen. Immers zij zijn een sprekend bewijs, dat hun veel gelegen ligt aan mijn leven, en Spanje en Frankrijk mij vreezen. Ware ik een onbeduidend man, een vorst geheel zonder bekwaamheid, dan zou er wel geen enkele dolk tegen mij gewet worden! Over die herhaalde moordaanslagen bekommer ik mij alzoo volstrekt niet; want mijn leven staat in de hand van God, die mij tot dus verre genadig heeft behoed en mij bewaren zal, tot Hij oordeelt, dat ik zal moeten scheiden van deze aarde!"

De prinses zag hem weenende aan, en sprak op zachten toon:

»Ik weet, waarom uw hart lijdt, en dat is waarlijk geenzins uit vrees voor uw leven. Mij echter pijnigt juist die angst zoodanig, dat ik soms in radeloozen angst de handen wring, en zelfs het gebed mij niet altijd mijne kalmte kan hergeven. Ach, ik heb zoo veel geleden in dien gruwzamen nacht, toen mijn grijze, mijn eerbiedwaardige, mijn innig geliefde vader door een beulenrot werd afgemaakt! Als een bloedig spooksel staat die nacht mij altijd voor den geest, en als ik dan soms ook uw beeld daarbij moet aanschouwen, dan krimpt mij het hart van naamloozen jammer en angst ineen!"

»En kan mijne Louise dan ooit vergeten, dat zonder Gods wil zelfs geen haar op ons hoofd wordt gekrenkt?"

»O, neen! mijn teerbeminde vorst! Maar ondervindt gij niet zelf, dat wij niet altijd onze droefheid en vrees kunnen verbannen?"

»Ach, ja, mijne dierbare Louise! wel ondervind ik dat in hooge mate! Ik schrijf het echter toe aan eene of andere ligchaamszwakte: moedeloosheid en vrees is onmogelijk overeen te brengen met het geloof aan Gods Voorzienigheid en een goed geweten! Ik wil ook opregtelijk bekennen, dat ik mij zelven reeds dikwijls van zonde heb beschuldigd, meenende dat het moest worden geweten aan een weifelend geloof en nalatigheid in het gebed; maar ik heb mij zelven gestreng onderzocht en beproefd, en kan Gode zij dank, opregtelijk verklaren, dat noch het een noch het ander woont in mijn gemoed, Het kan daarom niet anders, of de grond van zoo raadselachtig een verschijnsel moet wel gelegen zijn in ons brooze ligchaam."

»Dat geloof ik ook, mijn vorst! en daarom moeten wij elkander liefhebben en troosten, en beproeven elkaar kracht te schenken, waar soms de veerkracht ons schijnt te ontzinken! Hebt gij heden weer slechte tijding ontvangen?"

»Och neen, Louise! Maar ik kan niet ontveinzen dat de toekomst duister is. Het omslaan van Vlaanderen naar de spaansche zijde, en de dood van Anjou, die ons berooft van den steun, dien ik lang in Frankrijk hoopte te vinden, geven grond genoeg tot groote bezorgdheid."

»En zijn er ook weer nieuwe aanslagen tegen uw leven ontdekt?"

»Neen, dierbare vrouw!" antwoordde de prins glimlagchend. »In dit opzigt kunt gij voor het oogenblik gerust wezen!"

»Nu dan," riep Louise met geestdrift uit, »verban dan ook voor heden avond alle zorgen en staatkundige bemoeijingen, en laten wij ons eens regt hartelijk verheugen in onzen jonggeboren lieveling! Zie eens hoe ..cht en gerust hij slaapt, de kleine Frederik Hendrik,

het evenbeeld zijns vaders. O, wat zal ik eene nooit volprezen moeder zijn, als ik dag aan dag mag opmerken hoe hij groeit en bloeit, en hoe zich allengs in hem de edele eigenschappen van zijn vader ontwikkelen! Zie eens dat hooge voorhoofd, die fijne en edele lijnen van neus en mond! Och, het is een lief kind, en is het geen opstand tegen God, als wij, zulk een schat bezittende, niet dankbaar en vergenoegd zijn, geene woorden vinden om ons geluk uit te spreken!"

Oranjes oogen werden vochtig, en zijne gade omhelzende, riep hij uit, dat zij daar een gulden woord had gezegd, hetwelk hij nooit hoopte te vergeten.

De prins verkeerde in den stelligsten waan, dat er voor het oogenblik althans geen gevaar voor zijn leven was te duchten, en zijne neerslagtigheid vloeide, zoo als wij reeds zagen, hoofdzakelijk voort uit zijne zorg voor het heil des vaderlands. Desniettemin was er een Bourgondiër, die het vaste voornemen had opgevat, om hem van het leven te berooven. In April 1584 kwam de moordenaar naar Delft, onder den aangenomen naam van François Guyon, voorgevende een zoon te zijn van zekeren Pierre Guyon, die in Besançon gedood was, omdat hij had deelgenomen aan eene zamenspanning ten voordeele van de protestantsche geloofsbelijdenis. De valsche Guyon begreep zeer goed, dat een aanslag op Oranjes leven gemakkelijker beraamd was dan ten uitvoer gebragt, en hij dus vóór alle dingen zorgen moest, dat hij van eene goede zijde bekend werd. De prins was een zeer godsdienstig vorst, het hervormd geloof met hart en ziel toegedaan, en een getrouw bezoeker van het huis des Heeren. Hierop bouwde de moordenaar zijn plan; hij sloeg geene kerkbeurt over, en liet zich nooit zien dan met een bijbel of gezangboek onder den arm. Hij leefde overigens geheel onberispelijk, en slaagde allengs volkomen er in, algemeen een goeden dunk van zich te verspreiden.

Toen hij in dit opzigt zijn oogmerk had bereikt, besloot hij eene poging aan te wenden, om toegang tot den prins te verkrijgen, en na een gehoor verzocht te heb-

ben, ondervond hij werkelijk, dat hij zich niet had bedrogen. Oranje stond hem zijn verzoek toe, en ontving hem met de meeste welwillendheid. Guyon deelde hem meê, dat hij reeds vroeger plan had gehad, alle pogingen aan te wenden, om bij hem in dienst te komen, doch daarin door verschillende omstandigheden was verhinderd geworden. Hij was een tijd lang te Luxemburg als opperklerk in betrekking geweest bij den heer du Pré, geheimschrijver van graaf Pieter Ernst van Mansfeld, zoodat hij het grafelijk zegel dikwijls in handen kreeg. Hij had er ook eenige afdruksels van gemaakt, welke hij den prins aanbood, wijl Zijne Hoogheid er misschien gebruik van kon maken.

Oranje zag, wel is waar, weinig nut in het bezitten van die afdrukken; hij bedacht echter, dat welligt de maarschalk van Bizon, aan wien het bevel over Kamerijk zou worden toevertrouwd, zich daarvan zou kunnen bedienen. Hij behield er alzoo eenige, en kondigde Guyon aan, dat hij medelijden met hem had, hem tevens voorstellende, dat hij hem naar Frankrijk wilde zenden in het gevolg van Noël van Karon, heer van Schoonewal, die hertog Anjou zou bekend maken met hetgeen de Staten te zijnen aanzien hadden besloten. Werkelijk vertrok Guyon ook met den gezant; doch toen de heer van Schoonewal vernam, dat Anjou overleden was, zond hij Guyon terug naar Holland, om den prins die tijding meê te deelen. Guyon keerde nu terug, en te Delft gekomen, deed hij zich onmiddellijk bij den prins aandienen. Oranje lag te bed, en kon alzoo moeijelijk iemand ontvangen; maar begrijpende dat de spoedige terugkomst van Guyon wel aan eene zaak van groot belang moest worden toegeschreven, deed hij hem terstond voor zijne legerstede komen. Deze gelegenheid zou ongetwijfeld de beste kans van slagen voor den moordenaar hebben opgeleverd; maar niet kunnende vermoeden, den prins te bed te zullen vinden, was hij ongewapend, en kon alzoo den moord niet plegen. Later heeft hij echter zelf bekend, dat hij toen stellig de daad zou hebben volvoerd, indien hij slechts een wapen bij zich had gehad.

Nadat hij Oranje, den dood van Anjou had meêgedeeld, gaf de prins hem zijn afscheid, waarop Guyon hem opmerkzaam maakte op den haveloozen toestand van zijn schoeisel, bekennende dat hij te arm was om daarin zelf te kunnen voorzien. Oranje, meêwarig van aard en buitendien met den valschen booswicht ingenomen, deed hem terstond eenig geld geven, waarop Guion zich onder betuiging van zijne erkentelijkheid verwijderde. Den volgenden dag schafte hij zich voor dit geld een paar pistolen aan, die hij van twee soldaten der wacht kocht, zonder dat zulks bij iemand argwaan schijnt te hebben verwekt. Dit is inderdaad opmerkelijk genoeg, vooral indien men weet, dat hij nog met een van die krijgslieden in een hevigen twist werd gewikkeld, omdat deze hem gekapte kogels weigerde. Het blijkt alzoo duidelijk, dat de moordenaar inderdaad algemeen in een goeden dunk stond, zoodat niemand ook maar in de verte hem van eenig boos opzet verdacht hield. Immers anders is het volkomen onbegrijpelijk, dat men den vreemdeling, die pistolen en kogels kocht, ongehinderd liet begaan, en het hem alzoo mogelijk maakte, den moord te plegen.

Den volgenden dag, 10 Julij 1584, wachtte hij den prins op, terwijl deze zich naar de eetzaal begaf, en bad den prins. hem een paspoort uit te reiken. Het schijnt wel, dat de valsche Guyon op dat oogenblik zich zelven geen meester was: zijn gelaat was zeer ontsteld, en zijne stem bevende, zoodat de prinses, hem aanziende, vroeg, wie die man met zulk een hoogst ongunstig voorkomen was. Oranje zelf had echter niets ongewoons opgemerkt, en antwoordde, dat zijne gade zich niet moest beangstigen, wijl het iemand was, die zijn paspoort begeerde, hetwelk men voor hem gereed zou maken. Het vorstelijk echtpaar ging nu aan tafel, en Guyon bleef wachten tot de prins terugkeerde, om hem zijn paspoort te overhandigen.

Tegen het einde van den maaltijd, ongeveer twee uur 's namiddags, wachtte de moordenaar zijn slagtoffer op bij de deur der eetzaal, met zijn mantel over den linkerschouder geslagen en zijne beide pistolen aan een riem;

het eene zinkroer was met drie en het andere met twee kogels geladen. Oranje verliet de eetzaal, weinig vermoedende, dat hij binnen een oogenblik zou hebben opgehouden te leven, en op de eerste trappen van zijn Hof in 't St. Agaten klooster gekomen, vond hij Guyon staan, die hem naderde, en den schijn aannemende, als vroeg hij op nieuw zijn paspoort, loste hij het pistool, dat met drie kogels geladen was, op den prins, en schoot hem onmiddellijk in het hart, of, zoo als eene andere lezing luidt, dwars door de ingewanden, hetgeen met zekerheid niet uit onze vaderlandsche geschiedschrijvers kan worden opgemaakt. Zoo veel echter is ontwijfelbaar, dat het schot doodelijk was, want onder den uitroep: »*Mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de moi et de ton pauvre peuple!*" viel de edele vorst ter aarde en gaf terstond den geest.

Onmiddellijk na den moord te hebben gepleegd, vlugtte de dader door de stallen en had reeds de vest bereikt, waar hij in 't water dacht te springen om zwemmende den overkant te bereiken, en zijn leven in veiligheid te brengen; doch twee getrouwe dienaren van den prins, ofschoon doodelijk ontsteld, hadden tegenwoordigheid van geest genoeg, om den vlugteling te achterhalen en te grijpen. Het andere pistool, door den moordenaar in de stallen verloren, was hun een bewijs, dat zij hem op 't spoor waren, en juist toen hij in het stadswater wilde springen, werd hij gevat, en terstond naar de gevangenis gebragt. Men vond twee blazen bij hem, waarmeê hij zich het zwemmen over de gracht gemakkelijker had willen maken.

Door het stedelijk geregt ondervraagd, bekende hij Balthazar Gerards te heeten, en geboren te zijn te Villefans, in het graafschap Bourgondië. Lang reeds had hij het plan gehad om den prins te vermoorden, en een Jezuït te Trier, dien hij zijn voornemen had meêgedeeld, gaf hem den raad, over deze zaak in onderhandeling te treden met Parma. Hij had toen onmiddellijk naar Doornik geschreven, waar Parma zich bevond, doch niet op Parma durven wachten, wijl hij vreesde, dat men hem het overgeven van de zegels des graven van Mans-

feld, in wiens dienst hij werkelijk had gestaan, euvel mogt duiden. Hij beleed ook onverholen, dat hij zich bepaaldelijk had voorgenomen, den moord te plegen, en zelfs toen men hem diets maakte, dat de vorst nog leefde, betuigde hij er zijne spijt over. Opmerkelijk was zijne vreugde, toen men hem meêdeelde, dat Zijne Hoogheid wel gewond, maar niet gedood was, zeggende hij toen dat de vorst dan toch den dood niet kon ontgaan. Men heeft op grond hiervan vermoed, dat het lood misschien vergiftigd was of hoeksgewijze gevormd; doch met zekerheid is dienaangaande niets bewezen.

Op de pijnbank gebragt, bekende hij, dat hij in zijn voornemen was versterkt door een Minnebroeder te Doornik, Gery geheeten, als ook door dien Jezuït te Trier, die hem verzekerde, dat hij, als hij er zelf het leven bij inschoot, onder de martelaars zou worden gerekend. Den volgenden dag weer gepijnigd wordende, bekende hij, dat hij zijn voornemen had geopenbaard aan den prins van Parma, en door dezen was gewezen naar den raadsheer Assonville, met wien hij had afgesproken, dat hij zich zou uitgeven voor François Guyon, om gemakkelijker toegang tot den vorst te erlangen. Assonville had hem echter op 't hart gedrukt, dat hij, als hij mogt gevat worden, den landvoogd geheel buiten 't spel moest laten. Den daarop volgenden dag herhaalde hij al deze bekentenissen, ofschoon hij nu niet werd gepijnigd, er nog bij voegende, dat, als hij den raadsheer Assonville goed had begrepen, Parma den toeleg prees, en men den graaf van Mansfeld zijn zegel zou doen veranderen, opdat de overgeleverde afdrukken in geen opzigt zouden kunnen schaden.

De moordenaar bleef standvastig beweren, dat hij, als een regt geäard aanhanger van de roomsche kerk, den hemel door zijne daad had verdiend, en den moord nog zou plegen al zou het hem duizend levens kosten. Het pijnigen doorstond hij moedig, betuigende, dat hij zulks aanmerkte als eene straf voor zijne vroeger gepleegde zonden. Ook toen hij de geeseling moest ondergaan, uitte hij klagt noch uitroep van smart, en paste de woorden van Pilatus: »*ecce homo*," op zich toe.

Den 13den werd hij door de gemagtigden uit den hoogen en provincialen raad en door die van het geregt en de schepenen van Delft veroordeeld, om op een schavot voor het raadhuis te worden gebragt, waar hem de regterhand tusschen een toesluitend gloeijend ijzer zou worden verschroeid, en met gloeijende tangen het vleesch op zes plaatsen uit het ligchaam genepen. Daarna zou men hem van onderen op levend vierendeelen, het hart uit het lijf rukken en hem in 't aangezigt werpen. Het hoofd, van den romp gehouwen, zou achter 's prinsen woning op een staak op den schooltoren worden gezet, en de vier deelen zijns ligchaams aan de bolwerken van vier stadspoorten gehangen. Ook zijne goederen werden verbeurd verklaard.

Toen hij zijn vonnis hoorde voorlezen, beving hem eene wanhopige siddering, en vloekte hij het uur, waarin hij voor den pleithandel werd bestemd, wijl hij daardoor met de aanzienlijken was bekend geworden, en zulks hem allengs tot zoo schrikkelijk eene ramp had gebragt. Hij herstelde zich echter spoedig, en toen 's anderen daags zijn vonnis ten uitvoer werd gelegd, onderging hij de onmenschelijke marteling met eene koelbloedigheid en moed, waarvoor wij geene woorden hebben. Toen hem de hand met een gloeijend wafelijzer was afgeschroeid, bewoog hij de stomp in den vorm van een kruis om de aanschouwers te zegenen, en ook bij de overige folteringen kon de gruwelijkste pijn geen uitroep van zijne lippen afdwingen.

Op zoo barbaarsche wijze werd de moord gewroken van Willem I van Oranje, den Zwijger bijgenaamd, den edelen vorst, wiens stervende lippen nog tot God baden voor het land en het volk, dat hem dierbaar was tot aan het einde! Zijn lijk werd gebalsemd en bleef nog een geruimen tijd boven aarde, wordende dit stoffelijk overschot door talloos velen bezocht, die het diep besefden, welk eene onherstelbare ramp het vaderland had getroffen. Den 3den Augustus werd de prins met bijna koninklijke pracht begraven in de Nieuwe Kerk te Delft, en zelfs was er bij deze gelegenheid een wed-

strijd onder de staten der verschillende provinciën, wie het naast bij den vorstelijken doode zou mogen geplaatst worden. Later, ten tijde van het twaalfjarig bestand, rigtten de Staten der Vereenigde Nederlanden hem in het koor der Nieuwe Kerk te Delft een prachtig grafteeken op, waarop hem de eer gegeven werd, dien hij in ieder opzigt verdiende. Edel en godsdienstig als mensch, een vorst, wiens wedergade men zelden heeft gekend, bezield door de vurigste liefde voor het vaderland en daarvoor alles gewillig ten offer brengende, heeft Willem I zijn naam en roem vereeuwigd, en nog heden ten dage getuigen wij allen eenparig:

„Hij was de Vader des Vaderlands!"
